Bound by
P. LOW,
21 Devonshire St Boston.

Panzer VIII. 465. 968.
Renouard. I. 204
huius editionis Volumen I.I

This contains MSS. Notes by
Melancthon
... out of Hlop' Liby
W.

Georgius Kloß, M.D.
Francofurti ad Moenum.

John Carter Brown

21Dè [illegible]

21De[illegible]

Sold in Sir M. Sykes's sale for £.8„8s.

EX XIIII. T. LIVII DECADIBVS.

PRIMA,

TERTIA,

QVARTA, *in qua præter fragmenta* III, *&* X *libri, quæ in Germania nuper reperta, hic etiam continentur, multa adulterina expunximus, multa uera recepimus, quæ in alijs non habentur.*

Epitome ſingulorum librorum XIIII *Decadum.*

Hiſtoria omnium XIIII *Decadum in compendium redacta ab* L. *Floro.*

Polybij lib. V *de rebus Romanis latinitate donati à Nicolao Perotto.*

Index copioſiſſimus rerum omnium memorabilium.

JOHN CARTER BROWN

AL DVS.

Nequis alius Venetijs, aut uſquam locorum Venetæ ditionis impune hos libros imprimat Senatus Veneti decreto cautum eſt.

FRANCISCVS ASVLANVS LECTORIBVS. S.

NEMINEM *ueſtrum fore arbitror, qui nobis uitio daturus ſit, ꝙ tam crebris epiſtolis teſtemur ſtudiũ ac diligentiã, quã in recognoſcenda antiqtate, et præclaris authoribus reſtituendis ponimus.* Nã *ingrati hominis eſſet, & non ſatis æquo animo interpretantis laborem alienum.* Exornatiſſima *igitur* T. Liuij *hyſtoria* XXIX *libros, & fragmenta quædam dederamus, ita accurate caſtigata, ut tantis in tenebris, tantaq́; perplexitate ueterum exemplarium fieri potuit.* Ecce *tibi indicem quoq; damus, non contenti eo teſtimonio probaſſe animum noſtrum erga uos ſingularem.* Complectitur *autem nomina* Regum, Dictatorũ Coss. Prætorum, *& aliorum qui in ſumma poteſtate fuerunt.* Quorum *præclara geſta toto operæ continentur. nec prætermittitur mẽtio rerum earum, quæ admirabiles habeantur, quæq́; digna uideri poſſint, noſtro ſtudio, & imitatione.* Hunc *autem laborem noſtra cauſa ſuſcepit* Ioannes Malateſta Mantuanus, Monachus, *homo & doctrina, & ingenio, & induſtria excellens, ex ea familia, quæ in* Cœnobio Caſſinati *primum uiguit, deinde per uniuerſum ferè terrarum orbem ſparſa, & ſanctimonia, & uitæ integritate floret. atq; ita ſuſcepit, ut omnibus declarauerit laborem omnem aliorum magna ex parte irritũ fuiſſe, tum ꝙ multa in indicem congeſſerint nulla memoria digna, tum ꝙ multa prætermiſerint, quæ neceſſario referenda erant.* Extremum *illud eſt, ut ad-*

moneamus ſtudioſiss. quẽq;, Florẽtinos quoſdam impreſſores cum uiderent diligentiam noſtram in caſtigando, & imprimendo non poſſe aſſequi, ad artes cõfugiſſe ſolitas, hoc eſt Grammaticis inſtitutionibus ALDI neceſſarij noſtri in ſua officina formatis, notã Delphini Ancoræ inuoluti noſtrã appoſuiſſe. Sed ita egerunt ut quiuis mediocriter uerſatus in libris noſtræ impreſſionis animaduertat illos imprudenter fecisse, nam roſtrum Delphini in partem ſiniſtram uergit, cum tamen noſtrum in dextram totum demittatur. q̃q̃ multo plura etiã deprehendi poſſunt, quæ coarguant illos omiſiſſe alia multa, quæ ad tegendã fraudem ſuam neceſſario adhibenda erant. Nunc huius generis fraudem deprehendimus, ſi in poſterũ aliquid etiam tale commiſerint, id totum pro noſtra in uos beneuolentia, uobis non obſcurum eſſe patiemur, ne per ſpeciem noſtræ notæ in emendis libris decipiamini. Baſileenſes etiam impreſſores aliud genus ſceleris commiſerunt. hi enim hiſtoriã quandam rerum Ro. ſub nomine Paterculi ediderunt, cum nihil ferè latinum in ea legatur, quod Auguſti tempora redoleat, quib. illum floruiſſe aiunt. Sed hæc alij uiderint, nobis certe nunq̃ fraudi fuerit hæc ſcripſiſſe, ut omnes intelligerent quanta fruade impoſtores iſti literatis illudant. Valete.

PATAVII REPERTVM.

T. LIVIVS CAI FILIVS, SIBI ET SVIS T. LIVIO T. FILIO PRISCO F. T. LIVIO T. F. LONGO F. CASSIAE SEXTIAE PRIMAE VXORI.

PATAVII REPERTVM.

V. F.

T. LIVIVS.
LIVIAE T. F.
QVARTAE. L.
HALYS.
CONCORDIALIS.
PATAVII.
SIBI ET SVIS.
OMNIBVS.

Non appoſuimus lector Inſcriptionem, quæ ſub imagine T. Liuij in prætorio Patauino eſt, illam enim nuper factam eſſe, quiuis mediocriter doctus intelligere poteſt. quod ab impreſſorib. Germanis non animaduerſum fuiſſe miror.

ELENCHVS REGVM, DICTATORVM, COSS. TRIB. MILITVM QVI CONSVLARI FVERINT POTESTATE, PRAETORVM, CENSORVM, ET ALIARVM RERVM, QVAE MAXIME MEMORABILES HAC PRIMA DECADE CONTINENTVR.

REGES ROMANI.

Romulus. 7
Numa Pompilius. 15
Tullus Hoſtilius. 16
Ancus Marcius. 24
Tarquinius Priſcus. 27
Seruius Tullus. 30
L. Tarquinius Sup̄bus. 35

DICTATORES.

T. Largius primus Dictat. Spurius Caſſius magiſter equitum 53
aurelius Poſthumius Dic. T. Ebutius mag. eqtū 53
M. Valerius Volſci filius Dic. 60
quintus Cincinnatus Dic. L. Tarquinius magiſt. equitum 99
L. Quintius Cincinnatus Dic. C. Seruilius Hala mag. equitum 137
Mamercus Aemilius Dic. L. Quintius Cincinnatus mag. equitum 139
A. Seruilius Priſcus uel Structus Dic. Poſthumus Ebutius Heluius mag. equitum 142
mamercus Aemilius iterū Dic. Au. poſthu. Tubero mag. equitum 142
A. Poſthu. Tubertus Dic, L. Iulius mag. eqtū 145
mamercus Aemilius Dic. A. Cornelius mag. eqtum
quintus Seruilius (148
priſcus Dic. Eius filius, ſeu Hala mag. eqtū 157

P Cornelius Dic. C. Serui-
lius Hala mag. eqtũ 163
Marcus Furius Camillus
Dic. P. Cornelius ſcipio
mag. equitum 179
M. Furius Camillus Dic. ite
rum L. Valerius mag.
equitum 197 198
M. Furius Camillus Dic.
III. C. Seruilius Hala
mag. equitum 204
A. Cornelius Coſſus Dic.
T. Quintius Capitolinus
mag. equitum 210
T. Quintius Cincinnatus
Dic. A. Sempronius Atra
cinus mag. equitũ 222
M. Furius Camillus IIII
Dic. L. Aemilius mag.
equitum 228
P. Manlius Dic. C. Liciani-
us de plebe mag. eqtũ 229
M. Fu. Camillus Dic. V.
T. Quitius Pœnus mag.
equitum 232
L. Manlius impioſus Dic.
claui figendi. L. Pinarius
mag. equitum 235
Appius Claudius Dic. 237
T Quintius Pœnus Dic.
Sergius Cornelius Malu
ginenſis mag. eqtũ 238
Quitus Seruilius Hala Dic.
T. Quin. mag. eqtũ 239
C. Sulpitius Dic. Marcus
Valerius mag. eqtũ 240
C. Martius Rutilius primus
Dic. de plebe. C. Plautius
de plebe mag. equitũ 244
T. Manlius L. filius Dic.
A. Cornelius Coſſus mag.
equitum 246
C. Iulius Dic. L. Aemilius
mag. equitum 247
M. Fabius Dic. Quintus
Seruilius mag. eqtũ 248
L. Furius Camillus Dic.
P. Cornelius Scipio mag.
equitum 249
T. Manlius Torquatus Dic.
A. Cornelius Coſſus mag.
equitum 250
L. Furius Camillus II Dic.
Gn. Manlius Capitolinus
mag. equitum 251
P. Val. Publicola Dic. feria
rũ. Quintus Fabius Am
buſtus mag. eqtũ 252
M. Val. Coruinus Dic.
L. Aemilius Mamercus

mag.equitum 261
L.Papyrius Craſſus Dic.
L.Papyrius Curſor mag.
equitum 272
P.Philo Dic.Iunius Brutus
mag.equitum 273
Claudius Regillenſis Dic.
C Clau.Hortator mag.e-
quitum uitio creati 275
L. Aemilius Mamercus
Dic.comitioru͂ cauſa.Q.
P.Philo mag.equitu͂ 276
P.Cornelius Ruffinus Dic.
M.Antonius mag. equitum
uitio creati 276
M.Papyrius Craſſus Dic.
P. Valerius Publicola
mag.equitum 276
Gn.Quintilius Dic. claui
fingẽdi L.Valerius mag.
equitum 277
M. Claudius Marcellus ui
tio creatus Dic. Spu. Po-
ſthumus mag.eqiu͂ 280
L. Papyrius Curſor Dic.
Q. Fabius Maximus Ru
tilianus mag.equitu͂ 284
A.Cornelius Aruina Dic.
M.Fabius Ambuſtus mag.
equitum 291
Quintus F. Amb. Dicta.
P.Aemi.Paetus mag.equi
tum uitio creati 298
M. Amilius Pappus Dic.
L.Val. Flaccus mag.e-
quitum 298
L.Aemili.Dic. L.Fuluius
mag.equitum 309
Quintus Fabius Dic. Q.
Aulius Ceretanus mori-
tur ĩprælio mag.eqtu͂.Suf
fectus Fabius. 309.310
C.Menenius Dic.quæſtioni
bus exercendis.M.Follius
mag.equitum 312
C.Petilius Dic. M. Follius
mag.equitum 314
C. Iunius Bubulcus Dic.
315
L.Papyrius Curſor III.
Dic.C. Iunius Bubulcus
mag.equitum 322
P.Cornelius Scipio Dic.P.
Decius Mus mag.eq.327
C.Iunius Bubulcus Dic.
M. Titinius mag. equi-
tum 331
M.Val.Maximus Dic. M.
Aemilius Paulus mag.e-
quitum 332

CONSVLES.

Iunius Brutus
L. Tarquinius Collatinus abrogatus
P. Valerius ſubrogatus 42
ſpu. Luc. Bruto Suffectus
M. Horatius Puluillus Lucretio ſuffectus 47
P. Valerius iterum
T. Lucretius 47
P. Lucretius
P. Valerius publ. III 51
M. Valerius
P. Poſthumius 52
P. Valerius IIII
T. Lucretius iterum 52
agrippa Menenius
P. Poſthumius 52
opiter Virginius
ſpu. Caſſius 52
poſthumus Cominius
T. Largius 53
ſeruilius Sulpitius
M. Manlius Tullus 53
T. Ebutius
Gn. Vetuſius 53
quintus Chlœlius
T. Lartius 55
A. Sempronius
M. Minutius 55
A. Poſthumius
T. Virginius 55
appius Claudius
P. Seruilius 55
A. Virginius
T. Vetuſius 59
ſpurius Caſſius
poſthumus Cominius 62
T. Geganius
P. Minutius 63
M. Minutius
A. Sempronius 63
ſpurius Nautius
ſextus Furius 63
T. Sicinius
C. Aquilius 67
ſpurius Caſſius
proculus Virginius 67
ſeruilius Cornelius
Q. Fabius 68
L. Aemilius
cæſo Fabius 68
M. Fabius Cæſonis frater
L. Valerius 68
quintus Fabius
C. Tullius 69
cæſo Fabius
ſpurius Furius 69
M. Fabius
Gn. Manlius 69

cæſo Fabius
T. Virginius 72
L. Aemilius
C. Seruilius 73
C. Horatius
T. Menenius 74
A. Virginius
Sp. ſeruilius 75
C. Nautius
P. Valerius 75
L. Furius
C. Manlius 76
L. Aemilius
opiter Virginius 76
L. pinarius
P. Furius 77
Ap. Claudius Ap. filius
T. Quintius 78
L. Valerius
T. Aemilius 80
T. Numitius priſcus
A. Virginius 81
P. Quintius
quintus Seruilius 81
T. Aemilius
Q. Fabius 83
quintus Seruilius
ſpu. poſthumus 83
quintus Fabius
T. Quintius 83
poſthumius Albus (84
ſpurius Furius ſiue fuſius
L. Ebutius
P. Seruilius 86
L. Lucretius Tricipitinus
T. Veturius Geminus 87
P. Volumnius
ſenius Sulpitius 89
C. Claudius Appij fil.
pub. Valerius 92
lucius Quintius Cincinnatus Conſul ſuffectus 94
quintus Fabius
lucius Cornelius 96
lucius Minutius
lucius Nautius 98
quintus Minutius
M. Horatius puluillus 101
M. Valerius
ſpu. Virginius 101
T. Romulius
C. Veturius 101
ſpu. Tarpeius
aulus Aeternius 102
P. Curatius
ſextus Quintilius 102
C. Menenius
P. ſextilius Capitolinus 102
claudius
genutius 103

L.Valerius
M.Horatius 106
ſpu.Herminius
T.Virg.Calimõtanus 123
M.Geganius Macrinus
C.Iulius 123
T.Quintius Capitolinus
agrippa Furius 123
M.Genutius
P.Curatius 128
L.Papyrius Mugilanus
L.Sẽpr. Atratinus 133
M.Gegani.Macrinus iterũ
T. Quintius Capitolinus V. 133
M.Fabius Vibulanus (135
poſthumius Ebutius cornicẽ
C.Furius Pacilius
M.Papyrius Craſſus 136
proculus Geganius Macerinus
L.Menenius Lanatus 136
T.Quintius Capitolinus
agrippa Menenius 137
M.Geganius Macerinus III
L.Sergius Fidenas 139
M. Cornelius Maluginẽſis
L.Papyrius Craſſus 141
C.Iulius iterum
L.Virginius 142
C.Iulius III
uirginius iterum 142
M.Manlius
Q. Sulpitius 142
T.Quintius L. filius Cincinnatus
Gn.Iulius Mento 144
L. Papyrius Craſſus
L.Iulius 147
L.Sergius Fidenas iterum
hoſtius Lucretius Tricipitinus 147
A.Cornelius Coſſus (147
T.Quintius Pœnus iterũ
C.Seruilius Hala (147
L.Papyrius Mugilanus
C.uel Au. Sempronius Atracinus 151
quintus Fabius Vibulanus
Gn.Fabius Vibulanus
T.Q. Capitolinus Capitolini filius 154
A.Cornelius Coſſus
furius Medullinus 160
quintus Fabius Ambuſtus
C.Furius Petilius 160
M.Papyrius Atracinus
C.Nautius Rutilius 160
Marcus Aemilius (161
C.uel P.Valerius Potitus

Gn.Cornelius Coſſus
L.Furius Medullinus 161
L.Lucretius Flauius (186
ſergius Sulpitius camerinus
L.Valerius Potitus
M Manlius 187
L.Sextius primus de plebe
L.Aemilius Mamercus 233
L.Genutius
quintus Seruilius 233
T.Sulpitius Potitus
C·Licinius Stolo plebis 234
G.Genutius
L.Aemilius iterum 235
quintus Seruilius Hala
L.Genutius 235
L.Sulpitius
C.Licinius Caluus 238
C.Petilius Balbus
M.Fabius Ambuſtus 239
M.Popylius Lenas
Gn.Manlius 240
C.Fabius
C,plautius 240
C.Martius
Gn.Manlius 243
M.Fa.Ambuſtus) iterum
M.Popylius Lenas) 244
C. Sulpitius Potitus
M.Valerius Publicola 244
M.Fabius Ambuſtus III
T.Quintius,uel ut quidã annales uolunt M.Popilius III 245
C.Sulpitius IIII (245
M.Valerius Publicola iterũ
P.Valerius Publicola (247
C.Martius Rutilius è plebe
C.Sulpitius Potitus (247
T.Quin.Pœnus uel Cæſo
M.Popilius Lenas III è plebe
L.Cornelius Scipio 248
L.Furius Camillus (249
Appius Claudius Craſſus
M.Valerius Coruinus
M.Popilius Lenas IIII è plebe 250
T.Manlius torquatus
C.Plautius 251
M.Valerius Coruinus II
C.Petilius 251
M.Fabius Dorſuo (nus 251
ſeruius Sulpitius Cameri-
C.Mar.Rutilius III (252
T.Mãlius torquatus II
M.Valerius Coruinus III
A.Cornelius Coſſus 252
C.Martius Rutilius
quintus Seruilius 260

C·Plautius II
L·Aemlius Mamercus 263
T·Manlius Torquatus III
P·Decius Mus 265
T·Aemilius Mamercus
P·Philo 273
L·Furius Camillus
C·Menius 273
C·Sulpitius
P·Elius Pætus 275
L·Papyrius Craſſus
cæſo Duilius 275
M·Valerius Coruinus IIII
M·Attilius Regulus 275
T·Veturius
ſp·Poſthumus 276
L·Cornelius iterum
Gn·Domitius 276
M·Clau·Marcellus
T·Valerius 277
L·Papyrius Craſſus iterũ
L·Plautius Venox 277
L·Aemilius Mamercus
Gn·Plautius 278
P·Plautius Proculus
pub·Cornelius Scapula 279
L·Cornelius Lentulus
Q·P·philo iterum 280
C·Petilius
L·Papyrius Muglanus uel
Curſor 281
L·Furius Camillus iterũ
iunius Brutus Scæua 284
C·Sulpitius
Q· Amlius uel A·Aemilius 290
Q· Fabius
L·Fuluius 291
T·Veturius Caluinus
ſpu·Poſthumus 293
quintus P·Philo
L·Papyrius Curſor 298
L·Papyrius Curſor III
aut Muglanus (nus 304
quintus Aurelius Cæreta-
M·Follius Flacina uel L·
Flaccus
L·Plautius Venox 309
C·Iunius Bubulcus
Q· Aemilius Barbula 309
ſpu·Nautius
Marcus Popilius 309
M·Petilius
C·Sulpitius 311
L·Papyrius Curſor equitũ
C·Iunius Bubulcus iterum
M·Valerius (314
P·Decius 315
C·Iunius Bubulcus iterum
Q· Aemilius Barbula
iterum 315
Q· Fabius iterum

C.Martius Rut.iterũ 317
quintus Fabius III
P.Decius 324
Appius Claudius
L.Volumnius 325
P.Cornelius Aruina (326
Q. Martius Tremulus
L.Poſthumus
T.Minutius 327
P.Sulpitius
P.Sempronius 328
L.Genutius
Seruius Cornelius 330
M.Liuius
C.Aemilius 330
M.Valerius
Q. Apuleius 333
M.Fuluius pætus
T.Manlius Torquatus.Suf
fectus M.Valerius 336
L.Cornelius Scipio
Gn.Fuluius 337
Q. Fabius Maximus IIII
P.Decius Mus 339
L.Volumnius
Appius Claudius 340
Q. Fabius Maximus V.
P.Decius Mus 346
L.Poſthumus Megellus
M.Attilius Regulus 353
L.Papyrius Curſor
ſpu.Caruilius 358
Q. Fabius Gurges Maxi-
mi filius
Iunius Brutus Scæua 365

Tribuni militum Conſula
ri poteſtate.

A.Sempronius Atratinus
L.Attilius
T.Cæcilius 133
L.Quintus Cincin.filius
mamercus Aemlius
L.Iulius 139
M.Fabius Vibulanus
M.Folius
L.Sergius Fidenas 143
L.Pinarius Mamercus
L.Furius Medullinus
ſpu Poſthu.Albus 143
T. Quintius Pœnus ex
conſulatu
C.Furius
M.Poſthumius
A.Cornelius Coſſus 148
A.Sempronius Atracinus
L.Quintius Cincinnatus
L.Furius Medullinus
L.Horatius Barbatus 150
Clau.Craſſus
ſpu.Næuius Rutilius

T.Sergius Fidenas
ſextus Iulius Tullius 150
L.Man.Capitolinus
Q. Antonius Merēda
L.Papy.Mugilanus 154
L.Quitius Cincinatus III
ſex.Fu.Medullinus iterum
M.Manlius
A.Sempr.Atracinus 155
agrippa Menenius Lanatus
P.Lucretius Tricipitinus
ſpu.Hautius 156
L.Sergius Fidenas
M.Papyrius Mugilanus
C.Seruilius Priſci fi. 156
agrippa Menenius Lanatus
L.Seruilius ſtructus
P.Lucr.Tricipitinus 157
ſpu.Rutilius Craſſus
A.Sempro.Atracinus III
M. Papyrius Mugilanus
iterum (157
ſpu. Nautius Rutilius iterū
P.Cornelius Coſſus
C.Valerius Potitus
quintius Cincinatus
M.Fabius Vibulanus 158
Gn.Cornelius Coſſus
L.Valerius Potitus
quintus Fabius Vibulanus
iterum (159
M.Poſthumius Reglenſis
C.Iulius Tullius
Gn.Cornelius Coſſus
C.Seruilius Hala 163
L.Furius Medullinus
C.Valerius Potitus
Gn.Fabius Vibulanus
C.Seruilius Hala 164
P.Cornelius Coſſus
Gn.Cornelius Coſſus
fabius Ambuſtus
L.Valerius Potitus 164
T.Quintius Capitolinus
Q. Quitius Cincinnatus
C.Iulius Tullius iterum
M.Manlius
L.Furius Medullinus III
M.Aeml.Mamurcus 166
C.Valerius Potitus III
M.Sergius Fidenas
P.Cornelius Maluginenſis
Gn.Cornelius Coſſus
C.Fabius Ambuſtus
ſp.Nautius iterum 166
M.Aemi. Mamercus iterū
L.Val.Potitus III
Ap.Clau.Craſſus
M.Quintilius Varus
M.Iulius Rullus

M·Poſthumius
M·Furius Camillus
M·Poſthumius Albinus ite
rum omnes 167
C·Seruilius Hala III
Q. Seruilius
P·Virginius
Q. Sulpitius
A·Manlius iterum
M·Sergius iterum 171
L·Valerius Potitus IIII
M·Furius Camillus iterũ
M·Aemi·Mamercus III
Gn·Cornelius Coſſus iterũ
C·Fabius Ambuſtus
L·Iulius Tullius 173
P·Licinius Callius ex plebe
P·Manlius
P·Titinius
L·Furius Medullinus
P·Melius
L·Popilius Volſco 175
M·Veturius Patricius
QVINQVE PLEBEI
M·Pomponius
Gn·Duilius
Volero Publicius
Gn·Genutius
L·Attilius 176
PATRICII OMNES
L·Valerius Potitus
Q. Valerius Maximus
M·Furius Camillus iterũ
L·Furius Medul·III
Q. Seruilius Fidenas iterũ
Q. Sulpitius Camerinus
iterum 175
PATRICII
L·Iulius Tullius
P·Furius Medul·IIII
L·Sergius Fidenas
A·Pohſtumius Regilenſis
P·Cornelius Maluginenſis
A·Manlius 177
PLEBEI
P·Licinius iterum
L·Titinius
P·Menenius
Gn·Genutius
L·Attilius
deinde
P· Licinius filius Liciniꝫ
pro patre 179
PATRICII
P·Cornelius Coſſus
P·Cornelius Scipio
M·Valerius maximus iterũ
Cæſo Fabius Ambuſtus iterũ
L·Furius Medullinus V.
Q. Seruilius III 181

PATRICII
M.Furius Camillus III
L.Furius Medul.VI.
C.Aemilius
L.Valerius Publicola
ſpu.Poſthu.
P.Cornelius iterum 184
PATRICII.
L.Lucretius
ſergius ſulpitius
M.Aemilius
L.Fu.medul.VII
agrippa Furius
C.Aemilius iterum 188
PATRICII
fabij tres
Q. ſulpitius
Q. Seruilius (191
P.Seruilius Maluginenſis
PATRICII
A.Valerius publicola iterũ
L.Virginius
P.Cornelius
A.Manlius
L.Aemilius
L.Poſthumus 203
PATRICII
T.Quintius Cincin.
quitus Seruilius Fidenas V
Iulius Tullius

L.Aquilius Coruus
L.Lucre.Tricipitinus
ſeruilius Sul.Ruffus 205
PATRICII
L.Papyrius
Gn.Sergius
L.Aemilius iterum
licinius Menenius (206
L.Valerius Publicola III
PATRICII
M.Furius Camillus IIII
Seruius Cornelius Malug.
quintius Seruilius Fide-
nas VI.
L.Quintius Cincinnatus
L.Horatius Puluillus
P.Horatius 206
PATRICII
A.Manlius
P.Cornelius
T.Quin.Capi.) iterum
L.Quin.Capi.)
L.Papyrius Curſor 210
PATRICII
ſergius Cornelius iterum
P.Val.Potitus iterum
M.Furius Camillus V.
quintus Sulp.iterum
C.Papyrius Craſſus (214
T.Quitius C.Cicin. iterũ

PATRICII
L·Valerius IIII
A·Manlius III
Seruius Sulpitius III
L·Lucretius
L·Aemlius III
M·Trebonius 217

PATRICII
Spu·Papyrius
L·Papyrius
ſergius Corn·Malug· IIII
quintius Seruilius IIII
C·Sulpitius IIII
L·Aemlius IIII 217

PATRICII
M·Furius Camllus III
A·Poſthu·Regillenſis
L·Poſthu·Regillenſis
L·Furius
L·Lucretius
M·Fabius Ambuſtus 218

PATRICII
L·Valerius V
P·Valerius III
C·Sergius III
licinius Meneius iterum
P·Papyrius
ſeruius Cornelius 221

PATRICII
P·Manlius
C·Manlius
L·Iulius

PLEBEI
C·Sextilius
M·Albinus
L·Antiſtius 223

PATRICII
Spu·Furius
quintius Seruilius II
Licinius Menenius III
P·Chlœlius
M·Horatius
L·Geganius 223

PATRICII
L·Aemilius
P·Valerius IIII
C·Veturius
ſeruius Sulpitius
L·Quin·Cincin·
C·Quin·Cinci·n 224

PATRICII
L·Furius
A·Manlius
ſergius Sulpitius
ſergius Cornelius
A·Valerius
C·Valerius 227

PATRICII
quintius Seruilius
C·Veturius

A·Manlius
M·Cornelius
Q. Quintius
M·Fabius 227

PATRICII

T·Quintius
Ser·Cornelius
Ser·Sulpitius
ſpu·Seruilius
L·Papyrius
L·Veturius 228

PATRICII

A·Cornelius iterum
M·Cornelius iterum
M·Geganius
P·Manlius
L·Veturius
P·Valerius 232

PRAETORES·

Spu·Furius M·filius 233
P·Valerius Publicola 248
L·Pinarius 250
T·Aemilius 264
Q. P·Philo primus è plebe
L·Papyrius 276 (275
M·Valerius 324
P·Sempronius 345
Appius Claudius 346
M·Attilius 363
L·Papyrius Curſor Iunior
Q. Fabius) (365
P·Decius) 330
P·Cornelius Aruina
M·Martius Rutilius 365

CENSORES

L·Papyrius Mugilanus
L·Sempro·Atracinus 134
C·Furius
P·Acilius
M·Geganius Macrinus 142
C·Sulpitius Camerinus
ſpu·Poſthu·Regillenſis 221
ſpu·Seruilius Priſcus
Q. Chlœlius Siculus 223
manlius Næuius
martius Rutilius 247
P·Philo
ſpu·Poſthumius 276
appius Claudius
C·Plautius 315
C·Iunius Bubulcus
M·ValeriusMaximus 327

PONTIFICES

Q. Furius 115
A·Cornelius 145
M·Fabius 193
Cornelius Barbatus· 329

¶ INDEX RERVM OMNIVM VEL ſcitu opportunarum, uel lectu dignarum, quæ prima hac continentur Decade, quò, quod quiſq; uelit, omnem citra laborem, facillime conſequatur.

¶ Aborignes populi Italiæ 4
accenſi milites 269
accius Nauius inclytus augur 27
accius Tullius hoſpes Coriolani 64
acheron flu. in Epetro in ſtagna iferna defluit 281
acheros flu. in Lucanis 281
acies Ro. erigitur in ſeruos Capitolium tenentes 94
acies Tolumnij inſtruitur ad Fidenas in Ro. 140
acies Fidenatium facibus armata 149
acies Ro. & Samnitum inſtruuntur 314
accuſationes atrociſſime in Sergium & Virginium à trib. pl. 174
adhortatiões Cincinati Dictatoris ad milites 100
adhortationes Valerij Cos. ad pedites Ro. 120
adhortationes Seniorum ad iuuenes Romanos 193
adhortationes Popilij Cos. ad milites ſuos contra Gallos 248
admetium, locus apud Lanuuinum 204
adoleſcentes Ro. nobiles ægre ferunt expulſionem regum 44
adoleſcentis Romani conſtantia in honeſtate 284
adria Thuſcorum colonia
ædes Caſtori uouetur à Dictatore in feruore prælij 54
ædes Saturno dedicata 55
ædes Mercurij dedicatur 55
ædes Caſtoris dedicatur idibus Quintilibus 68
ædes Apollini uota 143
ædes Apollinis dedicatur (189
ædes Martis (146 246

dedicatur 206
ædes Veneri Monetæ uota inter dimicationem 251
ædes Lucusq́; Soſpitæ Iunonis Lanuuini 274
ædes Salutis locatur 327
ædes Concordiæ dedicatur
ædes Salutis dedicatur (329 331
ædes Iunonis Patauij ſpoliis Laconum ornata 331
ædes Veneris ex mulctatício ære 353 (354
ædes uictoriæ dedicatur
ædes Quirini dedicatur
ædiles duo patritij per dictatorem ex.S.C. à populo rogandi (364 233
ædiles promiſcui ex patribus, & ex plebe 233
ædiles curules ex primis patritijs 336
ægeriæ congreſſus 15
ægeria coniunx Numæ 16
ægris corporibus unam eſſe ſalutem credunt Romani ſi pax à dijs impetretur 23
æmylij Cos. ambitio triumphũ petit ante uictoriam
æmylius Cæritanus (273 mag. equitum imperatorem ſamnitũ conficit 310
ænaria inſula 279
æneæ & Anthenori cur indultũ ſit ab Achiuis 4
æneæ curſus à Troia in Italiam 4
æneæ mors prælio 5
æqui latinum agrum inuadunt 60
æqui fugati à Romanis montes petunt 60
æqui ſpernunt nuntium Fabij Cos. & penè legatos uiolant 83
æqui fuſi, & fugati à Romanis 84
æqui incurſionibus tantum & populationibus apti 84
æqui præda graues intercepti à Romanis, cæduntur
æqui uno tempore ca (84 ſtra Romana oppugnant, & agrum Romanum populantur 85
æqui caput legati præciſum ferociter Romanis oſtentant 85
æqui, & Volſci in agro Hernico caſtra poſuiſſe

nunciantur 86
æqui, & Volſci deuicti à Romanis caſtra amittunt (88
æqui fame domiti arcem Thuſculanam relinquunt 97
æqui rupto fœdere Gracchi Clœlio duce bellum in Romanos reſumunt 98
æqui turpiter à prælio ad preces uertuntur ad Romanos 100
æqui nudi ſub iugum miſſi à Cincinnato 100
æqui iterum Thuſculanos uexant 102
æqui Thuſculanum agrũ populantur caſtris in Algido poſitis 105
æqui in Algido Romanis cladem inferunt, & caſtra eorum capiunt 108
æqui & Volſci uicti à Romanis cum cæde magna, & iactura prædæ caſtra amittunt 120
æqui, et Volſci latino agro uaſtato ad Vrbis mœnia procurrunt 124
æqui & Volſci ad Corbionem uicti, & cæſi caſtra amittunt 127
æqui, & Volſci caſtra Romana nocte temere adoriuntur 145
æqui, & Victi, omnes præter Senatores uenundantur à Romanis 146
æqui uix oſtentata acie uincuntur à Romanis 154
æqui cum Lauicanis iuncti exercitum in Algido poſuerunt 156
æqui Volas recipiunt 159
æqui bellum inſtaurant in Romanos, ſed non publico conſilio 161
æqui, & Volſci extra fines prædatũ exeunt 162
æqui in Algido uicti ac cæſi à Romanis 187
æqui uincuntur à Camillo (204
æqui relictis caſtris intra urbes pauidi clàm ſe recipiunt 329
æquitas, & altitudo animi ple.Ro.in creandis tri.militum cum conſulari poteſtate 133
æquimelium ubi domus Melij fuerat 133
æquorum leuitas pacem pe

titam à Ro. obtinet, & uolat 83
æquorum, & Volſcorum exercitus coniuncti in Algido cõtra Romanos 119
æquorum, & Volſcorum copiæ in Algido 144
æquorum omne nomen prope deletum 329
æquus ciuilius ante currũ in triumpho ductus 135
æris alieni mala 210
æs graue à patribus in ærarium conuectum 166
æſtus peſtilens Romæ 176
æſculapius accerſendus cenſetur ab Epidauro 365
ætas feruorem, & audaciã quotidie aufert 90
ager ademptus hoſtibus uiritim diuiditur plebi Romanæ à Seruio rege 32
ager Cincinnati, ubi nam erat 99
ager Ardeatibus reſtituitur mira prudentia 136
ager Veientanus ex. S. C. plebi Romanæ diuiditur (187
ager Pontinus plebi Romanæ diuiſus 217
agitur de regno in domo M. Manlij 215
agrariæ leges ſemper fuerunt materia ſeditionum tribunis ple. 210
agri tantum Coeliti datum eſt, quantum una die circum arare potuit 49
agri, & Villæ Volſcorum uaſtantur à Romanis 165
abarna oppidum Hetruriæ
alacritas filiorum (343
Siluiæ aduerſus feras, & latrones 6
alacritas L. Papyrij iunioris in prælio 361
alatrinates malunt leges ſuas ſibi reddi, q̃ ciuitate Romana donari 327
alba longa conditur ab Aſcanio 5
albani primi Romanos bello laceſſunt 17
albani mœſti relicta patria Romã tranſmigrant 22
alba ſolo æquatur à Romanis 22
albula qui nunc Tyberis, limes Hetruſcorũ, & Latinorum 5
alexander Epeiri rex in Italiam parum proſpere

traiecit 265
alexandri magni ætas, & mors 265
alexander epeirenſis pacē cum Romanis facit 276
alexandria in Aegypto cō ditur 281
alexandri epeirenſis geſta, q̄plurima 281
alexander epeirenſis ducē Lucanorū obtrūcat 281
alexander epeirenſis ueru to transfigitur 281
alexander Mag. bene auſus uana contemnere Darium incruentus deuicit (306
alexandro Mag. ſecundarum rerum intolerantior nemo 306
alexādri magni uitia 306
allia flu. è cruſtumnis montibus in Tyberim defluit (191
allienſis dies religioſus apud Romanos 204
alifæ, & caſtella complura Samnitum capta à Romanis 322
alifates ſubacti à Romanis (324
alifæ, Califæ, & Rufrium Samnitum oppida à Romanis capta 182
allocutio templum fit in uia noua Romæ 199
alpes inexuperabiles 189
altercatio inter pullarios ambigatus Celtarum rex (360 189
ambitio mira Tarquinij, regnū Romæ petentis 26
ambitio Romanorum in petendo magiſtratu 103
ambitio Ro. plebis 132
ambigitur Coſſus ne trib. militum, an conſul Lartē occiderit 141
amentia Appij potius, q̄ amor 111
amiternum opp. Samnitum ui capitur, à Romāis 358
amor patriæ in Camillo uehemens 187
amulius regnat Albæ 6
amulij ſcelus in ſtirpem Numitoris 6
amulius obtruncatur à Romulo, & Remo 7
anagninis ciuitas ſine ſuffragio datur à Romanis ancylia cœlo demiſſa (327 202
ancus Martius Numæ nepos, rex Romæ creatur

anci Mar. ingenium (24 medium inter Numam et Romulum 24
ancus rex moritur 26
animi militum accenduntur uiſis ambobus Coss. in acie 72
animi otio, & copia laſciuiunt 75
animus humanus inſatiabilis eo, qđ fortuna ſpondet
animi magni ex (137 magnis honoribus fiunt
animorum celſitudo (150 i ſenioribus Romanis 193
animi Romanorum anxij, tamen inuicti, in ſumma calamitate 194
anguis ex columna lignea lapſus Tarquinium terret
annius contemptor (39 Deum præceps ruit per gradus Curiæ Ro. 267
anni diſpoſitio à Numa rege
anni Romuli, & Nu (15 mæ in regno 16
anni quibus Alba ſtetit 22
anni Tulli regis in Regno
anni Anci Mar. regis (24 in regno 26
anni Seruij regis i regno 35
anni Tarquinij ſuperbi in regno 42
anni Vrbis CCC LX quãdo à Gallis capta eſt 193
anni Vrbis CCC LXV poſt gallorum ſtragẽ 202
anni Vrbis condite CCCC quando conſulatus à patribus eſt repetitus 244
anni CCCC ab urbe condita ad bellum Sãniticum
anno CCC Vrbis (256 à Coss. ad Decemuiros forma ciuitatis mutatur 102
anno Vrbis conditæ CCC X. tribuni militum cum poteſtate conſulari creati ſunt 133
annos X obſeſſi ſunt Veij à Romanis 182
annos LXX Volſci Romanis hoſtes fuerunt 204
annos CC confœderatio Latinorum cum Romanis perdurauit 266
annonæ caritas Romæ 74
annus peſtilens Romæ 86
annus multiplici Romanorum clade inſignis 136
annum poſt octuageſimum ætatis ſuæ Cincinnatus fit

dictator 137
annua ambitio diſcordiarum cauſa apud Veientes
annus inſignis hye (167
me gelida, & niuoſa 175
annus intemperie cœli, & fraude hũana fœdus 276
anſer uigilantior cane 197
antemnates fuſi fugantur à Romulo, & oppidum eorum capitur 10
antepilani manipuli 269
antiquitas humana diuinis miſcuit 3
antiſtes Dianæ, Sabinum immolaturum bouem maximam decipit 32
antiquis in rebus ſiqua ſimilia ueris ſunt pro ueris accipiuntur 181
antiates Volſci uicti à Romanis 62
antiũ deditur Romanis 82
antiates Romanis ſuſpecti de defectione 84
antiates æquorum, & Volſcorum animos inflãmant in Romanos 163
antium, & Egitræ Volſcorum urbes 165
antiates dedunt ſe Ro. 225
antiati mare interdictum à Romanis 274
anxur quæ nuc Tarracinæ diripitur à Ro. 165
anxur obſidetur à Romanis 175
anxur recipitur à Romanis
appiolæ opp. latino (175
rum captæ à Tarquinio Priſco 27
appius Clauſus, & Gn. Regillus, à Sabinis ad Romanos transfugunt 52
appius uir uehementis ingenij 56
appij animo inſita ſuperbia ſæuit in debitricem plebem 58
appius Cos. furit in collegã
appius unum inſi- (58
gnem ducem ſeditionum arripit 58
appius natura immitis, & efferatus ſententiam in S. R. dicit 60
appij monitum ſalubre conſilium ad uincendam tribuniciam poteſtatem 69
appij pertinacia in tempeſtate plebis Romanæ iratæ
appius uictus tan- (78

dem conſenſu patrum quieſcit 79
appij exercitus uinci ſe ſper mittit à Volſcis ex induſtria 79
appius decimum quenq; exercitus ſui ſupplicio afficit 80
appio dies dicitur à tribunis ple. 80
appij contumacia, aſperitas & conſtantia, tribunos ple. obſtupefacit 80
appius à plebe non minus timetur reus q̃ conſul 80
appius morbo moritur 80
appius ob repentinam mutationem, publicola uocatur 103
appij Clau. ambitus 104
appius peſſimo exemplo ſe ipſum decēuirum creat (104
appij ſententia ambigua 107
appius amore captus cupita uirgine nequaq̃ frui poteſt 109
appij uerba ſubdola, & Icilium criminantia 110
appij animus ob libidinem alienatus 111
appius uitæ metuens deliteſcit 112
appius odium aliorum in ſe, ſuo in alios odio metitur 115
appius commemorat beneficia ſua erga ple. 117
appius ad cauſam dicendá ſtipatus iuuenibus patricijs deſcendit 117
appius carcerem ple. Romanæ domicilium uocare conſueuerat 118
appius in uincula coniectus eſt 118
appius in carcere ſe ipſum interimit 119
appius decēuiri filius præfectus Vrbis 151
appij nepotis decemuiri, conſilium ad patres 158
appius imbutus iam ab iuuēta certaminibus plebeis
appij ſententia de (168
præda Veientana nondū capta 180
appij dictatoris laudatio, militū animos acuit 237
appij Clau. Cos. mors 249
appius Cenſor uiá munit, et aq̃ in Vrbē conducit 315

appius Claudiæ cæcus effi-
ficatur 315
appius non poteſt compelli
ut cenſura ſe abdicet 318
appij culpæ aſcribitur ꝙ
Potitiorum gens deleta ſit
intra annum 319
appius inuitis omnibus or
dinibus ſolus cenſuram
geſſit 319
appius primus libertinorũ
filijs Senatum Romanum
inquinauit 330
appius uir acer & ambi-
tioſus conſulatum petit, et
obtinet 340
appij eloq̃ntia eximia 343
apuliæ populi nonnulli Ro
manis ſubiugantur 304
apulia tota perdomita à Ro
manis 309
apulorum duo millia cæſa
à Romanis ad beneuentũ
aquila Lucumoni (340
pileum aufert, & reddit
aquilonia oppugna (26
tur à Romanis 361
aquilonia deſerta à ciuibus
capitur à Romanis 361
aquilonia, & cominium di
reptæ à Romanis eodẽ die
conflagrant 362
ara maxima Herculis 8
ara Ioui Elicio ĩ Auentino
ara pudicitiæ patri (16
ciæ in foro bouario 346
arcis libertatis tuendæ pro
uocatio, & tribunicium
auxilium 100
ardea Rutulorum urbs ob
ſidetur à Romanis 40
ardeates Veientanum agrũ
populantur 128
area ante ædem Iouis 28
area ante ædem Telluris,
ubi ædes Caßij fuerant
area ædium M. Man (68
lij ædi monetæ Iunoni
dedicatur 252
argentum ſignatum nondũ
in uſu 166
argumenta fortiſſima Apij
in Rogationes iniuſtas
tribonorum ple. 231
ariſtodemus tyrannus Cu-
marum 55
ariſtodemus intercipit na-
ues Romanas tanquã hæ-
res Tarquini ſuperbi 63
aricini, & Ardeates litem
de agro ambiguo iudicio
P. Romani committunt 127

arma defenſiua, et offenſiua militū Romanorū diſtictorū i quinq; claſſibus 31
arma hoſtilia concremantur à Fabio Rutiliāo 285
arma Satricanis adempta à Papyrio 305
armillæ aureæ in ſiniſtris Sabinorum brachijs 10
armorum uis ingens inuenitur à Romanis in caſtris Volſcorum 264
armorū Ronanorū, et Macedonum cōparatio 308
arpini Romanis annonam ſuppeditant 303
arpinatibus, & Trebulanis ciuitas datur à Romanis 330
arrogantia Virginij, et Sergij ſuperbia damno ſunt Reipu. 172
ars patrum ad captandos aios tribunorū ple. 158
ars patritiorum inſimulata ab Icilijs 163
ars accendendi animos ad exhibendum, quod diſſimulando petitur 230
artena Volſcorum oppidū capitur à Romanis 166
artena cum arce diruitur à Romanis 166
artenæ duæ æquiuocantur
artes miræ ad man (166
ſuefaciendam plebem 91
artona oppugnatur ab æqs
aruns Tarquinius, (69
& Tullia maior moriuntur 33
aruns Porſenæ fi. Ariciā oppugnatum mittitur à patre 51
aruns duſinus dux Gallorum ad oppugnationem Cluſij 189
aruſpicum reſpōſa iuſſioni conſulū conformātur 167
aruſpices falſa nunciantes in ſe religionem uertunt
arx Romana capi (360
tur à Sabinis 11
arx Thuſculana ab Aequis nocte capitur 97
arx caruentana ab Aequis capitur 161
arx Artenæ proditur Romanis à quodam ſeruo
arx & columen li (166
bertatis id eſt ſi ſummus magiſtratus plebi communicetur 228

arx Soræ capitur à Romanis per proditionem 311
aſia imbellis 308
aſcanius 5
aſcanij duo 5
aſſeclæ patriciorum qui eos continue comitantur 174
aſtus M. Cæſonis Fabij in exploratione Hetruriæ (320
attellanæ fabulæ io culares, & facetæ ab Oſcis 234
atinia, & Calatia captæ à Romanis 315
audatiæ, & temeritati potius ſero q̃ nunq̃ obuiam eundum eſt 129
auētinus rex fulmine ictus
auentinus, & Ianicu (5
lum latinis dantur ab Anco rege 25
aues non addicunt in Termini fano exaugurãdo 38
auiditas prædæ ſubducit equites Samnites à feruore pugnæ 292
auguria Romuli, & Remi 7
auguris habitus, & forma inaugurandi regis 15
auguri unde tantus honos ſemper fuerit apud Romanos 27
augures iuſſi ad Lacum Regillum cum exercitu conuenire 95
augurium à Mamerco dictatore captũ ante pugnã
augures nouem (140
fiunt 335
auguſtus olim templorum conditor, et reſtitutor 140
aurunci bellum Romanis indicunt 58
aurunci prima acie debellantur à Romanis 251
aurunci Sueſſam profugiunt metu Sidicanorũ 275
aurum ſacrum 199
aurum à matronis collatũ in redemptionem P.R. redditur à Camillo 205
aurum Gallis ereptum à Romanis ſaxo quadrato eſt ſeptum 243
auſones & Sidicini à Romanis acie uincũtur 275
auſona, Minturna, & Veſtina urbes Auſoniæ produntur Romanis 312
auſpicia proprie patritiorũ
auſpiciorum uitium (232

in iras imperatorum uerſum 285
authorum Attellanarum priuilegia. 234

B

¶Baculus aureus Bruti delatus Apollini 39
bellouesus, & Sigouesus Ambigati nepotes 189
bellonæ templum uouetur ab Appio in feruore pugnæ 343
belli indicendi ratio, et modus Romanis conſuetus 24
bellum Veiens opprimitur tandem à Romanis 75
bellum multiplex uno eodem tempore imminet Romanis 173
bellum præneſtinis indicitur ex S.C. populiq; Romani iuſſu 218
bellum Gallicum non ſatis conſtat quo tempore cum Romanis cōmiſſum fuerit (232
bellum Hernicis P.R. frequens iubet 236
bellum indicatur Veſtinis à P. Romano 284
bellum eſt iuſtum quod neceſſarium eſt, et arma pia quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes 294
bellum Aequis indicatur à Romanis 329
bellua appellatur à Manlio Gallus prouocator 238
beneficia non ſunt exprobrāda apud memores 195
bituriges Celtarū primi 189
boij & Lingones, Hetruſcos & Vmbros agro pellunt (190
bolæ Aequorū urbs
capiūtur à Romanis 204
bona Appij, & Oppij uenundata 138
bona Melij uenundari iubentur à dictatore 138
bos locuta 88
bos miræ magnitudinis 32
bouianum urbs Samnitum (314
bouianum Pentrorum Samnitum caput capitur à Romanis 316
bouianum iterū à Romanis capitur 327
bouianum, & Aufidena capiūtur à Romanis 338
brenus Gallorum dux 191
brixia urbs 190
brutus prudentiſſime ſtultitiam ſimulat 39

brutus terram oſculatur 40
bruti iuramentum in Tarquinum ſuperbum 41
brutus ad arma concitat Collatinos 41
brutus tribunus Celerũ 41
brutus ſcelera Tarqui ſupbi cõmemerat ad P.R. 41
brutus ab exercitu Romano benigne ſuſcipitur 42
brutus non acrior libertatis uindex, q̃ cuſtos 43
bruti animus eminens inter ſupplicia liberorum 45
brutus, & Aruns Tarquinius inuicẽ tranſiguntur (46
bruculi bona, & cadauer traditur Romanis à Samnitibus 293
buſta gallica locus in Roma. 198

C

¶Cacus paſtor boues Herculis per caudas abducit 7
caduceum præferre mos eſt indulgentia petentiũ 278
cædes manifeſta, expiatur ſaltem pecunia 20
cædes maxima Sabinorũ à Romanis 28
cædes maxima Aurũcorũ à Romanis 52
cædes Volſcorum ad Velitras à Romanis 61
cædes Hetruſcorum ingens à Romanis 72
cædes Veientum magna à Romanis 75
cædes Sabinorũ à Romanis (76
cædes Aequorum magna à Ro. 85
cædes item alia, et fuga Aequorum à Ro. 86
cædes Volſcorum adeo ingens ut pene omnes deleti ſint 88
cædes Volſcorum magna à Q. Fabio Cos. 97
cædes Aequorum maxima à Q. Fabio Cos. 97
cædes Aequorum in Algido à Ro. 101
cædes Aequorũ ſeptem millium à Ro. 102
cædes Volſcorum à Thuſculanis 135
cædes Fidenatum, & Veiẽtum ingens à Ro. 150
cædes Volſcorũ ad Artenã (166
cædes Romanorum ad Veios 172
cædes Capenatum, Faliſco

rum, & Veientum à Ro.
ad Veios 176
cædes Veientum à Ro. 181
cædes Aequorũ igens à Ro.
cædes Romanorum (186
circa Tyberim à Gallis
cædes Seniorum Ro (192
manorum à Gallis 194
cædes Gallorum ab Ardea
tibus duce Camillo 196
cædes Thuſcorum prædo-
nũ apud Veios a Ro. 196
cædes Thuſcorũ ad Salinas
cædes Hetruſcorum (196
in Sutrio 205
cædes Hetruſcorum in Ne
pete à Camillo 209
cædes inextimabilis Vol-
ſcorum à Ro. in agro pó
tino 211
cædes Latinorum, & Vol
ſcorum ad Satricum 224
cædes atrox Gallorum ab
agaſonibus 243
cædes fuga & captio He-
truſcorum mirabilis 244
cædes Tarquinienſium in-
gens in acie, & in foro
Rom. 245
cædes Samnitum à Ro. ma
xima 292
cædes horribilis Samnitum
à Ro. 303
cædes Samnitum ingens ad
Soram à Ro. 311
cædes Soranorũ à Ro. 311
cædes Cluuianorũ à Ro.
cædes Hetruſcorum (316
ad Sutrium à Ro. 320
cædes maxima Hetruſco-
rum à Ro. ad Lacum Va
dimonis 323
cædes Samnitum horren-
da ad Longulam 324
cædes & captio Samnitum
ad Cimetram à Ro. 340
cædes, & captio Samnitum
in Romulea 341
cædes Samnitum ad Fe-
rentinum 341
cædes & captio Sãnitum,
et Hetruſcorũ à Ro. 344
cædes Samnitum ad Vul-
turnum flu. à Ro. 344
cædes Romanorum à Sá-
nitibus, & Gallis 352
cædes Peruſinorum, et Clu
ſinorum à Ro. 352
cædes Samnitũ à Pelignis
cædes, & captio Pe- (352
ruſinorum à Ro. 352
cædes mutua Romanorum

& Samnitum in ipſis ca ſtris Romanis 354
cædes, & captio Samnitum in Milionia 354
cædes, & captio Hetruſcorũ ad Roſellanũ opp. 357
cædes, & captio Samnitum à Ro. ad Amiternũ 359
cædes, et captio Samnitum in tribus oppidis 364
cædes, & captio Samnitũ à Ro. in Sepinũ opp. 364
cædes, & captio Hetruſcorũ in Troilio à Ro. 364
cæditius centurio præfectus Romani exercitus in Veijs 196
cære oppidum Mezentij 5
cære Tarquiniorum exiliũ
cærimoniæ Romanæ (42
quædam inſolitæ ob peſtẽ auertendam 176
cærites Tarquinienſibus cõ ſanguinei 245
cæritibus bellum indicitur à Ro. 246
cæſonis prudentia remp. ſuſtinet 69
cæſonis & Marci Fabiorum ferocia aciem Romanam confirmat 71
cæſonis pium erga ple. conſilium reprehenditur à patribus 72
cæſo Aequos comprimit à populatione Latinorũ 72
cæſo Fabius Cos. offert patribus gentem fabiam ad bellum Veiens 73
cæſonis Quintij forma, laudes, & decora 90
cæſoni Quintio dies capitis dicitur à trib. ple. 90
cæſo Quintius in uincula duci iubetur 91
cæſo Quintius in exiliũ concedit 91
cæſorum ab utraq; parte Romanorum ſcilicet, & Aequorum ſumma 86
cæſorum à Ro. Volſcorum numerus 88
caius Ciuilius moritur in caſtris 17
C. Ciuilius Albæ Rex 17
C. Fabij facinus memorabile, & ſpes inconcuſſa in dijs ſuis 196
C. Fabij religio ne in ſummo quidem periculo remiſſa laudatur à Camillo
calatia ur bs in (200

Samnio 294
calendis Quintilibus magiſtratus occipitur contra morem 188
cales urbs Auſonum capitur à Coruino 276
camarſolis olim appellabatur urbs, quæ nũc Cluſiũ 348
camertes Vmbri Romanis fauent ut Hetruriæ bellum inferant 320
camillus animaduertit in fugitiuos à Caſtris 179
camillus faliſcos & Capenates fundit fugat, & caſtris exuit 180
camilli precatio ad Deos in ingreſſu Veiorum 180
camilli precatio pijſſima, uiſa ingẽti præda Veiẽtana 181
camillus curru equis albis iuncto, urbem inuehitur 182
camilli ciuitatem Romanã ideo furere ait, ꝙ uoti dãnata, non ſoluat 183
camillus prædam ex Faliſcis cum indignatione militũ ad quæſtores redigit 184
camilli iuſtitia in pedagogum proditorem 185
camilli contiones feroces in tribunos ple. 187
camilli in exilium abeuntis precatio 188
camillus ab ingrata patria abſens mulctatur 188
camillus mœſtior fortuna publica, ꝗ propria 195
camillus parem ſui temporis imperatorem habuit neminem 195
camillus ab exilio liberatur, & Dictator dicitur
camillus pactionibus 197 turbatis prælium Gallis denuntiat 198
camillus religionum cultor diligentiſſimus 199
camilli iuſtitia arbitratur uictos Gallos ob fidem uiolatam per iniqua põdera
camilli Dictatura 200 in annum protracta 203
camillus interrex comitia tri. militum con. pot. habet
camillus trifariam 203 diuidit copias Ro. 204
camillus Volſcos ad deditionẽ coactos ſubigit 204
camillus Sutrium inuiolatum Sutrinis reddit 205
camilli

camilli imperio collegæ ultro ſe ſummittunt 206
camillus Romanis erat author nihil timendi, & nihil contemnendi 207
camillus ſumma prouidentia belli munia collegis iniungit 207
camillus ſigniferum manu arreptũ in hoſtem raptat
camilli ſpecies Volſcis (208 terribilis in acie 208
camillus quocunq; ſe infert uictoriã ſecũ trahit 208
camilli nomen celeberrimũ apud omnes 209
camillus Nepete ui recipit ab Hetruſcis 209
camilli ſenis ingenium uegetum in uiuido pectore
camilli ſenis uirtus (218 indefeſſa aciem ſuorum effuſam reſtituit 219
camilli benignitas infamiã collegæ elleuans gloriam ſibi ingentem parit 220
camilli denuntiatio ad tribunos ple. cũ minis 229
camillus Dic. tribunorum ple. pertinatiæ cædit uel ꝙ uitio cratus eſſet dictatura abit 229
camilli iteritus ex peſte 234
camillus uocatus eſt ſecundus Romæ conditor 234
camilli magnanimitas ergo collegam infenſum 288
campani fluentes luxu cum Sidicinis uincuntur à Samnitibus 252
campani à Samnitibus iterum uicti 252
campani ultro ſeſe dedunt Romanis 254
campanorum perfidia & ingratitudo in Ro. 265
campani deduntur Ro. 272
campanus populus iubetur uectigal pendere equitibus campanis 272
campani ſpectaculum gladiatorum edunt inter epulas 324
campus Martius inter Vrbem, & Tyberim adhuc extat 45
capenates & faliſci in ſubſidium Veientum 172
capenatũ clades à Ro. 175
capenates cladibus afflicti à Romanis pacem petitam exorant 183

capides & litui inſignia ſacrificantis poſt triumphū
capita coniurationis (334
campanæ mortem ſibi conſciſcunt 313
capita coniurationis Fruſinatum cæſi à Ro. 330
capita ciuiū cenſa. 84. 364
capitolium cæſis ſeruis recipitur à Romanis purgatur, & luſtratur 94
capitolium à Gallis oppugnatur 195
capitolium ſaxo quadrato ſubſtructum 206
captiuorum ſeptem millia & CCCC recepta ex Sānitibus à Ro. 344
capua olim Hetruſcorum urbs 151
capua unde dicatur 151
capua urbs maxima opulentiſſimaq; Italiæ 254
capua minime ſalubris militari diſciplinæ ob uoluptates, & delicias 260
caput humanum inuentum cum Capitolium ædificaretur omen loco dedit 202
carcer Romæ primus 25
carcer in domibus priuatis nobilium 227
carceres ī circo Romæ 278
caritas annonæ & fames maxima Romæ 63
caritas ānonæ Romæ 337
carmenta fatiloqua 8
carmina militum incondita in Coſſum ſpolia Lartis opima ferentem 141
carmina militaria in laudem Deciorum 352
carne pluit & ab auibus rapta eſt 89
carthaginenſium in Siciliā prima traiectio 146
carthaginenſes coronā auream XXV pondo gratulationis cauſa Ioui Capitolino mittunt 260
caſa Romuli Romæ 202
caſſius Cos. criminatur à collega 67
caſſius poſt conſulatum necatus eſt 68
caſtella tria Samnitum capta à Romanis 342
caſtra Romana obſidentur ab Aequis 99
caſtra Romana in monte Vecilio 112
caſtra Aequorum mira ce

leritate capta à Romanis
caſtra Romana ante (145
portam collinam 148
caſtra Romana oppugnan-
tur à Capenatibus Fali-
ſcis, & Veientibus 172
caſtra Volſcorum capta &
direpta à Ro. 211
caſtra Samnitum direpta
à Ro. 259
caſtra Latinorum capta
à Ro. 271
caſtra Samnitũ cũ maxima
cæde capiũtur à Ro. 302
caſtra Samnitum capta, &
direpta à Ro. 311
caſtra Hetruſcorum dire-
pta à Ro. 323
caſtra Samnitum capta di-
repta et incẽſa à Ro. 324
caſtra Hernicorũ tria intra
paucos dies à Ro. capta
caſtra Samnitum ca (326
pta & incenſa à Ro. 327
caſtra Hetruſcorum cum
magna præda capiun-
tur à Ro. 338
caſtra Samnitum, & He-
truſcorum cum ingenti
præda capiuntur à Ro.
caſtra Samnitum (343
capta à Ro. 351. 361
caudinæ furculæ deſcri-
buntur 294
cauillatio Appij Clau. in
legem Aemyliam 318
cauillum Appij in Volũni
um collegam 343
cauſæ belli inter Romanos
& Sabinos 23
cauſa eadem ammittendi
imperij fuit regibus &
decemuiris 109
cauſarij milites qui cauſam
habent detractandæ mi-
litiæ 207
celeres CCC ad cuſtodiam
Romuli in pace, & in
bello 13
celerrima expeditio. P. R. in
Aequos, & Volſcos 126
celtæ in tertia parte Galliæ
ceninenſes Cruſtum (189
ni, & Antennates proxi-
mi Ro. 9
ceninenſes à Romulo fuſi
fugantur 9
cenon oppidum Volſcorum
capitur à Romanis 82
cenſoriæ poteſtatis origo &
officia 133
cenſores primi unde ap-

pellati ſunt 134
cenſores Mamercū ærariū faciūt et tribu mouent 143
cenſor in demortui locum non ſufficitur 188
cenſores uitio creati magiſtratum non gerunt 221
cenſorem ſubrogari in demortui locū nefas eſt 319
cenſus inſtitutus à Seruio Tullo 30
cenſus actus & Luſtrum conditum Romæ 84
cenſus actus Romæ 96
cenſus luſtrum, & Ciuium capita 98
cenſura in annum & dimidium contracta 143
centuriæ equitum tres Ramnenſis, Titiēſis, et Luceres (12
centum patres minorum gentium 26
centuriæ ſex Romæ 28
centuriones & duplicarij ſecuri percuſſi ab Appio 80
centurio olim, nunc primipilus 263
cereris Signum ex Caßij peculio 68
cercienſes noui hoſtes Romanis 211
certamen & cupido regni, etiā iter priſcos Romanos (14
certamen & rixa inter patres, & ple. Romanam 59
certamen inter Volſcos, & Aequos 67
certamen atrox patrum et ple. conſulum, & tribunorum 78
certamen patrum & ple. ob legem Terentillā 89
certamen fœdum conſulum & tribunorum ple. 89
certamen Quæſtorum, & tribunorum ple. 98
certamen in Ardea pro quadam puella 134
certamen patrum & ple. de quæſtoribus 154
certamen fœdum tribunorum militum 156
certamen atrox patrum & plebis Romanæ 158
certamen conſulum, et tribuni ple. 161
certatur maledictis à tribunis militum in. S. R. 172
certamina fœda. SP. Q. Romani 183
certamen tribunorum ple.

ferentium leges, & intercedentium 229
certamen fœdum inter conſules, et tribunos ple. 245
certamen Appij Clau. & tribuni ple. 318
certamen plebis in patres de ſacerdotijs 334
certamen matronarum Romanarum in Sacello pudicitiæ 346
certamen Q. Fabij maximi, & P. Decij conſulum
ceruæ à lupo fugi (346
entis ſpectaculum inter duas acies 350
charilai, & Nymphij principum Paleopolis conſiliũ
cimetra ui capta à (282
Q. Fabio maximo 340
cincinnatus Cos. inuehitur contra tribunum ple. 94
cencinnatus cõſulatũ renuit
cincinnatus ab opere (96
agreſti ad dictaturam rapitur 99
cincinnati mira celeritas et prouidentia 100
cincinnatus Aequos iubet Corbiõe decedere, et duces ſuos uinctos tradere 100
cincinnatus iubetur à S.R. triumphare 101
cincinnatus ſextadecima die dictatura ſe abdicat 101
cincinnatus dictaturam penè inuitus accipit 137
cincinnati pietas in Minutium laudatur 288
cingilia Veſtinorum urbs capitur à Romanis 285
circus maximus 26
circus apollinaris 122
circus maritimus 326
ciuium capita ſub Seruio rege 31
ciuitas ſine ſuffragio datur equitibus campanis fundanis, & Formanis à Ro.
ciuitas priuernatibus (175
data à Romanis 279
ciuitas Romana in duas partes diuiſa 330
clades maxima agro Sabinorum illata à Ro. 99
clades accepta à Romanis concordiam reficit, et animos accendit ad Veios pertinacius obſidendos 171
clamor militum diſſonus impar, & ſegnis pauorẽ animorum prodit 151

clarigatio id eſt hoſtium de
claratio 274
claſſes quinq; in P·R·inſti-
ſtitutæ a Seruio Tullo 31
claudij clientis Appij im-
pudentiſſimum commen-
tum de Virginia 109
claudia gens ex Sabinis Ro
mam aduenit 130
clauus nota numeri an-
norum 235
claui fixi piaculum mentes
alienatas ſui cópotes facit
claui lati, & an- (277
nuli poſiti a Romanis ob
luctum 298
clementia Romana latinos
deuictos beneficijs ſibi
obligat 274
cleonymus lacedæmonius
rex & pirata 331
cleonymus uix cum quar-
ta parte nauium a ſinu
adriatico recedit 331
cleopatra uxor Alexandri
Epeirenſis ſoror Alexan-
dri magni 282
cloacæ Vrbis per priuata
tecta 203
clœlia uirgo Tyberi tranat
clœlia ex obſidibus (50
impuberes elegit 51
cluianum ui capitur uno
die a Romanis 316
coclitis Horatij facinus me-
morabile 48
coclitis uerba increpatoria
ad Hetruſcos 48
cocles incolumis ad ſuos tra
nato Tyberi redijt 48
cœlius mons Vrbi additur
cœlum ardere uiſum (23
cœtus nocturni (86 89
plebis Romanæ 59
cognomen Aſperi Trebonio
cognomen Coruini (123
Valerio 250
cognomē Curſoris Papyrio
cognomen Maximi (305
Q. Fabio 330
cohors Dictatoris prælium
acre ciet 54
cohortes ſibi eligunt cen-
turiones 126
cohortes hernicæ iuuentutis
electiſſimæ 237
cohors Romana ſeditioſa ca
ſtra ponit ſub iugo Albæ
longæ 261
cohortes Romanæ quæ ſi-
gna amiſerunt extra ual
lum ſine tentorijs deſti-

tuuntur 332
collatia et ager eius deditur Tarquinio Priſco 28
collatinus Tarquinius Egerij filius 40
collatinus conſulatu ſe abdicat, et Lauinium in exilium concedit 43
collegium nouum ad ludos Capitolinos 201
collegæ Appij & Opij in exiliũ ſponte abeunt 119
coloniæ duæ Romanæ ſignia, et Circeij 39
colonia Romana iterum ſigniam deducta 55
colonia Romana Velitras deducta 61
colonia Romana noua Norbæ 63
colonia Lauicum miſſa à Romanis 157
colonia Romana Cales deducta 276
colonia Romana Fregellas deducta 279
coloni Romani Luceriam miſſi 312
coloniæ Romanæ quatuor Sueſſa, Pontiæ, Minturnæ & Caſſinum 315
coloniæ Romanæ deductæ Soram & Albam 330
colonia Romana Craſſeolos in agro Marſorum deducta 332
colonia Romana Narniam deducta 336
colonia Romana Carſſeolos deducta in agro Aequicolorum 338
columnæ æneæ inſculptũ fœdus Romanorum cum Latinis 63
columen locus apud Algidũ (97
comites duo tantum Clocliti fuerunt, dum Hetruſcorum exercitum ſuſtinuit 48
comitas in ſuperbo ſuſpecta eſt 104
comitiorum habendorum munus Appio cõmittitur (104
comitia creandis trib. militum conſulari poteſtate primũ indicta 332
comitia curiata rem militarem continent Centuriata conſulatum, & tribunatum militum 201
comitia conſularia certamen patrum & ple. di-

rimunt 246
comunium Vrbs Samnitum
ui capitur à Romanis 362
comparatio Alexandri magni, & ducum Ro. 306
comparatio copiarum Romanarũ & Macedonum
concalium Hetruſco (307
rum ad fanum Vulturnæ
concalia Latinorum (166
ad Lucum Feretinæ 249
concurſus Mamilij & Ebutij magiſtri equitum 53
concurſus mirabilis iuniorũ Romanorũ ſub Fabio militare cupientium 347
conditiones accipiẽdæ ſunt à uictis non ferẽdæ 135
conditiones pacis Romanis oblatæ, à Pontio Samnitum duce 295
congratulationes mutuæ S. P. Q. R. ob charitatẽ erga patriam 171
congreſſus ad colloquium Tulli, et Metij ſuffectij 17
coniurati in uincula coniecti à conſulibus 44
coniuratio ſeruorũ Romæ detecta et oppreſſa 156
coniuratio Campanorũ in Romanos patefacta 312
coniurationis modus horribilis in Samnio 358
conſenſus militum clamore ſignificatur 343
conſilium Tarpeij & Aeternij Coss. de legibus ferendis 102
conſilium improbum de retinendo Virginio in caſtris fruſtratur 111
conſilium Virginij prudentiſſimum 113
conſilium M. Duillij prudẽtiſſimũ in creandis Coss. & tribunis 123
conſilium Romanorum in arcem commigrandi, & ſacra ab icendijs auferẽdi
conſilium ſapiens (192
tribunorum ple. de ſeditione M. Manlij 216
conſilia Fabij Ambuſti 226
conſilium Decij ad conſulem laudes ſuas recitare uolentem 258
conſilia militum Romanorum adimendæ Capuæ Campanis per ſcelus 260
conſilia, cõmertia, et connubia mutua adempta lati-

nis à Romanis 275
conſtantia mira M. Sempronij in ſententia ſua 155
conſtantiæ & fortitudinis maxime exemplum in Spu. Poſthumio 300
conſualia feſta 9
conſules primi alternatim faſces hẽre cœperunt 43
conſul ſubrogatur collatino (44
conſul Bruto ſufficatur 47
conſulum alter uulneratur à Pometijs 52
conſules inuiſi plebi tandẽ conſulatu abeunt 59
conſules acerrime increpã tur à S. R. 59
conſul largitione ſuſpectus fit patribus 67
conſules inuito trib. pl. delectum habent 69
conſules lectoribus uiolatis fractis faſcibus in curiam compelluntur 77
conſul lectorem ad tribunũ ple. mittit 78
conſulum trepidatio ob occupatum Capitolium à ſeruis 92
cõſul ſubrogatus Valerio 94
conſul Dictatoris mentione facta trib. ple. territat 96
conſulum dolor de fœdo P. Romani iuditio 128
conſulum prauitas in diſcordia patres terret 144
conſules Senatui non obſequuntur 144
conſules in uincula duci poterant à tribunis ple. 145
conſul collum torquet appellantibus tribunos ple. (161
conſules comitia, & tribuni ple. delectum impediunt 162
conſul ex S. C. ob Valetudinem conſulatu ſe abdicat (188
conſules iubentur ante tempus abire magiſtratu 265
conſules & prætores ijſdẽ auſpitijs creabantur 286
conſules primi ſub iugum miſſi à Samnitibus 297
conſules retrahunt milites à cæde Samnitum 303
conſulis Sulpitij aduentus ſuos perculſos à Samnitibus ĩ præliũ reſtituit 314
conſultationes uariæ in S. Romano de bello in He-

truria gerendo 348
conſul ſe inuito Senatu triũphaturum denũtiat 357
contentio S.R. et plebis 133
contio Bruti ad P.R. 43
contio P. Valerij conſulis ad P.R. 46
contio legatorũ S.R. ad ple. in ſacro monte 116
contio Scaptij ad P.R. 127
contiones ſeditioſæ tribunorum ple. in patres 173
contio centurionis liberati ab ære alieno per M. Mãliũ ad ple. Romanã 212
contio L. Furij ad Camillũ collegam ſenem 218
contiones tribunorum ple. pro conſulatu plebi communicando 228
contio Volũnij ſapiens 345
contumeliæ Lectori in Appiorum familiam 78
contumatia militum in Appium conſulem 79
cooptatio collegarum à tribunis ple. 123
cooptantur tribuni ple. contra legẽ Treboniã 174
copia faſtidium generat 83
copiæ Romanæ in Latinos conſcriptæ 249
copiæ Romanæ in Samniũ & in Hetruriam 342
copiarum hoſtilium numerus in Sẽtinati agro 352
corbio oppidum recipitur ab Aequis interfecto præſidio Ro. 101
corbio diruitur à Romanis ob præſidiũ proditũ 101
corioli opp. Volſcorum uirtute Gn. Martij capiuntur (63
coriolano dies dicitur à tribuno ple. 64
coriolanus minas tribunitias contemnit 64
coriolanus fundis patriciorum ſeruatis agrum Romanum uaſtat 66
coriolani atrox reſponſum referunt Oratores Ro. 66
coriolanus in occurſum matris propere fertur 66
coriolanus frangitur precibus, et fletibus mulierũ 67
coriolani exitus incertus 67
cornelius Coſſus capite Lartis cuſpidi infixo hoſtes territat 140
cornelij Coſſi pulchritudo, et uirtus 140

cornelia et Sergia ueneno audaciſſime hauſto moriuntur 277
cornelij Aruinæ uirtus in acie & ſedulitas 292
corona aurea à Latinis Ioui capitolino donatur 55
corona aurea Cincinnato donata ab exercitu 101
corona aurea à Latinis Ioui donata ob concordiam patrũ et ple. Romanæ 118
corona aurea Ioui à Mamerco data 141
corona aurea cum eximijs laudibus Torquato donatur à Dictatore 239
coronæ murales, et coronæ ciuicæ 216
corona aurea & q̃plurima alia dona Decio dantur à conſule 259
corona graminea obſidionalis Decio datur à Legionibus 259
corpora Veientum liberauẽduntur à Camillo 181
cortuoſa & Contenebra Hetruſcorum oppida, ui capta direpta, & incenſa à Romanis 206
coruus in Galea M. Valerij contra Gallum pugnat 250
coruinus trium & uiginti annorũ conſul fit 250
coruinus maximus ſuæ tempeſtatis imꝑator 250
coruini prudentia labore militum potius, q̃ periculo rem agit 275, 276
corui augurium 360
cos nouaculæ acie diſciſſa 27
cratera aurea Apollini delphico à Romanis miſſa 184
cremera flu. prope Veios
creuſa uxor Aeneæ 5 (73
crimina Cæſoni obiecta à tribunis ple. 90
crimina ab Appio tribunis ple. obiecta 168
crimina in patres iactata à M. Manlio 212
crimina ab Aequis in Romanos iactata 328
crudelitas tribuni ple. in Camillum 188
cruſtumni deuicti à Romulo Romã commigrant 10
cruſtumeria capta à Ro. 53
culpæ ſocietas leuiorem caſtigationẽ ducis efficit 219

cumæ urbs græcorum ca pitur a Campanis 156
cumani a Chalcide Euboicæ oriundi 279
cuniculus in arcem Fidenatum 142
cuniculus a Camillo in arcem Veientanam 180
cupiditas imperij in tribunis militū pernitioſa reip.
cupiditas regni decora omnia M. Manlij inuiſa reddit 156 216
cura maxima in Q. Fabio de frumento Romam conuehendo 337
curiæ triginta Romæ 12
curia hoſtilia 23 102
curia duabus Romanorum cladibus inſignis 323
cutina Veſtinorum urbs ſcalis capitur a Ro. 285

D

Darij exercitus effœminatus 306
decem tribuni ple. Romæ
decemuiri ſine prouocatione ad proferendas leges atticas 101 102
decemuir Decemuiro diem dicit 103
decemuiri ab Appio creati
decemuiri ad Tyrannidem ſpectant 104 105
decemuiri apparitores mittunt ad pignora eripienda ſenatoribus in curiam non uenientibus 106
decemuiri adminiſtrationē belli iter ſe cóparant 108
decemuirorum fraus in Siciniū deprehenditur 109
decemuiri tandem ſe in poteſtate patrū permittunt
decemuiri uiui concremandi petuntur a ple. 115
decemuiri ex.S.C. magiſtratu abeunt 115 115
decemuiri teterrimi mortalium dicuntur 131
decima prædæ Veientanæ exigitur a P.R. in domū Apollini mittendum 182
decima omnium quæ Veiorū fuere Apollini ſacrata
decij tribuni militum uerba ad conſulē 183 256
decius gregali ſagulo indutus ſpeculatur uiam erumpēdi per hoſtes nocte 257
decij ſeſe deuouentis uerba ad pontificem 270

decius deuotus auguſtior hu
mano uiſu 270
decius telis hoſtiũ obrutus
corruit & moritur 270
decij ſecundi procõſulis uer
ba ad milites ſuos 341
decij ſecundi uerba in fer
uore pugnæ 350
decius ſecũdus deuotus ma
nibus moritur 351
decij ſecundi funus magno
honore, & lachrymis mi
litum celebratur 152
decora & uirtutes M. Va
lerij Coruini 262
decretũ Appij iniquiſſimũ
decretæ uinditiæ ſe (110
cundum ſeruitutem 111
decretum tribunorum no
uem in Meneniũ collegã
decretum S.R. de (161
Camillo 197
decretum Samnitum, ut Ru
tulus Papius, præda o-
mnis, et captiui Romanis
tradantur 292
decuriæ decem Romanæ 14
deditio Sidicinorum aſper
natur à Romanis 264
defectio Latinorum et Her
nicorum à Romanis 210
defectio ſociorum detegitur
Romanis per captiuos 211
defectio Tarentinorum ad
Samnites 283
delectus à Coſs. miro con-
curſu habetur 126
delectus ui ac metu habe-
tur à Coſs. 161
delectus omnis generis ho-
minum ob ingentem tre-
pidationem 345
delphicum oraculum maxi
me inclitum 39
deprecatio uana pro Appio
uincto 118
deſcriptio centuriarum, &
claſſium à Seruio Tullo
deuouendi formula (131
deuouendum ſe præ (270
bet Decius pontifici pro
ſalute legionum Ro. 351
dianæ Epheſiæ fanum in-
clitum et antiquiſſimũ 32
dianæ templum Romæ à
P.R. et Latinis factũ 32
dictatoris creandi mentio
primum facta 53
dictatoris nomen Sabinos
perterret 53
dictator iuſtitiũ indicat 99
dictator in rebus trepidis

dicatur 139
dictator uouet ludos magnos tumultus cauſa 145
dictator à ſolo conſule dici conſueuit 148
dictator octauo die ex quo creatus fuerat uictis hoſtibus ſe abdicat 157
dictator Romanus ante pugnam auſpicium capit, & hoſtiam cædit 211
dictator imperat M. Manlium in uincula duci 213
dictatoris nomine ſolo perculſi præneſtini ab Roma ſigna auertunt 222
dictatoris minæ tribunorũ ple. animos non minuũt ſed accendunt 229
dictaturæ faſtigium ſemper altius creuit 229
dictatorium fulmen 229
dictator diu non perlitatus ſignum pugnæ ante meridiem dare nõ potuit 238
dictator et magiſter equitũ ambo plebei primi 244
dictator creatur ſolum ut legi liciniæ aduerſetur 248
dictatur uitio creatus abit dictatura 275
dictatoris dicendi tempus, & hora 281
dictatoris edictum pro numine ſemper habitũ 288
dictator ut iudicio conſulũ ſubdatur dictatura ſe abdicat 313
dictum notabile in diuitiarum cupidinem 99
dies faſti et nefaſti 14
dies dicatur conſulibus ſuperioris anni, & damnantur ob prædam ex Aequis uenditam 102
dies decimaoctaua, & Iulij menſis duplici Romanorũ clade inſignis 203
dies ſecunda octaua, et ſextadecima Iulij religioſa Romanis 204
dies dicitur Lucio Manlio à tribuno ple. 235
difficilis aditus ad faliſcos (184
difficultas in imperijs Romanorum 307
dignitas in certamine relicta ſemper potẽtioris erit (228
diſcordia duas ex una ciuitates facit 56
diſcordia ẽ uenenũ et labes ciuitatũ opulẽtarũ 70

diſcordia plebis et patrum Romæ 123
diſcordia ordinum eſt uenenum Vrbis 124
diſceptatio Appij & Volumnij conſulum 342
diſcrimina rerum ſeruantur à Romanis in rebus etiam perditis 197
diuitiarum mala 4
dolabræ ad proruendũ uallũ calonibus diuiſæ 321
domus Spu. Melij ſolo æquata 138
donata M. Mãlio, à Romanis in Capitolio obſeſſis (197
dona, ac fruges ſuper Curtium congeſta 236
dona M. Valerio à conſule data 250
dona militaria 363
dubium eſt utrius populi fuerit Horatij et Curiatij (17
duces Romani omnes ſautij in acie, non excedunt pugna 146
ducibus ipſis decorum erat pugnam capeſcere 46
ducum præcipue curæ in bello 306
duodecim menſes ad Lunæ curſum 15
duo uiri in Auentino à militibus eliguntur qui ſummæ rerum præſint 114
duo ultima patrum auxilia ſummum imperium dictatoris, & ſummus ciuis dictator 228
duplex fama de Priuerno recepto à Romanis 278
durare ſub pellibus mos militum Romanorum 167
duronia cum maxima cæde Samnitum expugnatur à Romanis 363
duũ uiri ſacris faciẽdis 176

E

Ebutius cõſul moritur 86
ecetrani Volſci præſidium dant Aequis in Romanos (84
ecetra oppidum in Volſcis 224
edictum Seruij regis cum minis uinculorum, & mortis 31
edictum Seruilij Cos. plebi gratiſſimum 57
edictum dictatoris mite plebem ſedat 60
edictum Cos. nequis iniuſſu pugnet 70

edictum conſulis ut milites iurati ad lacum regillum conueniant 95
edictum miræ prudentiæ Cincinnati in ſubito belli apparatu 99
edictum Fabij Ambuſti ne quis inermẽ uiolet 165
edicitur Romæ, ut cuilibet liceat ad prædam Veientanam proficiſci 180
edictum Camilli, ut ab inermi abſtineat miles Romanus 181
edictum conſulum ne qui extra ordinem iniuſſu pugnet 267
egerius nepos Tarquinij 28
elitouius dux Germanorũ in Italiam tranſit 190
empulium ex Tyburtibus capitur à Ro. 245
equeſtris procella ab Romanis in Hetruſcos inopinantes 333
equi publico ære empti & uiduarũ ſumptibus aliti (31
equi Solis, & Iouis albi 182
equo publico merere cæptũ à Romanis 172
equitatus Samnitum pene omnis deletur à Ro. 291
equites Romani iuſſu Dictatoris deſcendunt ab equis in feruore pugnæ 54
equites Romani ſoli Veientes fundunt et fugant 69
equites Romani relictis eqs pedeſtri pugna feruntur in hoſtem 220
equites Campani fidi Romanis ciuitate donantur à Romanis 272
equitum centuriæ 31
equitum Romanorum ſtrenua opera in Sabinos 121
equitum Romanorum pugna ſtrenuiſſima in Volſcos 152
equitum Romanorum oblatio ingenua ad Senatum Romanum 171
equitum Romanorum ſtrenuiſſima pedeſtris pugna in Hernicos 237
equitum ſtipendiũ triplex (263
equitum Romanorum ſtrenua irruptio in Hetruſcos 323
equitũ Romanorũ uis irrita in Samnites 339

error

error conducit Romanos et Samnites ad pugnam in Appulia 356
eruptio ſtrenua Pometiorũ in Romanos 52
eruptio Veientum ſtrenua in Romanos 171
eſſedis, et carris innixi Galli pugnant 350
euander Archas 6
euander uenerabilis literarum miraculo 8
euganei ubi erant 4
exaugurare fana et Sacella (38
execrationes Decij in ſe ipſum et in hoſtes 351
exemplum libertatis plebeiæ in ſuperbiã nobiliũ
exercitus Romani (329
partes duæ ſociorum, tertia ciuium 96
exercitus alter Romanorum alteri coniungitur in Auentino 114
exercitus quatuor i Algido
exercitus duo Roma (145
ni in Volſcos 224
exercitus tres Ro. 349. 224
exercitus Romanus quot legionibus, & quot militibus legiones conſtent 269
exprobratio fatua cuiuſdã Aequi in Romanos 83
expugnatio Veiorum à Romanis 181
exquiliæ habitantur à Seruio rege 32
externus timor maximum in urbe concordiæ uinculum 66
eules cædes ſua templum fœdant 94

F

¶Fabia gens maxime enituit in conciliandis animis ple. 71
fabiæ gentis laudes celebratæ in populo Romano 73
fabij tercentum & ſex ad bellum Veiens proficiſcuntur 73
fabij nonnunq̃ collatis ſignis uictores euaſere de Veientibus 74
fabij cuneo uiam inter hoſtes faciunt 74
fabij CCC & ſex ad unũ omneis cæſi à Veientibus
fabij conſulis ouatio (74
fabij Ambuſti cõſiliũ (154
ſapiẽs in expectãdis cõmilitonibus ad prædã 165

4 *

faby tres petuntur à Gallis ad pœnam pro iure gentiū uiolato ad Cluſiū 191
faby Ambuſti conſultatio (226
faby maximi hortatio miſſa ad equites ſuos in feruore prælij 339
faby modeſtia iterum conſulatum renuit 340
faby magnanimitas paucos uult milites 347
faby Maximi præceptum de exercitu ſemper exercendo 348
faby uerba magnifica de P.Decio 348
fabio maximo Hetruria prouincia datur extra ſortem à S.P.Q.R. 347
fabium nomen ingens per cōtinuos plures conſulatus (68
fabius claſſico ſilentium facit 71
fabius Vibulanus ſtrenuiſſime caſtra defendit 140
fabius Rutilianus equitum magiſter iniuſſu dictatoris pugnat in Sānites 285
fabius mag. equitum à conſpectu Dictatoris ſe recipit inter triarios 287
fabius à Dictatore clam Romā ex caſtris profugit 287
fabius abſolutus uetatur q̧cq̄ pro magiſtratu agere 290
fabius maximus conſulatum renuit 338
faabius max. inuitus Cos. electus collegam ſibi eligit P.Decium murē 339
fabius ſagaci mendatio Samnites perterret ac fundit (340
fabius max. ab omnibus centurijs Cos. eligitur 345
fabius Vallum iubet uelli (348
fabius max. Aedē Ioui uictori, & hoſtium ſpolia uouet in diſcrimine prælij 351
fabius ſpolia hoſtium Ioui uictori cremat 352
fabraterni, & Lucani in fidē P.Ro. recipiuntur 277
fabrorum centuriæ duæ 31
fabula de rege Veientano immolante 181
fabula de uoce Iunonis audita 182
factio, Tumor, & indignatio M.Manlij 215
factio forenſis 339

factiones fuere, & erunt populis magis exitio, q̃ bella externa, q̃ fames morbiue 134
factiones duæ in ſatrico ſenatu 305
falerios & Faliſcos eoſdem eſſe conijcitur 185
falerij moti ob integritatem Camilli legatos de pace ad S.R. mittunt 185
faliſci auxilio ueniunt Veiẽtibus et Fidenatibus 139
faliſci nequeunt perpelli ut bellum in Romanos ſuſcipiant 142
faliſci & Capenates inſidijs excipiunt duos tribunos militũ Romanos 179
faliſci fuſi & cæſi à Camillo caſtra amittunt 184
faliſci, & Tarquinienſes cladibus afflicti à Romanis inducias exorant 247
faliſci fœdus petunt à Romanis 259
faliſcis rebellantibus bellũ indictum eſt à Ro. 363
fama decemuirorum peſſima in uulgus 109
famæ ac fidei damna maiora ſunt, quàm eſtimari poſſint 128
fame cruciati multi ex plebe Romani in Tyberim ſe præcipitant 136
fames & peſtilentia ingens Romæ 102
fames inuincabilis 198
famis mala Romæ 136
familia imperioſa & ſuperbiſſima Appiorũ 316
fanum quietis in uia Lauicana 153
fanum eſt locus templo effatus 358
faſces franguntur à P.R. 112
faſti circa forum in albo propoſiti 329
fatum ineuitabile dum fugitur incurritur 281
fati neceſſitas humanis conſilijs non rumpitur 30
fauoleius centurio primus iurat ſe, niſi uictorem non reuerſurum ex acie 71
fauſtulus paſtor 6
felicitas Spurij Poſthumij 302
feriæ indictæ Romæ per quas omnia delubra ſupplicantibus replebantur 86

ferentinum Hernicorum urbs deſertum capitur à Romanis 160
ferentinum Her. urbs ui capitur à Romanis 341
ferentinum Samnitũ urbs capitur à Romanis 341
ferentinum Sam. urbs deſeritur à ciuibus ob metum Romanorum 354
ferocia Valerij & Horatij in decemuiros 108
ferocia, & ars M. Attilij Cos. in auertendo milite à fuga 156
feruor militum Romanorum poſcentium pugnam in Samnites 159
feſcenninus uerſus 234
ficus ruminalis 6
fidei ſedes in dextris 16
fides ſeruatur à Romanis, & à Porſena 51
fide abrogata omnis humana ſocietas tollitur 232
fides Romãis antiquior maxima utilitate 254
fides indicii ueneficiorũ ex S.C. datur 277
fidenates agrum Romanũ populantur 12
fidenates fuſi à Romulo, fugiunt 12
fidenates & Veij Heiruſci ſunt 13
fidenæ colonia Romana 20
fidenates & Veientes fuſi à Romanis fugiunt 21
fidenæ obſidẽtur à Ro. 53
fidenæ & Veij ad Lartẽ Tolũniũ deficiunt 139
fidenates Legatos Romanos interficiunt iuſſu Tolũnij (139
fidenates ac Veij bellum inſtaurant 142
fidenæ uallo cinguntur à Romanis, et capiũtur 142
fidenates rebelles colonos nouos Romanos occidũt, & Veijs ſe coniungunt (149
fidenatibus probra obiecta à Romanis 149
fidenates & Veientes fuſi à Romanis difugiũt 149
fidenatum urbs & caſtra à Romanis diripiuntur (150
fiducia mira S.P.Q.R. de prudentia Quinti Fabij Maximi 348
filius Licinij pro patre uicarius i tribunatu ponitur (179
filiarum Fabij Am

buſti confabulationes 226
finitimi Romanis negant frumentum in extrema neceſſitate 136
flamen Iouis aſſiduus 15
flaminens treſa Iouis, Martis, et Quirini. 16
flamini Diadi noctem unã extra Vrbẽ manere nefas erat 201
flauia rogatio de ſupplicio Thuſculanorum 291
fœcialis affert herbam ex arce uulſam 18
fœcialium Romanorũ uerba non audiuntur à Veientibus 147
fœciales Romani à Samnitibus prohibentur Samnium adire 337
fœdus ictum inter Aeneã, & Latinum regem 4
fœdus inter Romanos, & Laurentes 12
fœdus & ſocietas regni inter Romanos, & Sabinos (11
fœdus ictum inter Romanos, & Albanos ante pugnã tergeminorũ 18
fœderis faciũdi formula 18
fœdus renouatur inter Romanos, & Latinos perſuaſu Tarquini Su‧pbi 37
fœdus ictum inter Romanos, & Latinos 62
fœdus Romanorũ cum Ardeatibus renouatũ 133
fœdus cum Carthaginenſibus ictũ à Romanis 251
fœdus à Romanis renouatur cum Samnitibus 264
fœdus iniuſſu populi fieri nequit 296
fœdus negatur Samnitibus à Romanis, ſed induciæ biennij dantur 309
fœdus antiquum Samnitibus redditur à Ro. 328
fœdus Marrucinis, Marſis, Pelignis, et Ferentinis datur à Romanis 329
fœdus ictum cum Veſtinis à Romanis 332
fœdus ictum cum Picenti populo 337
fœdus cum Lucanis ictum à Romanis 337
fœmina primi mali labes & fomes 33
fœneratores mulctati 346
fœnus ex Vnciario Semunciarium fit 251

fons omnis iuris publici, et priuati ab legibus decem tabularum 103
fori in arco 27
fori Romani ornandi initium cum thenſæ ducuntur
forma S.C. ultimæ (324
ſemper neceſſitatis 85
forma ſcuti Samnitum 323
formula repetundarũ rerũ
formula deditionis 28 (24
fortunæ muliebris templũ
fortuna P.R. duos ho (67
ſtiũ exercitus conficit 67
fortuna Vrbis, Vrbem tutatur ab Aequis, & Volſcis
fortuna uirtutem ſe- (87
quitur 151
fortuna occæcat animos ubi uim ſuam ingruentem refringi non uult 191
fortuna non modo, ſed & ratio, cum Gallis in Romanos 192
fortuna fortes adiuuat 284
fortuna per omnia humana maxime in res bellicas potens 306
foſſa Ciuilia 17
foſſa Quiritium ab Anco facta 25
foſſæ Nepetis repletæ Sarmentorum faſcibus à Camillo 209
fraus & ira excæcat Lucanos 283
fraus Samnitum in Fregellanos 302
fregellanorum ſtrenua repugnatio in Samnites 302
fregellæ captæ à Samnitibus, receptæ à Ro. 314
fremitus patrum pro quæſtoribus plebeis creatis
fremitus Romano- (162
rum in Caudino ſaltu deprehenſorum 295
fremitus iuuentutis Romanæ ob bellum Veijs indicendum 164
frena equis detracta ut liberius in hoſtem procurrant 285 149
frumentum ex Hetruria coemptum plebi Romanæ ſubuenit 63
frumenti uis ingens ex Sicilia Romam aduecta 63
frumentum duplex in perpetuum aſſignatur militibus qui cum Decio iugum montis ſuper hoſtes

cæperant 259
frumentatores Romani cæſi à Samnitibus 289
fuga fœda Romanorum à Gallis ad Alliam 192
funus T. Manlij iuuenis extra vallum 269
furius legatus frater conſulis occiditur ab Aequis 85
furor tribunorum ple. ob repulſam à plebe datam filio, & fratri eorũ 151
fuſtuarium meretur qui ſigna reliquit aut præſidio decedit. 171

G

Gabini Sextum Tarquiniũ benigne ſuſcipiũt 37
gabinorum ſtoliditas uafra mentis Sexti Tarquinij capitur 38
galli ob dulcedinem frugum maxime uini in Italia uenerunt 188
gallorum opes & abundantia 189
galli omen accipiunt à Maalienſibus 189
gallorum formæ, & genus armorũ Cluſinos terrent
gallorum ferox re- (190
ſponſum ad legatos Romanos 190
galli in armis ius habent et omnia fortium eſſe aiunt
gallorum gens iræ (190
impatiens 191
gallorum iter tumultuoſum ad Romam 191
gallorum truces cantus & clamores 191
galli ſtupent ob uictoriam repentinam de Ro. 192
gallorum mos armorum cumulos coacervare 192
galli uenerabundi intuentur ſeniores Romanos 194
galli ab oppugnatione Capitolij cum magna ſtrage deijciuntur 195
gallorum natura, qualitas, & quantitas 195
gallorum gens non eſt religionis negligens 196
galli Capitolium clam nocte ſcandunt ſagaciſſime
gallorum ſtrages à (197
Capitolio deiectorum 197
gallorum gens humori ac frigori aſſueta æſtus intolerantiſſima eſt 198
galli ad unum omneis cæ

dūtur à Romanis duce Camillo in Gabina uia 199
gallorum nullus qui mœnia Romana intrauit cædi ſuperfuit 222
galli ad tertiū ab Vrbe lapidem uia ſalaria caſtra ponunt 230
gallus eximiæ magnitudinis Romanos ad ſingularem pugnam citat 238
gallus ſtolide lætus ab irriſu linguam exeret 239
gallus ſecundo Manlij ictu corruit 239
gallorū exercitus in Campaniam ſecedit ſocijs Tyburtibus. 239
galli Lauicanum, Thuſculanum, & Albanum agrum populantur 239
gallorum omnis uis in impetu eſt, parua deinde languescit mora 241
galli certaminis auidi ruūt in pugnam nec expectato ſigno 242
galli fuſi à Romanis fugiūt, & caſtra amittunt 243
gallorum gens ferox & ingenij auidi ad pugnā 248
galli truci clamore aggrediuntur Romanos iniquo loco & ſatis temere 248
gallorū ſtrages à Romanis 248
galli belluæ appellantur à conſule Romano 248
galli fuſi à Romanis, ad arcem Albanam fugiunt 248
gallus magnitudine et armis inſignis Romanos ad ſingularem pugnam prouocat. 249
galli fuſi ac diſſipati à Romanis, ad mare inferum fugiunt 250
gallorū gens efferata 285
gallici motus fama Dictatorem dici facit 276
gallicus tumultus 278
galli accolæ Patauinos ſemper eſſe cogebant 331
galli adempta pecunia Hetruſcos eludunt 336
galli inter ferrum & arma nati 341
gallorum equites capita Romanorum cæſorū pectoribus equorum ſuſpendunt 349
gallorū prima prælia pluſq̄ uirorum poſtrema minus quàm fœmi-

narum 350
gallorũ corpora intolerãtiſſima laboris et æſtus 350
gallorum uehicula Romanam aciem fundunt & diſſipant 350
gallorum cuneus confertiſſimus ſternitur à Ro. 351
gaudium mirabile ple. Romanæ ob ſtipendium ex publico decretum 165
gaudium immẽſum Romæ ex Veijs captis. 182
gaurus mons in Campania
geganius Cons. mira (268 celeritate Volſcos una noᶜte uallo cingit 135
geganius conſul res Ardeæ componit 135
gelius Egnatius Samnis author belli 342
gelij & Sabellarum cohortium interuentu, pugna recruduit inter Romanos & Samnites 343
gelius Egnatius moritur
genutius Cõs. in inſi (352 dias Hernicorum præcipitat, et occiditur. 237
genutius Metius prouocat Manliũ conſulis filiũ 268
gens Auſonum uix certo crimine deletur à Ro. 312
geryon ab Hercule interemptus 7
gladius Hiſpanus ad propiorẽ habilis pugnã 239
gloria interdum ſpreta, cumulatior redit 72
Gn. Mãlius ſautius pugna excedit. 72
Gn. Manlius altero uulnere moritur. 72
Gn. Flauij acta notabilia
gracchus Chlœlius (329 Aequorũ dux legatos Romanos eludit 98
gradus parendi in exercitu Romano 289
græcorum claſſis piratica orã Italiæ populatur 249
græca lingua magis ſtrenui, q̃ factis. 280
græcorum leuiſſimi Parthorum gloriæ fauent cõtra nomen Romanũ 307
græcorum claſſis Thurias in Salentinis capit, & amittit. 331
græca piratæ patauinum agrum populantur 331
gratia mutua inter Roma-

nos, & Latinos 55
gratia et honor interdum non cupientibus opportuniora 165
gratitudo matronarum Romanarum erga deos placatos 182
gratitudo S·R· erga Timaſitheum bene meritũ 186
gratitudo Camilli erga Ardeates 195
gratitudo commilitonum erga M·Manlium 197
gratitudo Romanorum erga Cæretes hoſpites ſacrorum & ſacerdotum 199
gratitudo Romanorum erga matronas ſuas. 199

H

Haſta à legato Romano emiſſa in fines hoſtium bellum iam indictum ſignificat 25
haſtati manipuli, & pubeſcentes iuniores in prima acie ponebantur 269
heneti & Paphlagonia cũ Antenore in Italiam 4
hercules Cacum iterficit 8
herculis fabulæ ſugillantur à T.Liuio 189
herculis ſimulacrum in capitolio poſitum 328
herdonius Sabinus cum manu exulum & ſeruorum Capitolium occupat 92
herdonius interficitur 94
herẽnij ſniæ duæ ſapiẽtiſſimæ de exercitu Romano ad Caudium capto 295
herminius moritur ex uulnere 54
hernicis & Latinis milites imperantur à Ro· 145
hernici ſtrenua eruptione Romanorum à caſtris repelluntur 237
hernicorum nobilium fortiſſima repugnatio in equites Romanos 237
hernici fuſi a Romanis fugiunt, et caſtra amittunt (238
hernici à Fabio Ambuſto uincuntur 240
hernici uicti, & ſubacti à Romanis 243
hernici omnes præter tres populi bellum Romanis indicunt 326
hernici omnes deduntur Romanis 326
herſiliæ preces ad Romulũ

coniugem 11
hetruriæ opes & fama 5
hetruſcorum mos 8
hetruſci cœleſtium prodigiorum periti 26
hetruſci ſtupent de audatia Coclitis 48
hetruria tota in Romanos conſpirat 70
hetruſci Romanos conuitijs laceſſunt 70
hetruſci Ianiculū occupant (74
hetruſci à Romanis fuſi 142
hetruriæ trepidatio 142
hetruria Veijs auxilia negat in Romanos 143
hetruria commeatus per Tyberim Romam mittit 161
hetruria auxilium negat Veientibus donec ſub rege ſint 167
hetruſci ante omneis alios religionibus dedit 167
hetruriæ cōcilia ad fanum Vulturnæ 178
hetruriæ opes & potentia
hetruſci ſub haſta (202
uenditi à Romanis 205
hetruſcorum fuga & cædes ad Sutriū à Ro. 209
hetruſci omneis contra Romanos 244
hetruſcorū arma terribilia
hetruſci fuſi fugati et (315
cæſi à Romanis caſtra amittunt 320
hetruſcis literis erudiebantur olim pueri Romani, ſicut poſtea græcis 320
hetruriæ arua opulēta 321
hetruſcorum auiditas pugnandi 321
hetruſcorū ſexaginta millia cæſa aut capta à Romanis 321
hetruſcorū opes fractæ 323
hetruſci ex inſidijs cladem fœdam inferunt Ro. 332
hetruſcorum inſidiæ eluduntur à Romanis 332
hetruſci fuſi et fugati à Romanis caſtris exuuntur
hetruſcorum fraus (333
in Romanos fabricata iuſte uaneſcit 336
hetruſci nullo modo elici poſſunt ad pugnam à Romanis 337
hetruſci clam fugientes uictoriā Romanis concedunt
hetruſcorum agri (338

caſtella & uici uaſtantur
à Romanis 338
hetruſci, Samnites, Vmbri,
et Galli in Ro. 345. 342
hetruſci & Samnites fuſi
fugantur à Romanis 343.
hetruſcorũ duo millia cæſi
à Romanis in Volſinenſi
agro 357
hetruriæ defectio à Romanis 363
hybernacula primum à milite Romano facta 167
hiſter Thuſco uerbo Ludio uocatur 234
hiſtoriæ ambiguitas. 304
hiſtoria anceps de (293
quibuſdam expeditionibus in Samnites 328
hiſtoriæ uariatio 357
homicidium falſò obiectũ Cæſoni Quintio 91
horatiorum, & Curiatiorũ concurſus, et pugna 19
horatius unus tres Curiatios conficit 19
horatius uictor ſororem transfigit 19
horatij rei prouocatio ad populum 20
horatius abſoluitur à populo Romano 20
horatij Puluilli in dedicatione templi 46
horatius in acie ſedulus, laudat, increpat, caſtigat milites 121
hortana oppidum Aequorum recipitur à Romanis
hortamenta animis (101
militum proficua 239
hortatio Iunij conſulis ad milites in inſidijs Samnitum deprehenſos 316
hortatio Q. Fabij ad milites ſuos cõtra Vmbros 325
hortatio M. Attilij Cos. ad milites territos 355
hortenſij trib. ple. humanitas in Sempronium 154
hoſpitalitas benigna Romanorũ erga Hetruſcos 51
hoſtes in ciuitatem accepti à Romanis 25
hoſtia ab Anco rege ædificata 25
humanarum uirium modus aliqua uirtute ſupatur
humanarum rerum (164
nihil certi 188
humiliatio patrum fremitũ ple. Romanæ ſedat 14

humilis ſatis ſuperq; eſt qui æquo iure in ciuitate uiuit, nec inferẽdo iniuriã, nec patiendo etiam ·115

I

¶ Iactata à plebe Romana i patres·164·124·56
iactata inter Hetruſcos de Romanis 70
ianus pacis ac belli idex 15
iani templum bis clauſum à Numa uſq; ad Auguſtũ (15
ialius Virginiæ ſponſus 109
ialij uerba animoſiſſima ad Appiũ decẽuirũ 109
ialius potius mori uult, q̃ fidei ſuæ ſponſæ deficere
ialij familia infeſtiſ (110 ſima patribus 162
idus maiæ ſolennes ineundis magiſtratibus 104
idus decembres magiſtratibus ineundis ſolẽnes 173
illirici Liburni, & Iſtri latrociniis infames 331
imber uictoriam dirimit Romanorum 208
imber uictoriæ ſpem Romanis intercludit 224
imbrinũ locus i Sãnio 285
imperium non eſt experiẽdum cuius uis eſt in conſenſu obedientium 79
imperium complurium in bello inutile eſt 147
imperium id longe firmiſſimum eſt, quo obedientes gaudent 274
imperium militare firmatum eſt haud minus periculo Fabij, quàm ſupplicio Manlij 289
imperator Samnitum in acie moritur 292
imperia male parta, male geſta, male retenta obruerunt Appium 318
imperium prorogatur Q. Fabio à S.R. 326
imperium prorogatur L. Volumnio ex S.C. & plebiſcito 346
imperatoriæ artis exempla q̃ plurima in Fabio Maximo contra Gallos, et Samnites 351
imperatoris eſt prudentis nihil inexplorato agere
imperatores Roma (354 ni qui iniuſſu Senatus triũpharunt 357

incendium munitionum Ro
manarũ circa Veijos 171
increpatio Papyrij Mugi-
lani ad patres, & plebẽ
increpatio impera (155
toris à militibus gratan-
tur accepta 186
increpationes Sulpitij Di-
ctatoris ad milites in acie
indignatio iuſta filio (242
rũ Anci Martij regis 29
induciæ centum annorum
dantur à Romulo Veijs
agro mulctatis 13
induciæ iterum datæ Veijs
induciæ octo anno (76
rum datæ Aequis ab Ro
manis 147
induciæ XX annorũ Veijs
Aequis autem trium, à
Romanis dantur 150
induciarum precium pendi
tur Conſuli Rom. à Sam-
nitibus 264
induciæ annuæ Sãnitibus
datæ à Romanis 288
induciæ trigınta annorum
dantur à Romanis capiti
bus Hetruriæ 322
induciæ Hetruſcis cum ma=
gna mercede dantur à Ro
manis 325
īduciæ Hernicis datæ à Ro
manis cum magna tamen
mercede 326
induciæ XL annorum He
truriæ capitibus datæ à
Romanis 357
induciæ Faliſcis datæ à Ro
manis magna cũ mercede
ingenijs excellenti (364
bus ars citius deeſt qua ci
uem regant, q̃ qua hoſtẽ
ſuperent 69
inopia frugum Romæ 160
inopes plebei Romæ uſuris
obruuntur, & nexum
ineunt 245
inſidiæ Tarquinio Priſco
parãtur ab Anci filijs 29
inſidiæ Fabijs poſitæ à Ve
ientibus 74
inſitia ducum Romanorũ
et militum uirtus 223
inſignia magiſtratuum triũ
phantium 334
inſolentia Galli gladium
ponderi in deſpectum Ro
manorum addit 198
inſtitutum conſulum de Se=
natus conſultis ad ædiles
deferendis 117

inſula in Tyberi unde cæ
perit 30
iterpretatio legis mala 117
interregnum unde appel-
latum ſit 14
interrex conſules creat 133
interregnum ſatis turbu-
lentum 155
interrex comitia conſularia
habet 160
iterreges tres 206·178·188
interreges octo 244
interreges undecim 247
interreges duo· 247·265
interreges qua (298·337
tuordecim 281
interrogatio tribuni ple· ad
primores patrum 227
inuidia regni omnia infida
& infeſta, etiam inter do
meſticos facit 30
inuidia M·Manlij in Ca-
millum 210
inuidia ſumma petit 286
ioca militares inconditi in
Camillum triumphantē
ira plebis Romanæ (199
excitatur ob ferocitatem Co
riolani 64
ira ple·Romanæ ob pretia
captiuorum in publicum
redacta 181
ira Aruntis Cluſini ob uxo
rem corruptam 189
ira & impetus Romano-
rum Samnites fundit 256
ira P·R·in imperatores, q
remp. temere guberna-
runt ultra mulctam non
proceſſit 288
iræ dulcedo iterpolata 303
ira et uini amor im patorijs
uirtutibus pernicioſa 307
irroniæ patrum in plebem
ob necem conſulis plebeî
iudicia dei iuſta in (238
ſceleſtos 117
Iudicium P·Romani fœdū
de agro Arianorum, &
Ardeatium 128
Iudicium P·Romani reſcin
di nō poteſt à Senatu 133
Iudicium triſte & ipſis iu
dicibus inuiſum de · M ·
Manlio 217
Iugi forma 100
Iulia gens 5
iuliæ alpis ſaltus 189
Iuniores patricij plebi Ro
manæ infeſti 123
iunij Bubulci mira celeri-
tas in Aequorum debel-

latione 331
Iuno præcipue ex Veijs euocatur à Camllo 180
Iunonis ædes in arce Veientana erat 181
Iunonis ſimulachrum cũ ſumma ueneratiõe ex Veijs Romam defertur 182
iunonis templum à Camllo uotum, & dedicatum in Auentino 182
Iunonis ædes dedicatur 187
iuppiter Indiges Aeneas appellatus eſt 5
iuppiter Feretrius 10
iuppiter imploratur à T. Manlio in fœderum fractores 266
iuppiter cum quadrigis in culmine Capitolij 346
ius ciuile uulgatur 329
ius gentium protegit legatos Tarquiniorum, licet hoſtiliter agant 45
iuſiurandum exactum à P. Romano per Brutum conſulem 43
iuſiurandi reuerentia maxima apud Romanos 95
ius ſacrificãdi ad arã pudicitiæ ple. cui detur 346
iuſtitia, & fides inſignia Camllo triumphanti decentiora, q̃ equi albi 185
iuſticium ex authoritate patrum indictum 84
iuſticium indictum ob Aequorum uarios tumultus
iuſticium indictum (45
& iuniores ſacramento adacti à Dictatore 288
iuſticium ob magnos tumultus indicebatur 251
iuuentas & Terminus nõ moti in augurio Capitolij
iuuentus Romana (202
T Manlij infenſa. 272

L

¶ Labor et periculum impenditur, unde honor & emolumẽtũ ſperatur. 150
labor & uoluptas diſſimillima natura ſocietate quadam iuncta ſunt 169
laceratio fœda cadaueris Alexãdri Epeirẽſis 282
lachrymæ T. Manlij ob necem Decij collegæ 271
lachrymæ miſerabiles M. Fabij pro filio in periculo capitis poſito 288
lacus Curtius ab euentu

Metij

Metij Curtij Sabini 12
lacus in nemore Albano mirabiliter auctus 177
lacus Curtius ſecūdus 236
lacus Vadimonis 323
lanuinum fideliſſima diu urbs Romāis rebellat 217
lapidibus pluit 252
largitio S.R. ſpernitur à plebe 183
largitio Caruilij Coſ. erga milites 364
lartes Tolumnius ſingulari pugna uictus occiditur ab Aulo Cornelio Coſſo 140
lata in triumpho Papyrij iunioris de Sānitibus 364
lata i trūpho Caruilij 364
latebre Samnitum præuiſæ à Q. Fabio Maximo (345
latinus rex Laurentum 4
latini filia Aeneæ nubit 4
latini populi unde appellati ſint 5
latinus rex moritur 5
latini in agrum Romanū incurſionem faciunt 24
latini uincuntur ab Anco rege Romano 25
latinorum multa millia accepta in ciuitatē ab Anco
latini fuſi & fugati (25 à Romāis, caſtra amittunt
latini Volſcos uinctos (54 Romam mittunt 55
latini et Hernici à Volſcis, et Aequis ſuperantur 87
latinorum et Hernicorum purgatio de rebellione apud Romanos 209
latini & Volſci caſtra habent ad Satricum 224
latinorum & Volſcorum caſtra capta, & direpta à Romanis 224
latinorum rabies Satricū incendit 225
latini ad unum omnes in Thuſculo cæduntur à Romanis 225
latinorum reſponſum ſuperbum, & rebelle ad Romanos 249
latini in Pelignos bellum uertunt 260
latini & Campani contra Samnites armantur 264
latinorum defectio à Romanis 265
latinos olim pudebat conſanguineos eſſe Ro. 265

latinorũ uix quarta pars cædi ſupſuit ad Veſuuiũ
latini iterato prælio (271 uicti deduntur Romanis
latini rurſus acie (272 uicti, & caſtris exuti Romanis deduntur 273
latinus ager priuernas, & falernus plebi Romanæ diuiditur 272
latium et Capua agro mulctati à Romanis 272
latium omne ſubactum à Romanis 274
laudatio ſolẽnis poſt mortẽ conceditur matronis Romanis 199
laudes ãpliſſimæ Camılli
lauiniũ oppidũ. 4 (234
lauinia filia Latini regis 4
lauicani Romanis noui hoſtes 156
lauicum à Romanis captũ, ac direptum 157
laurentia Fauſtuli uxor 6
laurentes extra pœnã Latinorum fuerunt 272
lautulæ ſaltus inſidentur à cohorte Romana 260
laus ingens L. Tarquinij magiſtri equitum 99
lectiſterniũ primũ Romæ
lectiſternium cauſa (176 pacis deorum expoſcendæ
lectiſternium ex (234 monitu librorum Sybillinorum ob peſtilentiã 251
lectiſterniũ quintũ Romæ
lectorius manu prõ (282 ptior omnibus ætatis ſuæ
legatio Romuli ad fi= (78 nitimas gentes, ſpernitur 9
legati Romani, & Albani inuicẽ ſibi bellũ indicunt
legati Tarquinij Super(19 bi regni recuperandi ſub dole conſilia ſtruunt 44
legati Porſenæ ad Ro. 50
legatis porſenæ Romani nõ reſpondent, ſed ipſi ad eũ legatos mittunt 51
legatus Romanus uerba ad quercum dirigit 98
legati Romani Athenas miſſi ad leges Solonis ſcribendas 102
legati à S.R. ad milites in Auentinum miſſi 113
legati Ardeatiũ comiter auditi à S.R. ac dimiſſi 133
legati caſtrenſes Mamerci Dictatoris 139

legati Romani donũ Apollini deferentes à piratis capiuntur 185
legati Cluſini auxiliũ petũt à Romanis in Gallos 190
legatio Romana mitis ad Gallos Cluſiũ oppugnãtes legati Romani ad (190 Gallos, Gallis potius ſimiles, q̃ Romanis 190
legati Romani cõtra ius gẽtiũ in Gallos pugnãt 190
legationis ius externo ſuffragatur, non ciui 214
legati, & mandata Senatus Romani ad Sãnites 214
legati Samnitum pacem à conſule petentes ad Senatum reijciuntur 264
legati Latini uix ab ira P. Romani ſaluantur 267
legatus Pyrrhi S.Ro. & tot regibus conſtare dixit, quot Senatores habebat.
leges datæ quæ con (306 ſulem à regni ſuſpitione abſoluerent 46
lege Terentilla q̃d caueatur
leges X tabularũ cẽtu (88 riatis comitijs latæ 103
leges decẽuirales in æs incisæ, in publico proponũtur
leges in caſtris fieri (118 prohibentur 244
leges tres populares à Dictatore plebeio perlatæ 273
legis Liciniæ obſeruatio, cõcordiæ cauſa eſt 47
legibus ſolui licet in caſu opportuno 339
legio Romana à Gallis Senonibus penitus cæſa 349
legio linteata Sãnitum unde dicatur 358
legum imperia potentiora, q̃ hominum 42
leuitas animis Veientum inſita 67
lex horrendi carminis de duumuiris per duellionẽ iudicantibus 20
lex de prouocatione à magiſtratu ad populum 46
lex de hijs qui occupandi regni conſilia iniſſent 50
lex de Dictatore creando, iubet conſulares eligi 53
lex Sacrata de tribunatu plebeio 62
lex Agraria primum promulgata 67
lex de tributis comitijs pro-

ſertur 79
lex terentilla ?9
lex Acilia de Auentino pu
blicando 102
lex ut quod tribuni ple. iu
beât, populus teneat 116
lex ne quis magiſtratum ſi
ne prouocatiõe crearetu 116
lex ut qui tribunis ple. Ae=
dilibus, iudicibus, decemui
ris nocuiſſe, capite plecte-
retur. 116
lex de tribunis creãdis 123
lex de connubijs, maxime
nobilium, & plebis 132
lex ne tribuni ple. collegã
ſibi cooptarent 139
lex Aemilia de contractio
ne cenſuræ 143
lex ne cui ueſtimentum al-
bum addere petitionis cau
ſa liceat 144
lex agraria iterum pro-
mulgatur 175
lex curiata lecta eſt pro
Camillo 197
lex de ære alieno comodius
pſoluẽdo promulgata 226
lex ne quis plus q̃ quin-
genta iugera agri poſſideret
lex ut conſulum (226
alter ex plebe creetur pro
mulgata 226
lex de Decemuiratu ſacro=
rum plebi, et patribus cõ=
muni profertur 232
lex uetuſta de clauo figẽdo
lex de ambitu pri- (235
mum lata ad populũ 243
lex de unciario fœnore
perlata 243
lex de uiceſima eorum qui
manu mittuntur 243
lex cum pœna capitali ne
quis populum Romanum
ſeuocet 244
lex ut quodcunq; poſtremũ
populus iuſſiſſet, id ius ra
tum eſſet. 244
lex ne cuiusmilitis nomen
niſi ipſo uolente deleatur
lex ne quis eundem (262
magiſtratum intra X an-
nos conſequatur 263
lex ne fœnerare liceat 263
lex ne duo magiſtratus uno
anno ab uno cue geri
poſſint 263
lex ut liceat ambos conſu=
les plebeios creare 263
lex deuouendi ſeſe ſuperſti=
tionibus ſcatens 271

lex ne quis niſi qui noxam meruiſſet necti poſſet 284
lex noua ſemper abrogat antiquæ 318
lex ſacrata Hetruſcorũ 323
lex de ſacerdotijs plebi communicandis 335
lex de prouocatione tertio renouatur à Valeria *familia* 335
lex portia 336 (358
lex noua Sãnitũ *militaris*
liberi ſequuntur patrẽ 131
liberalitas Camilli *erga milites* 204
liberalitas Decij *erga commilitones* 259
libertatis Romanæ *origo inde eſt, q imperiũ conſulare annuum factũ eſt* 42
liberati à ſeruitute, in Ciuitatẽ *accepti uidentur* 45
libertatis maxima cuſtodia eſt, ſi magna imperia diuturna eſſe non ſinas 143
libertatis Romanæ *conditor* Brutus 288
libertatis, licet infeliciter defenſæ Sãnites *nõ pœnitet*
libri lintei 137 (353
libri lintei in æde Monetæ *repoſiti* 141
lycæus pan ab Romanis Inuus *uocatur* 6
licinij ſententia tutior uidetur, q̃ Appij. 180
licinius de plebe magiſter equitum 229
licinius ſuapte lege damnatur ob fraudem in lege inuentam 244
licinium genus auium Aretinorũ *præpotẽs ĩ* Aretio
lictores XII *à* Ro (332
mulo ſumpti, unde, & qua ratione. 8
lictor repellitur à plebe 59
lictor repellitur à Volerone
lictores decemuirorum (77
centum & uiginti 104
lictor Appij *repellitur à* L. Valerio, & M. Horatio
lictor à Quæſtore (112
incaſſum mittitur ad militem 159
lictores à conſulibus abeũt iuſſu Samnitum 297
limina ænea Capitolij 346
literæ ad Tarquinios *ab coniuratis nobilibus iuuenibus* Romæ 44
literæ Camilli *ad* S. R. *cõ-*

ſulentis ſuper præda Ve-
ientana 180
literæ laureatæ uictoriam
nuntiantes 186
literæ ſunt una fidelis cu-
ſtodia rerum geſtarū 203
literæ crebræ Appij ad S.
R. de bello Hetruriæ in-
graueſcente 345
lituus inſigne auguris, erat
baculus aducus ſine nodo
locus in carcere Dicta- (15
toribus dicatur 61
locus idem, monumentum
gloriæ et pœnæ M. Mālio
longula oppidū Vol (217
ſcorū ui capitur à Ro. 62
luæ matri arma data à
conſule 264
lucanorum fides cum fortu
na mutabilis 281
lucani Apuli fœdere in ami
citiam Romanorū accepti
lucanorum nequiſſi (282
ma fraus, & impoſtura
contra Romanos 283
lucani opem orant à Ro-
manis in Samnitum iniu
rias, & arma 337
lucanorum ſeditiones per
Q. Fabium Max. com-
preßæ 342
luceria infida à Romanis
capitur cum maxima ci-
uiū, et Sānitum cæde 312
lucius Tarquinius ambit
patres minorum gentiū,
ut rex euadat 34
L. Quintius Cincinnatus
Cæſonis pater pro filio
precatur 91
L. Manilius Dictator Thu
ſculi 93
L. Sextius tri. ple. non ſi-
nit haberi comitia niſi Ae
diliū, & tribunorū ple.
L. Sextius, & C. Li (227
cinius per annos VIII
continuos in tribunatu ple
beio perſiſtunt 227
L. Manlius delectu acerbo
iuuētutē Ro. exagitat 235
L. Papyrij libido, & fœdiſ
ſimum facinus in adole-
ſcentem liberum 284
lucretia ſuperat laudibus,
& probis moribus regias
nurus 40
lucretia ſolo dedecoris, &
famæ timore expugnatur
à Sexto Tarquinio 40
lucretia ſe ipſam pimit 41

lucretiæ cognati omneis cõ
iurant in Tarquinios 41
lucretius Vrbis præfectus
lucretius Cos. cum in- (42
genti præda, & maiore
gloria Romam redijt 89
luctus & quærelæ Roma
norum ſub iugo mittendo
rum à Samnitibus 297
luctus omnifariam Romæ
ob turpem exercitus ſui de
ditionem 298
lucumo Demarati Corinthij
fi. Romam cómigrat 25
lucumo, poſtmodo L. Tarq
nius priſcus uocatus ẽ 26
lucus camœnis dedicatus 16
lucus Ferentinæ 35
lucus Petellini 262
ludiones ex Hetruria Ro-
mam acciti 234
ludi Romani, & Magni
ijdem ſunt 27
ludi ab Tarquinio priſco
facti 27
ludi literarũ Romæ 109
ludi ex S.C. à decẽuiris uo
ti. p̃ ſeceſſionẽ plebis 136
ludi Romæ magno appara
tu, & concurſu finitimo-
rum facti. 150
ludi Capitolini 199
ludi ſcœnici ad cœleſtis iræ
placamina inſtituti 234
ludi ex mulctatitia pecunia
facti ab ædilibus plebis
lupa lactat pueros (346
Romulũ, et Remum 6
lupercal ludicrum 6
lupi in Capitolio uiſi 101
luſtrale ſacrificium 21
luſtratus exercitus à Seruio
rege, ſue, oue, & tribus
tauris 31
luſtrũ conditum quid ſit 31
luſtrum non licet condi, ob
cædem conſulis, & ob Ca
pitoliũ eo anno captũ 96
luſtrum conditum 364
M
¶Macedones, & Theſſali
robur erant exercitus Ale
xandri 308
magiſtratus uicio creati ab
dicantur ex S.C. 178
magiſter equitum inconſul
to dictatore exit ad pugnã
maieſtas non eſt tuta (309
ſine uiribus 77
maieſtas in uultibus Roma
norũ Gallos obſtupefacit
maieſtas dictatoriæ (194

poteſtatis omnibus formi-
doloſa 213
maior dimicatio eſt cũ pro
ditione, & perfidia ſocio
rum, q̃ cum hoſtibus. 21
mala conſilia pares euen-
tus ſequuntur 208
mala quæ ſequuntur ex
impunitate inobedientiæ
maleuentum olim, (289
nũc Beneuentum uocatur
mamercus notabili (314
exemplo dictatura ſe ab-
dicat 143
mamerci ingens animus ad
perferẽdam iniuriam, in
gentior ad propulſandam
ignominiam ab ipſis ho-
ſtibus ſuis 143
mamerci Dictatoris horta-
tiones ad milites ſuos facti-
bus hoſtiũ exterritos 149
mamercus ſextodecimo die,
confectis hoſtibus, magi-
ſtratu abit. 150
mamilij origo ab Vlyxe, et
Circe dea 35
mamilius transfigitur à
T. Herminio 54
manes Virginiæ fœliciores
mortuæ, q̃ uiuæ. 119
manilio Thuſculano ciui-
tas datur à Romanis 101
manliæ genti, Marci nomẽ
perpetuo interdictũ 217
manliana impia horrẽda
manubiæ pontinæ (269
uix ad fundamenta tem-
pli Capitolini ſufficiũt 39
manus tollitur in ſignum
fidei promiſſæ 111
marci Fabij Cos. uerba, et
fcã ſtrenuiſſima in acie 71
M. Fabius ob fratris, et col
legæ funus, triumphum
renuit 72
M. Fabius Cos. ſaucios mi-
lites patribus, maxime Fa
bijs, curandos diuidit 72
M. Sempronio dies dicitur
à tribuno ple. 154
M. Sempronio iterum dies
dicitur 155
M. Sẽpronius quidecim mil
libus æris dãnatur 156
M. Manlius Gallum à Capĩ
tolio deturbat 197
M. Manlius ex patricio fit
popularis 210
M. Mãlius centurionem ab
ære alieno, ære proprio
liberat 212

M. Manlius fundum ſui ca put patrimonij, præconi ſubijcit, ut plebi largiatur
marcus Manlius an (212
te tribunal Dictatori ſi- ſtitur 212
M. Manlius liberatur ex S.C. 214
M. Manlius patronum ſe profitetur plebis 215
M. Manlio dies dicitur à tri buno ple. 216
M. Manlij decora, & inſi- gnia q̃ plurima 216
M. Mãlius de ſaxo Tarpeio deijcitur 217
M. Fabij captiui effugium à Calibus 275
M. Valerius Gallum ob- truncat 250
M. Valerij trib. militum indoles 250
M. Valerius Coſ. ſuffectus Manlio, miro omnium cõ ſenſu 337
mare inferum & ſuperũ, Thuſcum, & Adriaticũ
mars Romanorũ pa (189
rẽs æquanimiter creditur
mars gladiorum atro (3
ciſſimus 71
marſi Peligni, & Samni- tes acie uicti à Ro. 324
marcis ſubactis fœdus eſt redditum à Romanis 332
maſſilienſes à Phocide pro fecto nauali itinere 189
materis ẽ lãcea gallica 248
materina plaga in Vmbria
matres Romanæ cri (325
nibus templa uerrẽtes, ſup plicant prouenia irarum cœleſtium 87
matronæ Romanæ annum lugent Brutum 46
matronarum lætitia ex ui ctoria equitum, quos amiſ ſos crediderant 152
matronæ Romanæ conferũt aurum ad donum Apollĩ ni fabricandum 183
matronæ, ut à ſacro auro abſtineatur, ſuũ conferũt in mercedẽ Gallis pactã
matronæ Romanæ (199
ueneficij dãnatæ 277
matronæ ſtupri damnatæ, pecunia mulctantur à fi- lio conſulis 353
matutæ matris templum Romæ 182
matutæ templo in Satrico

parcitur à Romanis 251
mecetranis Volſcis pax datur à Romanis agro tamē adempto 57
mediolanum conditum à Gallis 190
meduacus amnis apud Patauium 331
medullia urbs Latinorum munitiſſima 25
membrorum conſpiratio in uentrē à Menenio cōficta (62
menenius agrippa orator ad plebem Romanam mittitur 62
menenij feſtiuus ſermo plebem Romanam placat 62
menenius moritur, et funus eius publico plebis ſumptu effertur 63
mens, non corpus peccat, et unde abeſt conſiliū, abeſt & culpa. 41
merces ſeditionis propoſita ſeditionē protinus excitat (222
merces induciarum exacta Hetruſcis à Rom.
metia, & Scapia tri (333
bus Romæ 276
metius Curtius Sabinorum dux 11
metius Suffetius Albanorū fit Dictator 16
metius finitimos in Romanos ſtimulat 20
meuania urbs Vmbrorum (325
meʒentius Hetruſcorum rex 5
miles citatus à conſule non reſpondet 59
miles horridus eſſe debet, non cælatus auro, & argento, ſed ferro, & animis fidens. 323
mille & CCC equites in tribus centurijs Ro. 27
mille pondo auri in redemptionem P.R. Gallis promittitur 198
milionius Sānitum prætor (272
milionia Samnitum urbs ui maxima à Romanis capitur 354
milites Romani in X uiros ira accenduntur pro Virginio 113
milites uirtutem Camilli et oderant, & mirabantur (184
milites Romani errore clamoris territi, inuito duce præſidium derelinquunt 186

militum animi Papyrio in
ſenſi 290
milites indignati in impe
ratorem, ex induſtria tor
pent in acie 290
milonia, Pliſtia, Freſila ur
bes ex Marſis captæ à
Romanis 332
minæ tribunorum ple. lu-
dibrio habitæ 136
minturnæ urbs confugium
Latinorum 271
minturnæ ad oſtium Liris
flu. colonia Romana 345
minutius conſulatu ſe abdi
cat iuſſu Dictatoris 101
minutij præfecti annonæ
delatio ad S. R. de Spu.
Melio 137
minutius aurato boue do-
natur 138
minutia ueſtalis uiua de-
foſſa 275
moderatio tribunorũ ple.
laudabilis 119
modeſtia Volumnij ſenten-
tiæ Fabij ſubſcribit, licet
collegium ſuum à Fabio
renuatur 345
monumenta culti, et negle
cti numinis à Camillo
expoſita 200
morbi à pecoribus in homi
nes uulgati 147
morbi non abiguntur ludo
rum ſuperſtitionibus 234
mores improbi decẽuirorũ
mors pro patria præ (104
clara eſt 296
mos poetarum inuocare in
principio operis 4
mos uendendi bona Porſe-
næ unde inoleuit 51
mos faliſcis idem eſt, qui et
Græcis in pueris erudi-
endis 184
mos thuſcus choreas duce-
re ad tibicinis modos 234
mos dicẽdi Dictatoris nocte
mucamis oppidũ Vol (322
ſcorũ capitur à Ro. 62
mulcta à Romanis impoſi
ta Hetruriæ capitibus pro
inducijs 357
muliebris ploratus pro cæ-
de Virginiæ 112
mulierum ritus eſt altercarĩ
mulierum Romana (125
rũ miſerabilis fletus 193
muliebris animus mobilis
paruis rebus 226
multitudo regẽti ſimilis 185

munimenta ancipitia Romanorum ad Veios 167
munimenta armis, non arma munimentis tuta eſſe debent. 310
munificentia C. Marij Cos. erga milites 243
munificentia legionum Romanarum erga conſocios Decij 259
munificētia Papyrij, et Caruilij conſulū erga milites
murgantia urbs Sā (362 nitum uno die expugnatur à Romanis duce Decio
murtia eſt eadē quæ (341 & Venus 25
muſitationes plebis fauorales de Cos. plebeio 149
mutius adoleſcens Coss. alloquitur 49
mutius ſcribā pro Porſena obtruncat 50
mutius dexteram torret 50
mutij commentum Porſenam perterret 50
mutua obſeq̄ntia cōſulūi 26

N

¶Narnia dicitur à Nare flu. præterlabente 336
neceſſitas belli humana conſilia non expectat 163
neceſſitati parendum eſt, q̄ ne dij quidē ſupant 266
negligentia Sempronij Cos. in ordinanda acie 151
negligentia tribunorū militum in delectu habēdo contra Gallos 191
neglectus ſuimet, et cōſtātia maxima Spu. Poſthumij
nepete & Sutrium, (299 clauſtra, & portæ ſunt Hetruriæ 209
nepete per proditionem Hetruſcis deditur 209
nepete colonia Romana deducatur 117
neptuno equeſtri ludi ſolemnes 9
nequinum olim, ubi nunc Narnia 336
nequinum per proditionē capitur à Romanis 336
nerulū Nucrinorū oppidū ui capitur à Romanis 309
nexi cuiuſdam facies miſerabilis iras ple. Romanæ in patres accendit 56
nexi ob æs alienū ſoluūtur (56
nexi ad militiam ſcribuntur 57

nihil carius humano generi, quam ſocietas liberorum 9
nihil firmius ad tuendam rēp. cōcordi collegio 345
nymphij aſtus Prætorē Sãnitum decipit 282
nobiliū adoleſcentiū cōiuratio de regibus recipiēdis
nobilitas conſulem (44
plebeiū plebi cōcedit 233
nola capitur à Ro. 314
nomen Tarquiniorum inuiſum P.R. conſuli obeſt
noia Decēuirorū. 103 (43
nortia hetruſca dea 235
nouēdiale ſacrum quid ſit, & unde ſuſceptum ſit à Romanis 22
nox interdiu uiſa intendi
nox pugnam Roma (251
norum, & Samnitum dirimit 310
nox ex incerto omnia maiora territis oſtentat 311
nox protegit à Romanis Thuſcos mori obſtinatos
numæ Pompylij (317
laudes 14
numa falſò diſcipulus Pythaguræ creditus 15
nūa rex Romæ eligitur 15
numa rex declaratus 15
numa in primis deorū metum P.R. inijciendū retur
numa defuncto ad in (15
terregnum res redijt 16
numen cœleſte rebus humanis intereſſe uiſum 16
numeris Mineruæ eſt inuentum 235
numerus augurum, & pontificum augetur 334
numicus fluuius 5
numitor rex Albæ ſalutatur 7
numinis ſpreti merces 64
nuntij Latinorum imperatoris conſilium de bello inſtaurando 272
nuntij ad Virginium in caſtra miſſi 110

O

Obiecta Metio Suffectio à Tullo rege 22
obiecta Virginio, & Icilio ab Appio Decēuiro 111
obiecta Decemuiris à S.R.
obiecta tribunis ple. (114
à conſule 125
obiecta M. Manlio ab accuſatoribus 216
obiecta L. Manlio imperio

ſo à tribuno ple. 235
obiectio Dictatoris in M. Manlium 212
obſecratio P.R. Duumuiris præeuntibus 141
obſidetur Capitoliũ à Gallis
obſides DC equites (195 Samnitibus dati à Romanis ad Caudium 296
ocrea ſiniſtro cruri militis Samnitis 223
ocriculani in amicitiam accepti à Romanis 325
odium inter patres, & plebem Romanam propter nexos ob æs alienum 55
odia finitimorum in Romanos, Romam indigere cogunt 63
odium militum in conſulẽ ſatis iniuſtum 69
offilij Campani uerba prudentiſſima de Romanis ob ignominiã caudinã ægris
olimpias mater Ale (298 xandri Mag. ſoror Alexãdri Epeirenſis 282
omen perpetuitatis ex ſede Termini non mota 38
omen ex capite humano integra facie inuento 38
omen ex lapſu Camilli 181
omen à uoce hic manebimus optime 203
omen ab nomine agri inſubrij 189
omen diuerſum, captum ex Cerua, & Lupo 350
omnia proſpera eueniunt ſequentibus deos, aduerſa autem ſpernentibus. 200
opera ple. Romanæ in templi ædificatione 39
opera ingentia munitionũ à Ro. edita circa Veios 169
opifices & ſellularij, genus minime idoneum militiæ
opinio non admiſſa (278 ꝗ Poſthumius filium ſecuri percuſſerit 146
oppia ueſtalis dãnata 69
oppida ſeptem Latinis adẽpta à Targnio Priſco 18
oppida undecim à Coriolano Romanis adempta 66
oppida XLI Aequorum intra LX dies capta à Romanis 329
oppugnantur caſtra Volſcorũ acriter à Romanis 146
oppugnatio Romanorum irrita in arcem caruen-

tanam 162
oppugnatio in Anxurem à Fabio Ambuſto 165
oppugnatio aſſidua Romanorũ in Contenebrã 204
oppugnatio ſtrenua Romanorũ in Cominiũ 362
optimates Romæ ſe potius morituros, q̃ Veios tranſmigrent 183
oratores, & ſacerdotes Romani ſpreti à Coriolano
oratio, & uaticinium Proculi Quirites conſulatur (66 13
oratio Metij Suffetij ad Tullum Hoſtilium 16
oratio Tulli in damnatione Metij Suffetij 21
oratio Tarquinij ad patres aduerſus Seruium 34
oratio Turni Herdonij in Tarquinum ſuperbũ 35
oratio Sexti Tarquinij fala ciſſima ad Gabinos 37
oratio mitis Seruilij Cos. ad Romanam ple. 57
oratio Coriolani ferox in tribunitiam poteſtatẽ 63
oratio fraudulenta Accij Tullij ad Cos. 65
oratio Accij Tullij ad Volſcos iram eorum in Romanos accendentis 65
oratio Veturiæ matris ad Coriolanum filium 67
oratio P. Valerij Publicolæ ad ple. Romanã 93
oratio L. Quintij Cincinnati Cos. acerba in patres et tribunos plebis 94
oratio L. Q. Cincinnati uehemens in patres 96
oratio M. Horatij in S. R. contra X uiros ferociſſima 106
oratio modeſta C. Claudij ad Appium nepotem Decemuirum 107
oratio L. Cornelij in S. R. pro Decemuiris 107
oratio Virginij in Appium accuſatoria 117
oratio Virginij in Appium nequicquã prouocantem ad ple. 118
oratio Horatij Cos. ad militesſuos 121
oratio T. Quintij Cos. luculentiſſima, & ſapientiſſima ad P. R. 124
oratio C. Canulei tribuni

ple·in Coss·ad P.R· 130
oratio Cincinnati Dictatoris in Spu·Melium 138
oratio Mamerci Dictatoris ad P.R· 148
oratio Iulij trib·ple ·interrogatoria à Tempanium contra Coss· 153
oratio Tempanij ad tri·pl· militariter grauis 153
oratio Sexti tri·pl·i Poſth· tribunum militum 159
oratio Seruilij Halæ in collegas tribunos militũ 163
oratio tribunorum ple·ad P.R·in optimates 167
oratio Appij Claudij ad P· Romanum 168
oratio breuis C·Seruilij Halæ in tribunos ple· 173
oratio P·Licinij ad P·Ro·
oratio iuſtiſſima Camilli ad pædagogum proditorem (178 185
oratio Faliſcorum legatorũ ſeſe dedentiũ in S·R·185
oratio Camilli ſapientiſſima ad Ardeates 195
oratio Camilli ad S·P·Q· R·in tribunos ple· 199
oratio Camilli ad S·R·& tribunos collegas gratiarum actione plena 207
oratio Camilli hortatorios ſemiterritos 207
oratio A·Cor·Coſſi Dictatoris ad milites hortatoria
oratio M·Manlij ad Dictatorem A·Cor· Coſſum reſponſiua (211 213
oratio M· Manlij ſeditioſa ad ple·Romanã in patres
oratio Camilli ad Thuſculanos breuis, ſed notabilis· (215 220
oratio Dictatoris Thuſculani ad S·R· 221
oratio Appij Clau· Craſſi, nepotis decemuiri in L·Sextium, & C·Liciniũ·230
oratio Sexti Tulli ad C· Sulpitium Dictatorẽ 241
oratio ſupplex legatorum Campanorũ ad S·R·252
oratio Valerij Coruini ad milites in Samnites pugnaturos 255
oratio Decij ad centuriones cum prudẽti conſilio 257
oratio Decij ferociſſima ad commilitones in extrema neceſſitate 257

oratio lenis

oratio Lenis Val. Coruini Dictatoris ad ſeditioſos milites 261
oratio T. Quintij lachrymoſa ad milites ſeditioſos
oratio ferox, & conſilium audax Annij Prætoris latini ad Latinos 262
oratio et poſtulata ſuperbiſſima Annij Prætoris latini ad S. R. 265 266
oratio, & Capitalis ſententia T. Manlij in filium, q iniuſſu pugnauerat. 268
oratio L. Furij Camilli ad S. R. ſuper pacatione Latinorum 274
oratio humilis Fundani ſenatus ad Plautiū Cos. 278
oratio Plautij Cos. in ſenatu de priuernatibus conſulēs
oratio Fabij Rutiliani opem militum implorantis contra iram Dictatoris 279 286
oratio M. Fabij pro filio in Dictatorem Papyriū 288
oratio Papyrij in Fabium maieſtate dictatoria digniſſima 289
oratio luculentiſſima Pontij imperatoris Samnitum ad Samnites 293
oratio Lentuli ad Romanos in Caudio intercluſos 296
oratio Spu. Poſthumij glorioſa 298
oratio Pontij imperatoris Sānitum ad Fœciales Romanos 301
oratio Quinti Fabij Dictatoris ad milites educendos in hoſtes ad Sorā 310
oratio C. Menenij Dictatoris innocentiam ſuam de ambitu purgantis 313
oratio P. Sempronij trib. ple. uehementiſſima in Appium Claudium 318
oratio P. Decij Muris ī Appium Claudium 334
oratio Samnitum ad Hetruſcos 341
oratio Papyrij ſecundi ad milites pugnaturos in Sānites. 359
ordo in magiſtratu Decēuirorum 103
ordo aciei Romanæ, & Latinæ. 269
oſcæ linguæ gnari exploratores opportuni Volum-

nio Cos. 344
onatio Fabij Ambuſti 240
ouius Pactius ſacerdos Samnis. 358

P

Pacem uolunt etiam qui uincere poſſunt 262
pacis conditiones inter Romanos, & Porſenam. 50
pacta Samnitum Romanis debita. 290
palatinus mons 6
palatinus mons primus munitur à Romulo 7
palæopolis haud procul ubi nunc Neapolis 279
palæopolitāi agrū falernū, et Cāpanū populātur. 280
palæopolis à Ro. capitur arte Charilai, et Niphij. 283
palma uictoribus data more græco 365
paludamenta conſulibus detracta 297
pandoſia urbs in Epeiro, et in Lucania. 281
panis proiectus in Gallos à Romanis fameſcentibus 198
papyrij ſeuera indignatio in Gallū promulcentem ſibi barbā 194
papyrius Cur. ſuæ tēpeſtatis clariſſimus iperator. 284
papyrius Cur. iratus in Fabiū terribiliter, ab Vrbe proficiſcitur 285
papyrij uerba in Fabium Rutilianum 285
papyrius magiſtro equitum imperat, ne uocem ullam emittat, niſi ad iterrogata
papyrij ira in Fabium magis concitatur precibus, q̃ placetur 287
papyrij uelocitas Fabium ſubinde aſſequitur 287
papyrius pronuntiat ſententiam de Fabio dignam ampliſſimo iperatore 289
papyrij apoſtropha ad Fabium 289
papyrij Cur. denūtiatio ad Samnites in Luceria 304
papyrij Curſ. laudes ampliſſima animi, et corporis
papyrij dictum famuliare ad equites 305
papyrius Curſor Alexandro Magno par. 305
papyrius Curſ. à Q. Fabio inimico Dictator dicitur
papyrius Dictator in 322

dignatur, q̃ à magiſtro eq tum uictoria incipiat 324
par nobile imperatorum Romanorum 284
parua nonnunq̃ cauſa rem ingentem molitur. 226
paſtorum facinus audax i Tarquiniũ Priſcum 26
patauij ſolenne Ludicrum uictoriæ ergo 331
pater patratus ad iuſiuran dum ſanciendum 18
pater Cæſonis pro filio co- gitur crudeliter uades per ſoluere 91
pateræ aureæ ante pedes Iu nonis à Camillo proiectæ (205
pateræ aureæ ad æ- dem Cereris 346
patres, & patricij unde ap pellentur. 9
patribus, & equitibus loca diſtincta in Circo. 27
patres conſcripti unde uo- centur. 43
patricij iuniores modeſte i= petus ſuos in plebem tem perant. 91
patricij, & conſulares à tri bunis cooptati. 123
patricij ingenui 335
patriæ memoria dulcis 202
patres cenſent, populus iu- bet bellũ Sanitibus 338
pauperes ſatis ſtipendij pen dunt, ſi liberos educãt. 48
pax Latinis datur à Tar- quinio priſco 18
pax datur Aequis à Ro. 98
pax datur Volſcis, & Ae- quis à Romanis 182
pax datur Faliſcis à Ro. 185
pax Latinis petentibus gra tanter datur à Ro. 240
pax Cæritibus ſupplicibus datur. 246
pax Caudina per ſponſio- nem facta eſt. 296
pax negatur Hetruſcis, in- duciæ tamen biennij dan tur à Romanis. 333
pecunia captiua ſeponitur à Tarquino Superbo ad ædificationem templi Ca pitolini 37
pedagogi proditoris ſcelus (185
pedum oppidum La tinorũ capitur à Ro. 273
perfidia Samnitum Fregel= lanos concremat. 302
periculum publicum priua to ſæpe implicatur. 207

pertinacia inſita familiæ Appiorum 315
pertinacia Samnitum in prælio 339
perſeuerantia in omnibus neceſſaria 170
perſeuerantia conſulū tribunos ple. uincit. 245
peruſia Croton, & Arretiū capita Hetruriæ. 322
peruſini redimuntur ſinguli æris trecentū decē 351
peſtilentia Romæ maxima
peſtilentia ingens Vol (22 ſcos ab armis retrahit 63
peſtilentia ingens Romæ, et circum circa 141. 143
peſtilentia Romæ dirimit certamina tribunorū ple. (160
peſtis in agro Romano ob ſiccitatem 188
peſtilentia, et fames in caſtris Gallorum. 198
peſtilentia Romæ creditur orta ob ſupplicium M. Manlij. 217
peſtilētia Romæ. 234. 251
phalanx macedonica. (365
piacularia ſacra Ho (308 ratiæ genti tradita 20
piacula magis animos Romanorum afficiunt, quā morbi corpora. 235
picentes nuntiant Romanis Samnites ad rebellionem ſpectare 337
pietas P. R. erga Cærites, beneficia uetera maleficijs nouis præponit 246
pila Horatia, locus extra vrbem 20
pilenta, & carpenta matronis Romanis conceſſa 184
pili uehemens ictus 308
pythagoras quo tempore, et ubi floruit. 14
plebs Romana fremit ob deſiderium regis 14
plebe Romana furēte timor à debitoribus in creditores uertitur 58
plebs Romana aſpernatur largitionē Caſſij Cos. 68
plebs Romana tribunis ſuis iraſcitur 77
plebs Ro. tam æquis auribus audit laudationē Appij mortui, q̄ uiui accuſationem audierat 80
plebs confert in funus Valerij Cos. 94
plebs Ro. crudeliter affligi

tur à Decemuiris 105
plebis Romanæ alacritas ad nomina danda 118
plebis Ro. libertas inſolẽs in patricios 124
plebis Ro. indignatio ob reſponſum conſulum intempeſtiuum 133
plebis ardeatinæ ſcæuitia in patricios ſuos 134
plebs Romana ægerrime fert ſupplicia interfectorũ Poſthumij 160
plebs Romana ultro, et certatim ſeſe offert ad obſidionem Veiorum 171
plebs Romana uix manibus temperat in rixa 183
plebs Romana Fabios petitos ad ſupplicium à Gallis, tribunos militũ creat (191
plebis Romanæ mœſtitia ob uincula M. Mãlij (213
plebs Romana fœnore opprimitur 224
plebs Romana miſerijs attrita, non audet ad magiſtratus aſpirare. 225
plebs Romana concedit nobilibus unum prætorem patricium qui ius in Vrbe dicat 233
plebeius magiſtratus non patet patricijs 144
plebei uiri ſummis magiſtratibus defuncti 335
plebiſcitum nouum, ꝙ nullus magiſtratus ſit ſine prouocatione 117
plebiſcitum ne quis patricius in arce aut in Capitolio habitet 217
plebiſcitum de Duumuiris naualibus 315
pliſtia obſidetur à Sãnitibus (309
pluuia lapidea in monte albano. 23
pœnæ in noxios nulli gentium mitiores placuere, q̃ Romanis. 22
pœna ultia remittitur M. Claudio ab ipſo inimico (119
pœna indicta ſenatui Veliterno, ſi fines præfixos tranſgrediatur 274
politorium urbs Latinorũ ui capitur ab Anco rege 25
politoriũ dirutũ ab Anco 25
polliæ tribus ſententia ſeuerior de Thuſculanorum ſupplicio 291
pomerium quid, & unde

dicatur 32
pometia, & Cora ad Aurũ
cos deficiunt 52
pometia deditur Romanis,
cædibus fœdatur, & di-
ruitur. 53
pondera iniqua à Gallis al
lata in damnum Roma-
norum 198
pons ſublicius ſup Tyberim
pons ſublicius pene ho (25
ſtibus iter dedit ĩ Romã 48
pontificis officia 19
pontifices, & augures à Nu
ma creati 131
pontifices octo Romæ 335
pontius Cominius cortici
incubans, per Tyberim
ad Vrbem à Veijs defer
tur, & in Capitolium ob
ſeſſum penetrat. 197
põtius Sãnitũ impator 293
pontius Herẽnium patrem
conſulit ſuper exercitu Ro
mano ad Caudium in-
tercluſo 295
pontius iubet lictorem de-
mere uincula Romanis ſpõ
ſoribus deditis 301
pontius Herẽnij fi. à Roma
nis ſub iugum mittitur 304
pontiæ iſulæ Volſcorũ 315
popilius Cos. leuum hume-
rũ materi traiectus 248
popilius Cos. prædam galli
cam militi concedit 249
populus Romanus terrarũ
princeps 3
populus Romanus in igno
miniam Cos. dedicationẽ
ædis Mercurij centurioni
mandat. 58
populi Gallorum à Bello-
ueſo in Italiam traducti
populi finitimi à Ro (189
manis ſubacti uſq; ad bel
lum Samnitum 255
populus ullus, aut homo,
non diutius q̃ neceſſe fue
rit, permanebit in ea con
ditione, cuius eũ pœnitet
populus Romanus ab (279
aſpectu Capitolij abduci-
tur, ut integrius iudicet
de M. Manlio 216
porcus in fœdere ictus 18
porcus à fœcialibus ferieba
tur in fœderum ſanctione
porta Carmentali exe (296
unt Fabij CCC in Veiẽtes
porta frumentaria (73
Romæ 216

porſena rex Cluſij Romã obſidet 49
porſena Mutij uirtutem ſtupens, illeſum dimittit. 50
porſena uirtutem Chlœliæ admiratus, eã remunerat
porſena obſides, et agrũ (51 Veientem Romanis gratis reſtituit 52
poſthumius damnatur decem millibus æris 153
poſthumia ueſtalis cauſam dixit, & abſoluta eſt 156
poſthumij regillienſis praua mens, & perfidia 159
poſth. trib. militum ob crudelitatem ſuam à militibus lapidatur 160
poſtulata modeſta plebis Romanæ à patribus 115
potitij & Pinarij maximæ in Vrbe familiæ 8
potitiorum familiare ſacerdotium ad arã Herculis
potitij oẽs intra annũ (315 moriũtur ob ſacrificiũ Herculis ſeruis cõmiſſũ. 315
prædatores Hetruſci cædũtur à Romanis 49
præda ingens ex agris Aequorum acta à Ro. 80
præda ex Aeqs pta Cicinati militibus tm̃ cõceſſa 101
præda uendita, & in ærarium redacta, milites in conſulem irritat. 161
prædæ ĩgẽtes ex Capenatibus, et Falerijs à Ro. 177
prædæ reſtituendæ et diuidendæ ratio, & mos Romanorum 178
præda ex Samnitibus parta, tota militibus datur à Valerio Cos. 259
præda ex Veſtinis capta ob uirtutem, militi cõceditur
præda, ſigna, arma, (285 & equites obſides, omnia deniq; ad Caudium amiſſa, à Romanis recipiũtur.
præda ineſtimabilis (304 à Bouiano auecta à Ro.
præda ingens ex He (316 truriæ agris abigitur à Romanis cæſis agreſtibus
præda Murgantiæ (321 conſilio Decij uenditur à militibus Romanis 341
prædones Tarquiẽſes opprimũtur, ſpoliãtur, obtruncantur à Ro. 172
prædones Galli, & Græci

ancipiti pugnant euentu
præfectus annonæ (249
Romæ 136
præfecti Capuæ creari cæ
prælium atrox (pti 309
optimatium Ardeæ, & plebis 134
præmia indici coniurationis nobilium iuuenum data 45
præmia indicibus coniurationis ſeruorum data 156
præmia proditori Artenæ data 166
præmia militaria haud quaquam ſpernenda 352
præneſte à Romanis deficit
præneſtinorum defe- (53
ctio uix à S.RO. creditur
præneſtini ſola multi (217
tudine confidunt 218
præneſtini infeſto agmine uſq; ad portam Collinam ſigna inferunt 222
præneſtinorum inanes cogitatus, & ſpes 222
præneſtini uicti fugatiq; à Romanis caſtra amittunt
præneſte deditur (223
Romanis 223
præſidium Romanum Anxuri oppreſſum per proditionem 172
prætor Senatum in Curiam uocat 106
prætor Romanus Græcos prædones littoribus Italiæ arcere iubetur à Senatu
prætores latini duo (250
Romã citãtur à S.R. 265
prætor Romanus ſignum dabat quadrigis emiſſiõis
prætor præneſtinus (293
ultimi ſupplicij timore profunditur à Papyrio 305
prata Mutia 150
prata Quintia 99
preces Romuli ad Iouem pro fuga ſuorum 11
preces flebiles patris Horatij ad populũ Romanum pro filio reo 20
preces Coclitis ad Tyberinum flu. 48
preces P.R. pro Fabijs 73
preces patriciorũ ad plebẽ ne rogationem ferri patiatur migrandi Veios 187
preces M. Manlij, dũ in uincula duci iubetur 213
preces L. Furij ad milites ſuos fugientes 219

preces humillimæ legatorũ Cæritum ad P.R. 246
preces caſſæ legatorum caſtrenſium pro Fabio ad Dictatorem 287
preces P.R. tribunorũ ple. & M. Fabij ſenis pro filio ad Dictatorem 289
preces legatorum, & tribunorum militum Appiani exercitus ad Volumnium Cos. 342
precum uis maxima apud deum, et homines. 287
primus Pontifex Martius M. filius 16
primi conſules 42
primi trib. mil. conſulari poteſtate uitio creati, magiſtratu abeunt 131
primus de plebe conſul 233
primus prætor Romæ 233
primi ædiles curules 233
primum pilum 269
primus prætor ē plebe 275
prima imperij prorogatio poſt conſulatum P. Philoni contigit 283
primum bellũ punicum per XXIIII annos eferbuit
prima S.R. lectio 315 (308
primi pontifices, & augures plebei 335
principes manipuli 269
priuatæ res ſemper offecere, officientq; publicis conſilijs. 60
priuernatum & Veliternorum incurſio repētina in agrum Romanum 243
priuernũ deditur Ro. 243
priuernates Norbam & Setiam populantur 263
priuernum capitur à Romanis, et duæ partes agri eius adimuntur 263
priuernates acie uicti à Romanis, caſtra deſerũt 278
priuerni capti mœnia diruta à Romanis 278
priuernas ſenatus trans Tyberim relegatur 278
priuilegium tibicinum in Roma 316
probra crudelitatis Appij
probra omnia Appiæ (118
familiæ commemorantur à tribuno ple. 318
procella effuſa ingenti fragore cœli inter teſtationem fœderum à Latinis ruptorum 267

prodigia eo ꝙ ſacra Romana non rite fierent 68
prouerbium, res ad Triarios redit 169
prouidentia S.R. in ſumma anguſtia ad plebem cōciliandam 48
prouidētia Q. Fabij in re trepida 87
prouidentia Brẽni Gallorũ ducis cōtra Romanos 191
prouidentia conſulum in hoſtium exercitibus ſegregandis 349
prouocatio nulla à Dictatore 53
prouocatio uana M. Fabij pro filio ad P.R. ab Dictatore 287
prudentia conſulum cupiditatem pugnæ acuit militibus 70
prudentia M. Valerij Dictatoris agmen retentat impetuoſum. 333
publicolæ cognomen Valerio unde 47
publius Valerius Cos. Sabinorum caſtra improuiſus capit 76
P. Valerius Cos. interfi. 94
P. Volumnij conſilium ſapiens in cadauere conſulis obtegendo 94
P. Numitorij decora obiecta Spu. Oppio 119
publicolarum uetuſtum familiæ cognomen 255
pudicitiā pluriſaciunt Romani, ꝗ uitam. 110
pueri Siluiæ in Tyberim expoſiti 6
pugnandi ſeries conſueta Romanis 269
pugna Romanorum & Sabinorum 11 28
pugna Romanorum, & Fidenatium 12
pugna Romanorum in Fidenates, & Veientes 21
pugna atrox Romanorum & Sabinorum ad Syluā Malicuſam 23
pugna & uictoria dubia Romanorũ, et Sabinorũ 27
pugna Romanorum in Veientes, & Tarquinienſes 46
pugna acris Romanorum, & Latinorum ad Lacũ Regillum 53
pugna Romanorum, &

Volſcorum 61
pugna atrociſſima Romanorum, et Hetruſcorũ 71
pugnæ duæ Romanorum, Hetruſcorum ante Romæ portas 75
pugna uehemens Romanorum, & Aequorum in Algido 100 84
pugna Romanorum in Aequos, et Volſcos acerrima (120
pugna acerrima Romanorũ et Sabinorũ 121
pugna atrociſſima Romanorum in Aequos, et Volſcos ad Corbionem 126
pugna acris Romanorum in Iartem Tolumniũ 140
pugna terribilis Romanorũ in Aequos, et Volſcos (146
pugna acerrima Romanorum in Fidenates, & Veientes 149
pugna terribilis Romanorum, et Volſcorum 151
pugna ſecunda Romanis in Volſcos inter Ferẽtinum, & Ecetram 166
pugna nocturna Romanorum in Aequos 186
pugna Romanorũ, & Gallorum ad Alliam 191
pugna Romáorũ i Volſcos, Latinos, Hernicos. 208
pugna Romanorũ in Volſcos, Latinos, Hernicos, Ceraenſes, et Velitrẽſes (211
pugna Romanis proſpera ad Velitras 218
pugna acerrima Romanorum, & Volſcorum ad Satricum 219
pugna Romanorum, & præneſtinorum ad Alliã (222
pugna Romanorum in Volſcos, & Latinos ad Satricum 224
pugna Romanorum et Latinorũ in Thuſculo 225
pugna ſingularis, & uictoria ã Gallo prouocãte 239
pugna acerrima Romanorum, et Hernicorũ (232
pugna ſuum finem cũ iacet, hoſtis habet (237 239
pugna Romanorũ in Gallos proſpera ad portam Collinam 239
pugna tumultuaria opportune fidem uerbis Tullij facit 242
pugna terribilis Romano-

rum, & Gallorum ad Pedum 242
pugna Romanorum in Priuernates 243
pugna memorabilis Romanorum & Galloru͂ 248
pugna ſingularis M. Valerij, & Galli proceriſſimi (250
pugna atrox Romanoru͂, & Gallorum 250
pugna atrociſſima prima Romanoru͂, et Sa͂nitu͂ 255
pugna Roma͂oru͂, et Sa͂nitu͂ acerrima ad Sueſſula͂ 259
pugna atrox Romanorum & Antiatum tempeſtate dirempta 263
pugna ſingularis T. Manlij & Genutij Thuſculani (268
pugna Romanorum & Latinorum ad radices Veſuuij 270
pugna & impetus terribilis Triariorum, Romanorum in latinos 271
pugna acerrima Romanorum, & Samnitum ad Imbrinium 285
pugna Romanorum, et Sa͂nitum per horas quinq; nusq͂ inclinata 291
pugna & impetus terribilis in Samnites 302
pugna atrox Romanoru͂, & Samnitum ad Satriculam 310
pugna Romanorum, & Sa͂nitu͂ ad Lautulas 310
pugna acerrima Romanorum, & Sa͂nitum in agro Campano 314
pugna pertinaciſſima Romanorum, & Hetruſcorum ad Sutriu͂. 317. 320
pugna anceps, & cædes Romanoru͂, et Sa͂nitum 322
pugna Romanorum et Hetruſcoru͂ pertinax ad lacum Vadimonis 323
pugna atrociſſima Romanorum, & Samnitum ad Longulam 324
pugna Romanorum, et Sa͂nitum an Alliſ͂as 326
pugna Romanorum, et Sa͂nitum tumultuaria 327
pugnæ & uictoriæ duæ de Romanorum de Samnitibus ad Tifernum, & Bouianum 328
pugna Romanorum, et Hetruſcorum in agro Ru-

ſellano 333
pugna diu anceps Romanorum, & Hetruſcorum ad Volaterras 338
pugna & uictoria clara Romanorum de Samnitibus ad Bouianum 338
pugna pertinaciſſima Romanorum, & Samnitum ad Tifernum 339
pugna tumultuaria & inopinata Romanorum in Sãnites, et Hetruſcos 343
pugna acerrima Romanorum in Sãnites, et Gallos 350
pugna Romanorum, & Samnitum in agro Stellate 352
pugna tumultuaria Romanorum, & Samnitum in ipſis Romanorum caſtris 354
pugna anceps Romanorum, & Samnitum ad Luceriam 355
pugna atrox Romanorũ, & Samnitum ad Aquiloniam 360
pullarij monitum ad Dictatorem 285
pullarius in auſpicium mittitur. 359
pullarius mendax primus ante ſigna corruit 360
puluinar in templo Iouis, in Capitolio tantum ſuſcipi poteſt 200

Q.

Quadruplatoris exẽplũ 128
quæ nam in bello plurimum ualeant 306
quæſtio de coitionibus propter honores adipiſcendos 313
quæſtio de ambitu opprimitur 313
quæſtores M. Volſcium falſum teſtem iuſto ac pio bello inſectantur 98
quæſtores quatuor 154
quæſtorum comitia 155
quæſtor ſaxo uulneratur 159
quæſtores plebi tres cum uno patricio 161
quæſtores ex ærario ſigna proferre conſueuerãt 248
quæſtorium in caſtris Romanis à Samnitibus capitur, & quæſtor occiditur 353
querelæ Furij & Manilij de tribunitia inſolentia 76
querela patrum, quod Senatus in campum Martium à

Coſs. uocatus ſit. 122
quærelæ Coſs. de trib. ple. in Curia præſente Senatu quærelæ artificioſæ (129
tribunorum ple. ad plebẽ quærelæ Samnitum, (230
& poſtulata à S. R. 264
quærela Fabij Max. ad S. P. Q. R. q̃ ſe conſulem decrepitum facerent 338
quærelæ P. Decij q̃ Senatus Hetruriam extra ſortẽ Fabio deſtinabat. 347
qui apud multitudinem loquitur eo gratior eſt, quo mens eius nihil præter publicũ cõmodũ uidet 125
qui nam Gallorum Cluſiũ, & Romã uenerint 190
quiq; uiri menſarij mira moderatione uim ingentem æris alieni exhauriunt (247
quintus Fabius moritur in acie 71
quintij Cos. prudentia plebis tumultum ſedat 78
quintij Cos. natura lenis exercitum obſequẽtiſſimum reddit 80
quintius Cos. mira arte uigilare cogit, dum ſui quieſcunt. 81
quintij Cos. ſedulitas ĩ acie Q. Fabij Cos. conſiliũ (82
prudentiſſimum iram patrum, et collegæ ſedat 83
Q. Fabij Cos. nuntium paternum ad Aequos per legatos miſſum 83
Q. Fabius præfectus ĩ rogationem Terentilli acriter inuehitur 88
Q. Fabij ingeniũ ab Appio collega deprauatum 108
quintij Capitolini laudes maximæ 135
quintij Cos. ſedulitas in re trepida 145
quintij Seruilij dictatoris laudes ingentes 157
Q. Fabius legatus Gallorum ducem tranfigit, & ſpoliat. 190
Q. Fabius qui legatus ad Gallos, in Gallos pugnauit, moritur. 203
Q. Fabius ingenti animo ſimultatem ſuam patriæ remittit 322
quirites à Curibus appellati quirinalis et Viminalis (12
mons additur Vrbi 32

quiritatio Voleronis 77
quo ſanguine & qua fortu na reges Romani fuerint quot annos Romæ (130 regnatum ſit. 42

R

¶Rationes efficaciſſimæ, q̄ obſidio Veiorum a' Romanis non debeat intermitti 169
rationes ueræ, q̄ a' Romanis non ſit tranſmigrandum Veios 201
ratio prudentiſſima bellū gerendi cum Gallis 240
reges Albani omnes 5
regnum res pulcherrima inter deos, et homines 47
rhetij Galli alpini efferi reipublicæ Romanæ (189 antiquæ laudes 4
regnū minime eſt populare
religio nulla ſcelere (216 exoluitur 62
religiones pie magis, q̄ magnificæ coli debent 118
religiones, & ritus externi a' Romanis dānātur 147
religione attoniti Romani patricios omneis tri. mili tum conſulari poteſtate creant 176
religio ob Cenſorem Cenſori mortuo ſuffectum 188
religio eſt Cenſori collegā ſufficı 221
religio uetuſta Sānitū 358
remus captus a' Latronibus, deditur Amulio ad ſupplicium 6
remi mors 7
reſponſum ſuperbum Latinorum ad Romanos 24
reſponſum mitiſſimum Porſenæ ad legatos Ro. 52
reſponſum ferox Valerij potiti ad Decēuiros 106
reſponſum militum ad legatos S.R. 113
reſponſum Coſs. ad tribunos ple. intēpeſtiuū 132
reſponſum M. Geganij Cos. digniſſimum ad Aequū Ciuilium 135
reſponſum ſuperbiſſimum Senatus Veientis ad legatos Romanos 164
reſponſum mitiſſimum Camilli ſenis ad Collegam præcipitem 219
reſponſum ſapientiſſimum S.R. per Cos. ad legatos

Campanos 254
reſponſum ſapientiſſimum S.R. ad legatos Sãnitum
reſponſum anceps S. (264 R. ad Samnites 264
reſponſum ferociſſimum T. Manlij ad Anniũ Latinũ
reſponſum contumax (266 & ſuperbum priuernatis legati 279
reſponſa ferocia Samnitum ad legatos Romanos 280
reſponſum uafrum Papyrij ad legatos Tarẽtinos 303
reſponſum triſte Papyrij ad Satricanos 305
reſponſum ſublime S.R. ad Sãnites pacẽ petentes 328
reſponſum ſcitum Volumnij Cos. ad Appij cauillũ 343
reuerentur finitimi Romanos ob cultum diuinũ 16
reuerẽtia L. Albini ergà ſacra, & ſacerdotes 193
rex ſacrificulus creatus, ſubijcitur pontifici 43
rixa Romæ ob ſcorta ab Sabinis per ludos rapta 53
rixa atrox inter Appium, Valeriũ, et Horatiũ 112
rogatio Voleronis ad ple. Romanam de ple. magiſtratibus 77
rogatio ad ple. Romam ne cui fraudi eſſet ſeceſſio à Decemuiris 116
rogatio de creandis Coss. cũ prouocatione 116
rogatio Trebonij trib. ple. rogationis carmẽ 123 (123
rogatio de promiſcuo patrũ, et ple. connubio 128
rogatio de poteſtate eligendi quoſcunq; Coss. ſeu de patricijs, ſeu de plebe 128
rogationes tribuniciæ accipiuntur, uicto tandem Senatu, & Dictatore 233
romani lapſa diſciplina ad id peruenerunt, ut nec uitia, nec remedia pati poſſent. 3
romani rapiunt uirgines Sabinas 9
romani fuſi à Sabinis, fugiunt. 11
roma caput orbis terrarũ fore prædicatur 13
romani cenſent omnia bona regibus exactis reddenda eſſe 44
romani uicunt Veiẽtes 46

romanum

romanum eſt fortia & fa
cere, & pati 50
romani erga Latinos grati,
ſex millia captiuorum re
mittunt. 55
romanorum eruptio ſtre-
nuiſſima in Volſcos. 57
romani Aurūcos uno præ=
lio debellant. 58
romani potius uolunt de-
fendere Latinos, q̃ eis ar
ma permittere. 60
romani irritati Hetruſcorū
conuitijs, pugnam impor=
tune poſcunt à Coss. 70
romanorum ardor, & ira
in Hetruſcos 71
romani omni contumelia et
calamitate Volſcos affi-
ciunt. 76
romanorum militum fero=
cia iniquo loco reclaman
te Cos. fertur ī Volſcos 82
romani pugnandi arte ex-
cellunt confeſſione etiam
ipſorum hoſtium 84
romani in caſtra compulſi
oppugnantur ab Aeqs 85
romæ deſolatio maxima
ob bellum Aequorum, et
Volſcorum, et ob peſtē 86
romanorum anxiæ & an
cipites curæ 92
romanorum gratitudo er=
ga Thuſculanos recentis
meriti uicem rependit 97
romanorum anxietas ob li
bertatem à Decemuiris oc
cupatam 105
romani à Sabinis fuſi ad
Eretum 108
romanorum clamor index
auiditatis ad pugnā 121
romanis animus creſcit, ꝙ
hoſtes pugnam detrecta=
uerint 140
romani prædam ingentem
abigūt ab agro Veiētano
romani uincuntur à (141
Veientibus 147
romanorum agmen hoſti-
bus permixtum Fidenas
ingreditur 149
romani & Volſci utriq; ſe
uictos putantes, clam ca-
ſtra deſerunt. 151
romani fœde fuſi, ab Ae-
quis fugiunt 157
romani Aequos uictos ca-
ſtris, & præda ſpoliant.
romani arcem Car (157
uentanam recipiunt 161

7

romani arbitrantur Deos iratos, ob ſummum magiſtratum plebi concœſſum
romani improuiſos (176 adoriuntur Veios 181
romani Gallis ad undecimum ab Vrbe lapidem occurrunt 191
romanorum ducum ſocordia ante congreſſum cum Gallis 191
romani in arcem attoniti fugiunt ne clauſis quidem Romæ portis 192
romanorum priuatus luctus, & publicus pauor
romanorum ſenio- (192 rum ſpectaculum in extremo diſcrimine 193
roma à Gallis capitur 194
romani antiqui promiſſa barba utebantur 194
romanorum ſpes in ſolis armis remanſit quando à Gallis in Capitolio obſidebantur 194
romani anſerum clangore excitantur 197
romani deſerti à Dijs, deorũ cultũ non deſerũt 200
romani maiores conuenæ, & paſtores fuerunt 202
romæ ſalubritas, & commoditas omnibus neceſſarijs opportuna 202
roma reædificatur itra anni circulum 203 205
romanorum animi ob multitudinem hoſtium turbati
romanus miles ægre (207 fert inſultationem Præneſtinorum 218
romani milites pudore, ac Camilli exemplo retenti, à fuga pugnam acriter inſtaurant. 219
romani in inſidias Volſcorum præcipitant 223
roma ſine curulibus magiſtratu ꝑ quinquenniũ 227
romani omnia penè publica auſpicato faciebãt 232
romani primo impetu Tyburtes fuſos fugant 240
romanorum militum murmur de cunctatione Dictatoris 241
romani bellum Samnitibus indicunt, pariter et faciũt.
romanorum oculi ar(254 dentes, uultus ueſani, furẽtia ora in acie, Samnites

perterrent. 256
romani improuiſos Samnites adoriuntur, diſſipãt, cædunt, & caſtris exuũt
romanorum antiquo (259 rum rabies in patres, ultra ſeceſſionem non procedebat 261
romanorũ militũ impetus intolerabilis ĩ Sãnites 292
romani nihil præter captiuos, et ſi qua cognita ſunt ex præda, à Samnitibus accipiunt 293
romanus exercitus intercluditur in ſaltu Caudino à Samnitibus 294
romanorũ gemitus, et mœſtitia ob ignominiam à Samnitibus oblatam 296
romanus exercitus ſub iugum mittitur à Sãnitibus
romani ſub iugum (297 miſſi, præ pudore oculos attollere nequeunt 297
roma conſilio, et opera Spu. Poſthumij liberatur ab obnoxia pace 300
romanorum ira corrũpit prædam ex Samnitibus captam 302
romani duces cum quibus concurriſſet Alexander Magnus ſi in Italiam traieciſſet 306
romanorum uires inſuperabiles dummodo adſit concordia 308
romani ui ingenti obtinent ne Samnites cadauere magiſtri eqtum potiãtur 310
romanorum impetus terribilis in Samnites 311
romanorum uirtus impauida in Samnites inſidiatores 317
romani dedignantur armis confligere cum Vmbris, & ſcutis tantum impellẽdo pugnant 325
romanorũ ardor fertur in Samnitum nouas cohortes iniuſſu conſulum, & iniquo loco 327
romani milites coguntur uẽdere prædam, ne alibi q̃ ĩ armis animũ ponãt 345
romanorũ duo millia DCC cæſa à Samnitibus 353
romani nõ nullis Samnitiũ oppidis deſertis potiuntur
romani uincuntur à (355

Samnitibus 356
romana acies reuertitur in Samnites 356
romanorum ſeptem millia & tercẽtum amiſſa 357
romani coronati primum ludos ſpectant 365
romulus Vrbi nomen indidit 7
romuli uerba conſolatoria ad raptas Sabinas 9
romulus regem Ceninẽſiũ obtruncat, & Vrbem eorum capit. 10
romulus Metium Curtium iactabundum fugat 11
romulus Curias à nominibus cõiugũ denominat 12
romulus Veientes fundit, fugat, cædit, & agros eorum uaſtat. 13
romulus XL annos in pace ſtetit. 13
romuli exitus 13
romulus creditus eſt à procella raptus, uel à patribus diſerptus. 13
romulea Samnitum urbs capitur à Romanis, & diripitur. 341
rorarij milites 269
roſellanum oppidum Hetruſcorum expugnatum à Romanis 357
roſtra locus ſiue templum in foro Romano 275
ruffuli erant tribuni militum ab imperatoribus creati 236
rutuli gens opulentiſſima ſuæ ætatis. 40

S

Sabellus ager uaſtatur à Romanis 264
ſabini non prius oſtendunt Romanis bellũ, q̃ inferãt 10
ſabinarum intercurſus aciem uirorum, et parentum dirimit. 11
ſabinorũ ueterum tetrica, ac triſtis diſciplina. 14
ſabini uincuntur à Ro. 23
ſabinorum agri uaſtantur à Romanis. 52
ſabini pacem orant à Romanis, ſed non exorãt 53
ſabini prædabundi fugantur à Romanis 58
ſabini fuſi fugatiq; à Romanis, caſtris exuuntur. 61
ſabinorum, & Aequorum agri uaſtati à Rom. 81

ſabini auſi ad Vrbis portas procurrere repelluntur à Romanis 81
ſabini cædes, incendia, & prædas ſub ipſis mœnibus Vrbis agunt 81
ſabini uſq; ad Vrbis mœnia populabundi iterũ ueniũt (99
ſabini accepta prius agrorum clade, acie etiam uincuntur à Romanis 101
ſabinorũ incurſus in agrũ Romanum. 105
ſabini ferociter Romanos laceſſunt. 121
ſabini uicti à Romanis, caſtra, & prædam partam amittunt. 122
ſacellum in quo deſpui religio eſt. 193
ſacer mons occupatur ab exercitu, & plebe Romana ex Auentino. 114
ſacerdotes facibus, & anguibus armati, primo aſpectu Romanos turbãt 144
ſacra defodiuntur à Romanis, ne ab hoſtibus inueniantur. 193
ſacra inſtaurabantur quoties aliquid ex patrio ritu negligentia, caſuue prætermiſſum fuerat 201
ſacroſanctũ qd dicatur 116
ſacrificiũ ſtatũ genti Fabiæ (196
ſacrum ſolẽne Herculis ſolum ab ipſo deo, cui ſit inſtitutum fuit. 319
ſæpe ex iniuria gratia oritur. 9
ſagmina herbæ in fœdere ſanciendo neceſſariæ. 18
ſal in publicum uenibat Romæ. 47
ſalij duodeci, arma, ueſtes, moresq; eorum annui 16
ſalpinatibus induciæ XX annorũ dantur à Ro. 188
ſalubre, & ſalutiferum qd ſit in cognitione rerum 3
ſalutatio Euandri ad Herculem. 8
ſalluuij Galli in Italiam circa Tianũ uenerũt. 190
ſamnites Capuam cum cæde ciuium occupant 151
ſamnites prohibent legatos Romanos à commertio frugum. 160
ſamnites fœdere accepti in ſocietatem à Ro. 145
ſamnites, Pyrrhus, et Pœni

hoſtes Romanorum 252
ſamnitici belli cauſa 252
ſamnitum ſuperbia, & reſponſum ferox ad legatos Romanos 254
ſamnitum uanæ ſpes 255
ſamnitũ ꝑtinacia i acie, cædi mauult, q̃ loco cædere
ſamnitum caſtris Ro-(256 mani potiuntur 256
ſamnites ab ſolertia Romanorum ſpe ingentis uictoriæ fraudantur 257
ſamnitum triginta millia cæſa à Romanis 258
ſamnitum poſtulata à S.R.
ſamnitum ambigua, (264 et tarda auxilia ad Romanos ueniunt 271
ſamnites Alexãdrum Epeirenſem in Lucanos traxerunt 276
ſamnium uniuerſum erectũ in Romanos 280
ſamnitum fuga fœdiſſima ex Palæopoli 283
ſamnitum uiginti millia cæſi à Romanis 285
ſamnites acie uicti à Romanis, pacem à Dictatore Papyrio petunt 290
ſamnitum ferocia Romanos contemnit 291
ſamnius eques Romanum agmen carpit, & premit.
ſamnites merito ſe ui (291 ctos fatentur ob uiolatum fœdus 292
ſamnites fuſi à Romanis Luceriam agmine coacto petunt 302
ſamnites uicatim in montibus habitabant 302
ſamnitum ſtolida uerba ad Romanos 303
ſamnitum ſeptem millia ſub iugum miſſa à Ro. 304
ſamnitum præſidium proditur à Satricanis 305
ſamnitũ rebellionis cã 309
ſamnites acie uicti fuſi, & fugati à Romanis ad Satriculam 309
ſamnites magiſtrum equitum Romanorum occidũt
ſamnites Pliſtia per (310 uim potiuntur 310
ſamnitum nouæ ſpes, & motus. 313
ſamnitum crudelitas in præſidium Romanum Cluuiani deditum 316

ſamnitũ iſidiæ in Romanos
ſamnitum uiginti (316
millia cæſa. 317
ſamnites lætantur, q̄ Roma
ni Syluam Ciminiam trã
ſierint 322
ſamnitium nomine gladia
tores appellati à Cãpanis
ſamnites dediti, & (324
ſub iugum miſſi à Q.
Fabio ad Allifas 326
ſamnitum triginta millia
cæſa à Romanis 327
ſamnitum reliquiæ pacem
à Romanis petunt 327
ſamnitum agri à duobus
conſularibus exercitibus
uaſtantur 339
ſamnitũ tria millia CCCC
cæſa à Romanis, capti
CCC XXX. 340
ſamniij uaſtatio horrenda à
Romanis 340
ſamnites fracti uiribus, &
opibus, in Hetruriã abeũt
ſamnitum in Murgã (340
tia captorũ numerus 341
ſamnitum tria millia cæſa
à Romanis 341
ſamnitum trepidatio ob im
prouiſos hoſtes Ro. 344
ſamnitum ſex millia cæſa,
duo millia & quingenta
capta à Romanis 344
ſamnitum & Gallorum ui
ginti quinq; millia cæſa,
& octo capta à Ro. 352
ſamnitum exercitus fuſus,
& fugatus ad Tifernum
montem à Romanis 352
ſamnitum quindecim millia
cæſa, capti duo millia ſe
ptingenti. 353
ſamnites malunt uinci, q̃ nõ
tentare uictoriam 353
ſamnites freti latebra nebu
læ caſtra Romana ado-
riuntur 353
ſamnitum ſeptem millia ter
centum nudi ſub iugum
miſſi, quatuor millia octĩ
genti cæſi. 356
ſamnitum copiarum nume-
rus, & ad Aquiloniam
conuentus. 358
ſamnites iurati, & iniura-
ti fuſi fugiunt à Ro. 361
ſamnitum triginta millia
CCC XL cæſa uno die à
Romanis, capta tria mil-
lia DCCC LXX. 361
ſamnitum quindecim millia

et CCCC deduntur Romanis, quatuor millia CCC LXXX cæſa ad Comniũ. (362
ſamnitum fuga ac cædes fœda. 362
ſanari quicq̃ non poteſt in iuſſu populi, quod populum teneat. 299
ſaſſula Tyburtum urbs capta à Romanis. 245
ſatricum à Romanis duce Camillo ui capitur 208
ſatricum Colonia Romana deducitur, & ager eius colonis diuiditur 214
ſatricum à Præneſtinis ui expugnatum 218
ſatricum à Latinis olim diruta reſtituitur 251
ſatricum captum à Romanis diruitur, et incẽditur. (251
ſatricula urbs in Samnio 254
ſatricanorum deffectio ad Samnites 302
ſatricanorum eruptio cohercetur à Romanis 309
ſatricula deditur Ro. 310
ſaturnalia feſta 55
ſatyræ modis impletæ 234
ſcæuolæ cognomentum 50
ſcæuitia odium, & ferocia Appij in plebem. 79
ſceptij indicium de agro ambiguo. 127
ſcelus Decemuirorum in L. Sicinium. 109
ſcipionis ſtrenuitas ad Aquilonium. 361
ſcutorum quadraginta millia, & ſigna militaria CLXX capta ex Samnitibus à Romanis 259
ſcuta Samnitum auro, & argento cælata. 323
ſeceſſio militum Romanorum in ſacrum montẽ 62
ſecedunt milites Romani à Decẽuiris i Auẽtinũ 113
ſecurim faſcibus demere nõ attinet magiſtratui ſine prouocatione. 104
ſeditio, ac tumultus maximus. 56
ſeditioſæ contiones tribunorum ple. in patres, ob æs alienum. 221
ſeditio inter Antiates, & Latinos. 225
ſeditio inter patres, & pl. metu propinqui belli opprimitur. 240

ſellæ curuli reuerentia ex hibita. 329
ſemita à porta Capena ad ædē Martis lapide ſtrata
ſempronius conſul (346
Tempanium laudat 153
ſemonilano bona Viturbij conſecrata. 278
ſenatores centum à Romu lo creati. 9
ſenatores non audent i Cu riam uenire propter tu- multuantem plebem. 56
S.R. Appium laudat. 59
ſenatores plebi Romanæ ſup plicant pro Coriolano 64
ſenatorum prudentia tribu nos ſibi conciliat. 69
S.R. gratias agit Quintio Cos. ꝙ eius opera mitiga ta eſſet diſcordia collegæ, & tribuni. 78
ſenatores plebi humilian- tur mirū in modum. 93
S. conſulta tria 96
S.R. ad præconium Decē- uirorū non conuenit 106
S.C. de Decemuiris abdicā dis, de tribunis ple. crean- dis, & de impunitate ſe- ceſſionis. 115
ſenatores bini ſingulis co- hortibus præpoſiti 126
S.C. de colonis Ardeam mit tendis 135
S.R. tribunos ple. appellat in Coſs. 144
S.C. de quæſtione Poſthu- mianæ cædis 160
S.C. de tribunis mil. crean- dis ſub certis cōditionibus
S.R. modeſtia erga (162
Veientes hoſtes. 164
ſenatores primi conferunt ad ſtipēdiū militare 166
S.P.Q.R. certatim confe- runt ad ſtipendia militum
S,R. non temere aru (166
ſpici ueientano credit 177
S.C. ut inuiſus plebi ma- giſtratus Coſs. creētur 186
S.R. prohibet Camillum Di ctatura ſe abdicare 199
S.C. de expiatione tem- plorum 199
S.C. cum pœna capitali de reuocādis ciuibus à Veijs
S.R. Dijs gratias agit (205
ꝙ Camillus in magiſtra tu ſit, immunētibus bellis.
S.R. præ gaudio geſtit (207
ob mirā concordiam tri-

bunorum militum conſu-
lari poteſtate 207
S.R. imperat Cos. ut Dicta
torem dicat 246
ſenex aruſpex Veiens ſub
dole rapitur à Iuuene Ro
mano, & auſertur. 175
ſeniores Romani ad Vrbis
cuſtodiam ſcripti. 173
ſenones ab Vſente flu. uſq;
ad Atheſin fines habuere
ſenones Galli ad (190
Cluſiũ oppugnandũ 349
ſententia Duumuiri in Ho
ratium. 20
ſententiæ patrum uariæ de
nexis ob æs alienum 60
ſententia Appij uincit cæte
ras in S.R. 60
ſententia notabilis de gene
rali hoĩum ſuperbia 123
ſententia ſubdola L. Cor-
nelij in S.R. 107
ſentẽtiæ piæ probatiſſimo-
rum ſenatorum 132
ſententia P. Licinij de præ-
da Veientana 180
ſententia tribunorum ple.
conſilio Poſthumij non ac
quieſcens. 299
ſepinum Vrbs Samnitum
expugnatur à Ro. 364
ſepulchrũ Aeneæ ubi ſit 5
ſepulchra Horatiorum, et
Curiatiorum. 19
ſepulchrum Horatiæ. 20
ſergio & Virginio tribu-
nis mil. conſulari pot. prio
ris anni dies dicitur à tri
bunis ple. 174
ſergius & Virginius denis
millibus æris grauis mul
ctantur. 175
ſermones uarij Campano-
rum de ignominia Roma
norum, & de uictoria
Samnitum. 297
ſeruij Tullij caput ardet ſi-
ne nocumento 29
ſeruio Tullo filia Tarqui-
nij Priſci deſpondetur 29
ſeruij Tulli origo 29
ſeruius Tullus uafre regnũ
Romæ inuadit iniuſſu po
puli. 30
ſeruius filias ſuas filijs Tar
qnij Priſci nuptui dat. 30
ſeruius Veientes, & alios
Hetruſcos bello uincit. 30
ſeruius ita gradus diuiſit,
ut uis omnis ſuffragij pe-
nes primores eſſet. 31

ſeruius uafre exigit conſen-
ſum à P.R. ut regnet. 32
ſeruius temeritatem Tar-
quinij increpat. 34
ſeruius interficitur. 34
ſeruij laudes amplæ. 35
ſeruij cadauer inſepultum
relinquitur à Tarquinio
ſeruilius reus auda (35
cter tribunicios impetus
repellit. 75
ſeruilius dum medius eſſe
uult, nec plebis odium ui
tat, nec gratiam patrum
acquirit. 58
ſeruilius Coſ. Sabinos clade
maxima afficit. 81
ſeruilius alter Coſ. moritur
morbo. 87
ſeruilius Hala magiſter eq
tum Spu. Meliū obtrūcat
ſeruus defert ad Coſ. (138
coniurationem de recipien
dis regibus 4
ſeruus ſub furca cæſus 64
ſerui ad libertatē uocantur
ab Herdonio ex Capitolio
ſextus Tarquinius dux (92
belli à Gabinis eligitur 38
ſexti Tarquinij ſcelera, &
aſtutiæ Gabinos tradunt
Tarquinio Superbo 38
ſextus Tarquinius amore
Lucreciæ capitur 40
ſextus Tarqui. à Gabijs
occiditur. 42
ſextius Tullius pedeſtribus
ſtipēdijs nobiliſſimus 241
ſextij Tullij excuſatio pru
dentiſſima ad ſulpitium
Dictatorem 242
ſextij Tullij generoſa fe-
rocia. 243
ſicinius author ſeceſſionis
militum Romanorum 62
ſicinius iuſſu Decemuirorū
obtruncatur à comitibus.
ſiccitas mira in (109
Italia. 147
ſiculorum tyranni erga Ro
manos benigni. 160
ſidicini dedūtur latinis 264
ſidicinus ager uaſtatur à
Romanis. 276
ſigna Romana ex ærario
prompta 126
ſignum proiectum in ca-
ſtra hoſtium à Coſ. ut aui
dius repetatur 146
ſignum proiectum à Ca-
millo in aciē hoſtiū 208
ſignum Iouis imperatoris

Romam à Præneſte de-
uictum 223
ſigna militaria Samnitibus
erepta à Ro. 328.340
ſigna mi-(344.361.362
litaria Hetruſcis erepta
à Romanis. 320
ſyluia ueſtalis ui cõpreſſa,
parit geminos. 6
ſylua mœſia Veientibus
adempta ab Anco 25
ſylua Ciminia in Hetruria
ſimulachra infantiũ (320
conditorum Vrbis ſub Lu
pæ uberibus. 346
ſynope Græca urbs, nunc
Sinueſſa colonia Romana.
ſocij claſſis Romanæ (345
male mulctantur à Nu-
cerinis agreſtibus 322
ſocij Samnitum ueneunt
ſub corona à Rom. 326
ſocordia Sãnitũ, & cecitas
ſocordes Hetruſci ex (257
tra caſtra pernoctant 321
ſocordia Samnitum uictoria
uti neſcit ad Caudiũ. 300
ſolertia Rutulij Coſ. in diſſi
panda militum coniura-
tione ſine ſtrepitu 260
ſoliſtimum tripudium falſò
nunciatur à pullario 360
ſomnus altiſſimus in ſecun
da uigilia noctis 258
ſomnium ab utriſq; Coſſ.
apud Capuam uiſum 267
ſomnium T. Latini. 64
ſora capitur à Rom. 251
ſora cæſis colonis Romanis,
ad Samnites deficit 310
ſorani transfugæ aſtus mi-
rabilis Romanis Soram
prodit. 311
ſora recipitur à Ro. 312
ſora & Calatia expugnã
tur à Samnitibus 326
ſora urbs agri Volſci. 330
ſordidatus reus M. Manlius
ab oĩbus relinquitur 216
ſoror ſorori matrimonium
ſuo fortunatius inuidet
ſortes oraculi delphici (226
ad Romanos ſuper excre
ſcentia laci Albani 178
ſortes Dodonei Iouis de Ale
xandro Epeirenſi. 281
ſpacium duorum menſium
conſulibus datur ad inſpi-
ciendã legem terẽtillã 98
ſpelunca in Vmbria 330
ſpes Hetruſcorũ uanæ. 71
ſpolia regis Ceninenſium

in Capitolium delata à Romulo. 10
ſpolijs opimis ſedes dedicatur à Romulo 10
ſpolia opima bis tantum à ducibus Romanis parta ſunt poſt Romulum 10
ſpoliorum Samnitum à Romanis uis ingens adepta. (364
ſponſiones uinculum non leuat indignitas rerum ſponſarum 299
ſponſio nemunẽ præter ſponſorem obligat 300
ſponſores pacis deduntur Sãnitibus à fœciali Romão (301
ſpongia tegumentum pectoris Samnitum. 323
ſpurius Furius Cos. uulneratur ab Aequis. 85
ſpurius Oppius moritur in carcere. 119
ſpurij Melij largitio ſubdo (la 137
ſpurius Melius Dictatori, & magiſtro equitum non paret 138
ſpu. Poſthumij conſiliũ quo P. R. religione exoluatur (299
ſpu. Poſthumius apparitorẽ increpat, ꝙ manus ſibi arctè nõ colligat 301
ſpurius Poſth. genu fœciali percutit 301
ſpu. Poſthumus, & cæteri ſponſores pacis inuiolati a Sánitibus remittuntur. (301
ſtatius Cellius imperator Samnitũ, captus à Romanis. 328
ſtatius Minutius dux Samnitum capitur à captiuis ſuis. 344
ſtatua Accij Nauij 27
ſtatua Coclitis ĩ Comtio 49
ſtatua equeſtris Chlœliæ 51
ſtatuæ legatorum Romanorum à Fidenatibus occiſorum 139
ſtatua equeſtris Q. Tremuli ante tẽplũ Caſtoris 327
ſtatuæ equeſtres conſulibus dãtur ultra triũphũ 274
ſtatori Ioui templum uouet Romulus. 11
ſtimuli Tulliæ in L. Tarquinium, ut regnum inuadat. 33
ſtipendium ex S. C. primũ ex publico Romanis militibus datum. 165
ſtrages clarorum uirorum Romanorum à peſte 87

ſtrages pecorum ex ſiti, & ſcabie. 147
ſtratagema Romuli in Amulium 7
ſtratagema unius Horatij in tres Curiatios 19
ſtratagema Tullij in defectione Albanorum 21
ſtratagema Valerij Cos. in Porſenæ milites 49
ſtratagema cohortium Romanarũ in Hetruſcos 51
ſtratagema Vetuſij Cos. in Volſcos 61
ſtratagema Quintij Cos. cum ſalubri mẽdacio, Volſcos fundit. 81
ſtratagema Q. Fabij Cos. in oppugnatione Caſtrorum Volſcorum 97
ſtratagema Cincinnati Dictatoris in Aequos 100
ſtratagema Valerij Cos. in nondum ordinatos hoſtes (120
ſtratagema Sabinorum in Romanos 121
ſtratagema Agrippæ Cos. in proijciendis ſignis in cõfertos hoſtes 127
ſtratagema A. Seruilij Dictatoris in Fidenas 142
ſtratagema nobiliſſimum A. Poſth. Tuberti Dictatoris i Aequos, et Volſcos (145
ſtratagema Mamerci Dictatoris in occupandis montibus ſuper Fidenas (148
ſtratagema Volſcij imperatoris quo cohortem equitum Romanorũ à ſuis ſecludit 152
ſtratagema Camilli in Faliſcos 184
ſtratagema Camilli in Sutrio dum edicit, ut ab inermi abſtineatur. 205
ſtratagema ſeu dolus Volſcorũ i fugæ ſimulatione (219
ſtratagema Sulpitij Dictatoris in Gallos 242
ſtratagema P. Decij in Samnites. 256
ſtratagemate P. Decij Romani Samnites improuiſos adoriuntur 258
ſtratagema T. Manlij in obijciendis accenſis ſuis Latinorum triarijs 271
ſtratagema Cornelij Aruinæ, quo tamen hoſtes non fallit 291
ſtratagema Cornelij Arui-

næ in equites Samnites præda implicitos 292
ſtratagema M. Fabij Samnites à tergo adorientis 292
ſtratagema Pontij in Romanos ad Caudium 294
ſtratagema Q. Fabij in cælando ſubſidium magiſtri equitum 310
ſtratagema Q. Fabij Dictatoris in incendio caſtrorum ſuorum 311
ſtratagema Q. Fabij in deceptione Hetruſcorum dũ Ciminiam ſyluam Romani tranſeunt 321
ſtratagema Q. Fabij Cos. dũ ſimulat Hetruſcos prodi, et incautos aggreditur
ſtratagema Hernico- (321 rum in caſtris opportuniſſime captandis 326
ſtratagema Q. Fabij maximi in Samnites 339
ſtratagema Volumnij Cos. in exploratione cautiſſima de Samnitibus 344
ſtratagema Q. Fabij in Gallos dum extrahit bellum uſq; in ſerũ diei 350
ſtratagema Papyrij ſecũdi, ut Cominiũ oppugnetur, dum ipſe acie confligit cũ Samnitibus 359
ſtratagema Papyrij ſecundi in oſtentatione cohortis mulorum 360
ſtratagema in puluere excitando, ut maior equitũ numerus hoſti appareat
ſtratagema Papyrij (360 ſecundi dum Cominium captum mentitur. 362
ſtupor horribilis Romani exercitus ĩ Caudio cõcluſi.
ſubcenturio pugnans (294 pro Cẽturione, uincit 270
ſubitarij milites. 85
ſueſſa Pometia ui capitur à Tarquinio Superbo 37
ſueſſa Pometia ui capitur, ac diruitur à Romanis. 57
ſueſſa olim, quæ nunc Aurunca. 275 315
ſuggeſtum in foro Romano roſtris nauium Antiatũ ornatur. 275
ſulpitij legati opera ſtrenua in acie. 126
ſuperbiæ & crudelitati, etſi ſeræ, tamen non leues ueniunt pœnæ. 117

ſuperbia et Negligentia Ae quorum ex re bene geſta (157
ſuperbia regis Veien tani grauis toti Hetruriæ (167
ſuperbiam Campanis ingenitam miſeratio iuſta erga Romanos uincit (297
ſuperbia Appij opem collegæ renuit 342
ſuperſtitio Romæ de religione neglecta 178
ſuperſtitio ridenda priſcæ religionis 181
ſuperſtitio auſpitiorum antiqua ridiculoſa. 232
ſupplicium ſumitur de proditoribus Romanis iuuenibus. 45
ſupplicia plebis Romanæ à Decemuiris 105
ſuppliciũ de Satricanis ſumitur à Papyrio 305
ſupplicium Soranorum Romæ ſumptum. 312
ſupplicatio indicta, & non indicta frequentior 122
ſupplicatio i quadriduũ ex S.C. ob Veios captos 182
ſupplicatio finitimis populis indicta à Ro. 252
ſupplicationes auerruncandorũ prodigiorũ cã 346
ſupplicationes ob populatores Campaniæ fuſos, & fugatos. 345
ſupplicatio Romæ triduana ob gaudium ex cladibus Samnitum 363
ſupplicatio Aeſculapio ob peſtilentiam. 345
ſuſpitio ple. Romanæ uana de P. Valerio Cos.. 46
ſutrinorum calamitas ab Hetruſcis. 205
ſutrium uno die capitur ab Hetruſcis, & eodem die recipitur à Camillo 205
ſutrium prudentia, & arte Camilli facillime recapitur. 209

T

Tabernaculum augurij non recte captum. 133
tabulæ X quæ leges continebát, proponuntur. 103
tabulæ duæ tabulis decem adiectæ. 105
tabula titulo inciſa T.Q. ad ſignum Iouis appenſa. (223
talaſij uox nuptialis. (9
tanaquil uxor Lucumonis 26

tanaquil

tanaquil augurium capit ab aquila. 26
tanaquilis uerba ad Seruiũ Tullũ, & ad P.R. 30
tarẽtini ira et iuidia in Romanos fremunt. 283
tarẽtinorum legatorũ ſtulta denuntiatio ad Romanos, & Samnites 303
tarentinorũ uaniſſima gẽs et ſeditioſa diſcordijs aliorum modum imponere præſumit. 303
tarento Romani potiuntur. (309
tarpeia necata à Sabinis. 10
tarquinius tutor filiorum Anci regis 26
tarquinius Priſcus rex eligitur à P.R. 27
tarquinius Priſcus eludit artem inaugurandi 27
tarquinius Priſcus ſpolia Sabinorum uota Vulcano incendit 28
tarquinius Priſcus triumphans de Sabinis Romam inuehitur 28
tarquinius priſcus murum lapideum Vrbis, & cloacas ædificat 28
tarquinius Priſcus ſecuri percutitur à paſtore 30
tarquinius armatus forum armatus irrumpit, & patres per præconem conuocat. 34
tarquinius Seruiũ per gradus curiæ deijcit. 34
tarquinio Superbi cognomẽ à factis inditum. 35
tarquinij Superbi ſcelera q̃ plurima 35
tarquinij filia Mamulio nubit. 35
tarquinij purgatio mendax ad conciliũ latinorũ. 36
tarquinius ſuperbus ſeruũ Turni auro corrũpit. 36
tarquinij ſuperbi machinatio ſuperba in Turnum Herdonium. 36
tarquinius Superbus fraudulenter Romanos Latinis immiſcet 37
tarquinius Sup̃bus primus Volſcis bellum mouit 37
tarquinius Superbus nuntio filij nihil reſpondet ſed capita papauerũ decutit.
tarqui. Super. fœdus (38 cum Aequis, & Thuſcis

renouat. 38
tarquinio Super. portæ Romæ occluduntur. 42
tarquinia gens omnis exulat à Romanis. 44
tarquiniorũ bona P.R.diripienda dantur à Coſs. (45
tarquinij preces ad Hetruriæ urbes ĩ Romanos. (45
tarquinienſes uincunt Romanos. 46
tarquiniorum preces ad Porſenam regem Cluſij. 47
tarquinius Superbus Thuſculi exulat. 52
tarqui. Superbus in Dictatorem Romanum equum admittit. 53
tarqui. Superbus Cumis moritur. 55
tarquinienſes in agrum Romanum hoſtiliter excurrunt. 177
tarquinienſibus bellum indicitur à Romanis. 240
tarquinienſes Romanos captiuos CCCVII immolauerunt 243
tarquinienſes ſubacti à Romanis. 323
tatius Tarpeiam auro corrumpit, ut arcem Romanam tradat. 10
telleni, & Ficana latinorũ urbes ab Anco captæ. 25
temeritas Samnitum à deſperatione ultima. 353
tempanij uirtus uiuida in re trepida. 152
tempanius cum cohorte equtum circunſeſſus à Volſcis, tumultum capit. 152
tempanius ſedulus ad urbẽ ſalua cohorte reuertitur (152
tempanius non minus laudis adeptus eſt in modeſtia orationis, q̃ in ſtrenuitate pugnæ. 153
tempeſtas Aequos ab Romanis protegit. 81
templa non diruuntur in Alba edicto Tulli. 22
tẽplũ Matutæ matris ſolũ ĩ ſatrico ab igne ſeruatur. (225
templi dedicandi qui bus erat poteſtas. 329
templum Ioui Statori uouetur à M. Attilio Coſ. ſi uincat Samnites. 356
terrã pluit multifariã. 353
terræmotus ingens Romæ (89
terræmotus crebri. 141

terror ingens Romæ 144
terror ingens S.R. ob bellū Porſenæ. 47
terror Dictaturæ igens 312
terror ingens Romæ ob Circum irrigatum à Tyberi. (235
terroris uanus appa ratus plus prodeſt Romanis, q̄ ueræ uires. 242
terrore uano belli Hetruſci Dictator dicitur Romæ. (247
terror nocturnus Romæ ignoto authore 291
terror ingens Romæ ob conſulis uulnus, & pugnæ aduerſæ famam. 322
teſſera datur militi Romano ut prandeat. 317
theanenſes, & Canuſini deduntur Romanis. 309
theates authores pacis inter Romãos, et Appulos. 309
thenſæ uehicula argentea.
thes Protius ſinus. 281 (193
thuſculanorum officium erga Romanos. 94
thuſculani Aequos ſub iugo mittunt. 97
thuſculanorum defectio à Romanis cognoſcitur ex captiuis. 220
thuſculani prudentiſſimo conſilio arma Romana à ſe auertunt. 220
thuſculanorum humilitas pacem, & mox ciuitatem impetrat à Ro. 221
thuſculū à Latinorū rabie capitur præter arcē. 225
thuſculani humilibus precibus ueniā ipetrāt à Ro. (291
thuſci castra Romana temere penetrant. 72
thuſcus ager infeſtus redditur à Fabijs. 74
thuſcorum imperij antiquitas, & amplitudo. 189
thuſci ad Ticinum flumen à Gallis fuſi. 189
thuſcorum impietas in Romanos. 196
tyberinus rex Albulæ nomen mutat. 5
tyberis agros Veiētū uaſtat
tyberis innauigabilis (158 ob gelu. 175
tibianes fugiunt ab Vrbe Tybur 315
tibicines auidi uini in plauſtris Romam reuehūtur.
tyburtes portas Coss. (316 Romanis occludunt. 238

tybur arx belli Gallici. 239
tyburtes uſq; ad portas Romæ hoſtiliter procurrunt (240
tyburtes uincuntur à Romanis 244
tyburtes uicti deduntur Romanis. 245
tyburs Præneſtinus, & Veliternus Pedum urbem tuentur. 273
tyburtes et Præneſtini agro mulctati à Romanis, q̃ Gallos iuuerint. 275
tifata ſunt colles Capuæ imminentes. 252
timaſithei comitas, & beneficiũ in legatos Romanos. (185
timor animos coniuratorum inceſſit. 260
tyrrhenum græci, quod nos Thuſcum uocamus. 189
titinius ab hoſtibus uix elabitur cum exercitu Romano. 179
titus & Aruns Tarquinij filij, Bruto comite, Delphos petunt. 39
T. Latinus ſomnio inobediens omnibus membris capitur, & obſequens liberatur 65
T. Menenius mulctatur ob præſidium ad Cremeram amiſſum 75
T. Quintius à S.P.Q.R. ſummopere commendatur (126
T. Quintij prudentia & æquitas collegam, ad diripienda hoſtium caſtra aduocat 127
T. Quintium omnes tribus abſoluunt 153
T. Quintij Dictatoris uerba ad magiſtrũ eqtũ 222
T. Manlij pietas mira in parentem ſeuerum 235
T. Manlius exigit à tribuno ple. iuramentum ſtricto cultro 236
T. Manlius ob honorem quem acquiſierat in facinore laudabili pro patre Ruffulus creatur. 236
T. Manlij uerba ad Dictatorem. 238
T. Quintij Dictatoris uerba ad T. Manlium hortatoria. 238
T. Manlius omnem ferociã in diſcrimen ipſum certaminis differt 239
T. Mãlius corpus Galli ia-

centis intactum torque tā
tantum ſpoliat. 239
T. Quintius ambitionem
et forū peroſus Ruri degit
T. Manlius conſulis (261
fi. Genutium ſingulari pu
gna interficit 268
T. Manlius a patre conſule
ſecuri percutitur, q iniuſ
ſu pugnauerit. 269
T. Manlij Cos. pietas funus
Decij collegæ, ut par eſt ce
lebrat 271
T. Manlius equo effuſus,
exanimatur. 337
torquati cognomen un. 239
tragicum ſcelus. 33
tranſmigrandi Veios men
tio fieri cœpta. 183
transfugæ Cluſini tres 349
trebonij tribuni plebis uoci
ferationes ī patricios. 174
tres, et triginta dies ſolēnes.
triarij ſpectatæ uirtu (24
tis milites. 269
tribus unde dicatur 31
tribus Claudia 52
tribus una, et triginta Ro-
mæ 55
tribus Romanæ XXXV
tribus quatuor nouæ (206
Romæ 206
tribus omnes Romanæ bel
lum iubent Volſcis, Cir-
cæis, Velitris, Latio, &
Lanuuino 217
tribus Pontina, & Publi-
cia Romæ 243
tribus tres antiquæ 334
tribus Vfentina et Falerina
tribus Anienſis, & (309
Tarentina. 336
tribuni plebis primum cre-
ati 62
tribunus plebis domi mor-
tuus inuenitur 76
tribunus ple. uiatorem mit
tit ad conſulem. 78
tribuni ple. tributis comi-
tijs creati. 79
tribunus ple. conſulare im-
perium criminatur. 88
tribunitia poteſtas inſtitu-
ta ad ſingulorum auxiliū
non ad perniciem uni-
uerſorum. 88
tribuni ple. patres crimi-
nantur. 89
tribunorum ple. furor in
patricios. 93
tribuni ple. eludunt dicta
conſulis 95

tribuni ple.Coſs.in certamine uincunt 98
tribuni ijdē quintum creati
tribuni ob uenditionem prædæ Cos. criminantur (101 102
tribuni militum decem à militibus creati 114
tribuni ple.creantur Pontifice Maximo comitia habente. 116
tribunicias in rogationes telum acerrimum. 116
tribuni ple. ferè reguntur magis à multitudine, q̃ regant 127
tribuni ple.non ſinunt haberi delectum à Cos. 132
tribuni ple.minantur uincula conſulibus ni pareāt ſenatui. 144
tribunus militum Ioui Feretrio ſpolia opima ītulit. (148
tribunorum ple.conciones ſeditioſæ ad plebē
tribunorum ple.uociferationes in conſulem Sēpronium. (150 153
tribuni ple.pro Sempronio collegæ ſupplicant 154
tribuni in tribunos accenſi à patribus. 158
tribunus ple.uocat belluam tribunum militum. 159
tribuni militum detractāt dicere Dictatorem. 163
tribuni ple.lætantur diſcordia patrum. 163
tribunatus Seruilio Halæ continuatus. 164
tribuni ple.patres calumniantur. 165
tributū P.R.indictū. 166
tribunis ple.ægri methaphora proponitur. 170
tribuni ple.minantur uincula tribunis militū 173
tribuni mil.antem annum iuſſu ſenatus magiſtratu ſe abdicant. 173
tribuni ple.tributum conferri prohibent. 175
tribunus mil.conſulari poteſtate primus ex plebe. 175
tributum obſequenter confertur Romæ, & exercitui mittitur. 175
tribuni ple.duo innoxij dānantur à plebe. 186
tribuni ple. more ſolito criminantur patres 206
tribuni ple.delectum pertī

naciter impediunt 222
tribuni ple. in re trepida iſolenciores ſunt in patres
tributum, & ius de (224 credita pecunia Romæ ſuſpenſum. 224
tribunorum ple. noua indignatio in patres. 233
tribuni ple. in Dictatorem coorti, eum à Dictatura abire cogunt. 235
tribunus ple. iuramēto adactus cauſæ dictionem L. Manlio remittit. 236
tribuni militum ſenideni primum. 315
tribunatus militaris collatio ad plebem transfertur.
tribunus ple. Ap- (315 pium cenſorem in uincula duci iubet. 319
trifanum locus inter Sinueſſam, et Minturnas. 272
tricaſtini Galli. 189
triginta populi in Romanos coniurati. 53
tripudium ſoliſtimum egregium auſpiciū erat apud Romanos. 360
triūphus repudiatus, omni triumpho eſt clarior. 72
triumphus Lucretij de Volſcis, & Aequis. 89
triumphalis pompa Cincinnati de Aequis. 101
triumphus Geganij Cos. de Volſcis. 135
triumphus Mamerci Dictatoris de Veientibus. 141
triumphi eſtimatio, et arbitrium penes ſenatum. 122
triumphus primus iuſſu populi ſine authoritate ſenatus. 122
triumphat A. Poſth. tubertus Dictator. 146
triūphus Camilli clarior, q̃ gratior. 182
triumphus Valerio, et ouatio Manlio datur. 188
triūphat Camillus d̄ Gallis
triumphus Camilli (199 triū bellorū uictoris 205
triumphus A. Cornelij Coſſi de Volſcis 213
triumphus, et uictoriæ T. Quintij Cincinnati 223
triumphus Camilli de Gallis in Albano monte ſuperatis. 233
triūphū Petilij Cos. geminū Tyburtes irrident. 240

triumphus Sulpitij Dictato ris iuſtiss. de Gallis 243
triumphus C. Martij Cos. de Priuernatibus 243
triumphus Rutilij Dictato ris populi tm̃ iuſſu 244
triumphus popilij Cos. de Gallis 249
triumphus caſtrenſis, et glo ria Decij tribuni militum
triumphus Valerij (258 Coruini, & Cornelij Coſ ſi de Samnitibus 260
triumphus Coruini de Calibus. 276
triumphauit Plautius Cos. de priuernatibus. 279
triũphus P. Philoni de Palæopolitanis decernitur.
triumphat Cornelius (282 Aruina de Samnitibus.
triumphus Papyrij (293 Curſoris iuſtiſſimus 304
triumphus magnificus Papyrij Curſoris ex S.C. de Samnitibus 324
triumphus Q. Martij Tremuli de Hernicis. 327
triumpharunt de Samnitibus L. Poſthumius, & T. Minutius Cos. 328
triumphatum eſt de Aequis Romæ à P. Sulpitio, & P. Sẽpronio Sopho. 329
triumphus Fuluij Cos. de Samnitibus 338
triumphus Fabij maximi de Gallis, Hetruſcis, & Samnitibus 352
triumphus negatur M. Atilio 357
triumphus Poſthumio negatur à S.R. 357
triumphus clariſſimus Papyrij ſecũdi de Sãnitibus
triumphus Spu. Car (364 uilij honoratiſſimus. 364
triumuiri ad deducendam Antium coloniam 83
triumuiri ad coloniam Ardeam deducendam. 136
troia pagus in Venetia prouincia 4
troia decẽ annos oppugnata à tota græcia. 169
troilium oppidum Hetruſcorum ui capitur à Romanis. 364
tullia maior L. Tarquinio nubit 33
tullia prima Tarquinium regem ſalutat 34

tullia per cadauer patris trucidatũ carpentum agit
tullia domo profugit (34 execrantibus omnibus, quacunq; incedebat. 42
tullus Hoſtilius rex creatur Romæ 16
tullus Romulo ferocior. 15
tulli aſtus ergã Albanos. 16
tullus in re trepida XII Salios, & fana Pallori, ac Pauori uouet 21
tullus per præcones ad concionem exercitũ uocat. 21
tulli notabilis apoſtropha ad Metiũ Seffetium. 22
tullus Sabinis bellum indicit. 23
tullus morbo implicitus ad cultum diuinum conuertitur antea contemptũ 23
tullus fulmine ictus cum domo conflagrat. 24
tumultus in Senatu Ro. 59
tumultus Romæ ob incurſiones Aequorũ inopinatus
tumultus in Curia Ro (84 mana ob decemuirorum temeritatem 106
tumultus i Caſtris Romanis ob aduẽtum Virginij. 112
tunicæ linteæ, et tunicæ uerſicolores Samnitum. 323
turbatores Vulgi. 157
turnus Rutulorum rex 4
turnus Herdonius Tarquinium Superbum redarguit 36
turnus Herdonius fraude Tarquinij necatur. 36

V

¶ Vacci prata, ubi ædes Vitrubij Vacci fuerant. 277
uades pro Cæſone Quintio datæ, ne in uincula duceretur. 91
uaſramentum tribunorum militum. 151
uaſramentum quo Auſoniũ urbes capiũtur à Ro. 312
ualerius peditibus Romanis præeſt, Brutus eqtatui.
ualerius conſul trium (46 phans Romam rediyt 46
ualerius felicitatem Bruti laudat. 46
ualerium Publicolam matronæ annum lugent. 52
ualerius Dictator triumphans Roma iuehitur 61
ualerius indignabundus dictatura ſe abdicat 61

ualerius & Horatius legati ad plebẽ gratiss. 115
ualerij conſulis conſilium prudentiſſimum contra multitudinem hoſtiũ. 120
ualerij conſulis ſtrenuitas mira, & ſagacitas in exhortatione, et pugna. 120
ualerius Coruinus facta ſua inuitanda, nõ dicta militibus proponit. 255
ualerij Coruini ſtrenuitas mira in acie contra Samnites. 256
ualerij Cõſulis apoſtropha ad Romulum. 93
uana eſt ſine uiribus ira. 9
uariatur hiſtoria de ſeceſſione militum Ro. 263
uaſa argẽtea in cella Iouis. (346
uaſtatio terribilis agri Volſci à Ro. 224
uaticiniũ Tanaquil de Seruio Tullo. 29
uaticiniũ de boue maxima (32
uaticinium cuiuſdam ſenis Veientis. 177
ue uictis. 198
uectij Meßij hortatio, & ſtrenuitas ſuos in acie confirmat. 146
ueij agrum Romanum populantur. 13
ueientes conſpirant cum ſabinis in Romanos 23
ueientes & Tarquinienſes bellum ſumunt in Romanos pro Tãqnio Supbo 46
ueiẽtes et Tarquinienſes deſerunt Tarquinium 46
ueientes agrum Romanum populantur 69
ueientes latrocinium potius q̃ bellum in Romanos exercent. 73
ueiens hoſtis aſſiduus magis, q̃ grauis Romanis. 73
ueientes fuſi à Romanis, pacem orant ad ſaxa rubra
ueientes, ea arte qua (74 cæperant Fabios, capiuntur à Romanis. 75
ueientes fuſi, & fugati à Romanis. 76
ueientes in agros Romanos excurrunt. 147
ueijs bellum indicitur iuſſu P.R. 147
ueij circunſeſſi à Ro. 166
ueientes regem creant. 167
ueientum delicta in Romanos ſatis grauia. 169

ueientes Capenates, & Fa liſci in ciuitatem accepti à Romanis. 205
uelia deſeritur à Valerio
uelia Palumbinum, (47 et Herculaneum urbes Sã nitum à Ro. captæ. 363
uelitræ capiuntur à Ro. 61
uelitrarũ coloni aucti. 63
uelitræ expugnatæ à Ro manis. 223
ueliterni Thuſculum obſident. 227
uelitræ obſidẽtur à Ro. 227
ueliternus ſenatus trans Tyberim relegatur. 274
uenandi ſtudium ac uoluptas multo labore afficit, & incommode. 170
ueneti unde appellati. 4
uenetorum Angulus qui ſinũ circũcolũt maris. 189
ueneti & Patauini Lacones piratas profligãt. 331
uerba ferocia Tarquinij ad Seruium. 34
uerba Collatini ad commeſſatores. 40
uerba Sexti Tarquinij ad Lucretiam. 40
uerba Lucretiæ ad patrẽ, uirum, & cognatos. 41
uerba Bruti ad collegam Tarquinium. 43
uerba Mutij metuendi, non metuentis ad Porſenã 50
uerba legatorum Romanorum ad Porſenam 51
uerba audacia plebis Romanæ ad conſules. 59
uerba ſapientiſſima Valerij Dictatoris in S. R. 61
uerba Voleronis in conſules criminatoria. 77
uerba Quintij Seruilij increpatoria ad tribunos militum. 156
uerba P. Valerij ad S. R. de Camillo. 207
uerba M. Manlij ad P. R. iactantiæ plena 212
uerba Decij, & conſilium ad commilitones. 258
uerba & preces T. Quintij ad Valerium Dictatorẽ
uerba T. Manlij ad (262 patrem conſulem 268
uerba mitia ac prudentiſſima legati Romani ad Sãnites 280
uerba prudentiſſima Charilai ad Philonem con-

ſulem 282
uerba ſapientiſſima Heren
nij ad Sānites de Ro. 295
uerecundia timorē uincat.
uerona urbs. 190 (64
uerſus militum inconditi in
C. Valerium conſulem
ouantem. 161
uerrugo recipitur à Ro. 162
uerrugo capitur à Volſcis
præſidio Romano cæſo.
ueſcia urbs receptacu (164
lum Latini exercitus diſ=
ſipati. 272
ueſtæ ſignum pignus im-
perij Romani. 200
ueſtales in eadem ſede ſem
per manebant. 201
ueſtæ ignes perpetui, 202
ueſtinus populus ad Samni
tes deficit. 284
ueſtini à Romanis funditus
uicti. 285
ueturia mater uolumnia
uxor Coriolani. 66
ueturius ouat ſine militibus
Vexillum quodq; quot (89
homines habeat. 269
uia Nomentana olim ficu=
lenſis 114
uia Martis ſilice ad Bouillas
perſtrata. 365
uiæ per agros publica im-
penſa factæ. 327
uiator Dictatoris M. Man-
lium citat. 212
uiciſſitudo imperandi eſt,
unum æquandæ liberta-
tis conſilium. 107
uictimæ cæſæ à Cos. Aue-
runcandæ iræ Deorum
cauſa. 267
uictoria incruenta de Ae-
quis ab audacia Romano
rum ſtupefactis. 61
uictoria prima Romano-
rum cruenta de rege Ve-
ientum 139
uictoria celerrima Roma-
norum de Volſcis 164
uictoria Romanorum ex
Gallis in Albano monte
uictoria Romano (233
rum de Hernicis non in-
cruenta. 238
uictoriæ ex Latinis laus o=
mnis penes T. Manlium
habetur. 271
uictoria Romanorum ex
Latinis, & Volſcis ad Sa
turæ flumen 273
uictoria Romanorum cruē

ta ex Sānitibus, et Gallis.
uicus Cyprius (351
Romæ 34
uicus ſceleratus Romæ 34
uicus Thuſcus Romæ. 51
uigil ob cuius noxam Galli arcem aſcenderant de ſaxo deijcitur. 197
uigor animis militum adiectus à Camillo. 208
uilla Publica. 142
uindictæ nomen unde. 45
uindicius uocabatur ſeruus index coniurationis. 45
uindiciæ aduocatis uirginiæ poſtulantibus non dātur ab Appio. 110
uindicatur uirginia ſpondẽtibus propinquis. 111
uires præualentis P.R. ſe ipſas confecerunt 3
uires Hetruſcorũ fractæ.
uiri clariſſimi Cæſo (333 nem defendunt à tribuno ple. 90
uirginibus Veſtæ ſtipendium de publico. 16
uirgines ueſtales, & ſacra uehiculo L. Albini Caere opp. perducuntur. 193
uirginij laudes. 109
uirginij preces ad conciues. 111
uirginius filiam transfigit, et cultrum cruentum Appio oſtentat. 112
uirginij contio, et preces ad commilitones. 113
uirginius Appio diem dixit. 117
uirgo potius coli ſancte, q̃ ſcite uidetur. 156
uirginia Volumnij uxor, aram pudicitiæ plebeiæ dedicat. 346
uirtus Gn. Marij famæ conſulis obeſt. 63
uirtus matureſcit ſeneſcentibus uitijs. 90
uirtutis imperatoriæ exempla mirabilia in Valerio Coruino. 255
uiſceratio populo data à M. Flauio in funere matris.
uis militum præſen (279 tia ducis excitata 208
uis Romanorum principũ in plebem. 225
uitellij & Aquily capita coniurationis. 44
uitellia colonia Romana ab Aequis expugnatur. 186

uiturbius Priuernatibus dux belli in Romanos in feliciter pugnat. 277
uiturbij ſupplicium. 278
ultimũ cõſiliũ Romanorũ in rebus trepidis. 163
ultio Romanorũ in ueliternos ciues Romanos, et rebelles. 274
ultio Herculis in Potitios
umbrorum exercitus fuſus à Romanis 323
umbrorum defectio, & iactantia. 325
umbri adoriuntur Ro. 325
umbrorũ turpis ꝺditio 325
umbrorũ duo millia in ſpelũca abſumpta à Ro. 330
una hora duo exercitus Sabinorum, & Veientum fuſi à Romanis. 76
unus tantum ex gente fabia ſupereſt. 74
uoces ſeditioſæ plebis Romanæ ob uincula M. Mãlij.
uociferatiões iactatæ (214 in Decemuiros 114
uociferationes C. Claudij i cõſules 122
uociferationes Canulei tri. plebis 129
uociferationes tri. ple. in patres. 295
uociferatio M. Attilij conſulis ad milites ſegniter arma expedientes. 355
uociferatio Liuij Pontificis poſt mortẽ Decij Cos. 351
uolæ à Ro. captæ. 158
uolero, quia ordinem duxerit, negat ſe militem fieri.
uolero tri. plebis (77 eligitur. 77
uoleronis modeſtia inopinata erga conſules infenſos.
uolſci obſides dant (77 Romanis. 55
uolſci et Hernici bellum parant in Romanos 55
uolſci nuntiantur uenire ad urbem oppugnandã 56
uolſci caſtra Romana temere inuadunt. 57
uolſci fuſi, & fugati, caſtra etiam amittunt 57
uolſci opem negant Romanis fame laborantibus 63
uolſci Coriolanum exulem benigne ſuſcipiunt 64
uolſci ex S. C. urbem eggredi iubentur. 65
uolſcorum indignatio eo, ꝙ

ab urbe pulſi ſint. 65
uolſci Acciũ, et Coriolanũ belli duces eligunt 66
uolſci, & Aequi uicti à Ro.
uolſci & Aequi à Lati(68 nis, & Hernicis uicti 76
uolſci Romanos fœde fundunt, & fugant 79
uolſci fuſi, & fugati à Ro.
uolſci uigilia feſſi, im-(81 petui Romano cædũt 82
uolſci fuſi & fugati à Ro. caſtra amittunt 82
uolſci primo prælio fuſi à Romanis fugiunt 87
uolſci & Aequi reficere exercitum nuntiãtur Ro. 89
uolſcorũ et Aequorũ agri late uaſtantur à Ro. 97
uolſcio dies dicitur à quæſtoribus quod teſtis falſus fuerit. 97
uolſcius falſus teſtis in Cæſonẽ dãnatus exulat. 101
uolſci Aequo Ciuilio duce cum plebe ardeatina Ardeam obſident 134
uolſci ſub iugũ miſſi à Ro.
uolſcorum apparatus,(135 tumultus, ac fremitus. 151
uolſci Hernicorum agros uaſtant. 160
uolſci et Hetruſci bellũ ĩ Romanos moliuntur. 204
uolſci uallo incenſo, caſtris amiſſis, fuſi, ac cæſi ſunt à Camillo. 204
uolſci deduntur Ro. 208
uolſcis & Aequis unde toties tot milites ſuppeditauerint. 210
uolſci impetu Romano uicti, terga uertunt. 211
uolſcũ bellũ extra ordinẽ M. F. Camillo datur. 218
uolſci fuſi fugati, & cæſi à Ro. caſtra amittũt 220
uolſci nec uictoria nec tempore uti ſciunt. 223
uolſcorum nouæ incurſiones nuntiantur Ro. 224
uolſcorum gens ferocior ad rebellãdũ, q̃ ad bellãdũ.
uolſci uicti deduntur (251 Romanis. 251
uolſci pro uictis nocte fugiunt à Romanis. 264
uolſini Peruſia, & Arretiũ Hetruriæ capita pacẽ petunt à Romanis. 357
uolſinenſes & Salpinates agros Ro. incurſant 188

uolſinenſes fuſi deduntur Romanis. 188
uolſinenſium clades à Ro.
uolumnij conſulis gra(325 tia apud milites, & uicto ria de Salentinis. 326
uoltumnæ fanum concilio Hetruriæ dicatum. 142
uorago immēſæ altitudinis in foro Romano. 236
uotum Camilli ex S.C. an teq̄ in Veios proficiſcatur.
uoto emiſſo à conſule (179 ſubito reuiuiſcunt Roma norum uires. 356
uotum Papyrij ſecundi in feruore pugnæ dijs cordi fuit. 361
uox ingens ex ſummi cacu minis Luco 23
uox Delphici oraculi ex in fimo ſpecu ad Tarquinios
uox Syluani ex Arſia (39 ſylua 46
uox Poſthu. ſtolida ac pro pe uecors 159
uox audita à Cæditio Gal los aduentare nō creditur
uox horrenda de tem (188 plo Matutæ i Satrico 225
uox T. Manlij ferox ad S. P. Q. R. 267
urbs Roma diripitur, et in cenditur à Gallis. 194
uulgi anim mutabiles. 46

F I N I S.

TITI LIVII PATAVINI DECAS PRIMA.

AL DVS

ANDREAE NAVGERIO PATRICIO VENETO FRANCISCVS ASVLANVS.
S. D.

e T Si contentus es mi Naugeri tua gloria: ſatisq; ex ea magnam læticiam, uoluptatemq; capere ſoles: cum tecum ipſe reputas quantum ornamenti patriæ attuliſti: tamen diſſimulare uix potes, cumulari te maximo gaudio, quod ea uulgo de te hominum opinio ſit: ut non hoc ſæculo tantum, uerum & alijs quoq; multo ſuperioribus, ciuitatem hanc neminem habuiſſe affirment: quem in una, aut altera uirtutum earum, quas tu plures ſimul egregie complexus es: tecum poſſit comparare: proindeq; fateantur nihil eſſe: quod tibi iure, meritoq; non debeant. is enim huius nobiliſſimæ Reipub. mos eſt. ea. conſuetudo iam inde à primis temporibus inoleuit: ut nihil ſe maiori cum laude facere poſſe arbitretur: quàm ſi propoſitis præmijs ad omnē excellendi cupiditatem accendat ingenia: & eos, qui ſeſe ſtuduerint cæteris præſtare: maximis auctos honoribus in ea dignitate conſtituat: ut & alijs exemplo eſſe facile poſſint: & perinde, quaſi de quopiam ſacro certamine coronati prodijſſent, laudentur, atq; colantur ab omnibus. id quod in te his proximis annis effecit. nanq; bibliothecam illam Beſſarionis omnium excellētiſſimam: quotquot unquam priuata pecunia conſtructæ ſunt: tot annos ſepultam, tibi uni tandem diſponēdam, cuſtodiendāq;

tradidit. deinde quas domi foriſq; res geſſit ob ampli tudinem ſuã nulla non memoria dignas, ut in hiſto= riã redigerẽtur, tibi potiſſimum decreto publicæ ſtipẽ dio dedit, fore arbitrans, ut ea nõ minus propter ſplẽ dorem eloquentiæ tuæ propè diuinæ, quàm de ſua ipſius ingenti authoritate, in manus hominum fre= quens ueniret, ut iam perſpicuum ſit, nihil te uno to tis Venetijs nec eſſe, nec unquam fuiſſe præſtantius uel eo argumento: quod alias idem, atq; tu, nemo ſit conſecutus. noſtra igitur Reſpub. tibi contulit: quæ maxima potuit. ſuæ autem cuiusq; ciuis ſunt partes, ut in te amando, ac etiam ornando, idem ſe priuatim gerat atq; qui publicæ: ne: quod omnes ſimul æquitati, gratitudiniq; tribuerunt: unus ipſe ob aliquam ſi= multatem improbare uideatur. Ego itaq;, cum Titi Liuij decem ab urbe cõdita libros quam caſtigatiſſime excuſos enchiridij forma publicandos curarem, ope= ræ pretium facere mihi uiſus ſum, ſi eos tibi, uideli cet ſi partem nobiliſſimæ hiſtoriæ rerum ſcriptori illuſtriſſimo dicarem tum ea ſimilitudine: quod: ut ille præpotentis ſua tempeſtate populi res geſtas memoriæ prodidit: ita et tu maximæ, atq; antiquiſſimæ omni- um: quæ toto terrarum orbe ſunt: Reip. facta con= ſcribis, tum etiam tua humanitate, ac morum elegan tia ductus: qua omnes: qui te utuntur familiariter: ita deuincis: ut à tua conſuetudine: qua nihil tota uita iu cundius ſenſerint: nulla amplius fortuna diuelli poſ ſe contendant. Vale: ac me tuum in primis agnoſce.

T. LIVII PATAVINI RERVM AB VRBE CONDITA LIBRI PRIMI EPITOME.

ADVENTVS AENEAE In italiam, & res ab eo geſtæ, Aſcanij regnum Albæ, & Siluij Aeneæ, ac deinceps Siluiorum regum primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compreſſa. nati Romulus, & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima ſpolia Ioui feretrio lata. In centurias populus diuiſus. Fidenates, & Veientes uicti. Romulus conſecratus. Numa Pópilius ritus ſacrorũ tradidit. Iano templum conſtituit: eiusq; portam pacatis omnibus circa populis primus clauſit. Cum dea Aegeria ſibi congreſſus nocturnos eſſe ſimulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hoſtilius Albanos bello petijt. Poſt hæc tergeminorum pugna. Horatius abſolutus. Metij Suffetij ſupplicium. Alba diruta. Albani in ciuitatem recepti. Sabinis bellum indictum. Ad poſtremum fulmine abſumptus eſt. Ancus Martius cerimonias à Numa inſtitutas renouauit. Latinis uictis, & ad ciuitatem aſcitis montem auentinum aſſignauit. Politorium urbem Latinorum bello repetitã, quam Priſci Latini occupauerant: diruit. Pontem ſublicium in tyberi fecit. Ianiculum collem urbi addi-

dit. Fines imperij protulit. Oſtiá cõdidit. Tarquinius
Priſcus in Anci amicitiam receptus. Centum additis
patrum numerum auxit. Latinos ſubegit. Circum
deſignauit. Ludos edidit. Sabinorum bello potitus,
equitum centurias ampliauit. Tentandæ ſcientiæ cau
ſa Accij Nauij auguris, conſuluiſſe fertur an id, de quo
cogitaret: effici poſſet. quod cum ille fieri poſſe reſpon=
diſſet: iuſſiſſe eum nouacula cotem præcidere: idq; pro
tinus factum. Sabinos præterea acie uicit. Vrbem
muro circundedit. Cloacas fecit. Seruius Tullius na
tus ex captiua corniculana, cui puero in cunis poſito ca
put arſiſſe traditũ eſt: Veiẽtes, atq; Hethruſcos prælio
fudit. Cẽſum primus omnium egit. Luſtrum condi
dit. Claſſes, centuriaſq; deſcripſit: Pomœrium protu
lit. Colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Eſquilli-
numq; adiecit. Tẽplum Dianæ cum Latinis in auen
tino fecit. Lucius tarquinius Superbus occiſo Seruio ſo
cero inuaſit regnum: quo die ſcelerata Tullia per pa
tris iacentis corpus carpentum egit. Armatos circa ſe
ad cuſtodiam corporis ſui habuit. Turnum Herdo
nium fraude interemit. Bellum cum Volſcis geſſit: et
ex eorum præda templum Ioui in capitolio fecit.
Terminus, & Iuuentas non addixere: quorum aræ
moueri non potuerunt. Filij Sexti Tarquinij dolo Ga
bios in poteſtatem ſuá redegit. Huius filijs Delphos
profectis, & conſulentibus quis eorum regnaturus eſ
ſet Romæ, dictum eſt eum regnaturum, qui primum
matrem oſculatus eſſet. quod reſponſum cum ipſi alĩ
ter interpretarentur: Iunius Brutus, qui cum ijs pro=
fectus erat: prolapſum ſe ſimulauit: & terram oſcu

latus eſt. idq; factum eius euentum rei comprobauit. nam, cum impotenter ſe gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium ſui adduxiſſet: ad ultimum propter expugnatam nocturna ui à Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam: quæ uocato patre ad ſe Tricipitino, & uiro Collatino, obteſtata ne inulta mors eius eſſet, cultro ſe interemit: Bruti opera maxime expulſus eſt: cum regnaſſet annos uiginti quinq;. Tunc conſules primum creati ſunt, L. Iunius brutus, & L. Tarquinius collatinus.

Libri ſecundi.

b Rutus iureiurando populum aſtrinxit neminem regnare Romæ paſſurum. Tarquinium Collatinum collegam ſuū propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, coegit conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere. Bona regum diripi iuſſit. Agrum Marti conſecrauit: qui campus martius nominatus eſt. Adoleſcentes nobiles, in quibus ſuos quoq; & fratris filios, quia coniurauerant de recipiendis regibus: ſecuri percuſſit. Seruo uindici, cui Vindicius nomē fuit: libertatem dedit: ex cuius nomine uindicta eſt appellata. Cum aduerſus reges, qui contractis Veiētium, & Tarquiniorum copijs bellum intulerant: exercitum duxiſſet in aciem: cum Arunte filio Superbi commortuus eſt: eumq; matronæ annum luxerunt. L. Valerius conſul legem de prouocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum eſt. Porſena rex Cluſinorū bello pro Tarquinijs ſuſcepto, cum ad ianiculum ueniſſet: ne Tyberim trāſiret: uirtute Coclitis Horatij prohibitus

eſt. qui, dum alij pontem ſublicium reſcindunt: ſolus Hetruſcos ſuſtinuit: & ponte rupto armatus ſe in flumen miſit: & ad ſuos tranauit. Alterum acceſſit uirtutis exemplum à Mutio: qui, cum ad feriendum Porſenam caſtra hoſtium intraſſet: occiſo ſcriba, quem regem eſſe putabat: comprehenſus impoſitam altaribus manum, in quibus ſacrificatum erat: exuri paſſus eſt: dixitq; tales trecentos eſſe coniuratos in mortem ipſius regis. Quorũ admiratione coactus Porſena pacis conditiones ferre, bellũ omiſit, acceptis obſidibus. ex quibus uirgo una Chlœlia deceptis cuſtodibus per Tyberim ad ſuos tranauit: &, cum reddita eſſet, à Porſena honorifice remiſſa, equeſtriq; ſtatua donata eſt. Aduerſus Tarquinium Superbum cum Latinorum exercitu bellum inferentem Aulus Poſthumius dictator proſpere pugnauit apud lacum Regillum. Appius Claudius ex Sabinis Romam transfugit: ob hoc Claudia tribus adiecta eſt. Numerus tribuum ampliatus eſt: ut eſſent triginta una. Plebs cum propter nexos ob æs alienum ſacrũ in montem ſeceſſiſſet: conſilio Menenij Agrippæ à ſeditione reuocata eſt. idem Agrippa cum deceſſiſſet: propter paupertatem publico impendio elatus. Tribuni plebis quinq; creati ſunt. Oppidum uolſcorum Corioli captum eſt uirtute, & opera Cn. Martij: qui ob hoc Coriolanus uocatus eſt. Titus Latinus uir de plebe, cum in uiſu admonitus eſſet, ut de quibuſdam religionibus ad ſenatum referret: et neglexiſſet: amiſſo filio, debilis factus, poſtea quàm delatus ad ſenatum lectica, eadem illa indicauerat: uſu pedum recepto domũ reuerſus eſt. Cũ Cn.

Martius Coriolanus in exilium pulſus, dux Volſcorum factus exercitum hoſtium urbi primo admouiſſet: & miſſi ante eum primum legati, poſtea ſacerdotes fruſtra deprecati eſſent, ne bellum patriæ inferret: Veturia mater, & Volūnia uxor impetrauerunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primū lata eſt. Sp. Caſſius conſularis regni crimine damnatus eſt, necatusq;. Oppia uirgo ueſtalis ob inceſtum uiua defoſſa eſt. Cū uicini hoſtes Veiētes incommodi magis, quàm graues eſſent: familia Fabiorum id bellum gerendum depopoſcit: miſitq; in id trecentos ſex armatos: qui ad Cremerā ad unum ab hoſtibus cæſi ſunt: uno impubere domi relicto. Appius Claudius Conſul, cum aduerſus Volſcos contumacia exercitus male pugnatum eſſet: decimum quemq; militum fuſte percuſſit. Res præterea aduerſum Volſcos, & Hernicos, & Veientes, & ſeditiones inter patres, plebemq; continet.

Libri tertij.

Editiones de agrarijs legibus factæ. Capitolium ab exulibus & ſeruis occupatum: cæſis ijs receptum eſt. Cenſus bis actus eſt: priore luſtro cenſa ſunt ciuium LXXX. M. DCCXIIII. præter orbos, orbasq;. ſequenti, CXVII. M. CCXLVIII. Cum aduerſus Equos res male geſta eſſet: L. Quincinatus dictator factus, cum rure intentus ruſtico operi eſſet: ad bellū gerendum accerſitus eſt. Is uictos hoſtes ſub iugum miſit. Tribunorum pl. numerus ampliatus eſt: ut eſſent decem. XXXVI anno à

primis tribunis plebis, petitis ꝑ legatos et allatis atticis legibus, ad conſtruendas eas, proponendaſq; decemuiri pro conſulibus ſine ullis alijs magiſtratibus creati: altero et trecenteſimo anno, quàm Roma condita erat. & ut à regibus ad conſules, ita à conſulibus ad decē uiros translatum imperiū. Ii decē tabulis legum poſitis cum modeſte ſe in honore geſſiſſent: & ob id alterum quoq; annum eundem eſſe magiſtratum placuiſſet: cum cōplura impotenter feciſſent: magiſtratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerunt. donec inuicto eorum imperio finem attulit libido Appij Claudij. qui, cum in amorem uirginis incidiſſet: ſummiſſo, qui eam in ſeruitutem peteret: neceſitatem patri eius Virginio impoſuit, rapto ex taberna proxima cultro ut filiam interimeret: cum aliter eam tueri non poſſet: ne in poteſtatem ſtuprum illaturi ueniret. hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem auentinum occupauit: coegitq; decemuiros abdicare ſe magiſtratu: ex quibus Appius, et unus collegarum, qui præcipue pœnam meruerant: in carcerem coniecti: cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, et Volſcos proſpere geſtas continet: & parum honeſtum populi Ro. iudicium: qui iudex inter Ardeates, et Aricinos ſumptum agrū, de quo ambigebatur: ſibi adiudicauit.

Libri quarti.

l Ex de connubio patrum, et plebis contentione magna patribus repugnantibus perlata eſt à tri. pl. Aliquot annis res Po. Ro. domi militiæq; per hoc ge-

nius magiſtratus adminiſtratæ ſunt. Item cenſores tūc primum crati ſunt. Ager Ardeatinus Romani populi iudicio ablatus, miſſis in eum colonis, reſtitutus eſt. Cum fame populus Romanus laboraret: Sp. Melius eques Romanus frumentum populo ſua impenſa largitus eſt: & ob id factum conciliata ſibi plebe, regnum affectans à Caio Seruilio Hala magiſtro equitum iuſſu Quintij Cincinnati dictatoris occiſus eſt. Titus minutius index boue aurata donatus eſt. Legatis Romanis à Fidenatibus occiſis, quoniam ob rempublicam occubuerant: ſtatuæ in roſtris poſitæ ſunt. Cornelius Coſſus tribunus militum occiſo Volumnio Rege Veiētium, opima ſpolia ſecunda retulit. Mamercus Aemylius dictator cenſuræ honore, qui antea ꝑ quinquennium gerebatur: anni, & ſex menſium ſpacio finito, ob eam rem à cenſoribus notatus eſt. Fidenæ in poteſtatem redactæ: eoq; coloni miſſi ſunt. quibus occiſis Fidenates, cum defeciſſent à Po. Ro: à mamerco Aemylio dictatore uicti ſunt: & Fidenæ captæ. Coniuratio ſeruorum oppreſſa eſt. Poſthumus tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occiſus eſt. Stipiendium ex ærario tum primum militibus datum eſt. Res præ rea geſtas aduerſum Volſcos, Fidenates, & Faliſcos continet.

Libri quinti.

N obſidione Veiorū tabernacula militibus facta ſunt. ea res, cum eſſet noua, indignationē tribunorū plebis mouit, querētium non dari plebi nec per hyemem militiæ requiem. Equites tum primum equis

ſuis merere cœperunt. Cum innundatio in lacu alba no facta eſſet: uates, qui eam rem interpretaretur: ab hoſtibus captus eſt. Furius Camillus dictator decem annos obſeſſos Veios cepit. Simulacrum Romam tranſtulit. Decimam partem prædæ Delphos Apollini miſit. Idem tribunus militum, cum Faliſcos obſideret: proditos hoſtium filios parentibus remiſit: ſtatimq; deditione facta, Faliſcorum uictoriam iuſticia conſecutus eſt. Cum alter ex cenſoribus Iulius deceſſiſſet in locū eius M. Cornel. ſuffectus eſt. nec id poſtea factum eſt: quoniam eo luſtro à Gallis Roma capta eſt. Furius Camillus, cum ei dies à L. Apuleio tri. pl. dicta eſſet: in exilium abijt. Cum Senones Galli Cluſium obſiderent: & legati à ſenatu miſſi ad componendum inter eos, et Cluſinos pacem, pugnā tes contra Gallos in acie Cluſinorum ſtetiſſent: hoc facto eorum concitati Senones urbem infeſto exercitu petierunt. fuſiſq; ad Alliam flumen Romanis, cepere urbem, præter capitolium: in quod ſe iuuenes contulerāt. maiores natu cum inſignibus honorum, quos quiſq; geſſerat: in ueſtibulis ædium ſedentes occiderunt. & cum per auerſam pertem capitolij iam in ſummum euaſiſſent: proditi clāgore anſerum, M. Manlij præcipue opera deiecti ſunt. coactis deinde propter famem Romanis deſpondere ut mille pondo auri darent: & hoc precio finem obſidonis emerent: Furius Camillus dictator abſens creatus inter pendendum aurum cum exercitu uenit: & Gallos poſt ſextum menſem urbe expulit, ceciditq;. Dictum eſt ad Veios migrādum eſſe, propter incenſam, & dirutam urbē:

quod conſilium Camillo authore diſcuſſum eſt. Mouit populum uocis quoq; omen ex centurione auditæ: qui, cum in forum ueniſſet, manipularijs ſuis dixerat. ſta miles: hic optime manebimus. Aedes Ioui capitolino facta: quo loco ante urbem captam uox audita erat aduentare Gallos.

Libri ſexti.

r Es aduerſus Equos, et Volſcos, & Præneſtinos proſpere geſtas cõtinet. Quatuor tribus additæ ſunt, Stellatina, Sabbatina, Promentina, Arnienſis. M. Manlius, qui capitolium à Gallis defenderat: cum obſtrictos ære alieno liberaret: nexos exolueret: crimine affectati regni damnatus, de ſaxo tarpeio deiectus eſt. in cuius notam ſenatuſcõs. factum eſt, ne cui de Mãlia gente Marco cognomen eſſet. C. Licinius, et L. Seſtius tribuni pl. legem promulgarũt, ut conſules ẽt ex plebe fierent: qui ex patribus creabantur. eam legem cum magna contentione repugnantibus patribus, cum ijdem tri. pl. per quinquennium ſoli magiſtratus fuiſſent: pertulerunt. & primus omnium ex plebe conſul L. Seſtius creatus eſt. Lata eſt altera lex, ne cuiquam plus quingentis iugeribus agri liceret poſſidere.

Libri ſeptimi.

d Vo noui magiſtratus adiecti ſunt, prætura, & ædiltas curulis. Peſtilentia ciuitas laborauit: eamq; inſignem fecit mors F. Camilli. cuius remedium, & finis cum per nouas religiones quæreretur: ludi ſce

nici tunc primum facti ſunt. Cũ dies L. Manlio dicta eſſet à M. Pompeio tri. pl. propter delectum acerbe factum: & ob T. Manlium filium relegatum ſine ullo crimine: adoleſcens ipſe, cuius relegatio patri obijcie batur: uenit in cubiculũ tribuni: ſtrictoq; gladio coegit eum in uerba ſua iurare: non perſeueraturum ſe in accuſatione: tunc omnia pernitioſa ommiſſa ſunt. In patentem uoraginem urbis Romæ Curtius armatus equo ſe præcipitauit: eaq; expleta eſt. Manlius ado leſcens: qui patrem à tribunicia uexatione liberaue rat: contra Gallum prouocatem aliquem ex militi-bus Romanis, in ſingulare certamen deſcendit: eiq; oc ciſo torquem aureum detraxit: quem ipſe poſtea tu-lit: & ex eo Torquatus eſt nuncupatus. Duæ tri bus additæ, Pontina, & Publilia. Licinius Sto-lo lege ab ipſo lata damnatus eſt: quod plus quingen torum iugerum agri poſſideret. M. Valerius tri. militum Gallum, à quo prouocatus erat: inſidente ga lea coruo, & unguibus roſtroq; infeſtante, hoſtem in-teremit: & ex eo Coruini nomen accepit: conſulq; pro ximo anno creatus eſt ob uirtutem: cum XXIII ha-beret annum. Amicitia cum Carthaginenſibus iun cta. Campani cum urgerẽtur à Samnitibus bello: au xilio aduerſus eos à ſenatu petito, cum id non impe trarent: urbẽ, atq; agros Po. Ro. dediderunt: ob quã cauſam, quæ Populi Ro. facta eſſent: defendi bello ad-uerſus Samnites placuit. Cũ ab Aulo Cornelio cõſule exercitus in iniquũ locũ deductus in magno diſcrimi ne eſſet: P. Decij tribuni militum opera ſeruatus eſt. qui occupato colle ſuper id iugum, in quo Samnites ſede-rant:

rant: occaſionem conſuli in æquiorem locum euaden di dedit: ipſe ab hoſtibus circumſeſſus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præſidio erant relicti: cum de ea occupāda urbe cōſpiraſſent: et detecto conſilio, metu ſupplicij à populo romano defeciſſent: per M. Valerium Coruinum dictatorem, qui conſilo ſuo eos à furore reuocarat: patriæ reſtituti ſunt.

Libri octaui.

Latini cum Campanis defecerunt: & miſſis legatis ad ſenatum, conditionem tulerunt, ut, ſi pacem habere uellent, alterum ex Latinis conſulē facerent. Qua legatione perlata, prætor eorum Annius de capitolio ita prolapſus eſt: ut exanimaretur. T. Manlius conſul filiū eius, q̄d cōtra edictum pugnauerat aduerſum Latinos: quāuis proſpere pugnaſſet: ſecuri percuſſit. Laborantibus Romanis, P. Decius tunc cum Manlio deuouit ſe pro exercitu: & concitato equo cum in medios hoſtes ſe intuliſſet: interfectus morte ſua Romanis uictoriam reſtituit. Latini in deditionem uenerunt. T. Mālio in urbem reuerſo nemo ex iuuentute obuiam proceſſit. Minutia uirgo ueſtalis inceſti damnata eſt. Auſonibus uictis, in oppidū Cales colonia deducta eſt. Item Fregellæ colonia deductæ ſunt. Veneficium compluriū matronarum comprehenſum: quarum plurimæ ſtatim epotis medicamnibus perierunt. Lex de ueneficio tunc primum conſtituta eſt. Priuernatibus, cum rebellaſſent, uictis ciuitas data eſt. Neapolitani uicti bello: & obſidione in deditionem uenerunt. Q. Publio, q eos obſederat: primum imperium prolatum: et per cō

ſules ei decretus triumphus. Plebs nexu liberata eſt propter Lucij Papyrij creditoris libidinem: qui C. Publio debitori ſuo ſtuprũ inferre uoluerat. Cum L. Papyrius dictator reuerſus in urbem ab exercitu eſſet propter auſpicia repetenda: Q. Fabius magiſter equitũ occaſione rei bene gerendæ inuitatus, contra edictum eius præliatus eſt: ꝗ proſpere aduerſus Samnites pugnauit. ob eã cauſam cum dictator de magiſtro eqtũ ſuppliciũ ſumpturus uideretur: Fabius Romã profugit: et, cũ cã parũ proficeret: populi precibus donatus ẽ. Res præterea cõtra Samnites proſpere geſtas cõtinet.

Libri noni.

t

I. Veturius, et Sp. Poſthumius apud caudinas furcas deducto in locũ iniquũ exercitu, cum nulla ſpes euadendi eſſet: fœdere cum Samnitibus facto, et ſexcentis eqtibus romanis obſidibus datis, ita exercitũ abduxerunt: ut omnes ſub iugum mitterentur. Iidemq́; authore Spu. Poſthumio conſule, qui in ſenatu ſuaſerat, ut eorũ deditione, quorũ culpa tam deforme fœdus ictũ erat: publica fides liberaretur: cum duobus tri. plebis, et omnibus, qui ꝑ fœdus ſpopõderant: dediti Samnitibus non ſunt recepti. Nec etiam multo poſtea fuſis à Papyrio Curſore Samnitibus, et ſub iugum miſſis, receptisq́; ſexcentis equitibus Romanis, qui obſides dati erant: pudor prioris flagitij abolitus eſt. Tribus duæ adiectæ ſunt, Vfentina, et Falerina. Sueſſa, et Pontiæ coloniæ deductæ ſunt. Ap. Claudius cenſor aquam ꝑduxit: uiã ſtrauit: quæ appia uocata eſt: libertinorum filios in ſenatum legit. ideoq́; quo=

niam is ordo uidebatur inquinatus indignis: ſequentis anni cenſores in ſenatu legendo obſeruauerunt, quẽadmodũ ante ꝑ proximos cenſores obſeruatũ fuerat. Res præterea cõtra Appulos, Hetruſcos, Vmbros, Marſos, Pelignos, Equos, & Samnites, quibus fœdus erat reſtitutum: proſpere geſtas continet. Flauius Scriba libertino patre natus ædilis curulis fuit, per forẽſem factionem creatus: quæ, cũ comitia, & campum turbaret: & in iis propter nimias uires dominaretur: à Q. Fabio cenſore in quattuor tribus redacta eſt: eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

Libri decimi.

C Oloniæ deductæ ſunt, Sora, & Alba. Carſeoli, Marſi in deditionem accepti ſunt. Collegium augurum ampliatum eſt: ut eſſent nouẽ: cum antea quaterni fuiſſent. Lex de prouocatione ad populum à Valerio conſule tunc primum lata eſt. Duæ tribus adiectæ ſunt, Anienſis, & Terentina. Samnitibus bellum indictum: & aduerſus eos proſpere pugnatum eſt. Cũ aduerſus Hetruſcos, Vmbros, Sãnites, Gallos, P. Decio, & Q. Fabio ducibus pugnaretur: Romanusq; exercitus in maximo eſſet diſcrimine: P. Decius ſecutus exemplum patris, deuouit ſe pro exercitu: et morte ſua uictoriã eius pugnæ populo Ro. dedit. Papyrius curſor Samnitium exercitum, qui iureiurando aſtrictus ſuo: quo maiore conſtantia uirtutis in aciem deſcenderet: fudit. Cenſus actus eſt. luſtrum conditum. cenſa ſunt ciuium capita CCLXX duo millia, & CCCXX.

T. LIVII PATAVINI HI-STORIARVM AB VRBE CONDITA DECA-DIS PRIMAE LIBER PRI MVS.

f ACTVRVS NE SIM operæ pretiū, ſi à primordio urbis, res populi romani perſcripſerim: nec ſatis ſcio: nec ſi ſciam, dicere auſim. quippe qui cum ueterem, tum uulgatam eſſe rem uideam: dum noui ſemper ſcriptores, aut in rebus certius aliquid allaturos ſe, aut ſcribendi arte rudem uetuſtatem ſuperaturos credunt. Vtcunq; erit, iuuabit tamen rerum geſtarum memoriæ principis terrarum populi pro uirili parte & me ipſum conſuluiſſe. & ſi in tanta ſcriptorum turba mea fama in obſcuro ſit: nobilitate, ac magnitudine eorum, qui nomini officient meo: me conſoler. res eſt præterea & immenſi operis: ut quæ ſupra ſeptingenteſimū annum repetatur: et quæ ab exiguis profecta initijs eò creuerit: ut iam magnitudine laboret ſua. & legentium pleriſq; haud dubito, quin primæ origines, proximáq; originibus, minus præbitura uoluptatis ſint, feſtinantibus ad hæc noua: quibus iam pridem præualentis populi uires ſe ipſæ conficiunt. Ego contra hoc quoq; laboris præmium petam: ut me à conſpectu malorum, quæ noſtra tot per annos uidit ætas: tantiſper certe, dum priſca illa tota mente repeto: auertam: omnis ex

pers curæ, quæ ſcribentis animum etſi non flectere à uero, ſollicitum tamen efficere poſſit. Quæ ante conditam, condendam'ue urbem, poeticis magis decora fabulis, quàm incorruptis rerũ geſtarum monumentis traduntur: ea nec affirmare, nec refellere in animo eſt. datur hæc uenia antiquitati: ut miſcendo humana diuinis, primordia urbium auguſtiora faciat. & ſi cui populo licere oportet conſecrare origines ſuas: & ad deos referre authores: ea belli gloria eſt populo Romano: ut cum ſuum, conditoris'q; ſui parentem Martem potiſſimum ferat: tam et hoc gentes humanæ patiantur æquo animo: quàm imperium patiuntur. Sed hæc, & his ſimilia, utcunq; animaduerſa, aut exiſtimata erunt: haud in magno equidem ponam diſcrimine. ad illa mihi pro ſe quisq; acriter intendat animum: quæ uita, qui mores fuerint: per quos uiros, quibus'q; artibus, domi, militiæ'q;, & partum, et auctum imperium ſit: labente deinde paulatim diſciplina, uelut diſſidentes primo mores ſequatur animo: deinde ut magis, magisq; lapſi ſint: tũ ire cœperint præcipites: donec ad hæc tẽpora, q̃bus nec uitia noſtra, nec remedia pati poſſumus: ꝑuentum eſt. Hoc illud eſt præcipue in cognitiõe rerũ ſalubre, ac frugiferum: omnis te exempli documenta in illuſtri poſita monumẽto intueri: inde tibi, tuæ'q; reipublicæ quod imitere, capias: inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod uites. Cæterum aut me amor negotij ſuſcepti fallit: aut nulla unquam respublica, nec maior, nec ſanctior, nec bonis exemplis ditior fuit: nec in quam ciuitatem tam ſeræ auaritia, luxuria'q; immigrauerint: nec ubi tantus, ac tam diu paupertati, ac

parſimoniæ honos fuerit. adeo quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. nuper diuitiæ auariciam, et abundantes uoluptates, deſyderium per luxum, atq; libidinem pereundi, perdendiq; omnia inuexere. Sed querelæ ne tum quidem gratæ futuræ, cum forſitan neceſſariæ erunt: ab initio certe tantæ ordiendæ rei abſint: cum bonis potius ominibus, uotisq;, ac precationibus deorum, dearumq;, ſi ut poetis, nobis quoq; mos eſſet: libentius inciperemus: ut orſis tanti operis ſucceſſus proſperos darent.

iAM PRIMVM OMNIVM Satis conſtat, Troia capta, in cæteros ſæuitũ eſſe Troianos: duobus, Aeneæ, Antenoriq;, & uetuſti iure hoſpitij, et quia pacis, reddendæq; Helenæ ſemper authores fuerant: omne ius belli Achiuos abſtinuiſſe. Caſibus deinde uarijs Antenorẽ cum multitudine Henetum, qui ſeditione ex Paphlagonia pulſi, & ſedes, & ducem rege Philemene ad Troiam amiſſo, quærebant: ueniſſe in intimum maris adriatici ſinum: Euganeisq;, qui inter mare, alpesq; incolebant: pulſis, Henetos, Troianosq; eas tenuiſſe terras: & in quem primum egreſſi ſunt locum, Troia uocatur: pagoq; inde Troia nomen eſt: gens uniuerſa Veneti appellati. Aeneam ab ſimuli clade domo profugum, ſed ad maiora rerum initia ducentibus fatis, primo in Macedoniã ueniſſe: inde in Siciliam quærentem ſedes delatum: ab Sicilia claſſe laurentem agrum tenuiſſe. Troia & huic loco nomen eſt. ibi egreſſi Troiani, ut quibus ab immenſo propè errore

nihil præter arma, & naues ſupereſſet: cum prædã ex agris agerent: Latinus rex, Aborigineſq;, qui tum ea tenebant loca: ad arcendam uim aduenarum armati ex urbe, atq; agris cõcurrunt. Duplex exinde fama eſt: alij prælio uictum Latinum pacem cum Aenea, deinde affinitatem iunxiſſe tradunt. alij, cum inſtructæ acies conſtitiſſent, prius, quàm ſigna canerent, proceſſiſſe Latinum inter primores: ducemq; aduenarũ euocaſſe ad colloquium: percunctatum deinde, qui mortales eſſent: unde, aut quo caſu profecti domo: qd' ue quærentes in agrum laurentem exiſſent: poſtquã audierit multitudinem Troianos eſſe: ducem Aeneam, filium Anchiſæ, & Veneris: cremata patria, & domo profugos, ſedem, condedæq; urbi locum quærere: & nobilitatem admiratum gentis, uiriq;, et animũ uel bello, uel paci paratum, dextera data fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Inde fœdus ictum inter duces: inter exercitus ſalutationem factam. Aeneam apud Latinum fuiſſe in hoſpitio. ibi Latinum apud penates deos domeſticum publico adiunxiſſe fœdus, filia Aeneæ in matrimoniũ data. ea res utiq; Troianis ſpem affirmat tandem ſtabili, certaq; ſede finiẽdi erroris. Oppidũ condunt. Aeneas ab nomine uxoris Lauiniti appellat. breui ſtirps quoq; uirilis ex nouo matrimonio fuit: cui Aſcanium parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigines, Troianiq; ſimul petiti. Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat: prælatum ſibi aduenam ægre patiens, ſimul Aeneæ, Latinoq; bellum intulerat. Neutra acies læta ex eo certamine abijt. uicti Rutuli: uictores Abori-

gines, Troianiq; ducem Latinum amiſere. Inde Turnus, Rutuliq; diffiſi rebus ad florentes Hetruſcorum opes, Mezentiumq; eorum regem confugiunt: qui Cæræ opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime lætus nouæ origine urbis, & tum nimio plus, quàm ſatis tutum eſſet accolis, rē troianam creſcere ratus, haud grauatim ſocia arma Rutulis iunxit. Aeneas aduerſus tanti belli terrorem ut animos Aboriginum ſibi conciliaret: ne ſub eodem iure ſolum, ſed etiam nomine omnes eſſent: Latinos utrãq; gentem appellauit: nec deinde Aborigines Troianis ſtudio, ac fide erga regem Aeneam ceſſere. fretusq; his animis coaleſcentium in dies magis duorum populorum Aeneas, quanquam tanta opibus Hetruria erat: ut iam non terras ſolum, ſed mare etiam per totam Italiæ longitudinem ab alpibus ad fretum ſiculum fama nominis ſui impleſſet: tamen cum mœnibus bellum propulſare poſſet: in aciem copias eduxit. Secundum inde prælium Latinis: Aeneæ etiam ultimum operum mortalium fuit. ſitus eſt, quemcunq; eũ dici ius fasq; eſt, ſuper Numicum flumen: Iouem Indigetem appellant. Nondum maturus imperio Aſcanius Aeneæ filius erat: tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit. tantiſper tutela muliebri (tanta indoles in Lauinia erat) res latina, & regnum auitum, paternumq; puero ſtetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam ueterem pro certo affirmet?) hiccine fuerit Aſcanius: an maior quàm hic, Creuſa matre Ilio incolumi natus, comesq; inde paternæ fugæ: quem Iulum eundem iulia gens autho-

rem nominis ſui nuncupat. is Aſcanius, ubicunq; &
quacunq; matre genitus (certe natum Aenea conſtat)
abundante Lauinij multitudine, florẽtem iam (ut tum
res erant) atq; opulentam urbem matri, ſeu nouercæ
reliquit: nouam ipſe aliam ſub albano monte condi=
dit. quæ ab ſitu porrectæ in dorſo urbis longa Alba
appellata. Inter Lauinium, & Albam longam colo-
niam deductam triginta fermè interfuere anni. tan-
tum tamen opes creuerant, maxime fuſis Hetruſcis: ut
ne morte quidem Aeneæ, nec deinde inter muliebrẽ
tutelam, rudimentumq; primum puerilis regni, moue
re arma, aut Mezentius, Hetruſciq;, aut ulli alij accolæ
auſi ſint. Pax ita conuenerat: ut Hetruſcis, Latinisq;
fluuius albula, quẽ nunc tyberim uocant: finis eſſet.
Syluius deinde regnat Aſcanij filius, caſu quodã in
Syluis natus. is Aeneam Syluium creat. is deinde La
tinum Syluium. ab eo coloniæ aliquot deductæ, Pri=
ſci Latini appellati. manſit Syluius poſtea omnibus co
gnomen, qui Albæ regnarunt. Latino Alba ortus: Al
ba Atys: Ati Capys: Capi Capetus: Capeto Tyberi-
nus: qui in traiectu albulæ amnis ſubmerſus, celebre
ad poſteros nomen flumini dedit. Agrippa inde Ty
berini filius: poſt Agrippam Romulus Syluius à pa-
tre accepto imperio regnat. Auentino fulmine ipſe
ictus regnum per manus tradidit. is ſepultus in eo col
le, qui nunc eſt pars romanæ urbis: cognomen colli fe=
cit. Proca deinde regnat. is Numitorem, atq; Amuliũ
procreat: Numitori, qui ſtirpis maximus erat: regnum
uetuſtum ſyluiæ gentis legat. plus tamen uis potuit, q̃
uolũtas patris, aut uerecundia ætatis. pulſo fratre A=

mulius regnat: addit ſceleri ſcelus: ſtirpem fratris uirilem interimit: fratris filiæ Rheæ Syluiæ per ſpeciem honoris, cum ueſtalem eam legiſſet: perpetua uirginitate ſpem partus adimit. Sed debebatur (ut opinor) fatis tantæ origo urbis, maximiq; ſecundũ deorum opes imperij principium. ui compreſſa ueſtalis cum geminum partum edidiſſet: ſeu ita rata: ſeu quia deus author culpæ honeſtior erat: Martem incertæ ſtirpis patrẽ nũcupat. ſed nec dij, nec homines aut ipſam, aut ſtirpem à crudelitate regia uindicant: ſacerdos uincta in cuſtodiam datur: pueros in profluentem aquã mitti iubet. Sorte quadam diuinitus ſuper ripas Tyberis effuſus lenibus ſtagnis, nec adiri uſquam ad iuſti curſum poterat amnis: & poſſe quamuis languida mergi aqua infantes, ſpem ferentibus dabat. ita uelut defuncti regis imperio, in proxima alluuie, ubi nũc ficus ruminalis eſt: (romularem uocatam ferunt) pueros exponunt. uaſtæ tũ in ijs locis ſolitudines erãt. Tenet fama, cum fluitantem alueũ, quo expoſiti erãt pueri: tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet: lupam ſitientem ex montibus, qui circa ſunt: ad puerilem uagitum curſum flexiſſe: eã ſummiſſas infantibus adeo mitem præbuiſſe mammas: ut lingua lambentem pueros magiſter regij pecoris inuenerit: (Fauſtulo fuiſſe nomen ferũt:) ab eo ad ſtabula Laurentiæ uxori educandos datos. Sunt, qui Laurentiam uulgato corpore lupam inter paſtores uocatam putent: inde locum fabulæ, ac miraculo datum. ita geniti, ita educati, cum primum adoleuit ætas: nec in ſtabulis, nec ad pecora ſegnes, uenando peragrare ſaltus. hinc robore corporibus ani

nisq; ſumpto, iam non feras tantum ſubſiſtere : ſed in latrones præda onuſtos impetum facere : paſtoribusq; rapta diuidere : & cum his, creſcente in dies grege iuuenum, ferias ac iocos celebrare. Iam tum in palatino monte lupercal: hoc fuiſſe ludicrum ferũt: & à Palanteo urbe arcadia palantium, deinde palatinum montem appellatum: ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum multis ante tempeſtatibus ea tenuerat loca : ſolenne allatum ex Arcadia inſtituiſſe: ut nudi iuuenes lycæum Pana uenerantes, per luxum atque laſciuiam currerent: quem Romani deinde uocarunt Inuum. huic deditis ludicro, cum ſolenne uotum eſſet: inſidiatos ob iram prædæ amiſſæ latrones, cum Romulus ui ſe defendiſſet: Remum cepiſſe: captum regi Amulio tradidiſſe ultro accuſantes. crimini maxime dabant in Numitoris agros ab his impetum fieri: inde eos collecta iuuenum manu hoſtilem in modum prædas agere. ſic Numitori ad ſupplicium Remus deditur. Iam inde ab initio Fauſtulo ſpes fuerat regiam ſtirpem apud ſe educari. nam & expoſitos iuſſu regis infantes ſciebat: & tempus, quo ipſe eos ſuſtuliſſet, ad id ipſum congruere: ſed rem immaturam niſi aut per occaſionem, aut per neceſſitatem aperiri noluerat. neceſſitas prior uenit: ita metu ſubactus Romulo rem aperit. Forte & Numitori, cum in cuſtodia Remum haberet: audiſſetq; geminos eſſe fratres : comparando eorum ætatem, & ipſam minime ſeruilem indolem, tetigerat animum memoria nepotum: ſciſcitandoq; eodem peruenit: ut haud procul eſſet, quin Remum agno-

ſceret·ita undiq; regi dolus nectitur . Romulus non cum globo iuuenum(nec enim erat ad uim apertá par)ſed alijs alio itinere iuſſis certo tempore ad regiam uenire paſtoribus,ad regem impetum facit:& à domo Numitoris alia comparata manu adiuuat Remus·ita regem obtruncant·Numitor inter primum tumultum hoſtes inuaſiſſe urbem,atq; adortos regiam dictitans,cum pubem albanam in arcem præſidio,armisq́; obtinendá aduocaſſet:poſtea quàm iuuenes perpetrata cæde pergere ad ſe gratulantes uidit:extemplo aduocato concilio,ſcelera in ſe fratris,originẽ nepotum,ut geniti,ut educati, ut cogniti eſſent, cædem deinceps tyranni,ſeq́; eius authorem oſtendit· Iuuenes per mediam concionem agmine ingreſſi,cum auũ regem ſalutaſſent:ſecuta ex omni multitudine conſentiens uox ratum nomen,imperiumq́; regi efficit·Ita Numitori albana permiſſa re Romulum, Remumq́; cupido cœpit,in ijs locis,ubi expoſiti,ubiq́; educati erát: urbis condendæ·& ſupererat multitudo Albanorũ, Latinorumq́;:ad id paſtores quoq; acceſſerant:qui omnes facile ſpem facerent:paruam Albam,paruum Lauinium,præ ea urbe,quæ conderetur,fore·Interuenit deinde his cogitationibus auitum malum,regni cupido:atq; inde fœdum certamen coortum à ſatis miti principio:quoniam gemini eſſent:nec ætatis uerecundia diſcrimen facere poſſet:ut dij,in quorũ tutela ea loca eſſent:augurijs legerent,qui nomẽ nouæ urbi daret:qui conditam imperio regeret·palatinũ Romulus,Remus auentinum ad inaugurandum templa capiunt·priori Remo augurium ueniſſe fertur,ſex uul

tures: iamq; nuntiato augurio, cum duplex numerus Romulo ſe oſtendiſſet: utrunq; regem ſua multitudo cõ ſalutauerat. tempore illi præcepto, at hi numero auiũ regnum trahebant. Inde cum altercatione congreſſi certamine irarum ad cædem uertuntur. ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama ẽ ludibrio fratris Remum nouos tranſiluiſſe muros: inde ab irato Romulo, cum uerbis quoq; increpitans adiecisſet: ſic deinde, quicunq; alius tranſiliet mœnia mea: interfectum. Ita ſolus potitus imperio Romulus: condita urbs conditoris nomine appellata. Palatinum primũ, in quo ipſe erat educatus: muniit. ſacra dijs alijs Albano ritu, græco Herculi, ut ab Euandro inſtituta erãt, facit. Herculẽ in ea loca Geryone interempto boues mira ſpecie abegiſſe memorant: ac propè Tyberim fluuium, quà præ ſe armentum agens nando traiecerat: loco herbido, ut quiete & pabulo læto reficeret boues: et ipſum feſſum uia procubuiſſe. ibi cum eum cibo uinoq; grauatum ſopor oppreſſiſſet: paſtor accola eius loci nomine Cacus, ferox uiribus, captus pulchritudine boum, cum auertere eam prædam uellet: quia, ſi agendo armentum in ſpeluncam compuliſſet: ipſa ueſtigia quærentem dominum eo deductura erant: auerſos boues eximium quemq; pulchritudine, caudis in ſpeluncam traxit. Hercules ad primam auroram ſomno excitus cum gregem perluſtraſſet oculis: & partem abeſſe numero ſenſiſſet: pergit ad proximam ſpeluncam, ſi forte eò ueſtigia ferrent. quæ ubi omnia foras uerſa uidit: nec in partem aliam ferre: confuſus atque incertus animi ex loco infeſto agere porrò armentum occe

pit. Inde cum actæ boues quædam ad deſyderiũ (ut fit) relictarum mugiſſent: reddita incluſarum ex ſpelunca boum uox Herculem conuertit. quem cum uadentem ad ſpelũcam Cacus ui prohibere conatus eſſet: ictus claua, fidem paſtorum nequicquam inuocans morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneſo, authoritate magis, quàm imperio regebat loca: uenerabilis uir miraculo literarum, rei nouæ inter rudes artium homines: uenerabilior diuinitate credita Carmentæ matris: quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam aduẽtum miratæ hæ gentes fuerant. is tum Euander concurſu paſtorum trepidantium circa aduenam manifeſtæ reum cædis excitus, poſtquam facinus, facinorisq; cauſam audiuit: habitum, formamq́; uiri aliquantum ampliorem auguſtioremq́; humana intuens, rogitat, qui uir eſſet. ubi nomen, patremq́;, ac patriã accepit: Ioue nate Hercules ſalue, inquit: te mihi mater ueridica interpres deũm aucturum cœleſtium numerum cecinit: tibiq́; aram hic dicatum iri: quam opulentiſſima olim in terris gens maximam uocet: tuoq́; ritu colat. dextra Hercules data accipere ſe omen, impleturumq́; fata, ara condita atq; dicata, ait. Ibi tum primum boue eximia capta de grege, ſacrum, adhibitis ad miniſterium dapemq́; potitijs, ac pinarijs, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant: factum. Forte ita euenit: ut potitij ad tempus præſto eſſent: ijsq́; exta apponerentur: pinarij extis adeſis ad cæteram uenirent dapem. inde inſtitutum manſit, donec pinarium genus fuit: ne extis ſolennibusueſcerentur. Potitij ab Euandro edocti antiſtites

ſacri eius per multas ætates fuerunt: donec tradito ſeruis publicis ſolenni familiæ miniſterio, genus omne potitiorũ interijt. Hæc tum ſacra Romulus una ex omnibus peregrina ſuſcœpit. Iã tum immortalitatis uirtute parta, ad quã cũ ſua fata ducœbãt: fautor rebus diuinis rite perpetratis, uocataq́; ad concilium multitudine, quæ coaleſcœrere in populi unius corpus nulla re, præterquam legibus poterat: iura dedit: quæ ita ſancta generi hominum agreſti fore, ratus ſi ſe ipſe uenerabilem inſignibus imperij feciſſet, cũ cætero habitu ſe auguſtiorem, tũ maxime lictoribus duodecim ſumptis fecit. alij ab numero auiũ, quæ augurio regnum portẽderant: eũ ſecutum numerũ putant. me haud pœnitet eorũ ſententiæ eſſe: quibus et apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt: numerũ quoq; ipſum ductũ placœt: & ita habuiſſe Hetruſcos: quod ex XII populis communiter creato rege, ſingulos ſinguli populi lictores dederint. Creſcœbat interim urbs munitionibus, alia atq; alia appetendo loca: cum in ſpem magis futuræ multitudinis, q̃ ad id, quod tum hominum erat: munirẽt. deinde, ne uana urbis magnitudo eſſet: adijciendæ multitudinis cauſa, uetere conſilio condentium urbes, qui obſcuram atq; humilem concien do ad ſe multitudinem, natam è terra ſibi prolem mẽtiebantur: locum, qui nunc ſeptus denſis ſentibus inter duos lucos eſt. aſylum aperit. eo ex finitimis populis turba omnis ſine diſcrimine liber, an ſeruus eſſet, auida nouarum rerum perfugit: idq́; primum ad cœptã magnitudinem roboris fuit. Cum iam uirium haud

pœniteret:

pœniteret: conſilium deinde uiribus parat. centum creat ſenatores: ſiue quia is numerus ſatis erat: ſiue quia ſoli centum erant, qui creari patres poſſent. patres certe ab honore, patricii'q; progenies eorum appellati. Iam res romana adeo erat ualida, ut cuilibet finitimarum ciuitatum bello par eſſet: ſed penuria mulierum hominis ætatem duratura magnitudo erat: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis connubia eſſent. Tum ex conſilio patrum Romulus legatos circa uicinas gentes miſit: qui ſocietatem connubium'q; nouo populo peterent. Vrbes quoq;, ut cætera, ex infimo naſci, deinde quas ſua uirtus ac dij iuuent: magnas opes, magnum'q; nomen ſibi facere: ſatis ſcire origini romanæ & deos affuiſſe: & nō defuturam uirtutem: proinde ne grauarentur homines cum hominibus ſanguinem ac genus miſcere. Nuſquam benigne legatio audita eſt: adeo ſimul ſpernebant: ſimul tantam in medio creſcentem molem ſibi, ac poſteris ſuis metuebant: à pleriſq; rogitantibus dimiſſi, ecquod fœminis quoq; aſylum aperuiſſent? id enim demum compar connubium fore. Aegre id romana pubes paſſa: & haud dubie ad uim ſpectare res cœpit: cui tempus locumq; aptum, ut daret Romulus ægritudinem animi diſſimulans: ludos ex induſtria parat Neptuno equeſtri ſolennes: conſualia uocat. Indici deinde finitimis ſpectaculum iubet: quátoq; apparatu tum ſciebant aut poterant, concelebrát: ut rem claram, expectatam'q; facerent. Multi mortales conuenere ſtudio etiam uidendæ nouæ urbis: maxime proximi quiq; Ceninenſes, Cruſtumini, An-

temnates. Iam Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus uenit: inuitati hoſpitaliter per domos: cum ſitum, mœniáq;, & frequentem tectis urbẽ uidiſſent: mirantur tam breui rem romanam creuiſſe. Vbi ſpectaculi tempus uenit: deditæq; eò mentes cum oculis erant: tum ex compoſito orta uis: ſignóq; dato iuuentus romana ad capiendas uirgines diſcurrit: magna pars forte ut in quem quæq; inciderat, raptæ: quaſdam forma excellentes primoribus patrum deſtinatas ex plebe homines, quibus datum negotium erat: domos deferebant. Vnam longe ante alias ſpecie ac pulchritudine inſignem à globo Talaſſij cuiuſdam raptam ferunt: multiſq; ſciſcitantibus cuinam eam ferrent, identidem nequis uiolaret, Talaſſio ferri clamitatum: inde nuptialem hanc uocem factam. Turbato per metum ludicro mœſti parentes uirginum profugiunt incuſantes uiolati hoſpitij fœdus: deumq; inuocantes, cuius ad ſolenne, ludoſq; per fas ac fidẽ decepti ueniſſent. Nec raptis aut ſpes de ſe melior, aut indignatio eſt minor: ſed ipſe Romulus circumibat, docebatq; patrum id ſuperbia factum: qui connubium finitimis negaſſent: illas tamen in matrimonio in ſocietate fortunarum omnium, ciuitatiſq;: &, quo nihil carius humano generi ſit, liberum fore: mollirent modo iras: & quibus ſors corpora dediſſet, darent animos: ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam: eoq; melioribus uſuras uiris, quod annixurus pro ſe quiſq; ſit: ut cum ſua uice functus officio ſit: parẽtum etiam, patriæq; expleat deſyderiũ. accedebant blandiciæ uirorum factum purgantium cupiditate

atq; amore: quæ maxime ad muliebre ingenium efficaces preces ſunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum parentes tum maxime ſordida ueſte, lachrymisq́; & querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indignationes continebant: ſed congregabantur undique ad Titum Tatium regem Sabinorum: et legationes, eo quod maximum Tatij nomen in his regionibus erat, conueniebant. Ceninenſes, Cruſtuminiq́;, & Antemnates erant: ad quos eius iniuriæ pars pertinebat: lente agere ijs Tatius, Sabiniq́; uiſi ſunt. Ipſi inter ſe tres populi communiter bellum parant. nec Cruſtumini quidem atq; Antemnates pro ardore, iraq́; Ceninēſium ſatis ſe impigre mouent. ita per ſeipſum nomen ceninum in agrum Romanum impetum facit: ſed effuſe uaſtantibus fit obuius cum exercitu Romulus: leuiq; certamine docet uanam ſine uiribus irā eſſe: exercitum fundit fugatq;: fuſum perſequitur: regem in prælio obtrūcat & ſpoliat: duce hoſtium occiſo, urbem primo impetu capit. Inde exercitu uictore reducto, ipſe cum factis uir magnificus, tum factorum oſtentator haud minor, ſpolia ducis hoſtium cæſi ſuſpenſa fabricato ad id apte ferculo gerens in capitolium aſcendit: ibiq; ea cum ad quercum paſtoribus ſacram depoſuiſſet: ſimul cum dono deſignauit templo Iouis fines: cognomenq́; addidit deo: Iupiter Feretri, inqt, hæc tibi uictor Romulus rex regia arma fero: templumq́; ijs regionibus, quas modo animo metatus ſum, dedico: ſedem opimis ſpolijs, quæ regibus, ducibusq́; hoſtium cæſis me authorem ſequentes poſteri ferent. Hæc templi

eſt origo, quod primum omnium Romæ ſacratum eſt: ita deinde diis uiſum, nec irritam conditoris templi uocem eſſe: qua laturos eò ſpolia poſteros nuncupauit: nec multitudine compotum eius doni uulgari laudem. bina poſtea inter tot annos, tot bella opima parta ſunt ſpolia: adeo rara eius fortuna decoris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt: Antemnatium exercitus per occaſionem, ac ſolitudinem hoſtiliter in fines romanos incurſionem facit. raptim et ad hos romana legio ducta palantes in agris oppreſſit. fuſi ſunt igitur primo impetu, & clamore hoſtes: oppidum captum: duplicíq; uictoria ouantem Romulum Herſilia coniux precibus raptarum fatigata, orat, ut parentibus earum det ueniam: & in ciuitatem accipiat. ita rem coaleſcere concordia poſſe. facile impetratum. Inde cõtra Cruſtuminos profectus, bellum inferentes. ibi minus etiam, quod alienis cladibus ceciderant animi: certaminis fuit. utroq; coloniæ miſſæ: plures inuenti, qui, propter ubertatem terræ in Cruſtuminium nomina darent. & Romam inde frequenter migratum eſt à parentibus maxime ac propinquis raptarum. Nouiſſimum ab Sabinis bellum ortum: multóq; id maximum fuit. nihil enim per iram, aut cupiditatem actũ eſt. nec oſtenderunt bellum prius, quàm intulerunt. conſilio etiã additus dolus. Sp. Tarpeius romanæ præerat arci. huius filiã uirginem auro corrũpit Tatius: ut armatos in arcem accipiat. aquam forte ea tum ſacris extra mœnia petitum ierat. accepti obrutam armis necauere: ſeu ut ui capta potius arx uideretur: ſeu prodendi exempli cauſa: nequid uſquam fidum pro

ditori eſſet. additur fabulæ, quod uulgo Sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo, gemmatosq́; magna ſpecie annulos habuerint. pepigiſſe eam, quod in ſiniſtris manibus haberent: eo ſcuta illi pro aureis donis congeſta. Sunt qui eam ex pacto tradendi, quod in ſiniſtris manibus eſſet, decreto arma petiſſe dicant: et fraude uiſam agere ſua ipſam peremptam mercede. tenuere tamen arcem Sabini. atq; inde poſtera die, cũ romanus exercitus inſtructus, quod inter palatinũ capitolinumq́; collem campi eſt, compleſſet: non prius deſcenderunt in æquum, quàm ira, & cupiditate recuperandæ arcis ſtimulante animos in aduerſum Romani ſubiere. Principes utrinq; pugnam ciebant: ab Sabinis Metius Curtius, ab Romanis Hoſtius Hoſtilius. hic rem romanam iniquo loco ad prima ſigna animo, atque audacia ſuſtinebat. Vt Hoſtius cecidit: cõfeſtim romana inclinatur acies: fuſaq́; eſt ad ueterem portam palatii. Romulus & ipſe turba fugientium actus, arma ad cœlum tollens, Iupiter tuis, inquit, iuſſus auibus hic in palatino prima urbi fundamenta ieci. arcem iam ſcelere emptam Sabini habent. inde huc armati ſuperata media ualle tendunt. at tu pater deũm, hominumq́;, hinc ſaltem arce hoſtes: deme terrorem Romanis: fugamq; fœdam ſiſte. hic ego tibi templum Statori Ioui, quod monimentum ſit poſteris, tua præſenti ope ſeruatam urbem eſſe: uoueo. Hæc precatus, ueluti ſenſiſſet auditas preces: hinc, inquit, Romani Iupiter optimus maximus reſiſtere, atq; iterare pugnam iubet. reſtitere Romani, tanquam cœleſti uoce iuſſi. ipſe ad primores Romulus

prouolat. Metius Curtius ab Sabinis princeps ab arce cucurrerat: & effuſos egerat Romanos, toto quantum foro ſpatium eſt. nec procul iam à porta palatij erat, clamitans. uicimus perfidos hoſpites, imbelles hoſtes. iam ſciunt longe aliud eſſe uirgines rapere: aliud pugnare cum uiris. in eum hæc gloriantem cum globo ferociſſimorum iuuenum Romulus impetum facit. ex equo tum forte Metius pugnabat: eo pelli facilius fuit. pulſum Romani perſequuntur. & alia romana acies audacia regis accenſa, fundit Sabinos. Metius in paludem ſeſe ſtrepitu ſequentium trepidante equo coniecit. auerteratq; ea res etiam Sabinos tanti periculo uiri. Et ille quidem annuentibus, ac uocantibus ſuis, fauore multorum addito animo, euadit. Romani, Sabiniq; in media conualle duorum montium redintegrant prælium. ſed res romana erat ſuperior. Tum Sabinæ mulieres, quarum ex iniuria bellum ortum erat: crinibus paſſis, ſciſſáq; ueſte, uicto malis muliebri pauore, auſæ ſe inter tela uolantia inferre: ex tranſuerſo impetu facto, dirimere infeſtas acies: dirimere iras: hinc patres, hinc uiros orantes, ne ſe ſanguine nefando ſoceri, generiq; reſpergerent: ne parricidio macularent partus ſuos: nepotum illi, liberum hi progeniem. ſi affinitatis inter uos, ſi connubij piget: in nos uertite iras. nos cauſa belli, nos uulnerum, ac cædium uiris, ac parentibus ſumus. melius peribimus, quàm ſine alteris ueſtrum uiduæ, aut orbæ uiuemus. Mouet res tum multitudinem, tum duces. ſilentium, et repentina fit quies. inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modo, ſed ciuitatem unam ex

duabus faciunt: regnum conſociant: imperium omne conferunt Romam. Ita geminata urbe, ut Sabinis tamen aliquid daretur: quirites à Curibus appellati. monimentum eius pugnæ, ubi primum ex profunda emerſus palude equum Curtius in uado ſtatuit: Curtium lacum appellarunt. Ex bello tam triſti læta repente pax cariores Sabinas uiris, ac parentibus, & ante omneis Romulo ipſi fecit. Itaq; cum populum in curias triginta diuideret: nomina earum curijs impoſuit. id non traditur: cum haud dubie aliquanto numerus maior hoc mulierum fuerit: ætate, an dignitatibus ſuis, uirorum'ue, an ſorte lectæ ſint, quæ nomina curijs darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitum conſcriptæ ſunt, Ramnenſes ab Romulo, ab Tito Tatio Titienſes appellati. Lucerum nominis, & originis cauſa incerta eſt. inde non modo commune, ſed concors etiam regnum duobus regibus fuit. Poſt aliquot annos propinqui regis Tatij legatos Laurentium pulſant. cumq; Laurentes iure gentium agerent: apud Tatium gratia ſuorum, & preces plus poterant. igitur illorum pœnam in ſe uertit: nam Lauinij, cum ad ſolenne ſacrificium eò ueniſſet: concurſu facto interficitur. eam rem minus ægre, quàm dignum erat, tuliſſe Romulum ferunt: ſeu ob infidam ſocietatem regni: ſeu quia haud iniuria cæſum credebat. Itaq; bello quidem abſtinuit. ut tamen expiarẽtur legatorum iniuriæ, regiſq; cædes: fœdus inter Romam, Lauiniumq; urbes renouatum eſt. Et cum his quidẽ inſperata pax erat: aliud multo propius, atq; in ipſis propè portis bellũ ortum. Fidenates nimis uicinas

propè ſe conualeſcere opes rati, prius, quàm tantum roboris eſſet, quantum futurum apparebat: occupant bellum facere. iuuentute armata immiſſa, uaſtatur agri quod inter urbem, ac Fidenas eſt. inde ad læuam uerſi, quia dextra Tyberis arcebat: cum magna trepidatione agreſtium populantur. tumultusq́; repens ex agris in urbem illatus pro nuntio fuit. excitus Romulus (neq; enim dilationem pati tam uicinum bellum poterat:) exercitum educit: caſtra à Fidenis mille paſſuum locat. ibi modico præſidio relicto, egreſſus omnibus copijs, partem militum locis circa denſa obſita uirgulta obſcuris ſubſidere in inſidijs iuſſit. cum parte maiore, atq; omni equitatu profectus: id, quod quærebat: tumultuoſo, & minaci genere pugnæ obequitando ipſis propè portis hoſtem exciuit. fugæ quoque, quæ ſimulanda erat: eadem equeſtris pugna cauſam minus mirabilem dedit. &, cum uelut inter pugnæ, fugæq; conſilium trepidante equitatu pedes quoq; referret gradum: plenis repente portis effuſi hoſtes, impulſa romana acie, ſtudio inſtandi, ſequendiq́; trahũtur ad locum inſidiarum. inde ſubito exorti Romani tranſuerſam inuadunt hoſtium aciem. addunt pauorem: mota è caſtris ſigna eorum, qui in præſidio relicti fuerant. ita multiplici terrore perculſi Fidenates, prius penè, quàm Romulus, quiq́; cum eo equites erant, circumagerent frenis equos: terga uertunt: multoq́; effuſius. quippe uera fuga, qui ſimulantes pauloante ſecuti erant. oppidum repetebant: non tamen eripuere ſe hoſti. hærẽs in terga Romanus, prius, quàm fores portarum obijcerentur, uelut agmine uno irrũ

pit. Belli Fidenatis contagione irritati Veientium animi, & conſanguinitate. nam Fidenates quoq; Hetruſci fuerunt. &, quod ipſa propinquitas loci, ſi romana arma omnibus infeſta finitimis eſſent: ſtimulabant. in fines romanos excucurrerunt, populabundi magis, quàm iuſti more belli. Itaq; non caſtris poſitis, non expectato hoſtium exercitu, raptam ex agris prædã portantes, Veios rediere. Romanus contra, poſtquã hoſtem in agris non inuenit: dimicationi ultimæ inſtructus, intentus'q;, Tyberim tranſit. quem poſtquam caſtra ponere, & ad urbem acceſſurum Veientes audiuere: obuiam egreſſi: ut potius acie decernerent, q̃ incluſi de tectis, mœnibus'q; dimicarent. ibi uiribus nulla parte adiutis, tantum ueterani robore exercitus rex romanus uicit: perſecutus'q; fuſos ad mœnia hoſtes, urbe ualida muris, ac ſitu ipſo munita abſtinuit. agros rediens uaſtat, ulciſcendi magis, quàm prædæ ſtudio. eaq; clade haud minus, quàm aduerſa pugna ſubacti Veientes pacem petitum oratores Romam mittunt. agri parte multatis in centum annos induciæ datæ. Hæc fermè Romulo regnante domi, militiæ'q; geſta. quorum nihil abſonum fidei diuinæ originis, diuinitatis'q; poſt mortem creditæ, fuit: non animus in regno auito recuperando: non condendæ urbis conſilium, non bello ac pace firmandæ. ab illo enim profecto uiribus datis tantum ualuit: ut in quadraginta deinde annos tutam pacem haberet. multitudini tamen gratior fuit, quàm patribus: longe ante alios acceptiſſimus militum animis, trecentos'q; armatos ad cuſtodiam corporis, quos celeres appellauit: non in bello ſo

lum,ſed etiam in pace habuit. His immortalibus edĩtis operibus, cum ad exercitum recenſendum concionem in campo ad capræ paludem haberet: ſubito coorta tempeſtas cum magno fragore, tonitribusq; tam denſo regem operuit nimbo: ut conſpectum eius concioni abſtulerit. nec deinde in terris Romulus fuit. Romana pubes ſedato tandem pauore, poſtquam ex tam turbido die ſerena, & tranquilla lux rediјt: ubi uacuam ſedem regiam uidit, etſi ſatis credebat patrĩbus, qui proximi ſteterant, ſublimem raptum procella: tamen uelut orbitatis metu icta, mœſtum aliquandiu ſilentium obtinuit. deinde à paucis initio facto, deum deo natum, regem, parentemq; urbis romanæ ſaluere uniuerſi Romulum iubent: pacem precibus expoſcunt: uti uolens propitius ſuam ſemper ſoſpitet progeniem. Fuiſſe, credo tum quoq; aliquos, qui diſcerptum regem patrũ manibus taciti arguerent. manauit enim hæc quoq;, ſed perobſcura fama. illam alteram admiratio uiri, & pauor præſens nobilitauit. conſilio etiam unius hominis addita rei dicitur fides. nanq; Proculus Iulius ſollicita ciuitate deſyderio regis, & infenſa patribus, grauis, ut traditur, quamuis magnæ rei author, in concionem prodit. Romulus, inquit, quĩrites parens urbis huius prima hodierna luce cœlo repente delapſus ſe mihi obuium dedit. cum perfuſus horrore, uenerabundusq; aſtitiſſem, petens precibus, ut contra intueri fas eſſet: abi, nuntia, inquit, Romanis cœleſtes ita uelle: ut mea Roma caput orbis terrarum ſit. proinde rem militarem colant: ſciantq;, & ita poſteris tradant. nullas opes humanas armis romanis

reſiſtere poſſe. hæc, inquit, locutus, ſublimis abijt. Mirum quantum illi uiro nuntianti hæc fides fuerit: quam'q; deſyderium Romuli apud plebem, exercitum'q; facta fide immortalitatis, lenitum ſit. Patrum interim animos certamen regni, ac cupido uerſabat. nec dum à ſingulis, quia nemo magnopere eminebat in nouo populo: peruenerant factiones. inter ordines certabatur. oriũdi ab Sabinis, ne, quia poſt Tatij mortem ab ſua parte nõ erat regnatum in ſocietate æqua: poſſeſſionem imperij amitterent: ſui corporis creari regem uolebant. Romani ueteres peregrinum regem aſpernabantur. in uarijs uolũtatibus, regem tamen omnes uolebant, libertatis dulcedine nondum experta. Timor deinde patres inceſſit, ne ciuitatem ſine imperio, exercitum ſine duce, multarum circa ciuitatum irritatis animis, uis aliqua externa adoriretur. & eſſe igitur aliquod caput placebat: & nemo alteri concedere in animum inducebat. itaq; rem inter ſe centum patres decem decurijs factis, ſingulis'q; in ſingulas decurias creatis, qui ſummæ rerum præeſſent: conſociant. decem imperitabant: unus cum inſignibus imperij, & lictoribus erat. quinq; dierum ſpatio finiebatur imperiũ: ac per omnes in orbẽ ibat: annuum'q; interuallum regni fuit. id ab re, quod nunc quoque tenet nomen: interregnũ appellatum. Fremere deinde plebs multiplicatam ſeruitutem: centum pro uno dominos factos. nec ultra, niſi regem, & ab ipſis creatum uidebantur paſſuri. Cum ſenſiſſent ea moueri patres: offerendũ ultro rati, quod amiſſuri erant: ita gratiam ineunt, ſumma poteſtate populo permiſſa: ut non

plus darent iuris, quàm detinerẽt. decreuerunt enim, ut cum populus regem iuſſiſſet: id ſic ratum eſſet, ſi patres authores fierent. hodie quoq; in legibus, magiſtratibusq́; rogandis uſurpatur. id enim ius: ui adempta, prius, quàm populus ſuffragiũ ineat, in incertum comitiorum euentum patres authores fiunt. Tum interrex concione aduocata, quod bonum, fauſtum, felixq́; ſit, inqt, Quirites regem create. ita patribus uiſum eſt. patres deinde, ſi dignum, qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis: authores fient. adeo id gratum plebi fuit: ut, ne uicti beneficio uiderentur: id modo ſciſcerent, iuberentq́;, ut ſenatus decerneret, qui Romæ regnaret. Inclyta iuſtitia, religioq́; ea tempeſtate Numæ Põpilij erat. Curibus Sabinis habitabat conſultiſſimus uir, ut in illa quiſquam eſſe ætate poterat, omnis diuini, atq; humani iuris. authorem doctrinæ eius, quia non extat alius, falſò Samium Pythagoram edunt: quem Seruio Tullo regnante Romæ cẽtum amplius poſt annos, in ultima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleãq́;, et Crotonã iuuenum æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat. ex quibus locis, etſi eiuſdem ætatis fuiſſet: quæ fama in Sabinos, aut quo linguæ commercio quenquam ad cupiditatem diſcendi exciuiſſet? quóue præſidio unus per tot gentes diſſonas ſermone, moribusq́;, perueniſſet? Suopte igitur ingenio temperatum animum uirtutibus fuiſſe opinor magis: inſtructumq́; non tam peregrinis artibus, quàm diſciplina tetrica, ac triſti ueterum Sabinorũ: quo genere nullum quondam incorruptius fuit. Audito nomine Numæ patres romani, quanquam incli

nari opes ad Sabinos rege inde ſumpto uidebantur: tamen neq; ſe qſquam, nec factionis ſuæ aliũ, nec deniq; patrũ, aut ciuiũ quenquã præferre illi uiro auſi: ad unum oẽs Numæ Pompilio regnum deferendũ decernunt. Accitus, ſicut Romulus augurato in urbe condenda regnũ adeptus eſt. de ſe quoq; deos conſuli iuſſit. inde ab augure, cui deinde honoris gratia publicum id, perpetuumq; ſacerdotiũ fuit: deductus in arcem, in lapide ad meridiẽ uerſus conſedit. augur ad læuam eius capite uelato ſedem cœpit, dextra manu baculum ſine nodo aduncum tenens: quem lituum apellauerunt. inde ubi proſpectu in urbem, agrumq; capto, deos precatus: regiones ab oriente ad occaſum determinauit: dextras ad meridiem partes, læuaſq; ad ſeptentrionem eſſe dixit ſignum, contra quod lõgiſſime conſpectum oculi ferebant: animo finiuit. tum lituo in læuam manum translato, dextra in capite Numæ impoſita, precatus eſt ita. Iupiter pater, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo: regem Romæ eſſe: ut tua ſigna nobis certa, ac clara ſint inter eos fines, quos feci. tum peragit uerbis auſpicia, quæ mitti uellet. quibus miſſis, declaratus rex Numa de templo deſcendit. qui regno ita potitus, urbem nouam conditam ui, & armis, iure eam, legibuſq;, ac moribus de integro condere parat. quibus cum inter bella aſſueſcere uideret non poſſe: quippe efferatis militia animis mitigandum ferocem populum armorũ diſſuetudine ratus, Ianum ad infimum argiletum indicem pacis, belliq; fecit: apertus ut in armis eſſe ciuitatem, clauſus pacatos circa omneis populos ſignifica

ret. Bis deinde poſt Numæ regnum clauſus fuit: ſemel Tito Manlio COS. poſt punicum primum perfectum bellum: iterum, quod noſtræ ætati dij dederunt, ut uideremus: poſt bellum actiacum ab imperatore Cæſare Auguſto pace terra, mariq; parta. Clauſo eo, cum omnium circa finitimorum ſocietate, ac fœderibus iunxiſſet animos: poſitis externorum periculorum curis ne luxuriarentur otio animi: quos metus hoſtium, diſciplináq; militaris continuerat: omnium primum rem ad multitudinem imperitam, & illis ſeculis rudem, efficaciſſimam, deorum metum iniicien dum ratus eſt. qui, cum deſcendere ad animos ſine aliquo commento miraculi non poſſet: ſimulat ſibi cum dea Aegeria cõgreſſus nocturnos eſſe: eius ſe monitu, quæ acceptiſſima diis eſſent, ſacra inſtituere: ſacerdotes ſuos cuique deorum præficere, atq; omnium primum ad curſum lunæ in duodecim menſes deſcribit annum. quem, quia tricenos dies ſingulis menſibus luna non explet, deſuntq; dies ſolido anno, qui ſolſtitiali circumagitur orbe: intercalares menſibus interponendo ita diſpenſauit: ut uigeſimo anno ad metam eandem ſolis, unde orſi eſſent, plenis annorum omnium ſpatiis dies congruerent. Idem nefaſtos dies, faſtoſq; fecit: quia aliquando nihil cum populo agi utile futurum erat. Tum ſacerdotibus creandis animum adiecit: quanquam ipſe plurima ſacra obibat: ea maxime, quæ nunc ad dialem flaminem pertinent. ſed quia in ciuitate bellicoſa plures Romuli, quàm Numæ ſimiles reges putabat fore: ituroſq; ipſos ad bella: ne ſacra regiæ uicis deſererentur, flaminem Ioui aſſidu

tum ſacerdotem creauit: inſigniq; eum ueſte, & curuli regia ſella adornauit. huic duos flamines adiecit, Marti unum, alterum Quirino: uirginesq; Veſtæ legit, Alba oriundum ſacerdotium, & genti conditoris haud alienum. his, ut aſſidue templi antiſtites eſſent: ſtipendium de publico ſtatuit, uirginitate, alijsq; cærimoniis uenerabiles, ac ſanctas fecit. Salios item duodecim Marti gradiuo legit: tunicæq; pictæ inſigne dedit: & ſuper tunicam æneum pectori tegumen, cœleſtiaq; arma, quæ ancilia appellantur ferre, ac per urbem ire canentes carmina cum tripudijs, ſolenniq; ſaltatu iuſſit. Pontificem deinde Numa Marcium Marci filium ex patribus legit: eiq; ſacra omnia exſcripta, exſignataq; attribuit: quibus hoſtiis, quibus diebus, ad quæ templa ſacra fierent: atque unde in eos ſumptus pecunia erogaretur. cætera quoq; oĩa publica, priuataq; ſacra pontificis ſcitis ſubiecit: ut eſſet, quò conſultum plebs ueniret: nequid diuini iuris negligendo patrios ritus, peregrinosq; aſciſcendo, turbaretur. nec cœleſtes modo cærimonias, ſed iuſta quoq; funebria, placandosq; manes ut idem pontifex edoceret: quæq; prodigia fulminibus, alioue quo uiſu miſſa ſuſciperẽtur, atque curarentur, ad ea elicienda ex mentibus diuinis Ioui Elicio aram in Auentino dicauit: deumq; conſuluit augurijs, quæ ſuſcipiẽda eſſent. ad hæc conſultanda, procurandaq;, multitudine omni à ui, & armis conuerſa, & animi aliquid agendo occupati erant: & deorum aſſidua inſidens cura cum intereſſe rebus humanis cœleſte numen uideretur: ea pietate omnium pectora imbuerat: ut fides, ac iuſiurá-

dum propulſo legum, ac pœnarum metu ciuitatem regerent: & cum ipſi ſe homines in regis, uelut unici exempli, mores formarent: tum finitimi etiam populi, qui ante caſtra, non urbem poſitam in medio ad ſolicitandam omnium pacem crediderant: in eam uerecundiam adducti ſunt, ut ciuitatem totam in cultum uerſam deorum, uiolari ducerent nefas. Lucus erat, quem medium, ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quò quia ſe perſæpe Numa ſine arbitris, uelut ad congreſſum deæ inferebat: camœnis eum lucum ſacrauit: quod earum ſibi concilia cum coniuge ſua Aegeria eſſent: & ſoli fidei ſolenne inſtituit. ad id ſacrariũ flamines bigis curru arcuato uehi iuſſit. manuq; ad digitos uſque inuoluta rem diuinam facere: ſignificantes fidem tutandam, ſedemq́; eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Multa alia ſacrificia, locaq; ſacris faciendis, quæ Argeos pontifices uocant: dedicauit. omnium tamen maximum eius operum fuit tutela per omne regni tempus: haud minor pacis, quàm regni. Ita duo deinceps reges, alius alia uia, ille bello, hic pace ciuitatem auxerunt. Romulus ſeptem & triginta regnauit annos: Numa tres & quadraginta. Tum ualida, tum temperata & belli, & pacis artibus erat ciuitas. Numæ morte ad interregnum res rediјt. Inde Tullum Hoſtiliũ nepotem Hoſtilij, cuius in infirma arce clara pugna aduerſus Sabinos fuerat: regem populus iuſſit. patres authores facti. Hic non ſolum proximo regi diſſimilis, ſed ferocior etiam Romulo fuit: tum ætas uireſq́;, tum auita quoq; gloria animum ſtimulabat. Seneſcere igitur ciuitatem otio ratus, undiq;

tus, undiq; materiam excitandi belli quærebat. Forte euenit, ut agreſtes Romani ex Albano agro, Albani ex Romano prædas inuicem agerent. imperitabat tum Caius Ciuilius Albæ. utrinq; legati ferè ſub idē tēpus ad res repetēdas miſſi. Tullus præceperat ſuis, nequid prius, quàm mandata agerent. ſatis ſciebat negaturum Albanum, ita pie bellum indici poſſe. ab Albanis ſocordius res acta. excepti hoſpitio ab Tullo blāde, ac benigne comiter regis conuiuium celebrant. tantiſper Romani & res repetiuerant priores: & neganti Albano bellum in trigeſimum diem indixerant. hæc renuntiant Tullo. Tū legatis Tullus dicendi poteſtatē quid petentes uenerint, facit. illi omnium ignari, primum purgando terunt tempus. ſe inuitos quicquam, quod minus placeat Tullo, dicturos: ſed imperio ſubigi. res repetitum ſe ueniſſe: ni reddantur, bellum indicere iuſſos. Ad hæc Tullus, nuntiate, inquit, regi ueſtro regem Romanum deos facere teſtes: uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit: ut in eū omnes expetant huiuſce clades belli. Hæc nuntiant domum Albani. & bellum utrinq; ſumma ope parabatur, ciuili ſimillimum bello, propè inter parentes, natosq;, troianam utranque prolem: cum Lauinium ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorum ſtirpe regum oriundi Romani eſſent. Euentus tamen belli minus miſerabilem dimicationem fecit: quod nec acie certatum eſt: & tectis modo dirutis alterius urbis, duo populi in unum confuſi ſunt. Albani priores ingenti exercitu in agrum Romanum impetum fecere. caſtra ab urbe haud plus quinq; mil

lia paſſuum locant: foſſa circundant. foſſa Ciuilia ab nomine ducis per aliquot ſecula appellata eſt: donec cum re nomen quoq; uetuſtate aboleuit. in his caſtris Ciuilius Albanus rex moritur. dictatorem Albani Metium Suffetium creant. Interim Tullus ferox præcipue morte regis, magnumq; deorum numen ab ipſo capite orſum, in omne nomen Albanum expetiturũ pœnas ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hoſtium caſtris, infeſto exercitu in agrum Albanum pergit. ea res ab ſtatiuis exciuit Metium. is ducit exercitum, quàm proxime ad hoſtem poteſt. inde legatum præmiſſum nuntiare Tullo iubet: prius quàm dimicent, opus eſſe colloquio. ſi ſecum congreſſus ſit, ſatis ſcire ea ſe allaturum: quæ nihilo minus ad rem romanam, quàm ad Albanã pertineant. haud aſpernatus Tullus, tametſi uana afferebantur: ſuos in aciem educit. exeunt contra et Albani. Poſtquã inſtructi utriq; ſtabant: cum paucis procerum in medium duces procedunt. ibi infit Albanus iniurias, & non redditas res ex fœdere, quæ repetitæ ſint, et ego regem noſtrum ciuiliũ cauſam huiuſce eſſe belli audiſſe uideor. nec te dubito Tulle eadẽ præteferre. ſed ſi uera potius, quàm: dictu ſpecioſa dicenda ſunt. cupido imperij duos cognatos, uicinoſq; populos ad arma ſtimulat. neq; recte an perperam interpretor. fuerit iſta eius deliberatio, qui bellum ſuſcepit. me Albani gerendo bello ducem creauere. Illud te Tulle monitum uelim: hetruſca res, q̃ta circa nos, teq; maxime ſit, quo propior es Volſcis, hoc magis ſcis multũ illi terra, plurimũ mari pollent. memor eſto iã, cum ſignum pugnæ dabis,

has duas acies ſpectaculo fore: ut feſſos, confectoſq́; ſimul, uictorē, ac uictum aggrediātur. Itaq; ſi nos dij amant: quoniā non contenti libertate certa, in dubiā imperij, ſeruitiiq́; aleam imus: ineamus aliquam uiam, qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriusq; populi decerni poſſit. Haud diſplicet res Tullo: quanquam tum indole animi, tum ſpe uictoriæ ferocior erat. quærentibus utrinq; ratio initur: cui & fortuna ipſa præbuit materiam. Forte in duobus tum exercitibus erant trigemini fratres, nec ætate, nec uiribus diſpares, Horatios, Curatioſq́; fuiſſe ſatis conſtat. nec fermè res antiqua alia eſt nobilior. tamen in re tam clara nominum error manet: utrius populi Horatij, utrius Curatij fuerint. authores utroq; trahunt. plures tamen inuenio, qui romanos Horatios uocent, hos ut ſequar, inclinat animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro ſua quiſq; patria dimicent. ferro ibi imperium fore, unde uictoria fuerit. nihil recuſatur. tempus, & locus conuenit. prius, quàm dimicarēt, fœdus ictum inter Romanos & Albanos eſt his legibus, ut cuius populi ciues eo certamine uiciſſent: is alteri populo cū bona pace imperitaret. fœdera alia aliis legibus: cæterū eodem modo omnia fiūt. Tū ita factū accepimus. nec ullius uetuſtior fœderis memoria eſt. fecialis regem Tullum ita rogauit. Iubes'ne me rex cum patrepatrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege Sagmina, inquit, te rex poſco. rex ait puram tollito. fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: poſtea regem ita rogauit. rex facis'ne me tu regum nuntium

populi romani quiritium? uaſa, comiteſq́; meos? Rex reſpondit. quod ſine fraude mea, populiq́; romani quiritium fiat, facio. Fecialis erat Marcus Valerius. patrem patratum Sp. Fuſium fecit, uerbena caput, capilloſq́; tangens. paterpatratus ad iuſiurandum patrandum, id eſt ſanciendum eſt. fit fœdus: multiſq́; id uerbis, quæ longo effata carmine, non operæ eſt referre: peragit. legibus deinde recitatis, audi, inquit, Iupiter: audi paterpatrate populi Albani: audi tu populus Albanus: ut illa palàm prima, poſtremaúe ex illis tabulis, ceráue recitata ſunt: ſine dolo malo utiq; ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt. illis legibus populus Romanus prior non deficiet. ſi prior defecerit publico conſilio, dolo malo: tu illo die Iupiter populum Romanum ſic ferito: ut ego hunc porcum hodie feriam: tantóq; magis ferito: quanto magis potes, polleſq́;. id ubi dixit, porcum ſaxo ſilice percuſſit. Sua item carmina Albani, ſuumq; iuſiurandum per ſuum dictatorem, ſuoſq; ſacerdotes peregerunt. Fœdere icto, trigemini, ſicut conuenerat, arma capiunt. cum ſui utroſq; adhortarentur: deos patrios, patriam, ac parentes, quicquid ciuium domi, quicquid in exercitu ſit: illorum tunc arma, illorum intueri manus: feroces et ſuopte ingenio, & pleni adhortantium uocibus, in medium inter duas acies procedunt. Conſederant utrinq; pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis, quàm curæ expertes. quippe imperium agebatur, in tam paucorum uirtute, atq; fortuna poſitum. itaq; ergo erecti, ſuſpenſiq́; in minime gratum ſpectaculum animo incenduntur. datur ſignum: infeſtiſq́; armis, uelut acies,

terni iuuenes magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium, ſeruitiumq́; obuerſatur animo: futuraq́; ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Vt primo ſtatim concurſu increpuere arma: micantesq́; fulſere gladij: horror ingens ſpectantes perſtringit: & neutro inclinata ſpe torpebat uox, ſpiritusq́;. Conſertis deinde manibus, cum iam non motus tantum corporum, agitatioq́; anceps telorum, armorumq́;, ſed uulnera quoq;, & ſanguis ſpectaculo eſſent: duo romani, ſuper alium alius, uulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt. ad quorum caſum cum clamaſſet gaudio Albanus exercitus: romanas legiones iam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes uice unius, quē tres Curiatij circunſteterant. Forte is integer fuit: ut uniuerſis ſolus nequaquam par, ſic aduerſus ſingulos ferox. ergo, ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam: ita ratus ſecuturos, ut quenq; uulnere affectum corpus ſineret. Iam aliquantum ſpatij ex eo loco, ubi pugnatum eſt, aufugerat: cum reſpiciens uidet magnis interuallis ſequentes: unum haud procul ab ſeſe abeſſe. in eum magno impetu redijt. & dum Albanus exercitus inclamat Curiatijs, uti opem ferant fratri: iam Horatius cæſo hoſte uictor ſecundam pugnam petebat. tunc clamore, qualis ex inſperato pauentium ſolet: Romani adiuuant militem ſuum. & ille defungi prælio feſtinat. prius itaq;, quàm alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet: & alterum Curiatium conficit. Iamq́; æquato marte ſinguli ſupererant: ſed nec

ſpe,nec uiribus pares. alterum intactum ferro corpus, & geminata uictoria ferocem in certamen tertium dabant. alter feſſum uulnere,feſſum curſu trahens corpus,uictusq; fratrum ante ſe ſtrage, uictori obijcitur hoſti. nec illud prælium fuit. Romanus exultans, duos,inquit,fratrum manibus dedi: tertium cauſam belli huiuſce,ut romanus Albano imperet,dabo. male ſuſtinenti arma gladium ſuperne iugulo defigit: iacentem ſpoliat. Romani ouantes,ac gratulantes Horatium accipiunt: eo maiore cum gaudio, quo propè metum res fuerat. Ad ſepulturam inde ſuorum nequaquam paribus animis uertuntur: quippe imperio alteri aucti,alteri ditionis alienæ facti. ſepulchra extant,quo quiſq; loco cecidit: duo romana uno loco propius Albam: tria Albana Romam uerſus: ſed diſtantia locis,& ut pugnatum eſt. Prius, quàm inde digrederentur,roganti Metio ex fœdere icto quid imperaret,imperat Tullus,uti iuuentutem in armis habeat: uſurum ſe eorum opera,ſi bellum cum Veientibus foret. ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat,trigemina ſpolia præ ſe gerens. cui ſoror uirgo,quæ deſponſata uni ex Curiatijs fuerat: obuiã ante portam Capenam fuit. cognitoq; ſuper humeros fratris paludamento ſponſi,quod ipſa confecerat: ſoluit crines: & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. mouet feroci iuueni animum comploratio ſororis in uictoria ſua,tantoq; gaudio publico. ſtricto itaq; gladio ſimul uerbis increpans transfigit puellam. Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum,inqt, oblita fratrum mortuorum,uiuiq;,oblita patriæ. ſic

eat, quæcunq; romanum lugebit hoſtem. Atrox uiſum id facinus patribus, plebiq;: ſed recens meritum facto obſtabat. tamen raptus in ius ad regem. Rex, ne ipſe tam triſtis, ingratiq; ad uulgus iudicij, aut ſecundum iudicium ſupplicij author eſſet: concilio populi aduocato, duumuiros, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent ſecundum legem: facio. lex horrendi carminis erat. duumuiri perduellionem iudicent. ſi à duũuiris prouocarit: prouocatione certato. ſi uincent: caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: uerberato, uel intra pomœrium, uel extra pomœrium. Hac lege duumuiri creati, qui ſe abſoluere non rebantur: ea lege ne innoxium quidem poſſe: cum condemnaſſent: tum alter ex his, P. Horati tibi perduellionem iudico, inquit. lictor colliga manus. acceſſerat lictor: inijciebatq; laqueum. tum Horatius authore Tullo clemente legis interprete, prouoco, inquit. ita de prouocatione certatum ad populum eſt. Moti homines ſunt in eo iudicio: maxime P. Horatio patre proclamante ſe filiam iure cæſam iudicare: ni ita eſſet, patrio iure in filium animaduerſurũ fuiſſe. orabat deinde, ne ſe, quem pauloante cum egregia ſtirpe conſpexiſſent: orbum liberis facerent. inter hæc ſenex iuuenem amplexus, ſpolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc pila horatia appellatur: oſtentans, huncine aiebat, quẽ modo decoratum, ouantemq; uictoria incedentem uidiſtis quirites: eũ ſub furca uinctum inter uerbera, et cruciatus uidere poteſtis? qđ uix Albanorũ oculi tam deforme ſpectaculũ ferre poſſent. I lictor, colliga manus, quæ pauloante armatæ imperiũ populo Ro. pepe

rerunt. I, caput obnube liberatoris huius urbis: arbori infelici ſuſpende: uerbera uel intra pomœrium, modo inter illa pila, & ſpolia hoſtium: uel extra pomœrium, modo intra ſepulchra Curiatiorum. quò enim ducere hunc iuuenem poteſtis: ubi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicij uindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec ipſius parem in omni periculo animum: abſoluerúntq; admiratione magis uirtutis, quàm iure cauſæ. Itaq; ut cædes manifeſta, aliquo tamen piaculo lueretur: imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. is quibuſdam piacularibus ſacrificijs factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita ſunt: tranſmiſſo per uiam tigillo, capite adoperto, uelut ſub iugum miſit iuuenem. id hodie publice quoq; ſemper refectum manet. ſororium tigillum uocant. Horatiæ ſepulchrum, quo loco corruerat icta, conſtructum eſt ſaxo quadrato. Nec diu pax albana manſit. inuidia uulgi, quod tribus militibus fortuna publica commiſſa fuerit: uanum ingenium dictatoris corrupit. &, quoniam recta conſilia haud bene euenerant: prauis reconciliare popularium animos cœpit. igitur ut prius in bello pacem, ſic in pace bellum quærens, quia ſuæ ciuitati animorũ plus, quàm uirium cernebat eſſe: ad bellum palàm, atq; ex edicto gerendum alios concitat populos: ſuis per ſpeciem ſocietatis proditionem reſeruat. Fidenates colonia romana, Veientibus ſocijs conſilij aſſumptis, pacto tranſitionis Albanorum, ad bellum, atq; arma incitantur. Cũ Fidenæ aperte deſciſſent: Tullus Metio, exercitúq; eius ab Alba acito, contra hoſtes ducit. ubi Anienem tran

ſijt, ad confluentes collocat caſtra inter eum locum, & Fidenas Veientium exercitus Tyberim tranſierat. hi & in acie propè flumen tenuere dextrum cornu: in ſiniſtro Fidenates propius montes conſiſtunt. Tullus ad uerſus Veientem hoſtem dirigit ſuos: Albanos contra legionem Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat, quàm fidei. nec manere ergo, nec tranſire aperte auſus, ſenſim ad montes ſuccedit. inde ubi ſatis ſubiſſe ſeſe ratus eſt: erigit totam aciem: fluctuansq́; animo, ut tereret tempus, ordines explicat. conſilium erat, qua fortuna rem daret, ea inclinare uires. miraculo primo eſſe Romanis, qui proximi ſteterant: ut nudari latera ſua ſociorum digreſſu ſenſerunt. inde eques citato equo nuntiat regi abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim uouit ſalios, fanaq́; Pallori, ac Pauori. equitem clara increpans uoce, ut hoſtes exaudirent, redire in prælium iubet. nihil trepidatione opus eſſe: ſuo iuſſu circunduci Albanorum exercitum: ut Fidenatium nuda terga inuadat. idem imperat, ut haſtas equites erigere iubeat. id factum magnæ parti peditum Romanorum conſpectum abeuntis Albani exercitus interſepſit. qui uiderant: id, quod ab rege auditum erat, rati, eo acrius pugnant. Terror ad hoſtes tranſit: & audiuerant clara uoce dictum: & magna pars Fidenatium, ut qui coloni additi Romanis eſſent: latine ſciebant. Itaq; ne ſubito ex collibus decurſu Albanorum intercluderētur ab oppido: terga uertunt. inſtat Tullus: fuſoq́; Fidenatium cornu, in Veientem alieno pauore perculſum ferocior redit. nec illi tulere impetum. ſed ab effuſa fu

ga flumen obiectum à tergo arcebat. quò poſtquam fuga inclinauit: alij arma fœde iactantes in aquam cæci ruebant: alij, dum cunctantur in ripis: inter fugæ, pugnæq; conſilium oppreſſi. non alia ante romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus ſpectator certaminis deductus in campos. Metius Tullo deuictos hoſtes gratulatur. contra Tullus Metium benigne alloquitur: quod bene uertat: caſtra Albanos Romanus caſtris iungere iubet: ſacrificium luſtrale in diem poſterum parat. Vbi illuxit, paratis omnibus, ut aſſolet, uocari ad concionem utrunq; exercitum iubet. præcones ab extremo orſi primos exciuere Albanos. hi nouitate etiam rei moti, ut regem Romanum concionantem audirent: proximi conſtitere. ex compoſito armata circundatur romana legio. centurionibus datum negotium erat: ut ſine mora imperia exequerentur. Tum ita Tullus infit. Romani, ſi unquam ante aliâs ullo in bello fuit, quod primum dijs immortalibus gratias ageretis: deinde ueſtræ ipſorũ uirtuti: heſternum id prælium fuit. dimicatum eſt enim non magis cum hoſtibus, quàm (quæ dimicatio maior, ac periculoſior eſt) cum proditione, ac perfidia ſociorum. nam, ne uos falſa opinio teneat: iniuſſu meo Albani ſubiere ad montes: nec imperium illud meum, ſed conſilium, & imperij ſimulatio fuit: ut nec uobis ignorantibus deſeri uos, auerteretur à certamine animus: & hoſtibus circũueniri ſe ab tergo ratis, terror, ac fuga inijceretur. Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum eſt. ducem ſecuti ſunt: ut & uos, ſiquò ego inde agmen declinare uoluiſſem: feciſſetis: Metius ille eſt ductor iti-

neris huius: Metius idem huius machinator belli: Metius fœderis romani, albaniq; ruptor. audeat deinde talia alius: niſi in hunc inſigne iam documentū mortalibus dedero. Centuriones armati Metium circunſiſtunt. rex cætera, ut orſus erat, peragit. Quod bonū, fauſtum, felix'q; ſit populo romano, ac mihi, uobis'q; Albani: populum omnem Albanū Romam traducere in animo eſt: ciuitatem dare plebi: primores in patres legere: unam urbem, unam rempublicam facere: ut ex uno quondam in duos populos diuiſa Albana res eſt, ſic nunc in unum redeat. Ad hæc Albana pubes inermis ab armatis ſepta in uarijs uoluntatibus, communi tamen metu cogente, ſilentiū tenet. tum Tullus, Meti Suffeti, inquit, ſi ipſe diſcere poſſes fidem, ac fœdera ſeruare: uiuo tibi ea diſciplina à me adhibita eſſet: nunc quoniam tuum inſanabile ingenium eſt: at tu tuo ſupplicio doce humanum genus ea ſancta credere, quæ à te uiolata ſunt. ut igitur pauloante animū inter Fidenatem, romanam'q; rē ancipitem geſſiſti: ita iam corpus paſſim diſtrahendum dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in currus earū diſtentum illigat Metium. deinde in diuerſum iter equi concitati, lacerum in utroq; curru corpus, qua inhæſerant uinculis membra, portantes. auertēre oēs à tanta fœditate ſpectaculi oculos. Primū, ultimum'q; illud ſuppliciū apud Romanos exēpli parum memoris legum humanarū fuit. in alijs gloriari licet, nulli gentiū mitiores placuiſſe pœnas. inter hæc iā præmiſſi Albam erant eqtes: qui multitudinem traducerēt Romam. legiones deinde ductæ ad diruendā urbem. quæ ubi intraue-

re portas: non q̄dẽ fuit tumultus ille, nec pauor, qualis
captarum eſſe urbium ſolet: cùm effractis portis, ſtra
tis'ue ariete muris, aut arce ui capta, clamor hoſtilis,
& curſus per urbem armatorum omnia ferro, flam
maq́; miſcet. ſed ſilentium triſte, ac tacita mœſtitia ita
defixit omnium animos: ut præ metu obliti quid re
linquerent, quid ſecum ferrent, deficiente conſilio, ro
gitantesq́; alij alios, nunc in liminibus ſtarent: nunc
errabundi domos ſuas, ultimum illud, uiſuri perua-
garentur. Vt uero iam equitum clamor exire iuben
tium inſtabat: iam fragor tectorum, quæ dirueban-
tur, ultimis urbis partibus audiebatur: puluisq́; ex di
ſtãtibus locis ortus, uelut nube inducta omnia imple
uerat: raptim q̄bus quisq; poterat elatis, cum larẽ, ac
penates, tectaq́;, in q̄bus natus quisq;, educatusq́; eſſet:
relinquentes, exirent: iã continens agmen migranti-
um impleuerat uias: & conſpectus aliorum mutua
miſeratione integrabat lachrymas: uocesq́; etiam mi
ſerabiles exaudiebantur: mulierum præcipue, cum ob
ſeſſa ab armatis templa auguſta præterirent: ac ue-
lut captos relinquerent deos. Egreſſis urbem Albanis
Romanus paſſim publica, priuataq́; omnia tecta ad-
æquat ſolo. unaq́; hora quadringentorum annorum
opus, quibus Alba ſteterat: excidio, ac ruinis dedit.
templis tamen deũm (ita enim edictum ab rege fue-
rat) temperatum eſt. Roma interim creſcit Albæ rui-
nis: duplicatur ciuium numerus: Cœlius additur urbi
mons: &, quo frequentius habitaretur, eandem ſedem
Tullus regiæ capit: ibiq; habitauit. principes Alba-
norum in patres, ut ea quoq; pars reipublicæ creſcæ

ret: legit: Tullios, Seruilios, Quintios, Geganios, Curiatios, Chlœlios, templum'q; ordini abſe aucto. curiā fecit: quæ Hoſtilia uſq; ad patrum noſtrorum ætatem appellata eſt. & ut omnium ordinum uiribus aliquid ex nouo populo adijceretur: equitum decem turmas ex Albanis legit. legiones etiam ueteres eodem ſupplemento expleuit: & nouas ſcripſit. Hac fiducia uirium Tullus Sabinis bellum indicit, genti ea tempeſtate ſecūdum Hetruſcos opulētiſſimæ uiris, armis'q;. utrinq; iniuriæ factæ: ac res neqcquā erāt repetitæ. Tullus ad Feroniæ fanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehenſos querebatur: Sabini ſuos prius in lucum confugiſſe: ac Romæ retentos. hæ cauſæ belli ferebantur. Sabini haud parum memores, & ſuarum uirium partem Romæ ab Tatio locatam, & romanam rem nuper etiā adiectione populi Albani auctam, circunſpicere & ipſi externa auxilia. Hetruria erat uicina: proximi Hetruſcorum Veientes: inde ob reſiduas bellorum iras maxime ſolicitatis ad defectionē animis, uoluntarios traxere. & apud uagos quoſdam ex inopi plebe etiam merces ualuit. publico auxilio nullo adiuti ſunt ualuit'q; apud Veientes (nam de cæteris minus mirum eſt) pacta cum Romulo induciarum fides. Cum bellum utrinque ſumma ope pararent: uerti'q; in eo res uideretur: utri prius arma inferrent: occupat Tullus in agrum Sabinū tranſire. pugna atrox ad ſyluam Malitiam fuit. ubi & peditum quidem robore, cæterum equitatu aucto nuper, plurimum romana acies ualuit. ab equitibus repente inuectis turbati ordines ſunt Sabinorum. nec

pugna deinde illis conſtare, nec fuga explicari ſine magna cæde potuit. Deuictis Sabinis, cum in magna gloria, magniſq; opibus regnum Tulli, ac tota res romana eſſet: nuntiatum regi, patribuſq; eſt in monte Albano lapidibus pluiſſe. quod cum credi uix poſſet: miſſis ad id uiſendum prodigium, in conſpectu haud aliter, quàm cum grandinem uẽti glomeratam in terras agunt: crebri cecidere cœlo lapides. uiſi etiam audire uocem ingentem ex ſummi cacuminis luco: ut patrio ritu ſacra Albani facerẽt: quæ uelut dijs quoq; ſimul cum patria relictis, obliuioni dederant. & aut romana ſacra ſuſceperant: aut fortunæ (ut fit) obirati cultum reliquerant deûm. Romanis quoq; ab eodem prodigio nouendiale ſacrum publicè ſuſceptum eſt: ſeu uoce cœleſti ex Albano monte miſſa (nam id quoq; traditur:) ſeu aruſpicum monitu. manſit certe ſolenne: ut quandocunque idem prodigium nuntiaretur, feriæ per nouem dies agerentur. haud ita multo poſt peſtilentia laboratum eſt. unde cum pigritia militandi oriretur: nulla tamẽ ab armis quies dabatur à bellicoſo rege, ſalubriora etiam credente militiæ, q̃ domi iuuenum corpora eſſe: donec ipſe quoq; longinquo morbo eſt implicatus. tunc adeo fracti ſimul cum corpore ſunt ſpiritus illi feroces: ut qui nihil ante ratus eſſet minus regium, quàm ſacris dedere animum: repente omnibus, magnis, paruiſq; ſuperſtitionibus obnoxius degeret: religionibuſq; etiam populum impleret. uulgo iam homines eum ſtatum rerum, qui ſub Numa rege fuerat: requirentes, unam opem ægris corporibus relictã, ſi pax, ueniaq; ab diis imperata eſſet: credebãt.

Ipſum regem tradunt uoluentem commentarios Numæ, cum ibi quædam occulta ſolennia ſacrificia Ioui Elicio facta inueniſſet: operatum his ſacris ſe abdidiſſe: ſed non rite initum, aut curatum id ſacrum eſſe: nec ſolum nullam ei oblatam cœleſtium ſpeciem: ſed ira Iouis ſolicitati praua religione fulmine ictum cũ domo conflagraſſe. Tullus magna gloria belli regnauit annos duos et triginta. Mortuo Tullo, res, ut inſtitutum iam inde ab initio erat: ad patres redierat: hiq; interregem nominauerant. quo comitia habente, Ancum Martium regem populus creauit: patres fuere auctores. Numæ Pompilij regis nepos filia ortus Ancus Martius erat. qui ut regnare cœpit, & auitæ gloriæ memor, & quia proximum regnum cæteris egregium ab una parte haud ſatis proſperum fuerat, aut neglectis religionibus, aut praue cultis: longéq; antiquiſſimum ratus ſacra publica, ut ab Numa inſtituta erãt, facere, omnia ea ex commentarijs regis pontificem maximum in album elata proponere in publico iubet. inde & ciuibus otij cupidis, & finitimis ciuitatibus facta ſpes, in aui mores, atq; inſtituta regem abiturũ. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum fœdus erat: ſuſtulerãt animos. et cum incurſionem in agrũ romanum feciſſent: repetẽtibus res Romanis ſuperbe reſpõſum reddiderũt: deſidẽ romanum regẽ inter ſacella, & aras acturũ eſſe regnum rati. Mediũ erat in Anco ingeniũ: & Numæ, & Romuli memor: & præterquã quod aui regno magis neceſſariã fuiſſe pacem credebat, cum in nouo, tum feroci populo: etiam quod illi contigiſſet otium ſine iniuria, id ſe haud faci

le habiturũ: tentari patientiã, et tentatã contemni: tem poráq; eſſe Tullo regi aptiora, quàm Numæ: ut tamen, quoniam Numa in pace religiones inſtituiſſet: à ſe bellicæ cærimoniæ proderentur: nec gererentur ſolum, ſed etiam indicerentur bella aliquo ritu: ius ab antiqua gente Aequicolis, quod nunc feciales habent: deſcripſit: quo res repetuntur. Legatus ubi ad fines eorum uenit, unde res repetuntur: capite uelato (filo lanæ uelamen eſt:) audi Iupiter, inquit: audite fines: (cuiuſcunq; gentis ſunt, nominat:) audiat fas. ego ſum publicus nuntius populi Romani: iuſte pieq; legatus uenio: uerbiſq; meis fides ſit. peragit deinde poſtulata. inde Iouẽ teſtem facit. ſi ego iniuſte, impieq; illos homines, illaſq; res dedier nuntio populi Romani mihi expoſco: tum patriæ compotem me nũquam ſinas eſſe. Hæc, cum fines ſupra ſcandit, hæc, quicunque ei primus uir obuius fuerit: hæc portam ingrediens, hæc forum ingreſſus, paucis uerbis carminis, concipiendiq; iuriſiurandi mutatis, peragit. ſi non deduntur, quos expoſcit: diebus tribus & triginta (tot enim ſolennes ſunt) peractis, bellum ita indicit. Audi Iupiter, & tu Iuno: Quirine, diiq; omnes cœleſtes, uoſq; terreſtres, uoſq; inferni audite. ego uos teſtor: populum illum (quicunq; eſt, nominat) iniuſtum eſſe, neq; ius perſoluere. ſed de iſtis rebus in patria maiores natu conſulemus, quo pacto ius noſtrum adipiſcamur. Cum is nuntius Romam ad conſulendum redit: confeſtim rex ex his fermè uerbis patres conſulebat. quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani quiritium patri

patrato

patrato priſcorum Latinorum, hominibuſq; priſcis Latinis: quas res nec dederunt, nec ſoluerunt, nec fecerunt: quas res dari, fieri, ſolui oportuit: dic, inquit ei, quem primum ſententiam rogabat: quid cenſes? tum ille puro, pioq; duello quærendas cenſeo: itaq; conſentio, conſciſcoq;. inde ordine alij rogabantur. quãdoq; pars maior eorum, qui aderant, in eandem ſententiam ibat. bellum erat conſenſu fieri ſolitum: ut fecialis haſtam ferratam, aut ſanguineã præuſtã ad fines eorum ferret: & non minus tribus puberibus præſentibus diceret: quod populi priſcorum Latinorum, homines'ue priſci Latini aduerſus populum Romanum quiritium fecerunt, deliquerunt. quod populus Romanus quiritium bellum cum priſcis Latinis iuſſit eſſe, ſenatus'ue populi Romani quiritium cenſuit, conſenſit, conſciuit: ut bellum cum priſcis Latinis fieret. Ob eam rem ego, populuſq; Romanus populis priſcorum Latinorum, hominibuſq; priſcis Latinis bellum indico, facioq;. id ubi dixiſſet, haſtam in fines eorum emittebat. Hoc tum modo ab Latinis repetitæ res, ac bellum indictum, moremq; eum poſteri acceperunt. Ancus demandata cura ſacrorum flaminibus, ſacerdotibuſq; alijs, exercitu nouo conſcripto profectus Politorium urbem Latinorum ui cepit. ſecutuſq; morem regum priorum, qui rem romanam auxerant hoſtibus in ciuitatem accipiendis: multitudinem omnem Romam traduxit. & cum circa palatium ſedem ueteres Romani, Sabini Capitolium, atq; arcem, Cœlium montem Albani impleſſent: Auentinum nouæ multitudini datum. additi eidem

haud ita multo poſt, Tellenis, Ficanáq; captis, noui ciues. Politorium inde rurſus bello repetitum: quod uacuum occupauerant priſci Latini. eaq; cauſa diruendæ urbis eius fuit Romanis: ne hoſtium ſemper receptaculum eſſet. Poſtremo omni bello Latino in Eduliam compulſo, aliquandiu ibi marte incerto, uaria uictoria pugnatum eſt. nam & urbs tuta munitionibus, præſidióq; firmata ualido erat: et caſtris in aperto poſitis, aliquoties exercitus Latinus cominus cum Romanis ſigna contulerat. Ad ultimum omnibus copijs connixus Ancus acie primum uincit: inde ingenti præda potitus Romam redit: tum quoq; multis millibus Latinorum in ciuitatem acceptis. quibus, ut iungeretur Palatio Auentinum: ad Murciæ datæ ſedes. Ianiculum quoq; adiectum, non inopia loci: ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet. id non muro ſolum, ſed etiam ob commoditatem itineris ponte Sublicio tum primum in Tyberi facto, coniungi urbi placuit. quiritium quoq; foſſa, haud paruum munimentum à planioribus additum locis, Anci regis opus eſt. Ingenti incremento rebus auctis, cum in tanta multitudine hominum, diſcrimine recte an perperam facti confuſo, facinora clandeſtina fierent: carcer ad terrorẽ increſcentis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur. nec urbs tantum hoc rege creuit: ſed etiam ager, finesq;: ſylua Mæſia Veientibus adempta, uſque ad mare imperium prolatum: & in ora Tyberis Hoſtia urbs condita: ſalinæ circa factæ: egregiéq; rebus bello geſtis, ædes Iouis Feretrij amplificata. Anco regnante Lucumo uir impiger, ac diuitijs potens Romã

commigrauit, cupidine maxime, ac ſpe magni honoris: cuius adipiſcendi Tarquinijs (nam ibi quoq; peregrina ſtirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Demarati Corinthij filius erat. qui ob ſeditiones domo profugus cum Tarquinijs forte conſediſſet: uxore ibi ducta duos filios genuit. nomina his Lucumo, atque Aruns fuerunt. Lucumo ſuperfuit patri bonorum omniũ hæres. Aruns prior, quàm pater moritur, uxore grauida relicta. nec diu manet ſuperſtes filio pater. qui cum ignorans nurum uentrem ferre, immemor in teſtando nepotis deceſſiſſet: puero poſt aui mortem in nullam ſortem bonorum nato ab inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contra omnium hæredi bonorum cum diuitiæ iam animos facerent: auxit ducta in matrimoniũ Tanaquil, ſummo loco nata: & quæ haud facile ijs, in quibus nata erat, humiliora ſineret. ea cum illi nupſiſſet: ſpernentibus Hetruſcis Lucumonem exule aduena ortum, ferre indignitatem nõ potuit. oblitaq; ingenitæ erga patriã charitatis, dũmodo uirũ honoratum uideret: conſiliũ migrandi ab Tarqnijs cepit. Roma eſt ad id potiſſimum uiſa in nouo populo, ubi omnis repẽtina, atq; ex uirtute nobilitas ſit: futurũ locum forti, ac ſtrenuo uiro: regnaſſe Tatiũ Sabinũ: acerſitum in regnũ Numam à Curibus: et Ancum Sabina matre ortum: nobilẽq; una imagine Numæ eſſe: facile uiro pſuadet, ut cupido honorũ: et cui Tarqnij materna tantũ patria eſſet. Sublatis itaq; rebus cõmigrant Romã. Ad Ianiculũ forte uẽtum erat. ibi ei carpento ſedenti cum uxore aqla ſuſpẽſis demiſſa leniter alis pileũ aufert: ſupq;

carpentum cum magno clangore uolitans rurſus ue-
lut miniſterio diuinitus miſſa capiti apte reponit: in=
de ſublimis abijt. accepiſſe id augurium læta dicitur
Tanaquil, perita, ut uulgo Hetruſci, cœleſtium prodi
giorũ mulier. excelſa, & alta ſperare complexa uirũ
iubet. eam alitem ea regione cœli & eius dei nun=
tiam ueniſſe: circa ſummum culmen hominis auſpiciũ
feciſſe: leuaſſe humano ſuperpoſitum capiti decus, ut di
uinitus eidem redderet. Has ſpes, cogitationes'que
ſecum portantes urbem ingreſſi ſunt: domicilioq; ibi
comparato L. Tarquinium Priſcum edidere. Nam
& Romanis conſpicuum eum nouitas, diuitiæq; fa
ciebant: et ipſe quoq; fortunã benigno alloquio, comi
tate inuitandi, beneficijs'q; quos poterat ſibi conciliã
do, adiuuabat: donec in regiam quoq; de eo fama ꝑ
lata eſt. notitiam'q; eam breui apud regem liberali=
ter, dextere'q; obeundo officia in familiaris amicitiæ
adduxerat iura: ut publicis pariter, ac priuatis conſi-
liis bello domiq; interreſſet: & per omnia expertus,
poſtremo tutor etiam liberis regis teſtamento inſtitue=
retur. Regnauit Ancus annos quatuor & uiginti cui=
libet ſuperiorum regum belli, pacis'q;, & artibus,
et gloria par. Iam filij propè puberem ætatem erãt.
eo magis Tarquinius inſtare, ut quamprimum comi
tia regi creando fierent: quibus indictis, ſub tempus
pueros uenatum ablegauit: is'q; primus & petiſſe am
bitioſe regnum, & orationem dicitur habuiſſe ad
conciliandos plebis animos compoſitam. cum ſe non
rem nouam petere: quippe qui nõ primus, quod quis
quam indignari, mirari'ue poſſet: ſed tertius Romæ

peregrinus regnum affectet. et Tatiũ nõ ex peregrino ſolum, ſed etiam ex hoſte regem factum. & Numam ignarum urbis, non petentem in regnum ultro accitum. ſe, ex quo ſui potens fuerit: Romam cum coniuge, ac fortunis omnibus commigraſſe. maiorem partem ætatis eius, qua ciuilibus officijs funguntur homines: Romæ ſe, quàm in uetere patria uixiſſe. domi, militiæq; ſub haud pœnitendo magiſtro, ipſo Anco rege romana ſe iura, romanos ritus didiciſſe. obſequio, et obſeruantia in regem cum omnibus benignitate erga alios cum rege ipſo certaſſe. Hæc eum haud falſa memorantem ingenti conſenſu populus romanus regnare iuſſit. ergo uirum cætera egregium, ſecuta, quam in petendo habuerat, etiam regnantem ambitio eſt. nec minus regni ſui firmandi, quàm augendæ reipublicæ memor, centum in patres legit: qui deinde minorum gentium ſunt appellati. factio haud dubia regis: cuius beneficio in curiam uenerant. Bellum primum cum Latinis geſſit. & oppidum ibi Appiolas ui cepit. prædáq; inde maiore quàm quanta belli fama fuerat, reuecta: ludos opulentius, inſtructiusq́;, quàm priores reges, fecit. Tũ primum circo, q̃ nunc maximus dicitur: deſignatus locus eſt. loca diuiſa patribus eqtibusq́;, ubi ſpectacula ſibi qſq; facerent: fori appellati. Spectauere, furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinẽtibus pedes. ludicrũ fuit eq, pugilesq́; ex Hetruria maxime acciti. ſolennes deinde annui manſere ludi, romani, magniq́; uarie appellati. ab eodem rege et circa forum priuatis ædificanda diuiſa ſunt loca: porticus, tabernæq; factæ. muro quoq; lapideo circunda

re urbem parabat: cum Sabinum bellũ cœptis interuenit. adeóq; ea ſubita res fuit: ut prius Anienẽ tranſirent hoſtes, q̄ obuiam ire, ac prohibere exercitus romanus poſſet. itaq; trepidatũ Romæ eſt. et primo dubia uictoria magna utrinq; cæde pugnatum eſt. reductis deinde in caſtra hoſtium copijs, datoq; ſpatio Romanis ad comparandũ deintegro bellum, Tarquinius equitem maxime ſuis deeſſe uiribus ratus ad Ramnenſes, Titienſes, Luceres, quas centurias Romulus ſcripſerat: addere alias conſtituit: ſuoq; inſignes relinquere nomine. id quia inaugurato Romulus fecerat: negare Accius Nauius inclytus ea tempeſtate augur, neq; mutari, neq; nouum conſtitui, niſi aues addixiſſent, poſſe. ex eo ira regi mota: eludensq; artem (ut ferunt) agedũ inquit diuine, tu inaugura, fieri'ne poſſit, quod nunc ego mente concipio. cum ille in augurio rẽ expertus profecto futuram dixiſſet: atqui hoc animo agitaui, inquit: te nouacula cotem diſciſſurum. cape hæc: & perage, quod aues tuæ fieri poſſe portendũt. Tum illum haud cunctanter diſcidiſſe cotem ferunt: ſtatua Accij capite uelato, quo in loco res acta eſt, in comitio in gradibus ipſis ad læuam curiæ fuit. cotem quoq; eodem loco ſitam fuiſſe memorant: ut eſſet ad poſteros miraculi eius monimentum. augurijs certe, ſacerdotióq; augurum tantus honos acceſſit, ut nihil belli, domiq; poſtea, niſi auſpicato gereretur: concilia populi, exercitus uocati, ſumma rerum, ubi aues non admiſiſſent, dirimerentur. neq; tum Tarquinius de equitum centurijs quicquã mutauit: numero tantũ alterũ adiecit: ut mille & trecenti equites in tribus centurijs

eſſent. poſteriores modo ſub hiſdẽ nominibus, qui ad diti erant: appellati ſunt. quas nunc, quia geminatæ ſunt, ſex uocant centurias. Hac parte copiarũ aucta, iterum cum Sabinis confligitur. ſed præterquam qđ uiribus creuerat romanus exercitus: ex occulto etiam additur dolus, miſſis, qui magnam uim lignorum in Anienis ripa iacentem, ardentem in flumen conijcerẽt. uentóq; iuuante accenſa ligna, & pleraq; in ratibus impacta ſublicijs cum hærerent: pontem incendunt. ea quoq; res in pugna terrorem attulit Sabinis: effuſis eadem fugam impedijt. multiq; mortales, cum hoſtem effugiſſent: in flumine ipſo periere. quorum fluitantia arma ad urbem cognita in Tyberi, prius penè, quàm nuntiari poſſet, inſignem uictoriam fecere. Eo prælio præcipua equitum gloria fuit. utrinq; ab cornibus poſitos, cum iam pelleretur media peditum ſuorum acies: ita incurriſſe ab lateribus ferunt: ut nó ſiſterent modo Sabinas legiones ferociter inſtantes cedentibus: ſed ſubito in fugam auerterent. montes effuſo curſu Sabini petebant: & pauci tenuere. maxima pars, ut ante dictum eſt, ab equitibus in flumen acti ſunt. Tarquinius inſtandum perterritis ratus, præda, captiuiſq; Romam miſſis, ſpolijs hoſtium (uotum id Vulcano erat) ingenti cumulo accenſis, pergit porrò in agrum Sabinum exercitum inducere. & quã quam male geſta res erat: nec geſturos melius ſperare poterant: tamen quia conſulendi res non dabat ſpatium: iere obuiam Sabini tumultuario milite: iterumq; ibi fuſi perditis iã propè rebus pacem petiere. Collatia, & quicquid citra Collatiam agri erat, Sabi

nis ademptum. Egerius (fratris hic filius erat regis) Collatiæ in præſidio relictus. deditoſq; Collatinos ita accipio, eamq; deditionis formulam eſſe. rex interrogauit. Eſtis'ne uos legati, oratoreſq; miſſi à populo Collatino, ut uos, populumq; Collatinum dederetis? Sumus. Eſt'ne populus Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditis'ne uos, populumq; Collatinum, urbē, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, diuina, humanaq; omnia in meam, populiq; romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio. Bello Sabino perfecto, Tarquinius triumphans Romam redit. inde priſcis Latinis bellum fecit. ubi nuſquam ad uniuerſæ rei dimicationem uentum eſt: ad ſingula oppida circunferendo arma nomen omne latinum domuit. Corniculum, Ficulnea, uetus Cameria, Cruſtumerium, Ameriola, Medullia, Nomentum, hæc de priſcis Latinis, aut qui ad Latinos defecerant, capta oppida. Pax deinde facta. Maiore inde animo pacis opera inchoata: quàm quanta mole geſſerat bella: ut non quietior populus domi eſſet, quàm militiæ fuiſſet. nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello turbatum erat: urbem, quam nondum munierat: cingere parat. & infima urbis loca circa forum, aliaſq; interiectas collibus conualles, quia ex planis locis haud facile euehebant aquas: cloacis è faſtigio in Tyberim ductis ſiccat. & aream ad ædem in capitolio Iouis, quam uouerat bello Sabino, iam præſagiente animo futuram olim amplitudinem loci, occupat fundamentis. Eo tempore in regia prodigium uiſu, euentuq; mirabile fuit. puero dormienti, cui Seruio Tullo nomen

fuit: caput arſiſſe ferunt multorum in conſpectu. plurimo igitur clamore inde ad tantæ rei miraculum orto excitum regem. & cum quidá familiarium aquá ad reſtinguendum ferret: ab regina retentum: ſedatóq; iam tumultu, moueri uetuiſſe puerum: donec ſua ſponte experrectus eſſet. mox cum ſomno & flammam abiſſe. Tum adducto in ſecretum uiro Tanaquil, Vides'ne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus? Scire licet hunc lumen quondá rebus noſtris dubijs futurum, præſidiumq; regiæ afflictæ. proinde materiam ingentis publicæ, priuatimq; decoris omni indulgentia noſtra nutriamus. inde puerum liberûm loco cœptum haberi: erudiriq; artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Euenit facile, quod dijs cordi eſſet. iuuenis euaſit ueræ indolis regiæ. nec cum quæreretur gener Tarquinio, quiſquam romanæ iuuentutis ulla arte conferri potuit: filiamq; ei ſuam rex deſpondit. Hic quacunq; de cauſa tantus illi honos habitus credere prohibet ſerua natum eum, paruumq; ipſum ſeruiſſe. eorum magis ſententiæ ſum: qui Corniculo capto Seruij Tulli, qui princeps in illa urbe fuerat: grauidam uiro occiſo uxorem, cum inter reliquas captiuas cognita eſſet: ob unicam nobilitatem ab regina romana prohibitam ferunt ſeruitio partum Romæ edidiſſe Priſci Tarquinij domo. inde tanto beneficio, & inter mulieres familiaritate auctam: & puerum in domo à paruo educatum in charitate, atq; honore fuiſſe. fortunam matris, quod capta patria in hoſtium manus uenerit: ut ſerua natus crederetur, feciſſe. Duo de

quadrageſimo fermè anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius: non apud regem modo, ſed apud patres, plebemq́; longe maximo honore Seruius Tullus erat. Tum Anci filij duo, etſi antea ſemper pro indigniſſimo habuerant ſe patrio regno tutoris fraude pulſos: regnare Romæ aduenam non modo ciuicæ, ſed ne italicæ quidem ſtirpis: tum impenſius his indignitas creſcere: ſi ne ab Tarquinio quidem ad ſe rediret regnum: ſed præceps inde porrò ad ſeruitia caderet: ut in eadem ciuitate poſt centeſimum ferè annum, quàm Romulus deo prognatus, deus ipſe tenuerit regnum, donec in terris fuerit: id ſeruus ſerua natus poſſideat. tum commune romani nominis, tum præcipue id domus ſuæ dedecus fore: ſi Anci regis uirili ſtirpe ſalua, non modo aduenis, ſed ſeruis etiam regnũ Romæ pateret. ferro igitur eam arcere contumeliam ſtatuunt. ſed et iniuriæ dolor in Tarquinium ipſum magis, quàm in Seruium eos ſtimulabat: et quia grauior ultor cædis: ſi ſuperſſet, rex futurus erat, quàm priuatus: tum Seruio occiſo, quẽcunq; alium generum delegiſſet, eundem regni hæredem facturus uidebatur. Ob hæc ipſi regi inſidiæ parantur. Ex paſtoribus duo ferociſſimi delecti ad facinus, qui conſueti erãt uterq; agreſtibus ferramentis: in ueſtibulo regiæ quàm potuere tumultuoſiſſime ſpecie rixæ in ſe omnes apparitores regios conuertunt. inde cum ambo regem appellarent: clamorq́; eorum penitus in regiam perueniſſet: euocati ad regem pergunt. primo uterq; uociferari: & certatim alter alteri obſtrepere: coerciti ab lictore, & iuſſi inuicem dicere, tandem obloqui deſi-

ſtunt. unus rem ex compoſito orditur. dum intentus in eũ ſe rex totus auerteret: alter elatã ſecurim in caput deiecit: relictóq; in uulnere telo, ambo ſe foras eijciunt. Tarquiniũ moribundũ cum qui circa erant, excepiſſent: illos fugientes lictores comprehendunt. clamor inde, concurſuśq; populi, mirantium quid rei eſſet. Tanaquil inter tumultum claudi regiã iubet: arbitros eiecit: ſimul quæ curando uulneri opus ſunt, tanquam ſpes ſubeſſet, ſedulo comparat: ſimul ſi deſtituat ſpes, alia præſidia molitur. Seruio propere accito cum penè exanguẽ uirũ oſtendiſſet: dextrã tenẽs orat, ne inultam mortem ſoceri, ne ſocrũ inimicis ludibrio eſſe ſinat. tuũ eſt inquit Serui, ſi uir es, regnũ, non eorum, qui alienis manibus peſſimũ facinus fecere. erige te: deosq; duces ſequere: qui clarũ hoc fore caput diuino quondã circunfuſo igni portenderunt, nunc te illa cœleſtis excitet flamma: nunc expergiſcere uere. & nos peregrini regnauimus. qui ſis, non unde natus ſis, reputa. ſi tua re ſubita conſilia torpent: at tu mea conſilia ſequere. Cum clamor, impetuśq; multitudinis uix ſuſtineri poſſet: ex ſuperiore parte ædium per feneſtras in nouam uiam uerſus (habitabat enim rex ad Iouis ſtatoris ædem) populum Tanaquil alloquitur. Iubet bono animo eſſe. ſopitum fuiſſe regem ſubito ictu: ferrum haud alte in corpus deſcendiſſe: iam ad ſe rediſſe: inſpectum uulnus abſterſo cruore: omnia ſalubria eſſe. confidere propediem ipſum eos uiſuros. Interim Seruio Tullo iubere populum dicto audientem eſſe: eum iura redditurum, obiturumq; alia regis munia. Seruius cum tra-

bea, & lictoribus prodit: ac ſede regia ſedens alia de
cernit: de alijs conſulturũ ſe regem eſſe ſimulat. Itaq;
per aliquot dies, cum iam expiraſſet Tarquinius: cæ
lata morte per ſpeciem alienæ fungendæ uicis, ſuas
opes firmauit. tum demum palàm facta, & complo=
ratione in regia orta, Seruius præſidio firmo muni=
tus, primus iniuſſu populi uoluntate patrum regna-
uit. Anci liberi iam tum comprehenſis ſceleris mini-
ſtris, ut uiuere regem, & tantas eſſe opes Seruij nun-
tiatum eſt: Sueſſam Pometiam exulatum ierant. Nec
iam publicis magis conſilijs Seruius, q̃ priuatis muni=
re opes. & ne qualis Anci liberûm animus aduerſus
Tarquinium fuerat, talis aduerſus ſe Tarquinij libe=
rûm eſſet: duas filias iuuenibus regijs, Lucio atq; A-
runti Tarquinijs iungit. nec rupit tamen fati neceſſi-
tatem humanis conſilijs: quin inuidia regni etiam in
ter domeſticos infida omnia, atq; infeſta faceret. Per-
opportune ad præſentis quietem ſtatus bellum cum Ve
ientibus, (iam enim induciæ exierant) alijſq; Hetru
ſcis ſumptum. in eo bello, & uirtus, & fortuna eni-
tuit Tulli. fuſoq; ingenti hoſtium exercitu haud du-
bius rex, ſeu patrum, ſeu plebis animus periclitare-
tur, Romam redijt. aggrediturq; inde pacis longe ma
ximum opus: ut quemadmodum Numa diuini au-
thor iuris fuiſſet: ita Seruium conditorem omnis in ci
uitate diſcriminis, ordinumq;, quibus inter gradus
dignitatis, fortunæq; aliquid interlucet: poſteri fama
ferrent. Cenſum enim inſtituit, rẽ ſaluberrimam tan
to futuro imperio: ex quo belli, pacisq; munia non ui
ritim, ut ante, ſed pro habitu pecuniarum fierent.

tum claſſes, centuriaſq́;, & hunc ordinem ex cenſu deſcripſit, uel paci decorum, uel bello ex iis, qui centum millium æris, aut maiorem cenſum haberent: LXXX. confecit centurias, quadragenas ſeniorum, ac iuniorum. prima claſſis omnes appellati. ſeniores, ad urbis cuſtodiam ut præſto eſſent: iuuenes, ut foris bella gererent. arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære: hæc ut tegumenta corporis eſſent. tela in hoſtem, haſtáq́;, et gladius. additæ huic claſſi duæ fabrûm centuriæ: quæ ſine armis ſtipendia facerent. datum munus, ut machinas in bello ferrent. Secunda claſſis intra centum uſq; ad quinque & ſeptuaginta millium cenſum inſtituta. & ex his ſenioribus, iunioribuſq́; uiginti conſcriptæ centuriæ. arma imperata, ſcutum pro clypeo, & præter loricam omnia eadem. Tertiæ claſſis in quinquaginta millium cenſum eſſe uoluit. totidem centuriæ, & eæ, eodemq́; diſcrimine ætatum factæ. nec de armis quicquam mutatum. ocreæ tantum ademptæ. In quarta claſſe cenſus quinq; & uiginti millium: totidem centuriæ factæ: arma mutata: nihil præter haſtam & uerutum datum. Quinta claſſis aucta: centuriæ triginta factæ. fundas, lapideſq́; miſſiles hi ſecum gerebant. in his accenſi, cornicines, tibicineſq́; in tres centurias diſtributi. undecim millibus hæc claſſis cenſebatur. Hoc minor cenſus reliquam multitudinem habuit. Inde una centuria facta eſt immunis militia. Ita pedeſtri exercitu ornato, diſtributóq́;, equitum ex primoribus ciuitatis XII ſcripſit centurias. ſex item alias centurias, tribus ab Romulo inſtitutis, ſub iiſdem, quibus inau=

gratæ erant, nominibus fecit. ad equos emendos dena millia æris ex publico data: & quibus equos alerent, uiduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos ſingulos penderent. Hæc omnia in dites à pauperibus inclinata onera. Deinde eſt honos additus. nó enim ut ab Romulo traditum, cæteri ſeruauerant reges. uiritim ſuffragium eadem ui, eodemq; iure promiſcue omnibus datum eſt: ſed gradus facti: ut neq; excluſus quiſquam ſuffragio uideretur: & uis omnis penes primores ciuitatis eſſet. equites enim uocabantur primi LXXX inde primæ claſſis centuriæ primum peditum uocabantur. ibi ſi uariaret, quod raro incidebat: ut ſecundæ claſſes uocarentur: nec ferè unquã infra ita deſcenderent, ut ad infimos peruenirent. Nec mirari oportet hunc ordinem, qui nunc eſt, poſt expletas quinque & XXX tribus, duplicato earum numero, centurijs iuniorum, ſeniorumq; ad inſtitutam ab Seruio Tullo ſummam non conuenire. quadrifariã enim urbe diuiſa regionibus, collibusq;, quæ habitabantur partes, tribus eas appellauit, ut ego arbitror, ab tributo. nã eius quoq; æqualiter ex cenſu conferendi ab eodẽ inita ratio eſt. neq; hæ tribus ad centuriarum diſtributionẽ, numerumq; quicquã ptinuere. Cenſu perfecto, quẽ maturauerat metu legis deinceps latæ: cum uinculorum minis, mortisq; edixit, ut omnes ciues romani, eqtes, peditesq; in ſuis qſq; centurijs in campo Martio prima luce adeſſent. ibi inſtructum exercitum omnẽ ſue, oue, taurisq; tribus luſtrauit. idq; conditum luſtrũ appellatum: qa in cenſendo finis factus eſt. Millia LXXX. eo luſtro ciuium

cenſa dicuntur. Adijcit ſcriptorũ antiquiſſimus Fabius Pictor, eorum, qui arma ferre poſſent: eũ numerũ fuiſſe. Ad eã multitudinẽ urbs quoq; amplificanda uiſa eſt. addit duos colles, Quirinalẽ, Viminalemq́; inde deinceps auget eſquilias: ibiq; ipſe ut loco dignitas fieret, habitat. Aggere, & foſſis, & muro circundat. urbem item pomœrium profert. pomœrium uerbi uim ſolam intuentes poſtmœnium interpretantur eſſe. eſt autem magis circa murum locus. quem in condendis urbibus quondam Hetruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato conſecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur: quæ nunc uulgo etiam coniunguntur: & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. hoc ſpatium, quod neq; habitari, neque arari fas erat: non magis quod poſt murum eſſet, quàm quod murus poſt id, pomœrium Romani appellarunt. & in urbis incremento ſemper, quantum mœnia proceſſura erant: tantum termini hi conſecrati proferebantur. Aucta ciuitate magnitudine urbis, formatis omnibus domi, & ad belli, & ad pacis uſus, ne ſemper armis opes acquirerentur: conſilio augere imperium conatus eſt: ſimul & aliquod addere urbi decus. Iam tum erat inclytum Dianæ Epheſiæ fanum. id communiter à ciuitatibus Aſiæ factum fama ferebat. Cum conſenſum, deosq; conſociatos laudaret mire Seruius inter proceres Latinorum, cum qbus publicè priuatimq; hoſpitia, amicitiaſq; de induſtria iunxerat: ſæpe iterando eadem, perpulit tandem ut Romæ fanum Dianæ populi Latini

cum populo Romano facerent. ea erat confeſſio caput rerum Romam eſſe. de quo toties armis certatum fuerat. id quanquam omiſſum iã ex omnium cura Latinorum ob rem toties infeliciter tentatam armis, uidebatur: uni ſe ex Sabinis fors dare uiſa eſt priuato conſilio imperij recuperandi. Bos in Sabinis nata cuidam patrifamiliæ dicitur miranda magnitudine, ac ſpecie. fixa per multas ætates cornua in ueſtibulo templi Dianæ monimentum ei fuere miraculo. habita, ut erat, res prodigij loco eſt. & cecinere uates. cuius ciuitatis eam ciues Dianæ immolaſſent, ibi fore imperium. id'q; carmen peruenerat ad antiſtitem fani Dianæ. Sabinus, ut primum apta dies ſacrificio uiſa eſt: bouem Romam actam deducit ad fanum Dianæ: & ante arã ſtatuit. Ibi Antiſtes romanus, cum eum magnitudo uictimæ celebrata fama mouiſſet: memor reſponſi, Sabinum ita alloquitur. Quidnam tu hoſpes paras, inquit, inceſte ſacrificium Dianæ facere? quin tu ante uiuo perfunderis flumine? infima ualle perfluit Tyberis. Religione tactus hoſpes, qui omnia, ut prodigio reſponderet euentus, cuperet rite facta: ex templo deſcendit ad Tyberim. interea Romanus immolat Dianæ bouem. id mire gratum regi, atq; ciuitati fuit. Seruius, quanquam iam uſu haud dubie regnũ poſſederat: tamen quia interdum iactari uoces à iuuene Tarquinio audiebat, ſe iniuſſu populi regnare: conciliata prius uoluntate plebis, agro capto ex hoſtibus uiritim diuiſo, auſus eſt ferre ad populum, uellent, iuberent'ne ſe regnare. tantó'q; conſenſu, quanto haud quiſquam alius ante, rex eſt declaratus. neq; ea

res Tarquinio

res Tarquinio ſpem affectandi regni minuit. immo eo impenſius, quia de agro plebis aduerſum patrum uoluntatem ſenſerat agi: criminandi Seruij apud patres, creſcendiq́; in curia ſibi occaſionem datam ratus eſt: & ipſe iuuenis ardentis animi, & domi uxore Tullia inquietum animum ſtimulante. Tulit enim Romana regia ſceleris tragici exemplum: ut tædio regum maturior ueniret libertas: ultimumq́; regnum eſſet, quod ſcelere partum foret. Hic L. Tarquinius Priſci Tarquinij regis filius, nepoſ'ue fuerit, parum liquet: plurimis tamen authoribus filium crediderim. fratrem habuerat Aruntem Tarquinium, mitis ingenij iuuenē. His duobus, ut ante dictum eſt, duæ Tulliæ regis filiæ nupſerant, & ipſæ longe diſpares moribus. Forte ita inciderat: ne duo uiolenta ingenia matrimonio iungerentur, fortuna, credo, populi Romani: quo diuturnius Seruij regnum eſſet: conſtituiq́; ciuitatis mores poſſent. Angebatur ferox Tullia nihil materiæ in uiro neq; ad cupiditatem, neq; ad audaciam eſſe. tota in alterum aduerſa Tarquinium, eum mirari, eum uirum dicere, ac regio ſanguine ortum: ſpernere ſororem, quod uirum nacta muliebri ceſſaret audacia. Cōtrahit celeriter ſimilitudo eos: ut fere fit malum malo aptiſſimum. ſed initium turbandi omnia à fœmina ortum eſt. ea ſecretis uiri alieni aſſuefacta ſermonibus, nullis uerborum contumelijs parcere de uiro ad fratrem, de ſorore ad uirum: & ſe rectius uiduam, & illum cœlibem futurum fuiſſe contendere, quàm cum impari iungi: aut elangueſcendum aliena ignauia eſſe. ſi ſibi eum, quo digna eſſet, dij dediſſent

uirum, domi ſe propediem uiſuram regnum fuiſſe, quod apud patrem uideat: cæleriter adoleſcentem ſuæ temeritatis implet. Aruns Tarquinius, & Tullia minor propè continuatis funeribus cum domos uacuas nouo matrimonio feciſſent: iunguntur nuptijs magis non prohibente Seruio, quàm approbante. Tum uero in dies infeſtior Tulli ſenectus, infeſtius cœpit regnum eſſe. iam enim ab ſcelere ad aliud ſpectare mulier ſcelus: nec nocte, nec interdiu uirum conquieſcere pati, ne gratuita præterita parricidia eſſent. non ſibi defuiſſe, cui nupta diceretur: nec, cum quo tacita ſeruiret. defuiſſe, qui ſe regno dignum putaret: qui meminiſſet ſe eſſe Priſci Tarquinij filium: qui habere, quàm ſperare regnum mallet. ſi tu is es, cui nuptam eſſe me arbitror: & uirum, & regem appello. ſin minus: eo nunc peius mutata eſt res, quod iſtic cum ignauia eſt ſcelus. Quin accingeris? non tibi ab Corintho, nec ab Tarquijs, ut patri tuo, peregrina regna moliri neceſſe eſt. dij te penates, patrijq;, et patris imago, & domus regia, & in domo regale ſolium, et nomen Tarquinium creat, uocatq; regem. aut ſi ad hæc parum eſt animi: quid fruſtraris ciuitatem? quid te ut regium iuuenem conſpici ſinis? faceſſe hinc Tarquinios, aut Corinthum: deuoluere retro ad ſtirpem, fratri ſimilior, quàm patri. His, alijsq; increpando iuuenem inſtigat. nec conquieſcere ipſa poteſt: ſi, cum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuiſſet animo, ut duo continua regna uiro, ac deinceps genero dediſſet: ipſa regio ſemine orta nullum momentum in dando, adimendoq; regno faceret. His muliebribus

inſtinctus furijs Tarquinius, circumire, & prehenſare minorum maxime gentium patres: admonere paterni beneficij: ac pro eo gratiã repetere: allicere donis iuuenes, tum de ſe ingentia pollicendo: tum regis criminibus omnibus locis creſcere. Poſtremo ut iam agendæ rei tempus uiſum eſt: ſtipatus agmine armatorum in forum irrupit. inde omnibus perculſis pauore, in regia ſede pro curia ſedens patres in curiam per præconem ad regem Tarquinium citari iuſſit. Conuenere extemplo, alij iam ante ad hoc præparati, alij metu: ne non ueniſſe fraudi eſſet: nouitate ac miraculo attoniti, etiam de Seruio actum rati. Ibi Tarquinius maledicta ab ſtirpe ultima orſus. ſeruum, ſeruáq; natum poſt mortem indignam parentis ſui, non interregno, ut antea, inito, non comitijs habitis, non per ſuffragium populi, non authoribus patribus, muliebri dono regnum occupaſſe. ita natum, ita creatum regem fautorem infimi generis hominum, ex quo ipſe ſit: odio alienæ honeſtatis ereptum primoribus agrum ſordidiſſimo cuiq; diuiſiſſe: omnia onera, quæ communia quondam fuerint, inclinaſſe in primores ciuitatis: inſtituiſſe cenſum, ut inſignis ad inuidiam locupletiorum fortuna eſſet: & parata ubi uellet, egentiſſimis largiretur. Huic orationi Seruius cum interueniſſet trepido nuntio excitatus, extemplo à ueſtibulo curiæ magna uoce, Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me uiuo uocare auſus es patres? aut in ſede conſidere mea? Cum ille ferociter ad hæc. ſe patris ſui tenere ſedem: multo quàm ſeruum potiorem filium regis regni hæredem: ſatis illum diu per licentiã

eludentem inſultaſſe dominis. Clamor ab utriuſq; fautoribus oritur: & concurſus populi fiebat in curiam: apparebatq́; regnaturum, qui uiciſſet. Tum Tarquinius neceſſitate iã ipſa cogente, ultima audere. multo & ætate, & uiribus ualidior medium arripit Seruium: elatumq́; è curia in inferiorem partem per gradus deiecit. inde ad cogendum ſenatum in curiã rediјt. fit fuga regis apparitorum, atq; comitum. ipſe propè exanguis cum ſemianimis regio comitatu domum ſe reciperet: perueniſſetq́; ad ſummum cypriũ uicum: ab ijs, qui miſſi ab Tarquinio fugientem conſecuti erant: interficitur. Creditur, quia non abhorret à cætero ſcelere: admonitu Tulliæ id factum. carpento certe, id quod ſatis conſtat, in forum inuecta, nec reuerita cœtum uirorum, euocauit uirum è curia: regemq́; prima appellauit. à quo faceſſere iuſſa ex tanto tumultu, cum ſe domum reciperet: perueniſſetq́; ad ſummum cyprium uicum: ubi dianiũ nuper fuit: flectente carpentum dextra in urbium cliuum, ut in collem eſquiliarum eueheretur, reſtitit pauidus, atq; inhibuit frenos is, qui iumenta agebat: iacentemq́; dominæ Seruium trucidatum oſtendit fœdum, inhumanumq́; inde traditur ſcelus. monimentoq́; locus eſt: quem ſceleratum uicum uocant: quo amens agitantibus furijs ſororis, ac uiri, Tullia per patris corpus carpentum egiſſe fertur: partemq́; ſanguinis, ac cædis paternæ cruento uehiculo contaminata ipſa, reſperſaq́; tuliſſe ad penates ſuos, utriq; ſui. quibus iratis malo regni principio ſimiles propediem exitus ſequerentur. Seruius Tullus regnauit annos quatuor & quadra=

gnta: ita, ut bono etiam, moderatóq; ſuccedenti regi difficilis æmulatio eſſet. cæterum id quoq; ad gloriam acceſſit: quod cum illo ſimul iuſta, ac legitima regna ociderunt. id ipſum tam mite, ac tam moderatum imperium, tamen quia unius eſſet, deponere cũ in animo habuiſſe quidam authores ſunt: ni ſcelus inteſtinum liberandæ patriæ conſilia agitanti interueniſſet. Inde L. Tarquinius regnare cœpit: cui Superbo cognomen facta indiderunt: quia ſocerum gener ſepultura prohibuit, Romulum quoq; inſepultum periſſe dictitans. primores patrum, quos Seruij rebus fauiſſe credebat, interfecit. conſcius deinde male quærendi regni ab ſeipſo aduerſus ſe exemplum capi poſſe, armatis corpus circunſepſit. neq; enim ad ius regni quicquam præter uim habebat: ut qui neq; populi iuſſu, neq; authoribus patribus regnaret. eò accedebat, ut in charitate ciuium nihil ſpei reponenti, metu regnum tutandum eſſet. quem ut pluribus incuteret, cognitiones capitalium rerum ſine conſilijs per ſe ſolus exercebat: perq; eam cauſam occidere, in exilium agere, bonis multare poterat non ſuſpectos modo aut inuiſos, ſed unde nihil aliud, quàm prædam ſperare poſſet. Ita patrum præcipue numero imminuto, ſtatuit nullos in patres legere: quo contemptior paucitate ipſa ordo eſſet: minusq; per ſe nihil agi indignarentur. Hic enim regum primus (ut traditur) à prioribus morem de omnibus ſenatum conſulendi ſoluit: domeſticis conſilijs rempublicam adminiſtrauit: bellum, pacem, fœdera, ſocietates per ſe ipſe cum quibus uoluit, iniuſſu populi, ac ſenatus fecit, dire-

mitq;. Latinorum ſibi maxime gentem conciliabat: ut peregrinis quoq; opibus tutior inter ciues eſſet. neq; hoſpitia modo cum primoribus eorum, ſed affinitates quoq; iungebat. Octauio Mamilio Thuſculano (is longe princeps Latini nominis erat, ſi famæ credimus, ab Vlyſſe, deaq; Circe oriundus) ei Mamilio filiam nuptum dat: perq; eas nuptias multos ſibi cognatos, amicosq; eius conciliat. Iam magna Tarquinij authoritas inter Latinorum proceres erat: cum in diem certam ut ad lucum Ferentinæ conueniant, indicit. eſſe, quæ agere de rebus communibus uelit. Conueniunt frequentes prima luce. ipſe Tarquinius diem quidem ſeruauit: ſed paulo ante quàm ſol occideret, uenit. multa ibi toto die in conſilia uarijs iactata ſermonibus erant. Turnus Herdonius ab Aricia ferociter in abſentem Tarquinium erat inuectus. haud mirum eſſe ſuperbo inditum Romæ cognomen (iam enim ita clàm quidem muſſitantes, uulgo tamen eum appellabant:) an quicquam ſuperbius eſſe, quàm ludificari ſic omne nomen Latinum? principibus longe ab domo excitis, ipſum, qui concilium indixerat, non adeſſe. tentari profecto patientiam: ut ſi iugum acceperint, obnoxios premat. cui enim non appareret affectare eum imperium in Latinos? Quod ſi ſui bene crediderint ciues: aut ſi creditum illud, & non raptum paricidio ſit credere & Latinos. quanquam ne ſic quidem alienigenæ deberent. ſin ſuos eius pœniteat: quippe qui alij ſuper alios trucidentur: exulatum eant: bona amittant: quid ſpei melioris Latinis portendi: ſi ſe audiant, domum ſuã

quenq; inde abituros: neq; magis obſeruaturos diem conalij, quàm ipſe, qui indixerit, obſeruet. Hæc, atq; alia eodem pertinentia ſeditioſus, facinoroſuſq; homo, hiſq; artibus opes domi nactus, cum maxime diſſereret: interuenit Tarquinius. Is finis orationi fuit. auerſi omnes ad Tarquinium ſalutandum. qui ſilentio facto, monitus à proximis ut purgaret ſe, quod id temporis ueniſſet: diſceptatorem ait, ſe ſumptum inter patrem, & filium: cura reconciliandi eos in gratiam moratum eſſe. & quia ea res exemiſſet illum diem: poſtero die acturum, quæ conſtituiſſet. Ne id quidem Turnum tuliſſe tacitum ferunt. dixiſſe enim nullam breuiorem eſſe cognitionem, quàm inter patrem, & filium: paucisq; tranſigi uerbis poſſe. ni pareat patri, habiturum infortunium eſſe. Hæc Aricinus in regem romanum increpans ex concilio abijt. Quam rẽ Tarquinius aliquanto, quàm uidebatur, ægrius ferẽs, confeſtim Turno necem machinatur: ut eundem terrorem, quo ciuium animos domi oppreſſerat: Latinis injceret. & quia pro imperio palàm interfici nõ poterat: oblato falſò crimine inſontem oppreſſit. per aduerſæ factionis quoſdam Aricinos ſeruum Turni auro corrupit: ut in diuerſoriũ eius uim magnam gladiorum inferri clàm ſineret. ea cum una nocte perfecta eſſent: Tarquinius pauloante lucem accitis ad ſe principibus Latinorum, quaſi re noua perturbatus, moram ſuam heſternam uelut deorum quadam prouidentia illatam, ait ſaluti ſibi, atq; illis fuiſſe. ab Turno dici ſibi, et primoribus populorum parari necem: ut Latinorũ ſolus imperium teneat. aggreſſurũ fuiſ

ſe heſterno die in concilio: dilatam rem eſſe, quod authior concilij abfuerit: quem maxime peteret. inde illã abſentis inſectationem eſſe natam: quod morãdo ſpem deſtituerit. non dubitare, ſi uera deferantur: quin prima luce ubi uentum in concilium ſit, inſtructus cum coniuratorum manu, armatusq; uenturus ſit. dici gladiorum ingentem numerum eſſe ad eum conuectum. id uerum nec'ne ſit, extemplo ſciri poſſe. rogare eos, ut inde ſecum ad Turnum ueniant. Suſpectam fecit rem, & ingenium Turni ferox, & oratio heſterna, & mora Tarquinij: quod uidebatur ob eam differri cædes potuiſſe. Eunt inclinatis quidem ad credendum animis: tamen, niſi gladijs deprehenſis, cætera uana exiſtimaturi. ubi eſt eò uentum: Turnum ex ſomno excitatum circunſiſtunt cuſtodes. comprehenſisq; ſeruis, qui charitate domini uim parabant: cum gladij abditi ex omnibus locis diuerticuli protraherentur: enimuero manifeſta res uiſa: iniectæq; Turno cathenæ. & confeſtim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur. ibi tam atrox inuidia orta eſt, gladijs in medio poſitis: ut indicta cauſa nouo genere leti, deiectus ad caput aquæ ferentinæ crate ſuperne iniecta, ſaxisq; congeſtis mergeretur. Reuocatis deinde ad concilium Latinis Tarquinius, collaudatisq;, qui Turnum nouantem res pro manifeſto parricidio merita pœna affeciſſent: ita uerba fecit. Poſſe quidem ſe uetuſto iure agere: quod cum omnes Latini ab Alba oriundi ſint, in eo fœdere teneantur, quo ab Tullo res omnis Albana cum colonis ſuis in romanum ceſſerit imperium. cæterum ſe utilitatis id ma-

gis omnium cauſa cenſere, ut renouetur id fœdus: ſecundáq; potius fortuna populi romani ut participes Latini fruantur: quàm urbium excidia, uaſtationesq; agrorum, quas Anco prius, patre deinde ſuo regnāte perpeſſi ſint: ſemper aut ſpectent, aut patiantur. Haud difficulter perſuaſum Latinis, quanquam in eo fœdere ſuperior romana res erat. cæterum & capita nominis latini ſtare, ac ſentire cum rege uidebātur: & Turnus ſui cuiq; periculi, ſi aduerſatus eſſet, recens erat documentum. Ita renouatum fœdus. indictúmq; iunioribus Latinorum, ut ex fœdere die certa ad lucum Ferentinæ armati frequentes adeſſent. Qui ubi ad edictum romani regis ex omnibus populis conuenere: ne ducem ſuum, neue ſecretum imperium, propriáue ſigna haberent: miſcuit manipulos ex Latinis, Romanisq;: ut ex binis ſingulos faceret, binosq; ex ſingulis. ita geminatis manipulis centuriones impoſuit. Nec ut iniuſtus in pace rex, ita dux belli prauus fuit. quin ea arte æquaſſet ſuperiores reges: ni degeneratum in alijs, huic quoq; decori offeciſſet. is primus Volſcis bellum in ducentos amplius poſt ſuam ætatem annos mouit: Sueſſámq; Pometiā ex his ui cepit. ubi cum diuidendo prædam XL talenta argenti, auríq; recepiſſet: concepit animo eā amplitudinem Iouis templi, quæ digna deûm, hominúmq; rege, quæ romano imperio, quæ ipſius etiam loci maieſtate eſſet. captiuam pecuniam in ædificationem eius templi ſepoſuit. Excepit deinde eum lentius ſpe bellum: quo Gabios, propinquam urbem, nequicquam ui adortus, cum obſidendi quoq; urbē ſpes

pulſo à mœnibus adempta eſſet: poſtremo minime arte romana, fraude ac dolo aggreſſus eſt. nam cum uelut poſito bello, fundamentis templi faciẽdis, alijſq; urbanis operibus intentum ſe eſſe ſimularet: Sextus filius eius, qui minimus ex tribus erat: transfugit ex compoſito Gabios, patris in ſe ſæuitiam intolerabilẽ conquerens. iam ab alienis in ſuos uertiſſe ſuperbiam: et liberorum quoq; eum frequentiæ tædere: ut quam in curia ſolitudinem fecerit, domi quoq; faciat: nequã ſtirpem, nequem hæredem regni relinquat, ſe quidẽ inter tela, & gladios patris elapſum, nihil uſquam ſibi tutum, niſi apud hoſtes L. Tarquinij credidiſſe. nam ne errarent, manere his bellum, quod poſitum ſimuletur: et per occaſionem eum incautos inuaſurum. Quodſi apud eos ſupplicibus locus non ſit: pererraturum ſe omne Latium: Volſcoſq; ſe inde, et Aequos, & Hernicos petiturum: donec ad eos perueniat, qui à patrum crudelibus, atq; impijs ſupplicijs tegere liberos ſciant. forſitan etiam ardoris aliquid ad bellũ, armaq; ſe aduerſus ſuperbiſſimum regem, ac ferociſſimum populum inuenturum. Cum, ſi nihil mouerentur, infenſus ira porrò inde abiturus uideretur: benigne ab Gabinis excipitur. Vetant mirari, ſi qualis in ciues, qualis in ſocios, talis ad ultimũ in liberos eſſet. in ſeipſum poſtremo ſæuiturum, ſi alia deſint. ſibi uero gratum aduentum eius eſſe: futurumq; credere breui, ut illo adiuuante ab portis Gabinis ſub romana mœnia bellum transferatur. Inde in conſilia publica adhiberi. ubi cum de alijs rebus aſſentire ſe ueteribus Gabinis diceret: quibus hæ notiores eſſent: ipſe

identidem belli author eſſet: in eo ſibi præcipuam prudentiam aſſumere, quod utriuſq; populi uires noſſet: ſciretq; inuiſam profecto ſuperbiam regiam ciuibus eſſe: quam ferre ne liberi quidem potuiſſent. Ita cum ſenſim ad rebellandum primores Gabinorum incitaret: ipſe cum promptiſſimis iuuenum prædatum, atq; in expeditiones iret: & dictis, factisq; omnibus ad fallendum inſtructis uana accreſceret fides: dux ad ultimum belli legitur. ibi cum inſcia multitudine quid ageretur, prælia parua inter Romã, Gabiosq; fierent: quibus plerunq; Gabina res ſuperior eſſet: tũ certatim ſummi, infimiq; Gabinorũ Sex. Tarquinium dono deũm ſibi miſſum ducem credere. apud milites uero obeundo pericula ac labores, pariter prædã munifice largiendo, tanta charitate eſſe: ut non pater Tarquinius potentior Romæ, quàm filius Gabijs eſſet. Itaq; poſtquam ſatis uirium collectum ad omnes conatus uidebat: tum è ſuis unum ſciſcitatum Romã ad patrem mittit, quidnam ſe facere uellet: quandoquidem ut omnia unus præ Gabijs poſſet, ei dij dediſſent. Huic nuntio, quia credo dubiæ fidei uidebatur, nihil uoce reſponſum eſt. rex uelut deliberabundus in hortum ædiũ tranſit ſequẽte nuntio filij. ibi inambulans tacitus ſumma papauerũ capita dicitur baculo decuſſiſſe. Interrogãdo, expectãdoq; reſpõſum nũtius feſſus, ut re ĩperfecta redit Gabios. quæ dixerit ipſe, quæq; uiderit, refert. ſeu ira, ſeu odio, ſeu ſuperbia inſita ingenio, nullam eum uocem emiſiſſe. Sexto ubi quid uellet parens, quidue præciperet tacitis ambagibus, patuit: primores ciuitatis, criminãdo alios apud

populum, alios ſua ipſos inuidia opportunos interemit: multi palàm, quidam, in quibus minus ſpecioſa criminatio erat futura: clàm interfecti. patuit quibuſdam uolentibus fuga: aut in exilium acti ſunt. abſentiumq́; bona iuxta, atque interemptorum diuiſa fuere. Largitionis inde, prædæq́;, & dulcedine priuati commodi, ſenſus malorum publicorum adimi: donec orba conſilio, auxilioq́; gabina res regi romano ſine ulla dimicatione in manum traditur. Gabijs receptis Tarquinius pacem cum Aequorum gente fecit: fœdus cum Thuſcis renouauit. Inde ad negotia urbana animum conuertit. quorum erat primum, ut Iouis templũ in monte Tarpeio monimẽtum regni ſui, nominisq́; relinqueret. Tarquinios reges ambos, patrem uouiſſe, filium perfeciſſe. & ut libera à cæteris religionibus arx ea eſſet tota Iouis, tẽpliq́; eius, quod in ea ædificaretur: exaugurare fana: ſacellaq́; ſtatuit: quia aliqua uota ibi à Tacio rege primum in ipſo diſcrimine aduerſus Romulum pugnæ conſecrata, inaugurataq́; poſtea fuerant. Inter principia condendi huius operis mouiſſe numen ad indicandam tanti imperij molem, traditur deos. nam cum omnium ſacellorũ exaugurationes admitterent aues: in Termini fano non addixere. id omen, auguriumq́; ita acceptum eſt: non motam Termini ſedem: unumq́; deorum non euocatum ſacratis ibi finibus firma ſtabiliaq́; cuncta portendere. Hoc perpetuitatis auſpicio accepto, ſecutum aliud magnitudinem imperij portendens prodigium eſt. caput humanum integra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuiſſe. quæ uiſa

ſpecies haud per ambages arcem eam imperij, caputq; rerum fore portendebat. id'q; ita cecinere uates, qui'q; in urbe erant: quos'q; ad eam rem conſultandam ex Hetruria acciuerant. augebatur ad impenſas regis animus. itaq; pontinæ manubiæ, quæ perducendo ad culmen operi deſtinatæ erant: uix in fundamenta ſuppeditauere. Eo magis Fabio Pictori, præterquam quod antiquior eſt, crediderim XL ea ſola talēta fuiſſe: quàm Piſoni: qui XL. millia pondo argenti ſepoſita in eam rem ſcribit. quam ſummam pecuniæ neq; ex unius tum urbis præda ſperandam: & nullius, ne horum quidem magnificentiæ operum fūdamenta non exuperaturā. Intentus perficiendo templo fabris undiq; ex Hetruria accitis, non pecunia ſolū ad id publica eſt uſus, ſed operis etiam ex plebe. q cum haud paruus & ipſi militiæ adderetur labor: minus tamen plebs grauabatur, ſe templa deûm ædificare manibus ſuis. Quæ poſthac & ad alia ut ſpecie minora, ſic laboris aliquanto maioris traducebantur opera, foros in circo faciendos, cloacam'q; maximam receptaculum omnium purgamentorum urbis, ſub terram agendam. quibus duobus operibus uix noua hæc magnificentia quicquam adæquare potuit. His laboribus exercita plebe, quia & urbi multitudinem, ubi uſus non eſſet, oneri rebatur eſſe: & colonis mittendis occupari latius imperij fines uolebat: Signiā, Circeios'q; colonos miſit, præſidia urbi futura terra, mariq;. Hæc agenti portentum terribile uiſum, anguis ex columna lignea elapſus cum terrorem fugamq; in regiam feciſſet: ipſius regis non tam ſubito pauore perculit pectus,

quàm anxijs impleuit curis. Itaq; cum ad publica prodigia Hetruſci tantum uates adhiberentur: hoc uelut domeſtico exterritus uiſu, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere ſtatuit. neq; reſponſa ſortium ulli alij committere auſus, duos filios per ignotas ea tempeſtate terras, ignotiora maria in Græciam miſit. Titus, & Aruns profecti. comes his additus L. Iunius Brutus Tarquinia ſorore regis natus, iuuenis longe alius ingenio, quàm cuius ſimulationẽ induerat. Is, cum primores ciuitatis, in quibus fratrẽ ſuum ab auunculo interfectum audiſſet: neq; in animo ſuo quicquam regi timendum, neq; in fortuna concupiſcendum relinquere ſtatuit: contemptuq; tutus eſſe: ubi in iure parum præſidij eſſet. Ergo ex induſtria factus ad imitationem ſtultitiæ, cum ſe, ſuaq; prædæ eſſe regi ſineret: Bruti quoq; haud abnuit cognomen: ut ſub eius obtentu cognominis liberator ille po. ro. animus latens aperiretur tempore ſuo. Is tum ab Tarquinijs ductus Delphos ludibrium uerius, quàm comes, aureum baculum incluſum corneo cauato ad id baculo tuliſſe donum Apollini dicitur, per ambages tegens effigiem ingenij ſui. Quò poſtquam uentũ eſt: perfectis patris mandatis, cupido inceſſit animos iuuenum ſciſcitandi ad quem eorum regnum romanum eſſet uenturum. ex infimo ſpecu uocem redditam ferunt. imperium ſummum Romæ habebit, qui ueſtrum primus ò iuuenes oſculũ matri tulerit. Tarquinius Sextus, qui Romæ relictus fuerat: ut ignarus reſponſi, expersq; imperij eſſet, rem ſumma ope taceri iubent. ipſi inter ſe uter prior cum Romam re

diſſet, matri oſculum daret, ſorti permittunt. Brutus alio ratus ſpectare pythicam uocem, uelut ſi prolapſus cecidiſſet, terram oſculo contigit. ſcilicet quod ea communis mater omnium mortalium eſſet. Reditum inde Romam: ubi aduerſus Rutulos bellum ſumma ui parabatur. Ardeam Rutuli habebant, gens ut in ea regione, atq; in ea ætate, diuitijs præpollẽs. eaq; ipſa cauſa belli fuit: quod rex romanus tum ipſe ditari exhauſtus magnificentia publicorũ operum, tum præda delinere popularium animos ſtudebat, præter aliam ſuperbiam regno infeſtos etiam: quod ſe in fabrorum miniſterijs, ac ſeruili tandiu habitos opere ab rege indignabantur. Tentata res eſt, ſi primo impetu capi Ardea poſſet. ubi id parum proceſſit, obſidione, munitionibusq; cœpti premi hoſtes. In ſtatiuis (ut fit) longo magis, quàm acri bello ſatis liberi commeatus erant: primoribus tamen magis, quàm militibus. regij quidem iuuenes interdum otium conuiuijs, comiſſationibusq; inter ſe terebant. Forte potantibus his apud Sextum Tarquinium, ubi et Collatinus cœnabat Tarquinius Egerij filius: incidit de uxoribus mentio. ſuam quiſq; laudare miris modis. inde certamine accenſo, Collatinus negat uerbis opus eſſe. paucis id quidẽ horis poſſe ſciri, quantum cæteris præſtet Lucretia ſua. qn ſi uigor iuuẽtæ ineſt, conſcendimus equos? inuiſimusq; præſentes noſtrarum ingenia? Id cuiq; ſpectatiſſimum ſit, quod nec opinato uiri aduentu occurrerit oculis. incaluerant uino. age ſanè omnes citatis equis aduolant Romam. quò cum primis ſe intendẽtibus tenebris perueniſſent: pergunt inde Collatiam:

ubi Lucretiam haudquaquam ut regias nurus, quas in conuiuio, luxuq; cum æqualibus uiderant tempus terentes: ſed noctæ ſera deditam lanæ inter lucubrantes ancillas in medio ædium ſedẽtem inueniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit. adueniens uir, Tarquiniiq; excepti benigne. uictor maritus comiter inuitat regios iuuenes. ibi Sex. Tarquinium mala libido Lucretiæ per uim ſtuprandæ capit: tum forma, tum ſpectata caſtitas incitat. & tum quidem ab nocturno iuuenili ludo in caſtra redeunt. Paucis interiectis diebus Sex. Tarquinius inſcio Collatino cum comite uno Collatiam uenit. ubi exceptus benigne ab ignaris conſilij, cum poſt cœnam in hoſpitale cubiculum ductus eſſet: amore ardens poſtquam ſatis tuta omnia circa, ſopitiq; omnes uidebantur: ſtricto gladio ad dormientem Lucretiam uenit. ſiniſtraq; manu mulieris pectore oppreſſo, tace Lucretia inquit: Sex. Tarquinius ſum. ferrum in manu eſt: moriere, ſi emiſeris uocem. Cum pauida è ſomno mulier nullam opem, propè mortem imminentem uideret: tum Tarquinius fateri amorem: orare: miſcere precibus minas: uerſare in omnes partes muliebrem animum. ubi obſtinatum uidebat: & ne mortis quidem metu inclinari: addit ad metum dedecus. cum mortua iugulatum ſeruum nudum poſiturum ait: ut in ſordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cũ uiciſſet obſtinatam pudicitiam uelut uictrix libido: profectusq; inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri eſſet: Lucretia mœſta tanto malo nuntiũ Romam eundem ad patrem, Ardeamq; ad uirum

mittit:

mittit: ut cum ſingulis fidelibus amicis ueniāt, ita facto maturatoq; opus eſſe: rem atrocem incidiſſe. Sp. Lucretius cum P. Valerio Voleſi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto uenit: cum quo forte Romam rediens, ab nuntio uxoris erat conuentus. Lucretiam ſedentem mœſtam in cubiculo inueniunt. aduentu ſuorum lachrymæ obortæ. quærentiq; uiro ſatin' ſaluæ? Minime, inquit. quid enim ſalui eſt mulieri amiſſa pudicitia? ueſtigia uiri alieni Collatine in lecto ſunt tuo. cæterum corpus eſt tantum uiolatum: animus inſons: mors teſtis erit. ſed date dextras, fidemq;, haud impune adultero fore. Sex. Tarquinius eſt, qui hoſtis pro hoſpite priore nocte ui armatus mihi, ſibiq;, ſi uos uiri eſtis, peſtiferum hinc abſtulit gaudium. Dant ordine omnes fidem: conſolantur ægram animi, auertendo noxam ab coacta in authorem delicti. mentem peccare, non corpus: & unde conſilium abfuerit, culpam abeſſe. Vos inquit uideritis, quid illi debeatur: ego me & ſi peccato abſoluo, ſupplicio non libero. nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo uiuet. cultrum, quem ſub ueſte abditum habebat, eū in corde defigit: prolapſaq; in uulnus moribunda cecidit. Conclamat uir, paterq;. Brutus illis luctu occupatis, cultrum ex uulnere Lucretiæ extractum manante cruore præ ſe tenens, ꝑ hūc inquit caſtiſſimum ante regiam iniuriam ſanguinem iuro: uoſq; dij teſtes facio, me L. Tarquinium Superbum cum ſcelerata coniuge, & omni liberorum ſtirpe, ferro, igni, quacunq; dehinc ui poſſim, executurum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romæ paſſurum. cultrum deinde

Collatino tradit. inde Lucretio, ac Valerio ſtupentibus miraculo rei, unde nouum in Bruti pectore ingeniũ, ut præceptum erat, iurant. totiq; ab luctu uerſi in iram, Brutum iam inde ad expugnandum regnũ uocantẽ ſequũtur ducem. Elatum domo Lucretiæ corpus in forũ deferũt: conciẽt'q; miraculo (ut fit) rei nouæ, atq; indignitate homines. pro ſe qſq; ſcelus regiũ, ac uim queruntur. mouet tum patris mœſtitia: tum Brutus caſtigator lachrymarũ, atq; inertiũ querelarum, author'q; quod uiros, qđ romanos deceret arma capiendi aduerſus hoſtilia auſos. Ferociſſimus qſq; iuuenum cum armis uoluntarius adeſt: ſequitur et cætera iuuentus. inde pari præſidio relicto Collatiæ ad portas, cuſtodibus'q; datis, nequis eum motum regibus nuntiaret: cæteri armati duce Bruto Romam profecti. ubi eo' uentum eſt, quacunq; incedit armata multitudo, pauorem, ac tumultum facit. rurſus ubi anteire primores ciuitatis uident, quicquid ſit, haud temere eſſe rentur. nec minorẽ motum animorũ Romæ tam atrox res facit, q̃ Collatiæ fecerat. Ergo ex omnibus locis urbis in forũ curritur. quo' ſimul uentum eſt, præco ad tribunũ celerum, in quo tum magiſtratu forte Brutus erat: populũ aduocauit. Ibi oratio habita nequaquã eius pectoris, ingenij'q;, qđ ſimulatum ad eã diẽ fuerat: de ui, ac libidine Sex. Tarquinij, de ſtupro infando Lucretiæ, et miſerabili cæde, de orbitate Tricipitini: cui morte filiæ cauſa mortis indignior, ac miſerabilior eſſet. addita ſuꝑbia ipſius regis, miſeriæ'q;, et labores plebis in foſſas, cloacas'q; exhauriendas demerſæ. romanos homines uictores oĩum circa populo-

rum, opifices, ac lapicidas pro bellatoribus factos. indigna Seruij Tulli regis memorata cædes: & inuecta corpori patris nefando uehiculo filia: inuocatiq; ultores parentum dij: His, atrocioribusq; credo alijs, quæ præſens rerũ indignitas haudquaquã relatu ſcriptoribus facilia ſubiecat: memoratis, incenſam multitudinẽ ꝑpulit, ut imperium regi abrogaret: exulesq; eſſe iuberet L. Tarquiniũ cum coniuge, ac liberis. ipſe iunioribus, qui ultro noĩa dabant, lectis, armatisq;, ad concitandũ inde aduerſus regẽ exercitũ Ardeã in caſtra eſt profectus. Imperiũ in urbe Lucretio præfecto urbis iam ante ab rege inſtituto relinq̃t. Inter hũc tumultum Tullia domo profugit, execrãtibus quacunq; incedebat, inuocantibusq; parentũ furias uiris, mulieribusq;. Harũ rerum nuntijs in caſtra perlatis, cum re noua trepidus rex pergeret Romam ad comprimẽdos motus: flexit uiã Brutus (ſenſerat enim aduẽtum) ne obuius fieret. eodemq; ferè tempore diuerſis itineribus Brutus Ardeã, Tarquinius Romã uenerũt. Tarquinio clauſæ portæ, exiliumq; indictum. liberatorẽ urbis læta caſtra accepere. exactiq; inde liberi regis, duo patrem ſecuti ſunt: qui exulatum Cære in Hetruſcos ierunt. Sex. Tarquinius Gabios tanquã in ſuum regnũ profectus ab ultoribus ueterũ ſimultatum, quas ſibi ipſe cædibus, rapinisq; conciuerat: eſt interfectus. L. Tarquinius Superbus regnauit annos V & XL. Regnatum Romæ ab condita urbe ad liberatam, annos CCXLIIII. Duo conſules inde comitijs centuriatis à præfecto urbis ex cõmẽtarijs Seruij Tulli creati ſunt, L. Iunius Brutus, et L. Tarquinius Collatinus.

DECADIS PRIMAE LIBER SECVNDVS.

l IBERI IAM HINC PO
puli Romani res pacę,belloq́; ge=
ſtas , annuos magiſtratus, impe-
riaq́; legum potentiora, quàm ho
minum peragam. quæ libertas ut
lætior eſſet,proximi regis ſuper-
bia fecerat. nam priores ita regnarunt,ut haud im=
merito omnes deinceps conditores partium cœptæ ur
bis,quas nouas ipſi ſedes ab ſe auctæ multitudini ad
diderunt , numerentur . neq; ambigitur quin Bru-
tus idem,qui tantum gloriæ Superbo exacto rege me
ruit: peſſimo publico id facturus fuerit : ſi libertatis
immaturæ cupidine priorum regum alicui regnum
extorſiſſet . Quid enim futurum fuit: ſi illa pa-
ſtorum , conuenarumq́; plebs transfuga ex ſuis po=
pulis ſub tutela inuiolati templi, aut libertatem,aut
certe impunitatem adepta,ſoluta regio metu agitari
cœpta eſſet tribunitijs procellis?et in aliena urbe cum
patribus ſerere certamina prius,quàm pignora con
iugum ac liberorum,charitasq́; ipſius ſoli, cui longo
tempore aſſueſcitur: animos eorum conſociaſſet? diſſi-
patæ res nondum adultæ diſcordia forent: quas fo=
uit tranquilla moderatio imperij,eoq; nutriēdo per
duxit,ut bonam frugem libertatis maturis iam uiri=
bus ferre poſſent. libertatis autem originem inde ma
gis quia annuum imperium conſulare factum eſt,
quàm quod diminutum quicquam ſit ex regia pote-

ſtate, muneres. omnia iura, omnia inſignia primi con ſules tenuere. id modo cautum eſt, ne ſi ambo faſces haberent, duplicatus terror uideretur. Brutus prior concedente collega faſces habuit: qui non acrior uindex libertatis fuerat, quàm deinde cuſtos fuit. Omnium primum auidum nouæ libertatis populum, ne poſtmodum flecti precibus, aut donis regijs poſſet: iureiurando adegit neminem Romæ paſſuros regnare. deinde quo plus uirium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret: cædibus regis diminutum patrum nu merum primoribus equeſtris gradus electis ad trecentorum ſummam expleuit. traditumq́; inde fertur, ut in ſenatum uocarentur, qui patres, quiq́; conſcripti eſſent. conſcriptos uidelicet nouũ ſenatum, appellabant lectos. Id mirum quantum profuit ad con cordiam ciuitatis, iũgendosq́; patribus plebis animos. Rerum deinde diuinarum habita cura. et quia quædam publica ſacra per ipſos reges factitata erant: ne cubi regum deſyderiũ eſſet, regem ſacrificiorum creant. id ſacerdotium pontifici ſubiecere: ne additus no mini honos aliquid libertati, cuius tunc prima erat cu ra, officeret. ac neſcio an nimis undiq; eam minimis quoq; rebus muniendo, modum exceſſerint. conſulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen inui ſum ciuitati fuit. nimium Tarquinios regno aſſueſce: initium à Priſco factum: regnaſſe deinde Seruiũ Tul lum: ne interuallo quidem facto oblitum tanquam alie ni regni Superbum Tarquinium uelut hæreditatem gentis, ſcelere ac ui repetiſſe. pulſo Superbo, penes Col latinum imperium eſſe. neſcire Tarquinios priuatos

uiuere. non placere nomen: periculoſum libertati eſſe. Hinc primo ſenſim tentantium animos ſermo per totam ciuitatem eſt datus: ſollicitamq; ſuſpicione plebem Brutus ad concionem uocat. ibi omnium primum iuſiurandum populi recitat: neminem regnare paſſuros: nec eſſe Romæ unde periculũ libertati foret. id ſumma ope tuendum eſſe: neq; ullam rem, quæ eò pertineat, contemnendam. inuitum ſe dicere hominis cauſa: nec dicturum fuiſſe: ni charitas reipublicæ uinceret. non credere populum romanum ſolidam libertatem recuperatam eſſe: regum genus, regum nomen non ſolum in ciuitate, ſed etiam in imperio eſſe. id officere, id obſtare libertati. Hunc tu inquit, tua uolũtate L. Tarquini remoue metum. meminimus, fatemur, eieciſti reges: abſolue beneficium tuum: aufer hinc regium nomen. res tuas tibi non ſolum reddent ciues tui authore me: ſed ſiquid deeſt, munifice augebunt. amicus abi: exonera ciuitatem uano forſitan metu. ita perſuaſum eſt animis cum gente Tarquinia regnum hinc abiturum. Conſuli primo tam nouæ rei, ac ſubitæ admiratio incluſerat uocem: dicere deinde incipiẽtem primores ciuitatis circunſiſtunt: eadem multis precibus orant. & cæteri quidem mouebant minus. poſtquam Sp. Lucretius maior ætate, ac dignitate, ſocer præterea ipſius agere uarie rogando, alternis ſuadendoq; cœpit: ut uinci ſe conſenſu ciuitatis pateretur: timens conſul ne poſtmodum priuato ſibi eadem illa cum bonorum amiſſione, additaq; alia inſuper ignominia acciderent: abdicauit ſe conſulatu: rebuſq; ſuis omnibus Lauinium tranſlatis, ciuitate ceſſit.

Brutus ex ſenatuſconſulto ad populum tulit, ut omnes Tarquiniæ gentis exules eſſent. collegam ſibi comitijs centuriatis creauit P. Valerium: quo adiutore reges eiecerat. Cum haud cuiquam in dubio eſſet bellum ab Tarquinijs immınere: id quidem ſpe omnium ſerius fuit. cæterum, id quod non timebant, per dolum ac proditionem propè libertas amiſſa eſt. Erant in romana iuuentute adoleſcentes aliquot, nec ij tenui loco orti: quorum in regno libido ſolutior fuerat: æquales, ſodalesq; adoleſcentium Tarquiniorum, aſſueti more regio uiuere. eam tum æquato iure omnium licentiam quærentes, libertatem aliorum in ſuam uertiſſe ſeruitutem inter ſe conquerebantur. regem hominem eſſe, à quo impetres ubi ius, ubi iniuria opus ſit: eſſe gratiæ locum, eſſe beneficio: & iraſci, & ignoſcere poſſe: inter amicum, atq; inimicum diſcrimen noſſe. leges rem ſurdam, inexorabilem eſſe: ſalubriorem, melioremq; inopi, quàm potenti: nihil laxamenti, nec ueniæ habere: ſi modum exceſſeris. periculoſum eſſe in tot humanis erroribus ſola innocentia uiuere. Ita iam ſua ſponte ægris animis legati ab regibus ſuperueniunt, ſine mentione reditus bona tantum repetentes. eorum uerba poſtquam in ſenatu audita ſunt: per aliquot dies ea conſultatio tenuit: ne non reddita belli cauſa, reddita belli materia & adiumentum eſſent. Interim legati alij alia moliri: aperte bona repetentes, clàm recuperandi regni conſilia ſtruere: & tanquam ad id, quod agi uidebatur, ambientes nobilium adoleſcentium animos pertentabant. à quibus placi-

de oratio accepta eſt. his literas ab Tarquinijs reddunt: & de accipiendis clàm nocte in urbem regibus colloquuntur. Vitellijs, Aquilijsq́; fratribus primo commiſſa res eſt. Vitelliorum ſoror conſuli nupta Bruto erat. iamq́; ex eo matrimonio adoleſcentes erant liberi, Titus, Tiberiusq́;. eos quoq; in ſocietatem conſilij auunculi aſſumunt. præterea aliquot nobiles adoleſcẽtes conſcij aſſumpti: quorũ uetuſtate memoria abijt. Interim cum in ſenatu uiciſſet ſententia, quæ cenſebat reddenda bona, eamq; ipſam cauſam moræ in urbe haberent legati, quod ſpatium ad uehicula comparanda à conſulibus ſumpſiſſent: quibus regum aſportarent res: omne id tempus cum coniuratis conſultando abſumunt: euincuntq́; inſtando, ut literæ ſibi ad Tarquinios darentur: nam aliter qui credituros eos non uana ab legatis ſuper rebus tantis afferri? Datæ literæ ut pignus fidei eſſent, manifeſtum facinus fecerunt. nam cum pridie q̃ legati ad Tarquinios proficiſcerentur: & cœnatum forte apud Vitellios eſſet: coniuratiq́; ibi remotis arbitris multa inter ſe de nouo (ut fit) conſilio egiſſent: ſermonem eorum ex ſeruis unus excepit. qui iam antea id ſenſerat agi: ſed eam occaſionem, ut literæ legatis darentur, quæ deprehenſæ rem coarguere poſſent: expectabat. poſtquam datas ſenſit, rem ad conſules detulit. Conſules ad deprehendendos legatos, coniuratosq́; profecti domo, ſine tumultu rem omnem oppreſſere, literarum in primis habita cura, ne interciderent. proditoribus extemplo in uincla coniectis, de legatis paululum addubitatum eſt. & quanquam uiſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium lo-

co eſſent: ius tamen gentium ualuit. De bonis regis, quæ reddi ante cenſuerant: res integra refertur ad patres. ibi uicti ira uetuere reddi: in publicum uetuere redigi. diripienda plebi ſunt data: ut contacta regia præda ſpem in perpetuum cum his pacis amitteret. ager Tarquiniorum, qui inter urbem, ac Tyberim fuit: conſecratus Marti martius deinde campus fuit. Forte ibi tum ſeges farris dicitur fuiſſe matura meſſi. quem campi fructum quia irreligioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetem magna uis hominum ſimul immiſſa corbibus fudere in Tyberim tenui fluentem aqua: ut medijs caloribus ſolet. ita in uadis hæſitantis frumenti aceruos ſediſſe illitos limo: inſulam inde paulatim & alijs, quæ fert temere flumen, eodem inuectis factam. poſtea credo additas moles, manuq; adiutum, ut tam eminens area, firmáq; templis quoq;, ac porticibus ſuſtinendis eſſet. Direptis bonis regum, damnati proditores: ſumptumq; ſupplicium, conſpectius eo, quod pœnæ capiendæ miniſterium patri de liberis conſulatus impoſuit: & qui ſpectator erat amouendus, eum ipſum fortuna exactorem ſupplicij dedit. Stabāt deligati ad palum nobiliſſimi iuuenes, ſed à cæteris uelut ab ignotis capitibus, conſulis liberi omnium in ſe auerterant oculos. miſerebatq; nō pœnæ magis homines, quàm ſceleris, quo pœnam meriti eſſent: illos eo potiſſimum anno patriam liberatum, patrem liberatorem, conſulatum ortum ex domo iunia, patres, plebem, quicquid deorum, hominumq; romanorum eſſet induxiſſe in animum ut Superbo quondam regi, tum infeſto exuli proderent. Conſu-

les in ſedem proceſſere ſuam: miſſiq; lictores ad ſumendum ſupplicium nudatos uirgis cædunt, ſecuriq; feriunt. cum inter omne tempus pater, uultusq;, & os eius ſpectaculo eſſet: eminente animo patrio inter publicæ pœnæ miniſterium ſecundum pœnam nocentium: ut in utranq; partem arcendis ſceleribus exẽplum nobile eſſet. Præmium indici pecunia ex ærario libertas, & ciuitas data. ille primum dicitur uindicta liberatus. quidam uindictæ quoq; nomen tractum ab illo putant: Vindicio ipſi nomen fuiſſe. poſt illum ſeruatum, ut qui ita liberati eſſent, in ciuitatem accepti uiderentur. His ſicut acta erant, nuntiatis, incenſus Tarquinius non dolore ſolum tantæ ad irritum cadentis ſpei, ſed etiam odio, iraq;, poſtquam dolo uiam obſeptam uidit: bellum aperte moliẽdum ratus. circumire ſupplex Hetruriæ urbes: orare maxime Veientes, Tarquinienſesq;, ne ſe ortum eiuſdem ſanguinis extorrem, egentem ex tanto modo regno cũ liberis adoleſcentibus ante oculos ſuos perire ſinerent. alios peregre in regnum Romam acitos: ſe regem augentem bello romanum imperium à proximis ſcelerata coniuratione pulſum. eos inter ſe, quia nemo unus ſatis dignus regno uiſus ſit: partes regni rapuiſſe. bona ſua diripienda populo dediſſe: nequis expers ſceleris eſſet: patriam ſe, regnumq; ſuum repetere: et perſequi ingratos ciues uelle. ferrent opem: adiuuarent: ſuas quoq; ueteres iniurias ultum irent: toties cæſas legiones: agrum ademptum. Hæc mouerunt Veientes. ac pro ſe quiſq; Romano ſaltem duci ignominias demendas, belloq; amiſſa repetenda minaciter fre

inunt. Tarquinienſes nomen, ac cognatio mouet. pulchrum uidebatur ſuos Romæ regnare. Ita duo duarum ciuitatum exercitus ad repetendum regnum, belloq; perſequendos Romanos ſecuti Tarquinium. Poſtquam in agrum romanum uentum eſt: obuiam hoſti COSS. eunt. Valerius quadrato agmine peditem ducit: Brutus ad explorandum cum equitatu anteceſſit. Eodem modo primus eques hoſtium agminis fuit. præerat Aruns Tarquinius filius regis: rex ipſe cum legionibus ſequebatur. Aruns, ubi ex lictoribus procul conſulem eſſe: deinde iam propius, ac certius facie quoq; Brutum cognouit: inflammatus ira, ille eſt uir, inquit, qui nos extorres expulit patria: ipſe eſt. ille noſtris decoratus inſignibus magnifice incedit. dij regum ultores adeſte. concitat calcaribus equum: atq; in ipſum infeſtus conſulem dirigit. ſenſit in ſe iri Brutus. decorum erat tum ipſis capeſſere pugnam ducibus. auide itaq; ſe certamini offert. adeoq; infeſtis animis concurrerunt, neuter, dum hoſtem uulneraret, ſui protegendi corporis memor: ut contrario ictu per parmam uterque transfixus, duabus hærentes haſtis moribundi ex equis lapſi ſint. ſimul & cætera equeſtris pugna cœpit. neque ita multo poſt & pedites ſuperueniunt. Ibi uaria uictoria, & uelut æquo marte pugnatum eſt. dextra utrinque cornua uicere, læua ſuperata. Veientes uinci ab romano milite aſſueti, fuſi, fugatiq; . Tarquinienſis nouus hoſtis non ſtetit ſolum, ſed etiam ab ſua parte romanum pepulit. Ita cum pugnatum eſſet, tantus terror Tarquinium, atque Hetruſcos inceſſit: ut omiſſa

irrita re, nocte ambo exercitus ueiens, tarquinienſiſq́; ſuas quiſq; abirent domos. Adijciunt miracula huic pugnæ ſilentio proximæ noctis ex ſylua Arſia ingentem editam uocem. Syluani uocem eam creditam. hæc dicta: uno plus Hetruſcorum cecidiſſe in acie: uincere bello Romanum. ita certe inde abiere Romani, ut uictores, Hetruſci pro uictis. nã poſtquam illuxit: nec quiſquam hoſtium in conſpectu erat: P. Valerius conſul ſpolia legit: triumphanſq́; inde Romam rediјt. collegæ funus quanto tum potuit apparatu, fecit. ſed multo maius morti decus publica fuit mœſtitia, eo ante omnia inſignis: quia matronæ annum, ut parentem eum luxerunt: quod tam acer ultor uiolatæ pudicitiæ fuiſſet. Cõſuli deinde, qui ſuperfuerat, ut ſunt mutabiles uulgi animi: ex fauore non inuidia modo, ſed ſuſpicio etiam cum atroci crimine orta. regnum eum affectare fama ferebat: quia nec collegam ſubrogauerat in locum Bruti: & ædificabat in ſumma Velia. ibi alto, atq; munito loco arcem inexpugnabilem fore. Hæc dicta uulgo, creditaq́;, cum indignitate angerent conſulis animum: uocato ad conſilium populo, ſummiſſis faſcibus in concionem aſcendit. Gratum id multitudini ſpectaculũ fuit. ſummiſſa ſibi eſſe imperij inſignia: confeſſionemq́; factam: populi, quàm conſulis maieſtatem, uimq́; maiorem eſſe. Vbi audire iuſſi, conſul laudare fortunam collegæ: quod liberata patria in ſummo honore pro republica dimicans, matura gloria, nec dum ſe uertente in inuidiam, mortem occubuiſſet. ſe ſuperſtitem gloriæ ſuæ ad crimen, atq; inuidiam ſupereſſe: ex liberatore

patriæ ad Aquilios ſe, Vitelliosq́; recidiſſe. Nunquam'
ne ergo, inquit, ulla adeo à uobis ſpectata uirtus erit,
ut ſuſpicione uiolari nequeat? ego me illum acerrimū
regum hoſtem, ipſum cupiditatis regni crimen ſubitu=
rum non timerem? ego ſi in ipſa arce, capitolioq́; habi
tarem: metui me credere poſſem à ciuibus meis? tam le
ui momento mea apud uos fama pendet? adeo'ne eſt
fundata leuiter fides: ut ubi ſim, quàm qui ſim ma-
gis referat? Non obſtabunt P. Valerij ædes libertati
ueſtræ quirites. tuta erit uobis Velia. deferam non in
planum modo ædes, ſed colli etiam ſubijciam: ut uos
ſupra ſuſpectum me ciuem habitetis. in Velia ædifi
cent, quibus melius, quàm P. Valerio creditur liber-
tas. Delata confeſtim materia omnis infra Veliam: et
ubi nunc uia publica eſt. domus in infimo cliuo ædi
ficata. Latæ deinde leges: non ſolum, quæ regni ſu-
ſpicione conſulem abſoluerent: ſed quæ adeo in con-
trarium uerterent, ut popularem etiam facerent. In
de cognomen factum Publicolæ eſt. Ante omnes de
prouocatione aduerſus magiſtratus ad populū: ſacran
doq́; cum bonis capite eius, qui regni occupandi conſi-
lia iniſſet. Gratæ in uulgus leges fuere. quas cum ſo
lus pertuliſſet, ut ſua unius in his gratia eſſet: tum de
inde comitia collegæ ſubrogando habuit. Creatus Sp.
Lucretius conſul: qui magno natu, non ſufficientibus
iam uiribus ad conſularia munera obeūda, intra pau
cos dies moritur. Suffectus in Lucretij locum M. Ho
ratius Puluillus. apud quoſdam ueteres authores non
inuenio Lucretium conſulem. Bruto ſtatim Horati-
um ſuggerunt. credo quod nulla geſta res inſignem

fecerit conſulatum, memoria intercidiſſe. Nondum dedicata erat in capitolio Iouis ædes. Valerius, Horatiusq; COS. ſortiti uter dedicaret: Horatio ſorte euenit. Publicola ad Veientium bellũ profectus. Aegrius, quàm dignum erat, tulere Valerij neceſſariam dedicationem tam inclyti templi Horatio dari. id omnibus modis impedire conati, poſtquam alia fruſtra tentata erant: poſtem iam tenenti COS fœdum interpretatione deum nuntium incutiunt: mortuum eius filium eſſe: funeſtáq; familia dedicare eum templum non poſſe. Non crediderit factum, an tantum animo roboris fuerit: nec traditur certum, nec interpretatio eſt facilis. nihil aliud ad eum nuntium à propoſito auerſus, quàm ut cadauer efferri iuberet. tenẽs poſtem precationem peragit: & dedicat templũ. Hæc poſt exactos reges domi, militiæq; geſta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius COSS. facti. Iam Tarquinij ad Lartem Porſenam Cluſinum regem perfugerant. ibi miſcendo conſilium, precesq; nũc orabant, ne ſe oriundos ex Hetruſcis eiuſdem ſanguinis, nominiſq; egentes exulare pateretur: nunc mouebant etiam, ne orientem morem pellendi reges inultum ſineret. ſatis libertatem ipſam habere dulcedinis. niſi quanta ui ciuitates eam expetant, tanta regna reges defendant: æquari ſumma infimis: nihil excelſum, nihil, quod ſupra cætera emineat, in ciuitatibus fore: adeſſe finem regnis, rei inter deos, hominesq; pulcherrimæ. Porſena tum regem eſſe Romæ, tum Hetruſcæ gentis regem amplum Thuſcis ratus, Romam infeſto exercitu uenit. non unquam alias ante tantus terror

ſenatum inuaſit: adeo ualida res tum Cluſina erat, magnum'q; Porſenæ nomen. nec hoſtes modo timebant, ſed ſuos metipſi ciues: ne romana plebs metu perculſa, receptis in urbem regibus, uel cum ſeruitute pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab ſenatu data. Annonæ in primis habita cura: & ad frumentum comparandum miſſi, alij in Volſcos, alij Cumas. ſalis quoq; uendendi arbitrium, quia impenſo pretio ueniebat in publicum: omni ſumptu adēptum priuatis, portorijs quoq;, & tributo plebe liberata: ut diuites conferrent, q oneri ferendo eſſent. pauperes ſatis ſtipendij pendere, ſi liberos educent. Itaq; hæc indulgentia patrum aſperis poſtmodum rebus in obſidione, ac fame adeo concordem ciuitatem tenuit: ut regum nomen non ſummi magis, quàm infimi horrerent: nec quiſquam unus malis artibus poſtea tam popularis eſſet: quàm tum bene imperando uniuerſis ſenatus fuit. Cum hoſtes adeſſent: pro ſe qſq; in urbem ex agris demigrant: urbem ipſam ſepiūt præſidijs. alia muris, alia Tyberi obiecto uidebātur tuta. pons Sublicius iter penè hoſtibus dedit: ni unus uir fuiſſet, Horatius Cocles. id munimentum illo die fortuna urbis romanæ habuit. qui poſitus forte in ſtatione pontis, cum captum repentino impetu ianiculū, atq; inde citatos decurrere hoſtes uidiſſet: trepidam'q; turbam ſuorum arma, ordines'q; relinquere: reprehenſans ſingulos, obſiſtens, obteſtans'q; deûm & hominum fidem, teſtabatur nequicquam deſerto præſidio eos fugere, ſi tranſitum pontem à tergo reliquiſſent. amplius hoſtem in palatio, capitolio'q;, quàm in ia-

riculo fore. Itaque monere, prædicere, ut pontem ferro, igni quacunq; ui poſſent, interrumpant: ſe impetum hoſtium, quantum corpore uno poſſet obſiſti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis: inſignisq; inter conſpecta cedentium pugnæ terga, obuerſis cominus ad ineundum prælium armis, ipſo miraculo audaciæ obſtupefecit hoſtes. duos tamen cum eo pudor tenuit, Spurium Lartiũ, ac Titum Herminium, ambos claros genere, factisq;. Cum his primã periculi procellam, & quod tumultuoſiſſimum pugnæ erat, parumper ſuſtinuit: deinde eos quoq; ipſos exigua parte pontis relicta, reuocantibus, qui reſcindebant, cedere in tutum coegit. Circunferens inde truces minaciter oculos ad proceres Hetruſcorum, nunc ſingulos prouocare: nunc increpare omnes: ſæuitia regum ſuperborum, ſuæ libertatis immemores alienã oppugnatum uenire. Cũctati aliquandiu ſunt: dum alius alium, ut prælium incipiant, circunſpectant. pudor deinde commouit aciem: & clamore ſublato undique in unum hoſtem tela coniiciunt. quæ cum in obiecto cuncta ſcuto hæſiſſent: neque ille minus obſtinatus ingenti pontem obtineret gradu: iam impetu conabantur detrudere uirum. cum ſimul fragor rupti pontis, ſimul clamor romanorum alacritate perfecti operis ſublatus, pauore ſubito impetum ſuſtinuit. Tum Cocles, Tyberine inquit pater te ſancte precor hæc arma, & hunc militem propitio flumine accipias. ita ſic armatus in Tyberim deſiluit: multisq; deſuper incidentibus telis incolumis ad ſuos tranauit, rem auſus plus famæ habiturã ad poſteros, quàm fidei. Gra

ta erga

ex ergo tantam uirtutem ciuitas fuit. ſtatua in comitio poſita. agri quantum uno die circumarauit, datum. priuata quoq; inter publicos honores ſtudia eminebant. nã in magna inopia pro domeſticis copijs unuſquiſq; ei aliquid fraudans ſe ipſe uictu ſuo contulit. Porſena primo conatu repulſus, conſilijs ab oppugnanda urbe ad obſidendam uerſis, præſidio in ianiculo locato ipſe in plano, ripiſq; Tyberis caſtra poſuit, nauibus undiq; accitis, & ad cuſtodiam nequid Romam frumenti ſubuehi ſineret: et ut prædatum milites trans flumen per occaſiones alijs, atq; alijs locis traijcerent. breuiq; adeo infeſtum omnem romanum agrum reddidit: ut non cætera ſolum ex agris, ſed pecus quoq; omne in urbem compelleretur: neq; quiſquam extra portas propellere auderet. Hoc tantum licentiæ Hetruſcis non metu magis, quàm conſilio conceſſum. nanq; Valerius conſul intentus in occaſionem multos ſimul & effuſos improuiſo adoriundi, in paruis rebus negligens ultor grauem ſe ad maiora uindicem ſeruabat. itaq; ut eliceret prædatores, edicit ſuis, poſtero die frequentes porta eſquilina, quæ auerſiſſima ab hoſte erat: expellerent pecus: ſcituros id hoſtes ratus: quod in obſidione, & fame ſeruitia infida transfugerent. Exiere perfugæ indicio: multóq; plures, ut in ſpem uniuerſæ prædæ, flumen traijciunt. P. Valerius M. T. Herminium cum modicis copijs ad ſecundum lapidem Gabinia uia occultum conſidere iubet: Sp. Largium cum expedita iuuentute ad portam Collinam ſtare: donec hoſtis prætereat: deinde ſe obijcere: ne ſit ad flumen reditus. conſulum alter, T.

Lucretius porta Næuia cum aliquot manipulis militum egreſſus: ipſe Valerius Cœlio monte cohortes delectas educit. hiq; primi apparuere hoſti. Herminius ubi tumultum ſenſit, concurrit ex inſidijs: uerſiſq; in Lucretium Hetruſcis terga cædit dextra læuáq;, hinc à porta Collina, illinc ab Næuia redditus clamor. ita cæſi in medio prædatores, neq; ad pugnam uiribus pares, & ad fugam ſeptis omnibus uijs. finiſq; ille tam effuſe uagandi Hetruſcis fuit. Obſidio erat nihilo minus, & frumenti cum ſumma caritate inopia. ſedendóq; expugnaturum ſe urbem ſpem Porſena habebat. cum C. Mutius adoleſcens nobilis, cui indignum uidebatur populum Romanũ ſeruientem, cum ſub regibus eſſet, nullo bello, nec ab hoſtibus ullis obſeſſum eſſe: liberum eundem populum ab ijſdem Hetruſcis obſideri: quorum ſæpe exercitus fuderit. Itaq; magno, audacíq; aliquo facinore eam indignitatem uindicandam ratus, primo ſua ſponte penetrare in hoſtium caſtra conſtituit: dein metuens ne, ſi conſulum iniuſſu, & ignaris omnibus iret, forte deprehenſus à cuſtodibus romanis retraheretur ut transfuga, fortuna tum urbis crimen affirmante: ſenatum adit. Trãſire, Tyberim inquit patres, & intrare, ſi poſſim, caſtra hoſtium uolo, non prædo, nec populationum inuicem ultor. maius, ſi dij iuuant, in animo eſt facinus. Approbant patres. abdito intra ueſtem ferro proficiſcitur. ubi eò uenit: in confertiſſima turba propè regiũ tribunal conſtitit. ibi cum ſtipendiũ forte militibus daretur: et ſcriba cũ rege ſedẽs pari ferè ornatu multa ageret: eũq; milites uulgo adirent: timens ſciſcitari uter Porſe

ria eſſet, ne ignorãdo regẽ ſemetipſe aperiret qs eſſet: quo temere traxit fortuna facinus, ſcribã pro rege obtrũcat. uadentem inde qua per trepidã turbam cruento mucrone ſibi ipſe fecerat uiam, cum concurſu ad clamorem facto, comprehenſum regij ſatellites retraxiſſent ante tribunal regis: destitutus tum quoq; inter tantas fortunæ minas, metuendus magis quàm metuens, romanus ſum inquit ciuis: C. Mutium uocant. hoſtis hoſtem occidere uolui. nec ad mortem minus animi eſt, quàm ad cædem fuit. et facere, et pati fortia romanũ eſt. nec unus in te ego hos animos geſſi: lõgus poſt me ordo eſt idem petentium decus. proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere: ut in ſingulas horas capite dimices tuo: ferrum, hoſtem'q; in ueſtibulo habeas regiæ. hoc tibi iuuentus romana indicimus bellum. nullam aciem, nullum prælium timueris. uni tibi, & cum ſingulis res erit. Cum rex ſimul ira infenſus, periculo'q; conterritus circundari ignes minitabundus, iuberet niſi expromeret propere quas inſidiarum minas per ambages iaceret: en tibi, inquit: ut ſentias quã uile corpus ſit ijs, qui magnam gloriam uident. dextram'q; accenſo ad ſacrificiũ foculo inijcit. quã cũ uelut alienato ab ſenſu torreret animo: propè attonitus miraculo rex, cum ab ſede ſua proſiluiſſet, amoueri'q; ab altaribus iuuenem iuſſiſſet: tu uero abi, inquit, in te magis q̃ in me hoſtilia auſus. iuberem macte uirtute eſſe, ſi pro mea patria iſta uirtus ſtaret. nunc iure belli liberũ te, intactum, inuiolatum'q; hinc dimitto. Tum Mutius quaſi remunerans meritum, quandoquidem inquit eſt apud te uirtuti honos, ut beneficio tuleris

à me, quod minis nequiſti: trecenti coniurauimus principes iuuentutis romanæ, ut in te hac uia graſſarentur. mea prima ſors fuit. cæteri utcunq; ceciderit, primum quoad te opportunum fortuna dederit: ſuo quiſq; tempore aderunt. Mutium dimiſſum, cui poſtea Scæuolæ à clade dextræ manus cognomentum inditum: legati à Porſena Romam ſecuti ſunt. adeo mouerat eum & primi periculi caſus: quo nihil ſe præter errorem inſidiatoris texiſſet: & ſubeunda dimicatio toties, quot coniurati ſupereſſent: ut pacis conditiones ultro ferret Romanis. Iactatum in conditionibus nequicquam de Tarquinijs in regnũ reſtituẽdis: magis quia id negare ipſe nequerat Tarquinijs: q̃ qđ negatũ iri ſibi ab Romanis ignoraret. de agro Veiẽtibus reſtituendo impetratum. expreſſáq; neceſſitas obſides dandi Romanis, ſi Ianiculo præſidium deduci uellẽt. His conditionibus compoſita pace, exercitum ab Ianiculo deduxit Porſena: & agro Romano exceſſit. Patres C. Mutio uirtutis cauſa trans Tyberim agrum dono dedere: quæ poſtea ſunt mutia prata appellata. Ergo ita honorata uirtute, fœminæ quoq; ad publica decora excitatæ. & Clœlia uirgo una ex obſidibus, cum caſtra Hetruſcorum forte haud procul ripa Tyberis locata eſſent: fruſtrata cuſtodes, dux agminis uirginum inter tela hoſtiũ Tyberim tranauit: ſoſpiteſq; omnes Romam ad propinquos reſtituit. Quod ubi regi nunciatum eſt: primo incenſus ira oratores Romam miſit ad Clœliam obſidem depoſcendam: alias haud magnificere. deinde in admirationem uerſus ſuper Coclites Mutioſq; dicere id facinus eſſe: & præ

ſe ferre quemadmodum, ſi non dedatur obſes, pro ru pto ſe fœdus habiturũ: ſic deditam, inuiolatam'q; ad ſuos remiſſurum. Vtrinq; conſtitit fides. & Romani pignus pacis ex fœdere reſtituerunt: & apud regem Hetruſcum non tuta ſolum, ſed honorata etiam uir= tus fuit. laudatam'q; uirginem parte obſidum ſe dona re dixit. ipſa quos uellet, legeret. productis omnibus elegiſſe impuberes dicitur. quod & uirginitati deco= rum, & conſenſu obſidum ipſorum probabile erat eã ætatem potiſſimum liberari ab hoſte, quæ maxime opportuna iniuriæ eſſet. Pace redintegrata, Romani nouam in fœmina uirtutem nouo in genere hono= ris ſtatua equeſtri donauere. in ſumma ſacra uia fuit poſita uirgo inſidens equo. Huic tam pacatæ profectio ni ab urbe regis Hetruſci abhorrens mos traditus ab antiquis uſq; ad noſtram ætatem inter cætera ſolen= nia manet, bonis uendendis bona Porſenæ regis uen= dendi. cuius originem moris neceſſe eſt aut inter bel= lum natam eſſe, neq; omiſſam in pace: aut à mitio= re creuiſſe principio, quàm hic præ ſe ferat titulus, bo na hoſtiliter uendendi. proximum uero eſt ex iis, quæ traduntur, Porſenam diſcedentem ab Ianiculo ca= ſtra opulẽta conuecto ex propinquis, ac fertilibus He truriæ aruis commeatu Romanis dono dediſſe, inopi tum urbe ab longinqua obſidione. ea deinde, ne popu lo immiſſo diriperentur hoſtiliter, ueniſſe bona: quæ Porſenæ appellata: gratiã muneris magis ſignifican= te titulo, quàm auctionem fortunæ regiæ: quæ ne in poteſtate quidem populi romani eſſet. Omiſſo romano bello Porſena, ne fruſtra in ea loca exercitus addu=

ctus uideretur: cum parte copiarum filium Aruntem Ariciam oppugnatum mittit. Primo Aricinos res nec opinata perculerat. accerſita deinde auxilia et à Latinis populis, et à Cumis tantum ſpei fecere: ut acie decernere auderent. Prælio inito, adeo cócitato impetu ſe intulerant Hetruſci: ut funderent ipſo incurſu Aricinos. cumanæ cohortes arte aduerſus uim uſæ, declinauere paululú: effuſe'q; prælatos hoſtes conuerſis ſignis ab tergo adortæ ſunt. ita in medio propè iam uictores cæſi Hetruſci. pars perexigua duce amiſſo, qa nullum propius pfugiú erat: Romam inermes et fortuna, & ſpecie ſupplicum delati ſunt. ibi benigne excepti, diuiſi'q; in hoſpitia. curatis uulneribus alij profecti domos nútij hoſpitaliú beneficiorum: multos Romæ hoſpitú, urbis'q; charitas tenuit. his locus ad habitandú datus: quem deinde Thuſcum uicum appellarunt. P. Lucr. inde, & tertiú P. Valerius Publicola COSS. facti. Eo anno poſtremum legati à Porſena de reducendo in regnum Tarquinio uenerunt. qbus cum reſponſum eſſet, miſſurum ad regem ſenatum legatos: miſſi confeſtim honoratiſſimus quiſq; ex patribus. non, quin breuiter reddi reſponſum potuerit, non recipi reges, ideo potius delectos patrum ad eú miſſos, q̃ legatis eius Romæ daretur reſponſum: ſed ut in perpetuum mentio eius rei finiretur, ne in tantis mutuis beneficijs inuicem animi ſolicitarentur: cum ille peteret, quod contra libertatem populi romani eſſet: Romani, niſi in perniciem ſuam faciles eſſe uellēt: negarent, cui nihil negatum uellent. non in regno populum romanum, ſed in libertate eſſe. ita induxiſſe ſe in ani-

tuum, hoſtibus potius, q̄ regibus portas patefacere. eam eſſe uoluntatē omnium: ut q libertati erit in illa urbe finis, idem urbi ſit. proinde ſi ſaluā eſſe uellet Romā: ut patiatur liberā eſſe orare. Rex uerecundia uictus, quando id certum, atq; obſtinatum eſt, inqt: neq; ego obtundam, ſæpius eadē nequicquā agendo: nec Tarquinios ſpe auxilij, quod nullū in me eſt, fruſtrabor. alium hinc, ſeu bello opus eſt, ſeu quiete, exilio quærant locum: nequid meā uobiſcum pacem diſtineat. Dictis facta amiciora adiecit. obſidū quod reliquū erat, reddidit. agrū Veientem fœdere ad Ianiculū icto ademptum reſtituit. Tarqnius ſpe omni reditus inciſa, exulatum ad generū Mamiliū Octauiū Thuſculum abijt. Romanis pax fida ita cum Porſena fuit. COSS. Marcus Valerius, Publius Poſthumus. eo anno bene pūgnatum cum Sabinis. COSS. triūpharunt, maiore inde mole Sabini bellum parabant. aduerſus eos, et neqd ſimul ab Thuſculo, unde etſi non apertum, ſuſpectum tamen bellū erat: repentini periculi oriretur: P. Valerius quartū, T. Lucretius iterū COSS. facti. Seditio inter belli, pacis'q; authores orta in Sabinis aliquantū inde uiriū tranſtulit ad Romanos. nāq; Ap. Clauſus, cui poſtea Ap. Claudio fuit Romæ cognomē: cū pacis ipſe author a turbatoribus belli premeretur: nec par factioni eſſet: ab Cn. Regillo magna cliētium comitatus manu Romā trāsfugit. His ciuitas data, ager'q; trans Anienē. uetus Claudia tribus additis poſtea nouis tribulibus, qui ex eo uenirēt agro: appellata. Appius inter patres lectus haud ita multo poſt in principū dignationē puenit. COSS. infeſto exerci

tum in agrũ Sabinũ profecti, cũ ita uaſtatione, deinde
prælio afflixiſſent opes hoſtiũ: ut diu nihil inde rebel=
lionis timere poſſent: triũphantes Romã redierũt. P.
Valerius omnium conſenſu princeps belli, pacísq; ar
tibus, anno poſt Agrippa Menenio, P. Poſthumio con-
ſulibus moritur, gloria ingenti, copijs familiaribus a=
deo exiguis, ut funeri ſumptus deeſſet. de publico eſt
datus. Luxere matronæ, ut Brutum. Eodẽ anno duæ
coloniæ latinæ, Pometia, & Cora ad Aurũcos defi-
ciunt. cum Aurũcis bellũ initum. fuſóq; ingenti exer
citu, qui ſe ingredientibus fines conſulibus ferociter
obtulerat: omne auruncum bellum Pometiam com-
pulſum eſt. Nec magis poſt prælium, quàm in prælio
cædibus temperatum eſt. et cæſi aliquãto plures erãt,
quàm capti. et captos paſſim trucidauerunt. ne ab ob
ſidibus quidem, qui CCC accepti numero erant: ira
belli abſtinuit. et hoc anno Romæ triumphatum. Se
cuti conſules Opiter Virginius, Sp. Caſſius Pometiam
primo ui, deinde uineis, alíjsq; operibus oppugnaue-
runt. in quos Aurunci magis iam inexpiabili odio,
quàm ſpe aliqua aut occaſione coorti cum plures igni
quàm ferro armati excucurriſſent: cæde, incendióq;
cuncta complent, uineis incenſis, multis hoſtium uul-
neratis & occiſis. conſulum quoq; alterum (ſed uerũ
nomen authores nõ adijciunt) graui uulnere ex equo
deiectum prope interfecerunt. Romam inde male ge
ſta re reditum. inter multos ſaucios conſul ſpe incerta
uitæ relictus. Interiecto deinde haud magno ſpatio,
quod uulneribus curandis, ſupplendóq; exercitui ſa=
tis eſſet: tum ira maiore belli, tum uiribus etiam auctis

Pometiæ arma illata. & cum uineis refectis, aliaq; mole belli, iam in eo eſſet, ut in muros euaderet miles: deditio eſt facta. cæterum nihilo minus fœde dedita urbe, quàm ſi capta foret, Aurunci paſſim principes ſecuri percuſſi. ſub corona uenierunt coloni alij. oppidum dirutum: ager uenijt. Cõſules magis ob iras grauiter ultas, quàm ob magnitudinem perfecti belli triumpharunt. Inſequens annus Poſthumum Cominium, & T. Largium conſules habuit. Eo anno Romæ cum per ludos ab Sabinorum iuuentute per laſciuiam ſcorta raperentur: concurſu hominum rixa, ac propé prælium fuit: paruáq; ex re res ad rebellionẽ ſpectare uidebatur. Supra belli latini metum id quoq; acceſſerat: quod triginta iam coniuraſſe populos concitante Octauio Mamilio ſatis conſtabat. In hac tantarum expectatione rerum ſolicita ciuitate, dictatoris primum creandi mentio orta. ſed nec quo anno, nec quibus factis conſulibus, quia ex factione tarquinia na eſſent (id quoq; enim traditur) parum creditum ſit: nec quis primũ dictator creatus ſit ſatis conſtat. apud ueterrimos tamen authores T. Largium dictatorem primum, Sp. Caſſium magiſtrum equitum creatos inuenio. conſulares legere ita lex iubebat de dictatore creando lata. eo magis adducor ut credam Largiũ, qui conſularis erat, potius quàm M. Valerium Fuſiũ Voleſi nepotem, qui nondum conſul fuerat: moderatorem, & magiſtrum conſulibus appoſitum. qui ſi maxime ex ea familia legi dictatorem uellent: patrem multo potius M. Valerium ſpectatæ uirtutis conſularem uirum legiſſent. Creato dictatore primum Ro-

mæ, poſtquam præferri ſecures uiderũt: magnus plebem metus inceſſit, ut intentiores eſſent ad dicto parendum. neq; enim ut in conſulibus, q pari poteſtate eſſent, alterius auxilium, neq; prouocatio erat, neq; ullũ uſquam, niſi in cura parẽdi auxilium. Sabinis etiã creatus Romæ dictator eo magis: qđ propter ſe creatum crediderant: metum incuſſit. itaq; legatos de pace mittunt. quibus orantibus dictatorem, ſenatumq́; , ut ueniam erroris hominibus adoleſcentibus darent, reſponſum ignoſci adoleſcentibus poſſe, ſenibus non poſſe: qui bella ex bellis ſererent. actum tamen eſt de pace: impetrataq́; foret, ſi quod impenſæ factum in bellũ erat, præſtare Sabini (id enim poſtulatum erat) in animum induxiſſent. bellum indictum. tacitæ inducíæ quietum annum tenuere. COS S. Seruilius Sulpitius, M. Manilius Tullus. nihil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde, & C. Vetuſius. His cõſulibus Fidenæ obſeſſæ: Cruſtumeria capta. Præneſte ab Latinis ad Romanos deſciuit. nec ultra bellũ Latinum gliſcens iam per aliquot annos dilatum. Aurelius Poſthumus dictator, T. Ebutius magiſter equitum magnis copijs peditum, equitumq́; profecti ad lacum Regillum in agro Thuſculano agmini hoſtiũ occurrerunt. & quia Tarquinios eſſe in exercitu Latinorum auditum eſt: ſuſtineri ira non potuit, quin extemplo confligerent. Ergo etiam prælium aliquanto, quàm cætera, grauius atq; atrocius fuit. non enim duces ad regendam modo conſilio rem affuere: ſed ſuis metipſis corporibus dimicantes miſcuere certamina. nec quiſquam procerum fermè hac, aut illa ex acie

ſine uulnere, præter dictatorē romanum, exceſſit. In Poſthumū prima in acie ſuos adhortantē, inſtruentemq́; Tarquinius Superbus, quāquā iam ætate et uiribus erat grauior: equum infeſtus admiſit. ictusq́; ab latere concurſu ſuorū receptus in tutum eſt. Et ad alterum cornu Ebutius magiſter eqtum in Octauiū Mamiliū impetum dederat. nec fefellit ueniens Thuſculanum ducem: contra quē & ille concitat equum. tantaq́; uis infeſtis uenientiū haſtis fuit: ut brachium Ebutio traiectum ſit: Mamilio pectus percuſſum. hūc quidem in ſecundā aciem Latini recepere: Ebutius, cum ſaucio brachio tenere telū nō poſſet: pugna exceſſit. Latinus dux nihil deterritus uulnere præliū ciet. et qa ſuos pulſos uidebat: acerſit cohortem exulum Romanorū: cui L. Tarqnij filius præerat. ea quo maiore pugnabat ira ob erepta bona, patriāq́; adēptā, pugnā parumper reſtituit. Referētibus iam pedē ab ea parte Romanis, M. Valerius Publicolæ frater conſpicatus ferocē iuuenē Tarquiniū oſtentantē ſe in prima exulū acie, domeſtica etiā gloria accenſus, ut cuius familiæ decus eiecti reges erant, eiuſdem interfecti forent: ſubdit calcaria equo: et Tarqniū infeſto ſpiculo petit. Tarqnius retro in agmen ſuorū infenſo ceſſit hoſti. Valeriū inuectum temere in exulū aciē ex tranſuerſo quidā adortus transfigit: nec quicq̄ eqtis uulnere equo retardato moribūdus Romanus labētibus ſup corpus armis ad terrā defluxit. Dictator Poſthumus poſtquā cecidiſſe talē uirū, exules ferociter citato agmine inuehi, ſuos pulſos cedere aīaduertit: cohorti ſuæ, q̄ delecta manu præſidij cauſa circa ſe habe

bat: dat ſignū, ut quem ſuorum fugientem uiderint, pro hoſte habeant. ita metu ancipiti uerſi à fuga Romani in hoſtem: & reſtituta acies. Cohors dictatoris tum primum prælium iniit: integris corporibus, animisq́; feſſos adorti exules cædunt. Ibi alia inter proceres coorta pugna. imperator latinus ubi cohortem exulum à dictatore romano propè circumuentam uidit: ex ſubſidiariis manipulos aliquot in primam aciem ſecum rapit. hos agmine uenientes T. Herminius legatus conſpicatus, interq́; eos inſignem ueſte armisq́; Mamilium noſcitans, tanto ui maiore, quàm paulo ante magiſter equitum cum hoſtium duce prælium iniit: ut & uno ictu transfixum per latus occiderit Mamilium: & ipſe inter ſpoliandum corpus hoſtis ueruto percuſſus, cum uictor in caſtra eſſet relatus, inter primam curationem expirauerit. Tum ad equites dictator aduolat. obteſtans ut feſſo iam pedite deſcendant ex equis, et pugnam capeſſant. dicto paruere: deſiliūt ex eq̄s: prouolant in præliū: et pro anteſignanis parmas obijciunt. recipit extemplo animū pedeſtris acies, poſtquam iuuentutis proceres æquato genere pugnæ ſecum partem periculi ſuſtinentes uidit. Tum demum impulſi Latini: perculſaq́; inclinauit acies. equitibus admoti equi: ut perſequi hoſtem poſſent. ſecuta & pedeſtris acies. Ibi nihil nec diuinæ, nec humanæ opis dictator prætermittens, ædem Caſtori uouiſſe fertur: ac pronūtiaſſe militi præmia, qui primus, qui ſecundus caſtra hoſtium intraſſet. tantusq́; ardor fuit, ut eodem impetu, quo fuderant hoſtem, Romani caſtra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pugna

tum eſt. Dictator, & magiſter equitum triumphātes in urbem rediere. Triennio deinde nec certa pax, nec bellum fuit. COSS. Q. Clœlius, & T. Lartius. inde A. Sempronius, & M. Minutius. his COSS. ædes Saturno dedicata: ſaturnalia inſtitutus feſtus dies. A. deinde Poſthumius, & T. Virginius conſules facti. hoc demum anno ad Regillum lacum pugnatum apud quoſdam inuenio. A. Poſthumium, quia collega dubiæ fidei fuerit, ſe conſulatu abdicaſſe, dictatorem inde factum. Tanti errores implicant temporum aliter apud alios ordinatis magiſtratibus: ut nec qui COSS. ſecundum quoſdam, nec quid quoq; anno actum ſit, in tanta uetuſtate non rerum modo, ſed etiam authorum digerere poſſis. Ap. Claudius deinde, & P. Seruilius COSS. facti. inſignis hic annus eſt nuntio Tarquinij mortis. mortuus eſt Cumis: quò ſe poſt fractas opes Latinorum ad Ariſtodemum tyrannum contulerat. Eo nuntio erecti patres, erecta plebes. ſed patribus nimis luxurioſa ea fuit lætitia plebi, cui ad eam diem ſumma ope inſeruitum erat: iniuriæ à primoribus fieri cœpere. Eodem anno Signia colonia, quā rex Tarquinius deduxerat: ſuppleto numero colonorum iterum reducta eſt. Romæ tribus una et XXX factæ. Aedes Mercurij dedicata eſt idibus maijs. Cū Volſcorum gente latino bello neq; pax, neq; bellū fuerat. nam et Volſci comparauerant auxilia, quæ mitterent Latinis: ni maturatū ab dictatore Romano eſſet. & maturauit romanus: ne prælio uno cum Latino, Volſcóq; contenderet. Hac ira COSS. in Volſcū agrum legiones duxere. Volſcos conſilij pœnam me-

tuentes nec opinata res perculit. armorum immemores obſides dant CCC principum à Cora, atq; Pometia liberos. ita ſine certamine inde abductæ legiones. Nec ita multo poſt Volſcis leuatis metu ſuum rediit ingenium. rurſus occultum parant bellum, Hernicis in ſocietatem armorum aſſumptis. legatos quoq; ad ſolicitandum Latium paſſim dimittunt. ſed recens ad Regillū lacum accepta clades Latinos ira, odioq; eius, quicunq; arma ſuaderet: ne ab legatis quidem uiolandis abſtinuit. comprehenſos Volſcos Romam duxere. ibi traditi COSS. indicatumq; eſt Volſcos, Hernicosq; parare bellum Romanis. Relata re ad ſenatum adeo fuit gratum patribus: ut & captiuorū ſex millia Latinis remitterent: & de fœdere, quod propè in perpetuum negatum fuerat: rem ad nouos magiſtratus traijcerent. enimuero tum Latini gaudere facto: pacis authores in ingenti gloria eſſe. coronam auream Ioui donum in capitolium mittunt. cum legatis, donoq;, qui captiuorum remiſſi ad ſuos fuerant, magna circunfuſa multitudo uenit. pergunt domos eorum, apud quem quiſq; ſeruierant. gratias agunt liberaliter habiti, cultiq; in calamitate ſua: inde hoſpitia iungunt. Nunquam aliâs ante publice, priuatimq; Latinum nomen romano imperio coniunctius fuit. Sed & bellum Volſcum immınebat: & ciuitas ſecum ipſa diſcors inteſtino inter patres, plebemq; flagrabat odio: maxime propter nexos ob æs alienum. fremebant ſe foris pro libertate, & imperio dimicantes, domi à ciuibus captos & oppreſſos eſſe: tutioremq; in bello, quàm in pace, inter hoſtes, quàm inter ciues

libertatem plebis eſſe. inuidiamq́; eam ſua ſponte gliſcentem inſignis unius calamitas accendit. Magno natu quidã cum omnium maiorum ſuorũ inſignibus ſe in forum proiecit. obſita erat ſqualore ueſtis: fœdior corporis habitus pallore, ac macie perempti. ad hoc prolixa barba, & capilli efferauerant ſpeciem oris. noſcitabatur tamen in tanta deformitate: & ordines duxiſſe aiebant, aliáq; militiæ decora uulgo miſerantes eum iactabant. ipſe teſtes honeſtarum aliquot locis pugnarum cicatrices aduerſo pectore oſtentabat. Sciſcitantibus unde ille habitus, unde deformitas, cũ circũfuſa turba eſſet propè in concionis modum: Sabino bello ait ſe militantẽ, quia propter populationes agri non fructu modo caruerit, ſed uilla incenſa fuerit: direpta omnia: pecora abacta: tributum iniquum ſuo tempore imperatum: æs alienum feciſſe. id cumulatum uſuris primo ſe agro paterno, auitóq; exuiſſe, deinde fortunis alijs: poſtremo uelut tabem perueniſſe ad corpus. ductum ſe ab creditore non in ſeruitium, ſed in ergaſtulum, & carnificinam eſſe. inde oſtantare tergum fœdum recentibus ueſtigijs uerberum. Ad hæc uiſa, auditaq́; clamor ingens oritur. non iam foro ſe tumultus ſuſtinet: ſed paſſim totam urbẽ pervadit. nexu uincti, ſolutiq; ſe undiq; in publicum proripiunt. implorant quiritium fidem nullo loco deeſt ſeditionis uoluntarius comes. multis paſſim agminibus per omnes uias cum clamore in forum curritur. Magno cum periculo ſuo, qui forte patrum in foro erãt, in eam turbam inciderunt. nec temperatum manibus foret: ni propere COSS. P. Seruilius,

& Ap. Claudius ad comprimendam ſeditionem interueniſſent. At in eos multitudo uerſa oſtentare uincula ſua, deformitatemq́; aliam: hæc ſe meritos dicere, exprobrantes ſuam quiſq; alius alibi militiã: poſtulare multo minaciter magis, q̃ ſuppliciter, ut ſenatũ uocarent. curiamq́; ipſi futuri arbitri, moderatoresq́; publici conſilij circunſiſtunt. Pauci admodum patrum, quos caſus obtulerat, contracti ad COSS. cæteros metus non curia modo, ſed etiam foro arcebat. nec agi quicquam per infrequentiam poterat ſenatus. Tum uero eludi, atq; extrahi ſe multitudo putare: & patrum, qui abeſſent, non caſu, non metu, ſed impediendæ rei cauſa abeſſe: & COSS. ipſos terguerſari: nec dubie ludibrio eſſe miſerias ſuas. Iã propè erat. ut ne conſulum quidem maieſtas coerceret iras hominum: cum incerti morando, an ueniendo plus periculi contraherent. tandẽ in ſenatum ueniunt. frequentiq́; tandem curia: non modo inter patres, ſed ne inter conſules quidem ipſos ſatis conueniebat. Appius uehementis ingenij uir imperio conſulari rem agendam cenſebat: uno aut altero arrepto, quieturos alios. Seruilius lenibus remediis aptior concitatos animos flecti, quàm frangi putabat, cum tutius, tum facilius eſſe. Inter hæc maior alius terror. latini equites cum tumultuoſo aduolant nuntio. Volſcos infeſto exercitu ad urbem oppugnandam uenire. quæ audita (adeo duas ex una ciuitate diſcordia fecerat) longe aliter patres, ac plebem effecere. exultare gaudio plebes. ultores ſuperbiæ patrum adeſſe dicere deos: alius alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus potius, quàm

tius, quàm ſolos perituros. patres militarent: patres arma caperent: ut penes eoſdem pericula belli, penes quos præmia eſſent. At uero curia mœſta, ac trepida ancipiti metu, & ab caue, & ab hoſte, Seruilium conſulem, cui ingenium magis populare erat: orare, ut tantis circumuētam terroribus expediret rempublicam. Tum conſul miſſo ſenatu in concionem prodit. ibi curæ eſſe patribus oſtendit, conſulatur plebi. cæterum deliberationi de maxima quidem illa, ſed tamen parte ciuitatis, metum pro uniuerſa republica interueniſſe. nec poſſe, cum hoſtes propè ad portas eſſent: bello præuertiſſe quicquam: nec ſi ſit laxamenti aliqd, aut plebi honeſtū eſſe, niſi mercede prius accepta, arma pro patria non cepiſſe: neq; patribus ſatis decorum per metum potius, quàm poſtmodum uoluntate afflictis ciuium ſuorum fortunis conſuluiſſe. Concioni deinde edicto addidit fidem. quo edixit, ne quis ciuem romanum uinctum, aut clauſum teneret: quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret: neu quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret, aut uēderet: liberos, nepotes'ue eius moraretur. Hoc propoſito edicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina: & undiq; ex tota urbe proripientium ſe ex priuato, cum retinendi ius creditori non eſſet: concurſus in forum: ut ſacramento dicerent fieri. magna ea manus fuit. neq; aliorum magis in Volſco bello uirtus atque opera enituit. Conſul copias contra hoſtem educit: paruo dirimente interuallo caſtra ponit. proxima inde nocte Volſci diſcordia romana freti, ſiqua nocturna tranſitio, proditio'ue fie-

ri poſſit, tentant caſtra. ſenſere uigiles. excitatus exercitus. ſigno dato concurſum eſt ad arma. Ita fruſtra id inceptũ Volſcis fuit. reliquum noctis utrinq; quieti datum. poſtero die prima luce Volſci foſſis repletis uallum inuadunt. Iamq; ab omni parte munimenta uallabantur. cum conſul, quanquam cuncti undiq;, & nexi ante omnes ut ſignum daret, clamabant: experiendi animos militum cauſa parumper moratus, poſtquam ſatis apparebat ingens ardor, dato tandem ad erumpendum ſigno, militem auidum certaminis emittit. primo ſtatim incurſu pulſi hoſtes. fugientibus quoad inſequi pedes potuit, terga cæſa. eques uſq; ad caſtra pauidos egit. mox ipſa caſtra legionibus circundatis, cum Volſcos inde etiã pauor expuliſſet: capta, direptaq;. Poſtero die ad Sueſſam Pometiam, quo confugerant hoſtes, legionibus ductis intra paucos dies oppidum capitur. captum prædæ datum. inde paulum recreatus egens miles. COS. cum maxima gloria ſua uictorem exercitum Romam reducit. decedentem Romã Mecetranorum Volſcorum legati rebus ſuis timentes poſt Pometiam captam adeunt. His ex ſenatus conſulto data pax: ager ademptus. Confeſtim & Sabini Romanos territauere. tumultus enim fuit uerius, q̃ bellum. nocte in urbe nuntiatum eſt exercitum Sabinũ prædabundum ad Anienem amnem perueniſſe. ibi paſſim diripi, atq; incendi uillas. miſſus extemplo eo cum omnibus copijs equitum A. Poſthumius: qui dictator bello Latino fuerat. ſecutus COS. Seruilius cum delecta peditum manu. pleroſq; palantes eques circũuenit: nec aduenienti peditum agmini reſtitit Sabina le

gio. feſſi tum itinere, tum populatione nocturna, magna pars in uillis repleti cibo, uinóq; uix fugæ quod ſatis eſſet uiriū, habuere. Nocte una audito, perfectóq; bello Sabino, poſtero die in magna iā ſpe undiq; paratæ pacis legati Aurunci ſenatum adeunt, ni decedatur Volſco agro, bellum indicentes. cum legatis ſimul exercitus Auruncorum domo profectus erat. cuius fama haud procul iam ab Aricia uiſi tanto tumultu conciuit Romanos: ut nec conſuli ordine patres, nec pacatum reſponſum arma inferentibus ipſi capiētes dare poſſent. Ariciam infeſto agmine itur. nec procul inde cum Auruncis ſigna collata: prælióq; uno debellatum eſt, fuſis Auruncis uictor tot intra paucos dies bellis romanus promiſſa conſulis, fidemq; ſenatus expectabat. cum Appius & inſita ſuperbia animo, & ut collegæ uanā faceret fidem: q̄ aſperrime poterat, ius de creditis pecunijs dicere. deinceps & qui ante nexi fuerant, creditoribus tradebantur: & nectabantur alij. Quod ubi cui militi inciderat, collegam appellabat: concurſus ad Seruilium fiebat. ac illius promiſſa iactabant. illi exprobrabant ſua quiſq; belli merita, cicatricésq; acceptas. poſtulabant, ut aut referret ad ſenatum: aut ut auxilio eſſet COS. ciuibus ſuis, imperator militibus. Mouebant conſulem hæc: ſed tergiuerſari res cogebat. adeo in alteram cauſam non collega ſolum præceperat, ſed omnis factio nobilium. ita medium ſe gerendo nec plebis uitauit odium: nec apud patres gratiam inijt. patres mollem conſulem, & ambitioſum rati: plebs fallacem. breuiq; apparuit æquaſſe eum Appij odium. Certamen conſulibus incide-

rat,uter dedicaret Mercurij ædem ·ſenatus à ſe rem ad populum reiecit·utri eorum dedicatio iuſſu populi data eſſet,eum præeſſe annonæ:mercatorum collegiū inſtituere:ſolennia pro pontifice iuſſit ſuſcipere:populus dedicationem ædis dat M·Lectorio primipilo centurioni : quod facile appareret non tam ad honorem eius,cui curatio altior faſtigio ſuo data eſſet: factum,quàm ad conſulum ignominiam·Sæuire inde utique conſulum alter,patresq;· ſed plebi creuerant animi:& longe alia,quàm primo inſtituerant, uia graſſabantur·deſperato enim conſulum,ſenatusq; auxilio,cum in ius duci debitorem uidiſſent,undiq; conuolabant:neq; decretum exaudiri conſulis præ ſtrepitu,& clamore poterat:neq; cum decreuiſſet, quiſquam obtemperabat·ui agebatur:metusq; omnis, & periculum libertatis,cum in conſpectu conſulis ſinguli à pluribus uiolarentur:in creditores à debitoribus uerterant·Super hæc timor inceſſit Sabini belli·delectuq; decreto nemo nomen dedit,furente Appio,et inſectante ambitionem collegæ: qui populari ſilentio rempublicam proderet:& ad id,quod de credita pecunia ius non dixiſſet,adijceret,ut ne delectum quidem ex ſenatus conſulto haberet.non eſſe tamen deſertam omnino rempublicam: neq; proiectum conſulare imperium·ſe unum & ſuæ,& patrum maieſtatis uindicem fore.Cum circunſtaret quotidiana multitudo licentia accenſa,arripi unum inſignem ducem ſeditionum iuſſit.ille cum à lictoribus iam traheretur,prouocauit· nec ceſſiſſet prouocationi conſul:quia non dubium erat populi iudicium:niſi ægre uicta-

pertinacia foret conſilio magis, & authoritate principum, quàm populi clamore. adeo ſuperant animi ad ſuſtinēdā inuidiā. Creſcere inde malum in dies nō clamoribus modo apertis, ſed, quod multo pernicioſius erat, ſeceſſione, occultisq́; colloquijs. Tandem inuiſi plebi conſules magiſtratu abeunt: Seruilius neutris, Appius patribus mire gratus. A. Virginius inde, et T. Vetuſius conſulatum ineunt. Tū uero plebs incerta quales habitura conſules eſſet, cœtus nocturnos pars eſquilijs, pars in Auētino facere: ne in foro ſubitis trepidaret conſilijs: & omnia temere, ac fortuito ageret. Eam rem conſules rati, ut erat, pernicioſam ad patres referunt: ſed delatam conſulere ordine nō licuit. adeo tumultuoſe excepta eſt clamoribus undiq́;, & indignatione patrum. ſiquod imperio conſulari exequendum eſſet, inuidiam eius conſules ad ſenatum reijcerent. profecto ſi eſſent in republica magiſtratus, nullum futurum fuiſſe Romæ niſi publicum conciliū. nunc in mille, curias concionesq́;, cum alia in eſqlijs, alia in Auentino fiant concilia: diſperſam, et diſſipatam eſſe rēpublicam. unū hercule uirū (id enim plus eſſe, quàm conſulem) qualis Ap. Claudius fuerit, momento temporis diſcuſſurum illos cœtus fuiſſe. Correpti conſules: cum qd ergo ſe facere uellent (nihil enim ſegnius molliusue, quàm patribus placeat, acturos) percunctarentur, decernunt ut delectum quamacerrimum habeant. otio laſciuire plebem. Dimiſſo ſenatu conſules in tribunal deſcendunt: citant nominatim iuniores. cū ad nomē nemo reſpōderet: circūfuſa multitudo in concionis modum negare ultra decipi ple-

bem poſſe: nunquã unum militem habituros, ni præſtaretur fides publica: libertatem unicuiq; prius reddendam eſſe, quàm arma danda: ut pro patria, ciuibusq;, non pro dominis pugnent. COSS. quid mandatum eſſet à ſenatu uidebant: ſed eorum, qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur, neminem adeſſe inuidiæ ſuæ participem. & apparebat atrox cum plebe certamen. prius itaq;, quàm ultima experirentur, ſenatum iterum conſulere placuit. tum uero ad ſellas conſulum propere conuolauere minimus quiſq; natu patrum, abdicare conſulatum iubentes, & deponere imperium, ad quod tuendum animus deeſſet. Vtraq; re ſatis experta tum demum COSS. ne prædictum negetis Patres Conſcripti, adeſt ingens ſeditio. poſtulamus ut ij, qui maxime ignauiam increpant: adſint nobis habentibus delectum acerrimi cuiuſq; arbitrio, quando ita placet, rem agemus. Redeunt in tribunal. citari nominatim unum ex ijs, qui in conſpectu erant, dedita opera iubent. cum ſtaret tacitus: & circa eum aliquot hominum, ne forte uiolaretur, conſtitiſſet globus: lictorem ad eum COSS. mittunt. quo repulſo, tum uero indignum facinus eſſe clamitantes, qui patrum COSS. aderant, deuolant de tribunali, ut lictori auxilio eſſent. ſed ab lictore nihil aliud, q̃ prehendere prohibito, cũ conuerſus in patres impetus eſſet: conſulũ intercurſu rixa ſedata eſt. in qua tamen ſine lapide, ſine telo plus clamoris, atq; irarum, q̃ iniuriæ fuerat. Senatus tumultuoſe uocatus, tumultuoſius conſulitur, quæſtionem poſtulãtibus ijs, qui pulſati fuerant: decernente ferociſſimo quoq; non ſententijs ma-

gis, quàm clamore & ſtrepitu. tandem cum iræ reſediſſent, exprobrãtibus COSS. nihilo plus ſanitatis in curia, quàm in foro eſſe, ordine conſuli cœpit. Tres fuere ſententiæ. Publius Virginius rem non uulgabat: de ijs tantum, qui fidem ſecuti Publij Seruilij COS. Volſco, Aurunco, Sabinoq́; militaſſent bello: agendũ cenſebat. T. Largius non id tempus eſſe, ut merita tantummodò exoluerentur. totam plebem ære alieno demerſam eſſe: nec ſiſti poſſe, ni omnibus conſulatur. qn ſi alia aliorum ſit conditio, accendi magis diſcordiam, quàm ſedari. Ap. Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus, non miſerijs ait, ſed licentia tantum concitum turbarum: & laſciuire magis plebem, quàm ſæuire. id adeo malum ex prouocatione natum. quippe minas eſſe conſulum, non imperium: ubi ad eos, qui unà peccauerint, prouocare liceat. agedum inquit, dictatorem, à quo prouocatio non eſt, creemus: iam hic, quo nunc omnia ardent, conticeſcet furor. pulſet tum mihi lictorem, qui ſciet ius de tergo, uitaq́; ſua penes unum illum eſſe, cuius maieſtatem uiolauit. Multis, ut erat, horrida & atrox uidebatur Appij ſententia: rurſus Virginij, Largijq́; exemplo. haud ſalubrem utiq; Largij putabant ſententiam: quæ totam fidem tolleret. medium maxime, et moderatum utroq; conſilium Virginij habebatur. ſed factione, reſpectuq́; rerum priuatarum, quæ ſemper offecere, officientq́; publicis conſilijs: Appius uicit: ac propè fuit, ut dictator ille idem crearetur. quæ res utique alienaſſet plebem periculoſiſſimo tempore: cum Volſci, Eq́q;, et Sabini forte unà

omnes in armis eſſent. ſed curæ fuit COSS. & ſenioribus patrũ, ut imperium ſuo uehemens manſueto permitteretur ingenio. M. Valerium dictatorem Voleſi filium creant. Plebs etſi aduerſus ſe creatum dictatorem uidebat: tamen cum prouocationem fratris lege haberet: nihil ex ea familia triſte, nec ſuperbum timebat: edictum deinde à dictatore propoſitum confirmauit animos, Seruilij ferè COS. edicto conueniẽs. ſed & homini, & poteſtati melius rati credi, omiſſo certamine nomina dedere. quantus nunquã ante exercitus, legiones decem effectæ. ternæ inde datæ conſulibus, quattuor dictator uſus. nec poterat iam bellum differri. Equi latinum agrũ inuaſerant. oratores Latinorum à ſenatu petebant, ut aut mitterent ſubſidiũ: aut ſeipſos tuendorum finium cauſa capere arma ſinerent. Tutius uiſum eſt defendi inermes Latinos, quàm pati retractare arma. Vetuſius conſul miſſus eſt. is finis populatiõibus fuit. Ceſſere Equi campis: locoq; magis, quàm armis freti ſummis ſe iugis montiũ tutabantur. Alter conſul in Volſcos profectus, ne et ipſe tereret tempus, uaſtandis maxime agris hoſtẽ ad conferẽda propius caſtra, dimicandũq; acie exciuit medio inter caſtra campo ante ſuum quiſq; uallum infeſtis ſignis conſtitere. multitudine aliquãtum Volſci ſuperabant. itaq; effuſi, & contemptim pugnam iniere. COS. Romanus nec promouit aciem: nec clamorem reddi paſſus, defixis pilis ſtare ſuos iuſſit. ubi ad manum ueniſſet hoſtis, tum cohortes tota ui gladijs rẽ gerere. Volſci curſu & clamore feſſi cum ſe uelut ſtupentibus metu intuliſſent Romanis: poſtquam impreſ

ſionem ſenſere ex aduerſo factam, & ante oculos mi
care gladios: haud ſecus, quàm ſi in inſidias incidiſ-
ſent, turbati uertunt terga. & ne ad fugam quidem
ſatis uirium fuit: quia curſu in prælium ierant. Ro
mani contrà, quia principio pugnæ quieti ſteterant:
uigentes corporibus facile adepti feſſos, & caſtra im-
petu ceperunt: et caſtris exutum hoſtem Velitras per-
ſecuti, uno agmine uictores cum uictis in urbem irru
pere. plusq; ibi ſanguinis promiſcua omnium generũ
cæde quàm in ipſa dimicatione factum. paucis data
uenia: qui inermes in deditionem uenerũt. Dum hæc
in Volſcis geruntur: dictator Sabinos, ubi longe pluri
mum belli fuerat: fundit, fugatq;, exuitq; caſtris. equi
tatu miſſo mediam turbauerat hoſtium aciem. qua,
dum ſe cornua latius pandunt, parum apte intror-
ſum ordinibus aciem firmauerant: turbatos pedes in-
uaſit. eodẽ impetu caſtra capta: debellatumq; eſt. poſt
pugnam ad Regillum lacum non alia illis annis pu
gna clarior fuit. dictator triumphans Romam inue-
hitur. ſup ſolitos honores locus in circo ipſi, poſterisq;
ad ſpectaculum datus. ſella in eo loco curulis poſita.
Volſcis deuictis ueliternus ager ademptus. Velitras
coloni ab urbe miſſi: & colonia deducta. Cum Equis
poſt aliquanto pugnatum eſt, inuito quidem conſule:
quia loco iniquo ſubeundum erat ad hoſtes. ſed mili
tes extrahi rem criminantes, ut dictator prius quàm
ipſi redirent in urbem, magiſtratu abiret: irritaq; ſi-
cut ante conſulis promiſſa eius caderent: perpulere, ut
forte temere in aduerſos montes agmẽ erigeret. id ma
le commiſſum ignauia hoſtium in bonum uertit: qui

prius, quàm ad coniectum teli ueniretur obſtupefacti audacia Romanorum, relictis caſtris, quæ munitiſſimus tenuerant locis: in aduerſas ualles deſiluere. ubi ſatis prædæ, & uictoria incruenta fuit. Ita trifariam re bello bene geſta, de domeſticarum rerum euẽtu nec patribus, nec plebi cura deceſſerat. tanta cum gratia, tum arte præparauerant fœneratores, quæ nõ modo plebem, ſed ipſum etiam dictatorem fruſtrarentur. Nanq; Valerius poſt Vetuſii conſulis reditum omnium actionum in ſenatum primam habuit pro uictore populo: retulitq́; quid de nexis fieri placeret. quæ cum reiecta relatio eſſet: non placeo inquit, concordiæ author: optabitis medius fidius propediem, ut mei ſimiles romana plebs patronos habeat. quod ad me attinet: neque fruſtrabor ultra ciues meos: neq; ipſe fruſtra dictator ero. diſcordiæ inteſtinæ bellum externum fecere, ut hoc magiſtratu egeret resp. pax foris parta eſt: domi impeditur. priuatus potius, quã dictator ſeditioni interero. ita curia egreſſus dictatura ſe abdicauit. aparuit cauſa plebis ſuam uicem indignantem magiſtratu abiſſe. Itaque uelut perſoluta fide, quoniam per eum non ſtetiſſet quin præſtaretur: decedentem domum cum fauore, ac laudibus proſecuti ſunt. Timor inde patres inceſſit, ne ſi dimiſſus exercitus foret, rurſus cœtus occulti, coniurationesq́; fierẽt. itaq; quanquam per dictatorem delectus habitus eſſet. tamen quoniam in conſulum uerba iuraſſent, ſacramento teneri militem rati, per cauſam renouati ab Equis belli educi ex urbe legiões iuſſere. quo facto maturata eſt ſeditio: & primo agitatum dicitur de conſu

lum cæde, ut ſoluerentur ſecramento: doctos deinde nullam ſcelere religionem exolui, Sicinio quodam authore. iniuſſu conſulum in ſacrum montem ſeceſſiſſe trans Anienem amnem tria ab urbe millia paſſuum. ea frequentior fama eſt, quàm cuius Piſo author eſt: in Auentinum ſeceſſionem factam eſſe. Ibi ſine ullo duce, uallo, foſſáq; communitis caſtris, quieti rem nullam niſi neceſſariam ad uictum ſumendo, per aliquot dies neq; laceſſiti, neq; laceſſentes ſeſe tenuere. pauor ingens in urbe: metuq; mutuo ſuſpenſa erant omnia. timere relicta ab ſuis plebes uiolentiam patrũ: timere patres reſidem in urbe plebem, incerti manere eam an abire mallent. quandiu autem tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinem fore. quid futurum deinde, ſiquod externũ interim bellum exiſtat? nullam profecto, niſi in concordia ciuium ſpem reliquã ducere. eam per æqua, per iniqua reconciliandam ciuitati eſſe. placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam facundum uirum, & quod inde oriundus erat, plebi carum. Is intromiſſus in caſtra priſco illo dicendi & horrido modo nihil aliud, quàm hoc narraſſe fertur. Tempore quo in homine non, ut nunc, omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuiq; conſilium, ſuus ſermo fuerit, indignatas reliquas partes ſua cura, ſuo labore ac miniſterio uentri omnia quæri, uentrem in medio quietum nihil aliud, quàm datis uoluptatibus frui, conſpiraſſe inde ne manus ad os cibum ferrent: nec os acciperet datum: nec dentes conficerent. hac ira dum uentrem fame domare uellent, ipſa

unà membra, totum'q; corpus ad extremam tabem ueniſſe. inde apparuiſſe uentris quoq; haud ſegne miniſterium eſſe: nec magis ali, quàm alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo uiuimus uigemus'q;, diuiſum pariter in uenas maturè confecto cibo ſanguinem. comparando hinc quàm inteſtina corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in patres, flexiſſe mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum: conceſſum'q; in conditiones, ut plebi ſui magiſtratus eſſent ſacroſancti: quibus auxilij latio aduerſus conſules eſſet: ne'ue cui patrum capere eum magiſtratum liceret. ita tribuni plebeij creati duo, C. Licinius, & L. Albinus. Hi tres collegas ſibi creauerunt. in his Sicinium fuiſſe ſeditionis authorem. de duobus qui fuerint, minus conuenit. Sunt, qui duos tantum in ſacro monte creatos tribunos eſſe dicant: ibiq; ſacratam legem latam per ſeceſſionem plebis. Sp. Caſſius, & Poſthumius Cominius conſulatum inierunt. his COSS. cum Latinis populis ictum fœdus. ad id feriendum COS. alter Romæ manſit: alter ad Volſcum bellum miſſus Antiates, Volſcos fundit, fugatq; : compulſos in oppidum Longulam perſecutus, mœnibus potitur. inde protinus Mucamitem Volſcorum cepit. tum magna ui adortus eſt Coriolos. Erat tum in caſtris inter primores iuuenum Cn. Martius adoleſcens & conſilio, & manu promptus: cui cognomen poſtea Coriolano fuit. cum ſubito exercitum romanũ Coriolos obſidentem, atq; in oppidanos, quos intus clauſos habebat, intentum ſine ullo metu extrinſecus imminentis belli Volſcæ legiones profectæ ab Antio inuaſiſ-

ſent:eodemq́; tempore ex oppido erupiſſent hoſtes:for
te in ſtatione Martius fuit·is cum delecta militũ ma=
nu non modo impetum erumpentium retrudit, ſed
per patentem portam ferox irrupit:cædéq; in proxi
ma urbis facta,ignem temere arreptum imminenti
bus muro ædificijs iniecit·Clamor inde oppidanorũ
miſtus muliebri,puerilíq; ploratu ad terrorem, ut ſo=
let,primo ortus,& Romanis auxit animum,& tur-
bauit Volſcos,utpote capta urbe:qui ad ferendam o=
pem uenerant·ita fuſi Volſci, Antiates:Corioli oppi-
dum captum:tantumq́; ſua laude obſtitit famæ con-
ſulis Martius: ut niſi fœdus cum Latinis columna
ænea inſculptum monimento eſſet,ab Sp. Caſſio uno,
quia collega abfuerat,ictum:Poſthumum Comini=
um bellum geſſiſſe cum Volſcis memoria ceſſiſſet. Eo=
dem anno Agrippa Menenius moritur,uir omni uita
pariter patribus,ac plebi carus,poſt ſeceſſionem ca-
rior plebi factus. Huic interpreti, arbitróq; concor=
diæ ciuium, legato patrum ad plebem,reductori ple
bis romanæ in urbem,ſumptus funeri defuit. extulit
eum plebs ſextantibus collatis in capita. COSS. dein=
de T. Geganius, P. Minutius facti. eo anno cum et fo
ris quieta omnia bello eſſent:& domi ſanata diſcor=
dia:aliud multo grauius malũ ciuitatem inuaſit:ca-
ritas primum annonæ ex incultis per ſeceſſionẽ ple=
bis agris:fames deinde,qualis clauſis ſolet. uentumq́;
ad interitum ſeruitiorum utiq;,& plebis eſſet:ni con
ſules prouidiſſent,dimiſſis paſſim ad frumẽtum coemẽ
dum non in Hetruriam modo dextris ab Hoſtia lito
ribus,læuóq; per Volſcos mari uſq; ad Cumas: ſed

quæſitum in Sicilia quoq;. adeo finitimorum odia lõginquis coegerant indigere auxilijs. Frumentum cum Cumis coemptum eſſet: naues pro bonis Tarquiniorũ ab Ariſtodemo tyranno, qui hæres erat, retentæ ſunt in Volſcis, Pontinóq; ne emi quidem potuit. periculũ quoque ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit. Ex Hetruſcis frumentum Tyberi uenit. eo ſuſtentata eſt plebs. Incommodo bello in tam arctis commeatibus uerſati forent: ni Volſcos iam mouentes arma peſtilentia ingens inuaſiſſet. ea clade conterritis hoſtium animus, ut etiam ubi ea remiſiſſet, terrore aliquo tenerentur: & Velitris auxere numerum colonorũ Romani: & Norbæ in monteis nouam coloniam, quæ arx in Pontino eſſet, miſerunt. M. Minutio deinde, & A. Sempronio conſulibus magna uis frumenti ex Sicilia aduecta: agitatumq; in ſenatu quantum plebi daretur. multi ueniſſe tempus premendæ plebis putabant, recuperandiq; iura, quæ extorta ſeceſſione, ac ui patribus eſſent. In primis Martius Coriolanus hoſtis tribunitiæ poteſtatis, ſi annonam, inquit, ueterem uolunt, ius priſtinum reddant patribus. cur ego plebeios magiſtratus, cur Sicinium pollentem uideo ſub iugum miſſus, tanquam à latronibus redemptus? egóne has indignitates diutius patiar, quàm neceſſe eſt? Tarquinium regem qui non tulerim, Sicinium feram? ſecedat nunc: auocet plebem: patet uia in ſacrum montem, aliosq; colles: rapiant frumenta ex agris noſtris, quemadmodum tertio anno rapuere: utantur annona, quam furore ſuo fecere. audeo dicere hoc malo domitos ipſos potius cultores agrorum fo

re, quàm ut armati per ſeceſſionem coli prohibeant. Haud tam facile dictu eſt faciendum'ne fuerit, quàm potuiſſe arbitror fieri, ut conditionibus laxandi annonam, & tribunitiã poteſtatem, & omnia inuitis iura impoſita patres demerent ſibi. Et ſenatui nimis atrox uiſa ſententia eſt: & ira plebem propè armauit. fame iã ſe ſicut hoſtes peti: cibo, uictu'q; fraudari: peregrinum frumentum, quæ ſola alimenta ex inſperato fortuna dederit, ab ore rapi: niſi Cn. Martio uincti dedantur tribuni: niſi de tergo plebis romanæ ſatiſfiat. eum ſibi carnificem nouum exortũ, qui aut mori, aut ſeruire iubeat. In exeuntem è curia impetus factus eſſet: ni peropportune tribuni diem dixiſſent. ibi ira eſt ſuppreſſa: ſe iudicem qſq;, ſe dominum uitæ, necisq; inimici factum uidebat. Contemptim primo Martius audiebat minas tribunitias. auxilij, non pœnæ ius datum illi poteſtati: plebis'q;, non patrũ tribunos eſſe, ſed adeo infenſa erat coorta plebs: ut unius pœna defungendum eſſet patribus. reſtiterunt tamen aduerſa inuidia: uſiq; ſunt tam ſuis qſq;, quã totius ordinis uiribus. ac primo tentata res eſt, ſi diſpoſitis clientibus abſterrendo ſingulos à concionibus, concilijs'q;, diſijcere rem poſſent: uniuerſi deinde proceſſere. qcquid erat patrum, reos diceres, precibus plebem expoſcentes unũ ſibi ciuem, unum ſenatorem, ſi innocentem abſoluere nollent, pro nocente donarent. Ipſe cum die dicta nõ adeſſet, perſeueratũ in ira eſt. dãnatus abſens, in Volſcos exulatum abijt, minitans patriæ, hoſtiles'q; iã tum ſpiritus gerens. uenientem Volſci benigne excepere: benigniusq; in dies colebant, quo maior ira in ſuos

eminebat: crebræq; nunc querelæ, nunc minæ præci piebantur. hoſpitio utebatur Accij Tullij. longe is tum princeps Volſci nominis erat, Romanisq; ſemper infe= ſtus. ita cum alterum uetus odium, alterum ira recens ſtimularet: conſilia conferunt de romano bello. haud facile credebant plebem ſuam impelli poſſe, ut toties infeliciter tentata arma caperent. multis ſæpe bel- lis, peſtilentia poſtremo amiſſa iuuentute fractos ſpi= ritus eſſe. arte agendum in exoleto iam uetuſtate odio, ut recenti aliqua ira exacerbarentur animi. Lu di forte ex inſtauratione magni Romæ parabantur. inſtaurandis hæc cauſa fuerat ludis. mane ſeruú qui dam paterfamiliæ nondum commiſſo ſpectaculo ſub furca cæſum medio egerat circo. cœpti inde ludi: ue- lut ea res nihil ad religionem pertinuiſſet. haud ita multo poſt T. Latino de plebe homini ſomnium fuit. uiſus Iupiter dicere ſibi ludi præſultatorem diſplicuiſ ſe: niſi magnifice inſtaurarẽtur hi ludi, periculum ur bi fore. iret, ea conſulibus nuntiaret. quanquam haud ſanè liber erat religione animus: uerecundia tamen maieſtatis magiſtratuum timorem uicit: ne in ora ho- minum pro ludibrio abiret. magno illi ea cunctatio ſtetit: filium nanq; intra paucos dies amiſit. cuius re pentinæ cladis ne cauſa dubia eſſet, ægro animi eadẽ illa in ſomnis obuerſata ſpecies uiſa eſt rogitare, ſatin' magnam ſpreti numinis haberet mercedem? maiorem inſtare, ni eat propere, ac nuntiet COSS. iam præ- ſentior res erat: cunctantem tamen ac prolatantẽ in- gens uis morbi adorta eſt debilitate ſubita. tunc enim uero deorum ira admonuit. feſſus igitur malis præte

ritis inſtantibuſq;, conſilio propinquorum adhibito cum uiſa atq; audita, & obuerſatum toties ſomno Iouem, minas, iraſq; cœleſtes repræſentatis caſibus ſuis expoſuiſſet: conſenſu inde haud dubio omnium, quĩ aderant, in forum ad COSS. lectica defertur. inde in curiam iuſſu COS. delatus, eadem illa cum patribus ingenti omnium admiratione enarraſſet: ecce aliud miraculum. qui captus omnibus membris delatus in curiam eſſet, eum functum officio pedibus ſuis domum rediſſe traditum memoriæ eſt. ludi quã ampliſſimi ut fierent, ſenatus decreuit. ad eos ludos authore Accio Tullio uis magna Volſcorum uenit. prius quàm committerentur ludi, Tullius, ut domi compoſitum cum Martio fuerat, ad COSS. uenit: dicit eſſe quæ ſecretò agere de rep. uelit arbitris remotis. inuitus inquit, quos ſequi iuſſi, de meis ciuibus loquor: nõ tamen admiſſum quicquam ab iis criminatum uenio: ſed cautum ne admittant. nimio plus quàm uelim noſtrorum ingenia ſunt mobilia. multis id cladibus ſenſimus: quippe qui non noſtro merito, ſed ueſtra patientia incolumes ſumus. magna hic nunc Volſcorũ multitudo eſt: ludi ſunt: ſpectaculo intenta ciuitas erit. meminĩ quid per eandem occaſionem ab Sabinorum iuuentute in hac urbe commiſſum ſit. horret animus ne quid inconſulte ac temere fiat. hæc noſtra, ueſtráq; cauſa prius dicenda uobis COSS. ratus ſum. quod ad me attinet, extemplo hinc domum abire in animo eſt: ne cuius facti, dictiq; contagione præſens uioler. hæc locutus abiit. Conſules, cum ad patres rem dubiam ſub authore certo detuliſſent: author magis (ut fit) quã

res ad præcauẽdum uel ex ſuperuacuo mouit. factoq; ſenatusconſulto, ut urbem excederent Volſci, præcones dimittuntur, qui omnes eos proficiſci ante noctem iuberent. Ingens pauor primo diſcurrentes ad ſuas res tollendas in hoſpitia perculit: proficiſcentibus deinde indignatio oborta ſe ut conſceleratos, contaminatosq; ab ludis feſtis diebus cœtu quodam modo hominum, deorumq; abactos eſſe. Cum propè continuato agmine irent, prægreſſus Tullius ad caput ferentinum, ut quiſq; eueniret, primores eorum excipiens quærendo, indignãdoq;, & eos ipſos ſedulo audientes ſecunda iræ uerba, & per eos multitudinem aliã in ſubiectum uiæ campum deduxit. Ibi in concionis modum orationem exorſus. Veteres populi Romani iniurias, cladesq; gentis Volſcorum, ut omnia inquit, obliuiſcamini alia, hodiernam hanc contumeliã quo tandem animo fertis? qua per noſtram ignominiam ludos commiſere. an non ſenſiſtis triumphatum hodie de uobis eſſe? uos omnibus ciuibus, peregrinis, tot finitimis populis ſpectaculo abeuntes fuiſſe? ueſtras coniuges, ueſtros liberos traductos per ora hominum? quid eos, qui audiuere uocem præconis? quid q uos uidere abeuntes? quid eos, qui huic ignominioſo agmini fuere obuij, exiſtimaſſe putatis? niſi aliquod profecto nefas eſſe: quod ſi interſimus ſpectaculo, uiolaturi ſimus ludos, piaculumq; merituri: ideo nos ab ſede piorum, cœtu, concilioq; abigi. quid, deinde illud non ſuccurrit? uiuere nos, quod maturarimus proficiſci? ſi hæc profectio, & non fuga eſt, & hanc urbem uos non hoſtium ducatis: ubi ſi unũ diem morati eſſe-

tis, moriẽdum omnibus fuit. bellum uobis indictum eſt magno eorum malo, qui indixere, ſi uiri eſtis. Ita & ſua ſponte irarum pleni, & incitati domos inde digreſſi ſunt: inſtigandóq; ſuos quiſq; populos efficere, ut omne Volſcum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium populorum ſententia lecti Accius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus: in quo aliquanto plus ſpei repoſitum. quam ſpem nequaquã fefellit: ut facile appareret ducibus ualidiorem, quàm exercitu rem romanam eſſe. Circeios profectus primum colonos inde Romanos expulit: liberamq; eã urbem Volſcis tradidit: inde in latinam uiam tranſuerſis tramitibus tranſgreſſus Satricum, Longulam, Poluſtiam, Coriolos, Nouellã, hæc Romanis oppida ademit: inde Lauinium recepit. tunc deinceps Corbionẽ, Veteliam, Trebium, Labicos, Pedum cepit. poſtremũ ad urbem à Pedo ducit: & ad foſſas Cluuillas quinq; ab urbe millia paſſuum caſtris poſitis populatur inde agrum romanũ, cuſtodibus inter populatores miſſis, qui patriciorum agros intactos ſeruarent: ſiue infenſus plebi magis, ſiue ut diſcordia inde inter patres, plebemq; oriretur. quæ profecto orta eſſet: adeo tribuni iam ferocem per ſe plebem criminando in primores ciuitatis inſtigabant: ſed externus timor maximum concordiæ uinculum, quamuis ſuſpectos, infenſoſq; inter ſe iungebat animos. Id modo non conueniebat: quod ſenatus, conſulesq; nuſquam alibi ſpem q̃ in armis ponebant: plebes omnia q̃ bellũ malebat. Sp. Nautius iam, & Sex. Furius COSS. erant. eos recenſentes legiones, præſidia per muros, aliaq; in qui

bus ſtationes, uigiliasq; eſſe placuerat, loca diſtribuentes multitudo ingens pacem poſcentium primum ſeditioſo clamore conterruit: deinde uocare ſenatum, referre de legatis ad Cn. Martium *mittendis coegit.* Acceperunt *relationem patres, poſtquam apparuit labare plebis animos, miſſiq; de pace ad* Martium *oratores atrox reſponſum retulerunt.* Si Volſcis *ager redderetur, poſſe agi de pace: ſi præda belli per otiū frui uelint, memorē ſe & ciuium iniuriæ, & hoſpitum beneficij admiſſurum ut appareat exilio ſibi irritatos, non fractos animos eſſe.* Iterum *deinde ijdem miſſi nō recipiuntur in caſtra. ſacerdotes quoq; ſuis inſignibus uelatos iſſe ſupplices ad caſtra hoſtium traditum eſt: nihilo magis q̄ legatos flexiſſe animum.* Tum *matronæ ad* Veturiā *matrem* Coriolani, Volumniamq; *uxorē frequentes coeunt. id publicum conſilium, an muliebris timor fuerit, parum inuenio. peruicere certe ut &* Veturia *magno natu mulier, &* Volumnia *duos paruos ex* Martio *ferens filios ſecum in caſtra hoſtiū irent: & quam armis uiri defendere urbem non poſſent, mulieres precibus, lachrymisq; defenderent.* Vbi *ad caſtra uentum eſt, nuntiatumq;* Coriolano *adeſſe ingens mulierum agmē: primo ut nec qui publica maieſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis, animoq; religione motus eſſet, multo obſtinatior aduerſus lachrymas muliebres erat: dein familiarium quidam, qui inſignem mœſtitia inter cæteras cognouerat* Veturiam *inter nurum, nepotesq; ſtantem: niſi me fruſtrantur inquit oculi, mater tibi, coniuxq;, et liberi adſunt.* Coriolanus *propè ut amens conſter-*

natus ab ſede ſua cum ferret matri obuiæ complexũ: mulier in iram, ex precibus uerſa, ſine prius q̃ complexum accipio, ſciam inquit ad hoſtem, an ad filium uenerim: captiua mater ne in caſtris tuis ſim. in hoc me longa uita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem uiderem? potuiſti populari hanc terrã, quæ te genuit atq; aluit? nõ tibi, quamuis infeſto animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit? non cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit? intra illa mœnia domus ac penates mei ſunt, mater cõiux, liberiq́;. Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur: niſi filium haberem, libera in libera patria mortua eſſem. Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quàm mihi miſerius poſſum, nec ut ſim miſerrima, diu futura ſum. de his uideris: quos ſi pergis, aut immatura mors, aut longa ſeruitus manet. Vxor deinde ac liberi amplexi, fletusq́; ab omni turba mulierum ortus, & comploratio ſui, patriæq́; fregêre tandem uirum. complexus inde ſuos dimittit: ipſe retro ab urbe caſtra mouit. abductis deinde legionibus ex agro romano inuidia rei oppreſſum periſſe tradunt: alij alio leto. apud Fabium longe antiquiſſimum authorem uſq; ad ſenectutem uixiſſe eundem inuenio. refert certe hanc ſæpe eum exacta ætate uſurpaſſe uocem. multo miſerius ſeni exilium eſſe. Non inuiderũt laudes ſuas mulieribus uiri romani. adeo ſine obtrectatione gloriæ alienæ uiuebatur. monimento quoq; quod eſſet, templum Fortunæ muliebri ædificatum, dedicatumq́; eſt. Rediere deinde Volſci adiunctis Equis in agrũ romanum. ſed Equi Actium Tullium haud

ultra tulere ducem. Hinc ex certamine Volſci, Equi ne imperatorem coniuncto exercitui darent, ſeditio, deinde atrox prælium ortum. Ibi fortuna populi Romani du s hoſtium exercitus haud minus pernicioſo quàm pertinaci certamine confecit. Conſules T. Sicinius, & C. Aquilius. Sicinio Volſci, Aquilio Hernici (nam ij quoq; in armis erant) prouincia euenit. eo anno Hernici deuicti, cum Volſcis æquo marte diſceſſum eſt. Sp. Caſſius deinde, & Proculus Virginius COSS. facti: cum Hernicis fœdus ictum: agri partes duæ ademptæ. inde dimidium Latinis, dimidium plebi diuiſurus conſul Caſſius erat. adijciebat huic muneri agri aliquantum: quem publicum poſſideri à priuatis criminabatur. Id multos quidem patrum, ipſos poſſeſſores periculo rerum ſuarum terrebat. ſed & publica patribus ſolicitudo inerat, largitione conſulē periculoſas libertati opes ſtruere. Tum primum lex agraria promulgata eſt, nunquam deinde uſq; ad hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata. Conſul alter largitioni reſiſtebat authoribus patribus, nec omni plebe aduerſante, quæ primo cœperat faſtidire munus uulgatum à ciuibus iſſe in ſocios. ſæpe deinde & Virginium conſulem in concionibus uelut uaticinantem audiebat. peſtilens collegæ munus eſſe: agros illos ſeruitutem ijs, qui acceperant, laturos: regno uiam fieri. quid enim ita aſſumi ſocios, & nomen Latinum? quid attinuiſſe Hernicis pauloante hoſtibus capti agri tertiā partem reddi? niſi ut hæ gentes pro Coriolano duce Caſſium habeant? popularis iam eſſe diſſuaſor legis

agrariæ cœperat. uterq; deinde conſul certatim plebi indulgere. Virginius dicere paſſurum ſe aſſignari agros: dum ne cui, niſi ciui romano aſſignentur. Caſſius, quia in agraria largitione ambitioſus in ſocios, eoq; ciuibus uilior erat: ut alio munere ſibi conciliaret ciuium animos, iubere pro ſiculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id uero haud ſecus quàm præſentem mercedē regni aſpernata plebs. adeo propter ſuſpicionem inſitam regni, uelut abundarent, omnia munera eius in animis hominum reſpuebantur. quem ubi primum magiſtratu abijt, damnatum, necatum'q; conſtat. ſunt qui patrem authorem eius ſupplicij ferant. eum cognita domi cauſa uerberaſſe, ac necaſſe, peculium'q; filij Cereri conſecrauiſſe. ſignum inde factum eſſe, et inſcriptum. ex Caſſia familia datum. Inuenio apud quoſdam, id'q; propius fidei eſt, à quæſtoribus Ceſone Fabio, & L. Valerio diem dictam perduellionis: damnatum'q; populi iudicio: dirutas publicæ ædes: ea eſt area ante Telluris ædem. cæterum ſiue illud domeſticum, ſiue publicum fuit iudicium, damnatur S. Cornelio. Q. Fabio conſulibus. Haud diuturna ira populi in Caſſium fuit. dulcedo agrariæ legis ipſa per ſe dempto authore ſubibat animos. accenſa'q; ea cupiditas eſt malignitate patrum, qui deuictis eo anno Volſcis, Eqsq; militem præda fraudauere. quicquid captum ex hoſtibus eſt, uendidit Fabius conſul, ac redegit in publicum. Inuiſum erat Fabium nomen plebi propter nouiſſimum conſulem: tenuere tamen patres, ut cum L. Aemilio Ceſo Fabius conſul crearetur. eo in-

fiſtior facta plebes. ſeditio domeſtica bellum externū exciuit. bello deinde ciuiles diſcordiæ intermiſſæ. uno animo patres ac plebs rebellantes Volſcos, & Equos duce Aemilio proſpera pugna uicere. plus tamen hoſtium fuga, quàm prælium abſumpſit: adeo pertinaciter fuſos inſecuti ſunt equites. Caſtoris ædes eodē anno idibus quintilibus dedicata eſt. uota erat latino bello Poſthumo dictatore: filius eius duumuir ad id ipſum creatus dedicauit. Solicitati & eo anno ſunt dulcedine agrariæ legis animi plebis. tribuni plebis popularē poteſtatem lege populari celebrabāt: patres ſatis ſuperq; gratuiti furoris in multitudine credentes eſſe, largitionis, temeritatisq; inuitamenta horrebant. acerrimi patribus duces ad reſiſtendum conſules fuere. ea igitur pars reipublicæ uicit: nec in præſens modo, ſed in uenientem etiam annum M. Fabium Ceſonis fratrem, & magis inuiſum alterum plebi accuſatione Sp. Caſſii L. Valerium conſulem dedit. Certatum eo quoq; anno cum tribunis eſt. uana lex, uaniq; legis authores iactando irritum munus facti. Fabium inde nomen ingens poſt tres continuos conſulatus, unoq; uelut tenore omnes expertos tribuniciis certaminibus habitum. itaq; ut bene locatus manſit in ea familia aliquandiu honos. Bellum inde ueiens initum: & Volſci rebellarunt. ſed ad bella externa propè ſuperant uires: abutebāturq; iis inter ſemetipſos certando. Acceſſere ad ægras iam omnium mētes prodigia cœleſtia propè quotidianas in urbe agriſq; oſtentantia minas: motiq; ira numinis cauſam nullam aliam uates canebant publicæ pri

uatimq́; nunc extis, nunc per aues conſulti, q̄ haud rite ſacra fieri. qui terrores tamen eò euaſere, ut Oppia uirgo ueſtalis damnata inceſti pœnas dederit. Q. Fabius inde, & C. Tullius conſules facti. eo anno non ſegnior diſcordia domi, et bellum foris atrocius fuit. Ab Equis arma ſumpta. Veientes agrum quoq; Romanorum populantes inierunt. quorũ bellorum creſcente cura Ceſo Fabius, et Sp. Furius conſules fiunt. Artonam latinam urbem Equi oppugnabant: Veientes pleni iam populationum Romam ipſam ſe oppugnaturos minabãtur. q terrores, cum compeſcere deberent, auxere inſuper animos plebis: redibatq́; non ſua ſponte plebi mos detractandi militiam. ſed Sp. Publius Licinius tribunus plebis ueniſſe tempus ratus per ultimam neceſſitatem legis agrariæ patribus iniungendæ, ſuſceperat rem militarem impediendam. cæterum tota inuidia tribuniciæ poteſtatis uerſa in authorem eſt. nec in eum COS. acrius, quàm ipſius eius collegæ coorti ſunt: auxilióq; eorum delectum conſules habent. Ad duo ſimul bella exercitus ſcribitur ducendus: Fabio in Veientes, in Equos Furio datur. & in Equis quidem nihil dignum memoria geſtum eſt. Fabio aliquanto plus negotij cum ciuibus, quàm cum hoſtibus fuit. unus ille uir ipſe conſul rempublicam ſuſtinuit: quam exercitus odio conſulis quantum in ſe fuit, prodebat. nam cum conſul præter cæteras imperatorias artes, quas parando gerendóq; bello edidit plurimas, ita inſtruxiſſet aciem, ut ſolo equitatu emiſſo exercitum hoſtium funderet: inſequi fuſos pedes noluit. nec illos & ſi non

adhortatio inuiſi ducis, ſuum ſaltem flagitium, & publicum in præſentia dedecus, poſtmodo periculum, ſi animus hoſti rediſſet, cogere potuit gradum accelerare, aut ſi aliud nihil, inſtare inſtructos. iniuſſu ſigna referunt: mœſtiq́; (crederes uictos) execrantes nūc imperatorem, nunc nauatam ab equite operam redeūt in caſtra. Nec huic tam peſtilenti exemplo remedia ulla ab imperatore quæſita ſunt. adeo excellentibus ingenijs citius defuerit ars, qua ciuem regant, quàm qua hoſtem ſuperent. COS. Romam redijt non tam belli gloria aucta, q̄ irritato, exacerbatoq́; in ſe militum odio. obtinuere iñ patres ut ī Fabia gente conſulatus maneret. M. Fabiū conſulē creant: Fabio collega Cn. Manilius datur. Et hic ānus tribunū authorē legis agrariæ habuit. T. Pōtificius fuit. is eandē uiā uelut proceſſiſſet Sp. Licinio, ingreſſus delectū pauliſper impedijt. ꝑturbatis iterū patribus Ap. Claudius uictam tribunitiā poteſtatē dicere priore anno, in præſentia reipublicæ exēplo in ꝑpetuū: qñ inuētū ſit ſuis ipſam uiribus diſſolui. neq; enim unquam defuturum, qui et ex collega uictoriam ſibi, & gratiam melioris partis bono publico uelit quæſitam. & plures, ſi pluribus opus ſit, tribunos ad auxilium conſulum paratos fore: & unum uel aduerſus omnes ſatis eſſe. darent modo et conſules & primores patrum operam; ut ſi minus omnes, aliquos tamen ex tribunis reip. ac ſenatui conciliarent. Præceptis Appij moniti patres uniuerſi comiter ac benigne tribunos appellare, et conſulares ut cuiq; eorum priuatim aliquid iuris aduerſus ſingulos erat, partim gratia, partim authoritate obtinue

re, ut tribunitiæ poteſtatis uires ſalubres uellent reipublicæ eſſe. nouemq; tribunorum aduerſus unum moratorem publicæ commodi auxilio delectum COSS. habent. Inde ad ueiens bellum profecti. quo undiq; ex Hetruria auxilia conuenerant, non tam Veientiũ gratia concitata, q̃ quod in ſpem uentum erat diſcordia inteſtina diſſolui rẽ romanam poſſe. principesq; in oĩum Hetruriæ populorũ concilijs fremebant æternas opes eſſe romanas, niſi inter ſemetipſos ſeditionibus ſæuiãt. id unũ uenenũ, eã labẽ ciuitatibus opulẽtis repertam: ut magna imperia mortalia eſſent. diu ſuſtentatũ id malũ partim patrũ conſilijs, partim patientia plebis. iam ad extrema ueniſſe: duas ciuitates ex una factas: ſuos cuiq; parti magiſtratus, ſuas leges eſſe. primum in delectibus ſæuire ſolitos, eoſdem in bello tamen paruiſſe ducibus. qualicunq; urbis ſtatu manente diſciplina militari ſiſti potuiſſe. iam non parendi magiſtratibus morem in caſtra quoq; romanum militem ſequi. proximo bello in ipſa acie, in ipſo certamine conſenſu exercitus traditam ultro uictoriam uictis Equis: ſigna deſerta: imperatorem in acie relictum: iniuſſu in caſtra reditum. profecto ſi inſtetur, ſuo milite uinci Romam poſſe. nihil aliud opus eſſe, quàm indici, oſtendiq; bellum: cætera ſua ſponte fata & deos geſturos. Ea ſpes Hetruſcos armauerat multis inuicem caſibus uictos, uictoresq;. COSS. quoq; romani nihil præterea aliud, q̃ ſuas uires, ſua arma horrebãt. memoriáq; peſſimi proximo bello exẽpli terrebantur ne rẽ committerent eo, ubi duæ ſimul acies timendæ eſſent. itaq; caſtris ſe tenebãt tã ancipiti periculo auerſi. diẽ, tẽpusq;

forſitan ipſum leniturum iras, ſanitatem'q; animis allaturum. Veiens hoſtis, Hetruſci'q; eo magis præpropere agere: laceſſere ad pugnam primo obequitando caſtris, prouocãdo'q;, poſtremo ut nihil mouebant, qua conſules ipſos, qua exercitum increpando. ſimulationem inteſtinæ diſcordiæ remedium timoris inuentũ: & conſules magis non confidere, quàm non credere, ſuis militibus nouum ſeditionis genus, ſilentium otium'q; inter armatos. ad hæc in nouitatem generis originis'q; qua falſa, qua uera iacere. Hæc cũ ſub ipſo uallo portis'q; ſtreperent, haud ægre conſules pati: at imperitæ multitudinis nunc indignatio, nũc pudor pectora uerſare, & ab inteſtinis auertere malis. nolle inultos hoſtes: nolle ſucceſſum, non patribus, non conſulibus. externa, & domeſtica odia certare in animis. tandem ſuperant externa: adeo ſuperbe, inſolenter'q; hoſtis eludebat. frequentes in prætorium conueniunt: poſcunt pugnam: poſtulant ut ſignum detur. COSS. uelut deliberabundi capita conferunt: diu colloquuntur. pugnare cupiebant: ſed retro reuocanda, & addenda cupiditas erat: ut aduerſando, remorando'q; incitato ſemel militi adderent impetum. Redditur reſponſum, immaturam rem agi: nondum tempus pugnæ eſſe: caſtris ſe tenerent. edicunt inde ut abſtineant pugna. ſiquis iniuſſu pugnauerit, ut in hoſtem animaduerſuros. ita dimiſſis quo minus COSS. uelle credunt, creſcit ardor pugnandi. accendunt inſuper hoſtes ferocius multo, ut ſtatuiſſe non pugnare COSS. cognitum eſt. quippe impune ſe inſultaturos. non credi militi arma: rem

ad ultimum ſeditionis erupturam: finemq; ueniſſe ro mano imperio. His freti occurſant portis: ingerũt pro bra: ægre abſtinent, quin caſtra oppugnent. Enim ue ro non ultra contumeliam pati romanus poſſe: totis ca ſtris undiq; ad conſules curritur. non iam ſenſim ut ante, per centurionum principes poſtulant: ſed paſſim omnes clamoribus agunt. matura res erat: tergiuerſa tur tamen Fabius. deinde ad creſcentem tumultu iam metum ſeditionis collega concedente, cum ſilentium claſſico feciſſet: ego iſtos Cn. Manili poſſe uincere ſcio: uelle neſcirem ipſi fecerunt. ita certum atq; decretum eſt non dare ſignum, niſi uictores ſe redituros ex hac pugna iurent. COS. romanum miles ſemel in acie fefellit: deos nunquam fallet. Centurio erat M. Flauo-leius inter primores pugnæ flagitator. uictor inquit, M. Fabi reuertar ex acie. ſi fallat, Iouem patrem, gradiuumq; Martem, aliosq; iuratus inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in ſe quiſq; iurat. Iu-ratis datur ſignum. arma capiunt: eunt in pugnam irarum, ſpeiq; pleni. nunc iubent Hetruſcos probra iacere: nunc armatis ſibi quiſq; lingua promptum ho-ſtem offerri. Omnium illo die, qua plebis, qua patrũ exima uirtus fuit. Fabium nomen, Fabia gens maxĩ xime enituit. multis ciuilibus certaminibus infenſos plebis animos illa pugna ſibi reconciliare ſtatuunt. in ſtruitur acies. nec ueiens hoſtis, Hetruſcæq; legiones de trectant. propè certa ſpes erat non magis ſecum pu-gnaturos, q̃ pugnauerint cum Equis. maius quoq; alĩ quod in tam irritatis animis, et occaſiõe ancipiti haud deſperandum eſſe ſaciunt. res aliter longe euenit. nã

non alio ante bello infeſtior romanus(adeo hinc contumelijs hoſtes,hinc conſules mora exacerbauerant)prælium iniit. Vix explicandi ordinis ſpatium Hetruſcis fuit,cum pilis inter primam trepidationem abiectis temere magis quàm emiſſis pugna iam ad manus,iã ad gladios,ubi mars eſt atrociſſimus,uenerat. Inter primores genus Fabiũ inſigne ſpectaculo exemploq́; ciuibus erat. ex his Q. Fabium(tertio hic anno ante conſul fuerat)principem in confertos Veientes euntem ferox uiribus & armorum arte Thuſcus incautum inter multas uerſantem hoſtium manus gladio per pectus trãsfigit. telo extracto præceps Fabius in uulnus abijt. Senſit utraque acies unius uiri caſum. cedebatq́; inde romanus: cum M. Fabius conſul tranſilijt iacentis corpus: obiectaq́; parma, hoc iuraſtis inquit milites, fugientes uos in caſtra redituros? adeo ignauiſſimos hoſtes magis timetis, quàm Iouem Martemq́;, per quos iuraſtis? at ego iniuratus aut uictor reuertar, aut propè te hic Q. Fabi dimicans cadam. conſuli tum C. Fabius prioris anni conſul. uerbis'ne iſtis frater ut pugnent te impetraturũ credis? dij impetrabunt. per quos iurauere. & nos, ut decet proceres, ut Fabio nomine eſt dignum, pugnando potius quàm adhortando accendamus militum animos. ſic in primum infenſis haſtis prouolant duo Fabij: totamq́; mouerũt ſecum aciẽ. Prælio ex parte una reſtituto nihilo ſegnius in cornu altero Cn. Manilius cõſul pugnam ciebat: ubi propè ſimilis fortuna eſt uerſata. nam ut altero in cornu Q. Fabiũ. ſic in hoc ipſum conſulẽ Manilium iam uelut fuſos agentem hoſtes &

impigre milites ſecuti ſunt: & ut ille graui uulnere ictus ex acie ceſſit, interfectum rati gradum retulere. ceſſiſſentq́; loco, ni conſul alter cum aliquot turmis equitum in eam partem citato equo aduectus uiuere clamitans collegã, ſe uictorẽ effuſo altero cornu adeſſe, rem inclinatã ſuſtinuiſſe. Manilius quoq; ad reſtituendam aciẽ ſe ipſe coràm offert. duorũ conſulũ cognita ora accendunt militũ animos. ſimul & uanior iã erat hoſtium acies: dum abũdante multitudine freti ſubtracta ſubſidia mittunt ad caſtra oppugnãda. in quæ haud magno certamine impetu facto dũ prædæ magis, q̃ pugnæ memores tererent tempus: triarij romani, qui primã irruptionẽ ſuſtinere non potuerant: miſſis ad conſules nuntijs quo loco res eſſent, cõglobati ad prætoriũ redeunt: & ſua ſponte præliũ ipſi renouant. & Manilius conſul reuectus in caſtra ad omnes portas milite oppoſito hoſtibus uiã clauſerat. ea deſperatio Thuſcis rabiem magis q̃ audaciã accendit. nam cum incurſantes quacunq; exitũ oſtenderet ſpes, uano aliquoties impetu iſſent: globus iuuenum unus in ipſum conſulem inſignem armis inuadit. prima excepta à circunſtantibus tela: ſuſtineri deinde uis nequit conſul mortifero uulnere ictus cadit: fuſiq́; circa omnes. Thuſcis creſcit audacia. Romanos terror per tota caſtra trepidos agit. & ad extrema uentum foret, ni legati rapto conſulis corpore patefeciſſent una porta hoſtibus uiam. eà erumpunt: conſternatoq́; agmine abeũtes in uictorẽ alterũ incidunt conſulem. ibi iterum cæſi fuſiq́; paſſim: uictoria egregia parta, triſtis tamen duobus tã claris funeribus. Itaq; cõſul decernẽ

te ſenatu triumphum, ſi exercitus ſine imperatore tri umphare poſſit, pro eximia eo bello opera facile paſſurum reſpondit: ſe familia funeſta Q. Fabij fratris morte, rep. ex parte orba conſule altero amiſſo, publico, priuatóq; deformem luctu lauream non acceptu- rum. omni acto triumpho depoſitus triumphus clarior fuit. adeo ſpreta in tempore gloria interdum cumulatior redit. funera deinde duo, collegæ, fratriſq; ducit. idem in utroq; laudator: cum concedendo illis ſuas laudes ipſe maximam partem earum ferret. neq; immemor eius, quod initio conſulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis, ſaucios milites curandos diuidit patribus. Fabijs plurimi dati: nec alibi maiore cura habiti. inde populares iam eſſe Fabij: nec hoc ulla re, niſi ſalubri Reip. parte. Igitur non patrum magis quàm plebis ſtudijs Ceſo Fabius cum T. Virginio conſul factus, neq; bella, neq; delectus, neq; ullã aliam priorem curam agere, quàm ut iam aliqua ex parte inchoata concordiæ ſpe primo quoq; tẽpore cum patribus coaleſcerent animi plebis. Itaq; principio anni cenſuit prius quàm quiſquam agrariæ legis author tribunus exiſteret, occuparent patres ipſi ſuum munus facere: captiuum agrum plebi quammaxime æqualiter darent. æquum eſſe habere eos, quorũ ſanguine, ac ſudore partus ſit. aſpernati patres ſunt: queſti quoq; quidam nimia gloria luxuriare, et euaneſcere uiuidum quondam illud Ceſonis ingenium. nullæ deinde urbanæ factiones fuere. Vexabãtur incurſionibus Equorum Latini. eò cum exercitu Ceſo miſſus in ipſorum Equorum agrum depopulandum

tranſit. Equi

tranſit. Equi ſe in oppida receperunt: muris'q; ſe tene bant. eo nulla pugna memorabilis fuit. At à Veien= te hoſte clades accepta temeritate alterius conſulis: a= ctum'q; de exercitu foret, ni Ceſo Fabius in tempore ſubſidio ueniſſet. Ex eo tempore neq; pax, neq; bellum cum Veientibus fuit. res proxime in formam latroci- nij uenerat. legionibus romanis cedebant: in urbem ubi abductas ſenſerant legiones, agros incurſabant, bellum quiete, quietem bello inuicem eludẽtes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat. & alia bella aut præſentia inſtabant, ut ab Equis, Volſcis'q; non diu= tius quàm recens dolor proximæ cladis tranſiſſet, quieſcentibus: aut mox moturos ſe apparebat Sabi- nos ſemper infeſtos, Hetruriam'q; omnem. Sed Veiẽs hoſtis aſſiduus magis quàm grauis contumelijs ſæpi- us, quàm periculo animos agitabat: quod nullo tem= pore negligi poterat, aut auerti aliò ſinebat. Tum fa= bia gens ſenatum adijt. COS. pro gente loquitur. Aſ ſiduo magis quàm magno præſidio ut ſcitis patres con ſcripti bellum Veiens eget. uos alia bella curate: Fa- bios hoſtes Veientibus date: authores ſumus tutam ibi maieſtatem romani nominis fore. noſtrum id nobis uelut familiare bellum priuato ſumptu gerere in ani- mo eſt. respublica & milite illic, & pecunia uacet. gratiæ ingentes actæ. COS. è curia egreſſus comitan te Fabiorum agmine, qui in ueſtibulo curiæ ſenatuſ= conſultum expectantes ſteterant: domum redit. iuſſi armati poſtero die ad limen conſulis adeſſe, domos in de diſcedunt. Manat tota urbe rumor: Fabios ad cœ lum laudibus ferunt. familiam unam ſubiſſe ciuita

tis onus: Veiens bellum in priuatam curam, in priuata arma uerſum. ſi ſint duæ roboris eiuſdem in urbe gentes, depoſcant hæc Volſcos ſibi, illa Equos. populo romano tranquillam pacem agente omnes finitimos ſubigi populos poſſe. Fabij poſtera die arma capiũt, quo iuſſi erant, conueniunt. COS. paludatus egrediens in ueſtibulo gentem omnẽ ſuam inſtructo agmine uidet: acceptus in mediũ ſigna ferri iubet. nunquam exercitus neq; minor numero, neq; clarior fama & admiratione hominum per urbẽ inceſſit. Sex & CCC. milites, omnes patricij, omnes unius gentis, quorũ neminem ducem ſperneret egregius quibuslibet temporibus ſenatus, ibant unius familiæ uiribus Veienti populo peſtem minitantes. ſequebatur turba, propria alia cognatorũ, ſodaliumq; nihil mediũ nec ſpẽ nec curã, ſed immenſa omnia uoluentiũ aio, alia publica ſolicitudine excitata. ex fauore et admiratione ſtupens. ire fortes, ire felices iubent, inceptis euentus pares reddere: conſulatus inde ac triumphos, omnia præmia ab ſe, omnes honores ſperare. Prætereuntibus capitoliũ, arcemq;, & alia templa, quicquid deorum oculis, qc quid animo occurrit, precantur ut illud agmen fauſtũ atq; felix mittant: ſoſpites breui in patriã ad parentes reſtituant. Incaſſum miſſæ preces. infelici uia dextro Iano portæ carmentalis profecti ad Cremeram flumen perueniũt. is opportunus uiſus locus communiendo præſidio. L. Aemilius inde, & C. Seruilius conſules facti. & donec nihil aliud quàm in populationibus res fuit, non ad præſidiũ modo tutandũ Fabij ſatis erant: ſed tota regione qua Thuſcus ager romano

adiacet, ſua tuta omnia, infeſta hoſtium uagantes per utrunq; finem fecere. Interuallum deinde haud magnum populationibus fuit: dum & Veientes accito ex Hetruria exercitu præſidium Cremeræ oppugnát: & romanæ legiones ab L. Aemilio conſule adductæ cominus cum Hetruſcis dimicant acie, quanquam uix dirigendi aciem ſpatium Veientibus fuit. adeo inter primam trepidationem dum poſt ſigna ordines introeunt, ſubſidiáq; locant, inuecta ſubito ab latere romana equitum ala non pugnæ modo incipiendæ, ſed conſiſtendi ademit locum. ita fuſi retro ad Saxa rubra (ibi caſtra habebant) pacem ſupplices petunt. cuius impetratæ ab inſita animis leuitate ante deductum Cremera romanum præſidium pœnituit. rurſus cum Fabijs erat Veienti populo ſine ullo maioris belli apparatu certamen: nec erant incurſiones modo in agros, aut ſubiti impetus incurſantium: ſed aliquoties æquo campo, collatiſq; ſignis certatum: genſq; una populi romani ſæpe ex opulentiſſima, ut tum res erant, Hetruſca ciuitate uictoriam tulit. Id primo acerbum, indignumq; Veientibus uiſum: inde conſilium ex re natum inſidijs ferocem hoſtem captandi: gaudere etiam multo ſucceſſu Fabijs audaciam creſcere. itaq; & pecora prædantibus aliquoties, uelut caſu incidiſſent, obuiam acta, & agreſtium fuga uaſti relicti agri: & ſubſidia armatorum ad arcendas populationes miſſa ſæpius ſimulato, q̃ uero pauore refugerũt. Iáq; Fabij adeo contempſerant hoſtem, ut ſua inuicta arma neq; loco, neq; tpe ullo crederẽt ſuſtineri poſſe. hæc ſpes prouexit ut ad conſpecta procul à Cremera ma

gno campi interuallo pecora, quanquam rara hoſtium apparebant arma, decurrerent. & cum improuidi effuſo curſu inſidias circa ipſum iter locatas ſuperaſſent, palatiq; paſſim uaga (ut fit) pauore iniecto raperent pecora: ſubito ex inſidijs conſurgitur. & aduerſi, & undiq; hoſtes erant. primo clamor circumlatus exterruit, dein tela ab omni parte accedebant. coeũtibusq; Hetruſcis iam continenti agmine armatorum ſepti quo magis ſe hoſtis inferebat, cogebantur breuiore ſpatio & ipſi orbem colligere. quæ res paucitatem eorum inſignem, & multitudinem Hetruſcorum multiplicatis in arcto ordinibus faciebat. tũ omiſſa pugna, quam in omnes partes parem intenderant: in unum locum ſe omnes inclinant. eò nixi corporibus, armisq; rupere cuneo uiam. duxit uia in editum leniter collem. inde primo reſtitere, mox ut reſpirandi ſuperior locus ſpatium dedit, recipiendiq; à pauore tanto animum: pepulere etiam ſubeuntes, uincebatq; auxilio loci paucitas, ni iugo circummiſſus Veiens in uerticem collis euaſiſſet. ita ſuperior rurſus hoſtis factus: Fabij cæſi ad unum omnes: præſidiumq; expugnatum. CCC. VI. periſſe ſatis conuenit: unum propè puberem ætate relictum, ſtirpem genti Fabiæ, dubijsq; rebus populi romani ſæpe domi bellíq; uel maximum futurum auxilium. Cum hæc accepta clades eſſet, iam C. Horatius, & T. Menenius COSS. erant. Menenius aduerſus Thuſcos uictoria elatos confeſtim miſſus. tum quoq; male pugnatum eſt: & Ianiculum hoſtes occupauere. obſeſſaq; urbs foret ſuper bellum annona premente (tranſierant enim Hetruſci Tybe-

rim) ni Horatius COS. ex Volſcis eſſet reuocatus. adeóq; id bellum ipſis inſtitit mœnibus: ut primo pugnatum ad ſpei ſit æquo marte, iterum ad portam collinam. ibi quanquam paruo momento ſuperior romana res fuit, meliorem tamen militem recepto priſtino animo in futura prælia id certamen fecit. A. Virginius, & SP. Seruilius conſules fiunt. poſt acceptam proximam pugnæ cladem Veientes abſtinuere acie. populationes erant: et uelut ab arce Ianiculi paſſim in romanum agrum impetus dabant. non uſquam pecora tuta, non agreſtes erant. capti deinde eadem arte ſunt, qua ceperant Fabios. Secuti dedita opera paſſim ad illecebras propulſa pecora præcipitauere in inſidias. quo plures erant. maior cædes fuit ex hac clade atrox ira maioris cladis cauſa, atq; initium fuit. traiecto enim nocte Tyberi caſtra Seruilij conſulis adorti ſunt oppugnare: inde fuſi magna cæde in Ianiculum ſe ægre recepere. Confeſtim conſul et ipſe tranſit Tyberim: caſtra ſub Ianiculo communit. poſtera die luce orta non nihil & heſterna felicitate pugnæ ferox, magis tamen, quod inopia frumenti, quãuis præcipitia dum celeriora eſſent, agebant conſilia: temere aduerſo Ianiculo ad caſtra hoſtium aciem erexit. fœdiuſq; inde pulſus quam pridie pepulerat, interuentu collegæ ipſe, exercituſq; eſt ſeruatus. inter duas acies Hetruſci cum inuicem his atq; illis terga darẽt, occidione occiſi. ita oppreſſum temeritate felici a Veiẽs bellum. Vrbi cum pace laxior etiam annona redijt, & aduecto ex Campania frumento, & poſtquam timor ſibi cuiq; futuræ inopiæ abijt, eo quod abditum

fuerat, prolato. Ex copia deinde, otioq́; laſciuere rurſus animi: & priſtina mala poſtquam foris deerant, domi quærere. tribuni plebem agitare ſuo ueneno: agraria lege in reſiſtentes incitare patres, nec in uniuerſos modo, ſed in ſingulos. Q. Conſidius, & T. Genutius authores agrariæ legis T. Menenio diē dicunt. inuidiæ erat amiſſum Cremeræ præſidiū: cum haud procul inde ſtatiua conſul habuiſſet. eam oppreſſerūt, cum & patres haud minus quàm pro Coriolano annixi eſſent: et patris Agrippæ fauor haud dum exoleuiſſet. In multa temperarunt tribuni, cum capitis anquiſiſſent. duo millia æris damnato multam edixerūt. ea in caput uertit. negant tuliſſe ignominiam, ægritudinemq́;: inde morbo abſumptum eſſe. Alius deinde reus Sp. Seruilius ut conſulatu abijt, Caio Nautio & Publio Valerio conſulibus initio ſtatim anni ab L. Ceditio & T. Statio tribunis die dicta non ut Menenius precibus ſuis aut patrum, ſed cum multa fiducia innocentiæ gratiæq́; tribunicios impetus tulit. et huic prælium cum Thuſcis ad Ianiculum erat crimini. ſed feruidi animi uir ut in publico periculo ante, ſic tum in ſuo non tribunos modo, ſed plebem oratione feroci refutando, exprobrandoq́; T. Menenij damnationem, mortemq́;, cuius patris munere reſtitutæ quondam plebs eos ipſos, q̄bus tum ſæuiret, magiſtratus, eas leges haberet: periculum audacia diſcuſſit. iuuit & Virginius collega teſtis productus participando laudes: magis tamen menenianū (adeo mutauerāt animum) profuit iudicium. Certamina domi finita: Veiens bellū exortum: quibus Sabini arma coniunxerāt.

P. Valerius COS. acitis Latinorũ, Hernicorũq; auxilijs cum exercitu Veios miſſus caſtra Sabina, quæ pro mœnibus ſociorũ locata erant: confeſtim aggreditur: tantamq; trepidationẽ iniecit, ut dũ diſperſi alij, alij manipulatim excurrunt ad arcendã hoſtium uim, ea porta, cui ſignũ primũ intulerat, caperetur. intra uallum deinde cædes magis, q̃ prælium eſſe. tumultus è caſtris & in urbẽ penetrat: tanq̃ Veijs captis ita pauidi Veientes ad arma currunt: pars Sabinis eũt ſubſidio: pars Romanos toto impetu intentos in caſtra adoriuntur. pauliſper auerſi, turbatiq; ſunt: deinde et ipſi utroq; uerſis ſignis reſiſtunt: et eques ab conſule immiſſus Thuſcos fundit, fugatq;. eadẽ hora duo exercitus, duæ potentiſſimæ et maximæ finitimæ gentes ſuperatæ ſunt. Dũ hæc ad Veios gerũtur, Volſci, Equiq; in Latino agro poſuerãt caſtra: populatiq; fines erant. eos per ſe ipſi Latini aſſumptis Hernicis ſine romano aut duce, aut auxilio caſtris exuerũt. ingenti præda præter ſuas recuperatas res potiti ſunt. miſſus tamẽ ab Roma COS. in Volſcos C. Nautius. mos credo nõ placebat ſine romano duce, exercituq; ſocios proprijs uiribus, conſilijsq; bella gerere. nullũ genus calamitatis, contumeliæq; nõ editum in Volſcos eſt: nec tamẽ ꝑpelli potuere ut acie dimicarent. L. Furius inde, et C. Manilius COSS. Manlio Veientes prouincia euenit. non tamen bellatum. induciæ in annos XL. petentibus datæ, frumento, ſtipendioq; imperato. Paci externæ cõfeſtim continuatur diſcordia domi. agrariæ legis tribunicijs ſtimulis plebs furebat. conſules nihil Menenij damnatione, nihil periculo deterriti Seruilij ſumma ui re

ſiſtunt. abeuntes magiſtratu conſules Genutius tribunus plebis arripuit. L. Aemilius, & Opiter Virginius conſulatum ineunt. Vopiſcum Iulium pro Virginio in quibuſdam annalibus conſulem inuenio. Hoc anno, quoſcunq; conſules habuit, rei ad populum Furius, & Manilius circumeunt: ſordidamq́; non plebem magis, quàm iuniores patrum ſuadent, monent honoribus et adminiſtratione reipublicæ abſtineant: conſulares uero faſces, prætextam, curulemq́; ſellam nihil aliud quàm pompam funeris putent: claris inſignibus uelut infulis uelatos ad mortem deſtinari. quod ſi conſulatus tanta dulcedo ſit: iam nunc ita in animum inducant, conſulatum captum & oppreſſum à tribunicia poteſtate eſſe: conſuli uelut apparitori tribunicio omnia ad nutum, imperiumq́; tribuni agēda eſſe: ſi ſe cōmouerit, ſi reſpexerit patres, ſi aliud quàm plebem eſſe in republica crediderit, exilium Cn. Martij, Menenij damnationem & mortem ſibi proponat ante oculos. His accenſi uocibus patres conſilia inde non publica, ſed in priuato, ſeductaq́; à plurium conſcientia habuere. ubi cum id modo conſtaret, iure an iniuria eripiendos eſſe reos, atrociſſima quæq; maxime placebat ſententia: nec author quamuis audaci facinori deerat. Igitur iudicij die cum plebs in foro erecta expectatione ſtaret: mirari primo quod non deſcenderet tribunus: deinde cum iam mora ſuſpectior fieret, deterritum à primoribus credere: & deſertam ac proditam cauſam publicam queri. tandem qui obuerſati ueſtibulo tribuni fuerant, nuntiant domi mortuum eſſe inuentum. quod ubi in totam concionem per

tulit rumor: ſicut acies funditur duce occiſo, ita dilapſi paſſim alij alio. præcipuus pauor tribunos inuaſerat, quàm nihil auxilij ſacratæ leges haberent morte collegæ monitos. Nec patres ſatis moderate ferre lætitiam, adeóq; neminem noxæ pœnitebat, ut etiam inſontes fecisse uideri uellent: palamq; ferrent malo domandã tribuniciam poteſtatem. Sub hac peſſimi exẽpli uictoria delectus edicitur: pauentibusq; tribunis ſine interceſſione ulla conſules rẽ peragunt. Tum uero iraſci plebs tribunorum magis ſilentio, quàm conſulum imperio: et dicere actum eſſe de libertate ſua: rurſus ad antiqua reditum: cum Genutio unà mortuam ac ſepultam tribuniciam poteſtatem: aliud agendum, ac cogitandum quomodo reſiſtatur patribus. id autem unum conſilium eſſe, ut ſe ipſa plebs quando aliud nihil auxilij habeat, defendat. quatuor & uiginti lictores apparere conſulibus, & eos ipſos plebis homines. nihil contemptius neq; infirmius, ſi ſint qui contemnant. ſibi quenq; ea magna, atq; horrenda facere. His uocibus alij alios cum incitaſſent: ad Voleronem Publium de plebe hominem, quia quod ordines duxiſſet, negaret ſe militem fieri debere, lictor miſſus eſt à conſulibus. Volero appellat tribunos. cum auxilio nemo eſſet, conſules ſpoliari hominem, & uirgas expediri iubent. prouoco inquit ad populum Volero: quoniam tribuni ciuem romanum in conſpectu ſuo uirgis cædi malunt, quàm ipſi in lecto ſuo à uobis trucidari. quo ferocius clamitabat, eo infeſtius circunſcindere, & ſpoliare lictor. tum Volero & præualẽs ipſe, & adiuuantibus aduocatis repulſo lictore ubi

indignantium pro ſe acerrimus erat clamor eo' ſe in turbam confertiſſimam recipit clamitans. prouoco, & fidem plebis imploro. adeſte ciues, adeſte commili tones: nihil eſt, quod expectetis tribunos: quibus ipſis ueſtro auxilio opus eſt. Concitati homines ueluti ad prælium ſe expediunt: apparebatq; omne diſcrimē adeſſe: nihil cuiquam ſanctum non publici fore, non priuati iuris. Huic tantæ tempeſtati cum ſe conſules ob tuliſſent, facile experti ſunt parum tutam maieſtatem ſine uiribus eſſe. uiolatis lictoribus, faſcibus fractis ē foro in curiā compelluntur, incerti quatenus Volero exerceret uictoriā. Conticeſcente deinde tumultu, cum ſenatū uocari iuſſiſſent, queruntur iniurias ſuas, uim plebis, Voleronis audaciam. Multis ferociter dictis ſen tentijs uicere ſeniores: quibus ira patrum aduerſus te meritatem plebis certari non placuit. Voleronē ample xa fauore plebs proximis comitijs tribunū plebis cre at in eum annū, qui L. Pinarium, P. Furium COSS. habuit. contraq; omnium opinionem, q eum uexan- dis prioris anni conſulibus permiſſurum tribunatum credebant: poſt publicam cauſam priuato dolore ha- bito, ne uerbo quidem uiolatis conſulibus rogationem tulit ad populum, ut plebei magiſtratus tributis co- mitijs fierent. Haud parua res ſub titulo prima ſpeciæ minime atroci ferebatur: ſed quæ patricijs omnem po teſtatem per clientum ſuffragia creandi quos uellent tribunos, auferret. Huic actioni gratiſſimæ plebi cum ſumma ui reſiſterent patres: nec, quæ una uis ad re ſiſtendum erat, ut intercederet aliquis ex collegio au- thoritate aut conſulum, aut principum adduci poſſet:

res tamen ſuo ipſa molimine grauis certaminibus in annum extrahitur. Plebs Voleronem tribunum reficit. patres ad ultimum dimicationis rati rem uenturam, Ap. Claudium Appij filium iam inde à paternis certaminibus inuiſum, infeſtum'q; plebi conſulem faciunt. collega ei T. Quintius datur. Principio ſtatim anni nihil prius, quàm de lege agebatur. ſed ut inuentor legis Volero, ſic Lectorius collega eius author tum recentior, tum acrior erat. ferocem faciebat belli gloria ingens, quod ætatis eius haud quiſquam manu promptior erat. is cum Volero nihil præterquam de lege loqueretur inſectatione abſtinens conſulum, ipſe in accuſationẽ Appij, familiæ'q; ſuperbiſſimæ, ac crudeliſſimæ in plebem romanam exorſus cum à patribus non conſulem, ſed carnificem ad uexandam et lacerandam plebem creatum eſſe contenderet: rudis in militari homine lingua non ſuppetebat libertati, animo'q;. itaq; deficiente oratione q̃n quidem non facile loquor inquit, quirites, q̃ quod locutus ſum: peto craſtino die adeſte. ego hic aut in cõſpectu ueſtro moriar, aut perferam legem. Occupant tribuni templum poſtero die. conſules, nobilitas'q; ad impediendam legem in concione conſiſtunt. ſummoueri Lectorius iubet, præterquam qui ſuffragium ineant. adoleſcentes nobiles ſtabant nihil cedentes uiatori. tum ex his prehendi quoſdam Lectorius iubet. COS. Appius negare ius eſſe tribuno in quẽquam, niſi in plebeium, non enim populi, ſed plebis eum magiſtratum eſſe: nec illũ ipſum ſummouere pro imperio poſſe more maiorum, quia ita dicatur. ſi uobis uidetur, diſcedite quirites. Fa-

cile, & contemptim de iure diſſerendo perturbare Lectorium poterat. ardens igitur ira tribunus uiatorem mittit ad conſulem. conſul lictorem ad tribunum, priuatum eſſe clamitans ſine imperio, ſine magiſtratu. uiolatusq; eſſet tribunus, ni et concio omnis atrox coorta pro tribuno in conſulem eſſet: & concurſus hominum in forum ex tota urbe concitatæ multitudinis fieret. ſuſtinebat tamē Appius pertinacia tantam tempeſtatem: certatumq; haud incruento prælio foret, ni Quintius conſul alter cōſularibus negotio dato ut collegam ui, ſi aliter non poſſent, de foro abducerent, ipſe nunc plebem ſæuientem precibus leniſſet: nunc oraſſet tribunos, ut concilium dimitterent: darent iræ ſpatium: non uim ſuam illis tempus adēpturum, ſed conſilium uiribus additurum: & patres in populi, & conſulem in patrum fore poteſtate. Aegre ſedata ab Quintio plebs: multo ægrius conſul alter à patribus. Dimiſſo tandem concilio plebis ſenatum conſules habent. ubi cum timor atq; ira inuicem ſententias uariaſſent: quo magis ſpatio interpoſito ab impetu ad conſultandum aduocabantur, eo plus abhorrebant à certatione animi: adeo ut Quintio gratias agerent, quod eius opera mitigata diſcordia eſſet. ab Appio petitur ut tantam conſularem maieſtatem eſſe uellet, quanta eſſe in concordi ciuitate poſſet. dum tribuni, conſulesq; ad ſe quisq; omnia trahant, nihil relictum eſſe uirium in medio: diſtractam laceratāq; rempublicam magis quorum in manu ſit, quàm ut incolumis ſit queri. Appius contra teſtari deos atq; homines remp. prodi per metum, ac deſeri, non conſulē

ſenatui,ſed ſenatum conſuli deeſſe: grauiores accipi leges,quàm in ſacro monte acceptæ ſint. uictus tamen patrum conſenſu quieuit.lex ſilentio perfertur. Tum primum tributis comitijs creati tribuni ſunt numero etiam addito tres: perinde ac duo antea fuerint. Piſo author eſt. nominat quoq; tribunos Cn. Sicium, L. Numitorium, M. Duellium, Sp. Ilicium, L. Mecilium. Volſci tum Equiq; inter ſeditionem romanam, eſt bellum coortum. uaſtauerant agros: ut ſiqua ſeceſſio plebis fieret, ad ſe receptum haberent. compoſitis deinde rebus caſtra retro mouêre. Ap. Claudius in Volſcos miſſus: Quintio Equi prouincia euenit. Eadem in militia ſæuitia Appij quæ domi, eſſe liberior: quod ſine tribuniciis uinculis erat, odiſſe plebem plus quàm paterno odio: quod ſe uictum uidebat ab ea: ſe unico conſule obiecto aduerſus tribuniciam poteſtatem perlatam legem eſſe: quàm minore conatu nequaquam tanta patrum ſpe priores impedierant conſules. Hæc ira indignatioq; ferocem animum ad uexandum ſæuo imperio exercitum ſtimulabat. nec ulla ui domari poterat: tantum certamen animis imbiberant. ſegniter, otioſe, negligenter, contumaciter omnia agere, nec pudor, nec metus coercebat. ſi citius agi uellet agmen, tardius ſedulo incedere: ſi adhortator operis adeſſet, omnem ſua ſponte motam remittere induſtriam: præſenti uultus dimittere: tacite prætereuntem execrari: ut inuictus ille odio plebeio animus interdum moueretur omni nequicquam acerbitate prompta: nihil iam cum militibus agere: à centurionibus corruptum exercitum dicere: tribunos plebeios cauillans interdum et

Volerones uocare. Nihil eorum Volſci neſciebant: inſtabantq́; eo magis ſperantes idem certamen animorũ aduerſus Appium habiturum exercitum romanum, quod aduerſus Fabium conſulem habuiſſet. cæterum multo Appio quàm Fabio uiolentior fuit. non enim uincere tantum noluit ut fabianus exercitus, ſed uinci uoluit. productus in aciem turpi fuga petit caſtra, nec ante reſtitit, quàm ſigna inferentem Volſcum munimentis uidit, fœdamq́; extremi agminis cædem. tum expreſſa uis ad pugnandum, ut uictor iam à uallo ſummoueretur hoſtis. ſatis tamen apparet capi tantum caſtra militem romanum noluiſſe. alij gaudere ſua clade, atq; ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appij animus, cum inſuper ſæuire uellet, concionemq́; aduocaret: concurrunt ad eum legati, tribuniq́; monẽtes ne utiq; experiri uellet imperium. cuius uis omnis in conſenſu obedientium eſſet. negare uulgo milites ſe ad concionem ituros: paſſimq́; exaudiri uoces poſtulantium ut caſtra ex Volſco agro moueantur. hoſtem uictorem paulo ante propè in portis, ac uallo fuiſſe, ingentisq́; mali non ſuſpicionem modo, ſed apertam ſpeciem obuerſari ante oculos. Victus tandem (quandoquidem nihil præter tempus noxæ lucrarentur) remiſſa concione iter in inſequentem diem pronuntiari cum iuſſiſſet: prima luce claſſico ſignũ profectionis dedit. Cum maxime agmen è caſtris explicaretur, Volſci ut eodem ſigno excitati nouiſſimos adoriuntur. à quibus perlatus ad primos tumultus eo pauore ſignaq́; & ordines turbauit: ut neq; imperia exaudiri, neq; inſtrui acies poſſet. nemo ullius niſi fugæ memor ita ef

fuſo agmine per ſtragem corporum, armorumq́; eua ſere: ut prius hoſtis deſiſteret ſequi, quàm romanus fugere. Tandem collectis ex diſſipato curſu militibus conſul cum reuocando nequicquam ſuos perſecutus eſſet, in pacato agro caſtra poſuit: aduocataq́; concione inuectus haud falſò in proditorem exercitum militaris diſciplinæ deſertorem, ſignorum, ubi ſigna, ubi arma eſſent, ſingulos rogitans, inermes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, ad hoc centuriones, duplicariosq́;, qui relinquerant ordines, uirgis cæſos ſecuri ꝑcuſſit. cætera multitudo ſorte decimus quisq; ad ſupplicium lecti. Contra ea in Equis inter conſulem ac militem comitate ac beneficijs certatum eſt: & natura Quintius erat lenior: & ſæuitia infelix collegæ quo is magis gauderet ingenio ſuo, effecerat. Huic tantæ concordiæ duces exercitusq́; non auſi offerre ſe Equi, uagari populabũdum hoſtem per agros paſſi. nec ullo ante bello latius inde actæ prædæ. omnis militi data eſt. addebantur & laudes: quibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi. Tum duci, tum propter ducem patribus quoq; placatior exercitus redijt, ſibi parentem, alteri exercitui dominum datum ab ſenatu memorans. Varia fortuna belli, atroci diſcordia domi forisq; annum exactum inſignem maxime comitia tributa efficiunt: res maior uictoria ſuſcepti certaminis, quàm uſu. plus enim dignitatis comitiis ipſis detractum eſt patribus ex conſilio ſummouendis, quàm uirium aut plebi additum, aut demptum patribus. Turbulentior inde annus excepit L. Valerio, T. Aemilio conſulibus: tum propter certami

na ordinum de lege agraria, tum propter iudiciū Ap. Claudij, cui acerrimo aduerſario legis, cauſamq; poſſeſſorum publici agri tanquam tertio conſuli ſuſtinenti M. Duellius, & Cn. Sicius diem dixere. Nunquā ante tam inuiſus plebi reus ad iudicium uocatus populi eſt, plenus ſuarum, plenus parternarum irarū. patres quoq; non temere pro ullo æque annixi ſunt: propugnatorem ſenatus, maieſtatisq; uindicem ſuæ ad omnes tribunitios, plebeiosq; oppoſitum tumultus modum duntaxat in certamine egreſſum obijci iratæ plebi. Vnus è patribus ipſe Appius Claudius, & tribunos, & plebem, & ſuum iudicium pro nihilo habebat. illum non minæ plebis, non ſenatus preces perpellere unquam potuere: non modo ut ueſtem mutaret, aut ſupplex prehenſaret homines, ſed ne ut ex conſueta quidem aſperitate orationis, cum ad populū agenda cauſa eſſet, aliquid leniret, atq; ſummitteret. idem habitus oris, eadem contumacia in uultu, idem in oratione ſpiritus erat: adeo ut magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quàm conſulem timuerat. ſemel cauſam dixit, quo ſemper agere omnia ſolitus erat, accuſatorio ſpiritu: adeoq; conſtantia ſua et tribunos obſtupefecit, & plebem: ut diem ipſi ſua uoluntate producerent: trahi deinde rem ſinerent. haud ita multum interim temporis fuit: ante tamen quàm prædicta dies ueniret, morbo moritur. cuius collaudationem cum tribuni plebis impedire conarētur: plebs fraudari ſolenni honore ſupremum diē tanti uiri noluit: & laudationem tam æquis auribus mortui audiuit, quàm uiui accuſationem audierat: et exequias

frequens

ſrequens celebrauit. Eodē anno Valerius conſul cum exercitu in Equos profectus, cum hoſtem ad præliū elicere non poſſet, caſtra oppugnare eſt adortus. prohibuit fœda tempeſtas cum grandine, ac tonitribus cœlo deiecta. admirationem deinde auxit ſigno receptui dato adeo tranquilla ſerenitas reddita, ut uelut numine aliquo defenſa caſtra oppugnare iterum religio fuerit. omnis ira belli ad populationem agri uertitur. Alter conſul Aemilius in Sabinis bellū geſſit: et ibi quia hoſtis mœnibus ſe tenebat, uaſtati agri ſunt. Incendijs deinde non uillarum modo, ſed etiam uicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabini exciti cum prædatoribus occurriſſent: ancipiti prælio digreſſi poſtero die retulere caſtra in tutiora loca. id ſatis conſuli uiſum: cum pro uicto relinqueret hoſtem integro inde decedens bello. Inter hæc bella manente diſcordia domi T. Numitius Priſcus, A. Virginius conſules facti. non ultra uidebatur latura plebs dilationem agrariæ legis: ultimaq; uis parabatur: cum Volſcos adeſſe fumo ex incendijs uillarum, fugaq; agreſtium cognitum eſt. ea res maturam iam ſeditionem, ac propè erumpentem repreſſit. Conſules coacti ex templo ab ſenatu ad bellum educta ex urbe iuuentute tranquilliorem cæteram plebem fecerunt. & hoſtes quidem nihil aliud quàm perfuſis uano timore romanis citato agmine abeunt. Numitius Antium aduerſus Volſcos, Virginius contra Equos profectus. ibi ex inſidijs propè magna accepta clade uirtus militum rem prolapſam negligentia conſulis reſtituit. Melius in Volſcis imperatum eſt. fuſi primo prælio hoſtes: fu

gaq; in urbem Antium, ut tum res erant, opulentiſſimam acti. quam conſul oppugnare non auſus Cenonem aliud oppidum nequaquam tam opulentum ab Antiatibus cœpit. Dum Equi, Volſciq; romanos exercitus tenent, Sabinusq; ad portas urbis populantes inceſſere. deinde ipſi paucis poſt diebus à duobus exercitibus utroq; per iram conſule ingreſſo in fines plus cladium quàm intulerant, accepèrũt. Extremo anno pacis aliquid fuit, ſed ut ſemper aliâs ſolicitæ pacis certamine patrum, & plebis. irata plebs intereſſe conſularibus comitijs noluit. per patres, clientesq; patrũ conſules creati P. Quintius, & Quintus Seruilius. ſimilem annum priori COSS. habent: ſeditioſa initia, bello deinde externo tranquilla. Sabini cruſtuminos campos citato agmine tranſgreſſi cum cædes & incendium circùm Anienem flumen feciſſent: à porta propè collina, mœnibusq; pulſi ingentes tamen prædas hominum, pecorumq; egere. quos Seruilius conſul infeſto exercitu inſecutus ipſum quidem agmen adipiſci æquis locis non potuit: populationem adeo effuſe fecit, ut nihil bello intactum relinqueret, multiplicíq; capta præda rediret. Et in Volſcis respublica egregie geſta, tum ducis, tum militum opera. primũ æquo campo ſignis collatis pugnatum ingenti cæde utrinq;, plurimo ſanguine. & Romani, quia paucitas damno ſentiendo propior erat, gradum retuliſſent: ni ſalubri mendacio conſul fugere hoſtes ab cornu altero clamitans concitaſſet aciem. impetu facto dum ſe putant uinci, uicere. Conſul metuens ne nimis inſtando renouaret certamen, ſignum receptui dedit. interceſſere pauci di=

es uelut tacitis inducijs utrinq; qete ſumpta: per quos ingens uis hominum ex omnibus Volſcis, Equisq; populis in caſtra uenit, haud dubitans ſi ſenſerint, Romanos nocte abituros. itaq; tertia ferè uigilia ad caſtra oppugnanda ueniunt. Quintius ſedato tumultu, quem terror ſubitus exciuerat, cum manere in tentorijs quietum militem iuſſiſſet: Hernicorum cohortem in ſtationem educit: cornicines, tibicinesq; in equos impoſitos canere ante uallũ iubet: ſolicitumq; hoſtem ad lucem tenere. reliquum noctis adeo tranquilla omnia in caſtris fuere, ut ſomni quoq; Romanis copia eſſet. Volſcos ſpecies armatorum peditum, quos & plures eſſe, & Romanos putabant: fremitus, hinnitusq; equorum, qui & inſueto ſedente equite, & inſuper aures agitante ſonitu ſæuiebant: intentos uelut ad impetum hoſtium tenuit. Vbi illuxit, Romanus integer, ſatiatusq; ſomno productus in aciem feſſum ſtando & uigilijs Volſcum primo impetu perculit. quanquam ceſſere magis, quàm pulſi hoſtes ſunt: quia ab tergo erãt cliui, in quos poſt principia integris ordinibus tutus receptus fuit. Conſul ubi ad iniquum locum uentum eſt, ſiſtit aciem. miles ægre teneri: clamare, & poſcere ut perculſis inſtare liceat. ferocius agunt equites circunfuſi duci: uociferantur ſe ante ſigna ituros. Dum cunctatur conſul uirtute militum fretus, loco parum fidens, conclamant ſe ituros. clamoremq; res eſt ſecuta. fixis in terram pilis quo leuiores ardua euaderent, curſu ſubeunt. Volſcus effuſis ad primum impetum miſſilibus telis ſaxa adiacentia pedibus ingerit in ſubeuntes: turbatosq; ictibus cre-

bris urget ex ſuperiore loco. ſic propè oneratum eſt ſiniſtrum Romanis cornu: ni referentibus iam gradum conſul increpando ſimul temeritatem, ſimul ignauiam pudore metum excuſſiſſet. reſtitere primo obſtinatis animis: deinde ut obtinentes locum uires ferebant, audent ultro gradum inferre: et clamore renouato commouent aciem. tum rurſus impetu capto enituntur, atq; exuperant iniquitatem loci. iam propè erat ut in ſummum cliui iugum euaderent: cum terga hoſtes dedêre: effuſóq; curſu penè agmine uno fugientes, ſequẽtesq; caſtris incidêre. in eo pauore caſtra capiuntur. qui Volſcorum effugere potuerunt, Antium petunt. Antium & Romanus exercitus ductus. paucos circunſeſſum dies deditur, nulla oppugnantium noua ui: ſed quod iam inde ab infelici pugna, caſtriſq; amiſſis ceciderant animi.

DECADIS PRIMAE LIBER TERTIVS.

a NTIO Capto T. Aemilius, & Quintius Fabius conſules fiunt. hic erat Fabius Quintius, qui unus extinctæ ad Cremeram genti ſuperfuerat. Iam priore conſulatu Aemilius dandi agri plebi fuerat author. itaq; ſecundo quoq; conſulatu eius & agrarij ſe in ſpem legis erexerant: & tribuni rē contra conſules ſæpe tentatam adiutore utiq; conſule obtineri poſſe rati ſuſcipiunt: & conſul manebat in ſententia ſua. poſſeſſores. & magna pars patrum tribunicijs ſe iactare actionibus principem ciuitatis, & largiendo de alieno popularem fieri querentes, totius inuidiam rei à tribunis in conſulem auerterant. atrox certamen aderat: ni Fabius conſilio neutri partium acerbo rem expediſſet. L. Quintij ductu & auſpicio agri capti priore anno aliquantum à Volſcis eſſe: Antium propinquum opportunam & maritimam urbē coloniam deduci poſſe: ita ſine querelis poſſeſſorum plebem in agros ituram: ciuitatem in concordia fore. hæc ſententia accepta eſt. triūuiros agro dando creat T. Quintium, A. Virginium, P. Furium. iuſſi nomina dare, qui agrum accipere uellent. Fecit ſtatim (ut fit) faſtidiū copia: adeóq; pauci nomina dedêre, ut ad explēdum numerum coloni Volſci adderentur: cætera multitudo poſcere Romæ agrum malle, q̃ alibi accipere. Equi à Quintio Fabio (is eò cum exercitu ue-

nerat)pacem petiere: irritamq́; eam ipſi ſubita incurſione in agrum Latinum fecere. Q. Seruilius inſequenti anno(is enim cum Sp. Poſthumio conſul fuit)in Equos miſſus in Latino agro ſtatiua habuit. intra caſtra quies neceſſaria morbo implicitum exercitum tenuit. extractum in tertium annum bellum eſt Q. Fabio, & T. Quintio conſulibus. Fabio extra ordinem, quia is uictor pacem Equis dederat: ea prouincia data. qui haud dubia ſpe profectus famam nominis ſui pacaturam Equos, legatos in concilium gentis miſſos nuntiare iuſſit Q. Fabium conſulem dicere ſe ex Equis pacem Romam tuliſſe: ab Roma Equis bellum afferre eadem dextera armata, quam pacatam illis anteà dederat. quorum id perfidia, & periurio fiat, deos nunc teſtes eſſe, mox fore ultores. ſe tamen, utcunq; ſit, etiam nunc pœnitere ſua ſponte Equos quàm pati hoſtilia malle. ſi pœniteat: tutum receptum ad expertam clementiam fore. ſin periurio gaudeant: dijs magis iratis quàm hoſtibus geſturos bellum. Hæc dicta adeo nihil mouerunt quenquam, ut legati propè uiolati ſint, exercitusq́; in Algidum aduerſus Romanos miſſus. Quæ ubi Romam ſunt nuntiata: indignitas rei magis quàm periculum conſulem alterū ab urbe exciuit. ita duo conſulares exercitus ad hoſtē acceſſere acie inſtructa, ut confeſtim dimicarent. ſed cum forte haud multum diei ſupereſſet: unus ab ſtatione hoſtium exclamat. oſtentare hoc eſt Romani, nō gerere bellum. in noctem imminentem aciē inſtruitis: longiore luce ad id certamen, quod inſtat, nobis opus eſt. craſtino die oriente ſole redite in aciem: erit copia

pugnandi, ne timete. His uocibus irritatus miles in diem poſterũ in caſtra reducatur, longam uenire noctẽ ratus, quæ moram certamini faceret. tum quidem corpora cibo, ſomnoq́; curant. ubi illuxit poſtero die, prior aliquanto conſtitit romana acies: tandẽ et Equi proceſſere. prælium fuit utrinq; uehemens: quod & Romanus ira, odioq́; pugnabat: & Equos conſcientia cõtracti culpa periculi, & deſperatio futuræ ſibi poſtea fidei ultima audere, & experiri cogebat. non tamen ſuſtinuere aciem romanam Equi: pulſiq́; cum in fines ſuos ſe recepiſſent: nihilo inclinatioribus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces, quod in aciem, qua pugnãdi arte Romanus excellat: commiſſa res ſit. Equos populationibus, incurſionibusq́; meliores eſſe: & multas paſſim manus, q̃ magnã molem unius exercitus rectius bella gerere. relicto itaq; caſtris præſidio egreſſi tanto cum tumultu inuaſere fines romanos: ut ad urbem quoq; terrorẽ pertulerint. nec opinata etiam res plus trepidationis fecit: quod nihil minus, quàm ne uictus ac propè in caſtris obſeſſus hoſtis memor populationis eſſet: timeri poterat. agreſtesq́; pauidi incidentes portis non populationem, nec prædonũ paruas manus, ſed omnia uano augentes timore exercitus & legiones adeſſe hoſtiũ, & infeſto agmine ruere ad urbem clamabãt. Ab his proxime audita incerta, eoq; uaniora ferre ad alios curſus, clamorq́; uocantium ad arma. haud multum à pauore captæ urbis abeſſe. Forte ab Algido Quintius conſul redierat Romã (id remedium timori fuit) tumultuq́; ſedato uictos timeri increpans hoſtes præſidia portis impoſuit. uocato

deinde ſenatu, cum ex authoritate patrum iuſtitio indicto profectus ad tutandos fines eſſet, Q. Seruilio præfecto urbis relicto: hoſtem in agris non inuenit. Ab altero conſule res geſta egregie eſt. qui qua uenturum hoſtem ſciebat, grauem præda, eoq; impeditiore agmine incedentem agreſſus, funeſtam ei populationem fecit. pauci hoſtium euaſere ex inſidijs præda omnis recepta eſt. ſic finem iuſtitio, quod quatriduum fuit: reditus Quintij conſulis in urbē fecit. Cenſus deinde factus: & conditum à Quintio luſtrum. cenſa ciuiū capita centum quatuor et XX. millia, CCXIIII dicuntur, præter orbos, orbasq;. In Equis nihil deinde memorabile actum. in oppida ſua ſe recepere, uri ſua, populariq; paſſi. Conſul cum aliquoties per oēm hoſtium agrum infeſto agmine populabundus iſſet: cum ingenti laude, prædaq; Romam redijt. Conſules inde Poſthumus Albus, Sp. Furius Fuſius. Furios Fuſios Fabios ſcripſere quidam. id admoneo: nequis immutationem uirorum ipſorum eſſe, quæ nominū eſt, putet. Haud dubium erat quin cum Equis alter conſulum bellum gereret. itaq; Equi ab Ecetranis Volſcis præſidiū petiere. quo cupide oblato (adeo ciuitates hæ perpetuo in Romanos odio certauere) bellum ſumma ui parabatur. Sentiunt Hernici: & prædicunt romanis Ecetranum ad Equos deſciſſe. ſuſpecta & colonia Antiū fuit: quod magna uis hominū inde, cum oppidum captum eſſet, confugiſſet ad Equos: isq; miles per bellum equi cum uel acerrimus fuit. Cōpulſis deinde in oppida Equis ea multitudo dilapſa cum Antium rediſſet: ſua ſponte iam infidos colonos Roma-

nis abalienauit. Nec dum matura re cum defectionẽ parari delatũ ad ſenatum eſſet: datum negotiũ eſt conſulibus, ut principibus coloniæ Romam excitis quærerent quid rei eſſet. qui cum haud grauate ueniſſent: introducti à conſulibus ad ſenatum ita reſponderunt ad interrogata, ut magis ſuſpecti q̃ uenerant, dimitterentur. Bellũ inde haud dubium haberi. Sp. Furius cõſulũ alter, cui ea prouincia euenerat: profectus in Equos Hernicorũ in agro populabundũ hoſtẽ inuenit: ignarusq́; multitudinis, quia nuſquam uniuerſa conſpecta fuerat: imparẽ copijs exercitum temere pugnæ commiſit. primo concurſu pulſus ſe in caſtra recepit. Neq; is finis periculi fuit. nãq; & proxima nocte, & poſtero die tanta ui caſtra ſunt circũſeſſa, atq; oppugnata: ut ne nuntius quidẽ inde mitti Romam poſſet. Hernici et male pugnatum, & conſulẽ, exercitumq́; obſideri nuntiauerũt: tantumq́; terrorẽ incuſſere patribus: ut (quæ forma ſenatus conſulti ultimæ ſemper neceſſitatis habita eſt) Poſthumio alteri conſulũ negotium daretur, uideret nequid reſpublica detrimenti caperet. Ipſum conſulem Romæ manere ad conſcribendos oẽs, qui arma ferre poſſent: optimum uiſum eſt: proconſulem T. Quintium ſubſidio caſtris cum ſociali exercitu mitti. ad eũ explendum Latini, Herniciq́;, et colonia Antium dare Quintio ſubitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iuſſi. Multi per eos dies motus, multiq́; impetus hinc atq; illinc facti: quia ſuperante multitudine hoſtes carpere multifariam uires romanas ut non ſuffecturas ad omnia, aggreſſi ſunt. ſimul caſtra oppugnabantur: ſimul pars exercitus ad

populādū agrū romanū miſſa, urbēq; ipſam, ſiqua fortuna daret tētandā. L. Valerius ad præſidiū urbis relictus: cōſul Poſthumus ad arcēdas populatiōes finiū miſſus. Nihil remiſſum ab ulla parte curæ, aut laboris. uigiliæ in urbe, ſtationes ante portas, præſidiáq; in muris diſpoſita: & (quod neceſſe erat in tanto tumultu) iuſtitium per aliquot dies ſeruatum. Interim in caſtris Furius conſul cum primo quietus obſidionē paſſus eſſet: in incautum hoſtem decumana porta erupit: & cum perſequi poſſet, metu ſubſtitit: ne qua ex parte altera in caſtra uis fieret. Furium legatum (frater idem conſulis erat) longius extulit curſus: nec ſuos ille redeuntes perſequendi ſtudio, neq; hoſtium ab tergo in curſum uidit. ita excluſus multis ſæpe fruſtra conatibus captis, ut uiam ſibi ad caſtra faceret: acriter dimicans cecidit. Et Conſul nuntio circumuenti fratris conuerſus ad pugnandum, ſe temere magis, quàm ſatis caute in mediam dimicationem fert. Vulnere accepto ægre ab circunſtantibus ereptus, & ſuorum animos turbauit: & ferociores hoſtes fecit: qui cæde legati, & conſulis uulnere accenſi nulla deinde ui ſuſtineri potuere. Cum compulſi in caſtra Romani rurſus obſiderentur, nec ſpe, nec uiribus pares: ueniſſetq; in periculum ſumma rerum: ni T. Quintius peregrinis copijs cum Latino, Hernicóq; exercitu ſubueniſſet. is intentos in caſtra romana Equos, legatiq; caput ferociter oſtentantes ab tergo adortus, ſimul ad ſignum à ſe procul editum ex caſtris eruptione facta magnam uim hoſtium circumuenit. minor cædes, fuga effuſior Equorum in agro fuit romano. in quos pala

tos prædam agentes Poſthumus aliquot locis, quibus opportuna impoſuerat præſidia: impetum dedit. ij uagi diſſipato agmine fugientes in Quintium uictorem cum ſaucio conſule reuertentem incidêre. Tum conſularis exercitus egregia pugna conſulis uulnus, legati & cohortium ultus eſt cædem. Magnæ clades ultro citroq; illis diebus & illatæ, & acceptæ, difficile ad fidem eſt in tam antiqua re quot pugnauerint, ceciderint'ue, exacto affirmare numero. audet tamen Antias Valerius concipere ſummas. Romanos cecidiſſe in hernico agro V. Mil. ac CCC. ex prædatoribus Equorum, qui populabundi in finibus romanis uagabātur. ab A. Poſthumio conſule duomillia et CCCC. cæſos. cæteram multitudinem prædam agentem, quæ inciderit in Quintium, nequaquam pari defunctam eſſe cæde: interfecta inde quatuor millia, et exequēdo ſubtiliter numerum, CC. ait et XXX. Inde Romam reditum eſt: iuſtitium remiſſum eſt: cœlū uiſum eſt ardere plurimo igni: portentaq; alia aut obuerſata oculis: aut uanas exterritis oſtentauere ſpecies. his auertēdis terroribus in triduū feriæ indictæ: p quas omnia delubra pacē deûm expoſcentiū uirorū, mulierūq; turba implebantur. Cohortes inde latinæ, hernicæq; ab ſenatu gratijs ob impigram militiā actis, remiſſæ domos. Antiates mille milites, q̄a ſerū auxiliū poſt prædā uenerāt: propè cū ignominia dimiſſi. Comitia īde habita: creati cōſules L. Ebutius, P. Seruilius calēdis ſextilibus, ut tūc principiū anni agebatur, cōſulatū ineunt. Graue tempus, et forte annus peſtilens erat urbi, agriſq;, nec hoibus magis q̄ pecori et auxere

uim morbi terrores populationis, pecoribus agreſti-
busq́; in urbem acceptis. ea colluuione miſtorum o-
mnis generis animantium & odore inſolito urbanos,
& agreſtem confertum in arcta tecta æſtu, ac uigi-
lijs angebat: miniſteriaq́; inuicem, ac contagio ipſa
uulgabant morbos. Vix inſtantes ſuſtinentibus cla-
des repente legati Hernici nuntiant in agro ſuo Equos,
Volſcosq́; coniunctis copijs caſtra poſuiſſe: inde ingenti
exercitu fines ſuos depopulari. præterquam quod in-
frequens ſenatus indicio erat ſocijs afflictam ciuita
tem peſtilentia eſſe: mœſtum etiam reſponſum tulere,
ut per ſe ipſi Hernici cum Latinis res ſuas tutarentur:
urbem romanam ſubita deûm ira morbo populari. ſi
qua eius mali qes ueniat: ut anno ãte, ut ſemper aliâs,
ſocijs opem laturos. Diſceſſere ſocij pro triſti nuntio
triſtiorem domum referentes. quippe quibus per ſe ſu-
ſtinendum bellum erat: quod uix Romani fulti uiri
bus ſuſtinuiſſent. Non diutius ſe in Hernico hoſtis con
tinuit. peregit inde infectus in agros romanos, etiam
ſine belli iniuria uaſtatos. Vbi cum obuius nemo ne
inermis quidem fieret, perq́; omnia non præſidijs mo
do deſerta, ſed etiam cultu agreſti, tranſirẽt: peruene
re ad tertium lapidem gabina uia. Mortuus Ebutius
erat romanus conſul: collega eius Seruilius exigua in
ſpe trahebat animam: affecti pleriq; principum. pa-
trum maior pars: militaris ferè ætas omnis: ut non-
modo ad expeditiones, quas in tanto tumultu res poſce
bat: ſed uix ad quietas ſtationes uiribus ſufficerent.
munus uigiliarum ſenatores, qui per ætatem, ac ua
letudinem poterant: per ſe ipſi obibant. circumitio, ac

cura ædilium plebis erat: ad eos ſumma rerum, ac maieſtas conſularis imperij uenerat. Deſerta omnia ſine capite, ſine uiribus. dij præſides, ac fortuna urbis tutata eſt: quæ Volſcis, Equisq; prædonum potius mentem, quàm hoſtium dedit. adeo enim nulla ſpes nō potiundi modo, ſed ne adeundi quidem romana mœnia animos eorum cepit: tectáq; procul uiſa, atq; imminētes tumuli auertere mentes eorum: ut totis paſſim caſtris fremitu orto quid in uaſto, ac deſerto agro inter tabem pecorum, hominúmq; deſides ſine præda tempus tererent: cum integra loca Thuſculanum agrū opimum copijs petere poſſent? ſigna repente conuellerent: tranſuerſiſq; itineribus per Lauicanos agros in thuſculanos colles trāſirent. eò uis omnis, tempeſtaſq; belli cóuerſa ē. Interim Hernici, Latiníq; pudore ēt, non miſericordia ſolum moti, quod nec obſtitiſſent cōmunibus hoſtibus infeſto agmine Romanam urbem petentibus: nec opem ullam obſeſſis ſocijs ferrent. coniūcto exercitu Romam pergunt. ubi cum hoſtes nō inueniſſent: ſecuti famam, ac ueſtigia obuii fiunt deſcendentibus à Thuſculano in albanam uallem, ibi haud quaquam æquo prælio pugnatum eſt: fideſq; ſua ſocijs parum felix in præſentia fuit. Haud minor Romæ fit morbo ſtrages, quàm quanta ferro ſociorum facta erat. conſul qui unus ſuperat, moritur. mortui et alij clari uiri, M. Valerius, T. Virginius Rutilius augures, Seruius Sulpitius, Curio maximus: & per ignota capita late euagata eſt uis morbi. Inopſq; ſenatus auxilij humani ad deos populū, ac uota uertit. iuſſi cum coniugibus, ac liberis ſupplicatum ire, pacémq; expo-

ſcere deûm. ad id, quod ſua quenq; mala cogebant:
authoritate publica euocati omnia delubra implent.
ſtratæ paſſim matres crinibus templa uerrentes ueni
am irarum cœleſtium, finemq́; peſti expoſcunt. Inde
paulatim ſeu pace deûm impetrata, ſeu grauiore tẽ
pore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora
ſalubriora eſſe incepere: uerſiſq́; animis iam ad publi
cam curam cum aliquot interregna exiſſent: P. Vale
rius Publicola tertio die quàm interregnum inije-
rat, conſules creat L. Lucretium Tricipitinum, &
T. Veturium Geminum: ſiue ille Vetuſius fuit. ante
diem III. idus ſextiles conſulatum ineunt, iam ſatis
ualida ciuitate: ut non ſolum arcere bellum, ſed
ultro etiam inferre poſſet. Igitur nuntiantibus Her
nicis in fines ſuos tranſcendiſſe hoſtes, impigre pro
miſſum auxilium. duo conſulares exercitus ſcri-
pti. Veturius miſſus in Volſcos ad bellum ultro infe-
rendum. Tricipitinus populationibus arcendis ſociorũ
agro appoſitus non ultra quàm in Hernicos procedit.
Veturius primo prælio hoſtes fundit, fugatq; Lucreti-
um, dũ in Hernicis ſedet, prædonum agmen fefellit ſu
pra montes præneſtinos ductum, inde dimiſſum in
campos, uaſtauere agros præneſtinum, gabinumq́;:
ex gabino in thuſculanos flexere colles. urbi quoq;
Romæ ingens præbitus terror, magis in re ſubita, q̃
quod ad arcendam uim parum uirium eſſet. Q. Fa
bius præerat urbi. is armata iuuentute, diſpoſitiſq́;
præſidijs tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaq; hoſtes
præda ex proximus locis rapta appropinquare urbi
non auſi, cum circumacto agmine redirent: quanto lõ

gius ab urbe hoſtium abſcederent, eo ſolutiore cura in Lucretium incidunt conſulem, iam ante exploratis itineribus ſuis inſtructum, & ad certamen intentum. Igitur præparatis animis repentino pauore perculſos adorti aliquanto pauciores multitudinem ingentem fundunt, fugantq;: & compulſos in cauas ualles cum exitus haud in facili eſſent, circumueniunt. ibi uolſcum nomen propè deletum eſt XIII. millia CCCCLXX. cecidiſſe in acie, fuga. M. CCL. uiuos, captos, ſigna XXVII. militaria relata in quibusdam annalibus inuenio. ubi etſi adiectum numero aliquid ſit: magna certe cædes fuit. Victor conſul ingenti præda potitus eodem in ſtatiua rediјt. tum conſules caſtra coniungunt: & Volſci, Equiq; afflictas uires ſuas in unum contulere. tertia illa pugna eo anno fuit. eadẽ fortuna uictoriã dedit. fuſis hoſtibus etiã caſtra capta. Sic res romana in antiquũ ſtatum rediјt: ſecundæq; belli res extemplo urbanos motus excitauerunt. C. Terentillus Arſa tribunus plebis eo anno fuit. is conſulibus abſentibus ratus locum tribunicijs actionibus datum, per aliquot dies patrum ſuperbiam ad plebẽ criminatus maxime in conſulare imperiũ tanquam nimium, nec tolerabile liberæ ciuitati inuehebatur. noĩe enim tantũ minus inuidioſum, re ipſa propè atrocius q̃ regnũ eſſe. q̃ppe duos pro uno dominos acceptos immoderata, infinita poteſtate: qui ſoluti atq; effrenati ipſi omnis metus legum, omniaq; ſupplicia uerterent in plebem. quæ ne æterna illis licentia ſit: legẽ ſe promulgaturum, ut quinq; uiri crearentur legibus de imperio conſulari ſcribendis. quod populus in ſe

ius dederit, eo conſulem uſurum: non ipſos libidinem, ac licentiam ſuam pro lege habituros. Qua promulgata lege cum timerent patres ne abſentibus conſulibus iugum acciperent: ſenatus à præfecto urbis Q. Fabio uocatur. qui adeo atrociter in rogationem, latoremq́; ipſum eſt inuectus: ut nihil, ſi ambo conſules infeſti circunſtarent tribunum: relictum minarum, atq; terroris ſit. inſidiatum eum, & tempore capto adortum rempublicam. ſiquē ſimilē eius priore anno inter morbū, bellumq́; irati dij tribunum dediſſent: non potuiſſe ſiſti. mortuis duobus conſulibus, iacente ægra ciuitate in colluuione omnium rerum, ad tollendum reipublicæ conſulare imperium laturum leges fuiſſe: ducē Volſcis, Equisq; ad oppugnandam urbem futurū. Quid tandem illi non licere, ſiquid conſules ſuperbe in aliquem ciuium, aut crudeliter fecerint diem dicere? accuſare his ipſis iudicibus, quorum in aliquem ſæuitū ſit? non illud conſulare imperium, ſed tribuniciam poteſtatem inuiſam, intolerandamq́; facere, quam pacatam, reconciliatamq́; patribus de integro in antiqua redigi mala. neq; illum ſe deprecari quo minus pergat ut cœperit. uos inquit Fabius cæteri tribuni oramus, ut primum omnium cogitetis poteſtatem iſtam ad ſingulorum auxilium non ad perniciem uniuerſorū comparatam eſſe: tribunos plebis uos creatos, non hoſtes patribus. nobis miſerum, inuidioſum uobis eſt deſertam rempublicam inuadi. non ius ueſtrum, ſed inuidiam minueritis: agite cum collega. ut rem integrā in aduentum conſulum differat. ne Equi quidem, ac Volſci morbo abſumptis priore anno conſulibus crudeli, ſuperboq́;

deli, ſuperboq́; nobis bello inſtitere. Agunt cum Terentillo tribuni: dilataq́; in ſpeciem actione res ipſa ſublata: conſules extemplo acerſiti. Lucretius cum ingenti præda, maiore multo gloria rediit: et auget gloriam adueniens expoſita omni in campo martio præda, ut ſuum quiſq; per triduum cognitum abduceret. reliqua uendita: quibus domini non extitêre. Debebatur omnium conſenſu conſuli triumphus: ſed dilata res eſt tribuno de lege agente. id antiqui ius conſuli fuit. iactata per aliquot dies cum in ſenatu res, tum ad populum eſt. ceſſit ad ultimum maieſtati conſulis tribunus, & deſtitit. Tum imperatori, exercituiq́; honos ſuus redditus. triumphauit de Volſcis, Equisq́; triumphantem ſecutæ ſuæ legiones. Alteri conſuli datum, ut ouans ſine militibus urbem iniret. Anno deinde inſequenti lex terẽtilla ab toto relata collegio nouos aggreſſa conſules eſt. erant conſules P. Volumnius, Seruius Sulpitius. Eo anno cœlum ardere uiſum. terra ingenti concuſſa motu eſt: bouẽ locutam, cui rei priore anno fides non fuerat: creditum. Inter alia prodigia & carnem pluiſſe: quam in urbem ingens numerus auium intra uolitando rapuiſſe fertur: quod intercidit, ſparſum ita iacuiſſe per aliquot dies, ut nihil odor mutaret libri per duumuiros ſacrorum aditi: pericula à conuẽtu alienigenarum prædicta: ne qui in loca ſumma urbis impetus, cædesq́; inde fierent. inter cætera monitum ut ſeditionibus abſtineretur. id factum ad impediendam legem tribuni criminabantur: ingensq́; aderat certamen. Ecce (ut idem in ſingulos annos orbis uolueretur) Hernici nuntiant Vol-

ſcos, & Equos, etſi abſciſſæ res ſint, reficere exercitus: Antij ſummam rei poſitam: eijcere Antiates colonos: palàm concilia facere: id caput, eas uires belli eſſe. Vt hæc dicta in ſenatu ſunt: delectus edicitur. conſules belli adminiſtrationem inter ſe diſpartiri iuſſi: alteri ut Volſci, alteri ut Equi prouincia eſſet. tribuni coràm in foro perſonare fabulam compoſitam Volſci belli: Hernicos ad partes paratos: iam ne uirtute quidē premi libertatem populi romani, ſed arte ludi: quia occidione propè occiſos Volſcos & Equos mouere ſua ſponte arma poſſe iam fides abierit. nouos hoſtes quæri: coloniam fidam propinquam infamem fieri: bellū innoxijs Antiatibus indici: geri cum plebe romana: quam oneratam armis ex urbe præcipiti agmine acturi eſſent, exilio & relegatione ciuium ulciſcentes tribunos. ſic nequid aliud actum putent, uictam legem eſſe: niſi dum in integro res ſit: dum domi, dum togati ſint, caueant ne poſſeſſione urbis pellantur: ne iugum accipiant: ſi animus ſit, non defore auxilium: conſentire omnes tribunos: nullum terrorem externum, nullum periculum eſſe: cauiſſe deos priore anno ut tutò libertas defendi poſſet. hæc tribuni. At ex parte altera conſules in conſpectu eorum poſitis ſellis delectum habebant. eò decurrunt tribuni: concionemq́; ſecum trahunt. citati pauci, uelut rei experiundæ cauſa: & ſtatim uis coorta. quencunq; lictor iuſſu conſulis prehendiſſet, tribunus mitti iubebat. neq; ſuum cuiq; ius modum faciebat: ſed uirium ſpe, ſed manu obtinendum erat quod intenderes. quemadmodum ſe tribuni geſſiſſent in prohibendo delectu: ſic patres

in lege, quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. Initium erat rixæ, cum diſcedere populum iuſſiſſent tribuni: quod patres ſe ſummo ueri haud ſinebant. nec ferè ſeniores rei intererant: quippe quæ non conſilio regenda, ſed permiſſa temeritati, audaciæq; eſſet. multum & conſules ſe abſtinebant: ne cui in colluuione rerum maieſtatem ſuam contumeliæ offerrent. Ceſo erat Quintius ferox iuuenis qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine et uiribus. ad ea munera data à dijs & ipſe addiderat multa belli decora, facundiamq; in foro: ut nemo non lingua, non manu promptior in ciuitate haberetur. hic, cum in medio patrum agmine conſtitiſſet: eminens inter alios uelut omnes dictaturas, conſulatusq; gerens in uoce, ac uiribus ſuis, unus impetus tribunicios, popularesq; procellas ſuſtinebat. hoc duce ſæpe pulſi foro tribuni: fuſa ac fugata plebes eſt. qui obuius fuerat, multatus, nudatusq; abibat: ut ſatis appareret, ſi ſic agi liceret, uictam legem eſſe. Tum propè iam perpulſis alijs tribunis, A. Virginius ex collegio unus Ceſoni capitis diem dicit. atrox ingenium accenderat eo facto magis, quàm conterruerat. eo acrius obſtare legi: agitare plebem: tribunos uelut iuſto perſequi bello. accuſator pati reum ruere, inuidiæq; flammam, ac materiam criminibus ſuis ſuggerere: legem interim non tam ad ſpem perferendi, quàm ad laceſſendam Ceſonis temeritatem ferre. Ibi multa ſæpe ab iuuentute inconſulte dicta, factaq; in unius Ceſonis ſuſpectum incidunt ingenium: tamen legi reſiſtebatur & A. Virginius identidem plebi. ecquid ſentitis iam

uos quirites Ceſonem ſimul ciuem, et legem, quam cu pitis, habere non poſſe? quanquam quid ego legem lo quor? libertati obſtat: omnes Tarquinios ſuperbia exu perat. expectate dum conſul, aut dictator fiat: quem priuatum uiribus, & audacia regnantem uidetis. aſſentiebantur multi, pulſatos ſe querentes: & tribunum ad rem peragendam ultro incitabant. Iam aderat iudicio dies: apparebatq́; uulgo homines in dānatione Ceſonis libertatem agi credere. tum demum coactus cum multa indignitate prehenſabat ſingulos. ſequebantur neceſſarij principes ciuitatis. T. Quintius Capitolinus, qui ter conſul fuerat: cum multa referret ſua, familiæq́; decora: affirmabat neq; in Quintia gente, neq; in ciuitate romana tantam indolē, tam maturæ uirtutis unquam extitiſſe: ſuum primum militem fuiſſe: ſe ſæpe uidente pugnaſſe in hoſtem. Sp. Furius miſſum ab Quintio Capitolino ſibi eum in dubijs ſuis rebus ueniſſe ſubſidio: neminem unum eſſe, cuius magis opera putet rempublicam reſtitutam. P. Lucretius conſul anni prioris recenti gloria nitens, ſuas laudes participare cum Ceſone: memorare pugnas: referre egregia facinora nūc in expeditionibus nunc in acie: ſuadere, & monere iuuenem egregium inſtructum naturæ, fortunæq́; omnibus bonis, maximum momentum rerum eius ciuitatis, in quancunq; ueniſſet: ſuum, quàm alienum mallent ciuem eſſe. q̄d offendat in eo, feruorem, & audaciam ætatem quotidie auferre: quod deſyderetur conſilium, id in dies creſcere. ſeneſcentibus uitijs, matureſcente uirtute, ſinerent tantum uirum ſenem in ciuitate fieri. Pater in-

ter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat: non iterando laudes, ne cumularet inuidiam: ſed ue niam errori, atq; adoleſcentiæ petendo, ſibi, qui non dicto, qui non facto quenquam offendiſſet: ut condona rent filium orabat. ſed alij auerſabantur preces, aut uerecundia, aut metu: alij ſe, ſuosq; multatos querentes atroci reſponſo iudicium ſuum præferebant. premebat reum præter uulgatam inuidiam crimen unum: quod M. Volſcius Fictor, qui ante aliquot annos tribunus plebis fuerat: teſtis extiterat ſe haud multo poſt quàm peſtilentia in urbe fuerat, in iuuentutem graſſantem in ſuburra incidiſſe: ibi rixam natam eſſe: fratremq; ſuum maiorem natu nec dum ex morbo ſatis ualidum pugno ictum à Ceſone cecidiſſe ſemianimem: inter manus domum allatum: mortuumq; inde arbitrari. nec ſibi rem exequi tam atrocem per conſules ſuperiorum annorum licuiſſe. Hæc Volſcio clamitante adeo concitati homines ſunt: ut haud multum abfuerit, quin impetu populi Ceſo interiret. Virginius arripi iubet hominem, & in uincula duci. patricij contra ui reſiſtunt. T. Quintius clamitat, cui reo capitalis dies dicta ſit: & de quo futurum propediē iudicium: eum indemnatum indicta cauſa non debere uiolari. tribunus ſupplicium negat ſumpturum ſe de indemnato: ſeruaturum tamen in uinculis eſſe ad iudicij diem: ut qui hominem necauerit, de eo ſupplicij ſumendi copia populo romano fiat. Appellati tribuni medio decreto ius auxilij ſui expediunt: in uincla conijci uetant: ſiſti reum, pecuniamq;, niſi ſiſtatur, populo promitti placere pronuntiant. ſummam pe-

cuniæ quantam æquum eſſet promitti, ueniebat in du bium: id ad ſenatum reijcitur. reus dum conſulerentur patres, retentus in publico eſt. uades dare placuit. unum uadem III. Mil. æris obligarunt. quod darentur, permiſſum tribunis eſt. decem finierunt. tot uadibus accuſator uadatus eſt reum. hic primus uades publicos dedit. dimiſſus e foro nocte proxima iuſſu conſulum in Thuſcos in exilium abijt. Iudicij die cum excuſaretur ſolum uertiſſe exilij cauſa: nihilo minus Virginio comitia habente collegæ appellati dimiſere concilium. pecunia à patre exacta crudeliter: ut diuēditis omnibus bonis aliquandiu trans Tyberim ueluti relegatus agello quodā in tugurio uiueret. hoc iudiciū, & promulgata lex exercuit ciuitatem: ab externis armis otium fuit. cum uelut uictores tribuni perculſis patribus Ceſonis exilio propè perlatam eſſe crederent legem: & quod ad ſeniores patrum pertineret, ceſſiſſent poſſeſſione reipublicæ: iuniores, id maxime quod Ceſonis ſodalium fuit: auxere iras in plebē, non minuerunt animos. ſed ibi plurimum profectum eſt: quod modo quodam temperauere impetus ſuos. Cū primo poſt Ceſonis exilium lex cœpta ferri eſt: inſtructi, paratiq; cum ingenti clientium exercitu ſic tribunos, ubi primum ſummouentes præbuere cauſam: adorti ſunt: ut nemo unus inde præcipuum quicquam gloriæ domum, inuidiæ'ue ferret: mille pro uno Ceſones extitiſſe plebes quereretur. Medijs diebus, quibus tribuni de lege non agerent: nihil eiſdem illis placidius, aut quietius erat. benigne ſalutare: alloqui plebis homines: domum inuitare: adeſſe in foro. tribunos

ipſos cætera pati: ſine interpellatione concilia habere: nũquam ulli neq; publicæ, neq; priuatim truces eſſe: niſi cum de lege agi cœptum eſſet. alibi popularis iuuentus erat. Nec cætera modo tribuni tranquille peregere: ſed refecti quoq; in inſequentem annum ne uoce quidem incommoda, nedum ut ulla uis fieret: paulatim permulcendo, tractandoq́; manſueſecerant plebem. His per totum annum artibus lex eluſa eſt. Accipiunt ciuitatem placidiorem conſules C. Claudius Appij filius, & Publius Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat: legis ferendæ, aut accipiendæ cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores patrũ plebi ſe magis inſinuabant: eo acrius contra tribunos tendebant: ut plebi ſuſpectos eos criminando facerẽt. coniurationem factam: Ceſonem Romæ eſſe: interficiendorum tribunorum, trucidandæ plebis conſilia inita. id negotij datum ab ſenioribus patrum: ut iuuentus tribuniciam poteſtatem ẽ republica tolleret: formaq́; eadem ciuitatis eſſet, quæ ante ſacrum montem occupatum fuerat. & ab Volſcis, et Equis ſtatum iã, ac propè ſolẽne in ſingulos annos bellum timebatur: propiusq́; aliud nouum malum nec opinato exortum. exules, ſeruiq́; ad quatuor millia hominum & quingenti, duce Ap. Herdonio Sabino nocte capitoliũ, atq; arcem occupauere. confeſtim in arce facta cædes eorum, qui coniurare, & ſimul capere arma noluerãt. alij inter tumultum præcipites pauore in forum deuolant. alternæ uoces, ad arma, et hoſtes in urbe ſunt: audiebantur. conſules & armare plebem, & inermẽ pati timebant: incerti quod malum repentinum,

externum, an inteſtinum, ab odio plebis, an ſeruili fraude urbem inuaſiſſet. ſedabant tumultus: ſedando interdum mouebant. nec enim poterat pauida, & conſternata multitudo regi imperio. dant tamen arma: nō uulgo tantum: ut incerto hoſte præſidium ſatis fidum ad omnia eſſet. ſoliciti reliquum noctis, incertiq; qui homines, quantus numerus hoſtium eſſet: in ſtationibus diſponendis ad opportuna omnis urbis loca egere: Lux deinde aperuit bellum, ducemq; belli. ſeruos ad libertatem Ap. Herdonius ex capitolio uocabat: ſe miſerrimi cuiuſque ſuſcepiſſe cauſam: ut exules iniuria pulſos in patriam reduceret: & ſeruitutis graue iugum demeret. id malle populo romano authore fieri. ſi ibi ſpes non ſit: ſe Volſcos, & Equos, & omnia extrema tentaturum, & concitaturum. Dilucere res magis patribus, atq; conſulibus: præterea tamen, quæ denuntiabantur: ne Veientium, neu Sabinorum id conſilium eſſet, timere: & cum tantum in urbe hoſtium eſſet: mox Sabinæ, Hetruſcæq; legiones ex compoſito adeſſent: tum æterni hoſtes Volſci, et Equi non ad populandos ut ante fines, ſed ad urbem ut ex parte captam uenirent. Multi, & uarij timores. inter cæteros eminebat terror ſeruilis: ne ſuus cuiq; domi hoſtis eſſet: cui nec credere, nec non credendo, ne infeſtior fieret, fidem abrogare ſatis erat tutum. uixq; concordia ſiſti uidebatur poſſe. tantum ſuperātibus alijs, ac emergentibus malis nemo tribunos, aut plebem timebat. manſuetum id malum, & per aliorum quietem malorū ſemper exoriens, tumq; eſſe peregrino terrore ſopitum uidebatur. at id prope unum maxime inclina

tis'rebus incubuit. tantus enim tribunos furor tenuit:
ut non bellum, ſed uanam imaginem belli ad auer=
tendos ab legis cura plebis animos capitolium inſediſ
ſe contenderent: patriciorum hoſpites, clientes'q;, ſi per
lata lege fruſtra tumultuatos eſſe ſe ſentiant: maiore
quàm uenerint ſilentio abituros. concilium inde legi
perferendæ habere, auocato populo ab armis. Senatū
interim conſules habent, alio ſe maiore à tribunis me
tu oſtendēte, quàm quem nocturnus hoſtis intulerat.
Poſtquam arma poni, & diſcedere homines ab ſta-
tionibus nuntiatum eſt: P. Valerius collega ſenatum
retinente, ſe ex curia proripit: inde in templum ad tri
bunos uenit. Quid hoc rei eſt inquit tribuni? Ap. Her
donij ductu & auſpicio rempublicam euerſuri eſtis?
tam felix uobis corrumpendis fuit, qui ſeruitia non
commouit author? cum hoſtes ſupra caput ſint: diſcedi
ab armis, leges'q; ferri placet? Inde ad multitudinem
oratione conuerſa. ſi uos, urbis'q;, ſi ueſtri nulla cura
tangit: at uosueremini deos ueſtros ab hoſtibus captos.
Iupiter optimus maximus, Iuno regina, & Miner=
ua, alij dij, deæq; obſidentur: caſtra ſeruorum publi-
cos ueſtros penates tenent. hæc uobis forma ſanæ ciui
tatis uidetur? tantum hoſtium non ſolum intra mu=
ros eſt, ſed in arce ſupra forum, curiam'q;: comitia in
terim in foro ſunt: ſenatus in curia eſt: uelut cum
otium ſuperat, ſenator ſententiam dicit: alij quirites
ſuffragium ineunt. non quicquid patrum, plebis'q;
eſt, conſules, tribunos, deos, homines'q; omnes ar-
matos opem ferre, in capitolium currere, liberare
ac pacare auguſtiſſimam illam domum Iouis optimi

maximi decuit? Romule pater tu mentem tuam, quà quondam arcem ab his iiſdem Sabinis auro captam recepiſti: da ſtirpi tuæ. iube hanc ingredi uiam, quam tu dux, quam tuus ingreſſus exercitus eſt. primus en ego conſul quantum mortalis deum poſſum, te, ac tua ueſtigia ſequar. Vltimum orationis fuit: ſe arma capere: uocare omnes quirites ad arma. ſiquis impediat: iam ſe conſularis imperii, iam tribuniciæ poteſtatis, ſacratarumq; legum oblitum, quiſquis ille ſit, ubicunque ſit, in capitolio, in foro pro hoſte habiturum. iuberent tribuni, quoniam in Ap. Herdonium uetarent, in P. Valerium conſulem ſumi arma. auſurum ſe in tribunis, qđ princeps familiæ ſuæ auſus in regibus eſſet. Vim ultimam apparebat futuram: ſpectaculoq; ſeditionem romanam hoſtibus fore: nec lex tamen ferri, nec ire in capitolium conſul potuit. nox certamina cœpta oppreſſit. tribuni ceſſere nocti timentes conſulum arma. amotis inde ſeditionis authoribus patres circumire plebem: inſerentesq; ſe in circulos ſermones tempori aptos ſerere: admonere ut uiderent in quod diſcrimen rempublicam adducerent: non inter patres ac plebem certamen eſſe: ſed ſimul patres, plebemq; arcem urbis, templa deorum, penates publicos priuatoſq; hoſtibus dedi. Dum hæc in foro ſedandæ diſcordiæ cauſa aguntur: conſules interim ne Sabini, ne Veiens hoſtis moueretur, circa portas, muroſq; diſceſſerant. Eadē nocte & Thuſculum de arce capta, capitolioq; occupato, & alio turbatæ urbis ſtatu nuntii ueniunt. L. Manilius Thuſculi tum dictator erat. is confeſtim conuocato ſenatu, atq; introductis nū

tiis magnopere cenſet ne expectent, dum ab Roma le gati auxilium petentes ueniant, periculum ipſum, diſ crimenq́; ac ſociales deos, fidemq́; fœderum id poſce re. demerendo beneficio tam potentem, tam propinquã ciuitatem, nunquam parem occaſionem daturos deos. Placet ferri auxilium: iuuentus conſcribitur: arma dã tur. Romam prima luce uenientes, procul ſpeciẽ hoſtiũ præbere. Equi, aut Volſci uenire uiſi ſunt. deinde ubi uanus terror abijt: accepti in urbẽ agmine in forũ de ſcendunt. ibi iã P. Valerius relicto ad portarũ præſi dia collega, inſtruebat aciẽ. authoritas uiri mouerat, affirmantis capitolio recuperato, et urbe pacata, ſi ſe do ceri ſiuiſſent, quæ fraus ab tribunis occulta in lege fer retur: memorẽ ſe maiorũ ſuorũ, memorẽ cognominis, qđ populi colẽdi uelut hæreditaria cura ſibi à maiori bus tradita eſſet: concilium plebis non impediturũ. hũc ducem ſecuti nequicquam reclamantibus tribu nis in cliuum capitolinum erigunt aciem. adiungitur et Thuſculana legio. certare ſocij, ciuesq́; utri recupe ratæ arcis ſuum decus facerent. dux uterq; ſuos adhor tatur. Trepidare tum hoſtes: nec ulli ſatis rei, præterq̃ loco fidere. trepidantibus inferunt ſigna Romani, ſo cijq́;. Iam in ueſtibulum perruperant templi: cum P. Valerius inter primores pugnam ciens interficitur. P. Volumnius conſularis uidit cadentem. is dato negotio ſuis ut corpus obtegerent, ipſe in locum, uicemq́; conſu lis prouolat. præ ardore, impetuq́; tantæ rei ſenſus nõ peruenit ad militem. prius uicit, quàm ſe pugnare ſi ne duce ſentiret. multi exulum cæde ſua fœdauere templum: multi uiui capti: Herdonius interfectus: ita

capitolium recuperatum. De captiuis ut quiſq; liber, aut ſeruus eſſet, ſuæ fortunæ à quoq; ſumptum ſupplicium eſt. Thuſculanis gratiæ actæ: capitolium purgatum, atq; luſtratum. In conſulis domum plebes quadrantes, ut funere ampliore efferretur: iactaſſe fertur. Pace parta, inſtare tum tribuni patribus ut P. Valerij fidem exoluerent: inſtare Claudio, ut collegæ deos manes fraude libararet: agi de lege ſineret. Conſul antequàm collegam ſibi ſubrogaſſet, negare paſſurum agi de lege. hæ tenuere contentiones uſque ad comitia conſulis ſubrogandi. decembri menſe ſummo patrum ſtudio L. Quintius Cincinnatus pater Ceſonis cõſul creatur: qui magiſtratum ſtatim occiperet. perculſa erat plebes conſulem habitura iratum, potentem fauore patrũ, uirtute ſua, tribus liberis: quorũ nemo Ceſoni cedebat: magnitudine animi conſilium & modum adhibendo ubi res poſceret, priores erant. Is ut magiſtratum inijt: aſſiduis concionibus pro tribunali non ĩ plebe coercenda, quàm ſenatu caſtigando uehementior fuit. cuius ordinis languore perpetuo iam tribuni plebis non ut in republica populi romani, ſed ut in perdita domo lingua, criminibus'q; regnarent. cum Ceſone filio ſuo uirtutem, conſtantiam, omnia iuuentutis belli domiq; decora pulſa ex urbe romana, & fugata eſſe: loquaces, ſeditioſos, ſemina diſcordiarũ iterum, ac tertio tribunos peſſimis artibus regia licentia uiuere. A. inq̃t ille Virginius, q̃a in capitolio non fuit: minus ſupplicij, quàm Ap. Herdonius meruit? plus hercule aliquanto: qui uere rem æſtimare uelit. Herdonius ſi nihil aliud, hoſtem ſe fatendo propè denuntiauit ut ar-

ma caperetis: hic negando bella eſſe, arma uobis ademit: nudosq; ſeruis ueſtris, & exulibus obiecit. & uos (cum C. Claudij pace, et P. Valerij mortui loquar) prius in cliuum capitolinũ ſigna intuliſtis: quàm hos hoſtes de foro tolleretis? pudet deorum, hominumq;. cum hoſtes in arce, in capitolo eſſent: exulum, & ſeruorum dux profanatis omnibus in cælla Iouis optimi maximi habitaret: Thuſculi ante q̃ Romæ ſumpta ſunt arma. in dubio fuit utrũ L. Manilius Thuſculanus dux, an P. Valerius, & C. Claudius conſules romanam arcem liberarent. & qui ante Latinos ne pro ſe quidem ipſis, cum in finibus hoſtem haberent: attingere arma paſſi ſumus: nũc niſi Latini ſua ſponte arma ſumpſiſſent: capti, & deleti eramus. hoc eſt tribuni auxliũ plebi ferre inermem eã hoſti trucidandã obijcere? ſcilicet ſiquis uobis humillimus homo de ueſtra plebe, quam partem ueluti abruptam à cætero populo ueſtram patriam, peculiaremq; rempublicam feciſtis: ſiquis ex his domum ſuam obſeſſam à familia armata nuntiaret: ferendum auxilium putaretis. Iupiter optimus maximus exulum, atq; ſeruorum ſeptus armis nulla humana ope dignus erat. & hi poſtulant ut ſacro ſancti habeantur? quibus ipſi dij neq; ſacri, neq; ſancti ſunt. at enim diuinis, humanisq; abruptis legibus legem uos hoc anno platuros dictitatis? tũ hercule illo die, quo ego COS. ſum creatus: male geſta eſt reſp. peius multo q̃, cum P. Valerius conſul perijt: ſi tuleritis. Iam primum omnium inquit quirites in Volſcos, & Equos mihi atq; collegæ legiones ducere in animo eſt. neſcio quo fato magis bellantes, quàm pa

cati propitios habeamus deos. quantum periculum ab
illis populis fuerit: ſi capitolium ab exulibus obſeſſum
ſciſſent: ſuſpicari de præterito, quàm re ipſa experiri
eſt melius. Mouerat plebem oratio conſulis. erecti pa=
tres reſtitutam credebant rempublicam. conſul alter
comes animoſior, quàm author ſuſcepiſſe collegam prio
rem actionem tam grauis rei facile paſſus, in peragen
dis conſularis officij partem ad ſe uendicabat. Tum
tribuni eludentes uelut uana dicta perſequi, quæren=
do quonam modo exercitum educturi conſules eſſent:
quos delectum habere nemo paſſurus eſſet? Nobis ue-
ro inquit Quintius, nihil delectu opus eſt: cum, quo
tempore P. Valerius ad recipiendum capitolium ar-
ma plebi dedit: omnes in uerba iurauerint conuentu
ros ſe iuſſu conſulis, nec iniuſſu abituros. edicimus itaq;
omnes, qui in uerba iuraſtis: craſtina die armati ad
lacum regillum adſitis. Cauillari tum tribuni: & po
pulum exoluere religione uelle: priuatum eo tempore
Quintium fuiſſe, cum ſacramento adacti ſint. ſed
nondum hæc, quæ nunc tenet ſeculum, negligentia
deûm uenerat: nec interpretando ſibi quiſq; iuſiuran=
dum, et leges aptas faciebat: ſed ſuos potius mores ad
ea accommodabat. Igitur tribuni, ut impediendæ rei
nulla ſpes erat: de proferendo exercitu agere: eo ma=
gis, quod & augures iuſſos adeſſe ad regillum lacum
fama exierat: locumq; inaugurari: ubi auſpicato cum
populo agi poſſet: ut quicquid Romæ ui tribunicia ro
gatum eſſet, id comitijs ibi abrogaretur. omnes id iuſſu
ros, quod conſules uellent. neq; enim prouocationem
eſſe longius ab urbe mille paſſuum: & tribunos ſi eò

aduenīant, in alia turba quiritium ſubiectos fore con ſulari imperio. Terebant hæc. ſed ille maximus ter ror animos agitabat: quod ſæpius Quintius dictita bat ſe conſulum comitia non habiturum: non ita ciui tatem ægram eſſe, ut conſuetis remedijs ſiſti poſſet: di ctatore opus eſſe reipublicæ: ut qui ſe mouerit ad ſoli citandum ſtatum ciuitatis, ſentiat ſine prouocatione di ctaturam eſſe. Senatus in capitolio erat. eò tribuni cū perturbata plebe ueniunt. multitudo clamore ingenti nunc conſulum, nunc patrum fidem implorant. nec ante mouerunt de ſententia conſulem, quàm tribuni ſe in authoritate patrum futuros eſſe polliciti ſunt. Tunc referente conſule de tribunorum, & plebis po ſtulatis, ſenatus conſulta fiunt, neq; tribuni legem eo anno ferrent: neq; conſules ab urbe exercitum edu cerent. in reliquum magiſtratus continuari, & eos trī bunos refici, iudicare ſenatum contra rempublicam eſſe. conſules fuere in patrum poteſtate. tribuni recla mantibus COSS. refecti. patres quoq; nequid cederent plebi, et ipſi L. Quintium conſulem reficiebant. Nul la toto anno uehementior actio conſulis fuit. Mirer in quit, ſi uana ueſtra patres conſcripti ad plebem autho ritas eſt? uos eleuatis eam; quippe quia plebs ſenatus conſultum in continuandis magiſtratibus ſoluit: ipſi quoq; ſolutum uultis: ne temeritati multitudinis ceda tis: tanquam id ſit plus poſſe in ciuitate, plus leuitatis, ac licentiæ habere. leuius enim, uaniuſq; profecto eſt ſua decreta, & conſulta tollere, quàm aliorum. Imita mini patres conſcripti turbam inconſultam: & qui exemplo alijs eſſe debetis: aliorum exēplo peccatis po

tius, quàm alij ueſtro recte faciant. dum ego ne inter tribunos: nec me contra ſenatus conſultum conſulẽ renuntiari patiar. Te uero conſul Claudi adhortor ut & ipſe populum romanum hac licentia arceas: & de me hoc tibi perſuadeas, mei ta accepturũ, ut non honorem meum à te impeditum, ſed gloriam ſpreti honoris auctam, inuidiamq́;, quæ ex continuato eo impenderet: leuatam putem. Communiter inde edicunt ne quis L. Quintium conſulem faceret. ſiquis feciſſet: ſe id ſuffragium non obſeruaturos. conſules creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginenſis. Cenſus actus eo anno. luſtrum propter capitolium captum, conſulem occiſum, condi religioſum fuit. Q. Fabio, & L. Cornelio conſulibus principio anni ſtatim res turbulentæ. inſtigabant plebem tribuni. bellum ingens à Volſcis, et Equis Latini atq; Hernici nũtiabant. Iam Antij Volſcorum legiones eſſe: et ipſam coloniam ingens metus erat defecturam. ægreq́; impetratum à tribunis ut bellum præuerti ſinerent. Cõſules inde partiti prouincias. Fabio ut Antium legiones duceret, datum: Cornelius ut Romæ præſidio eſſet: ne qua pars hoſtium, qui Equis mos erat, ad populandum ueniret. Hernici, & Latini iuſti milites dare ex fœdere, duæq; partes ſociorum in exercitu, tertia ciuium fuit. Poſtquam ad diem præſtitutum uenerunt ſocij: conſul extra portam capenam caſtra locat: inde luſtrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido, ſtatiuiſq́; hoſtium conſedit. Vbi cum Volſci, quia nondum ab Equis ueniſſet exercitus: dimicare non auſi, quemadmodum quieti uallo ſe tutarentur pararent: poſtero

rent: poſtero die Fabius non permiſtam unam ſociorum, ciuiumq́; ſed trium populorum tres ſeparatim acies circa uallum hoſtium inſtruxit. ipſe erat medius cum legionibus romanis: inde ſignum obſeruare iuſſit: ut pariter & ſocij rem inciperent: referrentq́; pedem, ſi receptui cecniſſet. equites item ſuæ cuiq; parti poſt principia collocat. Ita trifariam adortus caſtra circumuenit: & cum undiq; inſtaret, non ſuſtinentes impetum Volſcos uallo deturbat. tranſgreſſus inde munitiones pauidam turbã, inclinatamq́; in partem unã caſtris expellit. inde effuſe fugientes eques, cui ſuperare uallũ haud facile fuerat: cum ad id ſpectator pugnæ aſtitiſſet: libero campo adeptus parte uictoriæ fruitur, territos cædendo. Magna & in caſtris, et extra munimenta cædes fugientium fuit: ſed præda maior: quia uix arma ſecum efferre hoſtis potuit. deletusq́; exercitus foret: ni fugientes ſyluæ texiſſent. Dum ad Antium hæc geruntur: interim Equi robore iuuentutis præmiſſo arcem Thuſculanam improuiſo nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul mœnibus Thuſculi conſidunt: ut diſtenderent hoſtium copias. Hæc celeriter Romam, ab Roma in caſtra Antium perlata mouent Romanos haud ſecus, quàm ſi capitolium captum nuntiaretur. adeo & recens erat Thuſculanorum meritum: & ſimilitudo ipſa periculi repoſcere datum auxilium uidebatur. Fabius omiſſis omnibus, prædam ex caſtris raptim Antium conuehit. ibi modico præſidio relicto, citatum agmen Thuſculum rapit. nihil præter arma, et quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit. Commeatum ab Roma conſul

Cornelius ſubuehit. Aliquot menſes Thuſculi bellatum. parte exercitus conſul caſtra Equorum oppugnabat: partem Thuſculanis dederat ad arcem recuperandam. ui nunquam eò ſubire potuit: fames poſtremo inde detraxit hoſtem. quo poſtquam uentum ad extremum eſt: inermes, nudiq; omnes ſub iugum ab Thuſculanis miſſi. hos ignominioſa fuga domum ſe recipientes romanus conſul in Algido conſecutus ad unum omnes occidit. Victor ad Columen (id loco nomen eſt) exercitu relicto caſtra locat. & alter conſul poſtquã mœnibus iam Romanis pulſo hoſte periculum eſſe deſierat: & ipſe ab Roma profectus. ita bifariam conſules ingreſſi hoſtium fines ingenti certamine hinc Volſcos, hinc Equos populantur. Eodem anno deſciſſe Antiates apud pleroſq; authores inuenio L. Cornelium conſulem id bellum geſſiſſe, oppidumq; cepiſſe, certum affirmare, quia nulla apud uetuſtiores ſcriptores eius rei mentio eſt: non auſim. Hoc bello perfecto tribunitium domi bellum patres territat. clamant fraude fieri, quod foris teneatur exercitus: fruſtrationem eam legis tollendæ eſſe: ſe nihilo minus rem ſuſceptam peracturos. obtinuit tamen P. Lucretius præfectus urbis ut actiones tribuniciæ in aduentum conſulum differrentur. erat et noua exorta cauſa motus. A. Cornelius, & Q. Seruilius quæſtores M. Volſcio, qđ falſus haud dubie teſtis in Ceſonem extitiſſet: diem dixerant. multis enim emanabat indicijs, neq; fratrẽ Volſcij ex quo ſemel fuerit æger, unquam non modo uiſum in publico, ſed ne aſſurrexiſſe quidem ex morbo: multorumq; tabe menſium mortuum: nec his tempo

ribus, in quæ teſtis crimen conieciſſet: Ceſonem Romæ uiſum: affirmantibus, qui unà meruerant, ſe cum eum tum, frequentemq; ad ſigna ſine ullo commeatu fuiſſe. ita eſſe multi priuatim ferebant Volſcio iudices: cum ad iudicium ire non auderet. omnes eæ res in unum congruentes haud magis dubiam damnationem Volſcij, quàm Ceſonis Volſcio teſte fuerat: faciebant. in mora tribuni erant: qui comitia quæſtores habere de reo, niſi prius habita de lege eſſent: paſſuros negabant. ita extracta utraq; res in conſulum aduentum eſt. qui ubi triumphantes uictore cum exercitu urbem inierunt: quia ſilentium de lege erat, perculſos magna pars credebant tribunos. at illi (etenim extremum anni iam erat) quartum affectantes tribunatum in comitiorum diſceptationem ab lege certamen auerterant. & cum conſules nihilo minus aduerſus continuationem tribunatus, quàm ſi lex minuendæ ſuæ maieſtatis cauſa promulgata ferretur: tetendiſſent: uictoria certaminis penes tribunos fuit. Eodē anno Eqs pax eſt petentibus data. Cēſus, res priore anno inchota perficitur. idq; luſtrum ab origine urbis decimum conditum. fuerunt cenſa ciuium capita centumtrigintaduo millia, CCCCXIX. Conſulum magna domi, belliq; eo anno gloria fuit: quod & foris pacem peperere: et domi, etſi non concors, minus tamen quàm aliàs infeſta ciuitas fuit. L. Minutius inde, et Lucius Nautius conſules facti duas reſiduas anni prioris cauſas excęperūt. eodem modo conſules legem, tribuni iudiciū de Volſcio impediebant. ſed in quæſtoribus nouis maior uis, maior authoritas erat. Cū M. Valerio

Valerij filio, Voleſi nepote quæſtor erat T. Quinti-us Capitolinus: qui ter conſul fuerat. is quoniam neq; quintiæ familiæ Ceſo, neq; reipublicæ maximus iuuenum reſtitui poſſet: falſum teſtem, qui dicendæ cauſæ innoxio poteſtatem ademiſſet: iuſto, ac pio bello perſequebatur. cum Virginius maxime, & tribuni de lege agerent: duum menſium ſpatium conſulibus datum eſt ad inſpiciendam legem, ut cum edocuiſſent populum quid fraudis occultæ ferretur: ſinerent deinde ſuffragium inire. hoc interualli datum res trāquillas in urbe fecit. Nec diuturnam quietem Equi dederūt. qui rupto fœdere, quod ictum erat priore anno cum Romanis imperium ad Gracchum Chloelium deferunt. is tum longe princeps in Equis erat. Graccho duce in Lanuinum agrum, inde in Thuſculanum hoſtili populatione ueniunt: pleni'q; prædæ in Algido caſtra locant. In ea caſtra Q. Fabius, P. Volumnius, A. Poſthumus legati ab Roma uenerunt queſtum iniurias, et ex eo fœdere res repetitum. eos Equorum imperator quæ mandata habeant ab ſenatu romano, ad quercum iubet dicere: ſe alia interim acturū. quercus ingens arbor prætorio imminebat: cuius umbra opaca ſedes erat. Tum ex legatis unus abiens, et hæc inquit ſacrata quercus, & quicquid deorum eſt, audiant fœdus à uobis ruptum: noſtris'q; & nunc querelis adſint, & mox armis: cum deorum, hominum'q; ſimul uiolata iura exequemur. Romam rediere legati. Senatus iuſſit alterum conſulē contra Gracchum in Algidum exercitum ducere: alteri populationem finium Equorum prouinciam dedit. Tribuni ſuo

more impedire delectum: et forſitan ad ultimum im pediſſent: ſed nouus ſubito additus terror eſt. uis Sabinorum ingens propè ad mœnia urbis infeſta populatione uenit: fœdati agri: terror iniectus urbi eſt. tū plebs benignè arma cœpit, reclamantibus fruſtra tribunis: magni duo exercitus ſcripti. alterum Nautius contra Sabinos duxit: caſtriſq́; ad Eretum poſitis, per expeditiones paruas plerūq; nocturnis incurſionibus tantam uaſtitatem in Sabino agro reddidit: ut compa rati ad eam propè intacti bello fines Romani uideren tur. Minutio neq; fortuna, nec uis animi eadem in gerendo negotio fuit. nam cum haud procul ab hoſte ca ſtra poſuiſſet: nulla magnopere clade accepta caſtris ſe pauidus tenebat. quod ubi ſenſerunt hoſtes: creuit ex metu alieno (ut fit) audacia: & nocte adorti caſtra, poſtquam parum uis aperta profecerat: munitiones po ſtero die circundant. Quæ prius quàm undiq; uallo obiectæ clauderent exitus: quinq; equites inter ſtationes hoſtium emiſſi Romam pertulere conſulem, exercitumq́; obſideri. Nihil tam nec inopinatum, nec inſpe ratum accidere potuit. itaq; tantus pauor, tanta trepidatio fuit: quanta, ſi urbem, non caſtra hoſtes obſiderent. Nautium conſulem acceſſunt. in quo cum parum præſidij uideretur: dictatoremq́; dici placeret, qui rem perculſam reſtitueret: L. Quintius Cincinnatus conſenſu omnium dicitur. Operæpretium eſt audire qui omnia præ diuitijs humana ſpernunt: neq; honori ma gno locum, neq; uirtuti putant eſſe: niſi effuſè affluāt opes. Spes unica imperij populi romani L. Quintius trans Tyberim contra eum ipſum locum, ubi nunc

nauália ſunt: quatuor iugerum colebat agrum: quæ prata quintia uocantur. Ibi ab legatis ſeu foſſam fodiens palo innixus, ſeu cum araret, operi certe, id qđ conſtat, agreſti intentus, ſalute data inuicem, redditáq; rogatus ut (quod beneuerteret ipſi, reiq; publicæ) togatus mandata ſenatus audiret. admiratus, rogitansq; ſatis'ne ſalua eſſent omnia? togam propere è tugurio proferre uxorem Raciliam iubet. qua ſimul abſterſo puluere, ac ſudore uelatus proceſſit. dictatorem eum legati gratulantes conſalutant: in urbem uocant: qui terror ſit in exercitu, exponunt. Nauis Quintio publice parata fuit: tranſuectumq; tres obuiam egreſſi filij excipiunt: inde alij propinqui, atq; amici: tum patrum maior pars. ea frequentia ſtipatus antecedentibus lictoribus deductus eſt domum. & plebis concurſus ingens fuit: ſed ea nequaquã tam læta Quintium uidit, & imperij nimium, & uirum in ipſo imperio uehementiorem rata. Et illa quidem nocte nihil, præter quàm uigilatum eſt in urbe. Poſtero die dictator cum ante lucem in forum ueniſſet: magiſtrũ equitum dicit L. Tarquinium patriciæ gentis: ſed qui tum ſtipendia pedibus propter paupertatem feciſſet: bello tamen primus longe romanæ iuuentutis habitus eſſet. Cum magiſtro equitum in concionem uenit: iuſtitium edicit: claudi tabernas tota urbe iubet: uetat quenquam priuatæ quicquam rei agere. Tum quicunq; ætate militari eſſent, armati cum cibarijs in dies quinq; coctis, uallisq; duodenis ante ſolis occaſum martio in campo adeſſent. quibus ætas ad militandũ grauior eſſet: uicino militi, dum is arma pararet, ual-

lumq́; peteret: cibaria coquere iuſſit. Sic iuuentus diſcurrit ad uallum petendum: ſumpſere unde cuique proximum fuit: prohibitus nemo eſt: impigreq́; omnes ad edictum dictatoris præſtò fuere. Inde compoſito agmine non itineri magis apto, quàm prælio, ſi res ita tuliſſet: legiones ipſe dictator, magiſter equitum ſuos equites ducit. In utroq; agmine quas tempus ipſum poſcebat, adhortationes erant: adderent gradum: maturato opus eſſe: ut nocte ad hoſtem peruenire poſſent. conſulem, exercitumq́; romanum obſideri: tertium diem iam clauſos eſſe: quid quæq; nox, aut dies ferat, incertum eſſe: puncto ſæpe temporis maximarum rerum momenta uerti. accelera ſignifer, ſequere miles, inter ſe quoq; gratificantes ducibus clamabant. media nocte in Algidum perueniunt: & ut ſenſere ſe iam propè hoſtes eſſe: ſigna conſtituunt. Ibi dictator quantum nocte proſpici poterat, equo circum uectus, contemplatusq́; qui tractus caſtrorum, quæq́; forma eſſet, tribunis militum imperauit ut ſarcinas in unum conijci iubeant: militem cum armis, uallóq; redire in ordines ſuos. facta, quæ imperauit. Tū quo fuerant ordine in uia, exercitum omnem longo agmine circundat hoſtium caſtris: & ubi ſignum datum ſit, clamorē omnes tollere iubet: clamore ſublato, ante ſe quēq; ducere foſſam, & iacere uallum. Edito imperio ſignū ſecutum eſt: iuſſa miles exequitur: clamor hoſtes circunſonat. ſuperat inde caſtra hoſtium: & in caſtra conſulis uenit: alibi pauorem, alibi gaudium ingens facit. Romani ciuilem eſſe clamorem, atque auxilium adeſſe inter ſe gratulantes ultro ex ſtationibus,

*ac uigilijs territant hoſtem, Conſul differendum ne-
gat: illo clamore non aduentum modo ſignificari, ſed
rem ab ſuis cœptam: mirumq́; eſſe, ni iam exteriore
parte caſtra hoſtium oppugnentur. itaq; arma ſuos ca
pere, & ſe ſubſequi iubet. Nocte initum prælium eſt,
legionibus dictatoris clamore ſignificantibus ab ea
quoq; parte rem in diſcrimine eſſe. Iam ſe ad prohi-
benda circundari opera Equi parabant: cum ab inte
riore hoſte prælio cœpto, ne per media ſua caſtra fie-
ret eruptio: à munientibus ad pugnantes introrſum
uerſi uacuam noctem operi dedere: pugnatumq́; cum
conſule ad lucem eſt. luce prima iam circumuallati ab
dictatore erant: & uix aduerſus unum exercitum pu
gnam ſuſtinebant. tum à Quintiano exercitu, qui cõ
feſtim à perfecto opere ad arma redijt: inuaditur ual-
lum. hic inſtabat noua pugna: illa nihil remiſerat
prior. tum ancipiti malo urgente à prælio ad preces
uerſi, hinc dictatorem, hinc conſulem orare, ne in oc-
cidione uictoriam ponerent: ut inermes ſe inde abire
ſinerent. Ab conſule ad dictatorem ire iuſſis ignomi-
niam infenſus addidit. Gracchum Chloelium, ducẽ
principesq́; alios uinctos ad ſe adduci iubet: oppido
Corbione decedi: ſanguinis ſe Equorum non egere: li
cere abire: ſed, ut exprimatur tandem confeſſio ſuba-
ctam, domitamq́; eſſe gentem: ſub iugum abituros. Tri
bus haſtis iugum fit, humi fixis duabus, ſuperq; eas
tranſuerſa una deligata. ſub hoc iugo dictator Equos
miſit. Caſtris hoſtium receptis plenis omnium rerum
(nudos enim emiſerat) prædam omnem ſuo tantum
militi dedit. conſularem exercitum, ipſumq́; conſulẽ*

increpans, carebis inquit prædæ parte miles ex eo hoſte, cui propè prædæ fuiſti. & tu L. Minuti donec cõſularem animum incipias habere, legatus his legionibus præeris. Ita ſe Minutius abdicat conſulatu: iuſſuſq; ad exercitum manet. Sed adeo tum imperio meliori animus manſuete obediens erat: ut beneficij magis, quàm ignominiæ hic exercitus memor, & coronam auream dictatori libræ pondo decreuerit: et proficiſcentem eum patronum ſalutauerit. Romæ à Q. Fabio præfecto urbis ſenatus habitus triumphantem Quintium quo ueniebat agmine urbem ingredi iuſſit. ducti ante currum hoſtium duces militaria ſigna prælata: ſecutus exercitus præda onuſtus: epulæ inſtructæ dicuntur fuiſſe ante omniũ domos: epulanteſq; cum carmine triumphali, & ſolennibus iocis comeſſantium modo currum ſecuti ſunt. Eo die L. Manilio Thuſculano approbantibus cunctis ciuitas data eſt. confeſtimq; ſe dictator magiſtratu abdicaſſet: ni comitia M. Volſcij falſi teſtis tenuiſſent. ea ne impedirent tribuni, dictatoris obſtitit metus. Volſcius dãnatus Lanuuium exulatum abijt. Quintius ſextodecimo die dictatura in ſex menſes accepta ſe abdicauit. Per eos dies conſul Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat. ad uaſtatos agros ea quoq; clades acceſſit Sabinis. Minutio Fabius Quintius ſucceſſor in Algidũ miſſus. Extremo anno agitatum de lege ab tribunis eſt. ſed quia duo exercitus aberant: neq́d ferretur ad populum, patres tenuere. plebes uicit ut quintum eoſdem tribunos crearent. Lupos uiſos in capitolio ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium luſtratum ca

pitolium eſſe. Hæc eo anno geſta. Sequuntur conſules Quintius Minutius, M. Horatius Puluillus. cuius initio anni cum foris otium eſſet: domi ſeditiones idem tribuni, eadem lex faciebat: ulteriusq́; uentum foret: adeo exarſerant animis: ni uelut dedita opera nocturno impetu Equorum Corbione amiſſum præſidium nuntiatum eſſet. Senatum conſules uocant: iubentur ſubitarium ſcribere exercitum, atq; in Algidum ducere. Inde poſito legis certamine noua de delectu contentio exorta. uincebaturq́; conſulare imperium tribunicio auxilio: cum alius additur terror: Sabinum exercitum prædatum deſcendiſſe in agros romanos, inde ad urbem uenire. is metus perculit ut ſcribi militem tribuni ſinerent: non ſine pactione tamen, ut quoniam ipſi quinquennium eluſi eſſent: parumq; id plebi præſidium foret: decem deinde tribuni plebis crearentur. Expreſſit hoc neceſſitas patribus. id modo excepere: ne poſtea eoſdem tribunos iuberent. Tribunicia comitia, ne id quoq; poſt bellum, ut cætera uanum eſſet: extemplo habita. tricæſimoſexto anno à primis tribunis plebis decem creati ſunt: bini ex ſingulis claſſibus. itaq; cautum eſt ut poſtea crearentur. Delectu deinde habito Minutius contra Sabinos profectus non inuenit hoſtem. Horatius, cum iam Equi Corbione interfecto præſidio Hortanam etiam cepiſſent: in Algido pugnat: multos mortales occidit: fugat hoſtem non ex Algido modo, ſed à Corbione, Hortanaq́;: Corbionē etiam diruit propter proditum præſidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius conſules facti. domi, foris q; otium fuit: annona propter aquarum intemperiem la-

boratum eſt. De auentino publicando lata lex eſt. tribuni plebis ijdem refecti. hi ſequente anno T. Romulio, & C. Veturio conſulibus legem omnibus concionibus ſuis celebrant. Pudere ſe numeri ſui nequicquã aucti: ſi ea res æque ſuo biennio iaceret, ac toto ſuperiore luſtro iacuiſſet. Cum maxime hæc agerent: trepidi nuntij ab Thuſculo ueniunt Equos in agro Thuſculano eſſe. Fecit pudorem recens eius populi meritũ morandi auxilij. ambo conſules cum exercitu miſſi hoſtem in ſua ſede in Algido inueniunt. ibi pugnatum: ſupra ſeptem millia hoſtium cæſa: alij fugati: præda parta ingens. eam propter inopiam ærarij conſules uendiderunt: inuidiæ tamen ad exercitum fuit. ea deniq; tribunis materiam criminandi ad plebem conſules præbuit. Itaq; ergo ut magiſtratu abiere: Sp. Tarpeio, & A. Aeternio COSS. dies dicta eſt. Romulio ab C. Claudio Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Halieno ædili plebis. uterq; magna patrum indignatione damnatus: Romulius decem millibus æris, Veturius XV. millibus. Nec hæc priorum calamitas conſulum ſegniores nouos fecerat conſules. & ſe damnari poſſe aiebant: & plebem, & tribunos legem ferre non poſſe. Tum abiecta lege, quæ promulgata conſenuerat: tribuni lenius agere cum patribus. finem tandem certaminum facerent: ſi plebeiæ leges diſplicerent. at illi communiter legumlatores, & ex plebe, & ex patribus, qui utriſq; utilia ferrent: quæq; æquandæ libertatis eſſent: ſinerent creari. Rem non aſpernabantur patres: daturum leges neminem niſi ex patribus aiebant. Cum de legibus con

ueniret: de latore tãtum diſcreparet: miſſi legati Athenas Sp. Poſthumius Albus, A. Manlius: P. Sulpitius Camerinus, iuſſiq́; inclytas leges Solonis deſcribere: & aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuraq́; noſcere. Ab externis bellis quietus annus fuit. quietior inſequens P. Curatio, & Sex. Quintilio conſulibus, perpetuo ſilentio tribunorum: quod primo legatorum, qui Athenas ierant: legumq́; peregrinarum expectatio præbuit: deinde duo ſimul mala ingentia exorta, fames, peſtilentiaq́; fœda homini, fœda pecori. uaſtati agri ſunt: urbs aſſiduis exhauſta funeribus: multæ, & claræ lugubres domus. Flamen quirinalis Ser. Cornelius mortuus: augur C. Horatius Puluillus: in cuius locum C. Veturium eo cupidius, quia damnatus à plebe erat: augures legêre. mortuus conſul Quintilius: quatuor tribuni plebis. multiplici clade fœdatus annus. ab hoſte otium fuit. Inde conſules C. Menenius, P. Sextilius Capitolinus. neque eo anno quicquam belli externi fuit. domi motus orti. Iam redierant legati cum atticis legibus. eo intentius inſtabant tribuni ut tandem ſcribendarũ legum initium fieret. Placet creari decemuiros ſine prouocatione: & nequis eo anno alius magiſtratus eſſet admiſcerenturue plebei. Controuerſia aliquandiu fuit: poſtremo conceſſum patribus: modo ne lex Acilia de Auentino, aliæq́; ſacratæ leges abrogarentur. Trecenteſimo anno altero, quàm condita Roma erat, iterum mutatur forma ciuitatis ab COSS. ad decemuiros, quemadmodum à regibus ante ad conſules uenerat. Tranſlato imperio minus inſignis, quia non diuturna muta

tio fuit. læta enim principia magiſtratus eius nimis luxuriauere. eo citius lapſa res eſt: repetitumq́;, duobus uti mandaretur conſulum nomen, imperiumq́;. Decemuiri creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Seſtius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſthumius. Claudio, et Genutio, qa deſignati conſules in eum annum fuerant: pro honore honor redditus: & Seſtio alteri conſulum prioris anni: quod eam rem collegæ inuito ad patres retulerat. his proximi legati tres habiti: qui Athenas ierant: ſimul ut pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos: ſimul peritos legum peregrinarum ad condenda noua iura uſui fore credebant. ſuppleuere cæteri numerum. graues quoq; ætate electos nouiſſimis ſuffragijs ferunt: quo minus ferociter aliorum ſcitis aduerſarentur. Regimen totius magiſtratus penes Appium erat fauore plebis. adeoq́; nouum ſibi ingenium induerat: ut plebicola repente, omniſq́; auræ popularis captator euaderet pro truci, ſæuoq́; inſectatore plebis. Decimo die ius populo ſinguli reddebant. eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant: collegis nouem ſinguli accenſi apparebant: & in unica concordia inter ipſos, qui conſenſus in priuatis interdum inutilis eſſet: ſumma aduerſus alios æqtas erat. Moderationis eorum argumentum exemplo unius rei notaſſe ſatis erit. cum ſine prouocatione creati eſſent: defoſſo cadauere domi apud P. Seſtium patriciæ gentis uirum inuento, prolatoq́; in concionem, in re iuxta manifeſta, atq; atroci C. Iulius decem uir diem Sextio dixit: & accuſator ad populū extitit, cuius rei iudex

legitimus erat: deceſſitq; ex iure ſuo: ut demptum de ul magiſtraus populi libertati adijceret. Cum promptū hoc ius uelut ex oraculo incorruptum pariter ab his ſummi, infimiq; ferrent: tum legibus condendis opera dabatur: ingentiq; hominum expectatione propoſitis decem tabulis populum ad concionem aduocauerunt: &, quod bonum, fauſtum, felixq; reipublicæ, ipſis, liberiſq; eorum eſſet: ire, & legere leges propoſitas iuſſere. ſe, quantum decem hominum ingeniis prouideri potuerit, omnibus ſūmis, infimiſq; iura æquaſſe. plus pollere multorum ingenia, conſiliaq;. uerſarēt in animis ſecum unamquanq; rem: agitarent deinde ſermonibus: atq; in medium quid in quaq; re plus, minus'ue eſſet, conferrent. eas leges habiturum populū romanum, quas cōſenſus omnium non iuſſiſſe latas magis, q̄ tuliſſe uideri poſſet. Cum ad rumores hominum de uno quoq; legum capite edito ſatis correctæ uiderentur: centuriatis comitijs X. tabularū leges perlatæ ſūt. quæ nunc quoq; in hoc immenſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo fons omnis publici, priuatiq; eſt iuris. Vulgatur deinde rumor duas deeſſe tabulas: quibus adiectis obſolui poſſe uelut corpus omnis romani iuris. Ea expectatio cum dies comitiorum appropinquaret, deſyderium decemuiros iterum creandi fecit. Iam plebs, præter quàm quod conſulum nomen haud ſecus quàm regū peroſa erat: ne tribunicium quidem auxilium cedentibus inuicem appellatione decēuiris quærebat. Poſtquā uero comitia decemuiris creandis in trinundinum indicta ſunt: tanta exarſit ambitio: ut primores quoq; ciuitatis (metu credo ne tanti

poſſeſſio imperij uacuo ab ſe relicto loco haud ſatis dignis pateret) prehenſarent homines. honorem ſumma ope à ſe impugnatum ab ea plebe, cum qua contenderent, ſuppliciter petentes. Dimiſſa iam in diſcrimen dignitas ea ætate, hiſq; honoribus actis ſtimulabat Ap. Claudium. neſcires utrum inter decemuiros, an inter candidatos numerares. propior interdum petendo, quàm gerendo magiſtratui erat. criminari optimates: extollere candidatorum leuiſſimum quenq;, humillimumq;. ipſe medius inter tribunicios duellios, icilioſq; in foro uolitare: per illos ſe plebi uendicare. donec collegæ quoq;, qui unicè illi dediti fuerant ad id tempus: coniecere in eum oculos, mirantes quid ſibi uellet. apparere nihil ſynceri eſſe: profectò haud gratuitam in tanta ſuperbia comitatem fore: nimium in ordinem ſe ipſum cogere: & uulgari cum priuatis non tam properantis abire magiſtratu, quàm uiam ad continuandum magiſtratum quærentis eſſe. Propalàm obuiam ire cupiditati parum auſi, obſecundando mollire impetum aggrediuntur. comitiorum illi habendorum, quando minimus natu ſit, munus conſenſu iniūgunt. ars ea hæc erat: ne ſemet ipſe creare poſſet. quod præter tribunos plebis, & id ipſum peſſimo exemplo, nemo unquam feciſſet. ille enim uero, qđ beneuertat, habiturū ſe comitia profeſſus impedimentum pro hac occaſione arripuit. deiectiſq; honore per conciōnē duobus Quintiis, Capitolino, et Cincinnato, & patruo ſuo C. Claudio conſtantiſſimo uiro in optimatium cauſa, & alijs eiuſdem faſtigij ciuibus, nequaquam ſplendore uitæ pares decemuiros creat: ſe in

primis. quod haud ſecus factum improbabant boni, quàm nemo facere auſurũ crediderat. Creati cum eo. M. Cornelius Maluginenſis, M. Sergius, Lucius Minutius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Merenda, Ceſo Duillius, Sp. Oppius cornicen, M. Rabuleius, Ille finis Appio alienæ perſonæ ferendæ fuit: ſuo iam inde uiuere ingenio cœpit: nouos q; collegas iam prius quàm inirent magiſtratum, in ſuos mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris. inde impotentibus inſtructi conſilijs, quæ ſecretò ab aliis coquebant: iam haud diſſimulando ſuꝑbiam rari aditus colloquẽtibus difficiles ad idus maias rem perduxere. Idus tum maiæ ſolẽnes ineundis magiſtratibus erãt. Initio igitur magiſtratus primũ honoris diem denunciatione ingentis terroris inſignem fecere. nam cum ita priores decemuiri ſeruaſſent, ut unus faſces haberet: & hoc inſigne regum in orbem, ſuam cuiusq; uicẽ per omnes iret: ſubito omnes cum duodenis faſcibus prodiere. centum uiginti lictores forũ impleuerant, & cũ faſcibus ſecures illigatas proferebant. nec attinuiſſe demi ſecurem, cum ſine prouocatione creati eſſent: interpretabantur. decem regum ſpecies erat: multiplicatusq; terror non infimis ſolum, ſed primoribus patrum, ratis cædis cauſam, ac principium quæri: ut ſiquis memorem libertatis uocem aut in ſenatu, aut in populo miſiſſet: ſtatim uirgæ, ſecuresq; etiam ad cæterorum metum expedirentur. nam præter quàm qđ in populo nihil erat præſidij ſublata prouocatione: interceſſionẽ quoq; conſenſus ſuſtulerant: cum priores decemuiri appellatione collegæ corrigi reddita ab ſe iura tuliſſent:

& quædam

& quædam, quæ ſui iudicij uideri poſſent: ad populum reieciſſent. Aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus uertere in plebem cœpit. abſtinebatur à patribus: in humiliores libidinoſe, crudeliterq; conſulebatur: hominum, non cauſarum toti erãt: ut apud quos gratia uim æqui haberet. iudicia domi conflabant: pronuntiabant in foro. ſiquis collegam appellaſſet: ab eo ad quem uenerat, ita diſcedebat, ut pœniteret non prioris decreto ſtetiſſe. Opinio etiam ſine authore exierat, non in præſentis modo temporis eos iniuriam conſpiraſſe: ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos iureiurando ictum, ne comitia haberent: perpetuoq; decemuiratu poſſeſſum ſemel obtinerent imperium. Circunſpectare tum patriciorum uultus plebeij: & inde libertatis captare auram: unde ſeruitutem timendo in eum ſtatum remp. adduxerant. primores patrum odiſſe decemuiros: odiſſe plebem: nec probare quæ fierent: & credere, haud indignis accidere: auide ruendo ad libertatem in ſeruitutem elapſos iuuare nolle, cumulare quoq; iniurias: ut tædio præſentium conſules duo tandem, & ſtatus priſtinus rerum in deſyderium ueniant. Iam et proceſſerat pars maior anni: & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erant adiectæ: nec quicquã iam ſupererat, ſi hæ quoq; leges centuriatis comitijs perlatæ eſſent: cur eo magiſtratu reip. opus eſſet. expectabant quàm mox conſulibus creandis comitia edicerentur. Id modo plebs agitabat, quonam modo tribuniciam poteſtatem munimentum libertati, rem intermiſſam repararent: cum interim mentio comitio

rum nulla fieri: & decemuiri, qui primo tribunicios homines, quia id populare habebatur, circum ſe oſtẽtauerant plebi: patricijs iuuenibus ſepſerant latera: eorum cateruæ tribunalia obſederant. Hi ferè agere plebem, plebiſq; res: cum fortuna, qua quicquid cupitum foret, potentioris eſſet etiam. ne tergo quidem abſtinebatur: uirgis cædi alij: alij ſecuri ſubijci: & ne gratuita crudelitas eſſet, bonorum donatio ſequi dominì ſupplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta non modo non ire obuiam iniuriæ: ſed propalá licentiam ſuam malle, quàm omniũ libertatem. Idus maiæ uenêre, nullis ſubrogatis magiſtratibus. priuati pro decemuiris neq; animus ad imperium inhibendũ imminutis, neq; ad ſpeciem honoris inſignibus prodeunt. Id uero regnum haud dubie uideri: deploratur in perpetuum libertas: nec uindex quiſquam exiſtit, aut futurus uidetur. Nec ipſi ſolum deſponderãt animos: ſed contemni cœpti erãt à finitimis populis: imperiumq́; ibi eſſe, ubi non eſſet libertas, indignabantur. Sabini magna manu incurſionem in agrum romanum fecere: lateq́; populati cum hominum, atq; pecudum inulti prædas egiſſent: recepto ad Eretum quod paſſim uagatum erat agmine, caſtra locant, ſpem in diſcordia romana ponẽtes: eam ĩpedimentum delectuĩ fore. Non nuntij ſolum, ſed per urbẽ agreſtium fuga trepidationẽ iniecit. decẽuiri conſultant qd opus facto ſit. deſtituti inter patrum, & plebis odia. addidit terrorem inſuper aliũ fortuna. Equi alia ex parte caſtra in Algido locant: depopulanturq́; inde excurſionibus Thuſculanũ agrum. legati ab Thuſculo præſidium

orantes nuntiant. Is pauor perculit decemuiros, ut ſenatum ſimul duobus circunſtantibus urbē bellis conſuleret. citari iubent in curiam patres, haud ignari quāta inuidiæ immineret tempeſtas: oēs uaſtati agri, periculorumq́; imminentiū cauſas in ſe congeſturos: tentationemq́; eam fore abolendi ſibi magiſtratus, ni conſenſu reſiſterent: imperioq́; inhibendo acriter in paucos præferoces animi, conatus aliorum comprimerent. Poſtquam audita uox in foro eſt præconis patres in curiam ad decemuiros uocantis: uelut noua res, qa intermiſerant iandiu morem conſulendi ſenatus: mirabundam plebem conuertit, quid nam incidiſſet: cur ex tanto interuallo rem deſuetam uſurparēt. hoſtibus, belloq́; gratiā habendā: quod ſolitū quicquā liberæ ciuitatis fieret. circūſpectare omnibus fori partibus ſenatorē: raroq́; uſquā noſcitare: curiam inde, ac ſolitudinem circa decemuiros intueri: cum et ipſi inuiſum conſenſu imperiū & plebs, quia priuatis ius non eſſet uocandi ſenatum: nō conuenire patres, interpretarentur. iam caput fieri libertatē repetentiū, ſi ſe plebs comitem ſenatui det: & quemadmodum patres uocati non coeant in ſenatum: ſic plebs abnuat delectum. hæc fremunt pleбs. Patrū haud ferè qſquā in foro, in urbe rari erāt. indignitate rerū ceſſerāt in agros: ſuarūq́; rerū erāt, amiſſa publica: tm̄ ab iniuria ſe abeſſe rati, quātum à coetu, congreſſuq́; ī potentiū dominorū ſe amouiſſent. Poſtquā citati nō conueniebant: dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora capienda, ſciſcitandumq́; num conſulto detrectarent, referunt ſenatum in agris eſſe. Lætius id decemuiris accidit,

quàm ſi præſentes detrectare imperium referrent. iubent acciri omnes: ſenatumq́; in diem poſterum edicunt: qui aliquanto ſpe ipſorum frequentior conuenit. Quo facto proditam à patribus plebs libertatem rata: quod iis, qui iam magiſtratu abiſſent: priuatisq́; ius abeſſet: tanquam iure cogentibus ſenatus paruiſſet. Sed magis obedienter uentum in curiā eſt, quàm obnoxie dictas ſententias accepimus. L. Valerium Potitium proditum memoriæ eſt poſt relationem Ap. Claudij prius quàm ordine ſententiæ rogarentur, poſtulando ut de rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter decemuiris, proditurum ſe ad plebem denuntiantem tumultum exciuiſſe. Nec minus ferociter M. Horatium Barbatum iſſe in certamen, X. Tarquinios appellantem, admonentemq́; Valerijs, & Horatijs ducibus pulſos reges: nec nominis homines tum pertæſum eſſe: quippe quo Iouem appellari fas ſit: quo Romulum conditorem urbis, deincepsq́; reges appellatos: quod ſacris etiam ut ſolenne retentum ſit. ſuperbiam, uiolētiamq́; tum peroſos regis. quæ ſi in rege tum eodem, aut in filio regis ferenda non fuerint: quem laturum in tot priuatis? uiderent'ne uetando in curia libere homines loqui, extra curiam etiā mouerent uocem. neq; ſe uidere qui ſibi minus priuato ad concionem populum uocare, quàm illis ſenatum cogere liceat. ubi uellent, experirentur quanto ferocior dolor in libertate ſua uindicanda, quàm cupiditas in iniuſta dominatione eſſet. De bello Sabino eos referre: tanquam maius ullum populo romano bellum ſit, quàm cum iis, qui legum ferendarum cauſa creati nihil iuris in ci

uitate reliquerint: qui comitia, qui annuos magiſtratus, qui uiciſſitudinem imperitandi, quod unum exæquandæ ſit libertatis: ſuſtulerint: qui priuati faſces, et regium imperium habeant. Fuiſſe regibus exactis patricios magiſtratus creatos: poſtea poſt ſeceſſionem plebis, plebeios. cuius illi partis eſſent rogitare: populares? quid enim eos per populum egiſſe? optimates? qui anno prope iam ſenatum non habuerint: tunc ita habeant: ut de republica loqui prohibeant. ne nimium in metu alieno ſpei ponerent: grauiora, quæ patiantur, uideri iam hominibus, quàm quæ metuant. Hæc uociferante Horatio cum decemuiri nec iræ, nec ignoſcendi modum reperirent: nec quò euaſura res eſſet, cernerēt: C. Claudij, qui patruus Appij decemuiri erat: oratio fuit precibus, quàm iurgio ſimilis, per orantis per ſui fratris, parentisq́; eius manes, ut ciuilis potius ſocietatis, in qua natus eſſet, quàm fœderis nefarie icti cum collegis meminiſſet. multo id magis ſe illius cauſa orare, q̄ reip. quippe remp. ſi à uolentibus nequeat, ab inuitis ius expetituram. ſed ex magno certamine magnas excitari fermè iras: earū euentum ſe horrere. Cum aliud præterquam de quo retuliſſent, decemuiri dicere prohiberent: Claudium interpellandi uerecundia fuit. ſententiam igitur peregit: nullum placere ſenatus conſultum fieri. omnesq́; ita accipiebant priuatos eos à Claudio iudicatos: multiq́; ex conſularibus uerbo aſſenſi ſunt. Alia ſententia aſperior in ſpeciem, uim minorem aliquanto habuit: quæ patricios coire ad prodendum interregem iubebat. cenſendo enim quoſcunq; magiſtratus eſſe, q

ſenatum haberent, iudicabat: quos priuatos fecerat au
thor nullius ſenatus conſulti faciendi. Ita labente iam
cauſa decemuirorum, L. Cornelius Maluginenſis M.
Cornelij decemuiri frater, cum ex conſularibus ad ul
timum dicendi locum conſulto ſeruatus eſſet: ſimulan-
do curam belli fratrem, collegasq́; eius tuebatur: quo
nam fato incidiſſet mirari ſe dictitans, ut decemuiros,
qui decemuiratum petiſſent, aut ſocij, aut hi maxime
oppugnarent. aut quid ita, cum per tot menſes uacua
ciuitate nemo iuſti ne magiſtratus ſummæ rerum præ
eſſent, controuerſiam fecerint: nũc demum cum hoſtes
propè ad portas ſint, ciuiles diſcordias ſerant: niſi qđ
in turbido minus perſpicuum fore putent q̄d agatur.
Cæterum neminem maiore cura occupatis animis ue
rum eſſe præiudicium rei tantæ afferre. ſibi placere
de eo, quod Valerius, Horatiusq́; ante idus maias de
cemuiros abiſſe magiſtratu inſimulent: bellis quæ im
mineant, perfectis, republica in tranquillum redacta,
ſenatu diſcrepante agi. etiam nunc ita ſe parare Ap.
Claudium: ut comitiorum, quæ decemuiris creandis
decemuir ipſe habuerit: ſciat ſibi rationem redden-
dam eſſe utrum in unum annum creati ſint: an do-
nec leges, quæ deeſſent, perferantur. in præſentia o-
mnia præter bellum omitti placere. cuius ſi falsò fa
mam uulgatam, uanáq; non nuntios ſolum, ſed Thu
ſculanorum etiam legatos attuliſſe putent: ſpeculato-
res mittendos cenſere: qui certius explorata referant.
ſin fides & nuntijs, & legatis habeatur: delectum
quoq; primo tempore haberi: & decemuiros quò cuiq;
eorum uideatur, exercitus ducere: nec rem aliam præ

uerti. In hanc ſententiam ut diſcederetur, iuniores pa trũ euincebant. ferociores'q; iterũ coorti Valerius, Ho ratius'q; uociferari ut de rep. liceret dicere: dicturos ad populum, ſi in ſenatu per factionem non liceat. neq; enĩ ſibi priuatos aut in curia, aut in concione poſſe obſta- re: neq; ſe imaginariis faſcibus eorum ceſſuros eſſe. Tũ Ap. iam propè eſſe ratus ut, ni uiolentiæ eorum pari reſiſteretur audacia: uictum imperium eſſet: non erit melius inquit, niſi de quo conſulimus, uocem miſiſſe. & ad Valerium negantem ſe priuato reticere, lictorem accedere iuſſit. Iam quiritium fidem implorante Va lerio à curiæ limine L. Cornelius complexus Ap- pium, non (quod ſimulabat) conſulendo diremit cer- tamen. factáq; per Cornelium Valerio dicendi gra- tia quæ uellet, cum libertas non ultra uocem exceſſiſ- ſet: decemuiri propoſitum tenuere. conſulares quoq;, ac ſeniores ab reſiduo tribuniciæ poteſtatis odio, cuius deſyderium plebi multo acrius, quàm conſularis im- perij rebantur eſſe: propè malebant poſtmodum ipſos decemuiros uoluntate abire magiſtratu, quàm inui- dia eorum exurgere. rurſus plebem, ſi leniter ducta res ſine populari ſtrepitu ad conſules rediſſet: aut bellis interpoſitis, aut moderatione conſulũ in imperijs exer cẽdis, poſſe in obliuionem tribunorum abduci. Silẽtio patrum edicitur delectus. iuniores cum ſine prouoca- tione imperium eſſet, ad nomina reſpondent. Legioni- bus ſcriptis inter ſe decemuiri comparabant quos ire ad bellum, quos præeſſe exercitibus oporteret. Princi- pes iter decẽuiros erãt Q. Fabius, et Ap. Claudius. bellũ domi maius, q̃ foris apparebat. Appij uiolẽtiam

aptiorem rati ad comprimẽdos urbanos motus: In Fabio minus in bono conſtans, q̃ gnauum in malitia ingenium eſſe. hunc enim uirum egregium olim domi, militiæq; decemuiratus, collegæq; ita mutauerãt: ut Appij, quàm ſui ſimilis mallet eſſe. huic bellum in Sabinis M. Rabuleio, & Q. Petilio additis collegis mandatum. M. Cornelius in Algidum miſſus cum L. Minutio, & T. Antonio, & Ceſone Duellio, et L. Sergio. Sp. Oppium Ap. Claudio adiutorem ad urbem tuendam æquo omnium decemuirorum imperio decernunt. Nihilo militiæ, quàm domi melius resp. administrata eſt. illa modo in ducibus culpa: q̃d ut odio eſſent ciuibus, fecerant. alia omnis penes milites noxa erat: qui nequid ductu, atq; auſpicio decemuirorũ proſpere uſquam gereretur: uinci ſe per ſuum, atq; illorum dedecus patiebãtur. Fuſi et ab Sabinis ad Eretum, & in Algido ab Equis exercitus erant. ab Ereto per ſilentium noctis profugi propius urbem inter Fidenas, Cruſtumeriamq; loco edito caſtra communierant. perſecutis hoſtibus nuſquam ſe æquo certamine committentes natura loci ac uallo, non uirtute, aut armis tutabãtur. Maius flagitium in Algido: maior etiã clades accepta: caſtra quoq; amiſſa erant: exutuſq; omnibus utenſilibus miles Thuſculum ſe fide, miſericordiaq; uicturus hoſpitum (quæ tamen non fefellerunt) contulerant. Romam tanti erant terrores allati: ut poſito iam decemuirali odio patres uigilias in urbe habendas cenſerent: omnes, qui per ætatem arma ferre poſſent: cuſtodire mœnia, ac pro portis ſtationes agere iuberent: arma Thuſculum ad ſupplementum

decernerent: decemuirosq́; ab arce Thuſculi digreſſos in caſtris militem habere: caſtra alia à Fidenis in Sabinum agrum transferri: belloq́; ultro inferendo deterreri hoſtes à conſilio urbis oppugnandæ. Ad clades ab hoſtibus acceptas duo nefanda facinora decem uiri belli, domiq; adijciunt. L. Sicium in Sabinis per inuidiam decemuiralem tribunorum creandorum, ſeceſſionisq́; mentiones ad uulgus militum ſermonibus occultis ſerentem, proſpeculatum ad locum caſtris capiendum mittunt. datur negotium militibus, quos miſerant expeditionis eius comites: ut eum opportuno adorti loco interficerent. haud inultum interfecere. nã circa repugnantem aliquot inſidiatores cecidere: cum ipſe ſe præualidus pari uiribus animo circũuentus tutaretur. Nuntiant in caſtra cæteri præcipitatum in inſidias eſſe Sicium egregie pugnantem: militesq́; quoſdam cum eo amiſſos. Primo fides nuntiantibus fuit: profecta deinde cohors ad ſepeliendos qui ceciderant, decemuirorum permiſſu, poſtquam nullum ſpoliatum ibi corpus, Siciumq́; in medio iacentem, armatumq́; omnibus in eum uerſis corporibus uidere: hoſtiũ neq; corpus ullum, nec ueſtigia abeuntium: profecto ab ſuis interfectum memorantes retulere corpus. inuidiæq́; plena caſtra erant: et Romam ferri protinus Sicium placebat: ni decemuiri funus militare ei publica impenſa facere maturaſſent. Sepultus ingenti militũ mœſtitia: peſſima decemuirorum in uulgus fama eſt. Sequitur aliud in urbe nefas ab libidine ortũ, haud minus fœdo euentu, quàm quod per ſtuprum, cædemq́; Lucretiæ urbe, regnoq́; Tarquinios expulerat: ut nõ

finis ſolum idem decẽuiris, qui regibus, ſed cauſa etiã eadem imperij amittendi eſſet. Ap. Claudium uirginis plebeiæ ſtuprandæ libido cœpit. pater uirginis L. Virginius honeſtum ordinem in Algido ducebat, uir exempli recti domi, militiæq́; . perinde uxor inſtituta fuerat, liberiq́; inſtituebantur. deſponderat filiam L. Icilio tribunicio uiro acri, & pro cauſa plebis expertæ uirtutis. hanc uirginem adultam, forma excellentem Appius amore ardens pretio, ac ſpe pellicere adortus, poſtquam omnia pudore ſepta animaduerterat: ad crudelem, ſuperbamq́; uim animum conuertit. Marco Claudio clienti negotium dedit, ut uirginẽ in ſeruitutem aſſereret: neq; cederet ſecundum libertatem poſtulantibus uindicias: quod pater puellæ abeſſet, locum iniuriæ eſſe ratus. uirgini uenienti in forum (ibi nanq; in tabernis literarum ludi erant) miniſter decemuiri libidinis manum iniecat, ſerua ſua natam, ſeruamq́; appellãs eſſe: ſequiq; ſe iubebat: cunctantem ui abſtracturum. Pauida puella ſtupente, ad clamorem nutricis fidem quiritium implorantis fit concurſus. Virginij patris, ſponſiq; Icilij populare nomen celebratur: notos gratia eorum, turbam indignitas rei uirgini conciliat. Iam à ui tuta erat: cum aſſertor nihil opus eſſe multitudine concitata ait: ſe iure graſſari, non ui. uocat puellam in ius: authoribus, qui aderant, ut ſequeretur. ad tribunal Appij peruentum eſt. notam iudici fabulã petitor, q̃ppe apud ipſum authorem argumenti, peragit. puellam domi ſuæ natam: furtoq́; inde in domum Virginij translatam: ſuppoſitum ei eſſe: id ſe indicio compertum afferre: proba-

turumq́; uel ipſo Virginio iudice: ad quẽ maior pars iniuriæ eius pertineat: interim dominum ſequi ancil lam æquum eſſe. Aduocati puellæ, cum Virginium reip. cauſa dixiſſent abeſſe: biduo affuturũ, ſi nuntiatũ ei ſit: iniquum eſſe abſentem de liberis dimicare: poſtulant ut rem integram in patris aduẽtum differat: lege ab ipſo lata uindicias det ſecundũ libertatem: neu patiatur uirginẽ adultam famæ prius, q̃ libertatis pe riculũ adire. Appius decreto præfatus, q̃ libertati faue rit, eã ipſam legem declarare: quam Virginij amici poſtulationi ſuæ prætendant. cæterũ ita in ea firmũ libertati fore præſidiũ: ſi nec cauſis, nec pſonis ua riet. in his enim, q aſſerantur in libertatẽ: quia quis lege agere poſſit, id iuris eſſe: in ea, quæ in patris ma nu ſit: neminẽ eſſe aliũ, cui dominus poſſeſſione cedat. placere itaq; patrẽ acerſiri: interea iuris ſui iacturã aſſertorẽ non facere, quin ducat puellã: ſiſtendã q; in aduentũ eius, qui pater dicatur: promittat. Aduerſus iniuriã decreti cum multi magis fremerẽt, q̃ quiſquã unus recuſare auderet: P. Numitorius puellæ auus, et ſponſus Icilius interueniũt: dataq; inter turbã uia, cũ multitudo Icilij maxime interuentu reſiſti poſſe Appio crederet: lictor decreſſe ait: uociferãtemq́; Iciliũ ſum mouet. Placidũ quoq; ingeniũ tam atrox iniuria accen diſſet. ferro hinc tibi ſummouendus ſum Appi, inquit: ut tacitum feras, qđ celari uis. uirginẽ ego hãc ſum du cturus, nuptamq́; pudicam habiturus. proinde omnes collegarũ quoq; lictores conuocans expediri uirgas, et ſecures iube: non manebit extra domũ patris ſponſa Icilij. nõ, ſi tribunicium auxiliũ, et prouocationẽ plebi

romanæ, duas arces libertatis tuendæ ademiſtis: ideo in liberos quoq; noſtros, coniugesq́; regnum ueſtræ libidini datum eſt. ſæuite in tergum, & in ceruices noſtras: pudicitia ſaltem in tuto ſit. Huic ſi uis afferretur: ego præſentium quiritium pro ſponſa, Virginius militum pro unica filia, omnes deorum, hominumq́; implorabimus fidem: neq; tu iſtud unquam decretum ſine cæde noſtra referes. poſtulo Appi etiam, atq; etiam conſyderes quò progrediare. Virginius uiderit de filia, ubi uenerit, quid agat. hoc tantum ſciat: ſibi ſi huius uindicijs ceſſerit: conditionem filiæ quærendã eſſe. me uindicantem ſponſam in libertatem uita citius deſeret, quàm fides. Concitata multitudo erat: certamenq́; inſtare uidebatur. lictores Icilium circunſteterant: nec ultra minas tamen proceſſum eſt. cum Appius non Virginiam defendi ab Icilio, ſed inquietum hominem, & tribunatum etiam nunc ſpirantem locum ſeditionis quærere diceret: non præbiturum ſe illi eo die materiam: ſed ut iam ſciret, non id petulantiæ ſuæ, ſed Virginio abſenti, & patrio nomini, & libertati datum: ius eo die ſe non dicturum: neq; decretum interpoſiturum: à M. Claudio petiturum, ut decederet iure ſuo: uindicariq; puellam in poſterum diem pateretur. quod niſi pater poſtero die affuiſſet: denuntiare ſe Icilio, ſimilibusq́; Icilij, neq; legi ſuæ latorem, neq; decemuiro conſtantiã defore: nec ſe utiq; collegarum lictores conuocaturum ad coercendos ſeditionis authores: contentum ſe ſuis lictoribus fore. Cum dilatum tẽpus iniuriæ eſſet: ſeceſſiſſentq́; aduocati puellæ: placuit omnium primum fratrem Icilij, filiũq;

Numitorij impigros iuuenes pergere inde recta ad portam: & quantum accelerari poſſet, Virginium acci ri è caſtris. in eo uerti puellæ ſalutem: ſi poſtero die uindex iniuriæ ad tempus præſto eſſet. Iuſſi pergunt: citatisq; equis nuntium ad patrem perferunt. cum inſtaret aſſertor puellæ ut uindicaret: ſponſoresq; daret: atq; id ipſum agi diceret Icilius, ſedulo tempus terens: dum præriperent iter nuntij miſſi in caſtra: manus tollere undiq; multitudo: & ſe quisq; paratum ad ſpondendum Icilio oſtendere. atq; ille lachrymabundus gratum eſt inquit: craſtina die ueſtra opera utar: ſponſorum nunc ſatis eſt. Ita uindicatur Virginia ſpondẽtibus propinquis. Appius pauliſper moratus, ne eius rei cauſa ſediſſe uideretur: poſtquam omiſſis rebus aliis præ cura unius nemo eum adibat: domum ſe recepit: collegisq; in caſtra ſcribit ne Virginio commeatum dent: atq; etiam in cuſtodia habeant. Improbum conſilium ſerum, ut debuit, fuit: & iam commeatu ſumpto profectus Virginius prima uigilia erat: cum poſtero die mane de retinendo eo nequicquam literæ redduntur. At in urbe prima luce cum ciuitas in foro expectatione erecta ſtaret: Virginius ſordidatus filiam ſecum obſoleta ueſte comitantibus aliquot matronis cum ingenti aduocatione in forma adducit. circumire ibi, & prehenſare homines cœpit: & non orare ſolũ precariam opem, ſed pro debita petere: ſe pro liberis eorum, ac coniugibus quotidie in acie ſtare: nec aliũ uirũ eſſe, cuius ſtrenue, ac ferociter facta in bello plura memorari poſſent. quid prodeſſe, ſi incolumi urbe quæ capta ultima timeantur, liberis ſuis ſint patiẽda?

hæc propè concionabundus circũibat homines. ſimilia his ab Icilio iactabantur. comitatus muliebris plus ta cito fletu, q̃ ulla uox mouebat. Aduerſus quæ omnia obſtinato animo Appius (tanta uis amentiæ uerius, q̃ amoris mentem turbauerat) in tribunal aſcendit: & ultro quærente pauca petitore quod ius ſibi pridie per ambitionem dictum non eſſet: prius q̃ aut ille poſtulatum perageret: aut Virginio reſpondendi daretur locus: Appius interfatur. Quẽ decreto ſermonem prætenderit, forſan aliquẽ uerum authores antiq tradiderint: qa nuſquam ullũ in tanta fœditate decreti ueriſimilẽ inuenio: id qđ conſtat, nudum uidetur proponendum. decreſſe uindicias ſecundũ ſeruitutem. Primo ſtupor omnes admiratione rei tam atrocis defixit: ſilentium inde aliquãdiu tenuit. deinde cũ M. Claudius circũſtantibus Matronis iret ad cõprehendendã uirginem: lamentabiliſq; eum mulierum comploratio excepiſſet: Virginius intentans in Appium manus, Icilio inquit Appi, non tibi filiam deſpondi: & ad nuptias, non ad ſtuprum educaui. placet pecudũ, ferarumq; ritu promiſcue in concubitus ruere? paſſuri'ne hæc iſti ſint, neſcio. non ſpero eſſe paſſuros illos, qui arma habent. Cũ repelleretur aſſertor uirginis à globo mulierũ, circũſtantiumq; aduocatorum: ſilentiũ factum per præconem. Decẽuir alienato ad libidinẽ animo: negat heſterno tantum conuitio Icilij, uiolentiaq; Virginij, cuius teſtem romanum populũ habeat: ſed certis quoq; indicijs compertum ſe habere nocte tota cœtus in urbe factos eſſe ad mouendam ſeditionem. itaq; ſe haud inſciũ eius dimicationis cum armatis de

ſcendiſſe: nō ut quēquā quietum uiolaret: ſed ut turbā tes ciuitatis otiū pro maieſtate imperij coercæret: proin de quieſſe erit melius. i inquit lictor ſummoue turbā: & da uiam domino ad prehendendū mancipium. Cum hæc intonuiſſet plenus iræ: multitudo ipſa ſe ſua ſponte dimouit: deſertáq; præda iniuriæ puella ſtabat. Tum Virginius ubi nihil uſquam auxilij uidit: quæſo inquit Appi, primum ignoſce patrio dolori, ſi quid inclementius in te ſum inuectus: deinde ſinas hic corám uirgine nutricem percunctari quid hoc rei ſit: ut ſi falſò pater dictus ſum, æquiore hinc animo diſce dā. data uenia ſeducit filiā ac nutricē propè cloacinæ ad tabernas: quibus nunc nouis eſt nomen: atq; ibi ab lanio cultro arrepto, hoc te uno, quo poſſum, ait mo do filiā in libertatē uindico. pectus deinde puellæ trāſ figit: reſpectanſq; ad tribunal, te inquit Appi, tuumq; caput ſanguine hoc conſecro. Clamore ad tam atrox fa cinus orto excitus Appius comprehendi Virginium iu bet. ille ferro, quacunq; ibat, uiam facere: donec mul titudine etiam proſequentium tuente ad portam perre xit. Icilius, Numitoriuſq; exangue corpus ſublatum oſtētant populo: ſcelus Appij, puellæ infelicē formā, neceſſitatem patris deplorant. ſequētes clamitāt ma tronæ, eam'ne liberorū procreādorū cōditionē? ea pu dicitiæ præmia eſſe? cæteráq;: quæ in tali re muliebris dolor, quo eſt mœſtior imbecillo animo, eo miſerabilia magis querētibus ſubijcit. Virorum, & maxime Icilij uox tota tribuniciæ poteſtatis, ac prouocationis ad po pulum ereptæ, publicarumq; indignationum erat. Concitatur multitudo partim atrocitate ſceleris, partim

ſpe per occaſionem repetendæ libertatis. Appius nunc uocari Icilium: nunc retractantem arripi: poſtremo cum locus adeundi apparitoribus non daretur: ipſe cum agmine patriciorum iuuenum per turbam uadens in uincla duci iubet. Iam circa Icilium non ſolum multitudo, ſed duces quoq; multitudinis erant. L. Valerius, & M. Horatius: qui repulſo lictore, ſi iure ageret, uindicare ſe à priuato Icilium aiebant: ſi ui afferre conarentur: ibi quoque ſe haud impares fore. Hinc atrox rixa oritur. Valerium, Horatiumq; lictor decemuiri inuadit: franguntur à multitudine faſces. In concionem Appius aſcendit: ſequuntur Horatius, Valeriusq;. eos concio audit: decemuiro obſtrepitur. Iam pro imperio Valerius diſcedere à priuato lictores iubebat: cum fractis animis Appius uitæ metuens in domum ſe propinquam foro inſciis aduerſariis capite obuoluto recepit. Sp. Oppius ut auxilio collegæ eſſet, in forũ ex altera parte irrumpit, uidet imperiũ ui uictum. Agitatus deinde conſilijs, atq; ex omni parte aſſentiendo multis authoribus trepidus ſenatum poſtremo uocari iuſſit. ea res, quod magnæ parti patrum diſplicere acta decemuirorum uidebantur: ſpe per ſenatum finiendæ poteſtatis eius multitudinem ſedauit. ſenatus nec plebem irritandam cenſuit: & multo magis prouidendum nequid Virginii aduentus in exercitu motus faceret. itaq; miſſi iuniores patrum in caſtra, quæ tum in monte Vecilio erant: nunciant decemuiris ut omni ope ab ſeditione milites contineant. ubi Virginius maiorem, quàm liquerat in urbe motum excauit. Nam præter quàm quod agmine propè

ne propè quadringentorum hoīum ueniens,q ab urbe indignitate rei accenſi comites ei ſe dederāt: cōſpectus eſt: ſtrictum etiam telum, reſperſuſq; ipſe cruore tota in ſe caſtra conuertit: & togæ multifariam in caſtris uiſæ maioris aliquanto quàm erat, ſpeciem urbanæ multitudinis fecerant. Quærentibus quid rei eſſet, flēs diu uocem non emiſit. tandem ut iam ex trepidatione concurrentium turba conſtitit: ac ſilentium fuit: ordine cuncta ut geſta erant, expoſuit. ſupinas deinde tendens manus commilitones appellans orabat, ne quod ſcelus Ap. Claudij eſſet, ſibi attribuerent: neu ſe ut paricidam liberûm auerſarentur: ſibi uitam filiæ ſua cariorem fuiſſe, ſi libere ac pudice uiuere licitum fuiſſet: cum uelut ſeruam ad ſtuprum rapi uideret: morte amitti melius ratum, quàm contumelia liberos: miſericordia ſe in ſpeciem crudelitatis lapſum: nec ſe ſuperſtitem filiæ futurū fuiſſe: niſi ſpem ulciſcendæ mortis eius in auxilio commilitonum habuiſſet. illis quoq; enim filias, ſorores, coniuges eſſe: nec cum filia ſua libidinem Ap. Claudij extinctam eſſe: ſed quo impunitior ſit, eo effrenatiorem fore. aliena calamitate documentum datum illis cauendæ ſimilis iniuriæ. quod ad ſe attineat: uxorem ſibi fato ereptam: filiam, quia non ultra uictura pudica fuerit: miſeram, ſed honeſtam mortem occubuiſſe. non eſſe iam Appij libidini locum in domo ſua: ab alia uiolentia eius eodem ſe animo ſuum corpus uindicaturū, quo uindicauerit filiæ. cæteri ſibi, ac liberis ſuis conſulerent. Hæc Virginio uociferanti ſucclamabat multitudo, nec illius dolori, nec ſuæ libertati ſe defuturos. Et immiſti turbæ mili-

tum togati cum eadem illa quærendo, docendóq; quã to uiſa, quàm audita indigniora potuerint uideri: ſimul profligatam iam rem nuntiando Romæ eſſe: inſecutóſq;, qui Appium propè interemptum in exilium abiſſe dicerent: perpulerunt ut ad arma conclamaretur: uellerentq; ſigna: & Romam proficiſcerentur: decemuiri ſimul ijs, quæ uidebant, ijſq;, quæ acta Romæ audierant, perturbati, alius in aliam partem caſtrorum ad ſedandos motus diſcurrunt: & leniter agentibus reſponſum non redditur: imperio ſiquis inhiberet: & uiros, & armatos ſe eſſe reſpondetur. eunt agmine ad urbem: & Auentinum inſidunt: ut quiſq; occurrerat, plebem ad repetendam libertatem, creandóſq; tribunos plebis adhortantes. alia uox nulla uiolenta audita eſt. ſenatum Sp. Oppius habet. nihil placet aſpere agi. quippe ab ipſis datum locum ſeditionis eſſe. mittuntur tres legati conſulares, Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpitius: qui quærerent ſenatus uerbis, cuius iuſſu caſtra deſeruiſſent? aut quid ſibi uellent, qui armati Auentinum obſediſſent? belloq; auerſo ab hoſtibus patriam ſuam cepiſſent? Non defuit quid reſponderetur: deerat qui daret reſponſum, nullo dum certo duce, nec ſatis audentibus ſingulis inuidiæ ſe offerre. id modo à multitudine conclamatum eſt: ut L. Valerium, & M. Horatium ad ſe mitterent: his ſe daturos reſponſum. Dimiſſis legatis, admonet milites Virginius in re non maxima pauloante trepidatum eſſe: quia ſine capite multitudo fuerit: reſponſumq; quanquam non inutiliter, fortuito tamen magis conſenſu, quàm communi conſilio eſſe: placere decem creari, q

ſummæ rei præeſſent: militariq; honore tribunos militum appellare. Cum ad eum ipſum primum is honos deferretur, melioribus meis, ueſtriſq; rebus reſeruate inquit iſta de me iudicia. nec mihi filia in uita honorem ullum iucundum eſſe patitur: nec in perturbata rep. eos utile eſt præeſſe uobis, qui proximi inuidiæ ſint. ſiquis uſus mei eſt: nihilo minor ex priuato capietur. Ita decem numero tribunos militares creant. Neq; in Sabinis quieuit exercitus. ibi quoque authore Icilio, Numitorioq; ſeceſſio ab decemuiris facta eſt: non minore motu animorum Siccij cædis memoria reuocata, q̃ quod noua fama de uirgine adeo fœde ad libidinem petita accenderat. Icilius ubi audiuit tribunos militum in Auentino creatos: ne comitiorum militarium prærogatiua urbana comitia iiſdem tribunis plebis creandis ſequerẽtur: peritus rerum populariũ, imminenſq; etiam poteſtati, & ipſe prius quàm iretur ad urbem pari poteſtate eundem numerum ab ſuis creandum curat. Porta collina urbem intrauere ſub ſignis: mediaq; urbe agmine in Auentinum pergunt. ibi coniuncti alteri exercitui XX. tribunis militum negotium dederunt ut ex ſuo numero duos crearent, qui ſummæ rerũ præeſſent. M. Oppiũ, Sex. Manilium creant. patres ſoliciti de ſumma rerũ, cum ſenatus quotidie eſſet: iurgijs ſæpius terũt tempus, q̃ conſilijs. Siccij cædes decemuiris, & Appiana libido, et dedecora militiæ obijciebantur. placebat Valeriũ, Horatiumq; ire in Auentinũ. illi negabant ſe aliter ituros, quàm ſi decemuiri deponerent inſignia magiſtratus eius, quo anno iam ante abiiſſent. Decemuiri querẽtes

ſe in ordinem cogi, non ante quàm perlatis legibus, quarum cauſa creati eſſent: depoſituros imperium ſe aiebant. Per Marcum Duillium, qui tribunus plebis fuerat: certior facta plebs contentionibus aſſiduis nihil tranſigi, in Sacrum montem ex Auentino tranſit: affirmante Duillio non prius, quàm deſeri urbem uideant, curam in animos patrum deſcenſuram: admoniturum ſacrum montem conſtantiæ plebis: ſcituros, quod ſine reſtituta poteſtate redigi in concordiam res nequeant. Via numentana, cui tum figulenſi nomen fuit: profecti caſtra in monte ſacro locauere, modeſtiam patrum ſuorũ nihil uiolando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo, qui per ætatem ire poſſet, retractante: proſequuntur coniuges, liberiq́;, cuinam ſe relinquerent in ea urbe, in qua nec pudicitia, nec libertas ſancta eſſet? miſerabiliter rogitantes. Cum uaſta Romæ omnia inſueta ſolitudo feciſſet: in foro præter paucos ſeniorum nemo eſſet: uocatis utiq; in ſenatum patribus, deſertum apparuiſſet forum: plures iam quàm Horatius, & Valerius uociferabantur. quid expectabitis Pa. Con. ſi decemuiri finem pertinaciæ non faciunt? ruere, ac deflagrare omnia paſſuri eſtis? Quod autem iſtud imperium eſt decemuiri, quod amplexi tenetis? tectis, ac parietibus iura dicturi eſtis? non pudet lictorum ueſtrorum maiorem propè numerum in foro conſpici, quàm togatorum, aliorumq́;? Quid ſi hoſtes ad urbem ueniant, facturi eſtis? quid, ſi plebs mox ubi parum ſeceſſione moueamur, armata ueniat? occaſu'ne urbis uultis finire imperium? atqui aut plebes non eſt habenda: aut habendi ſunt tribuni ple

bis. Nos citius caruerimus patricijs magiſtratibus, q̃ illi plebeis. nouam, inexpertam'q; eam poteſtatem eri puere patribus noſtris: ne nunc dulcedine ſemel capti ferant deſyderium: cum præſertim nec nos temperemus imperijs, quo minus illi auxilij egeant. Cum hæc ex omni parte iactarentur: uicti conſenſu decem uiri futuros ſe, quando ita uideatur, in poteſtate patrum affirmant. id modo ſimul orant, ac monent: ut ipſis ab inuidia caueatur: nec ſuo ſanguine ad ſupplicia patrum plebem aſſuefaciant. Tunc Valerius, Horatius'q; miſſi ad plebem conditionibus, quibus uideretur, reuocandam, componendas'q; res. decemuiris quoq; ab ira, & impetu multitudinis præcauere iubentur. Profecti gaudio ingenti plebis in caſtra accipiuntur: quippe liberatores haud dubie & motus initio, & exitu rei. ob hæc ijs aduenientibus gratiæ actæ. Icilius pro multitudine uerba facit. idem cum de conditionibus ageretur, quærentibus legatis quæ poſtulata plebis eſſent: compoſito iam ante aduentum legatorum conſilio ea poſtulauit: ut appareret in æquitate rerum plus, quàm in armis reponi ſpei. poteſtatem enim tribuniciam, prouocationem'q; repetebant: quæ ante decemuiros creatos auxilia plebis fuerant. & ne cui fraudi eſſet, conciſſe milites, aut plebem ad repetendam per ſeceſſionem libertatem. de decem uirorum modo ſupplicio atrox poſtulatum fuit. dedi quippe eos æquum cenſebant: uiuos'q; igni concrematuros minabantur. Legati ad ea, quæ conſilij fuerũt. adeo æqua poſtulaſtis: ut ultro uobis deferenda fuerint. libertati enim ea præſidia petitis, non licentiæ

ad impugnandum alios. iræ ueſtræ magis ignoſcen=dum, quàm indulgendum eſt: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis: & prius pene, quàm ipſi liberi ſitis, dominari iam in aduerſarios uultis. Nunq̃ne quieſcet ciuitas noſtra à ſupplicijs, aut patrum in plebem romanam, aut plebis in patres? Scuto uobis magis, quàm gladio opus eſt. ſatis ſuperq; humilis eſt, q̃ iure æquo in ciuitate uiuit, nec inferendo iniuriam, nec patiendo. etiam ſiquando metuendos uos præbituri eſtis: cum recuperatis magiſtratibus, legibuſq́; ueſtris iudicia penes uos erunt: de capite noſtro, fortuniſq́; tunc, ut quæq; cauſa erit, ſtatuetis. nunc libertatem repeti ſatis eſt. Facerent ut uellent permittentibus cunctis, mox redituros ſe legati rebus perfectis affirmant. Profecti cum mandata plebis patribus expoſuiſſent: alij decemuiri, quandoquidem præter ſpem ipſorum ſupplicij ſui nulla mentio fieret: haud quicquam abnuere. Appius truci ingenio, & inuidia præcipua odium in ſe aliorum ſuo in eos metiens odio, haud ignaro inquit imminet fortuna. uideo donec arma aduerſarijs tradantur, differri aduerſus nos certamen. dandus inuidiæ eſt ſanguis. nihil ne ego quidem moror, quo minus decemuiratu abeam. Factum ſenatuſconſultum, ut decẽuiri ſe primo quoq; tempore ma=giſtratu abdicarent: Q. Furius pontifex maximus tribunos plebis crearet: et necui fraudi eſſet, ſeceſſio militum tribunorum, plebiſq́;. His ſenatus conſulto perfectis, dimiſſo ſenatu decemuiri prodeunt in concionẽ: abdicantq́; ſe magiſtratu ingenti hominum lætitia. Nuntiantur hæc plebi. legatos. quicquid in urbe homi

uium ſupererat proſequitur. huic multitudini læta alia turba ex caſtris occurrit. congratulantur libertatem, concordiam'q; ciuitati reſtitutam. Legati pro concione. quod bonum, fauſtum, felix'q; ſit uobis, rei'q; publicæ: redite in patriam ad penates, coniuges, liberos'q; ueſtros. ſed qua hic modeſtia fuiſtis, ubi nullius ager in tot rerum uſu neceſſario tantæ multitudini eſt uiolatus: eam modeſtiam ferte in urbem. in Auentinum ite: unde profecti eſtis. ibi felici loco, ubi prima initia inchoaſtis libertatis ueſtræ: tribunos plebis creabitis. præſtò erit pontifex maximus, qui comitia habeat. Ingens aſſenſus, alacritas'q; cuncta approbantium fuit. conuertunt inde ſigna: profecti'q; Romam certant cum obuijs gaudio. armati per urbem ſilentio in Auentinum perueniunt. ibi extemplo pontifice maximo comitia habente tribunos plebis creauerunt: omnium primum A. Virginium, inde L. Icilium, & P. Numitorium auunculum Virginij, authores ſeceſſionis: tum C. Sicinium, progeniem eius, quem primum tribunum plebis creatum in ſacro monte proditum memoriæ eſt: & M. Duillium: qui tribunatum inſignem ante decemuiros creatos geſſerat: nec in decemuiralibus certaminibus plebi defuerat. ſpe deinde magis, quàm meritis electi M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius. Tribunatu inito L. Icilius extemplo plebem rogauit, & plebs ſciuit, ne cui fraudi eſſet ſeceſſio ab decemuiris facta. confeſtim de conſulibus creandis cum prouocatione M. Duillius rogationem pertulit. ea omnia in pratis flaminijs con-

cilio plebis acta: quē nunc circum flaminium appellant. Per interregem deinde, conſules creati L. Valerius, & M. Horatius: qui extemplo magiſtratum occœperunt: quorum conſulatus popularis ſine ulla patrum iniuria, nec ſine offenſione fuit. quicquid enim libertati plebis caueretur: id ſuis decedere opibus credebant. Omnium primum cum ueluti in controuerſo iure eſſet, tenerentur'ne patres plebiſcitis: legem centuriatis comitiis tulere, ut quod tribuni plebis iuſſiſſent, populus teneret. qua lege tribuniciis rogationibus telũ acerrimum datum eſt. Aliam deinde conſularem legē de prouocatione, unicum præſidium libertatis, decemuirali poteſtate euerſam non conſtituunt modo, ſed etiam in poſterum muniunt: ſanciendo nouam legem, ne quis ullum magiſtratum ſine prouocatione crearet. q̃ creaſſet: eum ius faſ'q; eſſet occidi: ne'ue ea cædes capitalis noxæ haberetur. et cum plebem hic prouocatione, hinc tribunicio auxilio ſatis firmaſſent: ipſis quoq; tribunis ut ſacroſancti uiderentur: cuius rei propè iam memoria aboleuerat: relatis quibuſdam ex magno interuallo cærimoniis renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt: ſanciendo, ut qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemuiris nocuiſſet: eius caput Ioui ſacrum eſſet: familia ad ædem Cereris, liberi, liberæ'q; uenum iret. Hac iuris lege interpretes negant quenquam ſacroſanctum eſſe: ſed eum, qui deorum cuiquam nocuerit: id ad ſacrum ſanciri. itaq; ædilem prehendi, duci'q; à maioribus magiſtratibus. quod etſi non iure fiat: noceri enim ei cum hac lege non liceat: tamen argumentum eſſe non ha-

beri pro ſacroſancto ædilem. tribunos ueteres iureiurando plebis, cum primum eam poteſtatem creauit: ſacroſanctos eſſe. Fuere, qui interpretarentur eadē hac horatia lege conſulibus quoq;, & prætoribus, qā eiſdem auſpiciis, quibus conſules crearentur: cautum eſſe. iudicem enim conſulem appellari. quæ refellitur interpretatio: quod his temporibus nondum conſulem iudicem, ſed prætorem appellari mos fuerit Hæ conſulares leges fuere. Inſtitutum etiam ab iſdem COSS. ut ſenatus conſulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur: quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebātur, nūtiabantur'q;. M. Duillius deide tribunus plebis plebē rogauit: plebes'q; ſciuit: q plebē ſine tribunis reliquiſſent: qui'q; magiſtratum ſine prouocatione creaſſent: tergo, ac capite punirentur. Hæc omnia ut inuitis, ita non aduerſantibus patriciis tranſacta: quia non dum in quenquam unum ſæuiebatur. Fundata deinde & poteſtate tribunicia, et plebis libertate, tum tribuni aggredi ſingulos tutū maturū'q; iam rati, accuſatorem primum Virginium, & Appiū reum deligunt. Cum diem Appio Virginius dixiſſet: & Appius ſtipatus patriciis iuuenibus in forum deſcēdiſſet: redintegrata extemplo eſt omnibus memoria fœdiſſimæ poteſtatis: cum ipſum, ſatellites'q; eius uidiſſent. Tum Virginius, oratio inquit rebus dubiis inuēta eſt. itaq; neq; ego accuſando apud uos eum tempus teram: à cuius crudelitate uos metipſi armis uindicaſtis: nec iſtum ad cætera ſcelera impudentiam in defendendo ſe adiicere patiar. omnium igitur tibi Ap. Claudi, quæ impie nefarie'q; per biennium alia ſuper

alia es auſus: gratiam facio. unius tantum criminis ni ſi te uindices, ab libertate in ſeruitutem contra leges uindicias non dediſſe: in uincula te duci iubeo. Nec in tribunicio auxilio Appius, nec in iudicio populi ullam ſpem habebat: attamen et tribunos appellauit: et nullo morante arreptus à uiatore, prouoco inquit. Audita uox una uindex libertatis ex eo miſſa ore, quo uindiciæ nuper ab libertate dictæ erant: ſilentium fecit. Et dum pro ſe quiſq; deos tandem eſſe, & non negligere humana fremunt: & ſuperbiæ, crudelitatiq; etſi ſeras, non leues tamen uenire pœnas: prouocare qui prouocationem ſuſtuliſſet: & implorare præſidium populi, qui omnia iura populi obtriſſet: rapiq; in uincula egentem iure libertatis, qui liberũ corpus in ſeruitutẽ addixiſſet: ipſius Appij inter concionis murmur fidem populi romani implorantis uox audiebatur. maiorum merita in remp. domi, militiæq; commemorabat: ſuum infelix erga plebem romanam ſtudium coæquandarum legum cauſa: cum maxima offenſione patrum conſulatu abiſſet: ſuas leges: quibus manẽtibus lator earũ in uincula ducatur. cæterũ ſua propria bona, malaq; cum cauſæ dicendæ data facultas ſit, tũ ſe experturum: in præſentia ſe cõmuni iure ciuitatis ciuem romanum die dicta poſtulare ut dicere liceat: ut iudicium populi romani experiri. non ita ſe inuidiam pertimuiſſe: ut nihil in æquitate, et miſericordia ciuium ſuorũ ſpei habeat. Quod ſi indicta cauſa in uincula ducatur: iterũ ſe tribunos plebis appellare: & monere ne imitentur, quos oderint. qđ ſi tribuni eodem fœdere obligatos ſe fateantur: tollendæ appellatio

nis cauſa: in quã conſpiraſſe decẽuiros criminati ſunt: ait ſe prouocare ad populũ: implorare leges de prouocatione, et cõſulares, et tribunicias eo ipſo anno latas. quẽ enim prouocatorũ: ſi hoc indẽnato indicta cauſa non liceat? cui plebeio, & humili præſidiũ in legibus fore: ſi Ap. Claudio non ſit? ſe documento futurũ utrũ nouis legibus dominatio, an libertas firmata ſit: et appellatio, prouocatioq; aduerſus iniuriã magiſtratuum oſtentata tantum inanibus literis, an uere data ſit. Cõtra ea Virginius, unum Ap. Claudiũ et legũ expertem, et ciuilis et humani fœderis eſſe aiebat. reſpicerent tribunal homines, caſtellum omniũ ſcelerũ: ubi decemuir ille perpetuus bonis, tergo, ſanguini ciuiũ infeſtus, uirgas, ſecureſq; omnibus minitans, deorum, hominumq; contemptor, carnificibus, non lictoribus ſtipatus, iam ab rapinis et cædibus animo ad libidinẽ uerſo, uirginẽ ingenuam in oculis populi romani uelut bello captam, à complexu patris abreptam, miniſtro cubiculi ſui clienti dono uindicijs dederit: ubi crudeli decreto, nefandiſq; uindicijs dexteram patris in filiam armauerit: ubi tollentes corpus ſemianime uirginis ſponſum, auumq; in carcerem duci iuſſerit, ſtupro iterpellato magis, q̃ cæde motus, et illi carcerẽ ædificatũ eſſe: qđ domiciliũ plebis romanæ uocare ſit ſolitus. Proinde ut ille iterũ, ac ſæpius prouocet: ſic ſe iterũ, ac ſæpius iudicẽ illi ferre: ne uindicias ab libertate in ſeruitutẽ dederit. ſi ad iudicẽ nõ eat, pro dãnato in uincula duci iubere. Vt haud quoq̃ improbãte, ſic magno motu aiorum cum tanti uiri ſupplicio ſua et plebi iam nimia libertas uideretur; in carcerem eſt conie=

ctus.tribunus ei diem prædixit. Inter hæc ab Latinis,& Hernicis legati gratulatum de concordia patrum, ac plebis Romam uenerunt: donumq́; ob eam Ioui optimo maximo coronam aurcam in capitolium tulere parui ponderis: prout res haud opulentæ erãt: colebanturq́; religiones pie magis, quàm magnificæ. iiſdem authoribus cognitum eſt Equos, Volſcosq́; ſumma ui bellum apparare. itaq; partiri prouincias conſules iuſſi: Horatio Sabini, Valerio Equi euenêre. Cum ad ea bella delectum edixiſſent: fauore plebis non iuniores modo, ſed emeritis etiam ſtipendiis pars magna uoluntariorum ad nomina danda præſto fuere: eoq; non copia modo, ſed genere etiam militum ueteranis admiſtis firmior exercitus fuit. Prius quàm urbem egrederentur: leges decemuirales, quibus tabulis duodecim eſt nomen: in æs inciſas in publico propoſuerunt. Sunt qui iuſſu tribunorum ædiles functos eo miniſterio ſcribant. C. Claudius, qui peroſus decemuirorum ſcelera, & ante omnis fratris filij ſuperbiæ infeſtus, Regillum antiquam in patriã ſe contulerat. is magno iam natu cum ad pericula eius deprecanda rediſſet, cuius uitia fugerat: ſordidatus cum gentilibus, clientibusq́; in foro prehenſabat ſingulos: orabatq́; ne claudiæ genti eam inuſtam maculam uellent: ut carcere, & uinculis uiderentur digni. uirum honoratiſſimæ imaginis futurum ad poſteros, legum latorem, conditoremq́; romani iuris iacere uinctum inter fures nocturnos, ac latrones. auerterent ab ira parumper ad cognitionem, cogitationemq́; animos: et potius unum tot Claudijs deprecantibus condonarẽt:

quàm propter unius odium multorum preces aſperna rentur·ſe quoq; id generi, ac nomini dare, nec cum eo in gratiam rediſſe, cuius aduerſæ fortunæ uelit ſuccurſum·uirtute libertatem recuperatam eſſe : clementia concordiā ordinum ſtabiliri poſſe·Erant quos moueret ſua magis pietate, quàm eius, pro quo agebat, cauſa· ſed Virginius ſui potius ut miſererentur orabat, filiæq;: nec gentis claudiæ regnum in plebem ſortitæ, ſed neceſſariorum Virginij, et trium tribunorum preces audirent: qui ad auxilium plebis creati, ipſi plebis fidem, atq; auxilium implorarent·Iuſtiores hæ lachrymæ uidebantur· Itaq; ſpe incisa prius quàm prædicta dies adeſſet: Appius ſibi mortem conſciuit. Subinde arreptus à P· Numitorio Sp·Oppius proximus inuidiæ: quod in urbe fuerat, cum iniuſtæ uindiciæ à collega dicerentur: plus tamen facta iniuria Oppio, quàm non prohibita inuidiæ fecit. teſtis productus: qui·VII·& ·XX· enumeratis ſtipendijs, octies extra ordinem donatus, donaq; ea gerens in conſpectu populi, ſciſſa ueſte tergum laceratum uirgis oſtendit: nihilum deprecans quin, ſiquam ſuam noxā reus dicere poſſet, priuatus in ſe iterum ſæuiret. Oppius quoq; ductus in uincula eſt: & ante iudicij diem finem ibi uitæ fecit· bona Claudij, Oppijq; tribuni publicauere. collegæ eorum exilij cauſa ſolum uerterunt: bona publicata ſunt· & M· Claudius aſſertor Virginiæ die dicta damnatus, ipſo remittente Virginio ultimam pœnam, dimiſſus Tybur exulatum abijt. manesq; Virginiæ mortuæ, quàm uiuæ feliciores per tot domos ad petendas pœnas uagati, nullo

relicto ſonte tandem quieuerunt. Ingens metus inceſſerat patres: uultuſq́; iam idem tribunorum erant, qui decemuirorum fuerant: cum M. Duillius tribunus plebis inhibito ſalubriter modo nimiæ poteſtatis, & libertatis inquit noſtræ, & pœnarum ex inimicis ſatis eſt. itaq; hoc anno nec diem dici cuiquam, nec in uincula duci quenquam ſum paſſurus: nam neq; uetera peccata repeti iam obliterata placet: cum et noua expiata ſint decemuirorum ſupplicijs: & nihil admiſſum iri, quod uim tribuniciam deſyderet: ſpondet perpetua conſulum amborum in libertate ueſtra tuenda cura. Ea primum moderatio tribuni metum patribus dempſit: eademq́; auxit conſulũ inuidiam: quod adeo toti plebis fuiſſent, ut patrum ſalutis, libertatisq́; prior plebeio magiſtratui, quàm patricio cura fuiſſet: & ante inimicos ſatietas pœnarum ſuarum cepiſſet, quàm obuiam ituros licentiæ eorum conſules appareret. multiq́; erant, qui mollius conſultum dicerent: quod legum ab ijs latarum patres authores fuiſſent. neq; erat dubium quin turbato reipublicæ ſtatu tempori ſuccubuiſſent. conſules rebus urbanis compoſitis, fundatoq́; plebis ſtatu in prouincias diuerſi abiere. Valerius aduerſus cõiũctos iã in Algido exercitus Equorũ, Volſcorũq́; ſuſtinuit cõſilio bellũ. qđ ſi extẽplo rẽ fortunæ cõmiſiſſet: haud ſcio an (qui tum animi ab decemuirorũ ĩfelicibus auſpicijs Romanis, hoſtibuſq́; erant) magno detrimento certamen ſtaturum fuerit. caſtris mille paſſuum ab hoſte poſitis copias continebat. hoſtes mediũ inter bina caſtra ſpatium acie inſtructa complebant: prouocantibuſq́; ad prælium reſponſum Romanus

nemo reddebat. tandem fatigati ſtando, ac nequicquã expectãdo certamen Eq, Volſciq; poſtq̃ cõceſſum propemodũ de uictoria credebant: pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt. relinqtur magis caſtris præſidium, quàm ſatis uiriũ ad certamen. Quod ubi conſul ſenſit: reddit illatum antea terrorẽ: inſtructáq; acie ultro hoſtem laceſſit. ubi illi conſcientia quid abeſſet uirium, detrectauere pugnam: creuit extemplo Romanis animus: & pro uictis habebant pauentes. intra uallum cum per totum diem ſtetiſſent intenti ad certamen, nocti ceſſere. & Romani quidem pleni ſpei corpora curabant. haud quaq̃ pari hoſtes animo nuntios paſſim trepidi ad reuocandos prædatores dimittunt: recurritur ex proximis locis: ulteriores non inuenti. Vbi illuxit: egreditur caſtris Romanus uallũ inuaſurus, ni copia pugnæ fieret. et poſtq̃ multa iã dies erat: neq; mouebatur quicq̃ ab hoſte: iubet ſigna inferri conſul. motáq; acie indignatio Equos, et Volſcos inceſſit: ſi uictores exercitus uallum potius, q̃ uirtus et arma tegerent. igitur et ipſi efflagitatũ ab ducibus ſignũ pugnæ accepere. Iamq; pars egreſſa portis erat: deincepśq; alij ſeruabant ordinẽ, in ſuũ quisq; locum deſcendentes: cum conſul Romanus prius quã totis uiribus fulta cõſtaret hoſtiũ acies, intulit ſigna: adortusq; nec oẽs dum eductos, nec q erãt, ſatis explicatis ordinibus, propè fluctuantem turbã trepidantiũ huc atq; illuc, circũſpectantiũq; ſe ad ſuos, addito turbatis mentibus clamore atq; impetu inuadit. Retulere primo pedem hoſtes: deinde cum animos collegiſſent: & undiq; duces uictis ne ceſſuri eſſent, increparent: reſtituitur pu

gna. Cōſul ex altera parte Romanos meminiſſe iubebat illo die primum liberos pro libera urbe romana pugnare: ſibimet ipſis uicturos: non ut decemuirorum uictores præmium eſſent: non Appio duce rem geri, ſed conſule Valerio à liberatoribus populi romani orto, liberatore ipſo: oſtenderent prioribus prælijs per duces, non per milites ſtetiſſe ne uincerent. turpe eſſe contra ciues plus animi habuiſſe, quàm contra hoſtes: & domi, quàm foris ſeruitutem magis timuiſſe. Vnā Virginiam fuiſſe, cuius pudicitiæ in pace periculum eſſet: unum Appium ciuem periculoſæ libidinis: at ſi fortuna belli inclinet: omnium liberis ab tot millibus hoſtium periculum fore. Nolle ominari, quæ nec Iupiter, nec Mars pater paſſuri ſint ijs auſpicijs conditæ urbi accidere. Auentini, ſacriq; montis admonebat: ut ubi libertas parta eſſet paucis ante menſibus: eò imperium illibatum referrent: oſtenderentq; eandem indolem militibus Romanis poſt exactos decemuiros eſſe, quæ ante creatos fuerit: nec æquatis legibus imminutam uirtutem populi romani eſſe. Hæc ubi inter ſigna peditum dicta dedit: aduolat deinde ad equites. Agite iuuenes inquit, præſtate uirtute peditem: ut honore atq; ordine præſtatis. primo concurſu pedes mouit hoſtem: pulſum uos immiſſis equis exigite è campo: non ſuſtinebunt impetum: & nunc cunctantur magis, quàm reſiſtunt. Concitant equos, permittuntq; in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna: & perruptis ordinibus elati ad nouiſſimam aciem, pars libero ſpatio circumuecti iam fugam undiq; capeſſentes pleroſq; à caſtris auertunt. præter equitanteſq;, qui abſterrēt

peditum

peditum acies: & conſul ipſe, uiſq; omnis belli fertur in caſtra: captiſq; cum ingenti cæde maiore præda potitur. Huius pugnæ fama perlata non in urbē modo, ſed ī Sabinos ad alterū exercitum: ī urbe lætitia modo celebrata eſt: in caſtris animos militū ad æmulandum decus accendit. Iam Horatius cos excurſionibus ſufficiendo, prælijſq; leuibus experiundo aſſuefecerat ſibi potius fidere, quàm meminiſſe ignominiæ decemuirorum ductu acceptæ: paruaq; certamina in ſummam totius profecerant ſpei. Nec ceſſabant Sabini feroces ab re priore anno bene geſta laceſſere, atq; inſtare, rogitantes quid latrocinij modo procurſantes pauca, recurrenteſq; tererent tempus? et in multa prælia, paruaq; carperent ſummam unius belli? quin illi congrederentur acie? inclinandamq; ſemel fortunæ rē darent? ad id quod ſua ſponte ſatis collectum animorum erat, indignitate etiam Romani accendebantur. iam alterum exercitum uictorem in urbē rediturū. ſibi ultro per contumelias hoſtem inſultare. quando autem ſe, ſi tum non ſint, pares hoſtibus fore? Vbi hæc fremere militem in caſtris conſul ſenſit: concione aduocata. Quemadmodum inquit in Algido res geſta ſit, arbitror uos milites audiſſe. qualem liberi populi exercitum decuit eſſe, talis fuit. conſilio collegæ, uirtute militum uictoria parta eſt. Quod ad me attinet: id conſilij, animiq; habiturus ſum, quod uos milites mihi efficeritis. & trahi bellum ſalubriter, & mature perfici poteſt. ſi trahendum eſt: ego ut in dies ſpes, uirtuſq; ueſtra creſcat, eadem qua inſtitui diſciplina efficiam. ſi iam ſatis animi eſt, decerniq; placet: agite eū

clamorem, qualem in aciem ſublaturi eſtis: tollite hic indicem uoluntatis, uirtutiſq; ueſtræ. Poſtquam ingenti alacritate clamor eſt ſublatus: quod bene uertat, geſturum ſe illis morem, poſteroq; die in aciem deducturum affirmat. reliquum diei apparandis armis conſumptum eſt. Poſtero die ſimul inſtrui romanã aciem Sabini uidere: & ipſi iam pridem auidi certaminis procedunt. Prælium fuit, quale inter fidentes ſibimet ambos exercitus, ueteris, perpetuæq; alterum gloriæ, alterũ nuper noua uictoria elatum. Conſilio etiã Sabini uires adiuuere. nam cum æquaſſent aciem: duo extra ordinem millia, quæ in ſiniſtrũ cornu Romanorum in ipſo certamine impreſſionem facerent: tenuere. quæ ubi illatis ex tranſuerſo ſignis degrauabant propè circumuentum cornu: equites duarum legionum ſexcenti ferè ex equis deſiliunt: cedentibuſq; iam ſuis prouolant in primum: ſimulq; et hoſti ſe opponunt: & æquato primum periculo, pudore deinde animos peditum accendunt. uerecundiæ erat equitem ſuo, alienoq; marte pugnare: peditem ne ad pedes quidem degreſſo equiti parem eſſe. Vadunt igitur in prælium ab ſua parte omiſſum: & locum, ex quo ceſſerant, repetunt: momentoq; non reſtituta modo pugna: ſed inclinatur etiam Sabinis cornu. eques inter ordines peditum tectus ſe ad equos recipit: tranſuolat inde in partem alteram ſuis uictoriæ nuntius: ſimul & in hoſtes iam pauidos, quippe fuſo ſuæ partis ualidiore cornu, impetum facit. non aliorum eo prælio uirtus magis enituit. conſul prouidere omnia: laudare fortes: increpare, ſicubi ſegnior pugna eſſet. caſtigati fortiũ

ſtatim uirorum opera edebant: tantumq; hos pudor, quantum alios laudes excitabant. Redintegrato clamore undiq; oēs connixi hoſtem auertunt: nec deinde romana uis ſuſtineri potuit. Sabini fuſi paſſim ꝑ agros caſtra hoſti ad prædam relinquunt. ibi nō ſociorum ſicut in Algido res, ſed ſuas Romanus populationibus agrorū amiſſas recipit. Gemina uictoria duobus bifariam prælijs parta, maligne ſenatus in unum diem ſupplicatiōes conſulū nomine decreuit. populus iniuſſu et altero die frequens ijt: ſupplicatumq; eſt. et hæc uaga, popularisq; ſupplicatio ſtudijs prope celebratior fuit. Cōſules ex compoſito eodē biduo ad urbē acceſſere: ſenatumq; in martiū campū euocauere. ubi cum de rebus ab ſe geſtis agerēt: queſti primores patrū ſenatum inter milites dedita opera terroris cauſa haberi. itaq; inde COSS. ne criminationi locus eſſet, in prata flaminia, ubi nūc ædes Apollinis eſt: circū iā tum apollinarē appellabant: auocauere ſenatum. ubi cum ingēti conſenſu patrū negaretur triūphus: L. Icilius tribunus plebis tulit ad populū de triūpho conſulum. multis diſſuaſum prodeūtibus, maxime C. Claudio uociferante de patribus, non de hoſtibus conſules triūphare uelle: gratiāq; pro priuato merito in tribunū, non pro uirtute honorē peti. nunquā ante de triūpho per populum actum: ſemper æſtimationem, arbitriumq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe: ne reges qdem maieſtatē ſummi ordinis imminuiſſe. ne ita omnia tribuni poteſtatis ſuæ implerent: ut nullū publicū conſilium ſinerent eſſe. ita demum liberam ciuitatem fore: ita æquatas leges: ſi ſua qſq; iura ordo, ſuā maieſtatem teneat.

In eandem ſententiam multa & à cæteris ſenioribus patrum cum eſſent dicta: omnes tribus eam rogationem acceperunt. Tum primum ſine authoritate ſenatus populi iuſſu triumphatum eſt. Hæc uictoria tribunorum, plebis'q; prope in haud ſalubrem luxuriam uertit, conſpiratione inter tribunos facta ut ijdem tribuni reficærentur: & quo ſua minus cupiditas emineret: conſulibus quoq; continuarent magiſtratum, conſenſum patrum cauſabantur: quo per contumeliam conſulum iura plebis labefactata eſſent. quid futurum, nondum firmatis legibus ſi nouos tribunos per factiones ſuas conſules adorti eſſent? non eni ſemper Valerios, Horatios'q; conſules fore: qui libertati plebis ſuas opes poſtferrent. Sorte quadam utili ad tempus, ut comitijs præeſſet potiſſimum, M. Duillio, forte euenit uiro prudenti, & ex continuatione magiſtratus inuidiam imminentem cernenti. qui cum ex ueteribus tribunis negaret ſe ullius rationem habiturum: pugnarent'q; collegæ ut liberas tribus in ſuffragium mitteret: aut concederet ſortem comitiorum collegis, habituris è lege potius comitia, quàm ex uoluntate patrum: iniecta contentione Duillius conſules ad ſubſellia accitos cum interrogaſſet, quid de comitijs conſularibus in animo haberent: reſpondiſſent'q; ſe nouos conſules creaturos authores popularis ſententiæ: haud populares nactus in concionem cum ijs proceſſit. ubi cum conſules producti ad populum, interrogati'q; ſi eos populus romanus memor libertatis per illos receptæ domi, memor militiæ, rerum'q; geſtarum conſules iterum faceret: quidnam facturi eſſent? nihil

ſententiæ ſuæ mutaſſent: collaudatis conſulibus quod perſeuerarent ad ultimum diſſimiles decemuirorum eſſe comitia habuit. & quinq; tribunis plebis creatis, cum præ ſtudijs aperte petentium nouem tribunorũ alij candidati tribus non explerent: concilium dimiſit: nec deinde comitiorũ cauſam habuit. ſatisfactum legi aiebat: quæ numero nuſquam præfinito tribunis modo ut relinquerentur, ſanciret: & ab ijs, qui creati eſſent, cooptari collegas iuberet. recitabatq; rogationis carmen: in quo. ſi tribunos plebis decem rogabo: ſi qui uos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum utiq; quos ſibi collegas cooptaſſent, ut illi legitimi eadem lege tribuni plebei ſint, ut illi, quos hodie tribunos plebis feceritis. Duillius cum ad ultimũ perſeueraſſet, negando XV. tribunos plebis rempublicam habere poſſe: uicta collegarum cupiditate, pariter patribus, plebiq; acceptus magiſtratu abijt. Noui tribuni plebis in cooptandis collegis patrum uoluntatem fouerunt: duos etiam patricios, conſularesq;, Sp. Tarpeium, et A. Aeternium cooptauere. Cõſules creati Sp. Herminius, T. Virginius Cælimontanus. nihil magnopere ad patrum, aut plebis cauſam inclinati otium domi ac foris habuere. L. Trebonius tribunus plebis infeſtus patribus, quod ſe ab ijs in cooptandis tribunis fraude captum, proditumq; à collegis aiebat: rogationem tulit, ut qui plebem romanam tribunos plebis rogaret: is uſque eo rogaret, dum X tribunos plebis faceret. inſectandisq; patribus, unde Aſpero etiam inditum eſt cognomen, tribunatum geſſit. Inde M. Geganius Macrinus, & C. Iulius COSS.

facti conciones tribunorum aduerſus nobilium iuuẽtutem ortas ſine inſectatione poteſtatis eius, conſeruata maieſtate patrum ſedauere: plebem decreto ad bellum Volſcorum, & Equorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuere, urbano quoq; otio foris omnia tranquilla eſſe affirmantes, per diſcordias ciuiles externos tollere animos. cura pacis concordiæ quoq; inteſtinæ cauſa fuit. ſed alter ſemper ordo grauis alterius modeſtiæ erat. quieſcenti plebi ab iunioribus patrum iniuriæ fieri cœptæ. ubi tribuni auxilio humilioribus eſſent, in primis parum proderat: deinde ne ipſi quidem inuiolati erant. utiq; poſtremis menſibus cum & per coitiones potentiorum iniuria fieret: & uis poteſtatis omnis aliquanto poſteriore anni parte languidior fermè eſſet: iamq; plebs ita in tribunatu ponere aliquid ſpei, ſi ſimiles Icilio tribunos haberet: nomina tantum ſe biennio habuiſſe. Seniores contra patrum ut nimis feroces ſuos credere iuuenes eſſe: ita malle, ſi modus excedendus eſſet, ſuis quàm aduerſarijs ſupereſſe animos. adeo moderatio tuendæ libertatis, dum æquari uelle ſimulando ita ſe quiſq; extollit, ut deprimat alium, in difficili eſt: cauendóq; ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt: & iniuriam à nobis repulſam, tanquam aut facere, aut pati neceſſe ſit: iniungimus alijs. T. Quintius Capitolinus quartum, & Agrippa Furius conſules inde facti, nec ſeditionem domi, nec foris bellum accepèrũt: ſed imminebat utrunq;. Iam non ultra diſcordia ciuium reprimi poterat, & tribunis, & plebe incitata in patres: cum dies alicui nobilium dicta nouis ſem-

per certaminibus conciones turbaret. ad quarum primũ ſtrepitum uelut ſigno accepto arma cepere Equi, ac Volſci: ſimul quod perſuaſerant iis duces cupidi prædarum biennio ante delectum indictum haberi non potuiſſe, abnuente iam plebe imperium: eo aduerſus ſe non eſſe miſſos exercitus: diſſolui licentia militandi morem: nec pro communi iam patria Romam eſſe: quicquid irarum, ſimultatumq; cum externis fuerit, in ipſos uerti: occæcatos lupos inteſtina rabie opprimendi occaſionem eſſe. Coniunctis exercitibus Latinum primum agrum populati ſunt: deinde, poſtquam ibi nemo uindex occurrebat: tum uero exultantibus belli authoribus ad mœnia ipſa Romæ populabundi regione portæ eſquilinæ acceſſere, uaſtationẽ agrorum per contumeliam urbi oſtentantes. unde poſtquam inulti prædam præ ſe agentes retro ad Corbionem agmine iere: Quintius conſul ad concionem populum uocauit. ibi in hanc ſententiam locutum accipio. Et ſi mihi nullius noxæ conſcius quirites ſum: tamen cum pudore ſummo in concionem ueſtram proceſſi: hoc uos ſcire: hoc poſteris memoriæ traditum iri: Equos, & Volſcos uix Hernicis modo pares, T. Quintio quartum conſule ad mœnia urbis Romæ impune armatos ueniſſe. hanc ego ignominiam (quanquam iandiu ita uiuitur: is ſtatus rerum eſt: ut nihil boni diuinet animus) ſi huic potiſſimum immnere anno ſciſſem: uel exilio, uel morte, ſi alia fuga honoris non eſſet: uitaſſem. ergo ſi uiri arma illa habuiſſent, quæ in portis fuere noſtris: capi Roma me conſule potuit? ſatis ho-

norum, ſatis ſuperq; uitæ erat: mori conſulem tertium oportuit. Quem tandem ignauiſſimi hoſtium contempſere? nos conſules? an uos quirites? ſi culpa in nobis eſt: auferte imperium indignis: et ſi id parum eſt, inſuper pœnas expetite. ſi in uobis: nemo deorum, nec hominum ſit, qui ueſtra puniat peccata quirites: uos met tantum eorum pœniteat. Non illi ueſtrã ignauiam contempſere: nec ſuæ uirtuti confiſi ſunt: quippe toties fuſi, fugatíq;, caſtris exuti, agro multati, ſub iugum miſſi, & ſe, & uos nouere. diſcordia ordinũ eſt uenenum urbis huius, patrum ac plebis certamina. dum nec nobis imperij, nec uobis libertatis eſt modus: dum tædet uos patriciorum, hos plebeiorum magiſtratuum: ſuſtulere illi animos. Pro deûm fidem, quid uobis uultis? tribunos plebis concupiſtis: concordiæ cauſa conceſſimus. decemuiros deſyderaſtis: creari paſſi ſumus. decemuirorum uos perteſum eſt: coegimus abire magiſtratu. manente in eoſdem priuatos ira ueſtra, mori, atq; exulare nobiliſſimos uiros, honoratiſſimoſq; paſſi ſumus. tribunos ple. creare iterum uoluiſtis: creaſtis. conſules facere ueſtrarum partium, etſi patribus uidebamus iniquum: patricium quoq; magiſtratum plebi donum fieri uidimus. auxilium tribunicium, prouocationem ad populum, ſcita plebis iniuncta patribus ſub titulo æquandarum legum, noſtra iura oppreſſa tulimus, & ferimus. qui finis erit diſcordiarum? & quando unam urbem habere? & quando communem hanc eſſe patriam licebit? Victi nos æquiore animo quieſcimus, quàm uos uictores. ſatiſ'ne eſt, nobis uos metuẽdos eſſe? Aduerſus nos

Auentinũ capitur: aduerſus nos ſacer occupatur mons. eſquilias quidem ab hoſte propè captas: & ſcandentem in aggerem Volſcum hoſtem nemo ſubmouit. in nos uiri, in nos armati eſtis. Agitédum, ubi hic curiã circunſederitis: & forum infeſtum feceritis: & carcerem impleueritis principibus: hiſdem iſtis ferocibus animis egredimini extra portam eſquilinam. aut ſi ne hoc quidem audetis: ex muris uiſite agros ueſtros ferro, igníq; uaſtatos, prædam abigi, fumare incenſa paſſim tecta. At enim communis res per hæc loco eſt peiore. ager uritur: urbs obſidetur: belli gloria penes hoſtes eſt. Quid tandem priuatæ res ueſtræ quo in ſtatu ſunt? iam unicuiq; ex agris ſua damna nunciabuntur. quid eſt tandem domi, unde ea expleatis? tribuni uobis amiſſa reddent, ac reſtituent? uocis, uerborúmq; quantum uoletis, ingerent, et criminum in principes, & legum aliarum ſuper alias, et concionum. ſed ex illis concionibus nunquam ueſtrum quiſquam re, fortunáq; domum auctior rediyt. Ecquis retulit aliquid ad coniugem, & liberos, præter odia, offenſiones, ſimultates publicas, priuatásq;? à quibus ſemper non ueſtra uirtute, innocentiáq;, ſed auxilio alieno tuti ſitis. At hercules cum ſtipendia nobis conſulibus, non tribunis ducibus, & in caſtris, non in foro faciebatis: & in acie ueſtrum clamorem hoſtes, non in concione patres Romani horrebant: præda parta agro ex hoſte capto, pleni fortunarum, gloriæq; ſimul publicæ, ſimul priuatæ, triumphantes domum ad penates redibatis: nunc oneratum ueſtris fortunis hoſtem abire ſinitis. Hærete affixi concionibus: et in foro uiuite: ſe-

quitur uos neceſſitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Equos, & Volſcos proficiſci: ante portas eſſe bellum. ſi inde non pellitur: iam intra mœnia erit, & arcem, & capitolium ſcandet: & in domos ueſtras uos perſequetur. Biennio ante ſenatus delectum haberi, & educi exercitum in Algidum iuſſit. ſedemus deſides domi mulierũ ritu inter nos, altercantes præſente pace læti, nec cernentes ex otio illo breui multiplex bellum rediturum. His ego gratiora dictu alia eſſe ſcio: ſed me uera pro gratis loqui, & ſi meum ingenium non moneret: neceſſitas cogit. uellem equidem uobis placere quirites: ſed multo malo uos ſaluos eſſe: qualicunq; erga me animo futuri eſtis. Natura hoc ita comparatum eſt: ut qui apud multitudinem ſua cauſa loquitur: gratior eo ſit, cuius mens nihil præter publicum commodum uidet. niſi forte aſſentatores publicos, plebicolas iſtos, qui uos nec in armis, nec in otio eſſe ſinunt: ueſtra uos cauſa incitare, & ſtimulare putatis. concitati aut honori, aut quæſtui illis eſtis. & quia in concordia ordinum nullos ſe uſqam eſſe uident: malæ rei ſe, quàm nullius, turbarum ac ſeditionum duces eſſe uolunt. Quarum rerum ſi uos tædium tandem capere poteſt: & patrum, ueſtroſq; antiquos mores uultis pro his nouis ſumere: nulla ſupplicia recuſo: niſi paucis diebus hos populatores agrorum noſtrorum fuſos, fugatoſq; caſtris ex uero: & à portis noſtris, mœnibuſq; ad illorum urbes hunc belli terrorem, quo nunc uos attoniti eſtis: tranſtulero. Raro alias tribuni popularis oratio acceptior plebi, quàm tunc ſeueriſſimi conſulis fuit. Iuuentus quoq;, quæ inter tales me-

tus detrectationem militiæ telũ acerrimum aduerſus patres habere ſolita erat: bellum, et arma ſpectabat. & agreſtium fuga, ſpoliatiq; in agris, & uulnerati fœdiora ijs, quæ ſubijciebantur oculis: nuntiantes totam urbem ira impleuere. In ſenatum ubi uentum eſt: ibi uero in Quintium omnes uerſi, ut unum uindicem maieſtatis romanæ intueri: et primores patrũ dignam dicere concionẽ imperio conſulari, dignã tot conſulatibus anteactis, dignam uita omni plena honorũ ſæpe geſtorum, ſæpius meritorum. alios conſules aut per proditionẽ dignitatis patrum plebi adulatos: aut acerbe tuendo iura ordinis aſperiorẽ domando multitudinẽ fecisse: T. Quintiũ orationẽ memorẽ maieſtatis patrũ, concordiæq; ordinũ, et temporũ in primis habuiſſe. orare eum, collegamq; ut capeſſerent remp. orare tribunos ut uno animo cum COSS. bellũ ab urbe, ac mœnibus propulſari uellẽt: plebẽq; obedientem in re tam trepida patribus præberẽt. appellare tribunos cõmunem patriam: auxiliũq; eorũ implorare, uaſtatis agris, urbe propè oppugnata. Cõſenſu omniũ delectus decernitur, habeturq;. conſules cum in concione pronuntiaſſent tempus non eſſe cauſas cognoſcendi: omnes iuniores poſtero die prima luce in campo martio adeſſent: cognoſcendis cauſis eorum, qui nomina non dediſſent: bello perfecto ſe daturos tempus: pro deſertore futurum, cuius non probaſſent cauſam: omnis iuuentus affuit poſtero die. cohortes ſibi quæque centuriones legerunt: bini ſenatores ſingulis cohortibus præpoſiti. Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus: ut ſigna eo ipſo die à quæſtoribus ex

ærario prompta, delataq́; in Campum quarta diei hora mota ex Campo ſint: exercitusq́; nouus paucis cohortibus ueterum militum uoluntate ſequentibus manſerit ad decimum lapidem. inſequens dies hoſtem in conſpectum dedit: caſtraq́; ad Corbionem caſtris ſunt coniuncta. tertio die cum ira Romanos, illos cum toties rebellaſſent, conſcientia culpæ, ac deſperatio irri taret: mora dimicandi nulla eſt facta. In exercitu romano cum duo conſules eſſent poteſtate pari: quod ſaluberrimum in adminiſtratione magnarum rerum eſt: ſumma imperij concedente Agrippa penes collegã erat. & prælatus ille facilitati ſummittentis ſe comiter reſpondebat, communicando conſilia, laudesq́;, & æquando imparem ſibi. In acie Quintius dextrum cornu, Agrippa ſiniſtrum tenuit: Sp. Poſthumio Albo legato datur media acies tuenda: legatum alterum P. Sulpitium equitibus præficiunt. Pedites ab dextro cornu egregie pugnauere, haud ſegniter reſiſtentibus Volſcis. P. Sulpitius per mediam hoſtium aciem cum equitatu perrupit. unde cum eadem reuerti poſſet ad ſuos, prius quàm hoſtis turbatos ordines reficeret: terga impugnare hoſtium ſatius uiſum eſt. momentoq́; temporis in aduerſam incurſando aciem in ancipiti terrore diſſipaſſet hoſtes: ni ſuo proprio eum prælio equites Volſcorum, & Equorum exceptum aliquandiu tenuiſſent. Ibi uero Sulpitius negare cunctandi tẽpus eſſe, circumuẽtos, interclusoſq́; ab ſuis uociferãs. ni equeſtre prælium connixi omni ui perficerent: nec fugare equitem integrum ſatis eſſe. conficerent equos, uiroſq́;: nequis reueheretur inde ad prælium, aut in

tegraret pugnam. non poſſe illos reſiſtere ſibi: quibus conferta peditum acies ceſſiſſet. Haud ſurdis auribus dicta: impreſſione una totum equitatum fudere: magnam uim ex equis præcipitauere: ipſos, equosq; ſpiculis confodêre. Is finis pugnæ equeſtris fuit. tunc adorti peditum aciem, nũtios ad conſules rei geſtæ mittunt: ubi iam inclinabatur hoſtium acies. nuntius deinde & uincentibus Romanis animos auxit: & referentes gradum perculit Equos. In media primum acie uinci cœpti: qua permiſſus equitatus turbauerat ordines. ſiniſtrũ deinde cornu ab Quintio conſule pelli cœptum. in dextro plurimũ laboris fuit. ibi Agrippa ætate, uiribusq; ferox cum omni parte pugnæ melius rem geri, quàm apud ſe uideret: accepta ſigna ab ſigniferis ipſe inferre, quædam iacere etiam in confertos hoſtes cœpit. cuius ignominiæ metu concitati milites inuaſere hoſtem. ita æquata ex omni parte uictoria eſt. Nuntius tum à Quintio uenit, uictorem iam ſe imminere hoſtium caſtris: nolle irrumpere antequàm ſciat debellatum & in ſiniſtro cornu eſſe. ſi iã fudiſſet hoſtes, conferret ad ſe ſigna: ut ſimul oĩs exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cum mutua gratulatione ad uictorem collegam, caſtraq; hoſtium uenit. ibi paucis defendentibus, momentoq; fuſis, ſine certamine in munitiones irrumpunt: prædaq; ingenti compotem exercitum, ſuis etiã rebus recuperatis, quæ populatione agrorum amiſſæ erant: reducunt. Triumphum nec ipſos poſtulaſſe, nec delatum ijs ab ſenatu accipio: nec traditur cauſa ſpreti, aut non ſperati honoris. ego quantum in tanto interuallo temporum

conijcio: cum Valerio, atq; Horatio conſulibus, qui præter Volſcos, & Equos Sabini etiam belli perfecti gloriam pepererant: negatus ab ſenatu triumphus eſſet: uerecundiæ fuit pro parte dimidia rerum conſulibus petere triumphum: ne etiam ſi impetraſſent, magis hominum ratio, quàm meritorum habita uideretur. Victoriã honeſtam ex hoſtibus partam turpe domi de finibus ſociorum iudicium populi deformauit. Aricini, atque Ardeates de ambiguo agro cum ſæpe bello certaſſent: multis inuicem cladibus feſſi iudicem populum Romanum cepere. Cum ad cauſam orandam ueniſſent: concilio populi à magiſtratibus dato magna cõtentione actum: iamq; editis teſtibus cum tribus uocari, & populum inire ſuffragium oporteret: conſurgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et ſi licet, inquit, cõſules de rep. dicere: errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cum ut uanum eum negarent conſules audiendum eſſe: uociferantemq; prodi publicam cauſam, ſummoueri iuſſiſſent: tribunos appellat. Tribuni, ut ferè ſemper reguntur à multitudine magis, quàm regunt: dedêre cupidæ audiendi plebi ut quæ uellet, Scaptius diceret. Ibi infit annum ſe tertium & octogeſimum agere: & in eo agro, de quo agitur, militaſſe non iuuenem, uiceſima iam ſtipendia merentem: cum ad Coriolos ſit bellatum: eo ſe rem uetuſtate obliteratam, cæterum ſuæ memoriæ infixam afferre. agrum, de quo ambigitur, finiũ coriolanorũ fuiſſe: captisq; Coriolis iure belli publicum populi Romani factum. mirari ſe quonam more Ardeates, Ariciniq;, cuius agri ius nunquam uſurpauerint incolumi coriolana re,

cum ſe à populo Romano, quem pro domino iudicem fecerint: intercepturos ſperent. Sibi exiguum uitæ tempus ſupereſſe: non potuiſſe ſe tamen inducere in animum, quin quē agrū miles pro parte uirili manu cepiſſet: eum ſenex quoq; uoce, qua una poſſet, uindicaret. magnopere ſe ſuadere populo ne inutili pudore ſuam ipſe cauſam damnaret. Conſules cum Scaptium non ſilentio modo, ſed cum aſſenſu etiam audiri animaduertiſſent: deos, homineſq; teſtantes flagitium ingens fieri, patrum primores accerſunt. cum his circumire tribunos: orare ne peſſimum facinus peiore exemplo admitterent, iudices in ſuam rem litem uertendo: cum præſertim, etiam ſi fas ſit curam emolumenti ſui iudicis eſſe, nequaquam tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum amittatur alienandis iniuria ſociorum animis. Nam famæ quidem, ac fidei damna maiora eſſe, quàm quæ æſtimari poſſent. Hoc legatos referre domū? hoc uulgari? hoc ſocios audire? hoc hoſtes? quo cū dolore hos? quo cum gaudio illos? Scaptione hoc concionali ſeni aſſignaturos putarent finitimos populos? clarū hoc fore imagine Scaptii populum Romanū quadruplatoris, et interceptoris litis alienæ perſonam laturum. quem enim hoc priuatæ rei iudicem feciſſe: ut ſibi controuerſioſam adiudicaret rem? Scaptium ipſum id quidē, et ſi præmortui iā ſit pudoris, non facturū. Hæc cōſules, hæc patres uociferātur: ſed plus cupiditas, et author cupiditatis Scaptius ualet. uocatæ tribus iudicauerunt agrum publicū populi Romani eſſe: nec abnuitur ita fuiſſe, ſi ad iudices alios itum foret. nunc haud ſanè qc

quam cauſæ bono leuatur dedecus iudicij. idq́; non Aricinis, Ardeatibus quàm patribus romanis fœdius, atq; acerbius uiſum. Reliquum anni quietum ab urbanis motibus, & ab externis manſit.

DECADIS PRIMAE LIBER QVARTVS.

h

OS SECVTI M. Genutius, et P. Curatius COSS. Fuit annus domi, foris q; infeſtus. nam anni principio et de connubio patrum, & plebis C. Canuleius tribunus plebis rogationem promulgauit: qua contaminari ſanguinem ſuum patres, confundiq́; iura gentium rebantur: & mentio primo ſenſim illata à tribunis, ut alterum ex plebe conſulem liceret fieri. eò proceſſit deinde, ut rogationem nouẽ tribuni promulgarent ut populo poteſtas eſſet, ſeu de plebe, ſeu de patribus uellet, conſules faciendi. Id uero ſi fieret: non uulgari modo cum infimis, ſed prorſus auferri à primoribus ad plebem ſummum imperiũ credebant. læti ergo audiere patres Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati deſciſſe: & Veientes depopulatos extrema agri romani: & Volſcos Equosq; ob communitam uerruginem fremere. adeo uel infelix bellũ ignominioſæ paci præferebant. His itaq; in maius etiã acceptis, ut inter ſtrepitum tot bellorum conticeſcerent actiones tribuniciæ: delectus haberi, bellũ, armaq́; ui ſumma apparari iubent: ſiquo

intentius poſſit

intentius poſſit quàm T. Quintio conſule, apparatum ſit. Tum C. Canuleius pauca in ſenatu uociferatus: nequicquam territando conſules auertere plebem à cura nouarum legum: nunquam eos ſe uiuo delectum habituros, ante quàm ea, quæ promulgata ab ſe, collegisq́; eſſent: plebes ſciuiſſet: & confeſtim ad concionem aduocauit. Eodem tempore & conſules ſenatum in tribunum, & tribunus populum in conſules incitabat, negabant conſules iam ultra ferri poſſe furores tribunicios: uentum iam ad finem eſſe: domi plus belli concitari, quàm foris: id adeo non plebis quàm patrum, neq; tribunorum magis quàm conſulum culpa accidere. cuius rei præmium ſit in ciuitate, eã maximis ſemper auctibus creſcere: ſic pace bonos, ſic bello fieri: maximum Romæ præmium ſeditionum eſſe: id & ſingulis, uniuerſisq́; ſemper honori fuiſſe. Reminiſcerentur quam maieſtatem ſenatus ipſi à patribus accepiſſent: quam liberis tradituri eſſent: & quemadmodum plebs gloriari poſſet auctiorẽ, ampliorem'q; eſſe. finem ergo non fieri, nec futuram: donec quàm felices ſeditiones, tam honorati ſeditionum authores eſſent. quas, quantasq́; res C. Canuleium aggreſſum, colluuionem gentium, perturbationem auſpiciorum publicorum, priuatorumq́; afferre: nequid ſynceri, nequid incontaminati ſit: ut diſcrimine omni ſublato, nec ſe quiſquam, nec ſuos nouerit. quam enim aliam uim connubia promiſcua habere: niſi ut ferarum prope ritu uulgentur concubitus plebis, patrumq;? ut qui natus ſit: ignoret cuius ſanguinis, quorum ſacrorum ſit: dimidius patrũ ſit, dimidius plebis, ne ſe cum qui-

dem ipſe concors. Parum id uideri, quod omnia diuina, humanaq́; turbentur: iã ad conſulatum uulgi turbatores accingi: & primo ut alter conſul ex plebe fieret, id modo ſermonibus tentaſſe: nunc rogari ut ſeu ex patribus, ſeu ex plebe uelit, populus conſules creet: & creaturos haud dubie ex plebe ſeditioſiſſimum quenq;. Canuleios igitur, Icilioſq́; conſules fore. ne id Iupiter optimus maximus ſineret: regiæ maieſtatis imperium eò recidere: & ſe millies morituros potius, quàm ut tantum dedecoris admitti patiantur. certum habere maiores quoq;, ſi diuinaſſent concedendo omnia non mitiorem in ſe plebem, ſed aſperiorẽ alia ex alijs iniquiora poſtulando cum prima impetraſſet, futuram: primo quamlibet dimicationem ſubituros fuiſſe potius, quàm eas leges ſibi imponi paterentur. quatum conceſſum ſit de tribunis, iterum conceſſum eſſe. finem non fieri poſſe in eadem ciuitate tribunos plebis, & patres eſſe: aut hunc ordinem, aut illum magiſtratum tollendum eſſe: potiusq́; ſerò, quàm nunquã obuiam eundum audaciæ, temeritatiq́;. illine ut impune primo diſcordias ſerentes concitent finitima bella? deinde aduerſus ea, quæ concitauerint: armari ciuitatem, defendiq́; prohibeant? & cum hoſtes tantum non accerſierint: exercitus conſcribi aduerſus hoſtes non patiantur? Sed audeat Canuleius in ſenatu proloqui ſe, niſi ſuas leges tanquam uictoris patres accipi ſinant: delectum haberi prohibiturũ. quid eſſe aliud, quàm minari ſe proditurum patriam? oppugnari, atq; capi paſſurum? quid eam uocem animorum non plebi romanæ, ſed Volſcis, & Equis, & Veientibus allatu-

ram? non'ne Canuleio duce ſe ſperaturos capitolium, atq; arcem ſcandere poſſe: ſi patribus tribuni cum iure, ac maieſtate adempta animos etiā eripuerint? conſules paratos eſſe duces prius aduerſus ſcelus ciuium, quàm aduerſus hoſtium arma. Cum maxime hæc in ſenatu agerentur: Canuleius pro legibus ſuis, & aduerſus conſules ita diſſeruit. Quantopere uos quirites contemnerent patres: quàm indignos ducerent, qui una ſecum urbe intra eadem mœnia uiueretis: ſæpe equidem & ante uideor animaduertiſſe: nunc tamen maxime: quod adeo atroces in has rogationes noſtras coorti ſunt: quibus quid aliud, quàm admonemus ciues nos eorum eſſe? etſi non eaſdem opes habere, eandem tamen patriam incolere? Altera connubium petimus: quod finitimis, externiſq; dari ſolet. nos quidem ciuitatem, quæ plus quàm connubium eſt: hoſtibus ēt uictis dedimus. altera nihil noui ferimus: ſed id, quod populi eſt, repetimus, atq; uſurpamus: ut quibus uelit, populus romanus honores mandet. Quid tandem eſt cur cœlum, ac terras miſceant? cur in me impetus modo pene in ſenatu ſit factus? negent ſe manibus temperaturos: uiolaturoſq; denuntient ſacroſanctam poteſtatem. ſi populo Romano liberum ſuffragium datur, ut quibus uelit, conſulatum mandet: & non præciditur ſpes plebeio quoq;, ſi dignus ſummo honore erit, adipiſcendi ſummi honoris: ſtare urbs hæc non poterit? de imperio actum eſt? & perinde hoc ualet: plebeius ne conſul fiat, tanquam ſeruum, aut libertinum aliquis conſulem futurum dicat. Ecquid, ſentitis in quanto contemptu uiuatis? Lucis uobis huius partem ſi

liceat, adimant. quod ſpiratis, quod uocem mittitis, q̄d formas hominum habetis, indignantur. quin etiam (ſi dijs placet) nefas aiunt eſſe conſulem plebeium fieri. Obſecro uos, ſi non ad faſtos, non ad commentarios pontificum admittimur: ne ea quidem ſcimus, quæ omnes peregrini etiam ſciunt: conſules in locum regum ſucceſſiſſe: nec aut iuris, aut maieſtatis quicquam habere, quod non in regibus ante fuerit: en unquā creditis fando auditum eſſe Numam Pompilium non modo non patricium, ſed ne ciuem quidem romanum ex Sabino agro acitum, populi iuſſu, patribus authoribus Romæ regnaſſe? L. deinde Tarquinium non romanæ modo, ſed ne italicæ quidem gentis, Demarati Chorinthij filium, incolam ab Tarquinijs uiuis liberis Anci regem factum? Seruium Tullium poſt hunc captiua Corniculana natū, patre nullo, matre ſerua, ingenio & uirtute regnum tenuiſſe? quid enim de T. Tatio Sabino dicam? quem ipſe Romulus parens urbis in ſocietatem regni accepit. Ergo dum nullum faſtiditur genus, in quo eniteret uirtus: creuit imperiū romanum. pœniteat nunc uos plebeij conſulis: cum maiores noſtri aduenas reges non faſtidierint. & ne regibus quidem exactis clauſa urbs fuerit peregrinæ uirtuti: Claudiam certe gentem poſt reges exactos ex Sabinis non in ciuitatem modo accepimus, ſed etiam in patriciorum numerum. Ex peregrino'ne patricius, deinde conſul fiat? ciuis romanus ſi ſit ex plebe, præciſa conſulatus ſpes erit? Vtrum tandē non credimus fieri poſſe, ut uir fortis, ac ſtrenuus, pace, belloq; bonus ex plebe ſit Numæ, L. Tarquinio, Seruio Tullio

ſimilis? an'ne ſi ſit quidem, ad gubernacula reip. ac cedere eum patiemur? potius'q; decemuiris teterrimis mortalium, qui tum omnes ex patribus erant: quàm optimus regum nouis hominibus ſimiles conſules ſumus habituri? At enim nemo poſt reges exactos de plebe conſul fuit. quid poſtea? nulla'ne res noua inſtitui debet? et quod nondum eſt factum: (multa enim nondum ſunt facta in nouo populo) ea'ne ſi utilia quidem ſunt, fieri oportet? Pontifices, augures Romulo regnante nulli erant: ab Numa Pompilio creati ſunt. cenſus in ciuitate, & deſcriptio centuriarũ, claſſium'q; non erat: ab Seruio Tullio eſt facta. conſules nunquam fuerant: regibus exactis creati ſunt. dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat: apud patres eſſe cœpit. tribuni plebis, ædiles, quæſtores nulli erant: inſtitutum eſt ut fierent. decemuiros legibus ſcribendis intra decem hos annos & creauimus, et è republica ſuſtulimus. Quis dubitat quin in æternum urbe condita, in immenſum creſcente, noua imperia, ſacerdotia, iura gentium, hominum'q; inſtituantur? Hoc ipſum, ne connubium patribus cum plebe eſſet: non decemuiri tulerunt paucis his annis peſſimo exẽplo cum ſumma iniuria plebis? an eſſe ulla maior, aut inſignior contumelia poteſt, quàm partem ciuitatis uelut contaminatam indignam connubio haberi? quid eſt aliud, quàm exilium intra eadem mœnia, quàm relegationem pati? ne affinitatibus, ne propinqtatibus immiſceamur, cauent: ne ſocietur ſanguis. quid hoc ſi polluit nobilitatem iſtam ueſtram? quam pleriq; oriundi ex Albanis, et Sabinis non genere, nec ſanguine, ſed per coopta

tionem in patres, habetis: aut à regibus lecti, aut poſt reges exactos iuſſu populi ſyncæram ſeruare priuatis conſilijs non poteratis, nec ducendo ex plebe, neq; ueſtras filias, ſororesq́; etiam ei nubere ſinendo è patribus. Nemo plebeius patriciæ uirgini uim afferret: patriciorum iſta libido eſt: nemo inuitum pactionem nuptialem quenquam facere coegiſſet. uerumenimuero lege id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt. cur enim nō conſertis ne ſit connubium diuitibus, ac pauperibus? quod priuatorum conſiliorum ubiq; ſemper fuit, ut in quam cuiq; fœminæ conueniſſet domum, nuberet: ex qua pactus eſſet uir domo, in matrimonium duceret: id uos ſub legis ſuperbiſſimæ uincula conijcitis: qua dirimatis ſocietatem ciuilem: duasq; ex una ciuitate faciatis. Cur non ſancitis ne uicinus patricio ſit plebeius? ne eodem itinere eat? ne idem conuiuium ineat? ne in foro eodem conſiſtat? quid enim in re eſt aliud, ſi plebeiam patricius duxerit? ſi patriciam plebeius? Quid iuris tandem mutatur? nempe patrem ſequuntur liberi. nec quod nos ex connubio ueſtro petimus, quicquam eſt: præterquam ut hominum, ut ciuium numero ſimus. nec uos (niſi in contumeliā, ignominiamq́; noſtram certare iuuat) quod contendatis quicquā eſt. Deniq; utrum tandem populi Romani, an ueſtrū ſummum imperium eſt? regibus exactis utrum uobis dominatio, an omnibus æqua libertas parta eſt? Oportet licere populo Romano, ſi uelit iubere legē. an ut quæq; rogatio promulgata erit: uos delectum pro pœna decernetis? & ſimul ego tribunus uocare tribus in ſuffragi

um cœpero: tu ſtatim conſul ſacramento iuniores adiges? & in caſtra educes? & minaberis plebi? minaberis tribuno? Quid ſi non quantum iſtæ minæ aduerſus plebis conſenſum ualerent, bis iam experti eſſetis? ſcilicet quia uobis conſultum uolebatis, certamine abſtinuiſtis? an ideo non eſt dimicatum, quod quæ pars firmior, eadem modeſtior fuit? Nec nunc erit certamē quirites: animos ueſtros illi tentabunt ſemper: uires nō experiētur. Itaq; ad bella iſta ſeu falſa, ſeu uera ſunt, conſules parata uobis plebs eſt: ſi connubijs redditis, unam hanc ciuitatem tandem facitis: ſi coaleſcere, ſi iungi, miſceriq; uobis priuatis neceſſitudinibus poſſunt: ſi ſpes, ſi aditus ad honores uiris ſtrenuis, & fortibus datur: ſi in conſortio, ſi in ſocietate reipublicæ eſſe: ſi, quod æquæ libertatis eſt, inuicem annuis magiſtratibus parere, atq; imperitare licet. ſi hæc impediet aliquis: ferte ſermonibus, & multiplicate fama bella. nemo eſt nomen daturus: nemo arma capturus: nemo dimicaturus, pro ſuperbis dominis: cum quibus nec in republica honorum, nec in priuata connubij ſocietas eſt. Cum in concionem & conſules proceſſiſſent: & res à perpetuis orationibus in altercationē uertiſſet: interroganti tribuno cur plebeium conſulem fieri non oporteret? ut fortaſſe uere, ſic parum utiliter in præſens certamen reſpondit: quod nemo plebeius auſpicia haberet: ideoq; decemuiros connubium dire mиſſe, ne incerta prole auſpicia turbarentur. plebes ad id maxime indignatione exarſit: quod auſpicari tanquam inuiſi dijs immortalibus negarentur poſſe. Nec ante finis contentionum fuit: cum & tribunum acer

rimum authorem plebes nacta eſſet: & ipſa cum eo pertinacia certaret: quam uicti tandē patres ut de connubio ferretur, conſenſere: ita maxime rati contentionem de plebeijs conſulibus tribunos aut totam depoſituros, aut poſt bellum dilaturos eſſe: contentamq́; interim connubio plebem paratam delectui fore. Cum Canuleius uictoria de patribus, & plebis fauore ingens eſſet: accenſi alij tribuni ad certamen pro rogatione ſua ſumma ui pugnant: & creſcente in dies fama belli delectum impediunt. Conſules, cum per ſenatum intercedentibus tribunis nihil agi poſſet: conſilia principum domi habebant. apparebat aut hoſtibus, aut ciuibus de uictoria concedendum eſſe. Soli ex conſularibus Valerius, atq; Horatius non intererant conſilijs. C. Claudij ſententia conſules armabat in tribunos: Quintiorum, Cincinnatiq́;, & Capitolini ſententiæ abhorrebant à cæde, uiolandisq́; quos fœdere icto cum plebe ſacroſanctos accepiſſent. Per hæc conſilia eò deducta res eſt: ut tribunos militum conſulari poteſtate promiſcue ex patribus, ac plebe creari ſinerent: de conſulibus creandis nihil mutaretur. eoq; contenti tribuni, contenta plebs fuit. Comitia tribunis conſulari poteſtate tribus creandis indicuntur. quibus indictis extemplo quicunq; aliqd ſeditioſe dixerat, aut fecerat: hunc q̄ maximè tribunicij & prehenſare homines, & concurſare toto foro candidati cœpere: ut patricios deſperatio primo irritata plebe adipiſcendi honoris, deinde indignatio ſi cum his gerendus eſſet honos, deterreret. poſtremo coacti tamen à primoribus petiere ne ceſſiſſe poſſeſſione reip. uiderentur. Euentus eo

rum comitiorum docuit alios animos in contentione libertatis, dignitatisq́; alios ſecundum depoſita certamina incorrupto iudicio eſſe. tribunos enim omnes patricios creauit populus, contentus eo, quod ratio habitā plebeiorum eſſet. Hanc modeſtiam, æquitatemq́; et altitudinem animi ubi nunc in uno inueneris, quæ tū populi uniuerſi fuit? Anno trecenteſimo decimo quàm urbs Roma condita erat, primū tribuni militum pro conſulibus magiſtratum ineunt, A. Sempronius Atratinus, L. Atilius, T. Cæcilius: quorum in magiſtratu concordia domi, pacem etiam foris præbuit. Sunt, q propter adiectum Equorum, Volſcorumq; bello, & Ardeatium defectioni Veiens bellum, quia duo conſules obire tot ſimul bella nequirent: tribunos militum tres creatos dicant, ſine mentione promulgatæ legis de conſulibus creandis ex plebe, & imperio, et inſignibus conſularibus uſos. non tamen pro firmato iam ſtetit magiſtratus eius ius: quia tertio menſe quàm inierunt, augurum decreto perinde ac uitio creati honore abiere: quod C. Curiatius, qui comitijs eorum præfuerat: parum recte tabernaculum cepiſſet. Legati ab Ardeatibus Romam uenerunt, ita de iniuria querentes, ut ſi demeretur ea, in fœdere atq; amicitia manſuros reſtituto agro appareret. Ab ſenatu reſponſum eſt iudicium populi reſcindi ab ſenatu non poſſe, præterquam quod nullo nec exemplo, nec iure fieret, concordiæ etiam ordinum cauſa. ſi Ardeates ſua tempora expectare uelint: arbitriumq; ſenatui leuandæ iniuriæ ſuæ permittant: fore ut poſtmodum gaudeant ſe iræ moderatos: ſciantq; patribus æque curæ fuiſſe nequa

iniuria in eos oriretur: ac ne orta diuturna eſſet. Ita legati cum ſe rem integram relaturos dixiſſent, comiter dimiſſi. Patricij, cum ſine curuli magiſtratu resp. eſſet: coiere: & interregem creauere. contentio conſules'ne, an tribuni militum crearentur, in interregno rem dies complures tenuit. Interrex, ac ſenatus conſulum comitia, tribuni plebis, & plebs tribunorum militum ut habeantur, tendunt. Vicerunt patres: quia et plebs patricijs ſeu hunc, ſeu illum delatura honorem, fruſtra certare ſuperſedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio ſua, quàm quibus ut indigni præterirentur. tribuni quoq; plebis certamen ſine effectu in beneficio apud primores patrum reliquere. T. Quintius Barbatus interrex conſules creat L. Papyrium Mugilanum, L. Sẽpronium Atratinum. His conſulibus cum Ardeatibus fœdus renouatum eſt: id'q; monimenti eſt conſules eos illo anno fuiſſe: qui neq; in annalibus priſcis, neq; in libris magiſtratuum inueniuntur. credo quod tribuni militum initio anni fuerunt. eo, perinde acſi totum annum in imperio fuerint ſuffectis his conſulibus: prætermiſſa nomina conſulum horum. Licinius Macer author eſt & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inuentis. Et foris, cum tot terrores à finitimis oſtentati eſſent: & domi otium fuit. Hunc annum, ſeu tribunos modo, ſeu tribunis ſuffectos conſules quoq; habuit: ſequitur annus haud dubiis conſulibus M. Geganio Macrino iterum, T. Quintio Capitolino quintum conſule. Idem hic annus cenſuræ initium fuit, rei à parua origine ortæ: quæ dein

de tanto incremento aucta eſt: ut morum, diſciplinæ'q; romanæ penes eam regimen, ſenatus equitum'q; centurijs decoris, dedecoris'q; diſcrimen ſub ditione eius magiſtratus, publicorum ius, priuatorum'q; locorum, uectigalia populi Romani ſub nutu, atq; arbitrio eſſent. Ortum autem initium rei eſt: quod in populo per multos annos incenſo neq; differri cenſus poterat: neq; conſulibus, cum tot populorum bella imminerent: operæ erat id negotium agere. mentio illata ab ſenatu eſt rē operoſam, ac minime conſularem ſuo proprio magiſtratu egere: cui ſcribarum miniſterium, cuſtodiæ'q; et tabularum cura, cui arbitrium formulæ cenſendi ſubijceretur. Et patres quanquam rem paruam, tamen quo plures patricij magiſtratus in rep. eſſent: læti accepere: id quod euenit, futurum credo etiam rati: ut mox ope eorū, qui præeſſent ipſi honori: ius, maieſtatem'q; adijcerent. & tribuni id, quod tunc erat magis neceſſarium, quàm ſpecioſi miniſterij procurationem intuētes, ne in paruis quoq; rebus incommode aduerſarentur: haud ſanè tetendere. cum à primoribus ciuitatis ſpretus honor eſſet: Papyrium, Sempronium'q;, quorū de conſulatu dubitabatur: ut eo magiſtratu parum ſolidum conſulatum explerent: cenſui agendo populus ſuffragijs præfecit. cenſores ab re appellati ſunt. Dū hæc Romæ geruntur: legati ab Ardea ueniunt pro ueterrima ſocietate, renouato'q; fœdere recenti auxiliū propè euerſæ urbi implorantes. frui nanq; pace optimo conſilio cum populo Romano ſeruata per inteſtina arma non licuit. quorum cauſa, atq; initium traditur ex certamine factionum ortum: quæ fuere, eruntq; plu

ribus populis magis exitio, quàm bella externa, q̃ fa
mes, morbi'ue, quæ'q; alia in deûm iras uelut ultima
publicorum malorum uertunt. Virginem plebeij gene
ris maxime forma notam petiere iuuenes: alter uirgi
ni genere par, tutoribus fretus: qui et ipſi eiuſdem cor
poris erant: nobilis alter nulla re, præter quàm for-
ma captus. adiuuabant eum optimatium ſtudia: per
quæ in domum quoq; puellæ certamen partium pe-
netrauit. nobilis ſuperior iudicio matris eſſe: quæ quã
ſplendidiſſimis nuptijs iungi puellam uolebat. tutores
in ea quoq; re partium memores ad ſuum tendere.
cum res peragi intra parietes nequiſſet: uentum in ius
eſt. poſtulatu audito matris, tutorum'q;, magiſtratus ſe=
cundum parentis arbitrium dant ius nuptiarum. ſed
uis potentior fuit. nanq; tutores inter ſuæ partis ho-
mines de iniuria decreti palàm in foro concionati,
manu facta uirginẽ ex domo matris rapiunt. aduer=
ſus quos eo infeſtior coorta optimatium acies ſequitur
accenſum iniuria iuuenem. fit prælium atrox. pulſa
plebs nihil romanæ plebi ſimilis, armata ex urbe pro
fecta colle quodam capto in agros optimatium cum
ferro, igni'q; excurſiones facit. urbem quoq; omnis etiã
expertem ante certaminis multitudine opificum ad
ſpem prædæ aduocata, obſidere parat. nec ulla ſpecies,
clades'q; belli abeſt: uelut contacta ciuitate rabie duo-
rum iuuenum, funeſtas nuptias ex occaſu patriæ pe=
tentium. Parum parti utriq; domi armorum, belli'q;
eſt uiſum: optimates Romanos ad auxilium urbis ob=
ſeſſæ, plebs ad expugnandam ſecum Ardeam Volſcos
exciuere. Priores Volſci duce Equo Ciuilio Ardeam

uenere: & mœnibus hoſtium vallum obiecere. Quod ubi Romam eſt nunciatum: extemplo M. Gegainius conſul cum exercitu profectus tria millia paſſuũ ab hoſte locum caſtris cepit: præcipitiq; iam die curare corpora milites iubet. quarta deinde uigilia ſigna profert: cœptumq; opus adeo approperatum eſt: ut ſole orto Volſci firmiore ſe munimento ab Romanis circumuallatos quàm à ſe urbem uiderent. & alia parte conſul muro Ardeæ brachium iniunxerat: qua ex oppido ſui commeare poſſent. Volſcus imperator, qui ad eam diẽ non commeatu præparato, ſed ex populatione agrorum rapto in diem frumento aluiſſet militem: poſtquã ſeptus uallo repente inops omnium rerum erat: ad colloquium conſule euocato, ſi ſoluendæ obſidionis cauſa uenerit Romanus: abducturum ſe inde Volſcos ait. Aduerſus ea conſul, uictis conditiones accipiendas eſſe, non ferendas reſpondit: neq; ut uenerint ad oppugnadnos ſocios populi Romani ſuo arbitrio, ita abituros Volſcos eſſe. dedi imperatorem, arma poni iubet, fatentes uictos ſe eſſe, & imperio parere: aliter tam abeuntibus, quàm manentibus ſe hoſtem infenſum uictoriam potius ex Volſcis, quàm pacem infidam Romam relaturum. Volſci exiguam ſpem in armis, alia undiq; abſciſa cum tentaſſent: præter cætera aduerſa loco quoque iniquo ad pugnam congreſſi, iniquiore ad fugam, cum ab omni parte cæderentur: ad preces à certamine uerſi, dedito imperatore, traditiſq; armis ſub iugum miſſi cum ſingulis ueſtimentis ignominiæ, cladiſq; pleni dimittuntur. & cum haud procul urbe Thuſculo conſediſſent: uetere Thu=

ſculanorum odio inermes oppreſſi dederunt pœnas, uix nuntijs cædis relictis. Romanus conſul Ardeæ turbatas ſeditione res, principibus eius motus ſecuri percuſſis, bonisq; eorum in publicum Ardeatium redactis compoſuit: demptamq; iniuriam iudicij tanto beneficio populi Romani Ardeates credebant. ſenatui ſupereſſe aliquid ad delendum publicæ auaritiæ monimentum uidebatur. Conſul triumphans in urbẽ redit, Ciuilio duce Volſcorũ ante currum ducto, prælatisq; ſpolijs, quibus dearmatum exercitum hoſtium ſub iugum miſerat. Aequauit, quod haud facile eſt, Quintius conſul togatus armati gloriam collegæ: qua concordiæ, pacisq; domeſticam curã iura infimis, ſummisq; moderando ita tenuit: ut eum & patres ſeuerum conſulem, & plebs ſatis comem crediderint: & aduerſus tribunos authoritate plura, quàm certamine tenuit. quinq; conſulatus eodem tenore geſti, uitaq; omnis conſulariter acta, uerendum pene ipſum magis, quàm honorem faciebant. eo tribunorum militariũ nulla mentio his conſulibus fuit. conſules creant M. Fabium Vibulanum, Poſthumium Ebutium Cornicinem, Fabius, & Ebutius conſules quo maiori gloriæ rerum domi, forisq; geſtarum ſuccedere ſe cernebant: maxime autem memorabilem annum apud finitimos ſocios, hoſtesq; eſſe: quod Ardeatibus in re præcipiti tanta foret cura ſubuentum: eo impenſius ut delerent prorſus ex animis hominum infamiam iudicij, ſenatusconſultum fecerunt: ut, quoniam ciuitas Ardeatium inteſtino tumultu redacta ad paucos eſſet: coloni eo præſidij cauſa aduerſus Volſcos ſcriberentur. Hoc pa

iam relatum in tabulas: ut plebem, tribunosq; falleret iudicij reſcindendi conſilium initum. conſenſerant autem ut multo maiore parte Rutulorum colonorum, quàm Romanorum ſcripta, nec ager ullus diuideretur, niſi is qui interceptus iudicio infami erat: nec ulli prius Romano ibi, q̃ oĩbus Rutulis diuiſus eẽt: gleba ulla agri aſſignaretur. Sic ager ad Ardeates redijt. triũuiri ad coloniã Ardeã deducendã creati Agrippa Menenius, T. Cluilius Siculus, M. Ebucius Helua. q præter minime populare miniſteriũ agro aſſignãdo socijs. quem populus Romanus ſuum iudicaſſet: cũ plebem offendiſſent: ne primoribus quidem patrum ſatis accepti, quod nihil gratiæ cuiuſquam dederant: uexationes ad populum iam die dicta ab tribunis, coloni aſcripti remanendo in colonia, quam teſtem integritatis, iuſtitiæq; habebant: uitauere. Pax domi foris q; fuit, et hoc, & inſequenti anno. Caio Furio Pacilio, et M. Papyrio Craſſo COSS. ludi ab decemuiris per ſeceſſionem plebis à patribus ex ſenatusconſulto uoti, eo anno facti ſunt. Cauſa ſeditionum nequicquam à Petilio quæſita. qui tribunus plebis iterum ea ipſa denuntiando factus, neq; ut de agris diuidendis plebĩ referrent conſules ad ſenatum, peruincere potuit: & cum magno certamine obtinuiſſet ut conſulerentur patres conſulum, an tribunorum placeret comitia haberi: conſules creari iuſſi ſunt. ludribrioq; erant minæ tribuni denuntiantis ſe delectum impediturum: cum quietis finitimis neq; bello, neq; belli apparatu opus eſſet. Sequitur hanc tranquillitatem rerum annus Proculo Geganio Macerino, L. Menenio Lanato conſuli

bus, multiplici clade ac periculo inſignis, ſeditionibus fame, regno propè per largitionis dulcedinem in ceruices accepto. Vnum abfuit bellum externum: quo ſi aggrauatæ res eſſent: uix ope deorum omnium reſiſti potuiſſet. Cœpere à fame mala: ſeu aduerſus annus frugibus fuit: ſeu dulcedine concionum, & urbis deſerto agrorum cultu. nam utrunq; traditur. & patres plebem deſidem, & tribuni plebis nunc fraudem, nunc negligentiam conſulum accuſabant. Poſtremo perpulere plebem haud aduerſante ſenatu ut L. Minutius præfectus annonæ crearetur, felicior in eo magiſtratu ad cuſtodiã libertatis futurus, quàm ad curationem miniſterij ſui: quanquã poſtremo annonæ quoq; leuatæ haud immeritam gratiã et gloriã tulit. Qui cũ multis circa finitimos populos legatõibus terra mariq; nequicquam miſſis, niſi quod ex Hetruria haud ita multum frumenti aduectum eſt: ut nullum momentum annonæ feciſſet: & reuolutus ad diſpenſationem inopiæ confiteri cogendo frumentum, & uendere quod uſu menſtruo ſupereſſet: fraudandoq; partem diurni cibi, ſeruitia criminando inde, et obijciendo iræ populi frumentarios, acerba inquiſitione aperiret magis, quàm leuaret inopiam. multi ex plebe ſpe amiſſa potius, quàm ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obuolutis ſe in Tyberim præcipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equeſtri ordine ut illis temporibus prædiues rem utilem peſſimo exemplo peiore conſilio eſt aggreſſus. frumento nanq; ex Hetruria priuata pecunia per hoſpitum, clientiumq; miniſteria coempto (quæ credo ipſa res ad leuandam publica cura annonam impedimento

nam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere inſtituit: plebemq; hoc munere delinitam, quacunq; incederet conſpectus, elatusq; ſupra modum hominis priuati ſecum trahere, haud dubium conſulatum ei fauore, ac ſpe deſpondentem. Ipſe, ut eſt animus humanus inſatiabilis eo quod fortuna ſpondet: ad altiora, & non conceſſa tendere: & quoniam conſulatus quoq; eripiendus inuitis patribus eſſet: de regno agitare. id unũ dignum tanto apparatu conſiliorum, & certaminum, quod ingens exudandum eſſet: præmiũ fore. Iam comitia conſularia inſtabant: quæ res eum nec dum compoſitis, maturis ue ſatis conſilijs oppreſſit. Conſul ſextum creatus T. Quintius Capitolinus minime opportunus uir nouanti res: collega additur ei Agrippa Menenius: cui Lanato erat cognomen: & L. Minutius præfectus annonæ ſeu refectus, ſeu quo ad res poſceret, in incertum creatus. nihil enim conſtat, niſi in libros linteos utroq; anno relatum inter magiſtratus præfecti nomen. Hic Minutius eandem reip. curationem agens, quam Melius priuatim agendam ſuſceperat: cum in utraq; domo genus idem hominum uerſaretur: rem compertam ad ſenatum refert: tela in domum Melij conferri: eumq; conciones domi habere: ac non dubia regni conſilia eſſe: tempus agendæ rei nondum ſtare: cætera iam conueniſſe: & tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem: & partita ducibus multitudinis miniſteria eſſe. ſerius ſe pene, quàm tutum fuerit, ne cuius incerti, uaniq; author eſſet: ea deferre. Quæ poſtquam ſunt audita: & undiq; primores patrum & prioris anni conſules

increparent, quod eas largitiones, cœtuſq́; plebis in priuata domo paſſi eſſent fieri: & nouos conſules: qđ expectaſſent donec à præfecto annonæ tanta res ad ſenatum deferretur: quæ conſulē non authorē ſolum deſyderaret, ſed etiam uindicem: tum T. Quintius cõſules immerito increpari ait: qui conſtricti legibus de prouocatione ad diſſoluendum imperiū latis, nequaquam tantum uirium in magiſtratu ad eam rem pro atrocitate uindicandam, quantum animi haberent. opus eſſe non forti ſolum uiro, ſed etiā libero, exolutoq́; legum uinculis. Itaq; ſe dictatorem L. Quintiū dicturum. ibi animum parē tantæ poteſtati eſſe. Approbantibus cunctis primo Quintius abnuere, et, q̄d ſibi uellent rogitare, qui ſe ætate exacta tantæ dimicationi obijcerent? Dein cum undiq; plus in illo ſenili animo non conſilij modo, ſed etiā uirtutis eſſe, quàm in omnibus alijs dicerēt: laudibuſq́; haud immeritis onerarent: et conſul nihil remitteret: precatus tandem deos immortales Cincinnatus ne ſenectus ſua in tam trepidis rebus damno, dedecori'ue reip. eſſet: dictator à conſule dicitur. ipſe deinde C. Seruilium Halā magiſtrum equitum dicit. Poſtero die diſpoſitis præſidijs cum in forum deſcendiſſet: conuerſaq́; in eum plebs nouitate rei, ac miraculo eſſet: et Meliani, atq; ipſe dux eorum in ſe intentam uim tanti imperij cernerent: expertes conſiliorum regni, qui tumultus, quod bellum repens aut dictatoriam maieſtatem, aut Quintium poſt octogeſimum annum rectorem reipublicæ quæſiſſet? rogitarent: miſſus ab dictatore Seruilius magiſter equitum ad Melium, uocat te inquit di-

ctatori. cum pauidus ille quid uellet quæreret: Ser-
uiliuſq; cauſam dicendam eſſe proponeret: crimenq;
à Minutio delatum ad ſenatum diluendum: tunc
Melius recipere ſe in cateruam ſuorum: & pri-
mum circunſpectans terguerſari: poſtremo cum ap-
paritor iuſſu magiſtri equitum duceret: ereptus à cir-
cunſtantibus, fugienſq; fidem plebis romanæ implora
re: & opprimi ſe conſenſu patrum dicere, quod plebi
benigne feciſſet: orare ut opem ſibi ultimo in diſcri-
mine ferrent: ne'ue ante oculos ſuos trucidari ſinerēt.
Hæc cum uociferantem aſſecutus Hala Seruilius obtrū
cat: reſperſuſq; cruore obtrūcati ſtipatus caterua patri
ciorum iuuenum dictatori renuntiat uocatum ad eū
Meliū repulſo apparitore concitantem multitudinem
pœnam meritam habere. Tum dictator, macte uir-
tute inqt C. Seruili eſto, liberata republica. tumultuan
tem deinde multitudinem incerta exiſtimatione facti
ad concionem uocari iuſſit: et Melium iure cæſum pro
nuntiauit, etiam ſi regni crimine inſons fuerit: qui uo
catus à magiſtro equitū ad dictatorem non ueniſſet.
ſe ad cauſam cognoſcendam conſediſſe: qua cognita, ha
biturum fuiſſe Melium ſimilem cauſæ fortunā. uim pa
rantem ne iudicio ſe committeret, ui coercitum eſſe. nec cū
eo tanquam cum ciue agendum fuiſſe: qui natus in li
bero populo inter iura, legeſq;, ex qua urbe reges exa
ctos ſciret: eodē'q; anno ſororis filios regis, & liberos
conſulis liberatoris patriæ propter pactionem indica
tam recipiendorum in urbem regum à patre ſecuri eſ
ſe percuſſos: ex qua Collatinum Tarquinium con
ſulem nominis odio abdicare ſe magiſtratu, atque

exulare iuſſum: in qua de Sp. Caſſio poſt aliquot annos propter conſilia inita de regno ſupplicium ſumptum: in qua nuper decemuiros bonis, exilio, capite multatos ob ſuperbiam regiam: in ea Sp. Melius ſpem regni conceperit. & quis homo? quanquam nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiquam ad dominationem pandere uiam: ſed tamen Claudios, Caſſios conſulatibus, decemuiratibus ſuis, maiorumq́; honoribus, ſplendore familiarum ſuſtuliſſe animos: quod nefas fuerit. Sp. Melium, cui tribunatus plebis magis optandus, quàm ſperandus fuerit: frumentarium diuitem bilibre farris ſperaſſe libertatem ſe ciuium ſuorum emiſſe: aboq; obijciendo ratum uictorē finitimorum omnium populum in ſeruitutem perlici poſſe, ut quem ſenatorem concoquere ciuitas uix poſſet, regem ferret, Romuli conditoris ab dijs orti, recepti ad deos, inſignia atq; imperiū habentem: non pro ſcelere id magis, quàm pro monſtro habendum. Nec ſatis eſſe ſanguine eius expiatum, niſi tecta, parietesq́;, intra quæ tantum amentiæ conceptum eſſet: diſſiparentur: bonaq; contacta pretijs regni mercandi publicarētur. Iubere itaq; quæſtores uendere ea bona, atque in publicum redigere. domum deinde, ut in monimento area eſſet oppreſſæ nefariæ ſpei: dirui extemplo iuſſit. id Equimelium appellatum eſt. L. Minutius boue aurato extra portam trigeminam eſt donatus, ne plebe quidem inuita: quia frumentum melianum aſſibus in modios æſtimatum plebi diuiſit. Hunc Minutiū apud quoſdam authores tranſiſſe à patribus ad plebem, undecimumq́; tribunum plebis cooptatum, ſeditionē mo

tam ex meliana cæde ſedaſſe inuenio. cæterum uix credibile eſt numerum tribunorum patres augeri paſſos; idq; potiſſimum exemplum à patricio homine introductum: nec deinde id plebi conceſſum ſemel obtinuiſſe, aut certe tentaſſe. ſed ante omnia refellit falſum imaginis titulum paucis ante annis lege cautum, ne tribunis collegam cooptare liceret. Q. Cecilius, Q. Iunius, Sex. Titinnius ſoli ex collegio tribunorum neq; tulerant de honoribus Minutij legem, & criminari nunc Minutium, nunc Seruilium apud plebem: queriq; indignam necem Melij non deſtiterant. peruicerant igitur ut tribunorum militum potius, quàm conſulum comitia haberentur, haud dubij quin ſex lectis (tot enim iam creari licebat) & plebeij aliqui profitendo ſe ultores fore melianæ cædis crearētur. Plebs quanquam agitata multis eo anno, & uarijs motibus erat: nec plures quàm tres tribunos conſulari poteſtate creauit: & in ijs L. Quintium Cincinnati filium: ex cuius dictaturæ inuidia tumultus quærebatur. prælatus ſuffragijs Quintio Mamercus, Aemilius, uir ſummæ dignitatis L. Iulium tertium creât. In horum magiſtratu Fidenæ colonia. Romana ad Lartem Tolumnium Veientium regem, ac Veientes defecere. maius additum defectioni ſcelus. C. Fulcinium, Clœlium Tullum, Sp. Antium, L. Roſcium legatos Romanos, cauſam noui conſilij quærentes iuſſu Tolumnij interfecerunt. Leuant quidam regis facinus: in teſſerarum proſpero iactu: uocem eius ambiguam ut occidi iuſſiſſe uideretur, à Fidenatibus exceptam, cauſam mortis legatis fuiſſe: rem incredibilem, inter-

uentu Fidenatium nouorum ſociorum conſulentiũ de cæde ruptura ius gentium, non auerſum ab intentione luſus animum: nec deinde in errorem uerſum facinus. propius eſt fidẽ, obſtringi Fidenatium populum ne reſpicere ſpem ullam ab Romanis poſſet: conſcientia tanti ſceleris uoluiſſe. Legatorum, qui Fidenis cæſi erant: ſtatuæ publicæ in roſtris poſitæ ſunt. Cum Veientibus, Fidenatibusq́;, præterquam finitimis populis ab cauſa etiam tam nefanda bellum exorſis, atrox dimicatio inſtabat. Itaq; ad curam ſummæ rerum quieta plebe, tribunisq́; eius, nihil controuerſiæ fuit quin conſules crearentur M. Geganius Macerinus tertium, & L. Sergius Fidenas, à bello credo, quod deinde geſſit, appellatus. hic enim primus cis Anienẽ cum rege Veientium ſecundo prælio conflixit: nec incruentam uictoriam retulit. Maior itaq; ex ciuibus amiſſis dolor, quàm lætitia fuſis hoſtibus fuit. & ſenatus ut in trepidis rebus dictatorem dici Mamercum Aemilium iuſſit. is magiſtrũ equitum ex collegio prioris anni, quo ſimul tribuni militum conſulari poteſtate fuerant: L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem dixit. Ad delectum à conſulibus habitũ centuriones ueteres belli periti adiecti: & numerus amiſſorum proxima pugna expletus. Legatos Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum ſequi ſe dictator iuſſit. Cum poteſtas maior, tum uir quoq; poteſtati par hoſtes ex agro romano trans Anienem ſubmouere: collesq́; inter Fidenas, atque Anienem ceperunt referentes caſtra: nec ante in campos digreſſi ſunt; quàm legiones auxilio Faliſcorum ue-

uerunt. tum demum caſtra Hetruſcorum pro mœnibus Fidenarum poſita: et dictator romanus haud procul inde ad confluentes conſedit, in utriuſq; ripis amnis, qua ſequi munimento poterat, uallo interpoſito. poſtero die in aciem eduxit. Inter hoſtes uariæ fuere ſententiæ. Faliſcus procul ab domo militiam ægre patiens, ſatisq; fidens ſibi poſcere pugnam: Veienti, Fidenatiq; plus ſpei in trahendo bello eſſe. Tolumnius quanquam ſuorum magis placebant conſilia: ne longinquam militiam non paterentur Faliſci, poſtero die ſe pugnaturum edicit. Dictatori, ac Romanis, quod detrectaſſet pugnam hoſtis, animi accessere. Poſteroq; die iam militibus caſtra, urbemq; ſe oppugnaturos frementibus, ni copia pugnæ fiat, utrinq; acies inter bina caſtra in medium campi procedunt. Veiens multitudine abundans, qui inter dimicationem caſtra romana aggrederentur: poſt montes circummiſit. trium populorum exercitus ita ſtetit inſtructus: ut dextrum cornu Veientes, ſiniſtrum Faliſci tenerent: medij Fidenates eſſent. Dictator dextro cornu aduerſus Faliſcos, ſiniſtro contra Veientem Capitolinus Quintius intulit ſigna: ante mediam aciem cum equitatu magiſter equitum proceſſit. Parumper ſilentium & quies fuit: nec Hetruſcis, niſi cogerentur, pugnam inituris: & dictatore arcem romanam reſpectante, ut ex auguribus ſimul aues rite admiſſæ eſſent: ex compoſito tolleretur ſignum: quod ubi conſpexit: primos equites clamore ſublato in hoſtem emiſit: ſecuta peditum acies ingenti ui conflixit. nulla parte legiones Hetru-

ſcæ ſuſtinuere impetum Romanorum. eques maxime reſiſtebat: equitumq́; longe fortiſſimus ipſe rex ab omni parte effuſe ſequentibus ob equitans Romanis trahebat certamen. Erat tum inter equites tribunus militum A. Cornelius Coſſus eximia pulchritudine corporis, animo ac uiribus par, memorq; generis, quod ampliſſimum acceptum maius auctiusq́; reliquit poſteris. is cum ad impetum Tolumnij quacunq; ſe intendiſſet, trepidãtes Romanas uideret turmas: inſignemq́; eum regio habitu uolitantem tota acie cognouiſſet: hiccine eſt inquit ruptor fœderis humani, uiolatorq́; gentium iuris? iam ego hanc mactatam uictimam, ſi modo ſancti quicquam in terris eſſe dij uolunt: legatorum manibus dabo. calcaribus ſubditis infeſta cuſpide in unum fertur hoſtem. quẽ cum ictum equo deiecisset: confeſtim et ipſa haſta innixus ſe in pedes excipit: aſſurgentem ibi regem umbone reſupinat: repetitumq́; ſæpius cuſpide ad terram affixit. tum exangui detracta ſpolia, caputq; abſciſum uictor ſpiculo gerens terrore cæſi regis hoſtes fundit. ita equitum quoq; fuſa acies: quæ una fecerat anceps certamen. Dictator legionibus fugatis inſtat: & ad caſtra compulſos cædit. Fidenatium plurimi locorum notitia effugere in montes: Coſſus Tyberim cum equitatu tranſuectus ex agro Veientano ingentem detulit prædam ad urbem. Inter prælium & ad caſtra romana pugnatum eſt aduerſus partem copiarũ ab Tolumnio, ut ante dictum eſt, ad caſtra miſſam. Fabius Vibulanus corona primũ uallum defendit: intentos deinde hoſtes in uallum egreſſus dextra prin

cipali cum triarijs repente inuadit. quo pauore iniecto cædes minor, quia pauciores erant: fuga non minus trepida, quàm in acie fuit. Omnibus locis re bene geſta, dictator ſenatusconſulto, iuſſuq; populi triũphãs in urbem redijt. Longe maximum triumphi ſpectaculum fuit Coſſus ſpolia opima regis interfecti gerens. in eum milites carmina incondita æquantes eum Romulo canere. ſpolia in æde Iouis Feretrij propè Romuli ſpolia, quæ opima prima appellata ſola ea tempeſtate erant: cum ſolẽni dedicatione dono fixit. auerteratq; in ſe à curru dictatoris ciuium ora: et celebritatis eius diei fructum propè ſolus tulerat. Dictator coronã auream libræ pondo ex publica pecunia populi iuſſu in capitolio Ioui donum poſuit. Omnes ante me authores ſecutus, A. Cornelium Coſſum tribunum militum ſecunda ſpolia opima Iouis Feretrij templo intuliſſe exposui. cæterum præterquam quod ea rite opima ſpolia habentur, quæ dux duci detraxerit: nec ducem nouimus, niſi cuius auſpicio bellum geritur: titulus ipſe ſpolijs inſcriptus illos, meq; arguit conſulem ea Coſſum cepiſſe. hoc ego cum Auguſtum Cæſarem templorum omnium conditorem, aut reſtitutorem ingreſſum ædem Feretrij Iouis, quam uetuſtate dilapſam refecit: ſe ipſum in thorace linteo ſcriptum legiſſe audiſſem: propè ſacrilegium ratus ſum Coſſum ſpoliorum ſuorum, Cæſaremq; ipſius templi authorem ſubtrahere teſtem. qui ſi ea in re ſit error: quod tam ueteres annales, quodq; magiſtratuum libri, quos linteos in æde repoſitos Monetæ Macer Licinius citat: identidem authores ſeptimo poſt demum anno cum T. Quintio

Peno Aulum Cornelium Coſſum conſulem habeāt: exiſtimatio communis omnibus eſt. nam etiam illud accedit, ne tam clara pugna in eum annum transferri poſſet: quod imbelle triennium fermè peſtilentia, inopiaq; frugum circa M. Cornelium conſulem fuit: adeo ut quidam annales uelut funeſti nihil præter nomina conſulum ſuggerant. tertius ab conſulatu Coſſi annus tribunum eum militum conſulari poteſtate habet: eodem anno magiſtrum equitum: quo in imperio alteram inſignem edidit pugnam equeſtrem. ea libera coniectura eſt. ſed (ut ego arbitror) uana uerſare in omnes opiniones licet: cum author pugnæ recētibus ſpolijs in ſacra ſede poſitis Iouem propè ipſum, cui uota erant, Romulumq; intuens, haud ſpernendos falſi tituli teſtes, ſeſe A. Cornelium Coſſum conſulem ſcripſerit. M. Cornelio Maluginenſe, L. Papyrio Craſſo COSS. exercitus in agrum Veientem, ac Faliſcum ducti: prædæ abactæ hominum, pecorumq;: hoſtis in agris nuſquam inuentus: neq; pugnandi copia facta. urbes tamen non oppugnatæ: quia peſtilentia populū inuaſit. & ſeditiones domi quæſitæ ſunt, nec motæ tamen, ab Sp. Melio tri. pl. qui fauore nominis moturū ſe aliqd ratus, & Minutio diem dixerat: & rogationem de publicandis bonis Seruilij Halæ tulerat, falſis criminibus à Minutio circumuētum Melium arguens, Seruilio cædē ciuis indēnati obijciēs. quæ uaniora ad populum ipſo authore fuere. cæterum magis uis morbi ingraueſcens curæ erat, terroresq;, ac prodigia: maxime quod crebris motibus terræ ruere in agris nunciabantur tecta. obſecratio itaq; à populo duumui-

ris præeuntibus eſt facta. Peſtilentior inde annus C. Iulio iterum, & L. Virginio conſulibus, tantum metum uaſtitatis in urbe, agris'q; fecit: ut non modo prædandi cauſa quiſquam ex agro Romano non exiret: belli'ue inferendi memoria patribus, aut plebi eſſet: ſed ultro Fidenates, qui ſe primo aut oppido, aut montibus, aut muris tenuerant: populabũdi deſcenderent in agrum Romanum. deinde Veientium exercitu accito (nã Faliſci perpelli ad inſtaurandum bellum neq; clade Romanorum, neq; ſociorum precibus potuere) duo populi tranſiere Anienem: atq; haud procul collina porta ſigna habuere. Trepidatum itaq; non in agris magis, q̃ in urbe eſt. Iulius conſul ĩ aggere, muris'q; explicat copias à Virginio ſenatus in æde Quirini cõſulitur. dictatorẽ dici A. Seruiliũ placet: cui'q; Priſco alij, alij Structo fuiſſe cognomen tradũt. Virginius dũ collegã conſuleret moratus, permittente eo nocte dictatorẽ dixit. is ſibi magiſtrũ equtum Poſthumiũ Ebuciũ Heluiũ dicit. Dictator omnes luce prima extra portam collinã adeſſe iubet: qbuſcunq; uires ſuppetebant ad arma ferenda, præſto fuere: ſigna ex ærario prompta feruntur ad dictatorẽ. quæ cũ agerentur: hoſtes in loca altiora cõceſſere. eo dictator agmine infeſto ſubit: nec procul Nomento ſignis collatis fudit Hetruſcas legiones: compulit inde in urbem Fidenas: uallo'q; circundedit. ſed neq; ſcalis capi poterat urbs alta, & munita: neq; in obſidione uis ulla erat: quia frumentum non neceſſitati modo ſatis, ſed copiæ quoq; abunde ex ante conuecto ſufficiebat. Itaq; expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem ſpe amiſſa dictator in

locis propter propinquitatem notis ab aduerſa parte urbis maxime neglecta, quia ſuapte natura tutiſſima erat agere in arcem cuniculum inſtituit. Ipſe diuerſiſſimus locis ſubeundo ad mœnia quadrifariam diuiſo exercitu, qui alij alijs ſuccederent ad pugnam: continēti die ac nocte prælio ab ſenſu operis hoſtes auertebat: donec perfoſſo à caſtris monte erecta in arcem uia eſt: intentisq; Hetruſcis ad uanas à certo periculo minas, clamor ſupra caput hoſtilis captam urbem oſtendit. Eo anno C. Furius, P. Acilius, & M. Geganius Macerinus cenſores uillā publicam in campo martio probauerunt: ibiq; primum cenſus populi eſt actus. Eoſdē conſules inſequēti anno refectos, Iulium tertium, Virginium iterum apud Macrum Licinium inuenio. Valerius Antias, & Q. Tubero M. Manilium, & Q. Sulpitium conſules in eum annum edunt. cæterum in tam diſcrepanti editione & Tubero, & Macer libros linteos authores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuiſſe traditum à ſcriptoribus antiquis diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequi linteos placet: & Tubero incertus ueri eſt ſed inter cætera uetuſtate incomperta hoc quoq; in incerto poſitum. Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, non Veientibus ſolum exterritis metu ſimilis excidij, ſed etiam Faliſcis memoria initi primo cum ijs belli: quanquam rebellantibus non affuerant. Igitur cum duæ ciuitates legatis circa XII populos miſſis impetraſſent ut ad Voltumnæ fanum indiceretur omni Hetruriæ concilium: uelut magno inde tumultu imminente, ſenatus Mamercum Aemilium dictatorem iterum dici iuſ

ſit. Ab eo Aurelius Poſthumius Tubero magiſter equitum eſt dictus: bellumq́; tanto maiore, quàm proximo conatu apparatum eſt: quanto plus erat ab omni Hetruria periculi, quàm ab duobus populis fuerat. ea res aliquanto expectatione omnium tranquillior fuit. Itaq; cum renuntiatum à mercatoribus eſſet negata Veientibus auxilia, iuſſosq́; ſuo conſilio bellum initum ſuis uiribus exequi: nec aduerſarum rerũ quære re ſocios, cum quibus ſpem integram communicati non ſint: tum dictator nequicquàm creatus eſſet, materia quærendæ bello gloriæ adempta, in pace aliq̃d operis edere, quod monimentum eſſet dictaturæ, cupiens, cenſuram minuere parat, ſeu nimiam poteſtatem ratus, ſeu non tam magnitudine honoris, quàm diuturnitate offenſus. concione itaq; aduocata rem publicam foris gerendam ait, tutaq́; omnia præſtanda deos immortales ſuſcepiſſe: ſe, quod intra muros agendum eſſet, libertati populi Romani conſulturum. maximam autem eius cuſtodiam eſſe: ſi magna imperia diuturna non eſſent: & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non poſſet. alios magiſtratus annuos eſſe: quinquennalem cenſuram grauem eſſe, iiſdem ꝑ tot annos magna parte uitæ obnoxios uiuere, ſe legem laturum ne plus quàm annua ac ſemeſtris cenſura eſſet. Conſenſu ingenti populi legem poſtero die pertulit. Et ut re ipſa inquit ſciatis quirites quam mihi diuturna non placeant imperia, dictatura me abdico. depoſito ſuo magiſtratu modo aliorum, magiſtratui impoſito fine alteri, congratulatione ac fauore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores ægre paſ

ſi Mamercum, quod magiſtratum populi Romani minuiſſet, tribu mouerunt: octiplicatoq́; cenſu ærarium fecerunt. Quam rem ipſum ingenti animo tuliſſe ferunt, cauſam potius ignominiæ intuentem, quàm ignominiam: primores patrum, quanquam diminutum cenſuræ ius noluiſſent: exemplo acerbitatis cenſoriæ offenſos: quippe cum ſe quiſq; diutius, ac ſæpius ſubiectum cenſoribus fore cerneret, quàm cenſuram geſturum. Populi certe tanta indignatio coorta dicitur: ut uis à cenſoribus nullius authoritate præterquam ipſius Mamerci deterreri quiuerit. Tribuni plebis aſſiduis concionibus prohibendo conſularia comitia, cum res propè ad interregnum producta eſſet: euicere tandē ut tribuni militum conſulari poteſtate crearentur: uictoriæ præmium, quod petebatur ut plebeius crearetur: nullum fuit. omnes patricij creati ſunt, M. Fabius Vibulanus, M. Folius, L. Sergius Fidenas. Peſtilentia eo anno aliarum rerum otiū præbuit. ædes Apollini pro ualetudine populi uota eſt. multa duumuiri ex libris placandæ deûm iræ, auertendæq́; à populo peſtis cauſa fecere: magna tamen clades in urbe, agriſq́; promiſcue hominum, pecorumq́; pernicie accepta. famem cultoribus agrorum timentes in Hetruriam, pontinumq́; agrum, & Cumas, poſtremo in Siciliam quoq; frumenti cauſa miſere. Conſularium comitiorum nulla mentio habita eſt. tribuni militum cō ſulari poteſtate omnes patricij creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Furius Medulinus, Sp. Poſthumius Albus. Eo anno uis morbi leuata: neq; à penuria frumenti, quia ante prouiſum erat, periculum fuit. cō

ſilia ad mouenda bella in Volſcorum, Equorumq; cō ciliis, & in Hetruria ad fanum Voltumnæ agitata. Ibi prolatæ in annum res: decretoq; cautum ne quod ante concilium fieret: nequicquam Veiente populo quęrente eandē, qua Fidenæ deletæ ſint, imminere Veiis fortunam. Interim Romæ principes plebis iandiu nequicquam imminente ſpe maioris honoris, dum foris otium eſſet: cœtus indicere in domos tribunorum plebis: ibi ſecreta conſilia agitare: queri ſe à plebe adeo ſpretos, ut cum per tot annos tribuni militum conſulari poteſtate creentur: nulli unquam plebeio ad eum honorem aditus fuerit. multum prouidiſſe ſuos maiores: qui cauerint ne cui patricio plebeij magiſtratus paterent: aut patricios habendos fuiſſe tribunos plebi. adeo ſe ſuis etiam ſordere: nec à plebe minus, quàm à patribus contemni. alij purgare plebem: culpam in patres uertere: eorum ambitione, artibusq; fieri ut obſeptum plebi ſit ad honorem iter. ſi plebi reſpirare ab eorum mistis precibus, minisq; liceat: memorem eam ſuorum inituram ſuffragia eſſe: & parto auxilio imperium quoq; aſciturā. Placet tollendæ ambitionis cauſa tribunos legem promulgare, ne cui album ueſtimentum addere petitionis cauſa liceret. parua nunc res, et uix ſerio agenda uideri poſſit: quæ tunc ingenti certamine patres, ac plebē accendit. uicere tamen tribuni ut legē ꝑferrent: apparebatq; irritatis animis plebem ad ſuos ſtudia īclinaturā: quæ ne libera eſſent, ſenatus conſultū factum eſt ut conſularia comitia haberētur: tumultus cauſa fuit: quē ab Equis, et Volſcis Latini atq; Hernici nūtiarant. T. Quintius L. filius Cincinnatus

(eidem & Peno cognomen additur,) & Cn. Iulius Mento COSS. facti. nec ultra terror belli eſt dilatus. lege ſacrata, quæ maxima apud eos uis cogendæ militiæ erat: delectu habito, utrinq; ualidi exercitus profecti in Algidum conuenere. ibiq; ſeorſum Equi, ſeorſum Volſci caſtra communiuere: intentior'q; quã unquam ante muniendi, exercendi'q; militem cura ducibus erat. eo plus nuntii terroris Romam attulere. Senatui dictatorem dici placuit: quia etſi ſæpe uicti populi, maiore tamen conatu, quàm aliâs unquam rebellarent: & aliquantum Romanæ iuuentutis morbo abſumptum erat. ante omnia prauitas conſulum, diſcordia'q; inter ipſos, & certamina in conſilijs omnibus terrebant. Sunt qui male pugnatum ab his conſulibus in Algido authores ſint: eamq; cauſam dictatoris creandi fuiſſe. Illud ſatis conſtat: ad alia diſcordes in uno aduerſus patrum uoluntatem conſenſiſſe, ne dicerent dictatorem, donec cum alia alijs terribiliora afferrentur: nec in authoritate ſenatus conſules eſſent. Quintus Seruilius Priſcus ſummis honoribus egregie uſus, uos inquit tribuni plebis, quoniam ad extrema uentum eſt, ſenatus appellat ut in tanto diſcrimine reipublicæ dictatorem dicere conſules pro poteſtate ueſtra cogatis. Qua uoce audita, occaſionem oblatam rati tribuni augendæ poteſtatis, ſecedũt: pro'q; collegio pronũtiant placere COSS. ſenatui dicto audiẽtes eſſe. ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis ultra tendant: in uincula ſe duci eos iuſſuros. Conſules ab tribunis, quàm ab ſenatu uinci maluerunt, proditum à patribus ſummi imperij ius, datumq; ſub iugum

tribuniciæ

tribuniciæ poteſtati conſulatum memorantes. ſiquidem cogi aliquid pro poteſtate ab tribuno conſules, et (quo quid ulterius priuato timendum foret?) in uincula etiam duci poſſent. Sors ut dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas conuenerat) T. Quintio euenit. is A. Poſthumium Tubertum, ſocerum ſuum ſeueriſſimi imperij uirum dictatorē dixit: ab eo L. Iulius magiſter equitum eſt dictus. ſimul edicitur & iuſtitium: neq; aliud tota urbe agi, quàm bellum apparari. cognitio uacantium militiæ munere poſt bellum differtur. ita dubij quoq; inclinant ad nomina dāda. & Hernicis, Latinis'q; milites imperati: utrinq; obnixe obeditum dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta. relicto'q; Cn. Iulio conſule ad præſidium urbis, & L. Iulio magiſtro equitum ad ſubita belli miniſteria, ne qua res, qua eguiſſent in caſtris, moraretur: dictator præeunte A. Cornelio pontifice maximo ludos magnos tumultus cauſa uouit, profectus'q; ab urbe diuiſo cum Quintio conſule exercitu, ad hoſtes peruenit. Sicut bina caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpatio diſtantia uiderant: ipſi quoq; mille fermè paſſus ab hoſte, dictator Thuſculo, conſul Lanuuio propiorem locum caſtris ceperunt. Ita quatuor exercitus totidem munimenta, planiciem in medio non paruis modo excurſionibus ad prælia, ſed uel ad explicandas utrinq; acies ſatis patentem habebant. nec ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuibus prælijs eſt: facile patiente dictatore conferendo uires ſpem uniuerſæ uictoriæ tentato paulatim euentu certaminum, ſuos præcipere. Itaq; hoſtes nulla in prælio in

ſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra conſulis rem in caſum ancipitis euentus committunt. clamor ſubito ortus non conſulis modo uigiles, exercitum deinde omnẽ, ſed dictatorem quoq; ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res egebant: conſul nec animo deficit, nec conſilio. pars militum portarum ſtationes firmant: pars corona uallum cingunt. In alteris apud dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt, eo plus animaduertitur quid opus facto ſit. miſſum extemplo ad caſtra ſubſidiũ: cui Sp. Poſthumius Albus legatus præficitur. ipſe parte copiarum paruo circuitu locũ maxime ſecretũ ab tumultu petit: unde nec ex opinato aduerſum hoſtẽ inuadat. Q. Sulpitium legatũ præficit caſtris: M. Fabio legato aſſignat equites: nec ante lucem mouere iubet manum inter nocturnos tumultus moderatu difficilem. Omnia, quæ uel alius imperator prudens, & impiger in tali re præciperet, ageretq;: præcipit ordine, atq; agit. Illud eximiũ conſilij, animiq; ſpecimen, & neutiq; uulgatæ laudis: quod ultro ad oppugnanda caſtra hoſtium, unde maiore agmine profectos exploratum fuerat: M. Geganium cũ cohortibus delectis miſit. qui poſtquam intentos homines in euẽtum periculi alieni, pro ſe incautos neglectis uigilijs, ſtationibuſq; eſt adortus: prius pene cœpit caſtra, q̃ oppugnari hoſtes ſatis ſcirent. inde fumo, ut conuenerat, datum ſignũ ubi conſpectũ ab dictatore eſt: exclamat capta hoſtiũ caſtra: nũtiariq; paſſim iubet. Et iam lucæſcebat: omniaq; ſub oculis erant: et Fabius cum equitatu impetũ dederat: & conſul eruptionẽ e caſtris intrepidos iam hoſtes fecerat. Dictator autẽ parte altera ſub

ſidia,& ſecundam aciem adortus,circũagentes ad diſſonos clamores,ac ſubitos tumultus hoſti undiq; obiecerat uictorem peditem, equitemq́;. Circũuenti igitur iam in medio ad unũ omnes pœnas rebellionis dediſſent:ni Vectius Meſſius ex Volſcis nobilior uir factis q̃ genere iam orbem uoluentes ſuos increpans clara uoce,hic præbituri inquit uos telis hoſtiũ eſtis indefenſi,inulti?quid igitur arma habetis?aut quid ultro bellum intuliſtis?in otio tumultuoſi,in bello ſegnes? quid hic ſtãtibus ſpei eſt?an deum aliquem protecturum uos,rapturumq́; hinc putatis?ferro uia facienda eſt. hac qua me progreſſum uideritis,agite:qui uiſuri domos,parẽtes,coniuges,liberos eſtis,ite mecũ:non murus,nec uallũ,ſed armati armatis obſtant uirtute pares:neceſſitate,quæ ultimũ ac maximũ telũ eſt,ſuperiores eſtis. Hæc locutũ,exequentemq́; dicta redintegrato clamore ſecuti dant impreſſionem,qua Poſthumius Albus cohortes obiecerat: et mouerunt uictorem:donec dictator pedẽ iá referẽtibus ſuis aduenit: eoq; omne præliũ uerſum eſt. Vni uiro Meſſio fortuna hoſtiũ innititur. multa utrinq; uulnera,multa paſſim cædes eſt. Iá ne duces quidẽ Romani incruenti pugnant. Vnus Poſthumius ictus ſaxo,perfracto capite acie exceſſit. Nõ dictatorẽ humerus uulneratus,nõ Fabiũ propè affixũ equo femur,nõ brachiũ abſciſum cõſulẽ ex tam ancipiti prælio ſummouit. Meſſiũ impetus per ſtratos cæde hoſtes cum globo fortiſſimorum iuuenum extulit ad caſtra Volſcorum: quæ nondũ capta erant. eodem omnis acies inclinatur. Conſul effuſos uſq; ad uallũ ꝓſecutus,ipſa caſtra,uallũq́; aggreditur.

eodem & dictator alia parte copias admouet. non ſegnior oppugnatio eſt, quàm pugna fuerat. Conſulem ſignum quoq; intra uallum inieciſſe ferunt: quo milites acrius ſubirent. repetendóq; ſigna prima impreſſione facta, et dictator proruto uallo iam in caſtra prælium intulerat. tum abijci arma paſſim, ac dedi hoſtes cœpti: caſtriſq;, & his captis, hoſtes, præter ſenatores, omnes uenundati ſunt. Prædæ pars ſua cognoſcentibus Latinis, atq; Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator uendidit: præpoſitóq; conſule caſtris, ipſe triumphans inuectus urbem, dictatura ſe abdicauit. Egregiæ dictaturæ triſtem memoriam faciunt, qui filium ab A. Poſthumio, quod occaſione bene pugnandi captus iniuſſu diſceſſerit præſidio: uictorem ſecuri percuſſum tradunt. nec libet credere: & licet, in uarijs opinionibus: & argumento eſt, quod imperia malliana, non poſthumana, appellata ſint: quem qui prior author tam ſæui exempli foret, occupaturus inſignẽ titulum crudelitatis fuerit. imperioſo quoq; Mallio cognomen inditum: Poſthumus nulla triſti nota eſt inſignitus. Cn. Iulius conſul ædem Apollinis abſente collega ſine ſorte dedicauit. ægre id paſſus Quintius cũ dimiſſo exercitu in urbem rediſſet: nequicquam in ſenatu eſt conqueſtus. Inſigni magnis rebus anno additur, nihil tum ad rem romanam pertinere uiſum, quod Carthaginenſes tanti hoſtes futuri tum primum per ſeditiones Siculorum ad partis alterius auxilium in Siciliam exercitum traiecere. Agitatum in urbe ab tribunis plebis ut tribuni militũ conſulari poteſtate crearentur: nec obtineri potuit. conſules fiunt L. Papyrius

Craſſus, L. Iulius. Equorum legati fœdus ab ſenatu cum petiſſent: & pro fœdere deditio oſtentaretur: inducias annorum octo impetrauerunt. Volſcorum res ſuper acceptam in Algido cladem pertinaci certamine inter pacis, belliq; authores in iurgia & ſeditiones uerſa. undiq; otium fuit Romanis. legem de multarum æſtimatione pergratam populo cum ab tribunis parari conſules unius ex collegio proditione excepiſſent: ipſi præoccupauerũt ferre. conſules L. Sergius Fidenas iterum, Hoſtius Lucretius Tricipitinus. nihil dignum dictu actum his conſulibus. ſecuti eos conſules A. Cornelius Coſſus, T. Quintius Pœnus iterum. Veiẽtes in agrum romanum excurſionẽ fecerunt. fama fuit quoſdam ex Fidenatium iuuentute participes eius populationis fuiſſe. cognitioq; eius rei L. Sergio, & Q. Seruilio, & Mamerco Aemilio permiſſa. quidam Hoſtiã relegati: quod cur per eos dies à Fidenis abfuiſſent, parum conſtabat. colonorum additus numerus, agerq; ijs bello interemptorum aſſignatus. Siccitate eo anno plurimum laboratum eſt: nec cœleſtes modo defuerũt aquæ: ſed terra quoq; ingenito humore egens uix ad perennes ſufficat amnes. defectus alibi aquarum circa torridos fontes, riuosq; ſtragem ſiti pecorum morientium dedit, ſcabie alia abſumpta: uulgatiq; contactu in homines morbi: & primo in agreſtes ingruerant, ſeruitiaq;: urbs deinde impletur. Nec corpora modo affecta tabo: ſed animos quoq; multiplex religio, & pleraq; externa inuaſit, nouos ritus ſacrificandi uaticinando inferentibus in domos, quibus quæſtui ſunt capti ſuperſtitione animi. donec publicus iam

pudor ad primores ciuitatis peruenit, cernentes in omnibus uicis, ſacellisq; peregrina, atq; inſolita piacula pacis dêum expoſcendæ. datum inde negotium ædilibus ut animaduerterent ne qui, niſi Romani dij, neu quo alio more, quàm patrio colerētur. Iræ aduerſus Veientes in inſequentem annum Caio Seruilio Hala, L. Papyrio Mugilano COSS. dilatæ ſunt. Tūc quoq; ne confeſtim bellum indiceretur: ne'ue exercitus mitterentur, religio obſtitit. fœciales prius mittendos ad res repetendas cenſuere. Cum Veientibus nuper acie dimicatum ad Nomentum, & Fidenas fuerat, induciæq; inde, non pax facta: quarum & dies exierat: et ante diem rebellauerant. miſſi tamen fœciales: nec eorum cum more patrum iurati repeterent res, uerba ſunt audita. Controuerſia inde fuit utrum populi iuſſu indiceretur bellum: an ſatis eſſet ſenatus conſultum, peruicere tribuni denuntiando impedituros ſe delectum, ut Quintius conſul de bello ad populū ferret. omnes centuriæ iuſſere. In eo quoq; plebs ſuperior fuit: quod tenuit ne COSS. in proximum annum crearentur. tribuni militum conſulari poteſtate quatuor creati ſunt, T. Quintius Pœnus ex cōſulatu, C. Furius, M. Poſthumus, A. Cornelius Coſſus. ex ijs Coſſus præfuit urbi: tres delectu habito profecti ſunt Veios: documentoq; fuere q̄ pluriū imperiū bello inutile eſſet. tendendo ad ſua quiſq; conſilia, cum aliud alij uideretur: aperuerunt ad occaſionē locum hoſti. incertā nanq; acie, ſignum alijs dari receptui, alijs cani iubentibus, inuaſere opportune Veiētes. caſtra propinqua turbatos, ac terga dantes accepere. Plus itaq;

ignominiæ, q̃ cladis eſt acceptũ. mœſta ciuitas fuit uin ci inſueta: odiſſe tribunos: poſcere dictatorẽ: in eo uerti ſpes ciuitatis. et cũ ibi quoq; religio obſtaret: ne nõ poſſet niſi ab conſule dici dictator, augures conſulti eã religionẽ exemere. A. Cornelius dictatorẽ Mamercũ Aemiliũ dixit: et ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. adeo ſimul fortuna ciuitatis uirtute uera eguit: nihil cenſoria aiaduerſio effecit, quo minus regimen rerũ ex notata indigne domo peteretur. Veientes re ſecunda elati miſſis circũ Hetruriæ populos legatis, iactando tres duces Romanos ab ſe uno prælio fuſos, cum tamen nullã publici conſilij ſocietatẽ mouiſſent: uoluntarios undiq; ad ſpem prædæ adſciuerũt. Vni Fidenatiũ populo rebellare placuit: et tanquã niſi ab ſcelere bellum ordiri nefas eſſet: ſicut legatorũ antea, ita tum nouorum coloniorũ cæde imbutis armis Veiẽtibus ſeſe coniũgũt. Conſultare inde principes duorũ populorũ Veios, an Fidenas ſedẽ belli caperẽt: Fidenæ uiſæ opportuniores. Itaq; traiecto Tyberi Veiẽtes Fidenas tranſtulerunt bellũ. Romæ terror ingens erat, accito exercitu ab Veijs hoſtibus poſitis ad Fidenas: eoq; ipſo ob rẽ male geſtam perculſa caſtra locantur ante portam collinã: et in muris armati diſpoſiti: et iuſtitium in foro, tabernæq; clauſæ: fiuntq; oĩa caſtris, q̃ urbi ſimiliora. Tũ trepidã ciuitatẽ præconibus ꝑ uicos dimiſſis dictator ad concionẽ aduocatã ĩcrepuit: qđ aĩos ex tã leuibus fortunæ momentis ſuſpẽſos gererẽt: ut parua iactura accepta, quæ ipſa nõ uirtute hoſtiũ, nec ignauia Romani exercitus, ſed diſcordia imperatorum accepta ſit: Veientem hoſtem ſexies uictum pertimeſcant: Fidenaſq; prope

ſæpius captas, quàm oppugnatas. eoſdem & Romanos & hoſtes eſſe, qui per tot ſecula fuerint: eoſdẽ animos, eaſdem corporis uires, eadem arma gerere. ſe quoq; eundem dictatorem Mamercum Aemilium eſſe, qui ante Veientium, Fidenatiúmq; adiunctis Faliſcis ad Nomentum exercitus fuderit: & magiſtrum equitum A. Cornelium eundem in acie fore, qui priore bello tribunus militum Larte Tolumnio rege Veientium in conſpectu duorum exercituum occiſo, ſpolia opima Iouis Feretrij templo intulerit. proinde memores ſecum triumphos, ſecum ſpolia, ſecum uictoriã eſſe, cum hoſtibus ſcelus legatorum contra ius gentium interfectorum, cædem in pace Fidenatium colonorum, inducias ruptas, ſeptimam infelicem defectionem, arma caperent. ſimul caſtra caſtris coniũxiſſent, ſatis confidere nec ſceleratiſſimis hoſtibus diuturnum ex ignominia exercitus romani gaudium fore: & populum Romanum intellecturum quanto melius de republica meriti ſint, qui ſe dictatorem tertiũ dixerint: quàm eos, qui ob ereptum cenſuræ regnum labem ſecundæ dictaturæ ſuæ impoſuerint. Votis deinde nuncupatis profectus mille & D. paſſus citra Fidenas caſtra locat. dextra montibus, læua Tyberi amne ſeptus; T. Quintium Pœnum legatum occupare montes iubet: occultumq; id iugum capere, quod ab tergo hoſtibus foret. ipſe poſtero die, cum Hetruſci pleni animorum, ac priſtini diei meliore occaſione quàm pugna in aciem proceſſiſſent: cunctatus parumper, dum ſpeculatores referrent Quintium euaſiſſe in iugum propinquum arci Fidenarum: ſigna profert: peditumq;

aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducat. magiſtro equitum præcipit ne iniuſſu pugnam incipiat: ſe, cum opus ſit, equeſtri auxilio ſignum daturum: tum ut memor regiæ pugnæ, memor opimi doni, Romuliq́; ac Iouis Feretrij, rem gereret. Legiones impetu ingenti confligunt. Romanus odio accenſus impium Fidenatem, prædonem Veientem, ruptores induciarum, cruentos legatorum infanda cæde, reſperſos ſanguine colonorum ſuorum, perfidos ſocios, imbelles hoſtes compellans, factis ſimul, dictisq́; odiũ explet. Cõcuſſerat primo ſtatim congreſſu hoſtem: cum repente patefactis Fidenarum portis noua erupit acies, inaudita ante id tempus, inuſitataq́; ignibus armata ingens multitudo, facibusq́; ardentibus tota collucens uelut phanatico inſtincta curſu in hoſtem ruit: formaq́; inſolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum dictator magiſtro equitum, equitibusq́;, tum ex montibus Quintio acito prælium ciens, ipſe in ſiniſtrum cornu, quod incendio ſimilius quàm prælio territum ceſſerat flammis: accurrit: claraq́; uoce, fumo ne uicti inquit, uelut examen apum loco ueſtro exacti inermi cedetis hoſti? non ferro extinguitis ignes? non faces has ipſas pro ſe quiſq;, ſi igni, non telis pugnandum eſt, ereptas ultro inferetis? agite nominis romani, ac uirtutis patrum, ueſtræq́; memores: uertite incendium hoc in hoſtium urbem: et ſuis flammis delete Fidenas: quas ueſtris beneficijs placare non potuiſtis. legatorũ hoc uos ueſtrorum, colonorumq́; ſanguis, uaſtatiq́; fines mouẽt. Ad imperiũ dictatoris mota cuncta acies: faces partim emiſſæ excipiuntur, partim ui eripiun-

tur: utraq; acies armatur igni. Magiſter equitum & ipſe nouat pugnam equeſtrem: frenos ut detrahant equis imperat: et ipſe princeps calcaribus ſubditis euectus effreno equo in medios ignes infertur: & alij concitati equi libero curſu ferunt equitem in hoſtem. Puluis elatus, miſtusq; fumo lucem ex oculis uirorũ, equorumq; aufert. ea, quæ militem terruerat ſpecies, nihil terruit equos. ruinæ igitur ſimilẽ ſtragẽ eques quacunq; ꝑuaſerat, dedit. Clamor deinde accidit nouus: q cum utrãq; mirabundã in ſe aciem uertiſſet: dictator exclamat Quintiũ legatum, & ſuos ab tergo hoſtem adortos: ipſe redintegrato clamore infert acriũs ſigna. Cum duæ acies, duo diuerſa prælia circũuentos Hetruſcos & à fronte, & ab tergo urgerent: neq; in caſtra retro, neq; in montes, unde ſe nouus hoſtis obiecerat, iter fugæ eſſet: & equitem paſſim liberis frenis diſpuliſſent: equi Veientiũ maxima pars Tyberim effuſi petunt: Fidenatium qui ſuperſunt, ad urbem Fidenas tendunt. infert pauidos fuga in mediam cædem: obtruncantur in ripis: alios in aquam compulſos gurgites ferunt: etiam peritos nandi laſſitudo, & uulnera, & pauor degrauant: pauci ex multis tranant. alterum agmen fertur per caſtra in urbem: eodem & Romanos ſequentes impetus rapit: Quintiũ maxime, & cum eo digreſſos modo de montibus, recentiſſimum ad laborẽ militẽ, quia ultimo prælio aduenerat. Hi poſtq̃ miſti hoſtibus portam intrauere, in muros euadunt: ſuis q; capti oppidi ſignũ ex muris tollunt. qđ ubi dictator conſpexit (iam enim et ipſe in deſerta hoſtiũ caſtra penetrauerat) cupientem militem di

ſcurrere ad prædã ſpe iniecta maioris in urbe prædæ ad portam ducit: receptuſq; intra muros in arcẽ quo ruere fugientiũ turbã uidebat: pergit. Nec minor cædes in urbe, quã in prælio fuit: donec abiectis armis nihil præter uitam petentes dictatori deduntur. urbs, caſtraq; diripiũtur. Poſtero die ſingulis captiuis ab eqte ad centurionẽ ſorte ductis, et quorũ eximia uirtus fuerat, bonis alijs ſub corona uenũdatis, exercitũ uictorẽ, opulentũq; præda triũphãs dictator Romã reduxit: iuſſoq; magiſtro eqtum abdicare ſe magiſtratu, ipſe deinde abdicat die ſextodecimo reddito in pace ĩperio, qđ in bello, trepidiſq; rebus acceperat. Claſſi quoq; ad Fidenas pugnatũ cum Veientibus qdã annales retulere: rẽ æque difficilẽ, atq; incredibilẽ, nec nũc lato ſatis ad hoc amne, et tũ aliquãto ut à ueteribus accepimus, arctiore. niſi in traiectu forte fluminis prohibẽdo aliquarũ nauiũ concurſum in maius (ut fit) celebrãtes naualis uictoriæ uanũ titulũ appetiuere. Inſequẽs annus tribunos militares cõſulari poteſtate habuit A. Sẽproniũ Atratinũ, L. Quintiũ Cincinnatũ, L. Furiũ Medullinũ, L. Horatiũ Barbatũ. Veiẽtibus annorũ. xx. induciæ datæ: et Eqs triẽnij: cũ plurium annorũ petiſſent. et ab ſeditionibus urbanis otiũ fuit. Annũ inſequẽtem neq; bello foris, neq; domi ſeditione inſignẽ, ludi bello uoti celebrem et tribunorũ militum apparatu, et finitimorum concurſu fecere. Tribuni conſulari poteſtate erãt Claudius Craſſus, Sp. Næuius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullius. ſpectaculũ comitate ẽt hoſpitum, ad qđ publico conſenſu uenerãt: aduenis gratius fuit. Poſt ludos conciões ſeditioſæ

tribunorum plebis fuerunt, obiurgantium multitudinem quod admiratione eorum, quos odiſſent, ſtupens in æterno ſe ipſa teneret ſeruitio: & non modo adſpem conſulatus in partem reuocandam aſpirare nõ auderet: ſed ne in tribunis quidem militum creandis (quæ communia eſſent comitia patrum ac plebis) aut ſui, aut ſuorum meminiſſet. deſineret ergo mirari, cur nemo de commodis plebis ageret. eo impendi laborem, ac periculum, unde emolumentum atq; honos ſperetur. nihil non agreſſuros homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. ut quidẽ aliquis tribunus plebis ruat cæcus in certamina periculo ingenti, fructu nullo. Ex quibus pro certo habeat patres, aduerſus quos tenderet, bello inexpiabili ſe perſecuturos apud plebem, pro qua dimicauerit: nihilo ſe honoratiorem fore: neque ſperandum, neq; poſtulandum eſſe. magnos animos, magnis honoribus fieri. neminem ſe plebeium contempturum, ubi contemni deſiſſent. experiundam rem deniq; in uno, aut altero eſſe, ſit'ne aliquis plebeius ferendo magno honori: an portento ſimile, miraculoq; ſit fortẽ ac ſtrenuũ aliquem exiſtere ortum ex plebe. Summa ui expugnatum eſſe, ut tribuni militum conſulari poteſtate, et ex plebe crearentur. petiſſe uiros domi militiæq; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os: nec ſe uidere cur non lex quoq; abrogetur: qua id liceat, quod nunquam futurum ſit. minorem quippe ruborẽ fore in iuris iniquitate, quàm ſuper indignitatem ipſorum prætereantur. Huius generis orationes cum aſſen

ſu auditæ incitauere quoſdam ad petendum tribunatum militum: alium alia de commodis plebis laturum ſe in magiſtratu profitentem. agri publici diuidendi, coloniarumq́; deducendarum oſtentatæ ſpes, & uectigali poſſeſſoribus agrorum impoſito in ſtipendium militum erogandi æris. Captatum deinde tempus ab tribunis militum: quo per diſceſſum hominum ab urbe, cum patres clandeſtina denuntiatione reuocati ad diem certam eſſent: ſenatusconſultum fieret abſentibus tribunis plebis, ut, quoniam Volſcos in Hernicorum agros prædatum exiſſe fama eſſet: ad rem inſpiciendam tribuni militum proficiſcerentur: conſulariaq́; comitia haberentur. Profecti Appium Claudium filium decemuiri præfectum urbis relinquunt, impigrum iuuenem, etiam inde ab incunabulis imbutum odio tribunorum, plebisq́;. tribunis plebis nec cum abſentibus iis, qui ſenatus conſultum fecerant: nec cum Appio tranſacta re, quod contenderent fuit. Creati conſules C. Sempronius Atracinus, Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, ſed memoria digna traditur eo anno facta. Vulturnum Hetruſcorum urbem, quæ nunc Capua eſt, ab Samnitibus captam, Capuamq́; ab duce eorum Capy, uel, quod propius uero eſt, à cãpeſtri agro appellatam. cepere autẽ prius bello fatigatis Hetruſcis in ſocietatem urbis, agrorumq́; acceptis: deinde feſto die grauatos ſomno epulisq́; incolas ueteres noui coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis conſules ii, quos diximus, idibus decembris magiſtratum accepere. Iam non ſolum qui ad id miſſi erant, retulerunt imminere Volſcum bellũ: ſed legati quoq;

ab Latinis & Hernicis nuntiabant non ante unquã Volſcos nec ducibus legendis, nec exercitui ſcribendo intentiores fuiſſe. uulgo fremere aut in perpetuum arma, bellumq́; obliuioni danda, iugumq́; accipiendum: aut ijs, cum quibus de imperio certetur, nec uirtute, nec patientia, nec diſciplina rei militaris cedendum eſſe. Haud uana attulere: ſed nec perinde patres moti ſunt. & C. Sempronius, cui ea prouincia ſorte euenit: tanquam conſtantiſſimæ rei fortuna fretus, quod uictoris populi exercitum aduerſus uictos duxiſſet: omnia temere, ac negligenter egit: adeo ut diſciplinæ romanæ plus in Volſco exercitu, quàm in Romano eſſet. ergo fortuna, ut ſæpe alias, uirtutem eſt ſecuta. Primo prælio, quod ab Sempronio incaute, inconſulteq́; commiſſum eſt: non ſubſidijs firmata acie, non equite apte locato concurſum eſt. clamor indicium primum fuit quò res inclinatura eſſet, excitatior, crebriorq́; ab hoſte ſublatus: ab Romanis diſſonus, impar, ſegnius ſæpe iteratus incerto clamore prodidit pauorem animorum. eo ferocior illatus hoſtis urgere ſcutis, micare gladijs. altera ex parte nutant circunſpectantibus galeæ: & incerti trepidant, applicantq́; ſe turbæ: ſigna nunc reſiſtentia deferuntur ab anteſignanis: nunc inter ſuos manipulos recipiuntur. Nondum fuga certa, nondum uictoria erat. tegi magis Romanus, quàm pugnare: Volſcus inferre ſigna: urgere aciem: plus cædis hoſtium uidere, quàm fugæ. Iã in omnibus locis ceditur, nequicquam Sempronio conſule obiurgante atq; hortante: nihil nec imperiũ, nec maieſtas ualebat. dataq; mox terga hoſtibus forent: ni

Sex. Tempanius decurio equitum labente iam re præſenti animo ſubueniſſet. q cum magna uoce exclamaſſet ut equites, qui ſaluam rempublicam uellent eſſe, ex equis deſilirent: omnium turmarum equitibus uelut ad conſulis imperium motis, niſi hæc inquit armata cohors ſiſtat impetum hoſtium: actum de imperio eſt. ſequimini pro uexillo cuſpidem meam: oſtendite Romanis, Volſcisq; neq; equitibus uobis ullos equites, nec peditibus eſſe pedites pares. Cum clamore cõprobata adhortatio eſſet: uadit alte cuſpidem gerens: quacunq; incedunt, ui uiam faciunt: eò ſe inferunt obiectis parmis, ubi ſuorum plurimum laborem uident. reſtituitur omnibus locis pugna, in quæ eos impetus tulit. nec dubium erat quin ſi tam pauci ſimul obire omnia poſſent: terga daturi hoſtes fuerint. Et cũ iam parte nulla ſuſtinerentur: dat ſignum Volſcus imperator ut parmatis, nouæ cohorti hoſtium locus detur: donec impetu illati ab ſuis excludantur. quod ubi eſt factum: interclusi eqtes cum nec prorũpere eadẽ qua tranſierant, poſſent, ibi maxime confertis hoſtibus, qua uiã fecerant: et conſul, legionesq; romanæ cũ quod tegumen modo omnis exercitus fuerat, nuſquam uiderent: ne tot fortiſſimos uiros intercluſos opprimeret hoſtis: tendunt in quencunq; caſum. diuerſi Volſci hinc conſulẽ, ac legiones ſuſtinere: altera fronte inſtare Tempanio, atq; eqtibus. qui cum ſæpe conati nequiſſent perrũpere ad ſuos: tumulo quodã occupato in orbem ſe tutabantur, nequaquam inulti. nec pugnæ finis ante noctem fuit. conſul quoq; nuſquam remiſſo certamine dum quicquã ſuperfuit lucis, hoſtem tenuit.

nox incertos diremit: tantusq; ab imprudentia euentus utraq; caſtra tenuit pauor: ut relictis ſaucijs, & magna parte impedimentorum, ambo pro uictis exercitus ſe in montes proximos reciperent. tumulus tamen circunſeſſus ultra mediam eſt noctem. quo cum circunſedētibus nuntiatum eſſet caſtra deſerta eſſe: uictos rati ſuos, & ipſi qua quenque in tenebris pauor tulit, fugerunt. Tempanius metu inſidiarum ſuos ad lucem tenuit: digreſſus deinde ipſe cum paucis ſpeculatum, cum ab ſaucijs hoſtibus ſciſcitando comperiſſet caſtra Volſcorum deſerta eſſe: lætus ab tumulo ſuos deuocat: & in caſtra romana penetrat. ubi cum uaſta, deſertaq; omnia, atq; eandem, quam apud hoſtes fœditatem inueniſſet: prius q̃ Volſcos cognitus error reduceret: quibus poterat ſaucijs ductis ſecum, ignarus quã regionem conſul petiſſet, ad urbem proximis itineribus pergit. Iam eo fama pugnæ aduerſæ, caſtrorũq; deſertorũ perlata erat: et ante omnia deplorati erãt equites non priuato magis, quàm publico luctu: Fabiusq; conſul terrore urbi quoq; iniecto ſtationem ante portas agebat: cum equites procul uiſi non ſine terrore ab dubijs qui nam eſſent, mox cogniti tantam ex metu lætitiam fecere: ut clamor urbē peruaderet gratulantium ſaluos, uictoresq; rediſſe equites: & ex mœſtis paulo ante domibus, quæ conclamauerant ſuos, procurreretur in uias, pauidæq; matres, ac coniuges oblitæ præ gaudio decoris, obuiam agmini occurrerent, in ſuos quæq; ſimul corpore atq; animo uix præ gaudio compotes, effuſæ. Tribunis plebis, qui M. Poſthumio, & T. Quintio diem dixerant, quod ad Veios

eorum

eorum opera male pugnatum eſſet: occaſio uiſa eſt per recens odium Sempronij conſulis renouandæ in eos inuidiæ. itaq; aduocata concione cum proditam Veijs rẽpublicam eſſe ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volſcis ab conſule exercitum, traditos ad cædem fortiſſimos equites, deſerta fœde caſtra uociferati eſſent: C. Iulius unus ex tribunis Tempanium equitem uocari iuſſit. coramq; eis, Sexte Tempani inquit quæro de te, arbitreris'ne C. Sempronium conſulem aut in tempore pugnam iniſſe, aut firmaſſe ſubſidijs aciem? aut ullo boni conſulis functum officio? & tu'ne ipſe uictis legionibus romanis tuo conſilio equitem ad pedes deduxeris? reſtitueris'q; pugnã? excluſo deinde ab acie noſtra tibi, atq; equitibus nũ aut conſul ipſe ſubuenerit, aut miſerit præſidium? poſtero deniq; die ecquid præſidij uſquam habueris? an tu, cohorsq; in caſtra ueſtra uirtute proruperitis? ecquem in caſtris conſulem, ecquem exercitum inueneritis? an deſerta caſtra, relictos ſaucios milites? Hæc pro uirtute tua, fideq;, qua una hoc bello reſpublica ſtetit: dicenda tibi ſunt hodie. Deniq; ubi C. Sempronius, ubi legiones noſtræ ſint? deſertus ſis: an deſerueris conſulem, exercitum'q;? uicti deniq; ſimus: an uicerimus? Aduerſus hæc Tempanij oratio incompoſita fuiſſe dicitur: cæterum militariter grauis, non ſuis uana laudibus, non crimine alieno læta. Quanta prudentia rei bellicæ in C. Sempronio eſſet, nõ militis de imperatore æſtimationem eſſe: ſed populi Romani fuiſſe, cum eum comitijs conſulem legeret. Itaq; ne ab ſe imperatoria conſilia, neu conſulares artes exquire-

rent: quæ penſitanda quoq; magnis animis, atq; ingeniis eſſent: ſed quod uiderit, referre poſſe. Vidiſſe autem ſe prius, quàm ab acie intercluderetur, conſulē in prima acie pugnantem, adhortantem, inter ſigna romana teláq; hoſtium uerſantem: poſtea ſe ab conſpectu ſuorum ablatum, ex ſtrepitu tamen & clamore ſenſiſſe uſq; ad noctem extractū certamē: nec ad tumulum, quē ipſe tenuerat, præ multitudine hoſtium credere perrūpi potuiſſe. Exercitus ubi eſſet, ſe neſcire: arbitrari uelut ipſe ĩ re trepida loci præſidio ſe, ſuosq; ſit tutatus, ſic cōſulē ſeruādi exercitus cauſa loca tutiora caſtris cepiſſe. Nec Volſcorum meliores res eſſe credere, quàm populi Romani fortunam: noctē'q; omnia erroris mutui impleſſe. precantem'q; deinde ne ſe feſſum labore, ac uulneribus tenerent, cum ingenti laude non uirtutis magis, quàm moderationis dimiſſum. Cum hæc agerentur, iam conſul uia lauicana ad fanum Quietis erat. cōmiſſa plauſtra, iumentáq; alia ab urbe: exercitum affectum prælio, ac uia nocturna excepere. Paulo poſt in urbem eſt ingreſſus conſul, non ab ſe magis enixe amouens culpam, quàm Tēpanium meritis laudibus ferēs. Mœſtæ ciuitati ab re male geſta, & iratæ ducibus M. Poſthumius reus obiectus, qui tribunus militum pro conſule ad Veios fuerat: decemmillibus æris grauis damnatur. T. Quintium collegā eius, quia & ĩ Volſcis conſul auſpicio dictatoris Poſthumi Tuberti, & ad Fidenas legatus dictatoris alterius Mamerci Aemylij res proſpere geſſerat: totam culpam eius temporis in prædamnatum collegam transferentem, omnes tribus abſoluerunt. profuiſſe ei Cincinnati patris memoria dici

tur, uenerabilis uiri, & exactæ iã ætatis: Capitolinus Quintus ſuppliciter orãs ne ſe breui reliquo uitæ ſpatio tam triſtem nuntiũ ferre ad Cincinnatum pateren tur. Plebs tribunos plebis abſentes Sex. Tẽpanium, A. Sellium, et Antiſtium, et Spurilium fecit: quos et pro centurionibus ſibi præfecerant Tempanio authore equites. Senatus, cum odio Sempronii conſulare nomen offenderet: tribunos militum conſulari poteſtate creari iuſſit. creati ſunt L. Manlius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus. Principio ſtatim anni L. Hortenſius tribunus plebis C. Sẽpronio conſuli anni prioris diẽ dixit. quẽ cum quatuor collegæ inſpectante populo Romano orarent, ne imperatorem ſuum innoxium, in quo nihil præter fortunam reprehendi poſſet, uexaret: ægre Hortenſius pati, tentationem eam credens eſſe perſeuerantiæ ſuæ, nec precibus tribunorum, quæ in ſpeciem modo iactentur, ſed auxilio confidere reum. Itaq; modo ad eũ conuerſus, ubi illi patricij ſpiritus, ubi ſubnixus & fidens innocentiæ animus eſſet quærebat: ſub tribunicia umbra conſularem uirũ delituiſſe. modo ad collegas. uos autem ſi reum perago, q̃d acturi eſtis? an erepturi ius populo, & euerſuri tribuniciam poteſtatem? Cum illi & de Sempronio, & de omnibus ſummam populi Romani poteſtatem eſſe dicerent: nec ſe iudicium populi tollere aut uelle, aut poſſe: ſed ſi preces ſuæ pro imperatore, qui ſibi parentis eſſet loco, non ualuiſſent: ſe ueſtem cum eo mutaturos: tum Hortenſius, non uidebit inquit plebs Romana ſordidatos tribunos ſuos. C. Sempronium nihil moror: quando hoc

eſt in imperio conſecutus, ut tam carus eſſet militibus. nec pietas quatuor tribunorum, quàm Hortenſij tam placabile ad iuſtas preces ingenium pariter plebi, patribusq; gratior fuit. Non diutius fortuna Equis indulſit: qui ambiguam uictoriam Volſcorum pro ſua amplexi fuerant. proximo anno Cn. Fabio Vibulano, T. Quintio Capitolino filio Capitolini conſulibus, ductu Fabij, cui ſorte ea prouincia euenerat: nihil dignum memoratu actum. cum trepidam tantum oſtendiſſent aciem Equi, turpi fuga funduntur haud magno conſulis decore. Itaq; triumphus negatus: cæterũ ob ſempronianæ cladis leuatam ignominiam, ut ouans urbem intraret conceſſum eſt. Quemadmodum bellum minore quàm timuerant dimicatione erat pfectum: ſic in urbe ex tranquillo nec opinata moles diſcordiarum inter plebem, ac patres exorta eſt, cœpta ab duplicando quæſtorum numero. quam rẽ, præter duos urbanos quæſtores, duo, qui conſulibus ad miniſteria belli præſto eſſent, à conſulibus relatam cum & patres ſumma ope approbaſſent: conſulibus tribuni plebis certamen intulerunt, ut pars quæſtorum (nã ad id tempus patricij creati erant) ex plebe fieret. aduerſus quam actionem primo & conſules, & patres ſumma ope annixi ſunt. concedendo deinde ut quẽadmodum in tribunis conſulari poteſtate creandis uſi ſunt, id æque in quæſtoribus liberum eſſet arbitrium populi: cum parum proficerent: totam rem de augendo quæſtorum numero omittunt. Excipiunt omiſſam tribuni: aliæq; ſubinde, inter quas & agrariæ legis, ſeditioſæ actiones exiſtunt. propter quos motus cum ſe-

natus conſules quàm tribunos creari mallet: neq; poſſet per interceſſiones tribunicias ſenatusconſultum fieri: reſp. à conſulibus ad interregnum, neque id ipſum (nam coire patricios tribuni prohibebant) ſine certamine ingenti redit. Cum pars maior inſequentis anni per nouos tribunos plebis, et aliquot interreges certaminibus extracta eſſet: modo prohibentibus tribunis patricios coire ad prodendum interregem, modo interregem interpellantibus ne ſenatusconſultum de comitijs conſularibus faceret: poſtremo L. Papyrius Mugillanus proditus interrex caſtigando nunc patres, nũc tribunos plebis, deſertam omiſſámq; ab hominibus rẽpublicam deorum prouidentia, curáq; exceptam memorabat ueientibus inducijs, & cunctatione Equorum ſtare: unde ſiquid increpet terroris, ſine patricio magiſtratu placere rempublicam opprimi: non exercitum, non ducem ſcribendo exercitui eſſe. an bello inteſtino bellum externum propulſaturos? quæ ſi in unũ conueniant: uix deorum opibus quin obruatur Romana res, reſiſti poſſe. quin illi, remittendo de ſumma quiſq; iuris medijs copularent concordiam, patres patiendo tribunos militum pro conſulibus fieri, tribuni plebis non intercedendo quo minus quatuor quæſtores promiſcue de plebe ac patribus libero ſuffragio populi fierent. tribunicia primum comitia ſunt habita: creati tribuni conſulari poteſtate omnes patricij, L. Quintius Cincinnatus tertium, Sex. Furius Medullinus iterum, M. Mallius, A. Sẽpronius Atracinus. Hoc tribuno comitia quæſtorum habente, petentibúsq; inter aliquot plebeios filio Antiſtij tribuni plebis, et fra

tre alterius tribuni plebis Sex·Pompilij,nec poteſtas, nec ſuffragatio eorũ ualuit,quin quorũ patres,auosq; conſules uiderant,eos nobilitate præferrent. Furere omnes tribuni plebis,ante omnes Pompilius, Antiſtiuśq; repulſa ſuorum accenſi·quid nam id rei eſſet?nõ ſuis beneficijs,non patrum iniurijs, non deniq; uſurpandi libidine,cum liceat quod ante non licuerit,ſi nõ tribunum militarem,ne quæſtorem quidem quẽquã ex plebe factum: non ualuiſſe patris pro filio,fratris pro fratre preces,tribunorum plebis,poteſtatis ſacroſanctæ ad auxilium libertatis creatæ·Fraudem profecto in re eſſe,et A· Sempronium comitijs plus artis adhibuiſſe,quàm fidei: eius iniuria queri ſuos honore deiectos·Itaq; cum in ipſum & innocentia tutum, & magiſtratu,in quo tunc erat,impetus fieri non poſſet:flexere iras in C·Sempronium patruelem Atracini: eiq; ob ignominiam Volſci belli adiutore collega M·Canuleio diem dixere·ſubinde ab eiſdem tribunis mentio in ſenatu de agris diuidendis illata eſt: cui actioni ſemper acerrime C·Sempronius reſtiterat: ratus,id quod erat,aut depoſita cauſa leuiorem futurum apud patres reum,aut perſeuerantem ſub iudicij tempus plebem offenſurum·aduerſæ inuidiæ obijci maluit: & ſuæ nocere cauſæ,quàm publicæ deeſſe: ſtetitq; in eadem ſententia, ne qua largitio ceſſura in trium gratiam tribunorum fieret·nec tum agrum plebi,ſed ſibi inuidiam quæri:ſe quoq; ſubiturum eam tempeſtatem forti animo: nec ſenatui tanti ſe ciuem, aut quenquam alium debere eſſe, ut in parcendo uni malum publicum fiat·Nihilo demiſſiore animo cum

dies uenit cauſa ipſe pro ſe dicta, nequicquam omnia expertis patribus ut mitigarent plebẽ, quindecim millibus æris damnatur. Eodem anno Poſthumia uirgo ueſtalis de inceſtu cauſam dixit, crimine innoxia: ob ſuſpicionem propter cultum amœniorem, ingeniumq́; liberius quàm uirginem decet, parum abhorrens famam ampliatam. deinde abſolutam pro collegij ſententia pontifex maximus abſtinere iocis, coliq; ſancte potius, quàm ſcite iuſſit. Eodem anno à Cãpanis Cumæ, quam Græci tum urbem tenebant, capiuntur. Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit Agrippam Menenium Lanatum, P. Lucretium Tricipitinum, Sp. Nautiũ: Annus felicitate populi Romani periculo potius ingenti, quàm clade inſignis. ſeruitia urbem ut incenderent diſtantibus locis, coniurarunt: populoq́; ad opem paſſim ferendam tectis intento, ut arcem, capitoliumq́; armati occuparent. Auertit nefanda conſilia Iupiter: indicioq́; duorum comprehenſi ſontes pœnas dederunt. indicibus dena millia grauis æris, quæ tum diuitiæ habebantur, ex ærario numerata: & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Equis reparari cœptum: & nouos hoſtes Lauicanos conſilia cum ueteribus iungere, haud incertis au thoribus Romam eſt allatum. Equorũ iam uelut anniuerſarijs armis aſſueuerat ciuitas. Lauicos legati miſſi cum reſponſa inde retuliſſent dubia: q̃bus nec tũc bellũ parari, nec diuturnã pacem fore appareret: Thuſculanis negotiũ datũ, aduerterent aĩos neq̃d noui tumultus Lauicis oriretur. Ad iſequẽtis ãni tribunos militũ cõſulari poteſtate inito magiſtratu legati ab Thuſculo

uenerunt, L. Sergium Fidenatem, M. Papyrium Mugillanum, C. Seruilium Priſci filium: quo dictatore Fidenæ captæ fuerant. nuntiabant legati Lauicanos arma cepiſſe: & cum Equorum exercitu depopulatos agrum Thuſculanum caſtra in Algido poſuiſſe. Tum Lauicanis bellum indictum: factoq; ſenatusconſulto ut duo ex tribunis ad bellum proficiſcerentur, unus res Romæ curaret, certamē ſubito inter tribunos exortum. ſe quiſq; belli ducem potiorem ferre: curam urbis ut ingratam, ignobilemq; aſpernari. Cum parū decorum inter collegas certamen mirabundi patres conſpicerent: Q. Seruilius, quando nec ordinis huius ulla inquit, nec reipublicæ eſt uerecundia, patria maieſtas altercationem iſtam dirimet: filius meus extra ſortem urbi præerit. bellum utinam qui appetunt, cōſyderatius, concordiusq; quàm cupiunt, gerant. Delectum haberi non ex toto paſſim populo placuit: decem tribus ſorte ductæ ſunt. ex his ſcriptos iuniores duo tribuni ad bellum duxere. Cœpta inter eos in urbe certamina cupiditate eadem imperij multo impenſius in caſtris accendi: nihil ſentire idem: pro ſententia pugnare: ſua conſilia uelle, ſua imperia ſola rata eſſe: contemnere inuicem, & contemni: donec caſtigantibus legatis tandē ita comparatum eſt, ut alternis diebus ſummam imperij haberent. Quæ cum allata Romam eſſent: dicitur Q. Seruilius ætate et uſu doctus, precatus ab dijs immortalibus ne diſcordia tribunorum damnoſior reipublicæ eſſet, quàm ad Veios fuiſſet: & uelut haud dubia clade imminente, inſtitiſſe filio ut milites ſcriberet, et arma pararet. Nec

falſus uates fuit. nam ductu L. Sergij, *cuius dies impe rij erat, loco iniquo ſub hoſtium caſtris cum, quia ſi- mulato metu receperat ſe hoſtis ad uallum: ſpes uana expugnandi caſtra eò retraxiſſet: repentino impetu* Equorum *per ſupinam uallem fuſi ſunt: multiq; in ruina maiore, quàm fuga oppreſſi, obtruncatiq;: ca- ſtraq; eo die ægre retenta.* Poſtero *die circunfuſis iam magna ex parte hoſtibus, per auerſam portam fuga tur pi deferuntur. duces, legatiq;, & quod circa ſigna ro= boris de exercitu fuit,* Thuſculum *petiere.* Palati *alij per agros paſſim multis itineribus maioris, quàm ac cepta erat, cladis nuntij* Romam *contenderunt.* Minus *trepidationis fuit: quod euentus timori hominum con= gruens fuerat: & quod ſubſidia, quæ reſpicerent, in re trepida præparata erant ab tribuno militum: iuſ ſuq; eiuſdem per minores magiſtratus ſedato in urbe tumultu, ſpeculatores propere miſſi nuntiauere* Thu= *ſculi duces, exercitumq; eſſe: hoſtem caſtra loco nō mo uiſſe. et, quod plurimum animorum fecit, dictator ex ſenatuſconſulto dictus* Quintus Seruilius Priſcus, *uir, cuius prouidentiam in rep. cum multis alijs tempeſta tibus ante experta ciuitas erat, tum euentu eius belli: quod uni certamen tribunorum ſuſpectum ante rem male geſtam fuerat.* Magiſtro *equitum creato, à quo ipſo tribuno militum dictator erat dictus, filio ſuo, ut tradidere quidam, (nam alij* Halam Seruiliū *ma giſtrum equitum eo anno fuiſſe ſcribunt) nouo exerci tu profectus ad bellū, accitis qui* Thuſculi *erant, duo millia paſſuum ab hoſte locum caſtris cepit.* Tranſie *rat ex re bene geſta ſupbia, negligentiaq; ad* Equos,

quæ in romanis ducibus fuerat. Itaq; primo ſtatim prælio cum dictator equitatu immiſſo anteſignanos hoſtium turbaſſet: legionum inde ſigna inferri propere iuſſit: ſigniferumq; ex ſuis unum cunctantem occidit. tantus ardor ad dimicandũ fuit, ut impetum Equi nõ tulerint: uictiq; acie cum fuga effuſa petiſſent caſtra: breuiore tempore & certamine minor caſtrorum oppugnatio fuit, quàm præliũ fuerat. captis, direptisq; caſtris cum prædã dictator militi conceſſiſſet, ſecutiq; fugientem ex caſtris hoſtem equites renuntiaſſent omnes Lauicanos uictos: magnam partem Equorũ Lauicos confugiſſe: poſtero die ad Lauicos ductus exercitus: oppidumq; corona circundatum, ſcalis captum, ac direptum eſt. Dictator exercitu uictore Romam reducto, die octauo quàm creatus erat, magiſtratu ſe abdicauit. et opportune ſenatus prius quàm ab tribunis plebis agrariæ ſeditiones mentione illata de agro Lauicano diuidendo fierent, cenſuit frequens coloniam Lauicos deducendam. coloni ab urbe mille et quingenti miſſi bina iugera acceperunt. Captis Lauicis, ac deinde tribunis militũ conſulari poteſtate Agrippa Menenio Lanato, et L. Seruilio ſtructo, et P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, & Sp. Rutilio Craſſo, et inſequenti anno A. Sempronio Atracino tertium, & duobus iterum M. Papyrio Mugillano, et Sp. Nautio Rutilio, bienniũ tranquillæ externæ res, diſcordia domi ex agrarijs legibus fuit. Turbatores uulgi erant Sp. Mecilius quartum, & Metilius tertiũ tribuni plebis ambo abſentes creati. & cum rogationem promulgaſſent ut ager ex hoſtibus captus uiritim diuideretur:

magnæq; partis nobilium eo plebiſcito publicarentur fortunæ: (nec enim fermè quicquam agri, ut in urbe alieno ſolo poſita, non armis partum erat: nec q͂d ueniſſet, aſſignatum'ue publicæ eſſet, præter quã plebs habebat) atrox plebi, patribus'q; propoſitum uidebatur certamen: nec tribuni militum nunc in ſenatu, nunc in conſilijs priuatis principum cogendis uiã conſilij inueniebant. Cũ Ap. Claudius nepos eius, q̃ decemuir legibus ſcribendis fuerat: minimus natu ex patrum concilio dicitur dixiſſe uetus ſe ac familiare conſilium domo afferre: proauũ enim ſuum Ap. Claudiũ oſtendiſſe patribus uiã unam diſſoluendæ tribuniciæ poteſtatis per collegarum interceſſionem. facile homines nouos authoritate principum de ſententia deduci, ſi temporum interdum potius q̃ maieſtatis memor adhibeatur oratio. pro fortuna illis animos eſſe: ubi uideant collegas principes agendæ rei gratiã omnem ad plebem præoccupaſſe, nec locũ in ea relictum ſibi, haud grauate acclinaturos ſe ad cauſam ſenatus: per quã uniuerſo ordini cum primoribus ſe patrũ concilièt. Approbantibus cunctis, et ante omneis Q. Seruilio Priſco quod non degeneraſſet ab ſtirpe claudia collaudante iuuenem, negotium datur ut quos quiſq; poſſet ex collegio tribunorũ ad interceſſionem perlicerent. Miſſo ſenatu prẽhẽſantur ab principibus tribuni, ſuadẽdo, monẽdo, pollicendo'q; gratũ id ſingulis priuatim, gratum uniuerſo ſenatui fore: ſex ad interceſſionẽ cõparauere. Poſteroq; die cũ ex cõpoſito relatum ad ſenatũ eſſet de ſeditione, quam Mecilius, Metilius'q; largitione peſſimi exẽpli cõcient: eæ oratiões à primoribus patrũ

habitæ ſunt, ut pro ſe quiſq; iam nec conſilium ſibi ſuppetere diceret: nec ſe ullam opem cernere aliam uſquam, præter quàm in tribunicio auxilio: in eius poteſtatis fidem circúuentam remp. tanquam priuatam inopem confugere. præclarum ipſis, poteſtatiq; eſſe nō ad uexandum ſenatum, diſcordiamq; ordinum mouendam plus in tribunatu uirium eſſe, quàm ad reſiſtendum improbis collegis. Fremitus deinde uniuerſi ſenatus ortus: cum ex omnibus partibus curiæ tribuni appellarentur. tum ſilentio facto ij, qui præparati erant gratia principum, quam rogationem à collegis promulgatam ſenatus cenſeat diſſoluēdæ reipublicæ eſſe, ei ſe interceſſuros oſtendunt. Gratiæ interceſſoribus ab ſenatu actæ. Latores rogationis concione aduocata proditores plebis commodorum, ac ſeruos conſularium appellātes, aliaq; truci oratione in collegas inuecti actionem depoſuere. Duo bella inſequens annus habuiſſet, quo P. Cornelius Coſſus, Caius Valerius Potitus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius Vibulanus tribuni militum conſulari poteſtate fuerunt: ni Veiens bellum religio principum diſtuliſſet: quorum agros Tyberis ſuper ripas effuſus maxime ruinis uillarum uaſtauit. ſimul Equos triennio ante accepta clades prohibuit Volanis, ſuæ gentis populo præſidium ferre. Excurſiones inde in confinem agrum Lauicanum factæ erant: nouisq; colonis bellum illatum. Quam noxam cum ſe conſenſu omnium Equorum defenſuros ſperaſſent: deſerti ab ſuis ne memorabili quidem bello per obſidionem, leuemq; unam pugnā & oppidum, & fines amiſere. Tentatum ab L. Sex-

tio tribuno plebis ut rogationem ferret, qua Volas quoq; ſicut Lauicos coloni mitterentur: per interceſſionem collegarum, qui nullum plebiſcitum, niſi ex authoritate ſenatus paſſuros ſe perferri oſtenderunt: diſcuſſum eſt. Volis inſequente anno receptis, Equi, coloniáq; eò deducta nouis uiribus oppidum firmarũt. Tribunis militum Romæ conſulari poteſtate Cn. Cornelio Coſſo, L. Valerio Potito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Poſthumio Regilenſi, huic bellum aduerſus Equos permiſſum eſt, prauæ mentis homini: quam tamen uictoria magis quàm bellum oſtendit. Nã exercitu impigre ſcripto, ductóq; ad Volas, cum leuibus prælijs Equorum animos fregiſſet: poſtremo in oppidũ irrupit: deinde ab hoſtibus in ciues certamen uertit. & cum inter oppugnationem prædam militis fore edixiſſet: capto oppido fidem mutauit. Eam magis adducor ut credam iræ cauſam exercitui fuiſſe, quàm quod in urbe nuper direptæ, coloniáq; noua minus prædicatione tribuni prædæ fuerit. Auxit eam iram poſtquam ab collegis acerſitus propter ſeditiones tribunicias in urbem reuertit, audita uox eius in concione ſtolida, ac propè uecors: qua Sextio tribuno plebis legem agrariam ferenti, ſimul Volas quoq; ut mitterentur coloni laturum ſe dicenti: dignos enim eſſe, qui armis cepiſſent, eorum urbẽ, agrumq; Volanum eſſe: malum quidem militibus meis inquit, niſi quieuerint. quod auditum non concionem magis, quàm mox patres offendit. & tribunus plebis uir acer, nec infacundus nactus inter aduerſarios ſuperbum ingenium, immodicámq; linguam, quam irritando, agitandóq;

in eas impelleret uoces, quæ inuidiæ non ipſi tantum, ſed cauſæ, atq; uniuerſo ordini eſſent: neminem ex col legio tribunorum militum ſæpius quàm Poſthumiũ in diſceptationem trahebat. Tum uero ſecundum tã ſæuum, atq; inhumanum dictum, auditis inquit qui rites ſicut ſeruis malum minantem militibus? tamen hæc bellua dignior uobis tanto honore uidebitur, q̃ q uos urbe agris'q; donatos in colonias mittunt: qui ſe= dem ſenectuti ueſtræ proſpiciunt: qui pro ueſtris com modis aduerſus tam crudeles, ſuperbos'q; aduerſarios depugnant. Incipite deinde mirari cur pauci iam ue= ſtram ſuſcipiant cauſam. quid, ut à uobis ſperent? an honores, quos aduerſarijs ueſtris potius, quàm populi Romani propugnatoribus datis? Ingemuiſtis modo uoce huius audita. quid id refert? iam ſi ſuffragium detur: hunc, qui malum uobis minatur, ijs, qui agros, ſedes'q;, ac fortunas ſtabilire uolunt, præferetis. Perla ta hæc uox Poſthumij ad milites multo in caſtris ma iorem indignationem mouit. prædæ' ne interceptorẽ, fraudatorem'q; etiam malum minari militibus? Itaq; cum fremitus aperte eſſet: & quæſtor P. Sextius ea- dem uiolentia coerceri putaret ſeditionem poſſe, qua mota erat: miſſo ad uociferantem quendam militem li ctore, cum inde clamor et iurgium oriretur, ſaxo ictus turba excedit, inſuper increpante qui uulnerauerat, habere quæſtorem quod imperator eſſet militibus mi natus. Ad hunc tumultum accitus Poſthumus aſperio= ra omnia fecit acerbis quæſtionibus, crudelibus ſuppli cijs. poſtremo cum modum iræ nullum faceret: ad uo ciferationem eorũ, quos necari ſub crate iuſſerat, con

curſu facto, ipſe ad interpellantis pœnam uecors de tribunali decurrit. ibi cum ſummouentes paſſim lictores, centurionesq́; uexarent turbam: eò indignatio erupit, ut tribunus militum ab exercitu ſuo lapidibus cooperiretur. Quod tam atrox facinus poſtquā eſt Romam nuntiatum: tribunis militum de morte collegæ ꝑ ſenatum quæſtiones decernentibus tribuni plebis intercedebant. ſed ea contentio ex certamine alio pēdebat: quod cura inceſſerat patres ne metu quæſtionū plebs, iraq́; tribunos militum ex plebe crearet: tendebantq́; ſumma ope ut conſules crearentur. Cum ſenatusconſultum fieri tr. pl. non paterentur: ijdem intercederēt conſularibus comitijs: res ad interregnū redijt. uictoria deinde penes patres fuit. Quinto Fabio Vibulano interrege comitia habente conſules creati ſunt A. Cornelius Coſſus, Furius Medullinus. His COSS. principio anni ſenatusconſultum factum eſt, ut de quæſtione poſthumanæ cædis tribuni primo quoq; tempore ad plebem ferrent: plebsq́; præficeret quæſtioni, quē uellet à plebe conſenſu populi conſulibus negotium mandatur. q ſumma moderatione, ac lenitate per paucorum ſupplicium, quos ſibimet ipſos conſciſſe mortem ſatis creditum eſt: tranſacta re, nequiuere tamen conſequi ut non ægerrime id plebs ferret. iacere tandiu irritas ſanctiones, quæ de ſuis commodis ferrentur: cum interim de ſanguine, et ſupplicio ſuo latam legē cōfeſtim exerceri, et tantā uim habere. Aptiſſimum tempus erat uindicatis ſeditionibus delinimentū animis uolani agri diuiſionē obijci: quo facto minuiſſent deſyderiū agrariæ legis: quæ poſſeſſo ꝑ iniuriā agro pu-

blico patres pellebat. Tūc hæc ipſa īdignitas angebat animos non in retinendis modo publicis agris, quos ut teneret, pertinacem nobilitatē eſſe, ſed ne uacuū quidē agrum nuper ex hoſtibus captum plebi diuidere, mox paucis, ut cætera, futurum prædæ. Eodem anno aduerſus Volſcos populantes Hernicorum fines legiones ductæ à Furio conſule, cum hoſtem ibi non inueniſſent: Ferentinum, quò magna multitudo Volſcorum ſe contulerat: cæpere. minus prædæ quàm ſperauerāt, fuit: quod Volſci, poſtquam ſpes tuendi exigua erat, ſublatis rebus nocte oppidum reliquerunt. poſtero die propè deſertum capitur. Hernicis ipſe ager dono datus. Annum modeſtia tribunorū quietum excæpit tr. pl. Lucilius, Q. Fabio Ambuſto, C. Furio Petilio conſulibus. Is cum principio ſtatim anni uelut penſum nominis, familiæq; ſeditiones agrarijs legibus promulgandis cieret: peſtilentia coorta, minacior tamen quàm perniciosior, cogitationes hominum à foro, certaminibusq; publicis ad domum, curamq; corporum nutriendorum auertit: minusq; eā damnoſam fuiſſe, quàm ſeditio futura fuerit, credunt. Defuncta ciuitate plurimorum morbis, perpaucis funeribus, peſtilentem annum inopia frugum neglecto cultu agrorum (ut plerunq; fit) accepit, M. Papyrio Atracino, C. Nautio Rutilio conſulibus. Iam fames quàm peſtilentia triſtior erat: ni dimiſſis circa omnes populos legatis, qui Hetruſcum mare, quiq; Tyberim accolunt, ad frumentū mercandū annonæ foret ſubuētum. ſuperbe ab Samnitibus, qui Capuam habebant, Cumasq;, legati prohibiti commercio ſunt. contra ea benigne ab Siculorum

tyrannis

tyrãnis adiuti maximos commeatus ſummo Hetruriæ ſtudio Tyberis deuexit. Solitudinem in ciuitate ægra experti conſules ſunt: cum in legationes non plus ſin gulis ſenatoribus inuenientes coacti ſunt binos equites adijcere. Præter quam ab morbo, annonáq; nihil eo biennio inteſtini externi'ue incommodi fuit. at ubi hæ ſolicitudines diſceſſere, omnia, quibus turbari ſolita erat ciuitas: domi diſcordia. foris bellum exortum. M. Aemilio, C. Valerio Potito conſulibus bellum Equi pa rabant, Volſcis quanquam non publico conſilio capeſ ſentibus arma, uoluntarijs mercede ſecutis militiam. ad quorum famam hoſtium (iam enim in Latinum, Hernicumq; tranſcenderant agrum) delectum haben tem Valerium conſulem M. Menenius tribunus plebis legis agrariæ lator cum impediret: auxilióq; tribuni nemo inuitus ſacramento diceret: repente nunciatur ar cem Caruẽtanam ab hoſtibus occupatam eſſe. Ea igno minia accepta tum apud patres inuidiæ Menenio fuit: tum cæteris tribunis iam ante præparatis interceſſori bus legis agrariæ præbuit iuſtiorem cauſam reſiſten di collegæ. Itaq; cum res diu ducta per altercationem eſſet: conſulibus deos, hominesq; teſtantibus quicquid ab hoſtibus cladis, ignominiæq; aut iam acceptum eſ ſet, aut immineret, culpam penes Menenium fore, qui delectum impediret: Menenio contra uociferante, ſi in iuſti domini poſſeſſione agri publici crederent, ſe mo ram delectui non facere: decreto interpoſito nouem tri buni ſuſtulerunt certamen: pronuntiaueruntq; ex col legij ſententia C. Valerio conſuli ſe damnum, aliáq; coercionem aduerſus interceſſionem collegæ delectus

cauſa detractantibus militiam inhibenti, auxilio futuros eſſe. Hoc decreto conſul armatus cum paucis appellantibus tribunum collum torſiſſet: metu cæteri ſacramento dixere. Ductus exercitus ad Caruentanam arcem, quanquam inuiſus, infeſtuſq; conſuli erat, impigre primo ſtatim aduentu deiectis q̃ in præſidio erãt, arcem recepit. prædatores ex præſidio per negligentiam dilapſi occaſionem aperuere ad inuadendum. prædæ ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant: fuit aliquantum. uenditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores iuſſit, tũ prædicans participem prædæ fore exercitum, cum militiam non abnuiſſet. auctæ inde plebis, ac militum in conſulem iræ. Itaq; cum ex ſenatuſconſulto urbem ouans introiret: alternis inconditi uerſus militari licentia iactati: quibus conſul increpitus, Menenij celebre nomen laudibus fuit: cum ad omnem mentionem tribuni fauor circunſtantis populi plauſuq; & aſſenſu cum uocibus militum certaret. pluſq; ea res quàm propè ſolennis militum laſciuia in conſulem, curæ patribus iniecit: & tanquam haud dubius inter tribunos militum honos Menenij, ſi peteret, conſularibus comitijs eſt excluſus. creati conſules ſunt Cn. Cornelius Coſſus, L. Furius Medullinus iterum. Non aliâs ægrius plebs tulit tribunicia ſibi comitia non commiſſa. eum dolorem quæſtorijs comitijs ſimul oſtendit, & ulta eſt, tunc primum plebeijs quæſtoribus creatis, ita ut in quatuor creandis uni patricio C. Fabio Ambuſto relinqueretur locus: tres plebeij Q. Silius, P. Elius, P. Pipius clariſſimarum familiarum iuuenibus præferẽ

tur. Authores fuiſſe tam liberi populo ſuffragi Icilios accipio, ex familia infeſtiſſima patribus, tres in eum annum tribunos plebis creatos. hi multarum, magnarumq; rerum molem auidiſſimo adeo populo oſtentantes cum affirmaſſent nihil ſe moturos ſine quæſtorijs quidem comitiis, quæ ſola promiſcua plebi, patribusq; reliquiſſet ſenatus: ſatis animi populo eſſe ad id, quod tandiu uellent, & per leges liceret. Pro ingenti itaq; uictoria id fuit plebi: quæſturamq; non honoris ipſius finem æſtimabant: ſed patefactus ad conſulatum, ac triumphos locus nouis hominibus uidebatur. Patres contra non pro communicatis: ſed pro amiſſis honoribus fremere: negare ſi ea ita ſint, liberos tollendos eſſe: qui pulſi maiorum loco, cernentesq; alios in poſſeſſione dignitatis ſuæ, ſalij, flaminesq; nuſquam alio quàm ad ſacrificandum pro populo ſine imperijs, ac poteſtatibus relinquantur. Irritatis utriuſque partis animus, cum & ſpiritus plebes ſumpſiſſet: & tres ad popularem cauſam celeberrimi nominis haberet duces: patres oĩa quæſtorijs comitiis, ubi utrunq; plebi liceret, ſimilia fore cernentes, tendere ad conſulum comitia, quæ nondum promiſcua eſſent: Icilij contra tribunos militum creandos dicere: & tandem aliquando impartiendos plebi honores. ſed nulla erat conſularis actio, quã impediẽdo, id quod petebant, exprimerent: cum mira opportunitate Volſcos, & Equos prædatum extra fines exiſſe in agrũ Latinum, Hernicumq; affertur. ad quod bellum ubi ex ſenatusconſulto conſules delectum habere occipiunt: obſtare tunc enixe tribuni, ſibi plebiq; eam for

tunam oblatam memorantes. Tres erant, & omnes acerrimi uiri, generoſiq; et iam, ut inter plebeios: duo ſinguli ſingulos ſibi conſules aſſeruandos aſſidua opera deſumunt: uni concionibus data nunc detinenda, nunc concienda plebs. nec delectum conſules, nec comitia, quæ petebant, tribuni expediebant. Inclinante deinde ſe fortuna ad cauſam plebis, nuntij ueniunt arcem Caruentanam dilapſis ad prædã militibus, qui in præſidio erant, Equos interfectis paucis cuſtodibus arcis, inuaſiſſe: alios recurrentes in arcem, alios palantes in agris cæſos. Ea aduerſa ciuitati res uires tribuniciæ actioni adiecit. nequicquam enim tentati ut tum deniq; deſiſterent impediendo bello, poſtquam non ceſſere nec publicæ tempeſtati, nec ſuæ inuidiæ: peruincunt ut ſenatusconſultum fiat de tribunis militum creandis: certo tamen pacto ne cuius ratio haberetur, qui eo anno tribunus plebis eſſet: ne'ue quis reficeretur in annum tribunus plebis: haud dubiæ Icilios denotante ſenatu: quos mercedẽ ſeditioſi tribunatus petere conſulatum inſimulabant. Tũ delectus haberi, bellumq; omnium ordinum conſenſu apparari cœptum. conſules an ambo profecti ſint ad arcem Caruẽtanam: an alter ad comitia habenda ſubſtiterit, incertum diuerſi authores faciunt. illa pro certo habenda, in quibus nõ diſſentiunt: ab arce Caruẽtana, cum diu nequicquam oppugnata eſſet, receſſum: Verruginem in Volſcis eodem exercitu receptam: populationesq;, & prædas & in Equis, & in Volſco agro ingentes factas. Romæ ſicut plebis uictoria fuit in eo, ut quæ mallent comitia haberent: ita euentu comitiorum patres uicere.

nanq; tribuni militum cõſulari poteſtate contra ſpem omnium tres patricij creati ſunt, C. Iulius Tullius, Cn. Cornelius Coſſus, C. Seruilius Hala. Artem adhibitam ferunt à patricijs: cuius eos Iulij tum quoq; inſimulabant: quod turbam indignorum candidatorũ intermiſcendo dignis, tædio ſordium in quibuſdã inſignium populum à plebeijs auertiſſent. Volſcos deinde, & Equos ſeu Caruẽtana arx retenta in ſpem, ſeu Verrugine amiſſum præſidium ad iram cum impuliſſet: fama affertur ſumma ui ad bellum coortos: caput rerum Antiates eſſe: eorum legatos utriuſq; gentis populos circumiſſe: caſtigantesq́; ignauiam, quod abditi intra muros populabundos in agris uagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis præſidium paſſi eſſent, iam non exercitus modo armatos, ſed colonias etiã in ſuos fines mitti: nec ipſos modo Romanos ſua diuiſa habere: ſed Ferentinum etiã de ſe captum Hernicis donaſſe. Ad hæc cum inflammarentur animi: ut ad quoſq; uentum erat, numerus iuniorum conſcribebatur. ita omnium populorum iuuentus Antium contracta: ibi caſtris poſitis hoſtem opperiebantur. Quæ ubi tumultu maiore etiam quàm res erat, nuntiantur Romam: ſenatus extemplo, quod in rebus trepidis ultimum conſilium erat, dictatorem dici iuſſit. Quã rẽ ægre paſſos Iuliũ, Corneliumq́; ferunt: magnoq́; certamine animorum rem actam: cum primores patrum nequicquam conqueſti non eſſe in authoritate ſenatus tribunos militum, poſtremo etiam tribunos plebis appellarent: et conſulis quoq; ab ea poteſtate uim ſuper tali re inhibitam referrent: tribuni plebis læti diſcor

dia,patrum nihil eſſe in his auxilij dicerent,qui non
ciuium,non deniq; hominum numero eſſent: ſiquan-
do promiſcui honores,communicata reſp. eſſet, tum ſe
animaduerſuros nequa ſuperbia magiſtratuum irri-
ta ſenatus conſulta eſſent: interim patricij ſoluti le-
gum,magiſtratuumq́; uerecundia per ſe quoq; tribu
niciam poteſtatem agerent. Hæc contentio minime ido
neo tempore,cum tantum belli in manibus eſſet,occu-
pauerat cogitationes hominum: donec, ubi diu alter-
nis Iulius, Corneliuſq́;, cum ad id bellũ ipſi ſatis ido-
nei duces eſſent, non eſſe æquum mandatum ſibi à po
pulo eripi honorem diſſeruere: tum Hala Seruilius tri
bunus militum tacuiſſe ſe tandiu ait, non quia in-
certus ſententiæ fuerit (quem enim bonum ciuem ſecer
nere ſua à publicis conſilia?) ſed quia maluerit colle-
gas ſua ſponte cedere authoritati ſenatus, quàm tribu
niciam poteſtatem aduerſus ſe implorari paterentur.
tum quoq; ſi res ſineret, libenter ſe daturum tempus ijs
fuiſſe ad receptum nimis pertinacis ſententiæ: ſed cum
belli neceſſitates non expectent humana conſilia: potio
rem ſibi collegarum gratia rempublicam fore. &
ſi maneat in ſententia ſenatus, dictatorem nocte pro-
xima dicturum: ac ſiquis intercedat, ſenatusconſulti
authoritate ſe fore contentum. Quo facto cum haud
immeritam laudem, gratiamq́; apud omnes tuliſſet: di
ctatore P. Cornelio dicto, ipſe ab eo magiſter equitum
creatus eſt. Exemplo fuit collegas, eumq; intuentibus
quàm gratia, atq; honos opportuniora interdum nõ
cupientibus eſſent. Bellum haud memorabile fuit. uno
atq; eo facili prælio cæſi ad Antiũ hoſtes: uictor exer

citus depopulatus Volſcum agrum: caſtellum ad lacum fucinum ui expugnatum: atq; in eo tria millia hominum capta, cæteris Volſcis intra mœnia compulſis, nec defendentibus agros. dictator bello ita geſto, ut tantum nõ defuiſſe fortunæ uideretur, felicitate quàm gloria maior in urbem rediјt: magiſtratúq; ſe abdicauit. Tribuni militum mentione nulla comitiorum cõſularium habita, credo ob iram dictatoris creati, tribunorum militum comitia edixerunt. Tum uero grauior cura patribus inceſſit: quippe cum prodi cauſam ab ſuis cernerent. Itaque ſicut priore anno per indigniſſimos ex plebeis candidatos omnium etiam dignorum tædium fecerant: ſic tum primoribus patrum ſplendore, gratiáq; ad petendum præparatis, omnia loca obtinuere, ne cui plebeio aditus eſſet. quatuor creati ſunt, omnes iam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Cn. Fabius Vibulanus, C. Seruilius Hala. hic refectus continuato honore, tum ob alias uirtutes, tum ob recentem fauorem unica moderatione partum. Eo anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo exierat: per legatos, fœcialesq; res repeti cœptæ. quibus uenientibus ad finem legatio Veientium obuiam fuit. petiere ne prius quàm ipſi ſenatum Romanum adiſſent, Veios iretur. Ab ſenatu impetratum, quia diſcordia inteſtina laborarent Veientes: ne res ab ijs repeterentur. tantum abfuit ut ex incommodo alieno ſua occaſio peteretur. Et in Volſcis accepta clades, amiſſo Verrugine præſidio: ubi tantum in tempore fuit momenti, ut, cum precantibus opem militibus, qui ibi à Volſcis

obſidebantur, ſuccurri ſi maturatum eſſet, potuiſſet: ad id uenerit exercitus ſubſidio miſſus, ut ab recenti cæde palati ad prædandum hoſtes opprimerentur. Tarditatis cauſa in ſenatu magis fuit, quàm in tribunis: qui quia ſumma ui reſiſtere nuntiabantur, parum cogitauerunt nulla uirtute ſuperari humanarum uiriũ modum. fortiſſimi milites non tamen nec uiui, nec poſt mortem inulti fuere. Inſequenti anno P. & Cn. Cornelijs Coſſis Cn. Fabio Ambuſto, L. Valerio Potito tribunis militum conſulari poteſtate, Veiens bellũ motum ob ſuperbum reſponſum Veientis ſenatus: qui legatis repetentibus res, ni faceſſerent propere urbe, finibusq́;, daturos pœnas, quas Lars Tolumnius dediſſet, reſponderi iuſſit. Id patres ægre paſſi decreuere ut tribuni militum de bello indicendo Veientibus primo quoq; die ad populũ ferrent. quod ubi primo promulgatum eſt: fremere iuuentus nondum debellatum cum Volſcis eſſe: modo duo præſidia occidione occiſa cum periculo retineri: nullum annum eſſe, quo nõ acie dimicetur: & tanquam pœniteat laboris, nouum bellum cum finitimo populo, & potentiſſimo parari: qui omnem Hetruriam ſit concitaturus. Hæc ſua ſponte agitata inſuper tribuni plebis accendunt: maximum bellum patribus cum plebe eſſe dictitant: eã de induſtria uexandam militia, trucidandamq́; hoſtibus obijci: eã procul urbe haberi, atque ablegari: ne domi per otium memor libertatis, coloniarumq́; aut agri publici, aut ſuffragij libere ferendi conſilia agitet. prehenſantesq́; ueteranos ſtipendia cuiuſq;, & uulnera, ac cicatrices numerabant: quid iam integri eſſe in corpore

loci ad noua uulnera accipienda? quid ſupereſſe ſanguinis, qui dari pro republica poſſet? rogitantes. Hæc cum in ſermonibus, concionibuſq; interdum agitantes auertiſſent plebem ab ſuſcipiendo bello: profertur tempus ferundæ legis: quam, ſi ſubiecta inuidiæ eſſet, antiquari apparebat. Interim tribunis militũ in Volſcum agrum ducere exercitum placuit. Cn. Cornelius unus Romæ relictus. Tres tribuni poſtquam nullo loco caſtra Volſcorum eſſe, nec commiſſuros ſe prælio apparuit: tripartito ad deuaſtandos fines diſceſſere: Valerius Antium petit, Cornelius Egitras. quacunq; inceſſere, late populati ſunt tecta, agroſq;, ut diſtinerent Volſcos. Fabius, quod maxime petebatur, ad Anxur oppugnandum ſine ulla populatione acceſſit. Anxur fuit, quæ nunc Tarracinæ ſunt: urbs prona in paludes. ab ea parte Fabius oppugnationem oſtendit. Circummiſſæ quatuor cohortes cum C. Seruilio Hala cum imminentem urbi collem cepiſſent: ex loco altiore, qua nullum erat præſidium, ingenti clamore ac tumultu mœnia inuaſere. ad quem tumultum obſtupefacti qui aduerſus Fabium urbem infimam tuebantur, locum dedere ſcalas admouendi: plenaq; hoſtium cuncta erant: & in muris diu cædes pariter fugientium, ac reſiſtentium, armatorum, atq; inermium fuit. cogebantur itaq; uicti, q̃a cedentibus ſpei nihil erat, pugnam inire: cum pronuntiatum repente ne quis præter armatos uiolaretur, reliquam omnem multitudinem uoluntariam exuit armis: quorum ad duo millia & quingenti uiui capiuntur. à cætera præda Fabius militem abſtinuit: donec collegæ uenirent: ab il-

lis quoq; exercitibus captum Anxur dictitans eſſe, qui cæteros Volſcos à præſidio eius loci auertiſſent. Qui ubi uenerunt, oppidum uetere fortuna opulentum tres exercitus diripuere: eaq; primum benignitas imperatorum plebem patribus conciliauit. Additum deinde omnium maxime tempeſtiue principium in multitudinem muneris: ut ante mentionem ullã plebis, tribunorum'ue decerneret ſenatus ut ſtipendium miles de publico acciperet: cum ante id tempus de ſuo quiſq; functus eo munere eſſet. Nihil acceptum unquam à plebe tanto gaudio traditur. concurſum itaq; ad curiam eſſe: prehenſatas'q; exeuntium manus: & patres uere appellatos: effectum eſſe fatentibus ut nemo pro tam munifica patria, donec quicquam uirium ſupereſſet, corpori aut ſanguini ſuo parceret: cum commoditas iuuaret rem familiarem, ſaltem acquieſcere eo tempore, quo corpus addictum, atq; operatum reipublicæ eſſet. tum quod ultro ſibi oblatum eſſet, non à tribunis plebis unquam agitatum, non ſuis ſermonibus efflagitatum: id efficiebat multiplex gaudium, cumulatiorem'q; gratiam rei. Tribuni plebis communis ordinum lætitiæ, concordiæ'q; ſoli expertes, negare tã id lætum partibus uniuerſis, nec proſperum fore, quàm ipſi crederent. conſilium ſpecie prima melius fuiſſe, quàm uſu apparirurum. unde enim eam pecuniã confici poſſe, niſi tributo populo indicto? ex alieno igitur alijs largitos. neq; id etiam ſi cæteri ferant, paſſuros eos, quibus iam emerita ſtipendia eſſent: meliore conditione alios militare, quàm ipſi militaſſent: et eoſdẽ in ſua ſtipendia impenſas feciſſe & in aliorum facere. His uocibus mouerũt

partem plebis. poſtremo indicto iam tributo, edixerũt etiam tribuni auxilio ſe futuros, ſiquis in militare ſtipendium tributum non contuliſſet. Patres bene cœptã rem perſeueranter tueri: conferre ipſi primi: & quia nondum argentum ſignatum erat, æs graue plauſtris quidam ad ærarium conuehentes, ſpecioſam etiam collationem faciebant. Cum ſenatus ſumma fide ex cenſu contuliſſet: primores plebis nobilium amici ex compoſito conferre incipiunt. quos cum & à patribus collaudari, & à militari ætate tanquam bonos ciues conſpici uulgus hominum uidit: repente ſpreto tribunicio auxilio certamen conferendi eſt ortum. & lege perlata de indicendo Veiẽtibus bello, exercitum magna ex parte uoluntarium noui tribuni militum conſulari poteſtate Veios duxere. Fuere autem tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. Quintius Cincinnatus, C. Iulius Tullus iterum, A. Manilius, L. Furius Medullinus tertium, M. Aemilius Mamercus. Ab his primum circunſeſſi Veij ſunt. ſub cuius initium obſidionis cũ Hetruſcorum concilium ad fanum Vulturnæ frequẽter habitum eſſet: parum conſtitit bello ne publico gentis uniuerſæ tuendi Veientes eſſent. Ea oppugnatio ſegnior inſequenti anno fuit, parte tribunorum, exercitusq; ad Volſcum aduocata bellum. Tribunos militum conſulari poteſtate is annus habuit C. Valerium Potitum tertium, M. Sergium Fidenatem, P. Cornelium Maluginenſem, Cn. Cornelium Coſſum, C. Fabium Ambuſtum, Sp. Nautium Rutilium iterum. Cum Volſcis inter Ferentinum, atq; Ecetram ſignis collatis dimicatum. Romanis ſecunda for-

tuna pugnæ fuit. Artena inde Volſcorum oppidum ab tribunis obſideri cœpta. inde inter eruptionem ten tatam compulſo in urbē hoſte occaſio data eſt Romanis irrumpendi. præter quàm arcem. cætera capta. in arcem munitam natura globus armatorum conceſſit: infra arcem cæſi, captiq; multi mortales. Arx deinde obſidebatur: nec aut ui capi poterat: quia pro ſpatio loci ſatis præſidij habebat: aut ſpem dabat deditionis, omni publico frumento prius quàm urbs caperetur, in arcem conuecto. tædioq; receſſum inde foret: ni ſeruus arcem Romanis prodidiſſet. ab eo milites per locum arduum accepti cepere, à quibus cum cuſtodes trucidarentur: cætera multitudo repentino pauore oppreſſa in deditionem uenit. Diruta et arce, et urbe Artena, reductæ legiones ex Volſcis: omniſq; uis romana Veios conuerſa eſt. Proditori præter libertatem duarum familiarum bona in præmium data: Seruius Romanus uocitatus: Sunt qui Artenam Veientium, non Volſcorum fuiſſe credant. præbet errorem, quod eiusdem nominis urbs inter Cære, atq; Veios fuit: ſed eam reges romani deleuere: Cæretumq; non Veientium fuerat. altera hæc nomine eodem in uolſco agro fuit: cuius excidium eſt dictum.

DECADIS PRIMAE LIBER QVINTVS.

P ACE ALIBI PARTA, Romani, Veiiq; in armis erant tãta ira, odioq;, ut uictis finem adeſſe appareret. Comitia utriusq; populi longe diuerſa ratione facta ſunt. Romani auxere tribunorũ militum conſulari poteſtate numerum. octo, quot nunquam antea, creati, M. Aemilius Mamercus iterũ, L. Valerius Potitus tertium, Ap. Claudius Craſſus, Marcus Quintilius Varus, M. Iulius Rullus, M. Poſthumius, M. Furius Camillus, M. Poſthumius Albinus. Veiẽtes contra tædio annuæ ambitionis, quæ interdũ diſcordiarum cauſa erat: regem creauere. Offendit ea res populorum Hetruriæ animos non maiore odio regni, quàm ipſius regis. grauis iam is antea genti fuerat opibus, ſuperbiaq;: quia ſolẽnia ludorum, quos intermitti nefas eſt: uiolenter diremiſſet: cum ob iram repulſæ, quod ſuffragio XII. populorum alius ſacerdos ei prælatus eſſet: artifices, quorum magna pars ipſius ſerui erant: ex medio ludicro repente abduxit. gens itaq; ante omnes alias eo magis dedita religionibus, ꝙ excelleret arte colendi eas: auxilium Veientibus negandum, donec ſub rege eſſent, decreuit. cuius decreti ſuppreſſa fama eſt Veiis propter metum regis: qui à quo tale quid dictum referretur, pro ſeditionis eum principe, non noui ſermonis authorem habebat. Romanis et ſi quietæ res ex Hetruria nuntiabantur: ta

men quia omnibus concilijs eam rem agitari afferebatur: ita muniebant, ut anacipitia munimenta eſſent. alia in urbem, & contra oppidanorum eruptiones uerſa, alijs frons in Hetruriã ſpectans auxilijs, ſiqua forte inde uenirent, obſtruebatur. Cum ſpes maior imperatoribus romanis in obſidione, quàm in oppognatione eſſet: hybernacula etiam, res noua militi romano, ædificari cœpta: conſiliumq́; erat hyemando continuare bellum. quod poſtquam tribunis plebis iandiu nullam nouandi res cauſam inuenientibus Romam eſt allatum: in concionem proſiliunt: ſolicitant plebis animos: hoc illud eſſe dictitantes, quod æra militibus ſint conſtituta: nec ſe fefelliſſe id donum inimicorum ueneno illitum fore: uenüſſe libertatem plebis: remotam in perpetuum, & ablegatam ab urbe, & ab republica iuuentutem. iam ne hyemi quidẽ, aut tempori anni cedere, ac domos, ac res inuiſere ſuas. Quam putarent continuatæ militiæ cauſam eſſe? nullam profecto aliam inuenturos, quàm nequid per frequentiam iuuenum eorum, in quibus uires omnes plebis eſſent: agi de commodis eorũ poſſet. uexari præterea, & ſubigi multo acrius quàm Veientes. Quippe illos hyemem ſub tectis ſuis agere, egregijs muris, ſituq́; naturali urbem tutantes: militem romanum in opere, ac labore, niuibus, pruinisq́; obrutũ ſub pellibus durare, ne hyemis quidem ſpatio, quæ omnium bellorum terra mariq; ſit quies, arma deponentem. Hoc neq; reges, neq; ante tribuniciam poteſtatem creatam ſuperbos illos conſules, neq; triſte dictatoris imperium, neq; importunos decemuiros iniunxiſſe, ſerui

tutis ut perennem militiam facerent: quod tribuni militum in plebe romana regnum exercerent. quidnam illi conſules, dictatores'ue facturi eſſent, qui proconſularem imaginem tam ſæuam, ac trucem fecerint? Sed id accidere haud immerito. non fuiſſe ne in octo quidem tribunis militum locum ulli plebeio. Antea trina loca cum contentione ſumma patricios explere ſolitos: nunc iã octo iuges ad imperia obtinenda ire: & ne in turba quidem hærere plebeium quenquam: qui ſi nihil aliud, admoneat collegas, liberos, & ciues eorum, non ſeruos militare: quos hyeme ſaltem in domos, ac tecta reduci oporteat: & aliquo tempore anni parentes: liberosq́; ac coniuges inuiſere: & uſurpare libertatem, et creare magiſtratus. Hæc, taliaq́; uociferantes aduerſarium haud imparem nacti ſunt. Ap. Claudium relictum à collegis ad tribunicias ſeditiones comprimendas, uirum imbutum iam ab iuuenta certaminibus plebeijs: quem authorem aliquot annis ante fuiſſe memoratum eſt per collegarum interceſſionem tribuniciæ poteſtatis diſſoluendæ. Is tum iam non promptus ingenio tantum, ſed uſu etiã exercitatus talem orationem habuit. Si unquam dubitatum eſt quirites, utrum tribuni plebis ueſtra, an ſua cauſa ſeditionum ſemper authores fuerint: id ego hoc anno deſiſſe dubitari certum habeo. & cum lætor tandem longi erroris uobis finem factum eſſe: tũ quod ſecundis potiſſimum his ueſtris rebus hic error eſt ſublatus: & uobis, & propter uos reip. gratulor. An eſt quiſquam, qui dubitet nullis iniurijs ueſtris, ſi quæ forte aliquando fuerunt, unquam æque q̃ nunc

re patrum in plebē, cum æra militantibus conſtituta ſunt, tribunos plebis offenſos, ac concitatos eſſe? quid illos aliud aut tum timuiſſe creditis, aut hodie turbare uelle, niſi concordiam ordinum? quam diſſoluendæ maxime tribuniciæ poteſtati rentur eſſe. Hoc hercule tanquam artifices improbi opus quærūt: qui & ſemper ægri aliquid eſſe in rep. uolunt: ut ſit ad cuius curationem à uobis adhibeantur. Vtrum enim defenditis, an impugnatis plebē? utrum militātium aduerſarij eſtis, an cauſam agitis? niſi forte hoc dicitis. quicquid patres faciunt, diſplicet, ſiue illud pro plebe, ſeu contra plebem eſt. Et quemadmodum ſeruis ſuis uetant domini quicquam rei cum alienis hominibus eſſe: pariterq; in ijs beneficio, ac maleficio abſtineri æquum cenſent: ſic uos interdicitis patribus commercio plebis, ne nos comitate, ac munificentia noſtra prouocemus plebem: nec plebs nobis dicto audiens, atq; obediens ſit. Quanto tandem, ſi quicquam in uobis non dico ciuilis, ſed humani eſſet: fauere uos magis, & quantum in uobis eſſet, indulgere potius comitati patrum, atq; obſequio plebis oportuit? quæ ſi perpetua concordia ſit: quis non ſpondere auſit maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum eſſe? Atque ego quàm hoc conſilium collegarum meorum, quo abducere infecta re à Veijs exercitum noluerunt: non utile ſolum, ſed etiam neceſſarium fuerit: poſtea diſſeram: nunc de ipſa conditione dicere militantium libet. quam orationem non apud uos ſolum, ſed etiam in caſtris ſi habeatur ipſo exercitu diſceptante, æquā arbitror uideri poſſe. in qua ſi mihi ipſe nihil quod

dicerem, in

dicerem, in mentem uenire poſſet: aduerſariorum cer-te orationibus contentus eſſem. Negabant nuper danda eſſe æra militibus, quia nunquam data eſſent. quonã modo igitur nunc indignari poſſunt, quibus aliquid noui adiectum commodi ſit, eis laboris etiam nouũ pro portione iniungi? nuſquam nec opera ſine emolu-mento, nec emolumentum fermè ſine impenſa opera eſt. labor, uoluptaſq; diſſimillima natura ſocietate qua dam inter ſe naturali ſunt iuncta. Moleſte antea fere bat miles ſe ſuo ſumptu operam reip. præbere: gaude bat idem partem anni ſe agrum ſuũ colere: quærere unde domi, militiæq; ſe, ac ſuos tueri poſſet: gaudet nunc fructui ſibi remp. eſſe: & lætus ſtipendium acci pit. æquo igitur animo patiatur ſe ab domo, ab re fa-miliari, cui grauis impenſa non eſt: paulo diutius ab eſſe. an ſi ad calculos eum reſp. uocet, non merito di-cat? annua æra habes: annuam operã ede. an tu æquũ cenſes militia ſemeſtri ſolidum te ſtipendium accipe-re? Inuitus in hac parte orationis quirites moror. ſic enim agere debent, qui mercenario milite utuntur: ut nos tanquam cum ciuibus agere uolumus: agiq; tan-quam cum patria nobiſcum æquum cenſemus. Aut non ſuſcipi bellum oportuit: aut geri pro dignitate po-puli Romani, & perfici quamprimum oportet. perfi-cietur autem, ſi urgemus obſeſſos: ſi non antè abſcedi-mus, quàm ſpei noſtræ finem captis Veijs impoſueri-mus. Si hercule nulla alia cauſa, ipſa indignitas per-ſeuerantiam imponere debuit. Decem quondam an-nos urbs oppugnata eſt ob unam mulierem ab uniuer ſa Græcia: quã procul ab domo? quot terras, quot maria

diſtans?nos intra uiceſimum lapidē, in conſpectu prope urbis noſtræ annuā oppugnationem perferre piget: ſcilicet quia leuis cauſa belli eſt: nec ſatis quicquā iuſti doloris eſt, quod nos ad perſeuerandū ſtimulet. ſepties rebellarūt: in pace nunquā fidi fuerunt: agros noſtros millies depopulati ſunt: Fidenates deficere à nobis coegerunt: colonos noſtros ibi interfecerunt: authores fuere contra ius gentiū cædis impiæ legatorū noſtrorum Hetruriam omnem aduerſus nos concitare uoluerunt: hodieq; id moliuntur: res repetentes legatos noſtros haud procul abfuit qn uiolarent. cū his molliter, & per dilationes bellū geri oportet? Si nos tā iuſtum odium nihil mouet: ne illa quidem oro uos mouent? operibus ingentibus ſepta urbs eſt: quibus intra muros coercetur hoſtis. agrum non coluit: et culta euaſtata ſunt bello. Si reducimus exercitum, quis eſt, q dubitet illos non cupiditate ſolum ulciſcendi, ſed etiam neceſſitate impoſita ex alieno prædādi, cum ſua amiſerint, agrū noſtrum inuaſuros? non differimus igitur bellū iſto conſilio: ſed intra fines noſtros accipimus. Quid illud, quod proprie ad milites pertinet: quibus boni tribuni plebis cum ſtipendiū extorquere uoluerunt, nunc conſultum repente uolunt: quale eſt? uallum, foſſamq; ingentis utranq; rem operis per tantū ſpatium duxerunt: caſtella primo pauca, poſtea exercitu aucto creberrima fecerunt: munitiones non in urbem modo, ſed in Hetruriā etiam, expectantes ſiqua inde auxilia ueniant, oppoſuere. quid turres, quid uineas, teſtudinesq;, & taliū oppugnandarū urbiū apparatum loquar? cum tantum laboris exhauſtum ſit:

& ad finem iam operis tandem peruentum: relinquẽda'ne hæc cenſetis,ut ad æſtatem rurſus nouus de integro his inſtituẽdis exudetur labor? quanto eſt minus opera tueri facta? & inſtare, & perſeuerare, defungiq; cura? Breuis enim profecto res eſt, ſi uno tenore peragitur: nec ipſi per intermiſſiones has, interualláq; lentiorem ſpem noſtram facimus. loquor de opere, & de temporis iactura. Quid periculi, quod differendo bello adimus: num obliuiſci nos hæc tam crebra Hetruriæ concilia de mittendis Veios auxilijs, patiuntur? ut nunc res ſe habet, irati ſunt: oderunt: negant miſſuros: quantum in illis eſt, capere Veios licet. quis eſt, q ſpondeat eundem, ſi differtur bellum, animum poſtea fore? cum ſi laxamentũ dederis, maior, frequentiórq; legatio itura ſit: cum id, quod nunc offendit Hetruſcos, rex creatus Veijs mutari ſpatio interpoſito poſſit, uel conſenſu ciuitatis, ut eo reconcilient Hetruriæ animos: uel ipſius uoluntate regis, qui obſtare regnũ ſuũ ſaluti ciuium nolit. Videte quot res q̃ inutiles ſequantur illam uiã conſilij: iactura operũ tanto labore factorũ, uaſtatio imminens finium noſtrorum, Hetruſcum bellum pro Veiente concitatum. Hæc ſunt tribuni conſilia ueſtra, non hercule diſſimilia, ac ſiquis ægro, qui curari ſe fortiter paſſus extemplo conualeſcere poſſit: cibi gratia præſentis, aut potionis longinquum, et forſitan inſanabilem morbũ efficiat. Si mediusfidius ad hoc bellum nihil pertineret: ad diſciplinam certe militiæ plurimum intererat inſueſcere militem noſtrũ non ſolum parta uictoria frui, ſed ſi res etiã lentior ſit, pati tædiũ: et quãuis ſeræ ſpei exitum expectare:

et ſi non ſit æſtate perfectum bellum, hyemem operi-ri: nec ſicut æſtiuas aues ſtatim autumno tecta, ac receſſum circunſpicere. Obſecro uos, uenandi ſtudium, ac uoluptas homines per niues, ac pruinas in montes ſyluasq́; rapit: belli neceſſitatibus eam patientiam nõ adhibebimus, quam uel luſus, ac uoluptas elicere ſolet? adeó ne effœminata corpora militum noſtrorum eſſe putamus, adeo molles animos, ut hyemem unam durare in caſtris, abeſſe ab domo non poſſint? ut tanquã nauale bellum tempeſtatibus captandis, & obſeruando tempore anni gerant? non æſtus, non frigora pati poſſint? erubeſcant profecto, ſiquis eis hæc obijciat: contendantq́; & animis, & corporibus ſuis uirilem patientiam ineſſe: & ſe iuxta hyeme, atq; æſtate bella gerere poſſe: nec ſe patrocinium molliciæ, inertiæq́; mandaſſe tribunis: et meminiſſe hanc ipſam poteſtatem non in umbra, nec in tectis maiores ſuos creaſſe. Hæc uirtute militum ueſtrorum, hæc Romano nomine ſunt digna: non Veios tantum, nec hoc bellum intueri, qđ inſtat: ſed famam, & ad alia bella, et ad cæteros populos in poſterum quærere. An mediocre diſcrimen opinionis ſecuturum ex hac re putatis? utrum tandem finitimi populũ romanum eſſe putent? cuius ſiqua urbs primum illud breuiſſimi temporis ſuſtinuerit impetum, nihil deinde timeat. an hic ſit terror nominis noſtri: ut exercitum Romanum non tædium longinquæ oppugnationis, non uis hyemis ab urbe circunſeſſa ſemel amouere poſſit? nec finem ullum alium belli, q̃ uictoriam nouerit? nec impetu potius bella, q̃ perſeuerãtia gerat? quæ in omni quidem genere militiæ, maxi

me tamen in obſidendis urbibus neceſſaria eſt: quarũ pleraſq; munitionibus, ac naturali ſitu inexpugnabiles, fame, ſitiq; tempus ipſum uincit, atq; expugnat: ſicut Veios expugnabit, niſi auxilio hoſtibus tribuni plebis fuerint: & Romæ inuenerint præſidia Veientes, quæ nequicquam in Hetruria quærunt. An eſt quicquam, quod Veientibus optatum æque contingere poſſit: quàm ut ſeditionibus primum urbs Romana, deinde uelut ex contagione caſtra impleantur? At hercule apud hoſtes tanta modeſtia eſt, ut non obſidionis tædio, non deniq; regni, quicquam apud eos nouatum ſit: non negata auxilia ab Hetruſcis irritauerint animos. morietur enim extemplo, quicunq; erit ſeditionis author: nec cuiquam dicere ea licebit, quæ apud nos impune dicuntur. ſuſtuariũ meretur, qui ſigna relinquit, aut præſidio decedit, authores ſigna relinquendi, & deſerendi caſtra non uni, aut alteri militi, ſed uniuerſis exercitibus palàm in concione audiuntur. adeo quicquid tribunus plebis loquitur, et ſi prodendæ patriæ, diſſoluendæq; reip. eſt: aſſuetis quidem audire: & dulcedine poteſtatis eius capti quælibet ſub ea ſcælera latere ſinitis. Reliquum eſt ut quæ hic uociferantur, eadem in caſtris, & apud milites agant: et exercitus corrumpant: ducibusq; parere non patiãtur: quoniam ea demum Romæ libertas eſt: non ſenatum, non magiſtratus, non leges, non mores maiorum, non inſtituta patrum, nõ diſciplinam uereri militiæ. Par iam etiam in concionibus erat Appius tribunis plebis: cum ſubito, unde minime quis crederet, accepta calamitas apud Veios, & ſuperiorem Appium in cauſa, et

concordia ordinum maiorem ardorem ad obſidendos pertinacius Veios fecit. Nam cum agger promotus ad urbem, uineæq; tantum non iam iniunctæ mœnibus eſſent: dum opera interdiu fiunt intentius, quàm nocte cuſtodiuntur: patefacta repente porta ingens multitudo facibus maxime armata ignes conieat: horæq; momento ſimul aggerem, ac uineas tam longi temporis opus incendium hauſit: multiq; ibi mortales neq quam opẽ ferentes ferro, igniq; abſumpti ſunt. Quod ubi Romam eſt nuntiatum: mœſtitiam omnibus, ſenatui curam, metumq; inicit ne tum uero ſuſtineri nec in urbe ſeditio, nec in caſtris poſſet: & tribuni plebis uelut ab ſe uictæ reip. inſultarent: cum repente quibus cenſus equeſter erat, equi publici non erant aſſignati, conſilio prius inter ſeſe habito ſenatum adeunt: factaq; dicendi poteſtate equis ſe ſuis ſtipendia facturos promittunt. Quibus cum ampliſſimis uerbis gratiæ ab ſenatu actæ eſſent: famaq; ea forum atq; urbẽ peruaſiſſet: ſubito ad curiam concurſus fit plebis: pedeſtris ordinis ſe aiunt nunc eſſe: operamq; reipublicæ extra ordinem polliceri, ſeu Veios, ſeu quò aliò ducere uelint. ſi Veios ducti ſint, negant ſe inde prius q̃ capta urbe hoſtium redituros eſſe. Tum uero iam ſuper fundenti ſe lætitiæ uix temperatum eſt. nõ enim ſicut equites, dato magiſtratibus negotio, laudari iuſſi: neq; aut in curiam uocati, quibus reſponſum daretur: aut limine curiæ continebatur ſenatus: ſed pro ſe quiſq; ex ſuperiore loco ad multitudinem in comitio ſtantẽ uoce, manibuſq; ſignificare publicam lætitiam: beatam urbem Romanam, & inuictam, & æternam illa con

cordia dicere: laudare equites: laudare plebem: diem ipſum laudibus ferre: uictam eſſe fateri comitatem, benignitatem'q; ſenatus: certatim patribus, plebi'q; manare gaudio lachrymæ: donec reuocatis in curiam patribus ſenatusconſultum factum eſt, ut tribuni militares concione aduocata peditibus, equitibus'q; gratias agerent: memorem pietatis eorum erga patriam dicerent ſenatum fore: placere autem omnibus his uoluntariam extra ordinem profeſſis militiam æra procedere. & equiti certus numerus æris eſt aſſignatus. tum primum equis merere equites cœperunt. Voluntarius ductus exercitus Veios non amiſſa modo reſtituit opera, ſed noua etiam inſtituit. ab urbe commeatus intentiore, quàm antea ſubuehi cura: nequid tam benemerito exercitui ad uſum deeſſet. Inſequens annus tribunos militum conſulari poteſtate habuit C. Seruilium Halam tertium, Q. Seruilium, P. Virginiũ, Q. Sulpitium, A. Manlium iterum, M. Sergium iterum. His tribunis dum cura omnium in Veiens bellum intenta eſt: neglectum Anxuri præſidium uagationibus militum, & Volſcos mercatores uulgo receptando, proditis repente portarum cuſtodibus oppreſſum eſt. minus militum periJt: quia præter ægros lixarum in modum omnes per agros, uicinas'q; urbes negotiabantur. Nec VeiJs melius geſta res: quod tum caput omniũ curarũ publicarũ erat. nã & duces romani plus inter ſe irarum, q̃ aduerſus hoſtes animi habuerunt: et auctũ eſt bellũ aduentu repentino Capenatium, atq; Faliſcorũ. Hi duo Hetruriæ populi quia proximi regione erãt, deuictis VeiJs bello quoq; romano ſe proximos fore

dentes, Faliſci propria etiam cauſa infeſti, quod Fidenati bello ſe iam antea immiſcuerant: per legatos ultro citroq; miſſos iureiurando inter ſe obligati cum exercitibus nec opinato ad Veios acceſſere. forte ea regione, qua M. Sergius tribunus militum præerat, caſtra adorti ſunt: ingentemq; terrorem intulere: quia Hetruriã omnem excitam ſedibus magna mole adeſſe Romani crediderant. eadem opinio Veientes in urbe concitauit. Ita ancipiti prælio caſtra romana oppugnabantur: concurſantesq; cum huc atque illuc ſigna transferrent: nec Veientem ſatis cohibere intra munitiones, nec ſuis munimentis arcere uim, ac tueri ſe ab exteriore poterant hoſte. una ſpes erat: ſi ex maioribus caſtris ſubueniretur: ut diuerſæ legiões, aliæ aduerſus Capenatem, ac Faliſcum, aliæ contra eruptionem oppidanorũ pugnarent. Sed caſtris præerat Virginius priuatim Sergio inuiſus, infeſtusq;. is cum pleraq; caſtella oppugnata, ſuperatas munitiones, utrinq; inuehi hoſtem nuntiaretur: in armis milites tenuit, ſi opus foret auxilio, collegam dictitans ad ſe miſſurum. huius arrogantiam pertinacia alterius æquabat: qui nequã opẽ ab inimico uideretur petiſſe, uinci ab hoſte, quàm uincere per ciuem maluit. Diu in medio cæſi milites: poſtremo deſertis munitionibus perpauci in maiora caſtra, pars maxima, atq; ipſe Sergius Romam pertenderunt. ubi cum omnem culpam in collegam inclinaret: acciri Virginium ex caſtris, interea præeſſe legatos placuit. Acta deinde in ſenatu res eſt: certatumq; inter collegas maledictis: pauci reip. huic atq; illi, ut quoſq; ſtudiũ priuatim, aut gratia occupauerũt, adſunt. Pri=

mores patrum, ſiue culpa, ſiue infelicitate imperatorum tam ignominioſa clades accepta eſſet: cenſuere nō expectandum iuſtum tempus comitiorum: ſed extemplo nouos tribunos militum creandos eſſe: qui Calēdis octobribus magiſtratum occiperent. In quam ſententiam cum pedibus iretur: cæteri tribuni militum nihil contradicere. at enimuero Sergius, Virginiusq́;, propter quos pœnitere magiſtratuum eius anni ſenatum apparebat: primo deprecari ignominiam: deinde intercedere ſenatusconſulto: negare ſe ante idus decembres ſolennem ineundis magiſtratibus diem honore abituros eſſe. Inter hæc tribuni plebis cum in concordia hominum, ſecundisq́; rebus ciuitatis inuiti ſilentium tenuiſſent: feroces repente minari tribunis militum, niſi in authoritate ſenatus eſſent, ſe in uincula eos duci iuſſuros eſſe. Tum C. Seruilius Hala tribunus militum. quod ad uos attinet tribuni plebis, minasq́; ueſtras, næ ego libēter experirer q̄ non plus in his iuris, q̄ in uobis animi eſſet: ſed nefas eſt tendere aduerſus authoritatem ſenatus, proinde & uos deſinite inter noſtra certamina locum iniuriæ quærere: & collegæ aut facient, quod cenſet ſenatus: aut ſi pertinacius tendent, dictatorem extemplo dicam, qui eos abire magiſtratu cogat. Cum omnium aſſenſu comprobata oratio eſſet: gauderentq́; patres ſine tribuniciæ poteſtatis terriculis inuentam eſſe aliam uim maiorem ad coercendos magiſtratus: uicti conſenſu omnium comitia tribunorum militum habuere: qui Calendis octobribus magiſtratum occiperent: ſeq́; eam ante diem magiſtratu abdicauere. L. Valerio Potito quartum, M. Fu-

rio Camillo iterum, M. Aemilio Mamerco tertiũ, Cn. Cornelio Coſſo iterum, C. Fabio Ambuſto, L. Iulio Tullio tribunis militum conſulari poteſtate, multa domi, militiæq́; geſta. Nam et bellum multiplex fuit eodem tempore, ad Veios, & ad Capenam, & ad Falerios, & in Volſcis, ut Anxur ab hoſtibus recuperaretur: & Romæ ſimul de delectu, ſimul de tributo conferendo laboratum eſt: & de tribunis plebis cooptandis contentio fuit: & haud paruum motum duo iudicia eorum, qui pauloante conſulari poteſtate fuerant, exciuere. Omnium primum tribunis militum fuit delectum haberi: nec iuniores modo conſcripti: ſed ſeniores etiam coacti nomina dare, ut urbis cuſtodiã agerent. Quãto autem augebatur militum numerus, tanto maiore pecunia in ſtipendium opus erat: eaq; tributo conferebatur inuitis conferentibus, qui domi remanebant: quia tuentibus urbem opera quoq; militari laborandum, ſeruiendumq́; reipublicæ erat. Hæc per ſe grauia, indigniorâq; ut uiderentur, tribuni plebis ſeditioſis concionibus faciebant: ideo æra militibus conſtituta eſſe arguendo, ut plebis partem militia, partem tributo conficerent. Vnum bellũ annum iam tertium trahi: & conſulto male geri, ut diutius gerant: in quatuor deinde bella uno delectu exercitus ſcriptos: & pueros quoq;, ac ſenes extractos. Iam non æſtatis, nec hyemis diſcrimen eſſe: ne ulla quies unquã miſeræ plebi ſit: quæ nunc etiam uectigalis ad ultimũ facta ſit: ut cum confecta labore, uulneribus, poſtremo ætate corpora retulerint: incultáq; omnia diutino dominorum deſyderio domi inuenerint: tributum ex

affecta re familiari pendant: æra'q; militaria uelut fœnore accepta multiplicia reipublicæ reddant. Inter delectum, tributum'q;, & occupatos animos maiorum rerum curis, comitiis tribunorum plebis numerus expleri nequit. Pugnatum inde, in loca uacua ut patricij cooptarentur. poſtquã obtineri non poterat: tamen labefactandæ legis tribuniciæ cauſa effectum eſt ut cooptarentur tribuni plebis C. Lacerius, et M. Acutius, haud dubie patriciorum opibus. fors ita tulit, ut eo anno tribunus plebis C. Trebonius eſſet: qui nomini, ac familiæ debitum præſtare uideretur treboniæ legis patrocinium. is, quod petiſſent patres, quidam, primo incepto repulſi tamen tribunos militum expugnaſſent: uociferans legem treboniam ſublatam, et cooptatos tribunos plebis non ſuffragijs populi, ſed imperio patriciorum, & eò deuolui rem, ut aut patricij, aut patriciorũ aſſeclæ habendi tribuni plebis ſint, eripi ſacratas leges, extorqueri tribuniciã poteſtatem, id fraude patriciorum, ſcelere ac proditione collegarũ factũ arguere. Cum arderent inuidia non patres modo, ſed etiam, tribuni plebis cooptati pariter, et qui cooptauerãt: tũ ex collegio tres P. Curatius, M. Metilius, et M. Minutius trepidi rerum ſuarũ in Sergium, Virginium'q; prioris anni tribunos militares incurrũt: in eos ab ſe irã plebis, inuidiam'q; die dicta auertunt, qbus delectus, qbus tributum, qbus diutina militia longiq tas'q; belli ſit grauis: q clade accepta ad Veios doleãt: qui amiſſis liberis, fratribus, propinquis, affinibus lugubres domos habeant: ijs publici, priuati'q; doloris exequẽdi ius, poteſtatẽ'q; ex duobus noxijs capitibus datã

ab ſe memorant. omnium nanq; malorum in Sergio, Virginioq́; cauſſas eſſe, nec id accuſatorem magis arguere, quàm fateri reos: qui noxij ambo alter in alterum cauſam conferant, fugam Sergi Virginius, Sergius proditionem increpans Virginij: quorum adeo incredibilem amentiam fuiſſe, ut multo ueriſimilius ſit conſpecto eam rem, & communi fraude patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda opera, belli trahendi cauſa: & nunc proditum exercitum: tradita Faliſcis romana caſtra: omnia fieri, ut conſeneſcat ad Veios iuuentus: nec de agris, nec de alijs commodis plebis ferre ad populum tribuni, frequentiáq; urbana celebrare actiones, & reſiſtere conſpirationi patriciorũ poſſint. Præiudicium iam de reis & ab ſenatu, & à populo Romano, & ab ipſorum collegis factum eſſe. nam & ſenatus conſulto eos ab republica remotos eſſe: & recuſantes abdicare ſe magiſtratu dictatoris metu ab collegis coercitos eſſe: & po. ro. tribunos creaſſe, qui non idibus decembribus die ſolẽni, ſed extẽplo Cal. octobribus magiſtratum ociperent: quia ſtare diutius respublica his manentibus in magiſtratu non poſſet. Et tamen eos tot iudicijs confoſſos, prædamnatoſq́; uenire ad populi iudicium: & exiſtimare defunctos ſe eſſe, ſatisq; pœnarum dediſſe, quod duobus menſibus citius priuati facti ſint: neq; intelligere nocendi ſibi diutius tum poteſtatem ereptam eſſe, non pœnam irrogatam. quippe et collegis abrogatum imperium, qui certe nihil deliquiſſent. illos repeterent animos quirites, quos recenti clade accepta habuiſſent: cum fuga

trepidum, plenum uulnerum ac pauore incidentem portis exercitum uiderint, non fortunam, aut quẽquam deorum, ſed hos duces accuſantem. Pro certo ſe habere neminem in concione ſtare, qui illo die non caput, domum, fortunasq; L. Virginij, ac Marci Sergij ſit execratus, deteſtatusq;. minime conuenire, quibus iratos quisq; deos precatus ſit, in iis ſua poteſtate, cum liceat, & oporteat, non uti, nunquam deos ipſos admouere nocentibus manus: ſatis eſſe, ſi occaſione ulciſcendi læſos arment. His orationibus incitata plebs denis millibus æris grauis reos condemnat, nequicquam Sergio martem communem belli fortunãq; accuſante, Virginio deprecante ne infelicior domi q̃ militiæ eſſet. In hos uerſa ira populi cooptationis tribunorũ, fraudisq; contra legẽ treboniã factæ memoriã obſcurã fecit. Victores tribuni ut præſentẽ mercedẽ iudicii plebes haberet, legem agrariam promulgant: tributũq; conferri prohibent: cum tot exercitibus ſtipendio opus eſſet: resq; militia ita proſpere gererentur, ut nullo bello ueniretur ad exitum rei. nãq; Veiis caſtra, quæ amiſſa erant, recuperata caſtellis, præſidijsq; firmantur. Præerant tribuni militum M. Aemilius, & Q. Fabius. M. Furio in Faliſcis, & Cn. Cornelio in capenate agro hoſtes nulli extra mœnia inuẽti: prædæ actæ: incendijsq; uillarũ, ac frugũ uaſtati fines: oppida nec oppugnata nec obſeſſa ſunt. At ĩ Volſcis depopulato agro Anxur neq̃q̃ oppugnatũ, loco alto ſitũ: et poſtquam uis irrita erat, uallo foſſaq; obſideri cœptum. Valerio Potito Volſci prouĩcia euenerat. Hoc ſtatu militarium rerũ, ſeditio inteſtina maio

re mole coorta, quàm bella tractabantur: & cum tri butum conferri per tribunos non poſſet: nec ſtipendiũ imperatoribus mitteretur: æráq; militaria flagitaret miles: haud procul eat quin caſtra quoq; urbanæ ſedi tionis contagione turbarentur. Inter has iras plebis in patres cum tribuni plebis nunc illud tempus eſſe dice rent ſtabiliendæ libertatis, & ab Sergiis, Virginiiſq; ad plebeios uiros fortes, ac ſtrenuos transferendi ſum mi honoris: non tamen ultra proceſſum eſt, q̃ ut unus ex plebe uſurpãdi iuris cauſa, P. Licinius Caluus tri bunus militum conſulari poteſtate crearetur: cæteri pa tricii creati, P. Manilius, et P. Titinius, P. Melius, L. Furius Medullinus, L. Popilius Volſco. Ipſa plebes mi rabatur ſe tantã rem obtinuiſſe, non is modo, qui crea tus erat, uir nullis ante honoribus uſus, uetus tantũ ſenator, & ætate iam grauis. nec ſatis conſtat cur pri mus, ac potiſſimus ad nouum delibandum honorem ſit habitus. Alii Cn. Cornelii fratris, qui tribunus mi litum priore anno fuerat: triplex'q; ſtipendium equiti bus dederat: gratia extractum ad tantum honorem credunt. alii orationem ipſum tempeſtiuam de concor dia ordinum, patribus plebiq; gratam habuiſſe.

Hac uictoria comitiorum exultantes tribuni plebis, quod maxime rẽpublicam impediebat, de tributo re= miſerunt. at collatum obedienter miſſum ad exerci- tum eſt. Anxur ĩ Volſcis breui receptum eſt neglectis die feſto cuſtodiis urbis. Inſignis ãnus hyeme gelida, ac niuoſa fuit adeo ut uiæ clauſæ, Tyberis innauigabi lis fuerit. Annona ex ante conuecta copia nihil muta uit. Et quia P. Licinius ut cœperat haud tumultuoſe

magiſtratum maiore gaudio plebis, quàm indignatione patrum, ita etiam geſſit: dulcedo inuaſit proximus comitijs tribunorum militum plebeios creandi. unus M. Veturius ex patricijs candidatis locum tenuit: plebeios alios tribunos militũ conſulari poteſtate omnes ferè centuriæ dixere, M. Pomponium, Cn. Duiliũ, Voleronem Publicium, Cn. Genutium, L. Atilium triſtem hyemem, ſiue ex intemperie cœli raptim mutatione in contrarium facta, ſiue alia qua de cauſa, grauis, peſtilensq; omnibus animalibus æſtas excepit. cuius inſanabili pernicie quãdo nec cauſa, nec finis inueniebatur: libri ſibyllini ex ſenatusconſulto aditi ſunt. duũuiri ſacris faciundis. lectiſternio tũc primũ in urbe Romana facto per dies octo, Apollinem, Latonãq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atque Neptunum tribus quamampliſſime tũ apparari poterat. ſtratis lectis placauere. priuatim quoq; id ſacrum celebratũ eſt. tota urbe patẽtibus ianuis, promiſcuoq; uſu rerũ omniũ in propatulo poſito, notos, ignotoſq; paſſim aduenas in hoſpitiũ ductos ferũt: et cum inimicis quoq; benigne, ac comiter ſermones habitos: iurgiis, ac litibus tẽperatũ: uinctis quoq; dẽpta in eos dies uincula: religioni deinde fuiſſe, quibus eam opẽ detuliſſent, uinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit, tribus in unum bellis collatis. nanq; eodem, quo antea, modo circa munimenta cum repente Capenates, Faliſciq; ſubſidio ueniſſent: aduerſus tres exercitus ancipiti prælio pugnatũ eſt. ante omnia adiuuit memoria damnationis Sergij, ac Virginij. itaq; maioribus caſtris, unde antea ceſſatum fuerat, breui ſpatio circundu-

ctæ copiæ Capenates in uallum romanum uerſos ab tergo aggrediūtur. Inde pugna cœpta et Faliſcis itulit terrorem, trepidantesq; erruptio ex caſtris opportune facta uertit: repulſos deinde inſecuti uictores ingentem ediderunt cædē. Nec ita multo poſt iā palantes, ueluti forte oblati, populatores capenatis agri reliquias pugnæ abſumpſere. & Veientium refugientes in urbem multi ante portas cæſi: dum præ metu ne ſimul Romanus irrūperet, obiectis foribus extremos ſuorum excluſere. Hæc eo anno acta. Et iā comitia trubunorum militum aderant: quorum propè maior patribus quàm belli cura erat: quippe non communicatum modo cū plebe, ſed propè amiſſum cernentibus ſummum imperium. itaq; clariſſimus uiris ex compoſito præparatis ad petendū, quos prætereundi uerecundiā crederēt fore: nihilo minus ipſi pinde ac ſi oēs candidati eſſent, cuncta experientes non homines modo, ſed deos etiam excipiebant, in religionem uertentes comitia biennio habita. priore anno intolerandam hyemem, prodigijſq; diuinis ſimulem coortam: proximo non prodigia, ſed iam euentus, peſtilentiam agris, urbiq; illatam haud dubita ira deūm: quos peſtis eius arcendæ cauſa placandos eſſe in libris fatalibus inuentum ſit. comitiis, auſpicato quæ fierent, indignū dijs uiſum honores uulgari, diſcriminaq; gentium confundi. Præter quam maieſtate petentium, religione etiam attoniti homines patricios omnes partem magnam honoratiſſimum quenque tribunos militum conſulari poteſtate creauere, L. Valerium Potitum, Q. Valerium Maximum, M. Furium Camillum iterum, L. Furium Medullinum

rium Medullinum tertium, Q. Seruilium Fidenatem iterum, Q. Sulpitium Camerinum iterum. His tribunis ad Veios nihil admodũ memorabile actum eſt: tota uis in populationibus fuit. duo ſummi imperatores, Potitus à Falerijs, Camillus à Capena prædas ingentes egere, nulla incolumi relicta re, cui ferro, aut igni noceri poſſet. Prodigia interim multa nuntiari: quorum pleraq;, & quia ſinguli authores erãt, parum credita, ſpretáq;: & quia hoſtibus Hetruſcis, per quos ea procurarent, aruſpices non erant. In unũ omnium curæ uerſæ ſunt: quod lacus in albano nemore ſine ullis cœleſtibus aquis, cauſa'ue qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem inſolitam creuit. quid nam eo dij portenderent prodigio, miſſi ſciſcitatum oratores ad delphicum oraculum: ſed propior interpres fatis oblatus ſenior quidam Veiens: qui inter cauillantes in ſtationibus, ac cuſtodijs milites Romanos, Hetruſcosq; uaticinantis in modum cecinit, prius quàm ex lacu albano aqua emiſſa foret, nũquam potiturum Veijs Romanum. quod primo uelut temere iactum ſperni, agitari deinde ſermonibus cœptum eſt: donec unus ex ſtatione romana percunctatus proximum oppidanorum iam per longinquitatem belli commercio ſermonum facto, quisnam is eſſet, qui per ambages de lacu albano iaceret: poſtquam audiuit aruſpicem eſſe, uirum haud intacti religione animi: cauſatus de priuati portenti procuratione, ſi operæ illi eſſet, cõſulere uelle, ad colloquium uatem eliciut. cumq; progreſſi ambo à ſuis longius eſſent inermes, ſine ullo metu: præualens iuuenis Romanus ſenem infirmum in

conſpectu omnium raptum nequicquam tumultuantibus Hetruſcis ad ſuos tranſtulit. qui cum productus ad imperatorem, inde Romam ad ſenatum miſſus eſſet: ſciſcitantibus quidnam id eſſet, quod de lacu albano docuiſſet, reſpondit profecto iratos deos Veienti populo illo fuiſſe die, quo ſibi eam mentem obiecisſent, ut excidium patriæ fatale proderet. itaq; quæ tum cecinerit diuino ſpiritu inſtinctus, ea ſe nec ut indicta ſint, reuocare poſſe: et tacendo forſitan quæ dij immortales uulgari uelint, haud minus quàm cælanda effando nefas contrahi. His igitur libris fatalibus ſic diſciplina hetruſca traditum eſſe, ut quãdo aqua albana abundaſſet: tum ſi eam Romanus rite emiſiſſet, uictoriam de Veientibus dari: ante q̃ id fiat, deos mœnia Veientiũ deſerturos non eſſe. Exequebatur inde quæ ſolennis deriuatio eſſet: ſed authorem leuem, nec ſatis fidum ſuper tanta re patres rati, decreuere legatos, ſorteſq; oraculi pythica expectãdas. Prius q̃ à Delphis oratores redirent: albani'ue prodigi piacula inuenirẽtur: noui tribuni militũ cõſulari poteſtate L. Iulius Tullus, P. Furius Medullinus quartũ, L. Sergius Fidenas, A. Poſthumus Regilenſis, P. Cornelius Malugnenſis, A. Manilius magiſtratũ inierunt. eo anno Tarquiẽſes, noui hoſtes exorti: q̃a multis ſimul bellis, Volſcorũ ad Anxur, ubi præſidiũ obſidebatur Equorũ ad Lauicos, qui romanam ibi coloniam oppugnabãt: ad hoc Veientiq;, & Faliſco, & Capenati bello occupatos uidebant Romanos: nec intra muros quietiora negotia eſſe certaminibus patrum, ac plebis. inter hæc locum iniuriæ rati eſſe, prædatum in agrum

Romanum cohortes expeditas mittunt. aut enim paſ ſuros inultam eam iniuriã Romanos, ne nouo bello ſe onerarent: aut exiguo, eoq; parum ualido exercitu perſecuturos. Romanis indignitas maior, quàm cura populationis Tarquinienſium fuit: eo nec magno conatu ſuſcepta, nec in longũ dilata res eſt. Aurelius Poſthumius, et L. Iulius non iuſto delectu (etenim ab tribunis plebis impediebantur) ſed propè uoluntario rũ, quos adhortando incitauerant, coacta manu per agrum Cæretẽ obliquis tramitibus egreſſi, redeũtes à populationibus, grauesq; præda Tarquinienſes oppreſſere. multos mortales obtruncant: omnes exuunt impedimentis: & receptis agrorum ſuorum ſpolijs Romam reuertuntur. Biduum ad recognoſcendas res datum dominis: tertio incognita (erant autem ea pleraq; hoſtium ipſorum) ſub haſta ueniere. quodq; inde redactum, militibus eſt diuiſum. Cætera bella, maximéq; ueiens, incerti exitus erant. Iamq; Romani deſperata ope humana, fata, et deos ſpectabant: cum legati ab Delphis uenerunt, ſortem oraculi afferentes congruentem reſponſo captiui uatis. Romane, aquam albanam caue lacu contineri: caue in mare manare ſuo flumine ſinas: emiſſam per agros rigabis: diſſipatamq; riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtium muris, memor quam per tot annos obſides urbem ex ea tibi his, quæ nunc panduntur, fatis uictoriam datam. bello perfecto donum amplum uictor ad mea templa portato: ſacráq; patria, quorum omiſ ſa cura eſt: inſtaurata ut aſſolet facito. Ingens inde haberi captiuus uates cœptus: eumq; adhibere tribuni

militum Cornelius, Poſthumiuſq; ad prodigij albani procurationem, ac deos rite placandos cœpere. inuentumq; tandē eſt, ubi neglectas cærimonias, intermiſſum'ue ſolenne dij arguerent, nihil profecto aliud eſſe, quàm magiſtratus uitio creatos, latinas, ſacrumq; in albano monte non rite concepiſſe. unam expiationem eorum eſſe, ut tribuni militum abdicarent ſe magiſtratu: auſpicia deintegro repeterētur: et interregnū iniretur. Ea ita facta ſunt ex ſenatusconſulto. Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. nunquā deſitum interim turbari comitia interpellantibus tribunis plebis: donec conueniſſet prius, ut maior pars tribunorum militum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur, concilia Hetruriæ ad fanum Vulturnæ habita: poſtulantibuſq; Capenatibus, ac Faliſcis ut Veios communi animo, cōſilioq; omnes Hetruriæ populi ex obſidione eriperent: reſponſum eſt antea ſe id Veientibus negaſſe: quia unde conſilium non petiſſent ſuper tanta re, auxiliū petere non deberent: nunc iam pro ſe fortunam ſuam illis negare. maxime in ea parte Hetruriæ gentem inuſitatam, nouos accolas Gallos eſſe: cum qbus nec pax ſatis fida, nec bellum pro certo ſit. Sanguini tamen, nominiq;, & præſentibus periculis conſanguineorum id dari: ut ſiqui iuuentutis ſuæ uoluntarij ad id bellum eant, non impediant. Eum magnum aduenisse hoſtiū numerū fama Romæ erat: eoq; miteſcere diſcordiæ inteſtinæ metu communi, ut fit, cœptæ. haud inuitis patribus P. Licinium Caluum prærogatiua tribunum militum non petentem creant, moderationis expertæ

in priori magiſtratu uirum,cæterũ iam tum exactæ ætatis:omnesq́; deinceps ex collegio eiuſdem anni refici apparebat,L·Titinium,P·Menenium,Cn·Genutium,L·Atilium:qui prius quàm renuntiarentur iure,uocatis tribubus permiſſu iterregis P·Licinius Caluus ita uerba fecit·Omen concordiæ quirites,rei maxime in hoc tempus utilis memoria noſtri magiſtratus uos his comitijs petere in inſequentem annum uideo:ſi collegas eoſdem reficitis,etiam uſu meliores factos·me iam non eundẽ,ſed umbram,nomenq́; P·Licinij relictum uidetis·uires corporis affectæ:ſenſus oculorum,atq; aurium hebetes:memoria labat:uigor animi obtuſus·en uobis inquit iuuenem,filium tenens,effigiem atq; imaginem eius,quẽ uos antea tribunũ militum ex plebe primũ feciſtis·hunc ego inſtitutum diſciplina mea uicarium pro me reip·do,dicoq́;,uosq́; quæſo quirites delatum mihi ultro honorem huic petenti, meisq; pro eo adiectis precibus mandetis·Datum id petenti patri:filiusq́; eius P·Licinius tribunus militum conſulari poteſtate cum ijs,quos ſupraſcripſimus,declaratus.Titinius, Genutiusq́; tribuni militum profecti aduerſus Faliſcos,Capenatesq́;,dum bellũ maiore animo gerunt,q̃ conſilio:præcipitauere ſe in inſidias·Genutius morte honeſta temeritatem luens ante ſigna inter primores cecidit: Titinius in editum tumulum ex multa trepidatione militibus collectis aciem reſtituit: nec ſe tamen æquo loco hoſti commiſit·Plus ignominiæ erat,q̃ cladis acceptum:quæ propè in cladẽ ingentem uertit:tantũ inde terroris non Romæ modo,quò multiplex fama ꝑuenerat,ſed in caſtris quoq; fuit ad Ve

ios. ægre ibi miles retentus à fuga eſt: cum peruaſiſſet caſtra rumor ducibus, exercituq; cæſo uictorē Capenatem, ac Faliſcum, Hetruriæq; omnem iuuentutem haud procul inde abeſſe. His tumultuoſiora Romæ. iā caſtra ad Veios oppugnari, iam partem hoſtiū tendere ad urbē agmine infeſto crediderant: concurſumq; in muros eſt. & matronarum, quas ex domo conciuerat publicus pauor, obſecratiōes in templis factæ: precibusq; ab dijs petitum ut exitium ab urbis tectis, templisq;, ac mœnibus romanis arcerent: Veiosq; eum auerterent terrorem, ſi ſacra renouata rite, ſi procurata prodigia eſſent. Iā ludi, latinæq; inſtaurata erāt: iam ex lacu albano aqua emiſſa in agros. Veiosq; fata appetebant. igitur fatalis dux ad excidium illius urbis, ſeruandæq; patriæ M. Furius Camillus dictator dictus magiſtrum equitum P. Cornelium Scipionem dixit. Omnia repente mutauerat imperator mutatus: alia ſpes, alius animus hominum, fortuna quoq; alia urbis uideri. Omnium primū in eos, qui à Veijs in illo pauore fugerant, more militari animaduertit: effecitq; ne hoſtis maxime timendus militi eſſet: dein de indicto delectu in diem certam ipſe interim Veios ad confirmandos militum animos intercurrit: inde Romam ad ſcribendum nouum exercitum redit, nullo detractante militiam. peregrina etiam iuuētus, Latini, Herniciq; operam ſuā pollicentes ad id bellum uenēre. quibus cum gratias in ſenatu egiſſet dictator: ſatis iam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex ſenatusconſulto uouit Veijs captis ſe facturū, ædēq; Matutæ matris refectā dedicaturū, iā ante ab rege Ser

nio Tullio dedicatam. Profectus cum exercitu ab urbe expectatione hominũ maiore q̃ ſpe, in agro primum Nepeſino cum Faliſcis, & Capenatibus ſigna confert. omnia ibi ſumma ratione, conſilioq; acta fortuna etiã, ut fit, ſecuta eſt. non prælio tantum fudit hoſtes, ſed ca ſtris quoq; exuit: ingentiq; præda eſt potitus: cuius pars maxima ad quæſtorẽ redacta eſt: haud ita multũ militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus: denſioráq; caſtella facta: & à procurſationibus, quæ multæ teme re inter murũ, ac uallum fiebant: edicto nequis iniuſ ſu pugnaret, ad opus milites traducti. operũ fuit omniũ longe maximũ, ac laborioſiſſimum cuniculus in arcem hoſtiũ agi cœptus. quod ne intermitteretur opus: neu ſub terra continuus labor eoſdẽ conficeret: in partes ſex munitorũ numerum diuiſit: ſenæ horæ in orbẽ operi attributæ ſunt: nocte, ac die nunquã ante omiſ ſum, q̃ in arcem uiam facerent. Dictator cum iam in manibus uideret uictoriam eſſe: urbẽ opulentiſſimam capi: tantumq; prædæ fore, quantũ non oĩbus in unũ collatis añ. bellis fuiſſet: nequã inde aut militũ irã ex malignitate prædæ partitæ, aut inuidiã apud patres ex prodiga largitiõe caperet: literas ad ſenatũ miſit. deũ immortaliũ benignitate, ſuis cõſilijs, patiẽtia militũ Veios iã fore ĩ poteſtate populi romani. q̃d de præ da faciẽdũ cenſerent. Duæ ſenatũ diſtinebãt ſentẽtiæ: ſenis P. Licinij: quẽ primũ dixiſſe à filio interrogatũ ferũt: edici palã placere populo, ut q̃ particeps eſſe prædæ uellet, ĩ caſtra Veios iret. altera Ap. Claudij: q̃ lar gitionẽ nouã, prodigã, inæqualẽ, ĩconſultã arguẽs, ſi ſemel nefas ducerẽt captã ex hoſtibus in ærario exhau

ſto bellis pecuniā eſſe, author erat ſtipēdij ex ea pecuniā militi numerandi: ut eo munus tributi plebes conferret. eius enim doni ſocietatem ſenſuras æqualiter omnium domos: nō auidas in direptiones manus otioſorum urbanorum prærepturas fortium bellatorum præmia eſſe: cum ita fermè eueniat, ut ſegnior ſit prædator: ut quiſq; laboris, periculiq; præcipuam petere partem ſoleat. Licinius contra, ſuſpectam, et inuiſam ſemper eam pecuniam fore aiebat: cauſaſq; criminū ad plebem, ſeditionum inde, ac legum nouarum præbituram. ſatius igitur eſſe reconciliari eo dono plebis animos: exhauſtis, atq; exinanitis tributo tot annorū ſuccurri: et ſentire prædæ fructum ex eo bello, in quo propè conſenuerint. gratius id fore, lætiusq;, qđ q́ſq; ſua manu ex hoſte captum domum retulerit: quàm ſi multiplex alterius arbitrio accipiat. ipſum dictatorem fugere inuidiam ex eo: criminaq; eo delegaſſe ad ſenatum: ſenatum quoq; debere reiectam rem ad ſe ꝑmittere plebi: ac pati habere, quod cuiq; fors belli dederit. Hæc tutior uiſa ſententia eſt, quæ popularem ſenatum faceret. edictum itaque eſt ad prædam ueientem quibus uideretur, in caſtra ad dictatorem proficiſcerentur. ingens profecta multitudo repleuit caſtra. Tum dictator auſpicato egreſſus. cum edixiſſet ut arma milites caperent: tuo ductu inquit pythice Apollo, tuoq; numine inſtinctus pergo ad delendam urbem Veios: tibiq; hic decimam partem prædæ uoueo. te ſimul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor ut nos uictores in noſtram, tuāq; mox futuram urbem ſequare: ubi te dignum amplitudine tua templū

accipiat. Hæc precatus, ſuperante multitudine ab omni bus locis urbem aggreditur: quo minor ab cuniculo ingruentis periculi ſenſus eſſet. Veientes ignari ſe iā ab ſuis uatibus, iam ab externis oraculis proditos, iā in partem prædæ ſuæ uocatos deos. alios uotis ex ur be ſua euocatos hoſtium templa, nouasq; ſedes ſpecta re, ſeq; ultimum illum diem agere, nihil minus timē- tes, quàm ſubrutis cuniculo mœnibus arcem iam ple= nam hoſtium eſſe, in muros pro ſe quiſq; armati diſ= currunt: mirantes quidnam id eſſet: quod cum tot per dies nemo ſe ab ſtationibus romanis mouiſſet, tum ue= lut repentino icti furore improuidi currerent ad mu= ros. Inſeritur huic loco fabula: immolante rege Veiē tium uocem aruſpicis dicentis, qui eius hoſtiæ exta pro ſecuiſſet, ei uictoriam dari, exauditam in cuniculo mo uiſſe romanos milites, ut adaperto cuniculo exta ra- perent: et ad dictatorem ferrent. ſed in rebus tam an- tiquis ſiquæ ſimilia ueri ſint, pro ueris accipiantur, ſatis habeam. hæc ad oſtentationem ſcenæ gaudentis miraculis aptiora, quàm ad fidem, neq; affirmare, neq; refellere eſt operæpretium. Cuniculus delectis mi litibus eo tēpore plenus in æde Iunonis, quæ in Veiē tana arce erat: armatos repente edidit: & pars auerſos in muris inuadunt hoſtes: pars, clauſtra portarum re- uellunt: pars cum ex tectis ſaxa tegulæq; à mulie- ribus, ac ſeruitijs iacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia uarijs terrentium, ac pauentiū uocibus miſto mulierum, ac puerorum ploratu complet. Momento tē poris deiectis ex muro undiq; armatis, patefactiſq; portis, cum alij agmine irruerent, alij deſertos ſcande

rent muros: urbs hoſtibus impletur: omnibus locis pugnatur. Deinde multa iam edita cæde ſeneſcit pugna: & dictator præcones edicere iubet ut ab inermi abſtineatur. is finis ſanguinis fuit. dedi inde inermes cœpti: & ad prædam miles permiſſu dictatoris diſcurrit. quæ cum ante oculos eius aliquantum ſpe, atq; opinione maior, maioriſq; pretij rerum ferretur: dicitur manus ad cœlum tollens precatus eſſe, ut ſicui deorũ, hominumq; nimia ſua fortuna, populiq; Romani uideretur: ut eam inuidiam lenire quamminimo ſuo priuato incommodo, publicoq; Romani populi liceret. conuertentem ſe inter hanc uenerationem traditur memoriæ prolapſum cecidiſſe: idq; omen ꝑtimuiſſe. poſtea euentu rem coniectantibus uiſum ad dãnationem ipſius Camilli, captæ deinde urbis Romanæ, quod poſt paucos accidit annos cladem. Atq; ille dies cæde hoſtium ac direptione urbis opulentiſſimæ eſt conſumptus. Poſtero die libera corpora dictator ſub corona uendidit. ea ſola pecunia in publicum redigitur, haud ſine ira plebis. et quod retulere ſecum prædæ, nec duci, qui ad ſenatũ malignitatis authores quærendo rem arbitrij ſui reieciſſet: nec ſenatui, ſed Liciniæ familiæ, ex qua filius ad ſenatum retuliſſet, pater tam popularis ſententiæ author fuiſſet: acceptum referebãt. Cum iam humanæ opes aſportatæ, egeſtæq; à Veijs eſſent: amoliri tum deũ dona, ipſoſq; deos, ſed colentium magis quàm rapientium modo cœpere. nanque delecti ex omni exercitu iuuenes pure lautis corporibus, candida ueſte, quibus deportanda Romam regina Iuno aſſignata erat: uenerabundi templũ iniere,

primo religioſe admouentes manus: quod id ſignum more Hetruſco niſi certæ gentis ſacerdos attrectare nõ eſſet ſolitus: deinde cum quidam ſeu ſpiritu diuino tactus, ſeu iuuenili ioco, uis'ne Romam ire Iuno? dixiſſet: annuiſſe cæteri Deam conclamauerunt. inde fabulæ adiectum eſt uocem quoq; dicentis uelle, auditam. motam certe ſede ſua parui molimenti adminiculis ſequentis modo accepimus leuem, ac facilem translatu fuiſſe: integramq; in Auentinum æternam ſedem ſuam, quò uota Romani dictatoris uocauerant, perlatam: ubi templum ei poſtea idem, qui uouerat, Camillus dedicauit. Hic Veiorum occaſus fuit, urbis opulentiſſimæ Hetruſci nominis, magnitudinem ſuam uel ultima clade indicantis: quod decem æſtates, hyemesq; continuas circunſeſſa cum plus aliquanto cladium intuliſſet, quàm accepiſſet: poſtremo iam fato quoq; urgente, operibus tamen, non ui expugnata eſt. Romã ut nũtiatum eſt Veios captos: quanquam & prodigia procurata fuerant: & uatum reſponſa, & phythicæ ſortes notæ: et quantum humanis adiuuari conſilijs potuerat res, ducem M. Furium maximum imperatorum omnium legerant: tamen quia tot annis uarie ibi bellatum erat: multæq; clades acceptæ: uelut ex inſperato immenſum gaudium fuit. & prius quàm ſenatus decerneret: plena omnia templa Romanarum matrum grates dijs agentium erant. ſenatus in quatriduum, quot dierum nullo ante bello, ſupplicationes decernit. Aduentus quoq; dictatoris omnibus ordinibus obuiã effuſis celebratior, quàm ullius unquam antea fuit: triumphusq; omnem conſuetum honorandi diei il-

lius modum aliquantum exceſſit. maxime conſpectus ipſe eſt, curru equis albis iuncto urbem inuectus: parumq; id non ciuile modo, ſed humanũ etiam uiſum. Iouis, Solisq; equis æquiperatum dictatorem in religionem etiam trahebant: triumphusq; ob eam unam maxime rem clarior, quàm gratior fuit. Tum Iunoni reginæ templum in Auētino locauit: dedicauitq; Matutæ matris. atq; his diuinis, humanisq; rebus geſtis dictatura ſe abdicauit. Agi deinde de Apollinis dono cœptum: cui ſe decimam uouiſſe prædæ partem cum diceret Camillus: pontifices ſoluendum religione populum cenſerent: haud facile inibatur ratio iubendi referre prædam populum: ut ex ea pars debita in ſacrũ ſecerneretur. tandem eò, quod leniſſimum uidebatur, decurſum eſt: ut qui ſe, domumq; religione exoluere uellet: cum ſibimet ipſi prædam æſtimaſſet ſuam, decimæ pretium partis in publicum deferret: ut ex eo donum aureum dignum amplitudine templi, ac numine dei ex dignitate populi romani fieret. ea quoq; collatio plebis animos à Camillo alienauit. Inter hæc pacificatum legati à Volſcis, & Equis uenerunt. impetrata pax magis, ut feſſa tam diutino bello acquieſceret ciuitas, quàm quod digni peterent. Veijs captis, ſex tribunos militum conſulari poteſtate inſequens annus habuit, duos P. Cornelios, Coſſum, & Scipionem, M. Valerium Maximum iterum, Ceſonem Fabium Ambuſtum iterum, L. Furium Medullinum quintum. Q. Seruilium tertium. Cornelijs Faliſcum bellum, Valerio, ac Seruilio Capenas forte euenit. ab ijs non urbes ui, aut operibus tentatæ: ſed ager eſt depopula

latus: prædæq; rerum agreſtium actæ: nulla felix arbor, nihil frugiferum in agro relictum. Ea clades Capenatem populum ſubegit. pax petentibus data. in Faliſcis bellum reſtabat. Romæ interim multiplex ſeditio erat: cuius leniēdæ cauſa coloniam in Volſcos, quò tria millia ciuium Romanorum ſcriberētur, deducendam cenſuerant: triumuiriq; ad id creati terna iugera, & ſeptunces uiritim diuiſerant. Ea largitio ſperni cœpta: quia ſpei maioris auertendæ ſolatium obiectū cenſebant. cur enim relegari plebem in Volſcos? cum pulcherrima urbs Veij, agerq; Veientanus in conſpectu ſit uberior, amplior'q; Romano agro? urbē quoq; urbi Romæ uel ſitu, uel magnificentia publicorum, priuatorum'que tectorum, ac locorum præponebant. quin illa quoque actio mouebatur, quæ poſt captam utiq; Romam à Gallis celebratior fuit, tranſmigrandi Veios. cæterum partem plebis, partem ſenatus deſtinabant: habitandos Veios: duasq; urbes communes reipublicæ incoli à Romano populo poſſe. Aduerſus quæ cum optimates ita tenderent, ut morituros ſe citius dicerent in conſpectu populi Romani, quàm quicquam earum rerum rogaretur. quippe nunc in una urbe tantum diſſenſionum eſſe: quid in duabus urbibus fore? uictam'ne ut quiſquam uictricī patriæ præferret? ſineretq; maiorem fortunam captis eſſe Veijs, quàm incolumibus fuerit? poſtremo ſe relinqui à ciuibus in patria poſſe: ut relinquant patriam, atq; ciues, nullam uim unquam ſubacturam: & Titum Sicinium (is enim ex tribunis plebis rogationis eius lator erat) conditorem Veios ſequantur,

relicto deo Romulo, dei filio, parente, & authore urbis Romæ. Hæc cum fœdis certaminibus agerentur (nam partem tribunorum plebis patres in ſuam ſententiam traxerant) nulla res alia manibus temperare plebem cogebat: quàm quod ubi rixæ committendæ cauſa clamor ortus eſſet, principes ſenatus primi turbæ offerentes ſe peti, feriri, atq; occidi iubebant. ab horum ætatibus, dignitatibusq́; & honoribus uiolandis dum abſtinebatur: & ad reliquos ſimiles conatus uerecundia iræ obſtabat. Camillus identidem omnibus locis concionabatur: haud mirum id quidem eſſe, furere ciuitatem: quæ damnata uoti omnium rerum potiorem curam, quàm religione ſe exoluēdi habeat. nihil de collatione dicere ſtipis uerius, quàm decimæ: quando ea ſe quiſq; priuatim obligauerit, liberatus ſit populus. enimuero illud ſe tacere ſuam conſcientiam non pati: quod ex ea tantum præda, quæ rerum mouentium ſit, decima deſignetur: urbis, atq; agri capti, quæ & ipſa uoto contineatur, mentionem nullam fieri. Cum ea diſceptatio anceps ſenatui uiſa, delegata ad pontifices eſſet: adhibito Camillo uiſum collegio, quod eius ante conceptum uotum Veientium fuiſſet, & poſt uotum in poteſtatem populi Romani ueniſſet: eius partem decimam Apollini ſacram eſſe. ita in æſtimationem urbs, agerq́; uenit. pecunia ex ærario prompta: & tribunis militum conſularibus ut aurum ex ea coemerent, negotium datum. cuius cum copia non eſſet: matronæ cœtibus ad eam rem conſultandam habitis, & communi decreto pollicitæ tribunis militum aurū, & omnia ornamenta ſua in ærarium detulerunt.

Grata ea res, ut quæ maxime ſenatui unquam fuit: honoremq́; ob eam munificentiam ferunt, matronis habitum: ut pilento ad ſacra, ludosq́;, Carpentis feſto, profeſtoq́; uterentur. Pondere ab ſingulis auri accepto, æſtimatoq́;, ut pecuniæ ſoluerentur, craterá auream fieri placuit, quæ donum Apollini Delphos portaretur. Simul ab religione animos remiſerunt, integrant ſeditionem tribuni plebis: incitatur multitudo in omnes principes ante alios in Camillum. eum prædam ueientanam publicando, ſacrandoq́; ad nihilum redegiſſe abſentes ferociter increpant: præſentium, cum ſe ultro iratis offerrent, uerecundiam habent. Simul extrahi rem ex eo anno uiderunt: tribunos plebis latores legis in annum eoſdem reficiunt: & patres hoc idem de interceſſoribus legis anniſſi. ita tribuni plebis magna ex parte ijdem refecti. Comitijs tribunorum militum patres ſumma ope euicerunt ut Marcus Furius Camillus crearetur. propter bella ſimulabant parari ducem: ſed rogationi tribuniciæ aduerſarius quærebatur. cum Camillo creati tribuni militum conſulari poteſtate L. Furius Medullinus ſextum, C. Aemilius, L. Valerius Publicola, Sp. Poſthumius, P. Cornelius iterú. Principio anni tribuni plebis nihil mouerunt: donec Marcus Furius Camillus in Faliſcos, cui id bellũ mandatũ erat, proficiſceretur. differẽdo deide elanguit res: et Camillo, quẽ aduerſariũ maxime metuebãt, gloria in Faliſcis creuit. nã cum primo mœnibus ſe hoſtes tenerent, tutiſſimum id rati, populatione agrorú, atq; incendijs uillarum coegit eos egredi urbe: ſed timor lon-

gius progredi prohibuit. mille ferè paſſuum ab oppido caſtra locant: nulla realia fidentes ea ſatis tuta eſſe, quàm difficultate aditus aſperis, confragoſisq; circa, & partim arctis, partim arduis uijs. Cæterũ Camillus captiuum indicem ex agris ſecutus ducem, caſtris multa nocte motis prima luce aliquanto ſuperioribus locis ſe oſtendit. trifariam Romani muniebant. alius exercitus prælio intentus ſtabat. ibi ĩpedire opus conatos hoſtes fundit, fugatq; . tantumq; inde pauoris Faliſcis iniectum eſt: ut effuſa fuga caſtra ſua, quæ propiora erant, prælati urbem peterent. multi cæſi, uulneratiq;, prius quàm pauentes portis inciderent: caſtra capta: præda ad quæſtores redacta cum magna militum ira: ſed ſeueritate imperij uicti eandem uirtutem & oderant, & mirabantur. Obſidio inde urbis, & munitiones, & interdum per occaſionem impetus oppidanorum in romanas ſtationes, præliaq; parua fieri: & teri tempus neutro inclinata ſpe: cum frumentum, copiæq; aliæ ex ante conuecto largius obſeſſis, quàm obſidentibus ſuppeterent. uidebaturq; æque diuturnus futurus labor, ac Veijs fuiſſet: ni fortuna imperatori Romano ſimul & cognitæ rebus bellicis uirtutis ſpecimen & maturam uictoriam dediſſet. Mos erat Faliſcis eodem magiſtro liberorum, et comite uti: ſimulq; plures pueri, quod hodie quoq; in Græcia manet, unius curæ demandabantur. principum liberos, ſicut ferè fit, qui ſcientia uidebatur præcellere, erudiebat. is cum in pace inſtituiſſet pueros ante urbẽ luſus, exercendiq; cauſa producere: nihil eo more per belli tempus intermiſſo, dum modo breuioribus, modo

longioribus

longioribus ſpatiis trahendo eos à porta luſu, ſermonibusq; uariatis lõgius ſolito ubi res dedit, progreſſus inter ſtationes eos hoſtium, caſtráq; inde romana in prætorium ad Camillum perduxit. ibi ſceleſto facinori ſceleſtiorem ſermonem addit: Falerios ſe in manus Romanis tradidiſſe: quãdo eos pueros, quorum parentes capita ibi rerũ ſint, in poteſtatẽ dediderit. Quæ ubi Camillus audiuit: non ad ſimilem inquit tui nec populum, nec imperatorem ſceleſtus ipſe cum ſceleſto munere ueniſti. nobis cum Faliſcis, quæ pacto fit humano, ſocietas non eſt: quam ingenerauit natura, utriſq; eſt, eritq;. ſunt et belli, ſicut pacis iura: iuſteq; ea non minus q̃ fortiter didicimus gerere. arma habemus non aduerſus eam ætatem, cui etiam captis urbibus parcitur: ſed aduerſus armatos, & ipſos, qui nec læſi, nec laceſſiti à nobis caſtra romana ad Veios oppugnarunt. eos tu, quantum in te fuit, nouo ſcelere uiciſti: ego romanis artibus, uirtute, opere, armis, ſicut Veios uincam. Denudatum deinde eum manibus poſt tergum illigatis, reducendum Falerios pueris tradidit: uirgaſq; eis, quibus proditorem agerent in urbem uerberantes, dedit. Ad quod ſpectaculum concurſu populi primum facto, deinde à magiſtratibus de re noua uocato ſenatu, tanta mutatio animis eſt iniecta, ut qui modo efferati odio, iráq; Veientium exitum pene, quam Capenatium pacem mallent: apud eos pacem uniuerſa poſceret ciuitas. fides romana, iuſtitia imperatoris in foro, & curia celebrantur: conſenſúq; omnium legati ad Camillum in caſtra, atq; inde permiſſu Camilli Romam ad ſenatum, qui dede

rent Falerios, proficiſcuntur. introducti ad ſenatũ ita locuti traduntur. Patres conſcripti uictoria, cui nec deus, nec homo quiſquam inuideat, uicti à uobis, & imperatore ueſtro dedimus nos uobis: rati, quo nihil uictori pulchrius eſt, melius nos ſub imperio ueſtro, quàm legibus noſtris uicturos. Euentu huius belli duo ſalutaria exempla prodita humano generi ſunt. uos fidem in bello, quàm præſentem uictoriam maluiſtis: nos fide prouocati uictoriam ultro detulimus: ſub ditione ueſtra ſumus. mittite qui arma, qui obſides, qui urbem patentibus portis accipiant: nec nos fidei noſtræ, nec nos imperij ueſtri pœnitebit. Camillo & ab hoſtibus, & à ciuibus gratiæ actæ: Faliſcis in ſtipendium militum eius anni, ut populus Romanus tributo uacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romam reductus. Camillus meliore multo laude, quàm cum triumphantem albi per urbem uexerant equi, inſignis iuſtitia, fideq; hoſtibus uictis cum in urbem rediſſet: tacite eius uerecundiam non tulit ſenatus, quin ſine mora uoti liberaretur: crateramq; auream donũ Apollini Delphos legati qui ferrent, Lucius Valerius, Lucius Sergius, Aulus Manilius miſſi, longa una naue haud procul freto ſiculo à piratis liparenſium excepti deuehuntur Liparas. mos erat ciuitatis uelut publico latrocinio partam prædam diuidere. Forte eo anno in ſummo magiſtratu erat Timaſitheus quidam Romanis uir ſimilior, quàm ſuis: qui legatorum nomen, donumq;, & deũ, cui mitteretur, et doni cauſam ueritus, ipſe multitudinem quoq;, quæ ſemp̄ fermè regenti eſt ſimilis: religionis iuſtæ impleuit: adductosq;

in publicum hoſpitium legatos cum præſidio etiam nauium Delphos proſecutus, Romam inde ſoſpites reſtituit. hoſpitium cum eo ſenatusconſulto eſt factum: donáq; publice data. Eodem anno in Equis uarie bellatum: adeo ut in incerto fuerit & apud ipſos exercitus, & Romæ uiciſſent, uicti'ne eſſent. Imperatores Romani fuere ex tribunis militum C. Aemilius, Spurius Poſthumus. primo rem communiter geſſerunt: fuſis inde acie hoſtibus, Aemilium præſidio Verruginẽ obtinere placuit, Poſthumum fines uaſtare. ibi eum incompoſito agmine negligentius ab re bene geſta euntem adorti Equi terrore iniecto in proximos compulere tumulos: pauorq; inde Verruginem etiam ad præſidium alterum eſt perlatus. Poſthumus ſuis in tutum receptis cum concione aduocata terrorem increparet, ac fugam: fuſos eſſe ab ignauiſſimo, & fugaciſſimo hoſte: conclamat uniuerſus exercitus merito ſe ea audire: & fateri admiſſum flagitium: ſed eoſdem correcturos eſſe: neque diuturnum id gaudium hoſtibus fore: poſcentes ut confeſtim inde ad caſtra hoſtium duceret (ea in conſpectu erant poſita in plano) nihil pœnæ recuſabant, ni ea ante noctem expugnaſſent. Collaudatos corpora curare, paratoſq; eſſe quarta uigilia iubet. & hoſtes nocturnam fugam ex tumulo Romanorum ut ab ea uia, quæ ferebat Verruginem, excluderent, fuere obuij: præliumq; ante lucem (ſed luna pernox erat) commiſſum eſt: & haud incertius diurno præliũ fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, cum caſtra romana crederent oppugnari, tantum iniecit pauoris, ut ne

quicquam retinente, atq; obſecrante Aemilio Thuſcu lum palati fugerent. inde fama Romam perlata eſt Poſthumū, exercitumq; occiſum. Qui ubi prima lux metum inſidiarum effuſe ſequētibus ſuſtulit: cum per equitaſſet aciem promiſſa repetens, tantum iniecit ardoris, ut non ultra ſuſtinuerint impetum Equi. cædes inde fugientium, qualis ubi ira magis quàm uirtute res geritur, ad perniciem hoſtiū facta eſt. triſtemq; ab Thuſculo nuntium nequicquam exterrita ciuitate literæ à Poſthumio laureatæ ſequuntur: uictoriam populi Romani eſſe: Equorum exercitum deletum. Tribunorum plebis actiones quia nondum inuenerant finem, & plebs continuare latoribus legis tribunatum, & patres reficere interceſſores legis anniſſi ſunt. ſed plus ſuis comitijs plebs ualuit. quem dolorem ulti patres ſunt, ſenatusconſulto facto ut conſules, inuiſus plebi magiſtratus, crearentur. annum poſt quintūdecimum creati conſules L. Lucretius Flauius, Sergius Sulpitius Camerinus. Principio huius anni ferociter, quia nemo ex collegio interceſſurus erat: coortis ad perferendam legem tribunis plebis, nec ſegnius ob id ipſum conſulibus reſiſtentibus, omniq; ciuitate in unā eam curam conuerſa, Vitelliam coloniam romanam in ſuo agro Equi expugnant. colonorum pars maxima incolumis, quia nocte proditione oppidum captum liberam per auerſa urbis fugam dederat: Romā per fugere. L. Lucretio conſuli ea prouincia euenit. is cum exercitu profectus acie hoſtes uicit: uictorq; Romam ad maius aliquanto certamen redijt. dies dicta erat tribunis plebis biennij ſuperioris à Virginio, & Q.

Pomponio: quos defendi patrum conſenſu ad fidem ſenatus pertinebat. neq; enim eos aut uitæ ullo crimine alio, aut geſti magiſtratus quiſquam arguebat, præterquam quod gratificantes patribus rogationi tribuniciæ interceſſiſſent. uicit tamen gratiam ſenatus plebis ira: & peſſimo exemplo innoxij denis millibus grauis æris condemnati ſunt. id ægre paſſi patres. Camillus palàm ſceleris plebem arguere: quæ iam in ſuos uerſa non intelligeret ſe prauo iudicio de tribunis interceſſionem ſuſtuliſſe: quod interceſſione ſublata tribuniciam poteſtatem euertiſſent. Nam quod illi ſperarent effrenatam licentiam eius magiſtratus patres laturos, falli eos. ſi tribunicia uis tribunicio auxilio repelli nequeat, aliud telum patres inuenturos eſſe. conſulesq; increpabat, quod fide publica decipi tribunos eos taciti tuliſſent, qui ſenatus authoritatem ſecuti eſſent. Hæc propalàm concionabūdus in dies magis augebat iras hominum. ſenatum uero incitare aduerſus legem haud deſiſtebat: ne aliter deſcenderent in forum cum dies ferendæ legis ueniſſet, quàm ut qui meminiſſent ſibi pro aris, focisq;, & deūm templis, ac ſolo, in quo nati eſſent, dimicandum fore. nā quod ad ſe priuatim attineat: ſi ſuæ gloriæ ſibi inter dimicationem patriæ meminiſſe ſit fas, ſibi amplū quoq; eſſe urbem ab ſe captam frequentari: quotidie ſe frui monimento gloriæ ſuæ: & ante oculos habere urbem latam in triumpho ſuo: inſiſtere omnes ueſtigijs laudum ſuarum. ſed nefas ducere deſertam, ac relictam ab dijs immortalibus incoli urbem: & in captiuo ſolo habitare populum Romanum: & ui-

ctricem patriam uicta mutari. His adhortationibus principes concitati, patres, ſenes, iuuenesq́; cum ferretur lex, agmine facto in forum uenerunt: diſſipatiq́; per tribus, ſuos quiſq; tribules prehenſantes orare cũ lachrymis cœpere ne eam patriam, pro qua fortiſſime, feliciſſimeq́; ipſi, ac patres eorum dimicaſſent: deſererent, capitolium, ædem Veſtæ, cætera circa tẽpla deorum oſtentantes: ne exulem, extorrem populum Romanum ab ſolo patrio, ac dijs penatibus in hoſtiũ urbem agerent: eoq́; rem adducerent, ut melius fuerit non capi Veios, ne Roma deſereretur. Quia nõ ui agebant, ſed precibus: & inter preces multa deorum mentio erat: religioſum parti maximæ fuit: et legem unam plures tribus antiquarunt, quàm iuſſerunt. adeoq́; ea uictoria læta patribus fuit, ut poſtero die referentibus conſulibus ſenatusconſultum fieret, ut agri ueientani ſeptena iugera plebi diuiderentur: nec patribus familiæ tantum, ſed ut omnium in domo liberorum capitum ratio haberetur: uellentq́; in eam ſpem liberos tollere. Eo munere delinita plebe nihil certatum eſt, quo minus conſularia comitia haberentur. creati conſules L. Valerius Potitus, M. Manlius, cui Capitolino poſtea fuit cognomen. Hi conſules magnos ludos fecere: quos M. Furius dictator uouerat ueienti bello. eodem anno ædes Iunonis reginæ ab eodem dictatore, eodemq́; bello uota dedicatur: celebratamq́; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt. Bellum haud memorabile in Algido cũ Equis geſtum eſt, fuſis hoſtibus prius penè, quàm manus conſererent. Valerio, quod perſeuerantior cædem

dis in fuga fuit: triumphus, Manlio ut ouans ingrederetur urbem, decretum eſt. Eodem anno nouum bellum cum Volſinienſibus exortum: quo propter famem, peſtilentiamq; in agro romano ex ſiccitate, caloribusq; nimijs ortam exercitus duci nequiuit. ob quæ Volſinienſes Salpinatibus adiunctis ſuperbia elati ultro agros romanos incurſauere. bellum inde duobus populis indictum. Caius Iulius cenſor deceſſit: in eius locum Marcus Cornelius ſuffectus. quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma eſt capta: nec deinde unquam in demortui locum cenſor ſufficitur. conſulibusq; morbo implicatis placuit per interregnum renouari auſpicia. itaq; cum ex ſenatusconſulto conſules magiſtratu ſe abdicaſſent: interrex creatur Marcus Furius Camillus: qui Publium Cornelium Scipionem, is deinde Lucium Valerium Potitum interregem prodidit. ab eo creati ſex tribuni militum conſulari poteſtate: ut etiam ſi cui eorum incommoda ualetudo fuiſſet, copia magiſtratuum reipublicæ eſſet. Calendis quintilibus magiſtratum occepere Lucius Lucretius, Ser. Sulpitius, Marcus Aemilius, L. Furius Medullinus ſeptimum, Agrippa Furius, C. Aemilius iterum. Ex his Lucio Lucretio, & C. Aemilio Volſinienſis prouincia euenit: Salpinates Agrippæ Furio, & Seruio Sulpitio. Prius cum Volſinienſibus pugnatum eſt: bellum numero hoſtium ingens, certamine haud ſane aſperum fuit. fuſa concurſu primo acies in fugam: millia octo armatorum ab equitibus intercluſa poſitis armis in deditionem uenerunt. Eius belli fama effecit ne ſe pugnæ committ-

terent Salpinates: mœnibus armati ſe tutabantur. Romani prædas paſſim & ex ſalpinati agro, & ex Volſinieſi, nullo eam uim arcente egerunt: donec Volſinienſibus feſſis bello, ea conditione ut res populo Romano redderent, ſtipendiumq́; eius anni exercitui præſtarent, in uiginti annos induciæ datæ. Eodem anno Marcus Ceditius de plebe nuntiauit tribunis ſe in noua uia, ubi nunc ſacellum eſt ſupra ædem Veſtæ uocem noctis ſilentio audiſſe clariorem humana, quæ magiſtratibus dici iuberet Gallos aduētare. Id (ut fit) propter authoris humilitatem ſpretum: & quod longinqua, eoq; ignotior gens erat. Neque deorum modo monita ingruente fato ſpreta: ſed humanam quoq; opem, quæ una erat, M. Furium ab urbe amouere. qui die dicta ab Lucio Apuleio tribuno plebis propter prædam ueientanam, filio quoq; adoleſcente per idem tempus orbatus, cum accitis domum tribulibus, & clientibus, quæ magna pars plebis erat, percunctatus animos eorum reſponſum tuliſſet, ſe collaturos quanti damnatus eſſet abſoluere eum nō poſſe: in exilium abijt: precatus ab dijs immortalibus ſi innoxio ſibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore deſyderium ſui ciuitati ingratæ facerent. abſens quindecim millibus grauis æris damnatur. Expulſo ciue, quo manente, ſi quicquam humanorum certi eſt, capi Roma non potuerat: aduētante fatali urbi clade legati ab Cluſinis ueniūt, auxilium aduerſus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama dulcedine frugum, maximeq́; uini noua tum uoluptate captam alpes tranſiſſe: agroſq́; ab Hetruſcis ante cultos poſſediſſe: & inuexiſſe in Galliam ui-

num illiciendæ gentis cauſa. Aruntem Cluſinum ira corruptæ uxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat: ipſo præpotente iuuene, & à quo expeti pœnæ, niſi exter na uis quæſita eſſet, nequirent: hunc trāſeuntibus al pes ducem, authoremq́; Cluſium oppugnādi fuiſſe. Eq dem haud abnuerim Cluſium Gallos ab Arunte, ſeu quo alio Cluſino adductos: ſed eos, qui opugnauerint Cluſiū, non fuiſſe qui primi alpes tranſierint, ſatis con ſtat ducentis quippe annis ante quàm Cluſiū oppugna rent, urbemq́; Romam caperent: in Italiam Galli trā ſcenderunt: nec cum his primum Hetruſcorū, ſed mul to ante cum ijs, qui inter apenninum, alpesq́; incole- bant: ſæpe exercitus gallici pugnauere. Thuſcorū ante Romanorum imperium late terra, mariq; opes patue re. mari ſupero, inferoq́;, quibus Italia inſulæ modo cingitur: quantum potuerint, nomina ſunt argumen- to: quod alterum Thuſcum communi uocabulo gen- tis, alterum adriaticum mare ab Adria Thuſcorum colonia uocauere italicæ gentes. græci eadem tyrrhe- num, atq; adriaticum uocant. Ii in utrunq; mare uer gentes incoluere urbibus duodenis terras prius cis a- penninum ad inferum mare, poſtea trans apenninum totidem; quot capita originis erant: colonis miſſis, quæ trās Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui ſinum circuncolunt maris: uſq; ad alpes tenuere. Alpinis quoq; ea gentibus haud dubie origo eſt, ma- xime Rhetijs: quos loca ipſa efferarunt, nequid ex antiquo præter ſonum linguæ, nec eum incorruptum retinerent. De tranſitu in Italiam Gallorum hæc ac cepimus. Priſco Tarquinio Romæ regnāte Celtarum,

quæ pars Galliæ tertia eſt: penes Bituriges ſumma imperij fuit. ij regem Celtico dabant. Ambigatus is fuit, uirtute, fortunaq; tum ſua, tum publica præpollens: quod in imperio eius Gallia adeo frugum, hominũq; fertilis fuit, ut abũdans multitudo uix regi uideretur poſſe. Hic magno natu ipſe iam exonerare prægrauãte turba regnum cupiens, Belloueſum, ac Sigoueſum ſororis filios impigros iuuenes miſſurũ ſe eſſe in quas dij dediſſent augurijs ſedes, oſtendit. quantum ipſi uellent, numerum hominum excirent: nequa gens arcere aduenientes poſſet. tum Sigoueſo ſortibus dati Hercynei ſaltus: Belloueſo haud paulo lætiorem in Italiam uiam dij dabant. Is, quod eis ex populis abũdabat, Bituriges, Aruernos, Senones, Heduos, Abarros, Carnutes Aulercos exciuit. profectus ingẽtibus peditum, equitumq; copijs in Tricaſpinos uenit. alpes inde oppoſitæ erant: quas inexuperabiles uiſas haud equidem miror, nulla dũ uia (quod quidem continens memoria ſit: niſi de Hercule fabulis credere libet ſuperatas. Ibi cum uelut ſeptos montiũ altitudo teneret Gallos: circunſpectarentq; qua nam per iuncta cœlo iuga in alium orbem terrarum tranſirent religio etiã tenuit: quod allatum eſt aduenas quærentes agrum ab Saluiorum gente oppugnari. Maſſilienſes erant in nauibus à Phocide profecti. id Galli fortunæ ſuæ omẽ rati, adiuuere: ut quem primum in terram egreſſi occupauerant locum, patentibus ſyluis communirẽt: ipſi per taurinos, ſaltuſq; iuliæ alpis tranſcenderunt: fuſiſq; acie Thuſcis haud procul Ticino flumine, cum in quo conſederant, agrum Inſubriũ appellari audiſ

ſent cognomine Inſubribus pago Heduorũ: ibi omen ſequentes loci condidere urbem: Mediolanum appellarunt. Alia ſubinde manus Germanorum Elitouio duce ueſtigia priorum ſecuta, eodem ſaltu fauente Belloueſo cum tranſcendiſſet alpes: ubi nunc Brixia, ac Verona urbes ſunt, locos tenuere. ibi conſidunt: poſt hos Salluuij: qui propè antiquam gentem læuos Ligures incolentes circa Ticinum amnem petiere Apenninum: deinde Boij, Linguones'q; tranſgreſſi. cum iã inter Padum, atq; alpes omnia tenerentur: Pado ratibus traiecto non Hetruſcos modo, ſed etiam Vmbros agro pellunt. intra Apenninum tamen ſeſe tenuere, Tum Senones recentiſſimi aduenarum ab Vſente flumine uſq; ad Æſim fines habuere. hanc gentem Cluſium, Romam'q; inde ueniſſe comperio. id parum certum eſt: ſolam'ne, an ab omnibus Ciſalpinorum Gallorum populis adiutam. Cluſini nouo bello exterriti cum multitudinem, tum formas hominum inuſitatas cernerent, & genus armorum: audirent'q; ſæpe ab ijs cis Padum, ultra'q; legiones Hetruſcorũ fuſas: quãquam aduerſus Romanos nullum eis ius ſocietatis, amicitiæ'ue erat: niſi quod Veientes conſanguineos aduerſus populũ Romanũ non defendiſſent: legatos Romã, qui auxiliũ ab ſenatu peterent, miſere. De auxilio nihil impetratum: legati tres M. Fabij Ambuſti filij miſſi: qui ſenatus, populi'q; Romani nomine agerẽt cum Gallis, ne à quibus nullã iniuriam accepiſſent, ſocios populi Romani, atq; amicos oppugnarẽt. Romanis eos bello quoq;, ſi res cogat, tuendos eſſe: ſed melius uiſum bellum ipſum amoueri, ſi poſſet: & Gallos no-

uam gentem pace potius cognoſci, quàm armis. Mitis legatio: ni præferoces legatos, Galliſq; magis quàm Romanis ſimiles habuiſſet. quibus, poſtquam mandata ediderunt, in concilio Gallorum datur reſponſum. Et ſi nouum nomen audiant Romanorum: tamen credere uiros fortes eſſe: quorum auxilium à Cluſinis in re trepida ſit imploratum. & quoniam legatione aduerſus ſe maluerint, quàm armis tueri ſocios: ne ſe quidem pacem, quam illi afferant, aſpernari, ſi Gallis egentibus agro, quem latius poſſideant quàm colant, Cluſini partem finium concedant. aliter pacem impetrari non poſſe: & reſponſum coràm Romanis ſe accipere uelle. et ſi negetur ager, coràm iiſdem Romanis dimicaturos: ut nuntiare domum poſſint quantum Galli uirtute cæteros mortales præſtarent. Quodnam id ius eſſet, agrum à poſſeſſoribus petere? aut minari arma? Romanis quærentibus, ecquid in Hetruria rei Gallis eſſet? cum illi ſe in armis ius ferre, & omnia fortium uirorũ eſſe ferociter dicerent: accenſis utrinq; animis ad arma diſcurritur, & prælium conſeritur. ibi iam urgentibus Romanam urbem fatis, legati contra ius gentium arma capiunt. nec id clàm eſſe potuit: cum ante ſigna Hetruſcorum tres nobiliſſimi, fortiſſimiq; romanæ iuuentutis pugnarent. tantum eminebat peregrina uirtus. quin etiam Q. Fabius euectus extra aciem equo, ducem Gallorum ferociter in ipſa ſigna Hetruſcorum incurſantem per latus transfixũ haſta occidit: ſpoliaq; eius legentem Galli agnouere: perq; totam aciem romanum legatum eſſe ſignum datum eſt. omiſſa inde in Cluſinos ira receptui canunt,

minantes Romanis. Erant qui extemplo Romam eundum cenſerent. uicere ſeniores ut legati prius mitterētur queſtum iniurias, poſtulatumq́; ut pro iure gentium uiolato Fabij dederentur. Legati Gallorum cum ea, ſicut erant, mandata expoſuiſſent: ſenatui nec factum placebat Fabiorum: & ius poſtulare barbari uidebātur: ſed ne id, quod placebat, decerneret in tantæ nobilitatis uiris, ambitio obſtabat. itaq; ne penes ipſos culpa eſſet cladis forte gallico bello acceptæ: cognitionem de poſtulatis Gallorum ad populum reijciunt. ubi tanto plus gratia, atq; opes ualuere, ut quorum de pœna agebatur, tribuni militum conſulari poteſtate in inſequentem annū crearētur. quo facto haud ſecus quàm dignum erat, infenſi Galli bellum propalàm minantes, ad ſuos redeunt. Tribuni militum cum tribus Fabijs creati Q. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quartum, P. Seruilius Maluginenſis. Cum tanta moles mali inſtaret (adeo occæcat animos fortuna, ubi uim ſuam ingruentem refringi non uult) ciuitas, quæ aduerſus Fidenatem, ac Veientem hoſtem, aliosq́; finitimos populos ultima experiens auxilia, dictatorem multis tempeſtatibus dixiſſet: ea tunc inuſitato, atq; inaudito hoſte ab oceano, terrarūq́; ultimis oris bellum ciente, nihil extraordinarij imperij, aut auxilij quæſiuit. Tribuni quorum temeritate bellum contractum erat: ſummæ rerum præerant: delectumq́; nihilo accuratiorem, quàm ad media bella haberi ſolitus erat, extenuantes etiam famam belli habebāt. Interim Galli poſtquam accepere ultro honorem habitum uiolatoribus iuris humani, eluſamq́; legationē

eſſe ſuam: flagrantes ira, cuius impotens eſt gens, confe ſtim ſignis conuulſis, citato agmine iter ingrediuntur. ad quorum prætereuntium raptim tumultum cum exterritæ urbes ad arma concurrerēt: fugaq; agreſtium fieret: Romam ſe ire magno clamore ſignificabant: quacunq; ibant, equis, uiriſq; longe, ac late fuſo agmine immenſum obtinentes loci. Sed antecedente fama, nuntijſq; Cluſinorum, deinceps inde aliorum populorum plurimum terroris Romam celeritas hoſtium tulit. quippe qbus uelut tumultuario exercitu raptim ducto ægre ad undecimum lapidem occurſum eſt: qua flumen Allia è Cruſtuminis montibus præalto defluens alueo haud multo infra uiam tyberino amni miſcetur. Iam omnia contra, circaq; hoſtium plena erant: & nata in uanos tumultus gens truci cantu, clamoribuſq; uarijs horrendo cuncta compleuerant ſono. Ibi tribuni militum non loco caſtris antecapto, nō præmunito uallo, quo receptus eſſet, non deorum ſaltem, ſi non hominum memores, nec auſpicato, nec litato inſtruunt aciem diductam in cornua: ne circumueniri à multitudine hoſtium poſſent. nec tamen æquari frontes poterant: cum extenuando, infirmam, & uix cohærētem mediam aciem haberent. paulum erat ab dextera editi loci: quem ſubſidiarijs repleri placuit. eaq; res ut initium pauoris ac fugæ, ſic una ſalus fugientibus fuit. nam Brennus regulus Gallorū in paucitate hoſtium artem maxime timens, ratus ad id captū ſuperiorem locum, ut ubi Galli cum acie legionum recta fronte concurriſſent, ſubſidia in auerſos, tranſuerſoſq; impetum darent: ad ſubſidiarios ſigna conuer-

ſet:ſi eos loco depuliſſet, haud dubius facilem in æquo campi tantum ſuperanti multitudini uictoriam fore. adeo non fortuna modo, ſed ratio etiam cum barbaris ſtabat. In altera acie nihil ſimile Romanis, non apud duces, non apud milites erat. pauor, fugaq; occupauerat animos, & tanta hominum obliuio, ut multo maior pars Veios in hoſtium urbem, cum Tyberis arceret, quàm recto itinere Romam ad coniuges, ac liberos fugerent. Parumper ſubſidiarios tutatus eſt locus. in reliqua acie ſimul eſt clamor proximis ab latere, ultimis ab tergo auditus: ignotum hoſtem prius penè quàm uiderent, non modo non tentato certamine, ſed ne clamore quidem reddito, integri, intactiq; fugerunt. nec ulla cædes pugnantium fuit. terga cæſa ſuomet ipſorum certamine in turba impedientiũ fugam. circa ripam Tyberis, quò armis abiectis totum ſiniſtrum cornu defugit: magna ſtrages facta eſt: multosq; imperitos nandi, aut inualidos graues loricis, aliisq; tegminibus hauſere gurgites. maxima tamen pars incolumis Veios perfugit: unde non modo præſidij quicquá, ſed ne nũtius qdẽ cladis Romam eſt miſſus. ab dextro cornu, qđ procul à flumine, et magis ſub monte ſteterat: Romam omnes petiere: & ne clauſis quidẽ portis urbis in arcem confugerunt. Gallos quoq; uelut obſtupefactos miraculum uictoriæ tam repentinæ tenuit. & ipſi pauore defixi primum ſteterunt, uelut ignari quid accidiſſet: deinde inſidias uereri: poſtremo cæſorum ſpolia legere: armorumq; cumulos, ut mos eis eſt, coacervare. Tũ demum poſtq̃ nihil uſquá hoſtile cernebatur: uiam ingreſſi haud multo ante ſolis

occaſum ad urbem Romam perueniunt. ubi cum præ greſſi equites non portas clauſas, non ſtationem pro portis excubare, non armatos eſſe in muris retuliſſent: aliud priori ſimile miraculum eos ſuſtinuit: noctemq́; ueriti, & ignotæ ſitum urbis, inter Romam, atq; Anienem conſedere, exploratoribus miſſis circa mœnia aliasq́; portas, quænam hoſtibus in perdita re conſilia eſſent. Romani, cum pars maior ex acie Veios petiſſet: quàm Romam: nemo ſupereſſe quenquam præter eos, qui Romam refugerant, crederet: comploratis omnes pariter uiui, mortuiq́;: totam propè urbem lamentis im pleuerunt. Priuatos deinde luctus ſtupefecit publicus pauor, poſtquam hoſtes adeſſe nuntiatũ eſt. mox ulula tus, cantusq́; diſſonos uagantibus circa mœnia turmatim barbaris audiebant. omne inde tempus ſuſpenſos ita tenuit animos uſq; ad lucem alteram, ut identidem iam in urbem futurus uideretur impetus, primo aduẽ tu quo acceſſerant ad urbẽ. manſuros enim ad Alliã fuiſſe, niſi hoc conſilij foret: deinde ſub occaſum ſolis, quia haud multum diei ſupererat, ante noctem rati ſe inuaſuros: tum in noctem dilatum conſilium eſſe, quo plus pauoris inferrent. poſtremo lux appropinquans exanimare: timoriq; perpetuo ipſum malum continens fuit: cum ſigna infeſta portis ſunt illata. nequaquam tamen ea nocte, neq; inſequenti die ſimilis illi, quæ ad Alliam tam pauide fugerat, ciuitas fuit. nam cum defendi urbem poſſe tam parua relicta manu ſpes nulla eſſet: placuit cum coniugibus, ac liberis iuuentutem militarem, ſenatusq́; robur in arcem, capitoliumq́; concedere: armisq́;, & frumento collatis ex loco inde

eo inde munito deos, hominesq́; & romanum nomen defendere: flaminem, ſacerdotesq́; ueſtales, ſacra publica à cæde, ab incendijs procul auferre: nec ante deſeri cultum eorũ, quàm non ſupereſſent qui colerent. Si arx, capitoliumq́; ſedes deorum, ſi Senatus caput publici conſilij, ſi militaris iuuentus ſuperfuerit immĩnenti ruinæ urbis: facilem iacturam eſſe ſeniorum, relictæ in urbe utiq; perituræ turbæ. & quo id æquiore animo de plebe multitudo ferret: ſenes triumphales, conſularesq́; ſimul ſe cum illis palàm dicere obituros: nec his corporibus, quibus non arma ferre, non tueri patriam poſſent: oneraturos inopiam armatorum. Hæc inter ſeniores morti deſtinatos iactata ſolatia. Verſæ inde adhortationes ad agmen iuuenum: quos in capitolium, atq; in arcem proſequebantur, commendantes uirtuti eorum, iuuentæq́; urbis per trecentos ſexaginta annos omnibus bellis uictricis, quæcunq; reliqua eſſet fortuna. digrediẽtibus qui ſpem omnem, atq; opem ſecum ferebant, ab ijs, qui captæ urbis non ſupereſſe ſtatuerant exitio: cum ipſa res, ſpeciesq́; miſerabilis erat: tum muliebris fletus, & concurſatio incerta nunc hos, nunc illos ſequentium, rogantiumq́; uiros, natosq́; cui ſe fato darent, nihil quod humanis ſupereſſet malis, relinquebant. magna pars tamen earum in arcem ſuos perſecutæ ſunt, nec prohibente ullo, nec uocante: quia quod utile obſeſſis ad minuendam imbellem multitudinem, id parum humanum erat. Alia maxime plebis turba, quam nec capere tam exiguus collis, nec alere in tanta inopia frumenti poterat: ex urbe effuſa uelut agmine iam uno petijt

Ianiculum. inde pars per agros dilapſi: pars urbes petunt finitimas, ſine ullo duce, aut conſenſu, ſuam quiſq; ſpem, ſua conſilia communibus deploratis exequentes. Flamen interim quirinalis, uirginesq́; ueſtales omiſſa rerum ſuarum cura, quæ ſacrorum ſecum ferenda, quæ (quia uires ad omnia ferenda deerant) relinquenda eſſent conſultantes, quisúe ea locus fideli aſſeruaturus cuſtodia eſſet, optimum ducunt condita in doliolis ſacello proximo ædibus flaminis quirinalis, ubi nunc deſpui religio eſt, defodere. cætera inter ſe onere partito feruntur uia, quæ ſublicio ponte ducit ad Ianiculũ. In eo cliuo eas cum L. Albinus de plebe romana homo conſpexiſſet, plauſtro coniugem ac liberos habens inter cæteram turbam, quæ inutilis bello urbe excedebat: ſaluo etiam tum diſcrimine diuinarum, humanarumq́; rerum irreligioſum ratus ſacerdotes publicos, ſacraq́; populi ro. pedibus ire, ferriq́; ſe ac ſuos in uehiculo conſpici, deſcendere uxorem, ac pueros iuſſit: uirgines, ſacraq́; in plauſtrum impoſuit: & Cære, quo iter ſacerdotibus erat, peruexit. Romæ interim ſatis iam omnibus, ut in tali re ad tuendam arcem cõpoſitis, turba ſeniorum domos regreſſa aduentum hoſtium obſtinato ad mortem animo expectabat. qui eorum curules geſſerant magiſtratus: ut in fortunæ priſtinæ, honorumq́;, aut uirtutis inſignibus morerentur, quæ auguſtiſſima ueſtis eſt thenſas ducẽtibus, triũphantibusúe, ea ueſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedere. Sunt qui M. Fabio pontifice maximo præfante carmen deuouiſſe eos ſe pro patria, quiritibusq́; Romanis tradant. Galli & quia interpoſita nocte à conten

tione pugnæ remiſerant animos: & quod nec in acie ancipiti uſquam certauerant prælio: nec tum impetu, aut ui capiebant urbem. ſine ira, ſine ardore animorum ingreſſi poſtero die urbem patente collina porta in forum perueniunt, circunferentes oculos ad templa deûm, arcemq; ſolam belli ſpeciem tenentem. inde modico relicto præſidio, ne quis in diſſipatos ex arce, aut capitolio impetus fieret, dilapſi ad prædã uacuis occurſu hoîum uijs, pars in proxima quæq; tectorum agmine ruunt: pars ultima, uelut ea demum intacta, et referta præda petunt. Inde rurſus ipſa ſolitudine abſterriti, ne qua fraus hoſtilis uagos exciperet, in forum, ac propinqua foro loca conglobati redibant: ubi eos plebis ædificijs obſeratis, patentibus atrijs principũ, maior propé cunctatio tenebat aperta q̃ clauſa inuadendi. adeo haud ſecus q̃ uenerabundi ītuebantur in ædium ueſtibulis ſedẽtes uiros, præter ornatum, habitumq; humano auguſtiorẽ, maieſtate ẽt, quã uultus grauitasq; oris præ ſe ferebat, ſimillimos dijs. Ad eos uelut ſimulachra uerſi cum ſtarent: M. Papyrius unus ex his dicitur Gallo barbam ſuam, ut tum omnibus promiſſa erat, pmulcenti ſcipione eburneo in caput icuſſo iram mouiſſe: atq; ab eo initium cædis ortum: cæteros in ſedibus ſuis trucidatos. Poſt principum cædem nulli deinde mortalium parci: diripi tecta: exhauſtis inijci ignes. Cæterum, ſeu non omnibus delendi urbem libido erat: ſeu ita placuerat principibus Gallorum: & oſtentari quædam icendia terroris cauſa, ſi compelli ad deditionem caritate ædium ſuarum obſeſſi poſſent: et non omnia concremari tecta: ut quodcunq; ſu-

pereſſet urbis, id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent: nequaquam perinde atq; in capta urbe prima die aut paſſim, aut late uagatus eſt ignis. Romani ex arce plenam hoſtium urbem cernentes, uagosq; per uias omnes curſus, cum alia atq; alia parte noua aliqua clades oriretur: non mentibus ſolum concipere, ſed ne auribus quidem, atq; oculis ſatis conſtare poterant. quocunq; clamor, ſonitus hoſtium, mulierum puerorumq; ploratus, ſonitus flammæ, & fragor ruentium tectorum auertiſſet pauentes ad omnia, animos, oraq;, & oculos flectebant, uelut ad ſpectaculum à fortuna poſiti occidentis patriæ, nec ullius rerum ſuarum relicti præter quàm corporum uindices: tanto ante alios miſerandi magis, qui unquam obſeſſi ſunt: quod interclusi à patria obſidebantur, omnia ſua cernentes in hoſtium poteſtate. Nec tranquillior nox diẽ tam fœde actum excepit. Lux deinde noctem inquietam inſecuta eſt: nec ullum erat tempus, quod à nouæ ſemper cladis alicuius ſpectaculo ceſſaret. nihil tamen tot onerati, atq; obruti malis flexerunt animos, quin etſi omnia flammis, ac ruinis æquata uidiſſent: quamuis inopem, paruumq;, quem tenebant, collem libertati relictum uirtute defenderent: etiã cum eadem quotidie acciderent, uelut aſſueti malis abalienauerant ab ſenſu rerum ſuarum animos, arma tantum, ferrumq; in dextris uelut ſolas reliquias ſpei ſuæ intuentes. Galli quoq; per aliquot dies in tecta modo urbis nequicquam bello geſto, cum inter incendia ac ruinas captæ urbis nihil ſupereſſe præter armatos hoſtes uiderent, nequicquam tot cladibus ter-

ritos, nec flexuros ad deditionem animos, ni uis adhiberetur: experiri ultima, et impetum facere in arcem ſtatuunt. Prima luce ſigno dato multitudo omnis in foro inſtruitur: inde clamore ſublato, ac teſtudine facta ſubeunt. aduerſus quos Romani nihil temere, nec trepide ad omnes aditus ſtationibus firmatis, quà ſigna ferri uidebant, eà robore uirorum oppoſito ſcandere hoſtem ſinunt: quò ſucceſſerit magis in arduum, eo pelli poſſe per procliue facilius rati. medio ferè cliuo reſtitere: atq; inde ex loco ſuperiore, qui propè ſua ſponte in hoſtem inferebat: impetu facto ſtrage, ac ruina fudere Gallos: ut nunquam poſtea nec pars, nec uniuerſi tentauerint tale pugnæ genus. Omiſſa itaq; ſpe per uim, atq; arma ſubeundi, obſidionem parant: cuius ad id tempus immemores, & quod in urbe fuerat frumentum, incendijs urbis abſumpſerant: & ex agris per ipſos dies raptum omne Veios erat. Igitur exercitu diuiſo partim per finitimos populos prædari placuit: partim obſideri arcem: ut obſidentibus frumentum populatores agrorum præberent. Proficiſcentes Gallos ab urbe ad romanam experiendã uirtutem fortuna ipſa Ardeam, ubi Camillus exulabat: duxit. qui mœſtior ibi fortuna publica quàm ſua, cum dijs, hominibusq; accuſandis ſeneſceret: indignando, mirandoq; ubi illi uiri eſſent, qui ſecum Veios, Faleriosq; cepiſſent: qui alia bella fortius ſemper quàm felicius geſſiſſent: repente audit Gallorum exercitum aduentare: atq; de eo pauidos Ardeates conſultare. Nec ſecus quàm diuino ſpiritu tactus, cum ſe in mediam concionem intuliſſet: abſtinere ſuetus ante tali

bus conciliјs, Ardeates inquit ueteres amici, noui etiã ciues mei, quando & ueſtrum beneficiũ ita tulit: et fortuna hoc egit mea: nemo ueſtrum conditionis meæ oblitum me huc proceſſiſſe putet: ſed res, ac periculum commune cogit quod quiſq; poſſit in re trepida præſidij, in mediũ conferre. & quando ego uobis pro tantis ueſtris in me meritis gratiam referam, ſi nunc ceſſauero? aut ubi uſus erit mei uobis, ſi in bello non fuerit? hac arte in patria ſteti: & inuictus bello in pace ab ingratis ciuibus pulſus ſum. Vobis autem Ardeates fortuna oblata eſt et pro tantis priſtinis populi Romani beneficijs, quanta ipſi meminiſtis (nec enim exprobranda apud memores ſunt) gratiæ referendæ, et huic urbi decus ingens belli ex hoſte communi pariendi. Quæ effuſo agmine aduentat, gens eſt, cui natura corpora, animosq; magna magis quàm firma dederit. eo in certamen oẽ plus terroris quàm uiriũ ferunt. argumento ſit clades romana. patentem cepere urbem: ex arce, capitolioq; his exigua reſiſtitur manu: iam obſidionis tædio uicti abſcedunt: uagiq; per agros palantur: cibo, uinoq; raptim hauſto repleti ubi nox appetit, propè riuos aquarũ ſine munimẽto, ſine ſtatiõibus ac cuſtodijs paſſim ferarũ ritu ſternuntur, nũc ab ſecundis rebus magis ẽt ſolito icauti. Si uobis in animo ẽ tueri mœnia ueſtra: nec pati hæc omnia Galliã fieri: prima uigilia capite arma frequẽtes: me ſequimini ad cædẽ, non ad pugnam: niſi uictos ſomno uelut pecudes trucidandos tradidero, non recuſo eundem Ardeæ rerum mearũ exitum, quem Romæ habui. Aequis, iniquisq; perſuaſum erat tantum bello uirũ neminem uſq; ea tẽpeſtate

eſſe i concione dimiſſa corpora curant, intenti quã mox ſignum daretur. quo dato, primæ noctis ſilentio ad portas cum Camillo præſtò fuere. egreſſi haud procul urbe, ſicut prædictum erat, caſtra Gallorum intuta, neglectáq; ab omni parte nacti cum ingenti clamore inuadunt. nuſquam prælium, omnibus locis cædes ẽ: nuda corpora, et ſoluta ſomno trucidantur. extremos tamen pauor cubilibus ſuis excitos, quæ aut ũde uis cẽt ignaros, in fugam, & quoſdam in hoſtem ipſum improuidos tulit. magna pars in agrum antiatem delati, incurſione ab oppidanis in palatos facta, circumueniũtur. Similis in agro Veienti Thuſcorum facta strages eſt: qui urbis iam propè quadringenteſimum annum uicinæ oppreſſæ ab hoſte inuſitato, iauditóq; adeo nihil miſerti ſunt, ut in agrum Romanum eo tempore incurſiones facerent: pleniq; prædæ Veios etiam, præſidiumq;, & ſpem ultimam Romani nominis ĩ animo habuerint oppugnare. Viderant eos milites Romani uagantes per agros, & congregatos agmine prædam præ ſe agentes: et caſtra cernebant haud procul Veijs poſita. inde primum miſeratio ſui, deinde indignitas, atq; ex ea ira animos cepit, Hetruſcis etiam, à quibus bellũ Gallicum in ſe auertiſſent: ludibrio eſſe clades ſuas. uix temperauere animis quin extemplo impetum facerent: compreſſiq; à Ceditio centurione, quem ſibimet ipſi præfecerant, rem in noctem ſuſtinuere. tantum par Camillo defuit author: cætera eodem ordine, eodemq; fortunæ euentu geſta. quin etiam ducibus captiuis, qui cædi nocturnæ ſuperfuerant, ad aliam manum Thuſcorũ ad Salinas profecti

noctem in ſequentem ex improuiſo maiorem cædem edidere: dupliciq; uictoria ouantes Veios redeunt. Romæ interim plerunq; obſidio ſegnis, & utrinq; ſilentium eſſe: ad id tantum intentis Gallis, nequis hoſtiũ euadere inter ſtationes poſſet. cum repente iuuenis Romanus admiratione in ſe ciues, hoſteſq; conuertit. ſacrificium erat ſtatum in quirinali colle genti Fabiæ. ad id faciendum C. Fabius dorſum gabino cinctus, ſacra manibus gerens cum de capitolio deſcendiſſet: ꝑ medias hoſtiũ ſtationes egreſſus, nihil aduocẽ cuiuſq̃, terrorem'ue motus in qrinalẽ collẽ ꝑuenit. ibiq; omnibus ſolẽniter pactis, eadẽ reuertens ſimiliter conſtanti uultu graduq;, ſatis ſperans propitios eſſe deos, quorũ cultum ne mortis quidem metu prohibitus deſeruiſſet: in capitolium ad ſuos rediit, ſeu attonitis Gallis miraculo audaciæ, ſeu religione etiam motis: cuius haud quaquam negligens gens eſt. Veiis interim non animi tantum indies, ſed etiam uires creſcebant, nec Romanis ſolum eò conuenientibus ex agris, qui aut prælio aduerſo, aut clade captæ urbis palati fuerant: ſed etiam ex Latio uoluntariis confluentibus, ut in parte prædæ eſſent. Maturum iam uidebatur repeti patriam, eripiq; ex hoſtium manibus: ſed corpori ualido caput deerat. locus ipſe admonebat Camilli: & magna pars militum erat, qui ductu, auſpicioq; eius res proſpere geſſerant. Ceditius negare ſe commiſſurum cur ſibi aut deorũ aut hominum quiſquam imperium finiret potius, quàm ipſe memor ordinis ſui poſceret imperatorem. Conſenſu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri: ſed antea conſulto Senatu, q

Romæ eſſet. adeo regebat omnia pudor: diſcriminaq́; rerum propè perditis rebus ſeruabant. ingenti periculo tranſeundum per hoſtium cuſtodias erat. ad eã rem Pontius Cominus impiger iuuenis operam pollicitus, icubans cortici ſecundo Tyberi ad urbem defertur: inde qua proximum fuit à ripa per præruptum, eoq́; neglectum hoſtium cuſtodiæ ſaxum in capitolium euadit: et ad magiſtratus ductus mandata exercitus edit. Accepto inde Senatus decreto, ut et comitiis curiatis reuocatus de exilio iuſſu populi Camillus dictator extemplo diceretur: militesq́; haberent imperatorem, quem uellent: Eadem digreſſus nuntius Veios contendit: miſſiq́; Ardeam legati ad Camillũ Veios eum perduxere: ſeu (quod magis credere libet) nõ prius profectum ab Ardea, quã comperit legem latã: quod nec iniuſſu populi mutari finibus poſſet: nec niſi dictator dictus auſpicia in exercitu habere. lex curiata lecta eſt: dictatorq́; abſens dictus. Dũ hæc Veiis agebantur: interim arx Romæ, capitoliumq́; in ingenti periculo fuit. nanq́; Galli ſeu ueſtigio notato humano, qua nuntius à Veiis peruenerat: ſeu ſua ſpõte animaduerſo ad Carmentis ſaxum aſcenſu æquo, nocte ſubluſtri cum primo inermem, qui tentaret uiã, præmiſiſſent: tradentes inde arma ubi quid iniqui eẽt, alterni innixi, ſubleuantesq́; inuicem, & trahentes alii alios, prout poſtularet locus, tanto ſilẽtio in ſummum euaſere, ut non cuſtodes ſolum fallerent: ſed ne canes quidem, ſolicitum animal ad nocturnos ſtrepitus, excitarent. anſeres non fefellere: quibus ſacris Iunoni in ſumma inopia cibi tamen abſtinebatur: quæ

res ſaluti fuit. nanq; clangore eorum, alarumq́; crepitu excitus M. Manlius, qui triennio ante COS. fuerat, uir bello egregius, armis arreptis ſimul ad arma cæteros ciens uadit: & dum cæteri trepidant: Gallū, qui iam in ſummo conſtiterat: umbone ictum deturbat: cuius caſus prolapſi cum proximos ſterneret: trepidantes alios, armisq; omiſſis ſaxa, quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. Iamq́; et alij congregati telis, miſſilibusq́; ſaxis proturbare hoſtes: ruinaq́; tota prolapſa acies in præceps deferri. ſedato deinde tumultu reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, cum præteritum quoq; periculum ſollicitaret: quieti datum eſt. Luce orta uocatis claſſico ad concilium militibus ad tribunos, cum et recte, & perperam facto pretium deberetur: Manlius primum ob uirtutem laudatus, donatusq; non ab tribunis ſolum militum, ſed conſenſu etiam militari: cui uniuerſi ſelibras farris, & quartarios uini ad ædes eius, quæ in arce erant, contulerunt: rem dictu paruam: cæterū inopia fecerat eam argumentum īgens caritatis: cum ſe quiſq; uictu ſuo defraudans detractum corpori, atq; uſibus neceſſarijs ad honorē unius uiri conferret. Tū uigiles eius loci, quos fefellerat aſcendens hoſtis: citati: et cum in omnes more militari ſe animaduerſurum P. Sulpitius tribunus militum pronuntiaſſet: conſentiente clamore militum in unum uigilem conijcientium culpam, deterritus à cæteris abſtinuit: reum haud dubiū eius noxæ approbantibus cunctis de ſaxo deiecit. inde intentiores utrinq; cuſtodiæ eſſe: & apud Gallos: quia uulgatum erat inter Veios, Romamq; nun-

tios commeare: & apud Romanos ob nocturni periculi memoriã. Sed ante omnia obſidionis, belliq; mala fames utrinq; exercitum urgebat: Gallos peſtilentia etiam: cum loco iacente inter tumulos caſtra habẽtes, tum ab icendijs torrido, et uaporis pleno, cineremq;, non puluerem modo ferente, cum quid uenti motum eſſet: quorum itolerantiſſima gens eſt, humoriq;, ac frigori aſſueta, tum æſtu, & angore uexata: uulgatis ueluti in pecora morbis morerentur. Iam pigritia ſingulos ſepeliendi promiſcue aceruatos cumulos hominũ urebant: buſtorumq; inde Gallicorum nomine iſignem locum fecere. Induciæ deinde cum Romanis factæ: & colloquia permiſſu imperatorum habita. in quibus cum identidem Galli famem obijcerent: eaq; neceſſitate ad deditionem uocarent: dicitur auertendæ eius opinionis cauſa multis locis panis de capitolio iactatus eſſe in hoſtium ſtationes. Sed iam neq; diſſimulari, neq; ferri ultra fames poterat. itaq; dum dictator delectum per ſe Ardeæ habet: magiſtrum equitum L. Valerium à Veijs abducere exercitum iubet: parat, iſtruitq;, quibus haud impar adoriatur hoſtes. iterim capitolinus exercitus ſtationibus, uigilijsq; feſſus, ſuperatis tamen humanis oĩbus malis cum famem unã natura uinci non ſineret: diem de die proſpectãs ecquod auxiliũ ab dictatore appareret, poſtremo ſpe quoq; iã, non ſolũ cibo deficiente, & cum ſtationibus procederent propè obruentibus infirmum corpus armis uel dedi uel redimi ſe quacunq; pactiõe poſſet, iuſſit: iactantibus non obſcure Gallis haud magna mercede ſe adduci poſſe ut obſidionem relinquant. Tum

Senatus habitus: tribuniſq; militum negotium datum ut paciſcerentur. Inde inter P. Sulpitium tribunum militum, & Brennum Regulum Gallorum colloquio tranſacta res eſt: et mille pondo auri pretium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei fœdiſſimæ per ſe adiecta indignitas eſt: pondera ab Gallis allata iniqua: & tribuno recuſante additus ab inſolente Gallo ponderi gladius: auditaq; intoleranda Romanis uox, ue uictis eſſe. ſed diiq;, et homines prohibuere redemptos uiuere Romanos. nam forte quadam prius quàm infanda merces perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenſo, dictator interuenit: auferriq; aurum de medio, & Gallos ſubmoueri iubet. cum illi renitentes pactos dicerent ſeſe: negat eam pactionem ratam eſſe, quæ poſtquam ipſe dictator creatus eſſet, iniuſſu ſuo ab inferioris iuris magiſtratu facta eſſet: denuntiatq; Gallis ut ſe ad præliũ expediant: ſuos in aceruum coniicere ſarcinas, & arma aptare, ferroq;, non auro recuperare patriam iubet, in conſpectu habentes fana deũm, & coniuges, et liberos, & ſolum patriæ deforme belli malis, & omnia, quæ defendi, repetiq;, & ulciſci fas ſit. Inſtruit deinde aciem, ut loci natura patiebatur, in ſemirutæ ſolo urbis, & natura inæquali: & omnia, quæ arte belli ſecunda ſuis eligi, præparari'ue poterant, prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt: iraq; magis quàm conſilio in Romanos incurrunt. Iam uerterat fortuna: iam deorum opes, humanaq; conſilia rẽ romanam adiuuabãt. Igitur primo cõcurſu haud maiore momento fuſi Galli ſunt, quàm ad Alliam ui

terant. Iuſtiore altero deinde prælio ad octauum lapidem gabina uia, quo ſe ex fuga contulerant, eiuſdē ductu, auſpicioq; Camilli uincuntur, ibi cædes omnia obtinuit: caſtra capiuntur: & ne nuntius quidem cladis relictus. Dictator recuperata ex hoſtibus patria triumphans in urbē redit: iterq; iocos militares, quos inconditos iaciunt: Romulus, ac parens patriæ, conditorq; alter urbis haud uanis laudibus appellabatur. Seruatam deinde bello patriam iterum in pace haud dubie ſeruauit: cum prohibuit migrari Veios, & tribunis rem intentius agentibus poſt incenſam urbem, & per ſe inclinata magis plebe ad id conſiliū. eaq; cauſa fuit nō abdicandæ poſt triumphū dictaturæ, Senatu obſecrante ne rempublicam in īcerto relinqueret ſtatu. Omnium primum, ut erat diligentiſſimus religionum cultor, quæ ad deos immortales pertinebant, retulit: & Senatus conſultum facit, fana omnia, qđ ea hoſtes poſſediſſent, reſtituerētur, terminarentur, expiarēturq;, expiatioq; eorū in libris ꝑ duumuiros quæreretur: cū Cæretibus publice hoſpitiū fieret: qđ ſacra populi romani, ac ſacerdotes recepiſſent: beneficioq; eius populi non intermiſſus honos deūm imortalium eſſet: ludi capitolini fierent: quod Iuppiter optimus maximus ſuam ſedem, atq; arcem populi Romani in re trepida tutatus eſſet: collegiumq; ad eam rem M. Furius dictator conſtitueret ex ijs, qui i capitolio, atq; arce habitarent. Expiandæ etiam uocis nocturnæ, quæ nuntia cladis ante bellum gallicum audita, neglectaq; eſſet: mentio illata: iuſſumq; et templū in noua uia Allocutio fieri. Aurum, quod Gallis ereptū

erat: quodq; ex alijs templis inter trepidationem in Iouis cællā collatum: cum in quæ referri oporteret confuſa memoria eſſet: ſacrum omne iudicatum, et ſub Iouis ſella poni iuſſum. Iam ante in eo religio ciuitatis apparuerat: quod cū in publico deeſſet aurum, ex quo ſumma pactæ mercedis Gallis confieret: à matronis collatum acceperant, ut ſacro auro abſtineretur. matronis gratiæ actæ: honosq; additus, ut earum, ſicut uirorum poſt mortem ſolennis laudatio eſſet. Iis peractis, quæ ad deos pertinebant, quæq; per Senatū agi poterant: tum demum agitantibus tribunis plebem aſſiduis concionibus ut relictis ruinis in urbem paratam Veios tranſmigrarent, in concionem uniuerſo ſenatu proſequēte aſcendit: atq; ita uerba fecit. Adeo mihi acerbæ ſunt quirites contentiones cum tribunis plebis, ut nec triſtiſſimi exilij ſolatium aliud habuerim quoad Ardeæ uixi, quàm quod procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hæc non ſi me Senatus conſulto, populiq; iuſſu reuocaretis, rediturus unquam fuerim: nec nunc me ut redirē mea uoluntas mutata, ſed ueſtra fortuna ꝑpulit. q̄ppe ut in ſua ſede maneret patria, id agebatur: non ut ego utiq; in patria eſſem. & nunc quieſcerem, ac tacerem libenter: niſi hæc quoq; pro patria dimicatio eſſet: cui deeſſe quoad uita ſuppetat, alijs turpe, Camillo ēt nefas eſt. Quid enim repetimus? quid obſeſſam ex hoſtium manibus eripuimus? ſi recuperatam ipſi deſerimus? et cum uictoribus Gallis capta tota urbe capitoliū tamen, atq; arcē dijq; & homines romani tenuerint, habitauerint: uictoribus Romanis recuperata urbe arx quoq;, et capitoliū

deſeretur? & plus uaſtitatis huic urbi ſecunda noſtra fortuna faciet, quàm aduerſa fecerit? Equidem ſi nobis cum urbe ſimul poſitæ, traditæq́; per manus religiones nullæ eſſent: tamen tam euidens numen hac tempeſtate rebus affuit Romanis, ut omnem negligentiam diuini cultus exēptam hominibus putem. intuemini enim horum deinceps annorum uel ſecundas res, uel aduerſas: inuenietis omnia proſpere eueniſſe ſequentibus deos, aduerſa ſpernētibus. Iam omnium primū ueiens bellum, per quot annos, quanto labore geſtum non ante cœpit finem, quàm monitu deorum aqua ex lacu albano emiſſa eſt. Quid hæc tandem urbis noſtræ clades noua? num ante exorta eſt, quàm ſpreta uox cœlo emiſſa de aduentu Gallorum? quàm gentiū ius ab legatis noſtris uiolatum? quàm à nobis cū uindicari deberet, eadem negligentia deorū prætermiſſum? Igitur uicti, captiq́;, ac redēpti tantum pœnarū dijs, hominibusq́; dedimus, ut terrarum orbi documento eſſemus. aduerſæ deinde res admonuerunt religionum. Confugimus in capitolium ad deos, ad ſedem Iouis optimi maximi: ſacra in ruina rerum noſtrarum alia terræ cælauimus: alia auecta in finitimas urbes amouimus ab hoſtium oculis: deorū cultum deſerti ab dijs, hominibusq́;, tamen nonītermiſimus. reddidere igitur patriam, & uictoriam, & antiquū belli decus amiſſum: et in hoſtes, q cæci auaritia in pondere auri fœdus, ac fidē fefellerunt: uerterūt terrorē, fugāq́;, et cædē. Hæc culti, neglectiq́; numinis tanta monimenta in rebus humanis cernentes, ecquid ſentitis quirites quantum uix dum ex naufra

giis prioris culpæ, cladis'q; emergentes paremus nefas? Vrbem auſpicato, inauguratoq; conditam habemus: nullus locus in ea non religionum, deorum'q; eſt plenus: ſacrificijs ſolennibus nõ dies magis ſtati, quàm loca ſunt, in quibus fiant. hos omnes deos publicos, priuatos'q; quirites deſerturi eſtis? quàm par ueſtrum factum eſt, quod in obſidione nuper in egregio adoleſcente C. Fabio non minore hoſtium admiratione, quàm ueſtra conſpectum eſt? cum inter gallica tela digreſſus ex arce ſolenne Fabiæ gentis in colle quirinali obijt. An gentilicia ſacra ne in bello quidem intermitti, publica ſacra, & Ro. deos etiam in pace deſeri placet? & pontifices, flamines'q; negligentiores publicarum religionum eſſe, quàm priuatus in ſolenni gentis fuerit? Forſitan aliquis dicat, aut Veijs ea nos facturos: aut huc inde miſſuros ſacerdotes noſtros, qui faciant. quorum neutrum fieri ſaluis cærimonijs poteſt. & ne omnia generatim ſacra, omnes'q; percenſeam deos: in Iouis epulo num alibi, quàm in capitolio puluinar ſuſcipi poteſt? Quid de æternis Veſtæ ignibus, ſigno'q;, quod imperij pignus cuſtodia eius templi tenetur: loquar? quid de ancylibus ueſtris Mars Gradiue, tu'q; Quirine pater? hæc omnia in profano deſeri placet ſacra, æqualia urbi, quædam uetuſtiora origine urbis. uidete quid inter nos, ac maiores interſit. illi ſacra quædam in monte Albano, Lauinio'q; nobis facienda tradiderunt. An ex hoſtium urbibus Romam ad nos transferri ſacra religioſum fuit: hinc ſine piaculo in hoſtium urbem Veios transferemus? Recordamini agite dum quoties ſacra inſtaurentur:

cra inſtaurentur: quia aliquid ex patrio ritu negligentia, caſu'ue prætermiſſum ẽ. Modo quæ res poſt prodigium albani lacus, niſi inſtauratio ſacrorum, auſpiciorum'q; renouatio affectæ Veienti bello reipublicæ remedio fuit? At etiam poſtquam ueterum religionũ memores & peregrinos deos tranſtulimus Romã: & inſtituimus nouos: Iuno regina transuecta à Veijs nuper in Auentino quàm inſigni ob excellens matronarum ſtudium, celebriq; dedicata eſt die? Allocutio templum propter cœleſtem uocem exauditam in noua uia iuſſimus fieri: capitolinos ludos, ſolennibus alijs addidimus: collegium'q; ad id nouum authore Senatu condidimus. Quid horum opus fuit ſuſcipi, ſi unà cum Gallis urbem romanam relicturi fuimus? ſi non uoluntate manſimus in capitolio per tot menſes obſidionis? ſi ab hoſtibus metu retenti ſumus? de ſacris loquimur, & de templis: quid tandem de ſacerdotibus? non'ne in mentem uenit quanta piacula committantur? Veſtalibus nempe unà illa ſedes eſt: ex qua eas nihil unquam, præter quàm urbs capta mouit. flamini diali noctem unam manere extra urbem nefas eſt. hos Veientes pro Romanis facturi eſtis ſacerdotes? & ueſtales tuæ te deſerent Veſta? & flamen peregre habitando in ſingulas noctes quantum ſibi, Rei'q; p. piaculi contrahet? Quid alia, quæ auſpicato agimus omnia ferè intra pomœrium: cui obliuioni, aut cui negligentiæ damus? Comitia curiata, quæ rem militarem continent: comitia centuriata, quibus COSS. tribunos'q; militares creatis: ubi auſpicato, niſi ubi aſſolent, fieri poſſunt? Veios'ne

hæc transferemus? an comitiorum cauſa populus tanto incommodo in deſertam hanc ab dijs, hominibuſq; urbem conueniet? Sed res ipſa cogit uaſtatam incendijs, ruiniſq; relinquere urbem, & ad integra omnia Veios migrare: nec hic ædificando inopem plebem uexare. hanc autem iactari magis cauſam, quàm ueram eſſe, ut ego non dicam, apparere uobis quirites puto: qui meminiſtis ante Gallorum aduentum ſaluis tectis publicis, priuatiſq;, ſtante incolumi urbe, hanc eandem rem actam eſſe ut Veios tranſmigraremus. & uidete quantum inter meam ſententiam, ueſtramq; interſit tribuni. uos etiam ſi tunc faciendum non fuerit, nunc utiq; faciendum putatis. ego contra (nec id mirati ſitis prius, quàm quale ſit audieritis) etiam ſi tunc migrandum fuiſſet incolumi tota urbe, nunc has ruinas relinquendas non cenſerem. quippe tum cauſa nobis in urbem captam migrandi uictoria eſſet, glorioſa nobis, ac poſteris noſtris: nunc hæc migratio nobis miſera ac turpis, Gallis glorioſa eſt. non enim reliquiſſe uictores, ſed amiſiſſe uicti patriam uidebimur. Hoc ad Alliã fuga, hoc capta urbs, hoc circunſeſſum capitolium neceſſitatis impoſuiſſe: ut deſereremus penates noſtros: exiliumq; ac fugam nobis ex eo loco conſciſſeremus, quem tueri non poſſemus. & Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani reſtituere non uidebuntur potuiſſe. Quid reſtat, niſi ut, ſi iam nouis copijs ueniant (conſtat enim uix credibilem multitudinem eſſe) & habitare in capta ab ſe, deſerta à nobis hac urbe uelint, ſinatis? Quid ſi non Gal

li hoc, ſed ueteres hoſtes ueſtri Equi, Volſci'ue faciant, ut commigrent Romam? uelitis'ne illos Romanos, uos Veientes eſſe? non malitis hanc ſolitudinem ueſtram, quàm urbem hoſtium eſſe? non equidem uideo quid magis nefas ſit. hæc ſcelera, quia piget reædificare: hæc dedecora pati parati eſtis? Si tota urbe nullum melius, amplius'ue tectum fieri poſſit, quàm caſa illa conditoris eſt noſtri: non in caſis ritu paſtorum, agreſtiumq; habitare eſt ſatius inter ſacra, penates'q; ueſtros, quàm exulatum publice ire? Maiores noſtri conuenæ, paſtores'q; cum in his locis nihil præter ſyluas, paludes'q; eſſet, nouam urbem tam breui ædificarunt: nos capitolio, arce incolumi, ſtantibus templis deorum, ædificare incenſam piget? & quod ſinguli facturi fuimus, ſi ædes noſtræ deflagraſſent: hoc in publico incendio uniuerſi recuſamus facere? Quid tandem, ſi fraude, ſi caſu Veijs incendium ortum ſit: uentoq; (ut fieri poteſt) diffuſa flamma magnam partem urbis abſumat: Fidenas inde, aut Gabios, aliam'ue quam urbem quæſituri ſumus, quò transmigremus? adeo nihil tenet ſolum patriæ? nec hæc terra, quam matrem appellamus? ſed in ſupficie, tignis'q; charitas nobis patriæ pendet? Et quidem fatebor uobis, etſi minus iniuriæ ueſtræ, q̃ calamitatis meæ meminiſſe iuuat: cum abeſſem, quotieſcunq; patria in mentem ueniret, hæc omnia occurrebant, colles, campi'q;, & Tyberis, & aſſueta oculis regio, & hoc cœlum, ſub quo natus, educatus'q; eſſem. quæ uos quirites nunc moueant potius charitate ſua ut maneatis in ſede ueſtra, quàm poſtea cum

reliqueritis ea, macerent deſyderio. Non ſine cauſa dij, homines'q; hunc urbi condendæ locum elegerunt, ſaluberrimos colles, flumen opportunum, quò ex mediterraneis locis fruges deuehantur: quò maritimi commeatus accipiantur: mare uicinum ad commoditates, nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſium externarum regionum, Italiæ medium ad incrementum urbis natum unice locum. argumento eſt ipſa magnitudo tam nouæ urbis. trecenteſimusſexageſimusquintus annus urbis quirites agitur. inter tot ueterrimos populos tandiu bella geritis: cum interea, ne ſingulas loquar urbes, non coniuncti cū Equis Volſci, tot, tam ualida oppida, non uniuerſa Hetruria tantum terra mariq; pollens, atq; iter duo maria latitudinem obtinens Italiæ bello uobis par eſt. Quod cum ita ſit, quæ malum ratio eſt expertis alia experiri? cum iam ut uirtus ueſtra tranſire aliò poſſit: fortuna certe loci huius transferri non poſſit. Hic capitolium eſt: ubi quondam capite humano inuento reſponſum eſt eo loco caput rerum, ſummam'q; imperij fore. hic cum augurato liberaretur capitolium, Iuuentas, Terminus'q; maximo gaudio patrum noſtrorum moueri ſe non paſſi. hic Veſtæ ignes: hic ancylia cœlo demiſſa: hic omnes propitij manentibus uobis dij. Mouiſſe eos Camillus cum alia oratione, tum ea, quæ ad religiones pertinebat, maxime dicitur. ſed rem dubiam decreuit opportune uox emiſſa: quod cum ſenatus poſt paulo de his rebus in curia hoſtilia haberetur: cohortes'q; ex præſidijs reuertentes forte agmine forum tranſirēt:

centurio in comitio exclamauit. ſignifer ſtatue ſignũ: hic manebimus optime. Qua uoce audita, & Senatus accipere ſe omen ex curia egreſſus conclamauit: & plebs circunfuſa approbauit. Antiquata deinde lege, promiſcue urbs ædificari cœpta: tegula publice præbita eſt: ſaxi, materiæq; cædendæ unde quisq; uellet, ius factum, prædibus acceptis eo anno ædificia perfecturos. Feſtinatio curam exemit uicos dirigendi: dum omiſſo ſui, alieniq; diſcrimine in uacuo ædificant. ea eſt cauſa ut ueteres cloacæ primo per publicum ductæ, nunc priuata paſſim ſubeant tecta: formaq; urbis ſit occupatæ magis, quàm diuiſæ ſimilis.

DECADIS PRIMAE LIBER SEXTVS.

QVAE AB CONDITA VRbe Roma ad captam eandem urbem Romani ſub regibus primum, conſulibus deinde, ac dictatoribus, decemuirisq;, ac tribunis conſularibus geſſere foris bella, domi ſeditiones, quinq; libris expoſui: res cum uetuſtate nimia obſcuras, uelut quæ magno ex interuallo loci uix cernuntur: tum quod perraræ per eadem tempora literæ fuere, una cuſtodia fidelis memoriæ rerum geſtarum: & quod etiam ſiquæ in commentarijs pontificum, alijsq; publicis, priuatisq;

erant monimentis, incenſa urbe pleraeq; interiere. clariora deinceps, certioraq; ab ſecunda origine, uelut ab ſtirpibus lætius, feraciusq; renatæ urbis, geſta domi militiæq; exponentur. Cæterum primo quo amminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio principe ſtetit: neq; eum abdicare ſe dictatura, niſi anno circumacto paſſi ſunt. Comitia in inſequentem annum tribunos habere, quorum in magiſtratu capta urbs eſſet, non placuit: res ad interregnum rediјt. Cũ ciuitas in opere, ac labore aſſiduo reficiendæ urbis teneretur: interim Q. Fabio, ſimul primum magiſtratu abijt, ab C. Martio tribuno plebis dicta dies eſt: quod legatus in Gallos, ad quos miſſus erat orator: contra ius gentium pugnaſſet. cui iudicio eum mors adeo opportuna, ut uoluntariã magna pars crederet, ſubtraxit. Interregnum inijt P. Cornelius Scipio interrex, & poſt eũ M. Furius Camillus iterum. is tribunos militum conſulari poteſtate creat A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium, A. Manlium, L. Aemilium, L. Poſthumium. ij ex iterregno cum extemplo magiſtratũ iniſſent, nulla de re prius, quàm de religionibus ſenatum conſuluere. In primis fœdera, ac leges (erant autem eæ duodecim tabulæ, et quædam regiæ leges) conquiri quæ comparerent, iuſſerunt. alia ex eis edita etiam in uulgus. quæ autem ad ſacra pertinebant, à pontificibus maxime ut religione obſtrictos haberent multitudinis animos, ſuppreſſa. Tũ de diebus religioſis agitari cœptum: dieq; ad XV calendas ſextiles duplici clade inſignem, quo die ad Cremerã Fabij cæſi: quo deinde ad Alliã cum

exitio urbis fœde pugnatum: à poſteriore clade Allienſem appellarunt: iſignemq́; rei nullius publicæ, priuatimq́; agendæ fecerunt. Quidã, quod poſtridie idus quintiles non litaſſet Sulpitius tribunus militũ: neq; inuenta pace deũm poſt diẽ tertiũ obiectus hoſti exercitus Romanus eſſet: etiam poſtridie idus rebus diuinis ſuperſederi iuſſum: inde ut poſtridie calẽdas quoq; ac nonas eadẽ religio eſſet, traditum putant. Nec diu licuit quietis conſilia erigendæ ex tam graui caſu reipublicæ ſecum agere. hinc Volſci ueteres hoſtes ad extinguendum nomen romanũ arma ceperant. hinc Hetruriæ principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad fanum Vulturnæ factam mercatores afferebant. nouus quoq; terror acceſſerat defectione Latinorũ, Herniorumq́;: q poſt pugnam ad lacũ Regillũ factam p annos propè centũ nunquam ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaq; cum tanti undiq; terrores circũſtarent: appareretq́; oĩbus non odio ſolũ apud hoſtes, ſed contemptu ẽt inter ſocios nomen romanum laborare: placuit eiuſdẽ auſpicijs defendi rempublicam, cuius recuperata eſſet: dictatorẽq́; dici M. Furiũ Camillũ. is dictator C. Seruilium Halã magiſtrum eqtum dixit: iuſtitioq́; indicto delectum iuniorũ habuit: ita ut ſeniores quoq;, qbus aliqd roboris ſupeſſet, in uerba ſua iuratos centuriaret. exercitum conſcriptum, armatumq́; trifariã diuiſit: partem unã in agro ueiente Hetruriæ oppoſuit: alterã ante urbẽ caſtra locare iuſſit. tribunus militum his A. Manilius, illis, qui aduerſus Hetruſcos mittebantur: L. Aemilius præpoſitus. tertiã partem ipſe ad Volſcos du

xit: nec procul ab Lanuuio (Admetium is locus dicitur) caſtra oppugnare eſt adortus. quibus ab contemptu, quod propè omnem deletam à Gallis Romanam iuuentutem crederent, ad bellū profectis, tantum Camillus auditus imperator terroris intulerat, ut uallo ſe ipſi, uallum congeſtis arboribus ſepirent: nequa intrare ad munimenta hoſtis poſſet. Quod ubi animaduertit Camillus, ignem in obiectam ſepem conijci iuſſit. & forte erat uis magna uenti uerſa in hoſtem. Itaq; non aperuit ſolum incendio uiam: ſed flammis in caſtra tendentibus, uapore etiam ac fumo, crepituq; uiridis materiæ flagrantis ita conſternauit hoſtes, ut minor moles ſuperantibus uallum in caſtra Volſcorū Romanis fuerit, quàm tranſcendentibus ſepem incendio abſumptam fuerat. Fuſis hoſtibus, cæſiſq; cum caſtra impetu cepiſſet dictator, prædā militi dedit, quo minus ſperatam minime largitore duce, eo militi gratiorem. perſecutus deinde fugientes cum omnem Volſcum agrum depopulatus eſſet, ad deditionem Volſcos ſeptuageſimo demū anno ſubegit. Victor ex Volſcis in Equos tranſijt, & ipſos bellum molientes. exercitum eorum ad Bolas oppreſſit: nec caſtra modo, ſed urbem etiam aggreſſus impetu primo cepit. Cum in ea parte, in qua caput rei romanæ Camillus erat, ea fortuna eſſet: aliam in partem terror ingens ingruerat. Hetruria propè omnis armata Sutrium ſocios populi Romani obſidebat. quorum legati opem rebus affectis orantes cum Senatum adiſſent: decretum tulere ut dictator primo quoq; tempore auxiliū Sutrinis ferret. cuius ſpei moram cum pati fortuna obſeſſorū non

potuiſſet: confectáq; paucitas oppidanorum opere, ui giliis, uulneribus, quæ ſemper eoſdem urgebant: per pactionem urbe hoſtibus tradita, inermes cum ſingulis emiſſi ueſtimentis miſerabili agmine penates reli querent: eo forte tempore Camillus cum exercitu Romano interuenit. cui cum ſe mœſta turba ad pedes pro uoluiſſet: principumq; orationem neceſſitatem ultima expreſſam, fletus muliĕrum, ac puerorum, qui exilij comites trahebantur, excepiſſet: parcere lamentis Sutrinos iuſſit: Hetruſcis ſe luctum, lachrymaſq; ferre. ſarcinas inde deponi, Sutrinoſq; ibi conſidere modico præſidio relicto, arma ſecum militem ferre iubet. ita expedito exercitu profectus ad Sutrium, id quod rebatur, ſoluta omnia rebus (ut fit) ſecundis inuenit: nullam ſtationem ante mœnia, patentes portas, uictorem uagum prædam ex hoſtium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Sutrium capitur: uictores Hetruſci paſſim trucidantur ab nouo hoſte: neq; ſe conglobandi, coeundiq; in unum, aut arma capiendi datur ſpatium. cum pro ſe quiſq; tenderent ad portas, ſiqua forte ſe in agros eijcere poſſent, clauſas (id enim primum dictator imperauerat) portas inueniunt. Inde alij arma capere: alij, quos forte armatos tumultus occupauerat: conuocare ſuos, ut prælium inirent. Quod accenſum ab deſperatione hoſtium fuiſſet: ni præcones per urbem dimiſſi poni arma, & parci inermi iuſſiſſent, nec præter armatos quenquam uiolari. Tum etiã quibus animi in ſpe ultima obſtinati ad decertandum fuerant, poſtquam data ſpes uitæ eſt, iactare paſſim arma: inermeſq;, quod tutius fortuna fecerat, ſe hoſti of

ferre. magna multitudo in cuſtodias diuiſa: oppidū ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrumq́; ab omni clade belli: quia non ui captum, ſed traditum per conditiones fuerat. Camillus in urbem triumphans redijt, trium ſimul bellorum uictor: longe plurimos captiuos ex Hetruſcis ante currum duxit. quibus ſub haſta uenundatis tantum æris redactum eſt, ut pretio pro auro matronis perſoluto, ex eo quod ſupererat, tres pateræ aureæ factæ ſint: quas cum titulo nominis Camilli ante capitolium incenſum in Iouis cælla conſtat ante pedes Iunonis poſitas fuiſſe. Eo anno in ciuitatem accepti, qui Veientiū, Capenatiumq́;, ac Faliſcorum per ea bella trāsfugerant ad Romanos: agerq́; ijs nouis ciuibus aſſignatus. reuocati quoq; in urbem ſenatus conſulto à Veijs, qui ædificandi Romæ pigritia occupatis ibi uacuis tectis Veios ſe contulerant. & primo fremitus fuit aſpernantium imperium: dies deinde præſtituta, capitalisq́; pœna, qui non remigraſſet Romam, ex ferocibus uniuerſis ſingulos metu ſuo quenq; obedientes fecit. Et Roma cum frequentia creſcere: tum tota ſimul exurgere ædificijs, & rep. impenſas adiuuante, & ædilibus uelut publicum exigentibus opus, & ipſis priuatis (admonebat enim deſyderium uſus) feſtinantibus ad effectum operis. intráq; annum noua urbs ſtetit. Exitu anni commitia tribunorum militum conſulari poteſtate habita. creati T. Quintius Cincinnatus, Q. Seruilius Fidenas quintum, Iulius Tullius, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tricipitinus, Ser uilius Sulpitius Ruffus. exercitum alterum in Equos

non ad bellum (uictos nanque ſe fatebantur) ſed ab odio ad peruaſtandos fines, nequid ad noua conſilia relinquerent uiriũ, duxere: alterũ in agrũ tarquinienſem. ibi oppida Hetruſcorum Cortuoſa, & Cõtenebra ui capta dirutaq;. Ad Cortuoſam nihil certaminis fuit. improuiſo adorti primo clamore, atq; impetu cepere: direptum oppidum, atque incenſum eſt. Contenebra paucos dies oppugnationem ſuſtinuit: laborq; continuus non die, non nocte remiſſus ſubegit eos, cum in ſex partes diuiſus exercitus romanus ſenis horis in orbẽ ſuccederet prælio: oppidanos eoſdẽ integro ſemper certamini paucitas feſſos obijceret: ceſſere tandem: locusq; inuadendi urbem romanis datus eſt. publicari prædam tribunis placebat: ſed imperium, quàm conſilium ſegnius fuit. dũ cunctantur, iã militum præda erat: nec niſi per inuidiam adimi poterat. Eodem anno ne priuatis tantum operibus creſceret urbs, capitolium quoque ſaxo quadrato ſubſtructum eſt: opus uel in hac magnificentia urbis conſpiciendum. Iam & tribuni plebis ciuitate ædificando occupata conciones ſuas frequentare legibus agrarijs conabantur. oſtentabatur in ſpem potinus ager tũ primum poſt acciſas à Camillo Volſcorum res poſſeſſionis haud ambiguæ. criminabantur multo eũ infeſtiorem agrum ab nobilitate eſſe, quàm à Volſcis fuerit. ab illis enim tantũ quoad uires, & arma habuerunt, incurſiones eò factas: nobiles homines in poſſeſſionẽ agri publici graſſari: nec, niſi ante quã oĩa præripiant diuiſus ſit, locum ibi plebi fore. Haud magnopere plebem mouerant, & infrequentem in foro

propter ædificandi curam, & eodem exhauſtam impenſis, eoq; agri immemorem, ad quem inſtruendũ uires non eſſent. In ciuitate plena religionum, tum etiã ab recenti clade ſuperſtitioſis principibus, ut renouarentur auſpicia, res ad interregnum rediјt. interreges deinceps M. Manlius Capitolinus, Seruius Sulpitius Camerinus, L. Valerius Potitus. hic demum tribunorum militum conſulari poteſtate comitia habuit: L. Papyrium, Cn. Sergium, L. Aemilium iterum, Licinium Menenium, L. Valerium Publicolam tertium creat. hi ex interregno magiſtratum occepere. Eo anno ædes Martis gallico bello uota dedicata eſt à T. Quintio duumuiro ſacris faciundis. Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Promentina, Sabbatina, Arnienſis: eæq; XXXV. tribuum numerum expleuere. De agro pontino ab L. Sicinio tribuno plebis actum ad frequentiorem iam populum, mobilioremq; ad cupiditatem agri, quàm fuerat: & de latino, hernicoq; bello mentio facta in Senatu maioris belli cura, quod Hetruria in armis erat, dilata ẽ. Res ad Camillum tribunum militũ conſulari poteſtate rediјt. collegæ additi quinq;, Seruius Cornelius Maluginenſis, Quintus Seruilius Fidenas ſextum, L. Quintius Cincinnatus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auerſæ curæ hominum ſunt à bello Hetruſco: quod fugientium ex agro pontino agmen repente illatum in urbem attulit Antiates in armis eſſe: Latinorumq; populos iuuẽtutem ſummiſiſſe ad id bellum: eo abnuentes publicum fuiſſe conſilium, quod nõ prohibitos tantummodo uoluntarios dicerent militare

ubi uellent. Deſierant iam ulla contemni bella. itaque Senatus dijs agere gratias, quod Camillus in magiſtratu eſſet. dictatorem quippe dicendum eum fuiſſe, ſi priuatus eſſet. & collegæ fateri regimen omnium rerum ubi quid bellici terroris ingruat, in uiro uno eſſe: ſibiq; deſtinatum in animo eſſe Camillo ſummittere imperium: nec quicquam de maieſtate ſua detractum credere, quod maieſtati eius uiri conceſſiſſent. Collaudatis ab Senatu tribunis, & ipſe Camillus confuſus animo gratias egit. Ingens inde ait onus à populo Romano ſibi, qui ſe dictatorem iã quartum creaſſet, magnum à Senatu talibus de ſe iudicijs eius ordinis, maximum tam honoratorum collegarum obſequio iniungi. Itaq; ſiquid laboris, uigiliarumq́; adijci poſſit, certantem ſecum ipſum anniſſurum ut tanto de ſe conſenſu ciuitatis opinionem, quæ maxima ſit, etiam conſtantem efficiat. Quod ad bellum, atq; Antiates attineat, plus ibi minarum quàm periculi eſſe: ſe tamẽ ut nihil timendi, ſic nihil contemnendi authorem eſſe. Circunſederi urbem Romanam ab inuidia, & odio finitimorum: itaq; & ducibus pluribus, & exercitibus adminiſtrandam remp. eſſe. Te inquit P. Valeri ſocium imperij, conſilijq́; legiones mecum aduerſus Antiatem hoſtẽ ducere placet: teq́; Seruili altero exercitu inſtructo, paratoq́; in urbe caſtra habere intentum. ſiue Hetruria ſe interim, ut nuper, ſiue noua hæc cura, Latini, atq; Hernici mouerint: pro certo habeo ita rẽ geſturum, ut patre, auo, teq́; ipſo, ac ſex tribunatibus dignum eſt. tertius exercitus ex cauſarijs, ſenioribusq́; à L. Quintio ſcribatur: qui urbi, mœni-

nibusq; præſidio ſit. L. Horatius arma, tela, frumentum, quæq; belli alia tempora poſcent, prouideat. te Serui Corneli præſidem huius publici conſilij, cuſtodem religionum, comitiorum, legum, rerum omniũ urbanarum collegam facimus. Cunctis in partes muneris ſui benigne pollicentibus operam, Valerius ſocius imperij lectus adiecit M. Furium ſibi pro dictatore, ſeq; ei pro magiſtro equitum futurum: proinde quam opinionem de unico imperatore, eam ſpem de bello haberent: ſe uero bene ſperare. Patres & de bello, & de pace, uniuerſaq; republica erecti gaudio fremunt: nec dictatore unquam opus fore rei publicæ, ſi tales uiros in magiſtratu habeat, tam concordibus iunctos animis, parere atq; imperare iuxta paratos, laudemq; conferentes potius in medium, quàm ex communi ad ſe trahentes. Iuſtitio indicto, delectuq; habito, Furius, ac Valerius ad Satricum profecti: quò non Volſcorum modo iuuentutem Antiates ex noua ſobole lectam, ſed ingentem Latinorum, Hernicorumq; conciuerant ex integerrimis diutina pace populis. itaq; nouus hoſtis ueteri adiunctus cõmouit animos militis Romani. quod ubi aciem iam inſtruenti Camillo centuriones renuntiauerunt turbatas militum mentes eſſe, ſegniter arma capta, cunctabundosq;, & reſiſtentes egreſſos caſtris eſſe: quin uoces quoque auditas, cum centenis hoſtibus ſingulos pugnaturos: et ægre inermem tantam multitudinem, nedum armatam ſuſtineri poſſe: in equum inſilijt: & ante ſigna obuerſus in aciem ordines interequitans, Quæ triſtitia milites hæc, quæ inſolita cuncta

tio eſt? hoſtem, an me, an uos ignoratis? hoſtis eſt, quid aliud, quàm perpetua materia uirtutis, gloriæq; ueſtræ: uos contra me duce, ut Falerios, Veiosq; captos, & iam capta patria Gallorum legiones cæſas tacœã modo trigeminæ uictoriæ triplicem triumphum ex his ipſis Volſcis, & Equis, & ex Hetruria egiſtis. an me, quod non dictator uobis, ſed tribunus ſignum dedi, non agnoſcitis ducem? neque ego maxima imperia in uos deſydero: & uos in me nihil præter me ipſum intueri decet. neque enim dictatura mihi unquam animos fecit, ut ne exilium quidem ademit. Iidem igitur omnes ſumus: & cum eadem omnia in hoc bellum afferamus, quæ in priora attulimus: eundem euentum belli expectemus. ſimul concurreritis, quod quiſque didicit ac conſueuit, faciet: uos uincetis, illi fugient. Dato deinde ſigno ex equo deſilit: & proximum ſigniferum manu arreptum ſecum in hoſtem rapit, infer miles clamitans ſignum. quod ubi uidere ipſum Camillum iam ad munera corporis ſenecta inualidum uadentem in hoſtes: procurrunt pariter omnes clamore ſublato, ſequere imperatorem pro ſe quiſque clamantes. emiſſum etiam ſignũ Camilli iuſſu in hoſtium aciem ferunt: idq; ut repeteretur, concitatos anteſignanos. Ibi primũ pulſum Antiatem: terroremq; non in primam tantum aciem, ſed etiam ad ſubſidiarios perlatum. nec uis tantum militum mouebat excitata præſentia ducis, ſed quod Volſcorum animis nihil terribilius erat, quã ipſius Camilli forte oblata ſpecies. ita quocunque ſe intuliſſet, uictoriam ſecum haud dubiam trahebat.

maxime id euidens fuit, cum in læuum cornu propè iã pulſum arrepto repente equo cum ſcuto pedeſtri aduectus conſpectu ſuo prælium reſtituit, oſtentans uincentem cæteram aciem. Iam inclinata res erat: ſed turba hoſtium & fuga impediebatur: & longa cæde conficienda multitudo tanta feſſo militi erat: cum repente ingentibus procellis fuſus imber certam magis uictoriam, quàm prælium diremit. Signo deinde receptui dato, nox inſecuta quietis Romanis perfecit bellũ. Latini nanq; & Hernici relictis Volſcis domos profecti ſunt, malis conſilijs pares adepti euentus. Volſci ubi ſe deſertos ab eis uidere, quorum fiducia rebellauerant: relictis caſtris, mœnibus Satricis ſe includunt. quos primo Camillus uallo circundare, & aggere, atq; operibus oppugnare eſt adortus. Quæ poſtquam nulla eruptione impediri uidet: minus eſſe animi ratus in hoſte, quàm ut in eo tam lentæ ſpei uictoriã expectaret, cohortatus milites ne tanquam Veios oppugnantes in opere longinquo ſeſe tererent, uictoriã in manibus eſſe, ingenti militum alacritate mœnia undiq; aggreſſus ſcalis oppidum cepit. Volſci abiectis armis ſeſe dediderunt. Cæterum animus ducis rei maiori, Antio imminebat. id caput Volſcorum: eã fuiſſe originem proximi belli. ſed quia niſi magno apparatu, tormentis, machinis'q; tam ualida urbs capi nõ poterat: relicto ad exercitum collega Romam eſt profectus, ut Senatum ad excidendum Antium hortaretur. Inter ſermonem eius (credo rem Antiatem diuturniorem manere dijs cordi fuiſſe) legati ab Nepete, ac Sutrio auxilium aduerſus Hetruſcos petentes ueniunt, breuem

niunt, breuẽ occaſionẽ eſſe ferẽdi auxilij memorantes. eò ui Camilli ab Antio fortuna auertit. nãq; cũ ea loca oppoſita Hetruriæ, et uelut clauſtra inde, portæq; eſſent: & illis occupandi ea, cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi, tuendiq; cura erat. Igitur ſenatui cum Camillo agi placuit ut omiſſo Antio bellum hetruſcum ſuſciperet. legiones urbanæ, quibus Quintius præfuerat: ei decernuntur. quãquam expertum exercitum, aſſuetumq; imperio, qui in Volſcis erat, mallet: nihil recuſauit: Valerium tantummodo imperij ſocium depopoſcit. Quintius, Horatiusq; ſucceſſores Valerio in Volſcis miſſi. Profecti ab urbe Sutrium Furius, et Valerius partem oppidi iam captam ab Hetruſcis inuenere: ex parte altera interceptis itineribus ægre oppidanos uim hoſtium ab ſe arcentes. tum romani auxilij aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hoſtes, ſociosq; & in præſentia rem inclinatam ſuſtinuit: & ſpatium ad opem ferendam dedit. Itaque diuiſo exercitu Camillus collegam eam in partem circunductis copijs, quam hoſtes tenebant, mœnia egredi iubet: non tanta ſpe ſcalis capi urbem poſſe, quàm ut auerſis eò hoſtibus, & oppidanis iam pugnando feſſis laxaretur labor: & ipſe ſpatiũ intrandi ſine certamine mœnia haberet. Quod cum ſimul utrinque factum eſſet: ancepsq; terror Hetruſcos circunſtaret: & mœnia ſumma ui oppugnari, & intra mœnia eſſe hoſtem uiderent: porta ſe, quæ una forte nõ obſidebatur, trepidi uno agmine eiecere. magna cædes fugientium & in urbe, & per agros ẽ facta. plures à Furianis intra mœnia cæſi: Valeriani

expeditiores ad perſequendos fuere: nec ante noctem, quæ conſpectum ademit, finem cædendi fecere. Sutrio recepto, reſtitutoq; ſocijs, Nepete exercitus ductus: quod per deditionem acceptum iam totum Hetruſci habebãt. Videbatur plus in ea urbe recipienda laboris fore nõ in eo ſolum, quod tota hoſtium erat; ſed etiam quod parte Nepeſinorum prodente ciuitatem facta erat deditio. mitti tamen ad principes eorum placuit ut ſecernerent ſe ab Hetruſcis: fidemque, quam implorasſent ab Romanis, ipſi præſtarent. Vnde cum reſponſum allatum eſſet nihil ſuæ poteſtatis eſſe: Hetruſcos mœnia, cuſtodiasq; portarum tenere: primo populationibus agri terror eſt oppidanis admotus: deinde poſtquã deditionis quàm ſocietatis fides ſanctior erat, faſcibus ſarmentorum ex agro collatis ductus ad mœnia exercitus: completisq; foſſis ſcalæ admotæ: & clamore primo, impetuq; oppidũ capitur. Nepeſinis inde edictum ut arma ponant: parciq; iuſſum inermi. Hetruſci pariter armati atq; inermes cæſi. Nepeſinorum quoq; authores deditionis ſecuri percuſſi: innoxiæ multitudini redditæ res: oppidumq; cum præſidio relictum. Ita duabus ſocijs urbibus ex hoſte receptis, uictorem exercitum tribuni cum magna gloria Romam reduxerunt. Eodem anno ab Latinis, Hernicisq; res repetitæ: quæſitumq; cur per eos annos militem ex inſtituto non dediſſent. Reſponſum frequẽti utriuſq; gentis concilio eſt nec culpam in eo publicã, nec conſilium fuiſſe, quod ſuæ iuuentutis aliqui apud Volſcos militauerint: eos tamen ipſos praui conſilij pœnam habere: nec quenquam ex his reducem eſſe.

militis autem non dati cauſam, terrorem aſſiduum à Volſcis fuiſſe: quam, peſtem adhærentem lateri ſuo tot ſuper alia aliјs bellis exhauriri nequiſſe. Quæ relata patribus magis tempus, quàm cauſam non uiſa belli habere. Inſequenti anno A. Manlio, Publio Cornelio, T. & Lucio Quintijs Capitolinis, L. Papyrio Curſore tribunis conſulari poteſtate, graue bellum foris, grauior domi ſeditio exorta: bellum à Volſcis adiuncta Latinorum, atque Hernicorum defectione: ſeditio, unde minime timeri potuit, à patriciæ gentis uiro, et inclytæ famæ M. Manlio Capitolino. qui nimius animis cũ alios principes ſperneret, uni inuideret, eximio ſimul honoribus, atq; uirtutibus M. Furio: ægre ferebat ſolũ eum in magiſtratibus, ſolum apud exercitus eſſe: tantum iam eminere, ut iјſdem auſpicijs creatos non pro collegis, ſed pro miniſtris habeat: cum interim, ſiquis uere æſtimare uelit, M. Furio recuperari patria ex obſidione hoſtium non potuerit, niſi à ſe prius capitolium, atq; arx ſeruata eſſet: et ille inter aurum accipiendum, & ſpem pacis ſolutis animis Gallos aggreſſus ſit: ipſe armatos, capientesq; arcem depulerit. illius gloriæ pars uirilis apud omnes milites ſit, qui ſimul uicerint, ſuæ uictoriæ neminem omnium mortalium ſocium eſſe. His opinionibus inflato animo, ad hoc uitio quoq; ingenij uehemens & impotens poſtquam inter patres non quantum æquũ cenſebat excellere ſuas opes animaduertit: primum omnium ex patribus popularis factus cum plebeijs magiſtratibus conſilia communicare, criminando patres, alliciendo ad ſe plebeiam auram: non conſilio

ferri: famæq; magnæ malle, quàm bonæ eſſe: et non contentus agrarijs legibus, quæ materia ſemper tribunis plebis ſeditionum fuiſſet: idem moliri cœpit acriores. quippe æris alieni ſtimulos eſſe, qui non egeſtatem modo atque ignominiam minentur, ſed neruo, ac uinculis corpus liberum territent: & erat æris alieni magna uis, res damnoſiſſima etiam diuitibus, ædificando contracta. Bellum itaq; uolſcum graue per ſe, oneratum Latinorum, atque Hernicorum defectione in ſpeciem cauſæ iactatum, ut maior poteſtas quæreretur. ſed noua conſilia Mãlij magis compulere ſenatum ad dictatorem creandum. creatus A. Cornelius Coſſus magiſtrum equitum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etſi maiorem dimicationem propoſitam domi, quã foris cernebat: tamen ſeu quia celeritate ad bellum opus erat, ſeu uictoria triumphóq; dictaturæ ipſi uires ſe additurum ratus, delectu habito in agrum pontinum, quò à Volſcis exercitum induci indictum audierat: pergit. Non dubito præter ſatietatem tot iã libris aſſidue bella cum Volſcis geſta legentibus illud quoque ſuccurſurum, quod mihi percenſenti propiores temporibus harum rerum authores miraculo fuit: unde toties uictis Volſcis, & Equis ſuffecerint milites. qđ cum ab antiquis tacitum, prætermiſſumq; ſit: cuius tandem ego rei præter opinionem, quæ ſua cuiq; coniectanti eſſe poteſt: author ſim? Simile ueri eſt, aut interuallis bellorum, ſicut nunc in delectibus fit romanis, alia atque alia ſobole iuniorum ad bella inſtauranda toties uſos eſſe: aut non ex iiſdem ſemper populis exercitus ſcriptos:

quanquam eadem ſemper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum in eis fuiſſe locis: quæ nunc uix ſeminario exiguo militum relicto ſeruitia romana ab ſolitudine uindicāt. Ingens certe (quod inter omnes authores conueniat) quanquam nuper Camilli ductu atq; auſpicio accisæ res erant, Volſcorum exercitus fuit. ad hoc Latini, Herniciq; acceſſerant, et Cercienſium qdam, & coloni etiam a Velitris. Romanus dictator caſtris eo die poſitis, poſtero cum auſpicato prodiſſet: hoſtiaq; cæſa pacem deum adoraſſet: lætus ad milites iam arma ad propoſitum pugnæ ſignum, ſicut edictum erat, luce prima capientes proceſſit. Noſtra uictoria eſt milites inquit, ſiqui dij, uateſq; eorum in futurum uident. itaque ut decet certæ ſpei plenos, & cum imparibus manus conſerturos, pilis ante pedes poſitis, gladijs tātum dextras armemus: ne procurri quidē ab acie uelim: ſed obnoxios uos ſtabili gradu impetum hoſtium excipere. ubi illi uana iniecerint miſſilia: & effuſi ſtantibus uobis ſe intulerint: tum micent gladij: & ueniat in mentem unicuiq; deos eſſe, qui Romanum adiuuent: deos, qui ſecundis auibus in prælium miſerint. Tu Quinti equitem intentus ad primum initium moti certaminis teneas: ubi hærere iā aciem collato pede uideris, tum terrorē equeſtrē occupatis alio labore īfer: iuectuſq; ordines pugnantium diſſipa. Sic eques, ſic pedes, ut præcepat, pugnant. nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducem. Multitudo hoſtiū nulli rei præter quā numero freta et oculis utrāq; metiēs aciē temere præliū inijt: temere omiſit, clamo-

re tantum, miſſilibuſq; telis, & primo pugnæ impetu ferox gladios, & collatum pedem, & uultum hoſtis ardore animi micantem ferre non potuit. Impulſa frons prima: & trepidatio ſubſidijs illata: et ſuum terrorem intulit eques. rupti inde multis locis ordines, motaq; omnia: & fluctuanti ſimilis acies erat. deinde, poſtquam cadentibus primis iam ad ſe quisque peruenturam cædem cernebat: terga uertunt. ſtare Romanus: & donec armati, confertiq; abibant, peditum labor in perſequendo fuit. Poſtquã iactari arma paſſim, fugaq; per agros ſpargi aciem hoſtium animaduerſum eſt: tum equitum turmæ emiſſæ, dato ſigno ne in ſingulorum morando cæde ſpatium ad euadendum interim multitudini darent: ſatis eſſe miſſilibus, ac terrore impediri curſum: obequitandoq; agmen teneri: dum aſſequi pedes, & iuſta cæde conficere hoſtem poſſet. fugæ, ſequendiq; non ante noctẽ finis fuit: capta quoque, ac direpta eodem die caſtra Volſcorum: prædaq; omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt. pars maxima captiuorum ex Latinis, atque Hernicis fuit: nec hominum de plebe: ut credi poſſet mercede militaſſe: ſed principes quidam iuuentutis inuenti: manifeſta fides publica ope Volſcos hoſtes adiutos. Circeienſium quoque quidam cogniti, & coloni à Velitris: Romamq; omnes miſſi ꝑcunctantibus primoribus patrum eadem, quæ dictatori, defectionem ſui quiſque populi haud perplexe indicauere. Dictator exercitum in ſtatiuis tenebat, minime dubius bellum cum his populis patres iuſſuros: cum maior domi exorta moles coëgit acciri Romam

eum, gliſcente in dies ſeditione, quam ſolito magis me tuendam author faciebat. non enim iam orationes modo M. *Manlij, ſed facta popularia in ſpeciem tumultuoſa eadem qua mente fierent, intuenda erant.* C*enturionem nobilem militaribus factis iudicatum pecuniæ cum duci uidiſſet: medio foro cum caterua ſua accurrit: & manum iniecit: uociferatusq; de ſuperbia patrum, ac crudelitate fœneratorum, & miſerijs plebis, uirtutibus eius uiri fortunáq;, tum uero ego inquit nequicquam hac dextra capitolium, arcémq; ſeruauerim, ſi ciuem commilitonemq; meum tanquam* G*allis uictoribus captum in ſeruitutem, ac uincula duci uideam. inde rem creditori palàm populo ſoluit: libráq;, & ære liberatum emittit, deos atque homines obteſtantem ut* M. M*anlio liberatori ſuo, parenti plebis romanæ gratiam referant. acceptus extemplo in tumultuoſam turbam & ipſe tumultum augebat, cicatrices acceptas ueienti, gallico, alijſq; deinceps bellis oſtentans: ſe militantem, ſe reſtituentem euerſos penates multiplici iã ſorte exoluta, mergentibus ſemper ſortem uſuris obrutum fœnore eſſe: uidere lucem, forum, ciuium ora,* M. M*anlij opera, omnia parentum beneficia ab illo ſe habere: illi ſe deuouere corporis, uitæq;, ac ſanguinis quod ſuperſit: quodcunq; ſibi cum patria, penatibus publicis ac priuatis iuris fuerit, id cum uno homine eſſe.* H*is uocibus inſtructa plebes cum iam unius hominis eſſet, addita alia commodioris ad oĩa turbanda conſilij res. fundũ in ueienti caput patrimonij ſubijcit præconi. nequem ueſtrum inquit quirites, donec quicquã in re mea ſuperit, iudicatum, ad*

dictum'ue duci patiar. Id uero ita accendit animos, ut per omne fas ac nefas ſecuturi uindicem libertatis uiderentur. ad hoc domi concionantis in modum ſermones pleni criminum in patres iter quos cum omiſſo diſcrimine uera an uana iaceret, theſauros gallici auri occultari à patribus iecit: nec iam poſſidendis publicis agris contentos eſſe, niſi pecuniam quoq; publicam auertant. ea res ſi palàm fiat, exolui plebem ære alieno poſſe. Quæ ubi obiecta ſpes eſt: enim uero indignum facinus uideri, cum conferendum ad redimẽdam ciuitatem à Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam, idem aurum ex hoſtibus captum in paucorum prædam ceſſiſſe. itaq; exequebantur quærendo ubi tantæ rei furtum occultaretur: differenteq;, et tempore ſuo ſe indicaturum dicente, cæteris omiſſis eò uerſæ erant omnium curæ: apparebatq; nec ueri indicij gratiam mediam, nec falſi offenſionem fore. Ita ſuſpẽſis rebus dictator accitus ab exercitu in urbem uenit. poſtero die ſenatu habito cum ſatis periclitatus uoluntates hominum diſcedere ſenatum ab ſe uetuiſſet: ſtipatus ea multitudine ſella in comitio poſita uiatorem ad M. Manlium miſit: qui dictatoris iuſſu uocatus cum ſignum ſuis dediſſet adeſſe certamen, agmine ingenti ad tribunali uenit. hinc ſenatus, hinc plebs ſuum qſq; ituentes ducem uelut in acie conſtiterant. Tum dictator ſilentio facto, utinam inquit mihi, patribusq; Romanis ita de cæteris rebus cum plebe conueniat: quemadmodum quod ad te attinet, eamq; rem, quam de te ſum quæſiturus, conuenturum ſatis confido. Spem factam à te ciuitati uideo fide incolumi ex theſauris gal

licis, quos primores patrum occultent, creditum ſolui poſſe. cui ego rei tantum abeſt ut impedimento ſim, ut contra te M·Manli adhorter liberes fœnore plebẽ Romanam: & iſtos incubantes publicis theſauris ex præda clandeſtina euoluas. quod niſi facis, ſiue quod & ipſe in parte prædæ ſis, ſiue quia uanum iditium eſt: in uincla te duci uidebo: nec diutius patiar à te multitudinem fallaci ſpe concitari. Ad ea Manlius nec ſe fefelliſſe ait non aduerſus Volſcos toties hoſtes, quoties patribus expediat: nec aduerſus Latinos, Hernicosq́; quos falſis criminibus in arma agant: ſed aduerſus ſe, ac plebem romanam dictatorem creatum eſſe. iam omiſſo bello, quod ſimulatum ſit, in ſe impetum fieri: iam dictatorem profiteri patrocinium fœneratorum aduerſus plebem: iam ſibi ex fauore multitudinis crimen, & perniciem quæri. Offendit inquit te A·Corneli, uosq́; patres conſcripti circunfuſa turba lateri meo. quin eam deducatis à me ſinguli ueſtris beneficijs? intercedendo, eximendo de neruo ciues ueſtros, prohibendo iudicatos, addictosq́; duci, ex eo, quod affluit opibus ueſtris, ſuſtinendo neceſſitates aliorum? Sed quid ego uos de ueſtro impendatis hortor? ſortem aliquam ferte de capite: deducite qđ uſuris pernumeratum eſt: iam nihilo mea turba, quàm ullius conſpectior erit. At enim quid ita ſolus ego ciuiũ curam ago, nihilo magis quod reſpondeam habeo, q̃ ſi quæras quid ita ſolus capitoliũ, arcemq́; ſeruarim. & tum uniuerſis quam potui, opem tuli: & nunc ſingulis feram. Nam quod ad theſauros gallicos attinet, rem ſuapte natura facilem, difficilem interrogatio fa-

cit . cur enim quæritis quod ſcitis? cur quod in ſinu ueſtro eſt, excuti iubetis potius quàm ponatis? niſi ali qua fraus ſubeſt quo magis argui præſtigias iubetis ue ſtras, eo plus uereor ne abſtuleritis obſeruantibus et oculos. Itaq; non ego uobis ut indicem prædas ueſtras, ſed uos id cogendi eſtis ut in medium proferatis. Cum mittere ambages dictator iuberet: & aut peragere uerum indicium cogeret, aut fateri facinus inſimulati falſo crimine ſenatus, oblatæq; uani furti inuidiæ: negantem arbitrio inimicorum ſe locuturum in uincula duci iuſſit. Arreptus à uiatore, Iupiter inquit optime maxime, Iunóq; regina, ac Minerua, cæteriq; dij deæq;, qui capitolium arcémq; icolitis: ſicine ueſtrum militem, ac præſidem ſinitis uexari ab inimicis? hæc dextra, qua Gallos fudi à delubris ueſtris: iam in uinculis & cathenis erit? Nullius nec oculi, nec aures indignitatem ferebant: ſed iuicta ſibi quædam patientiſſima iuſti imperij ciuitas fecerat: nec aduerſus dictatoriam uim aut tribuni plebis, aut ipſa plebs attollere oculos, aut hiſcere audebant. Côiecto in carcere Manlio, ſatis conſtat magnam partem plebis ueſtem mutaſſe: multos mortales capillũ, ac barbam promiſiſſe: obuerſatamq; ueſtibulo carceris mœſtam turbam. Dictator de Volſcis triũphauit: inuidiæq; magis triũphus, q̃ gloriæ fuit. quippe domi, nõ militiæ partum eum, actumq; de ciue, non de hoſte fremebant: unum defuiſſe tantum ſuperbiæ, quod nõ M. Manlius ante currũ ſit ductus. Iamq; haud procul ſeditione res erat. cuius leniendæ cauſa poſtulante nullo largitor uoluntarius repente ſenatus factus S.

tricum coloniā duo millia ciuiū Romanorū deduci iuſſit: bina iugera, et ſemiſſes agri aſſignati. Quod cū & paruū, & paucis datum, & mercedē eſſe prodendi M. Manlij interpretarentur: remedio irritatur ſeditio. & iā magis inſignis & ſordibus, & facie reorū turba manliana erat: amotuſq; poſt triumphū abdicatione dictaturæ terror & linguā, & animos liberauerat hoīum. audiebantur itaq; propalàm uoces exprobrantium multitudini quod defenſores ſuos in præcipitem ſemper locum fauore tollat: deinde in ipſo diſcrimine periculi deſtituat. ſic Sp. Caſſiū in agros plebem uocantem, ſic Sp. Melium ab ore ciuiū famem ſuis īpenſis propulſantem oppreſſos: ſic M. Manlium merſam, & obrutam fœnore partem ciuitatis in libertatem, ac lucem extrahentem proditū inimicis. ſaginare plebē populares ſuos ut iugulentur. hoccine patiendū fuiſſe, ſi ad nutum dictatoris non reſponderit uir conſularis? fingerent mentitum ante: atq; ideo non habuiſſe, quod tū reſponderet: cui ſeruo unquā mendacij pœnā uincula fuiſſe? Nō obuerſatam eſſe memoriā noctis illius, quæ penè ultima, atq; æterna nomini romano fuerit: non ſpeciē agminis Gallorū p Tarpeiā rupem ſcandentis: non ipſius M. Manlij: qualem eū armatum plenum ſudoris, ac ſanguinis ipſo penè Ioue erepto ex hoſtium manibus uidiſſent. ſelibris'ne farris gratiā ſeruatori patriæ relatam? & quē propè cœleſtem, cognomine certe capitolino Ioui parē fecerint, eum pati uinctum in carcere, in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam? adeo in uno omnibus ſatis auxilij fuiſſe: nullam opem in tam mul

tis uni eſſe? Iam ne nocte q̃dem turba ex eo loco dila bebatur: refracturosq́; carcerem minabantur: cum remiſſo, id quod erepturi erant, ex ſenatus conſulto Mā lius uinculis liberatur. quo facto non ſeditio finita, ſed dux ſeditioni datus eſt. Per eoſdem dies Latinis, & Hernicis, ſimul colonis Cercienſibus, & à Velitris purgantibus ſe Volſci crimine belli, captiuosq́; repetentibus ut ſuis legibus in eos animaduerterent, triſtia reſponſa reddita: triſtiora colonis, quod ciues Romani patriæ oppugnandæ nefanda conſilia iniiſſent. Non negatum itaq; tantum de captiuis, ſed, in quo ab ſociis tamen temperauerant, denuntiatum ſenatus uerbis facceſſerent propere ex urbe ab ore, atq; oculis populi Romani: ne nihil eos legationis ius externo, non ciui cōparatum tegeret. Recrudeſcente manliana ſeditione ſub exitu anni comitia habita: creatiq́; tribuni militū conſulari poteſtate Sergius Cornelius Maluginenſis ſecundum, Publius Valerius Potitus iterum, M. Furius Camillus, Q. Seruius Sulpitius Ruffus iterum, C. Papyrius Craſſus, Titus Quintius Cincinnatus ſecundum. Cuius principio anni & patribus, & plebi per opportune externa pax data: plebi, quod non auocata delectu ſpē cœpit dum tam potentem haberet ducē, fœnoris expugnandi: patribus, ne quo externo terrore auocarētur animi ab ſanandis domeſticis malis. Igitur cum pars utraq; acrior aliquanto coorta eſſet, iam in propinquum certamen aderat: & Manlius aduocata domum plebe cum principibus nouandarum rerum interdiu, noctu'q; conſilia agitat, plenior aliquāto animorum, irarumq́;, q̃ antea fuerat. iram accen-

derat ignominia recens in animo ad contumeliam in-experto: ſpiritus dabat, quod nec auſus eſſet idem in ſe dictator, q̃d in Sp. Melio Cincinnatus Quintius feciſſet: & uinculorum ſuorum inuidiam non dictator modo abdicando dictaturam fugiſſet, ſed ne ſenatus quidem ſuſtinere potuiſſet. His ſimul inflatus, exacerbatuſq; iam per ſe accenſos icitabat plebis animos. Quouſq; tandem ignorabitis uires ueſtras, quas natura ne belluas quidem ignorare uoluit? numerate ſaltem quot ipſi ſitis, quot aduerſarios habeatis. ſi ſinguli ſingulos aggreſſuri eſſetis: tamen acrius crederem uos pro libertate, quàm illos pro dominatione certaturos. quot enim clientes circa ſingulos fuiſtis patronos, tot nunc aduerſus unum hoſtes eritis. oſtendite modo bellum, pacem habebitis. uideant uos paratos ad uim, ius ipſi remittent. audendum eſt aliquid uniuerſis: aut omnia ſingulis patienda. Quouſq; me circunſpectabitis, ego quidem nulli ueſtrum deero. ne fortuna mea deſit, uidete. ipſe uindex ueſter ubi uiſum inimicis eſt, nullus repente fui: & uidiſtis in uincula duci uniuerſi eũ, qui à ſingulis uobis uincula depuleram. quid ſperem, ſi plus in me audeant inimici? an exitũ Caßij, Melijq; expectem? benefacitis quod abominamini. dij prohibebunt hæc. ſed nunquam propter me de cœlo deſcendent. uobis dent mentem oportet, ut prohibeatis: ſicut mihi dederunt armato, togatoq; ut uos à barbaris hoſtibus, à ſuperbis defenderem ciuibus. Tam paruus animus tanti populi eſt, ut ſemper uobis auxilium aduerſus inimicos ſatis ſit? nec ullum, niſi quatenus imperari uobis ſinatis, certamen aduerſus

patres noritis? nec hoc natura inſitum uobis eſt, ſed uſu poſſidemini. cur enim aduerſus externos tantum animorum geritis, ut imperare illis æquum cenſeatis? quia conſueſtis cum eis pro imperio certare: aduerſus hos tentare magis, quàm tueri libertatem. tamen qualeſcunque duces habuiſtis, qualeſcunque ipſi fuiſtis, omnia adhuc quantacunque petiſtis, obtinuiſtis ſeu ui, ſeu fortuna ueſtra. tempus eſt etiam maiora conari. experimini modo & ueſtrã felicitatem: et me (ut ſpero) feliciter expꝑtum minore negotio q̃ imperet patribus, imponetis, q̃ qui reſiſterent ĩperantibus, impoſuiſtis. Solo æquandæ ſunt dictaturæ, conſulatuſq́;, ut caput attollere romana plebes poſſit. Proinde adeſte: prohibete ius de pecuniјs dici. ego me patronum profiteor plebis: quod mihi cura mea, & fides nomen induit. uos ſiquo inſigni magis imperij, honoris'ue nomine ueſtrũ appellabitis ducem: eo utemini potentiore ad obtinenda ea, quæ uultis. Inde de regno agendi ortum initium dicitur: ſed nec cum quibus, nec quem ad finem conſilia peruenerint, ſat planum traditur. At in parte altera ſenatus de ſeceſſione in domum priuatam plebis, forte etiam in arce poſitam, & imminenti mole libertatis agitat. magna pars uociferatur Seruilio Hala opus eſſe: qui non in uincula duci iubendo irritet publicum hoſtem, ſed unius iactura ciuis finiat inteſtinum bellum. decurrĩtur ad leniorem uerbis ſententiam, uim tamen eandẽ habentem: ut uideant magiſtratus nequid ex pernicioſis conſilijs M. Manlij reſp. detrimenti capiat. Tum tribuni conſulari poteſtate, tribuniq́; plebis (nam &,

quia eundem & ſuæ poteſtatis, quem libertatis omnium finem cernebant: patrum authoritati ſe dediderant)hi tum omnes quid opus facto ſit, conſultant. Cum præter uim, & cædem nihil cuiquam occurreret. eam autem ingentis dimicationis fore appareret: tum M. Menenius, & Q. Publius tribuni plebis. quid patrum, & plebis certamen facimus, quod ciuitatis eſſe aduerſus unum peſtiferum ciuem debet? quid cum plebe aggredimur eum, quem per ipſam plebem tutius aggredi eſt? ut ſuis ipſe oneratus uiribus ruat. diem dicere ei nobis in animo eſt. nihil minus populare quàm regnum eſt. ſimul multitudo illa non ſecum certari uiderint: & ex aduocatis iudices facti erunt: & accuſatores de plebe, patricium reum intuebuntur, & regni crimen in medio: nulli magis, quàm libertati fauebunt ſuæ. Approbantibus cunctis diem Manlio dicunt. quod ubi eſt factum, primo commota plebs eſt, utiq; poſtquam ſordidatum reum uiderunt: nec cum eo non modo patrum quenquam, ſed ne cognatos quidem, aut affines, poſtremo ne fratres quidem A. & T. Manlios: quod ad eum diem nunquam uſu ueniſſet, ut in tanto diſcrimine non & proximi ueſtem mutarent. Appio Claudio in uincula ducto C. Claudium inimicum, Claudiamq; omnem gentem ſordidatam fuiſſe. conſenſu opprimi popularē uirum, quod primus à patribus ad plebem defeciſſet. Cum dies uenit, quæ præter cœtus multitudinis, ſeditioſaſq; uoces, & largitionem, et fallax īdicium, ptinentia proprie ad regni crimen, ab accuſatoribus obiecta ſunt reo, apud neminem autho-

rem inuenio. nec dubito haud parua fuiſſe: cum damnandi mora plebi non in cauſa, ſed in loco fuerit. Illud notandum uidetur: ut ſciant homines quæ, & quanta decora fœda cupiditas regni non ingrata ſolum, ſed inuiſa etiam reddiderit. Homines propè CCCC. produxiſſe dicitur: quibus ſine fœnore expenſas pecunias tuliſſet: quorum bona uenire, quos duci addictos prohibuiſſet: ad hæc decora quoq; belli non commemoraſſe tantum, ſed protuliſſe etiam conſpicienda ſpolia hoſtium cæſorum ad XXX. dona imperatorum ad XL. in quibus inſignes duas murales coronas, ciuicas octo, ad hoc ſeruatos ex hoſtibus ciues produxit: inter quos C. Seruilium magiſtrum equitum abſentem nominatum: & cum ea quoq;, quæ bello geſta eſſent, pro faſtigio rerum oratione etiã magnifica facta dictis æquando memoraſſet: nudaſſe pectus inſigne cicatricibus bello acceptis: & identidem capitolium ſpectans, Iouem, deosq; alios deuocaſſe ad auxilium fortunarum ſuarum: precatumq; eſſe ut quam mentem ſibi capitolinam arcem protegenti ad ſalutem populi Romani dediſſent, eam populo Romano in ſuo diſcrimine darent: & oraſſe ſingulos, uniuerſosq; ut capitolium, atq; arcem ituentes, ut ad deos immortales uerſi de ſe iudicarent. In campo martio cum centuriatim populus citaretur: & reus ad capitolium manus tendens ab hominibus ad deos preces auertiſſet: apparuit tribunis, niſi oculos quoq; hominum liberaſſent à tanti memoria decoris, nunquã fore in præoccupatis beneficio animis uero crimini locum. ita producta die in Petelinum lucum extra portam Frumentariam,

tam Frumentariam, unde conſpectus in capitoliũ non eſſet: concilium populi indictum eſt. ibi crimen ualuit: & obſtinatis animis triſte iudicium, inuiſumq; etiam iudicibus factum. ſunt qui duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, authores ſint. Damnatum tribuni de ſaxo Tarpeio deiecerunt: locusq; idem in uno homine & eximiæ gloriæ monimentum, & pœnæ ultimæ fuit. Adiectæ mortuo notæ ſunt: publica una: quod cum domus eius fuiſſet, ubi nunc ædes atq; officina Monetæ eſt, latum ad populũ eſt nequis patricius in arce, aut capitolio habitaret. gentilicia altera: quod gentis Manliæ decreto cautum eſt nequis deinde M. Mãlius uocaretur. Hunc exitum habuit uir, niſi in libera ciuitate natus eſſet, memorabilis. Populũ breui, poſtq̃ periculum ab eo nullũ erat, per ſe ipſas recordantem uirtutes deſyderium eius tenuit. peſtilentia etiam breui conſecuta nullis occurrentibus tantæ cladis cauſis ex manliano ſupplicio magnæ parti uideri orta. uiolatum capitolium eſſe ſanguine ſeruatoris: nec dijs cordi fuiſſe pœnam eius oblatam propè oculis ſuis, à quo ſua templa erepta è manibus hoſtium eſſent. Peſtilentiam, inopiam frugum, et uulgatam utriuſq; mali famam anno inſequente multiplex bellum excepit, L. Valerio IIII, A. Manlio III, Seruio Sulpitio III, L. Lucretio, L. Aemilio III, M. Trebonio tribunis militum conſulari poteſtate. hoſtes noui, præter Volſcos uelut ſorte quadam propè in æternum exercendo Romano militi datos, Circæiosq;, & Velitras colonias iandiu molientes defectionem, & ſuſpectum Latium, Lanuuini ẽt, quæ

fideliſſima urbs fuerat , ſubito exorti . Id patres rati contemptu accidere, quod Veliternis ciuibus ſuis tandiu impunita defectio eſſet: decreuerunt ut primo quoque tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo. ad quam militiam quo paratior plebes eſſet, quinq; uiros pontino agro diuidendo, & triumuiros Nepetæ coloniæ deducendæ creauerunt. Tum ut bellum iube rent, latum ad populum eſt: & nequicquam diſſua dentibus tribunis plebis omnes tribus bellũ iuſſerunt. Apparatum eo anno bellum eſt: exercitus propter pe ſtilentiam non eductus. eaq; cunctatio colonis ſpatiũ dederat deprecandi ſenatum: & magna hominum pars eò, ut legatio ſupplex Romam mitteretur, incli- nabat: ni priuato (ut fit) periculo publicum implicitũ eſſet: authoresq; defectionis ab Romanis metu ne ſoli crimini ſubiecti piacula iræ Romanorum dederẽtur, auertiſſent colonias à conſilijs pacis. neq; in ſenatum ſolum per eos legatio impedita eſt: ſed magna pars plebis incitata ut prædatum in agrum Romanum exirent. hæc noua iniuria exturbauit omnem ſpem pacis. De Prænestinorum quoque defectione eo anno primum fama exorta: arguentibusq; eos Thuſcula- nis, & Gabinis, & Labicanis, quorum in fines in- curſatum erat: ita placide ab ſenatu reſponſum ẽ, ut minus credi de criminibus, quia nollent ea uera eſſe, appareret. Inſequenti anno Sp. & L. Papyrius no- ui tribuni militum conſulari poteſtate Velitras legio- nes duxere, quatuor collegis, Sergio Cornelio Malugi nenſi IIII. Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Aemilio quartum, tribunis ad præſidiũ urbis, & ſiqui ex He-

*truria noui motus nuntiarentur (omnia enim inde ſu-
ſpecta erant) relictis. Ad Velitras aduerſus maiora
pene auxilia Præneſtinorum, q̃ ipſam colonorũ mul
titudinem ſecundo prælio pugnatum eſt: ita ut propin
quitas urbis hoſti & cauſa maturioris fugæ, & unũ
ex fuga receptaculum eſſet. Oppidi oppugnatione tri
buni abſtinuere: quia & anceps erat: nec in perni
ciem coloniæ pugnandum cenſebant. literæ Romam
ad ſenatum cum uictoriæ nuntijs acriores in Præne=
ſtinum, quàm in Veliternum hoſtem miſsæ. Itaq; ex
ſenatus conſulto, populiq́; iuſſu bellum Præneſtinis in=
dictum: qui coniuncti Volſcis anno inſequente Sa-
tricum coloniam populi Romani pertinaciter à colo=
nis defenſam ui expugnarunt: fœdeq; in captis exer
cuere uictoriam. Eam rem ægre paſſi Romani M.
Furium Camillum III. tribunum militum creaue
re: additi collegæ A, & L. Poſthumij Regillenſes, ac
L. Furius cum L. Lucretio, & M. Fabio Ambuſto.
Volſcum bellum M. Furio extra ordinem decretum.
adiutor ex tribunis ſorte L. Furius datur, non tam
è re publica, q̃ ut collegæ materia ad omnem laudem
eſſet: & publicæ: quod rẽ temeritate eius prolapſam re-
ſtituit: et priuatim: quod ex errore gratiá potius eius
ſibi, q̃ ſuam gloriam petijt. Exactæ iam ætatis Camil
lus erat, comitijsq́; iurare parato in uerba excuſan
dæ ualetudinis ſolitæ conſenſus populi reſtiterat. ſed
uegetum ingeniũ in uiuido pectore uigebat, uirebatq;
integris ſenſibus: & ciuiles iam res haud magnope
re obeuntẽ bella excitabant. Quatuor legionibus qua
ternum millium ſcriptis, exercitu indicto ad portam*

eſquilinam in poſterā diem ad Satricum profectus. ibi eum expugnatores coloniæ haudquaquam perpulſi, fidentes militum numero, quo aliquantum præſtabant, opperiebantur. poſtquam appropinquare Romanos ſenſerunt, extemplo in aciem procedunt, nihil dilaturi quin periculum ſummæ rerū facerent. ita paucitati hoſtium nihil artes imperatoris unici, quibus ſolis confideret, profuturas eſſe. Idem ardor et in romano exercitu erat, & in altero duce: nec præſentis dimicationis fortunam ulla res, præter quam unius uiri conſilium, atq; imperium morabatur: qui occaſionē iuuandarum ratione uirium trahendo bello quærebat. eo magis hoſtis inſtare: nec iam pro caſtris tantum ſuis explicare aciem: ſed procedere in medium campi: & uallo propè hoſtium ſigna inferendo ſuperbam fiduciam uirium oſtentare. Id ægre patiebatur romanus miles: multo ægrius alter ex tribunis Militum L. Furius, ferox tum ætate & ingenio, tum multitudinis ex incertiſſimo ſumentis animos ſpe inflatus. hic per ſe iam milites incitatos inſuper inſtigabat eleuando qua una poterat ætate authoritatem collegæ, iuuenibus bella data dictitans, & cum corporibus uigere & defloreſcere animos: cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui adueniens caſtra, urbeſq; primo impetu capere ſit ſolitus, eum reſidem intra uallum tempus terere: quid acceſſurū ſuis, deceſſurum'ue hoſtium uiribus ſperantem? quam occaſionem? quod tempus? quem inſidijs inſtruentem locum? frigere, ac torpere ſenis conſilia. ſed Camillo tum uitæ ſatis, tum gloriæ eſſe. quid attinere cum mortali corpore uno ci-

uitatis, quam immortalem eſſe deceat, pati conſeneſce re uires? His ſermonibus tota in ſe auerterat caſtra. & cum omnibus locis poſceretur pugna, ſuſtinere inquit M. Furi non poſſumus militum impetum: et hoſtis, cuius animos cunctando auximus: iam minime toleranda ſuperbia inſultat. cede unus omnibus: & patere te uinci conſilio: ut maturius bello uincas. Ad ea Camillus, quæ bella ſuo unius auſpicio geſta ad eam diem eſſent, negare in eis neq; ſe, neq; populum Romanum aut conſilij ſui, aut fortunæ pœnituiſſe. nunc ſcire ſe collegam habere iure, imperioq; parem, uigore ætatis præſtantem. itaq; ſe, quod ad exercitum attineat, regere conſueſſe, non regi: collegæ imperiũ ſe non poſſe impedire: dijs bene iuuantibus ageret quod è rep. duceret. ætati ſuæ ſe ueniam etiam petere, ne in prima acie eſſet: quæ ſenis munia in bello ſint, ijs ſe non defuturum. Id à dijs immortalibus precari: ne qui caſus ſuum conſiliũ laudabile efficiat. Nec ab hominibus ſalutaris ſententia, nec à dijs tam piæ preces auditæ ſunt. primam aciem author pugnæ iſtruit: ſubſidia Camillus firmat: ualidamq; ſtationem pro caſtris opponit: ipſe edito loco ſpectator itentus in euẽtu alieni conſilij conſtitit. Simul primo concurſu concrepuere arma: hoſtis dolo, non metu pedem retulit. lenis à tergo cliuus erat inter aciem, & caſtra: & qđ multitudo ſuppeditabat, aliquot ualidas cohortes in caſtris armatas, inſtructaſq; reliquerant: quæ iter cõmiſſum iam certamen, ubi uallo appropinquaſſet hoſtis, erumperent. Romanus cedentem hoſtem effuſe ſequendo in locum iniquũ pertractus, opportunus huic

eruptioni fuit. uerſus itaq; in uictorem terror, & nouo hoſte, & ſupina ualle romanam inclinauit aciem. Inſtant Volſci recentes, qui è caſtris impetum fecerãt: integrant & illi pugnam, qui ſimulata ceſſerant fuga. Iam non recipiebat ſe romanus miles: ſed immemor recentis ferociæ, ueteris'q; decoris terga paſſim dabat: atq; effuſo curſu caſtra repetebat: cum Camillus ſublatus à circunſtantibus in equũ, et raptim ſubſidijs oppoſitis, hæc eſt inquit milites pugna, quam popoſciſtis? quis homo, quis deus eſt, quem accuſare poſſitis? ueſtra illa temeritas, ueſtra ignauia hæc eſt. ſecuti alium ducem ſequimini nunc Camillũ: & quod ductu meo ſoletis, uincite. Quid uallũ, & caſtra ſpectatis? neminẽ ueſtrum illa, niſi uictorem receptura ſunt. Pudor primo tenuit effuſos: inde ut circumagi ſigna, obuerti'q; aciem uiderunt in hoſtem: & dux præterquàm quod tot inſignis triumphis, etiã ætate uenerabilis inter prima ſigna, ubi plurimus labor periculum'q; erat, ſe offerebat. increpare ſinguli ſe quiſq;, & alios: & adhortatio inuicẽ totam alacri clamore peruaſit aciem. Neque alter tribunus rei defuit: ſed miſſus à collega reſtituente peditum aciem ad equites, non caſtigando, ad quam rem leuiorem authorem cũ culpæ ſocietas fecerat: ſed ab imperio totus ad preces uerſus orare ſingulos, uniuerſos'q; ut ſe reum fortunæ eius diei crimine eximerent. abnuente, ac prohibente collega temeritatis me omnium potius ſocium, quàm unius prudentiæ dedi. Camillus in utraque ueſtra fortuna ſuam gloriam uidet: ego ni reſtituitur pugna, quod miſerrimum eſt, fortunam cum

omnibus, infimam ſolus ſentiam. Optimum uiſum eſt in fluctuantem aciem tradi equos, & pedeſtri pugna inuadere hoſtem. eunt inſignes armis, animisq; qua premi parte maxime peditum copias uident: nihil neque apud duces, neque apud milites remittitur à ſummo certamine animi. Senſit ergo euentus uirtutis enixe opem: & Volſci qua modo ſimulato metu ceſſerant, eunt in ueram fugam effuſi. magna pars & in ipſo certamine, & poſt in fuga cæſi: cæteri in caſtris, quæ capta eodem impetu ſunt: plures tamen capti, quàm occiſi. ubi in recenſendis captiuis cum Thuſculani aliquot noſcitarentur: ſecreti ab alijs ad tribunos adducuntur: percunctantibusq; faſſi publico conſilio ſe militaſſe. Cuius tam uicini belli metu Camillus motus extemplo ſe Romam captiuos ducturum ait: ne patres ignari ſint Thuſculanos ab ſocietate deſciſſe: caſtris, exercituiq; interim ſi uideatur, præſit collega. documento unus dies fuerat ne ſua conſilia melioribus præferret. nec tamen aut ipſi, aut in exercitu cuiquam ſatis placato animo Camillus laturus culpam eius uidebatur: qua data in tam præcipitem caſum res publica eſſet. & tum in exercitu, tum Romæ conſtans omniũ fama erat, cum uaria fortuna in Volſcis geſta res eſſet, aduerſæ pugnæ, fugæq; in L. Furio culpã, ſecundæ decus omne penès M. Furium eſſe. Introductis in ſenatum captiuis, cum bello perſequendos Thuſculanos patres cenſuiſſent: Camilloq; id bellum mandaſſent: adiutorem ſibi ad eam rem unum petit: permiſſoq; ut ex collegis optaret quem uellet, contra ſpem omniũ

L. Furium optauit. Qua moderatione animi cum collegæ leuauit infamiam: tum ſibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thuſculanis bellum. pace conſtāti uim romanam arcuerunt. quā armis non poterant. Intrantibus fines Romanis non demigratum ex propinquis itineris locis: non cultus agrorū intermiſſus: patentibus portis urbis togati obuiam frequentes imperatoribus proceſſere: commeatus exercitui comiter in caſtra ex urbe, & ex agris deuehitur. Camillus caſtris ante portas poſitis eadem'ne forma pacis, quæ in agris oſtentaretur, etiam intra mœnia eſſet ſcire cupiēs, ingreſſus urbem ubi patentes ianuas, & tabernis apertis propoſita omnia in medio uidit: intentos'q; opifices ſuo quenq; operi: & ludos literarum ſtrepere diſcentium uocibus: ac repletas ſemitas inter uulgus, aliud puerorum, & mulierum huc atq; illuc euntium, qua quenq; ſuorum uſuū cauſæ ferrent: nihil uſquam non pauidis modo, ſed ne mirantibus quidem ſimile circunſpiciebat, omnia inquirens oculis ubi nam bellum fuiſſet. adeo nec amotæ rei uſquam, nec oblatæ ad tempus ueſtigium ullū erat: ſed ita omnia conſtanti trāquilla pace, ut eò uix fama belli perlata uideri poſſet. Victus igitur patientia hoſtium ſenatum eorum uocari iuſſit. Soli adhuc inquit Thuſculani uera arma, uera'ſq; uires, quibus ab ira Romanorum ueſtra tutaremini, inueniſtis. ite Romam ad ſenatum, æſtimabunt patres utrum plus ante pœnæ, an nunc ueniæ meriti ſitis: non præripiam gratiam publici beneficij. deprecandi poteſtatem à me habueritis: precibus euentum ueſtris ſenatus, quem uidebitur, dabit. Poſtq̄

Romam Thuſculani uenerunt: ſenatusq́; pauloante fidelium ſociorum mœſtus in ueſtibulo curiæ eſt conſpectus: moti extemplo patres uocari eos iã tum hoſpitaliter magis, quàm hoſtiliter iuſſere. Dictator Thuſculanus ita uerba fecit. Quibus bellum indixiſtis, intuliſtisq́; patres conſcripti, ſicut nunc uidetis nos ſtantes in ueſtibulo curiæ ueſtræ, ita armati paratiq́; obuiam imperatoribus, legionibusq́; ueſtris proceſſimus. hic noſter, hic plebis noſtræ habitus fuit, eritq́; ſemper: niſi quando à uobis, proq́; uobis arma accepimus. Gratias agimus & ducibus ueſtris, & exercitibus, quod oculis magis quàm auribus crediderũt: & ubi nihil hoſtile erat, ne ipſi quidẽ fecerunt. pacem, quam nos præſtitimus, eam à uobis petimus: bellum eò, ſicubi eſt, auertatis precamur. In nos quid arma polleant ueſtra, ſi patiendo experiundũ eſt, inermes experiemur. hæc mens noſtra eſt, dij immortales faciant, tam felix quàm pia. Quod ad crimina attinet, quibus moti bellum indixiſtis: etſi reuicta rebus uerbis confutare nihil attinet: tamen etiam ſi uera ſint, uel fateri nobis ea, cum tam euidenter pœnituerit, tutum cenſemus. peccetur in uos, dum digni ſitis quibus ita ſatisfiat. Tantum ferè uerborũ ab Thuſculanis factum: pacem in præſentia, nec ita multo poſt ciuitatem etiã impetrauerunt. ab Thuſculo legiones reductæ. Camillus conſilio & uirtute in Volſco bello, felicitate in Thuſculana expeditione, utrobique ſingulari aduerſus collegam patientia et moderatione inſignis, magiſtratu abijt. Creatis militaribus tribunis in inſequentem annum L. & P. Valerijs, Lu-

cio V. Publio III. & C. Sergio III. Licinio Menenio II. P. Papyrio, Sergio Cornelio Malugnenſe, cenſoribus quoque egit annus, maxime propter incertam famam æris alieni, aggrauantibus ſummam ẽt inuidiæ eius tribunis plebis, cum ab ijs eleuaretur, quibus fide magis quàm fortuna debentium laborare creditum uideri expediebat. Creati cenſores C. Sulpitius Camerinus, Sp. Poſthumius Regillenſis. cœptaq; iam res morte Poſthumij, quia collegam ſuffici cenſori religio erat, interpellata eſt. igitur cum Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu: cenſores alij uitio creati non geſſerunt magiſtratum. tertios creari uelut dijs non accipientibus in eum annum cenſuram religioſum fuit. Eam uero ludificationem plebis tribuni ferendam negabant. fugere ſenatum teſtes tabulas publicas cenſus cuiusq;: quia nolint conſpici ſummam æris alieni, quæ indicatura ſit demerſam partem à parte ciuitatis: cum interim obæratam plebem obiectari alijs, atque alijs hoſtibus: paſſim iam ſine ullo diſcrimine bella quæri. ab Antio Satricum ab Satrico Velitras, inde Thuſculum legiones ductas. Latinis, Hernicis, Præneſtinis, iam intentari arma ciuium magis, quàm hoſtium odio: ut in armis terant plebem: nec reſpirare in urbe, aut per otium libertatis meminiſſe ſinant, aut conſiſtere in concione: ubi aliquando audiant uocem tribuniciam de leuando fœnore, & finem aliarum iniuriarum agentem. Quod ſi ſit animus plebi memor patrum libertatis, ſe nec addici quenquam ciuem Romanum ob creditam pecuniam paſſuros, neque delectum haberi: donec inſpe-

cto ære alieno, initaq; ratione minuendi eius ſciat unuſquiſque quid ſui, quid alieni ſit: ſuperſit ſibi liberum corpus, an id quoque neruo debeatur. Merces ſeditionis propoſita confeſtim ſeditionem excitauit. nã & addicebantur multi: & ad præneſtini famam belli nouas legiones ſcribendas patres cenſuerant: quæ utraque ſimul auxilio tribunicio, & conſenſu plebis impediri cœpta. nam neque duci addictos tribuni ſinebant: neque iuniores nomina dabant: cum patribus minor præſens cura creditæ pecuniæ iuris exequendi, quàm delectus eſſet: quippe iam à Præneſte profectos hoſtes in agro ſabino conſediſſe nuntiabatur. interim tribunos plebis fama ipſa irritauerat magis ad ſuſceptum certamen, quàm deterruerat: neq; aliud ad ſeditionem extinguendam in urbe, quã prope illatum mœnibus ipſis bellum ualuit. Nam cum eſſet Præneſtinis nuntiatum nullũ exercitum conſcriptum Romæ: nullum ducem certum eſſe: patres ac plebem in ſemetipſos uerſos: occaſionem rati duces eorũ raptim agmine facto peruaſtatis protinus agris ad portam collinam ſigna intulere. Ingens in urbe trepidatio fuit: conclamatũ ad arma, concurſumq; in muros atq; portas eſt: tandemq; ab ſeditione ad bellum uerſi dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. is magiſtrum equitum A. Semproniũ Atratinum dixit. Quod ubi auditum eſt (tantus eius magiſtratus terror erat) ſimul hoſtes à mœnibus receſſere: & iuniores Romani ad edictum ſine retractatione conuenere. Dum conſcribitur Romæ exercitus, caſtra interim hoſtium haud procul Allia flumine poſita. inde

agrum late populantes fatalem ſe urbi Romanæ locum cœpiſſe inter ſe iactabant: ſimilem pauorem inde ac fugam fore, ac bello gallico fuerit. etenim ſi diem contactum religione, inſignemq́; nomine eius loci timeant Romani, quanto magis Allienſi die Alliā ipſam monimentum tantæ cladis reformidaturos? ſpecies profecto his ibi truces Gallorum, ſonumq; uocis, in oculis, atq; in auribus fore. Has inanium rerum inanes ipſas uoluentes cogitationes fortunæ loci delegauerant ſpes ſuas. Romani contra, ubicunq; eſſet Latinus hoſtis, ſatis ſcire eum eſſe, quem ad Regillum lacum deuictum centum annorum pace obnoxia tenuerint: locum inſignem memoria cladis irritaturū ſe potius ad delendam memoriam dedecoris, quàm ut timorem faciat: nequa terra ſit nefaſta uictoriæ ſuæ. quin ipſi ſibi Galli ſi offerātur illo loco, ſe ita pugnaturos, ut Romæ pugnauerint in repetenda patria: ut poſtero die ad Gabios, tunc, cum effecerint nequis hoſtis, qui mœnia romana intraſſet, nuntium ſecundæ, aduerſæq́; fortunæ domum perferret. His utrinq; animis ad Alliam uentum eſt. Dictator Romanus poſtquam in conſpectu hoſtes erant inſtructi, intentiq́;, uides'ne tu inquit A. Semproni loci fortuna illos fretos ad Alliam conſtitiſſe? nec illis dij immortales certioris quicquam fiduciæ, maioris'ue quod ſit auxilij dederint? at tu fretus armis, animisq́; concitatis equis inuade mediā aciē: ego cum legionibus in turbatos, trepidantesq́; iferam ſigna. Adeſte dij teſtes fœderis: & expetite pœnas debitas ſimul uobis uiolatis, nobisq́; per ueſtrum numen deceptis. Non equitem, non peditem ſuſtinuere Præ

neſtini . primo impetu ac clamore diſſipati ordines ſunt: deinde poſtquam nullo loco conſtabat acies, terga uertunt: conſternatiq;, & præter caſtra etiam ſua pauore prælati non prius ſe ab effuſo curſu ſiſtunt, q̃ in conſpectu Præneſte fuit. ibi ex fuga diſſipati locũ, quem tumultuario opere communirent, capiunt: ne ſi intra mœnia ſe recepiſſent, extemplo ureretur ager: depopulatisq; omnibus obſidio urbi inferretur. ſed poſtquam direptis ad Alliam caſtris uictor Romanus aderat, id quoq; monimentum relictum: & uix mœnia tuta rati oppido ſe Præneſte includunt. Octo præterea oppida erant ſub ditione Præneſtinorum: ad ea circumlatum bellum: deincepsq; haud magno certamine captis, Velitras exercitus ductus. eæ quoq; expugnatæ, tum ad caput belli Præneſte uentum: id nõ ui, ſed per deditionem receptum eſt. T. Quintius ſemel acie uictor, binis caſtris hoſtium, nouem oppidis ui captis, Præneſte in deditionem accepto, Romam reuertit: triumphansq; ſignum Præneſte deuectum Iouis imperatoris in capitolium tulit. dedicatum eſt inter cellã Iouis, ac Mineruæ: tabulaq; ſub eo fixa monimentum rerum geſtarum his fermè inciſa literis fuit. Iupiter, atq; dij omnes hoc dederunt, ut T. Quintius dictator oppida nouem caperet. die XX. quàm creatus erat, dictatura ſe abdicauit. Comitia inde habita tribunorum militum conſulari poteſtate: quibus æquatus patriciorum, plebeiorumq; numerus. ex patribus creati P. & C. Manlij cum L. Iulio: plebes C. Sextilium, M. Albinium, L. Antiſtium dedit. Manlijs, quod genere plebeios, gratia Iulium anteibant, Vol-

ſci prouincia ſine ſorte, ſine comparatione extra ordinem data: cuius & ipſos poſt modo, & patres, q̃ dederant, pœnituit. Inexplorato pabulatum cohortes miſere: quibus uelut circumuentis, cum id falſò nuntiatum eſſet, dum præſidio ut eſſent citati feruntur: ne authore quidem aſſeruato, qui eos hoſtis Latinus pro milite Romano fruſtratus erat: ipſi in inſidias præcipitauere. ibi dum iniquo loco ſola uirtute militum reſiſtentes cæduntur, cæduntq́;: caſtra interim romana iacentia in campo ab altera parte hoſtes inuaſere. Ab ducibus utrobiq; proditæ temeritate, atq; inſcitia res. quicquid ſuperfuit fortunæ populi Romani, id militũ etiam ſine rectore ſtabilis uirtus tutata eſt. Quæ ubi Romam ſunt relata, primum dictatorem dici placebat: deinde poſtq̃ quietæ res ex Volſcis afferebantur: & apparuit neſcire eos uictoria, & tempore uti: reuocati etiam inde exercitus, ac duces, otiumq́; inde, quantũ à Volſcis fuiſſet: id modo extremo anno tumultuatum: quod Præneſtini concitatis Latinorũ populis rebellarunt. Eodem anno etiam ipſis querentibus penuriam hominum noui coloni aſcripti: rebusq́; haud proſperis bello domeſtica quies, quam tribunorum militũ ex plebe gratia, maieſtasq́; ĩter ſuos obtinuit: ſolatium fuit. Inſequentis anni principia ſtatim ſeditione ingenti arſere, tribunis militum conſulari poteſtate Sp. Furio, Q. Seruilio II. Licinio Menenio III. P. Clœlio, M. Horatio, L. Geganio. Erat autẽ & materia, & cauſa ſeditionis æs alienum: cuius noſcendi gratia Sp. Seruilius Priſcus, Q. Clœlius Siculus cenſores facti, ne rem agerent bello impediti ſunt.

nāq; trepidi nuntij primo, fuga deinde ex agris legiones Volſcorum ingreſſas fines, populariq; paſſim romanum agrum attulere. In qua trepidatione tantū abfuit ut ciuilia certamina terror externus cohiberet, ut contra eo uiolentior tribunicia poteſtas impediēdo delectui eſſet: donec conditiones impoſitæ patribus ne quis quoad bellatum eſſet, tributum daret, aut ius de pecunia credita diceret. eo laxamēto plebi ſumpto, mora delectui non eſt facta. Legionibus nouis ſcriptis placuit duos exercitus in agrū Volſcum legionibus diuiſis duci. Sp. Furius, M. Horatius dextrorſus maritimam orā atq; Antium, Q. Seruilius, et M. Geganius læua ad montes Ecetram pgunt. Neutra parte obuius hoſtis fuit: populatioq; non illi uagæ ſimilis, quam Volſcus latrocinij more diſcordia hoſtium fretus, & uirtutem metuens per trepidationem raptim fecerat: ſed ab iuſto exercitu iuſta ira facta, ſpatio quoque temporis grauior. quippe à Volſcis timentibus ne interim exercitus ab Roma exiret, incurſiones in extrema finium factæ erant: Romano contra etiā in hoſtico commorandi cauſa erat, ut hoſtem ad certamen eliceret. Itaque omnibus paſſim tectis agrorum, uicisq; etiam quibuſdam exuſtis, non arbore frugifera, non ſatis in ſpem frugum relictis, omni, quæ extra mœnia fuit, hominum pecudumq; præda abacta, Romam utriq; exercitus reducti, paruo interuallo ad reſpirandum debitoribus dato. Poſtquam quietæ res ab hoſtibus erant, celebrari de integro iuriſditio: & tantum abeſſe ſpes ueteris leuandi fœnoris, ut tributo nouum fœnus contraheretur in murum à cenſo-

ribus locatum ſaxo quadrato faciundum. cui ſuccumbere oneri coacta plebes, quia quem delectum impedirent non habebant tribuni plebis: tribunos etiã militares patricios omneis coacta principũ opibus fecit, L. Aemilium, P. Valerium IIII, C. Veturium, Seruium Sulpitium, L. & C. Quintios Cincinnatos. Iiſdẽ opibus obtinuere ut aduerſus Latinos, Volſcoſq;, qui coniũctis legionibus ad Satricum caſtra habebãt: nullo impediente omnibus iunioribus ſacramento adactis, tres exercitus ſcriberent: unum ad præſidium urbis, alterum, qui ſiqui alibi motus extitiſſent, ad ſubita bella mitti poſſet: tertium longe ualidiſſimum P. Valerius, & Lucius Aemilius ad Satricum duxere. ubi cum aciem inſtructam hoſtium loco æquo inueniſſent, extemplo pugnatum: & ut nondum ſatis claram uictoriam, ſic proſperæ ſpei pugnam imber ingentibus procellis fuſus diremit. Poſtero die iterata pugna: & aliquandiu æqua uirtute, fortunaq; latinæ maxime legiones longa ſocietate militiam romanam edoctæ reſtabant. Sed eques immiſſus ordines turbauit: turbatis ſigna peditum illata: quantumq; romana ſe inuexit acies, tantum hoſtes gradu demoti: & ut ſemel inclinauit pugna, iam intolerabilis romana uis erat. fuſi hoſtes cum Satricum, quod duobus millibus inde aberat, non caſtra peterent: ab equitatu maxime cæſi: caſtra capta, direptaq;. ab Satrico nocte, quæ prælio proxima fuit, fugæ ſimili agmine petunt Antium: & cum romanus exercitus propè ueſtigijs ſequeretur, plus tamen timor quàm ira celeritatis habuit. prius itaq; mœnia intrauere hoſtes, quàm Romanus extrema

nus extrema agminis carpere, aut morari poſſet. inde aliquot dies uaſtando agro abſumpti, nec Romanis ſatis inſtructis apparatu bellico ad mœnia aggrediendà, nec illis ad ſubeundum pugnæ caſum. Seditio tum inter Antiates, Latinoſq; coorta: cum Antiates uicti malis, ſubactiq; bello, in quo et nati erãt, et conſenuerant, deditionem ſpectarent: Latinos ex diutina pace noua defectio recentibus adhuc animis ferociores ad perſeuerandum in bello faceret. finis certaminis fuit, poſtquam utriſq; apparuit nihil per alteros ſtare quo minus iœpta perſequerentur. Latini profecti ab ſocietate pacis, ut rebantur, inhoneſtæ ſeſe uindicauerunt. Antiates incommodis arbitris ſalutariũ conſiliorum remotis, urbem agroſq; Romanis dedũnt. Ita & rabies Latinorum, quia nec Romanos bello lædere, nec Volſcos in armis retinere potuerant: eò erupit, ut Satricum urbem, quæ receptaculum primũ eis aduerſæ pugnæ fuerat, igni concremarent. nec aliud tectum eius ſuperfuit urbis, cum faces pariter ſacris, profaniſq; inijcerent: quàm matris Matutæ templum. inde eos nec ſua religio, nec uerecundia deûm arcuiſſe dicitur: ſed uox horrenda edita templo cum triſtibus minis, ni nefandos ignes procul delubris ammouiſſent. incenſos ea rabie impetus Thuſculum tulit, ob iram, quod deſerto communi concilio Latinorũ non in ſocietatem modo romanam, ſed etiam in ciuitatem ſe dediſſent. patentibus portis cum improuiſo incidiſſent, primo clamore oppidum præter arcem captum eſt. in arcem oppidani refugêre cum coniugibus, ac liberis: nuntioſq; Romam, qui certiorem de

ſuo caſu ſenatum facerent, miſere. Haud ſegnius q̄ fide populi Romani dignum fuit, exercitus Thuſculũ ductus. L. Quintius, et Seruius Sulpitius tribuni militum duxere. clauſas portas Thuſculi, Latinosq́; ſimul obſidentium atq; obſeſſorum animo hinc mœnia tueri uident, illinc arcem oppugnare, terrere unà, ac pauere. aduentus Romanorũ mutauerat utriuſq; partis animos: Thuſculanos ex ingenti metu in ſummam alacritatem, Latinos ex propè certa fiducia mox capiendæ arcis, quoniam oppido potirentur, in exiguam de ſe ipſis ſpem uerterat. Tollitur ex arce clamor ab Thuſculanis: excipitur aliquanto maior ab exercitu Romano. utrinq; urgentur Latini: nec impetus Thuſculanorum decurrentium ex ſuperiore loco ſuſtinẽt: nec Romanos ſubeuntes mœnia, molientesq́; obijces portarum arcere poſſunt. ſcalis prius mœnia capta: inde effracta clauſtra portarum. & cum anceps hoſtis & à fronte, & à tergo urgeret: nec ad pugnam ulla uis, nec ad fugam loci quicquam ſupereſſet: in medio cæſi ad unũ omnes. Recuperato ab hoſtibus Thuſculo exercitus Romam eſt reductus. Quanto magis proſperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erãt, tanto in urbe uis patrum in dies, miſeriæq; plebis creſcebant: cum eo ipſo, quod neceſſe erat ſolui, facultas ſoluendi impediretur. itaq; cum ex re iam nihil dari poſſet, fame & corpore iudicati, atq; addicti creditoribus ſatisfaciebant: pœnaq́; inuicem fidei ceſſerat. adeo ergo obnoxios ſummiſſerant animos non infimi ſolum, ſed principes etiam plebis, ut non modo ad tribunatum militum inter patricios petendum, qđ tan

ta uĩ ut liceret tetenderant : ſed ne ad plebeios qui-
dem magiſtratus capeſſendos, petendosq́; ulli uiro acri,
experientiq́; animus eſſet, : poſſeſſionemq́; honoris uſur
pati modo à plebe per paucos annos, recupaſſe in per
petuum patres uiderentur. Ne id nimis lætum parti al
teri eſſet, parua (ut plerũq; ſolet) rem ingentem moliũ
di cauſa interuenit. M. Fabij Ambuſti potentis uiri tũ
inter ſui corporis homines, tum etiam ad plebem, q̃d
haudquaquam inter id genus contemptor eius habeba
tur : filiæ duæ nuptæ, Ser. Sulpitio maior, minor C.
Licinio Stoloni erat, illuſtri quidẽ uiro, tamen plebeio:
eaq; ipſa affinitas haud ſpreta gratiam Fabio ad uul
gus quæſierat. Forte ita incidit, ut in Ser. Sulpitij tri-
buni militum domo ſorores Fabiæ cum inter ſe (ut fit)
ſermonibus tempus tererent: lictor Sulpitij, cum is de
foro ſe domum reciperet, forem (ut mos eſt) uirga per=
cuteret. cum ad id moris eius inſueta expauiſſet minor
Fabia, riſui ſorori fuit miranti ignorare id ſororem.
Cæterum is riſus ſtimulos paruis mobili rebus animo
muliẽbri ſubdidit. frequentia quoq; proſequẽtium, ro
gantiumq́; nunquid uellet? credo fortunatum matri-
monium ei ſororis uiſum : ſuiq; ipſam malo arbitrio,
quo à proximis quiſq; minime anteiri uult, pœni-
tuiſſe. confuſam eam ex recenti morſu animi cum pa-
ter forte uidiſſet, percunctatus ſatin ſaluæ? auerten-
tem cauſam doloris, quippe nec ſatis piam aduerſus ſo
rorem, nec admodum in uirum honorificam, elicuit
comiter ſciſcitando ut fateretur eam eſſe cauſam dolo-
ris, quod iuncta impari eſſet, nupta in domo, quam
nec honos, nec gratia intrare poſſet. conſolans inde fi

liam Ambuſtus bonum animum habere iuſſit: eoſdē propediem domi uiſuram honores, quos apud ſororē uiderat. Inde conſilia inire cum genero cœpit, adhibito L. Sextio ſtrenuo adoleſcente, & cuius ſpei nihil præter genus patricium deeſſet. Occaſio uidebatur rerum nouandarum propter ingentem uim æris alieni: cuius leuamen mali plebes, niſi ſuis in ſummo imperio locatis nullum ſperaret. accingendum ad eam cogitationem eſſe, conando agendoq; iam eò gradum feciſſe plebeios, unde ſi porrò annitantur, peruenire ad ſumma, & patribus æquari tam honore, quàm uirtute poſſent. In præſentia tribunos plebis fieri placuit: quo in magiſtratu ſibimetipſi uiam ad cæteros honores aperirent. creatiq; tribuni C. Licinius, & L. Sextius promulgauere leges omnes aduerſus opes patriciorum, & pro commodis plebis: unam de ære alieno, ut deducto eo de capite, qđ uſuris pernumeratum eſſet: id quod ſupereſſet, triennio æquis portionibus perſolueretur. alteram de modo agrorum, nequis plus quingenta iugera agri poſſideret. tertiam, ne tribunorum militum comitia fierent: conſulumq; utiq; alter ex plebe crearetur. cuncta ingentia, & quæ ſine certamine maximo obtineri non poſſent. Omnium igitur ſimul rerum, quarum immodica cupido inter mortales eſt: agri, pecuniæ, honorum diſcrimine propoſito, conterriti patres cum trepidaſſent: publicis, priuatisq; conſilijs nullo remedio alio præter expertam multis iam ante certaminibus interceſſionem inuento, collegas aduerſus tribunicias rogationes comparauerunt. qui ubi tribus ad ſuffragium ineundum citari à Licinio, Sex=

tioq́; uiderunt: ſtipati patrũ præſidijs nec recitari rogationes, nec ſolẽne quicquam aliud aſciſcendum plebi fieri paſſi ſunt. Iamq́; fruſtra ſæpe concilio aduocato cũ pro antiquatis rogationes eſſent, bene habet inquit Sextius: quandoquidem tantum interceſſionem pollere placet, iſto ipſo telo tutabimur plebẽ. agite dũ, comitia indicite patres tribunis militum creandis. faxo ne iuuet uox iſta uoto, qua nunc concinentes collegas noſtros tam læti auditis. Haud irritæ cecidere minæ: comitia præter ædilium, tribunorumq́; plebis nulla ſunt habita. Licinius, Sextiusq́; tribuni plebis refecti nullos curules magiſtratus creari paſſi ſunt. eaq́; magiſtratuum ſolitudo, & plebe reficiente duos tribunos, & his comitia tribunorum militum tollentibus per quinquennium urbem tenuit. Alia bella opportune quieuere. Veliterni coloni geſtientes otio, quod nullus exercitus Romanus eſſet, et agrum Romanum aliquoties incurſauere: & Thuſculum oppugnare adorti ſunt. eaq́; res Thuſculanis ueteribus ſocijs, nouis ciuibus opem orantibus uerecundia maxime nõ patres modo, ſed etiam plebem mouit. remittentibus tribunis plebis comitia per interregem ſunt habita: creatiq́; tribuni militum L. Furius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, Ser. Cornelius, A. & C. Valerij haudquaquã tam obedientem in delectu, quàm in comitijs plebem habuere: ingentiq́; contentione exercitu ſcripto profecti non ab Thuſculo modo ſubmouere hoſtem, ſed intra ſuamet ipſa mœnia cõpulere. obſidebãturq́; haud paulo ui maiore Velitræ, quàm Thuſculum obſeſſum fuerat: nec tamen ab eis, à quibus obſideri cœptæ

erant: expugnari potuere. ante noui creati ſunt tribu ni militum Q. Seruilius, C. Veturius, A. Manlius, M. Cornelius, Q. Quintius, M. Fabius. nihil ne ab his quidẽ tribunis ad Velitras memorabile factum. In maiore diſcrimine domi res uertebantur. nam præter Sextium, Liciniumq; latores legum iam octauum tribunos plebis refectos, Fabius quoq; tribunus militum Stolonis ſocer quarum legum author fuerat, earũ ſuaſorem ſe haud dubium ferebat. & cum octo ex collegio tribunorũ plebis primo interceſſores legum fuiſſent, quinq; ſoli erant: & (ut fermè ſolent, qui a ſuis deſciſcunt) capti, et ſtupentes animi uocibus alienis id modo, quod domi præceptum erat, interceſſioni ſuæ prætendebant: Velitris in exercitu plebis magnam partem abeſſe: in aduentum militum comitia differri debere: ut uniuerſa plebes de ſuis commodis ſuffragiũ ferret. Sextius, Liciniusq; cum parte collegarum, & uno ex tribunis militum Fabio, artifices iam tot annorum uſu tractandi animos plebis, primores patrũ productos interrogando de ſingulis, quæ ferebãtur ad populum: fatigabant. auderent'ne poſtulare, ut cum bina iugera agri plebi diuiderentur, ipſis plus quingenta iugera habere liceret? ut ſinguli propè trecentorum ciuium poſſiderent agros: plebeio homini uix ad tectum neceſſarium, aut locum ſepulturæ ſuus pateret ager? an placeret fœnore circumuentam plebẽ, ni potius, quàm ſortem creditum ſoluat, corpus in neruum, ac ſupplicia dare? & gregatim quotidie de foro addictos duci? & repleri uinctis nobiles domos? & ubicunq; patricius habitet, ibi carcerem priuatum

eſſe? Hæc indigna, miſerandaq́; auditu cum apud timentes ſibimetipſis maiore audientium indignatione quàm ſua increpuiſſent: atqui nec agros occupandi modum, nec fœnore trucidandi plebem alium patribus unquam fore affirmabant, niſi alterum ex plebe conſulem cuſtodem ſuæ libertatis plebs feciſſet. contēni iam tribunos plebis: quippe quæ poteſtas iam ſuam ipſam uim frangat intercedendo: non poſſe æquo iure agi, ubi imperium penès illos, penès ſe auxilium tantum ſit: niſi imperio communicato nunquam plebem in parte pari rei publicæ fore: nec eſſe q̄d quiſquam ſatis putet, ſi plebeiorum ratio comitijs conſularibus habeatur: niſi alterum conſulem utique ex plebe fieri neceſſe ſit, neminem fore. an iam memoria exiſſe cum tribunos militum idcirco potius, quàm conſules creari placuiſſet, ut & plebeijs pateret ſummus honos: IIII. & XL. annis neminem ex plebe tribunum militum creatum eſſe? qui crederent duobus ne in locis ſua uoluntate impartituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare ſoliti ſint? & ad conſulatum uiam fieri paſſuros, qui tribunatum ſeptum tandiu habuerint? lege obtinendum eſſe, quod comitijs per gratiam nequeat: & ſeponendum extra certamen alterum conſulatum, ad quem plebi ſit aditus: quoniam in certamine relictus præmium ſemper potentioris futurus ſit. nec iam poſſe dici id, quod iam antea iactare ſoliti ſint: non eſſe in plebeijs idoneos uiros ad curules magiſtratus. nunquid enim ſocordius, aut ſegnius reſpublica adminiſtrari poteſt, poſt P. Licinij Calui tribunatum, qui pri

mus ex plebe creatus ſit: quàm per eos annos geſta ſit, quibus præter patricios nemo tribunus militum fuerit? quin contra patricios aliquot damnatos poſt tribunatum, neminem plebeium. quæſtores quoque, ſicut tribunos militum, paucis ante annis ex plebe cœptos creari: nec ullius eorum populum Romanum pœnituiſſe. conſulatum ſupereſſe plebeijs: eam eſſe arcem libertatis, id columẽ: ſi eò peruentum ſit, tum populũ Romanum uere exactos ex urbe Reges, & ſtabilem libertatem ſuam exiſtimaturum. quippe ex illa die in plebem uentura omnia, quibus patricij excellant: imperium, atq; honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipſis fruenda, maiora liberis relinquenda. Huius generis orationes ubi accipi uidere: nouam rogationem promulgant, ut pro duumuiris ſacris faciundis decemuiri creentur: ita ut pars ex plebe, pars ex patribus fiat: omniumq; earum rogationum comitia in aduentum eius exercitus differunt, qui Velitras obſidebat. Prius circumactus eſt annus, quàm à Velitris reducerentur legiones. ita ſuſpenſa de legibus res ad nouos tribunos militum dilata. nam plebis tribunos eoſdem duos utiq;, quia legum latores erant, plebes reficiebat. tribuni militum creati T. Quintius, Ser. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L. Papyrius, L. Veturius. Principio ſtatim anni ad ultimam dimicationem de legibus uentum: & cum tribus uocarentur: nec interceſſio collegarum latoribus obſtaret: trepidi patres ad duo ultima auxilia, ſummum imperium, ſummumq; ad ciuem decurrunt. dictatorem dici placet. dicitur M. Furius Camillus: qui

magiſtrũ equitum L. Aemiliũ cooptat. Legum quoq; latores aduerſus tantum apparatum aduerſariorũ & ipſi cauſam plebis ingentibus animis armant: conci-lioq; plebis indicto tribus ad ſuffragium uocant. cum dictator ſtipatus agmine patriciorum plenus iræ, mi-narumq; conſediſſet: atq; ageretur res ſolito primum certamine inter ſe tribunorum plebis ferentium le-gem, intercedentiumq;: & quanto iure potentior inter ceſſio erat, tantum uinceretur fauore legum ipſarum, la torumq;: & uti rogaſſent primæ tribus dicerent. Tũ Camillus, quandoquidem inquit quirites iam uos tri bunicia libido, non poteſtas regit: & intercſſionem ſe ceſſione quondam plebis partam uobis eadem ui facitis irritam, qua peperiſtis: non reip. magis uniuerſæ, q̃ ueſtra cauſa dictator intercæſſioni adero: euerſumq; ueſtrum auxilium ĩperio tutabor. itaq; ſi C. Licinius, & L. Sextius intercæſſioni collegarum cedunt, nihil patricium magiſtratum inſeram concilio plebis: ſi ad uerſus intercæſſionem tanquam captæ ciuitati leges im ponere tendent, uim tribuniciã à ſe ipſa diſſolui non patiar. Aduerſus ea cum contemptim tribuni plebis rẽ nihilo ſegnius peragerent: tum percitus ira Camil-lus lictores, qui de medio plebem emouerent, miſit: et addidit minas ſi pergerent, ſacramento omnes iunio-res adacturum, exercitumq; extemplo ex urbe edu-cturum. Terrorem ingentem ĩcuſſerat plebi: ducibus plebis accendit magis certamine animos, quàm minu-it. ſed re neutrò inclinata magiſtratu ſe abdicauit: ſeu quia uitio creatus erat, ut ſcripſere quidam: ſeu quia tribuni plebis tulerunt ad plebem, idq; plebs ſciuit, ut

ſi M. Furius pro dictatore quid egiſſet, quingentum millium æris ei multa eſſent. Sed auſpicijs magis, quàm noui exempli rogatione deterritum ut potius credam, cum ipſius uiri facit ingenium: tum quod ei ſuffectus eſt extemplo P. Manlius dictator: quem quid creari attinebat ad id certamen, quo M. Furius uictus eſſet? & quod eundem M. Furium dictatorem inſequens annus habuit, haud ſine pudore certe fractum priore anno in ſe imperium repetiturum: ſimul quod eo tempore, quo promulgatum de multa eius traditur, aut & huic rogationi, qua ſe in ordinem cogi uidebat, obſiſtere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, impedire: & quoad uſq; ad memoriam noſtram tribunicijs, conſularibusq; certatum uiribus eſt, dictaturæ ſemper altius faſtigium fuit. Inter priorem dictaturam abdicatam, nouamq; à Manlio initam ab tribunis uelut per interregnum concilio plebis habito, apparuit quæ ex promulgatis plebi, quæ latoribus gratiora eſſent. nam de fœnore, atq; agro rogationes iubebant: de plebeio conſulatu antiquabant. & perfecta utraq; res eſſet, ni tribuni ſe in omnia ſimul conſulere plebem dixiſſent. P. Manlius deinde dictator rem in cauſam plebis inclinauit, C. Licinio, qui tribunus militum fuerat, magiſtro equitũ de plebe dicto. Id ægre patres paſſos accipio: dictatorem propinqua cognatione Licinij ſe apud patres excuſare ſolitum, ſimul negantem magiſtri equitum maius quàm tribuni conſularis ĩperiũ eſſe. Licinius, Sextiusq;, cum tribunorum plebis creandorum indicta comitia eſſent: ita ſe gerere, ut negando iã ſibi uelle cõ

tinuari honorē acerrime accenderent ad id,qđ diſſi=
mulando petebant,plebē. nonum ſe annum iā uelut
in acie aduerſus optimates maximo priuatim pericu=
lo,nullo publico emolumento ſtare : conſenuiſſe iam ſe
cum & rogationes promulgatas, & uim omnem tri
buniciæ poteſtatis: primo interceſſione collegarum in le
ges ſuas pugnatum eſſe,deinde ablegatione iuuentutis
ad Veliternum bellū,poſtremo dictatoriū fulmen in ſe
intentatum. iā nec collegas,nec bellum,nec dictatorē ob
ſtare:q̄ppe qui ēt omen plebeio conſuli,magiſtro equi
tum ex plebe dicendo dederit. ſe ipſam plebem, & cō
moda morari ſua. liberam urbē ac forum à credito-
ribus,liberos agros ab iniuſtis poſſeſſoribus extemplo,
ſi uelit,habere poſſe. quæ munera quando tandem ſa=
tis grato animo æſtimaturos, ſi inter accipiendas de
ſuis commodis rogationes ſpem honoris latoribus ea-
rum incidant? non eſſe modeſtiæ populi Romani id
poſtulare,ut ipſe fœnore leuetur: & in agrum iniu
ria poſſeſſum à potentibus inducatur: per quos ea cō
ſecutus ſit, ſenes tribunicios non ſine honore tantum,
ſed etiam ſine ſpe honoris relinquat. Proinde ipſi pri
mum ſtatuerent apud animos quid uellent: deinde co
mitijs tribunicijs declararent uoluntatem. ſi coniun-
ctim ferre ab ſe promulgatas rogationes uellent, eſſe
quod eoſdem reficerent tribunos plebis: perlaturos
enim quæ promulgauerint. ſin quod cuique priua-
tim opus ſit, id modo accipi uelint: opus eſſe nihil
inuidioſa continuatione honoris: nec ſe tribuna-
tum, nec illos ea, quæ promulgata ſint, habituros.
Aduerſus tam obſtinatam orationem tribunorum

cum præ indignitate rerum ſtupor, ſilentiumq; inde cæteros patrum defixiſſet: Ap. Claudius Craſſus nepos decemuiri dicitur odio magis iraq;, quàm ſpe ad diſſuadendum proceſſiſſe: & locutus in hanc ferè ſententiam eſſe. Neq; nouum, neq; iopinatum mihi ſit q̃rites, ſi quod unum familiæ noſtræ ſemper obiectum eſt ab ſeditioſis tribunis, id nunc ego quoq; audiam: Claudiæ genti iá inde ab initio nil antiquius in rep. patrum maieſtate fuiſſe: ſemper plebis commodis aduerſatos eſſe. quorum alterum neq; nego, neq; inficias eo nos, ex quo aſciti ſumus ſimul in ciuitatem, & patres, enixe operam dediſſe ut per nos aucta potius, q̃ imminuta maieſtas earum gentium, inter quas nos eſſe uoluiſtis, dici uere poſſet. illud alterum pro me, maioribusq; meis contendere auſim quirites (niſi quæ pro uniuerſa rep. fiant, ea plebi tanquam aliam incolenti urbem aduerſa quis putet) nihil nos neq; priuatos, neq; in magiſtratibus quod incommodũ plebi eſſet, ſcientes feciſſe: nec ullum factum, dictum'ue noſtrum contra utilitatem ueſtram, & ſi quædam contra uoluntatem fuerint, uere referri poſſe. An hoc, ſi claudiæ familiæ non ſim, nec ex patritio ſanguine ortus, ſed unus quiritium quilibet, qui modo me duobus ingenuis ortum, et uiuere in libera ciuitate ſciam: reticere poſſim? L. illum Sextium, & C. Licinium perpetuos (ſi dijs placet) tribunos tantum licentiæ nouem annis, quibus regnant, ſumpſiſſe, ut uobis negent poteſtatem liberam ſuffragij non in comitijs, non in legibus iubendis ſe permiſſuros eſſe? ſub conditione inquit nos reficietis decimum tribunos. quid eſt aliud dicere? quod petunt

alij, nos adeo faſtidimus, ut ſine mercede magna nõ accipiamus. ſed quæ tandem iſta merces eſt, qua uos ſemper tribunos plebis habeamus? ut rogationes inquit noſtras, ſeu placent, ſeu diſplicent, ſeu utiles, ſeu inutiles ſunt, omnes coniunctim accipiatis. Obſecro uos Tarquinij tribuni plebis, putate me ex media concione unum ciuem ſucclamare. bona uenia ueſtra liceat ex his rogationibus legere, quas ſalubres nobis cenſemus eſſe: antiquare alias. non inquit licebit tu de fœnore atq; agris quod ad uos omnes pertinet, iubeas: & hoc portenti non fiat in urbe Romana, uti L. Sextium, atq; hunc C. Licinium conſules, quod indignaris, quod abominaris, uideas. aut omnia accipe: aut nihil fero. ut ſiquis ei, quem urgeat fames, uenenũ ponat cum cibo: & aut abſtinere eo, quod uitale ſit, iubeat: aut mortiferum uitali admiſceat. Ergo ſi eſſet libera hæc ciuitas, non tibi frequentes ſucclamaſſent? abi hinc cum tribunatibus, ac rogationibus tuis. quid ſi tu non tuleris quod commodum eſt populo accipere, nemo erit qui ferat illud? Siquis patricius, ſi quis (quod illi uolunt inuidioſius eſſe) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero: quis ueſtrũ quirites ferret? nunquám ne uos res potius, quàm authores ſpectabitis? ſed omnia ſemper, quæ magiſtratus ille dicet, ſecundis auribus, quæ ab noſtrum aliquo dicentur, aduerſis accipietis? At hercule ſermo eſt minime ciuilis. Quid, rogatio qualis eſt, quam à uobis antiquatam indignantur? ſermoni quirites ſimillima. conſules inquit rogo ne uobis, quos uelitis, facere liceat. an aliter rogat, qui utiq; alterum ex plebe fieri

conſulem iubet? nec duos patricios creandi poteſtatem uobis permittit? Si hodie bella ſint, quale hetruſcum fuit, cum Porſena ianiculum inſedit: quale gallicum modo, cum præter capitolium, atq; arcem omnia hæc hoſtium erant: & conſulatum cum hoc M. Furio, & quolibet alio ex patribus L. ille Sextius peteret: poſſetis'ne ferre Sextium haud pro dubio conſulem eſſe, Camillum de repulſa dimicare? Hoccine eſt in commune honores uocare? ut duos plebeios fieri conſules liceat, duos patricios non liceat? & alterum ex plebe creari neceſſe ſit, utrunq; ex patribus præterire liceat? Quænam iſta ſocietas, quænam conſortio eſt? parum eſt ſi cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius uenis, niſi partem petendo totum traxeris? timeo inquit, ne ſi duos licebit creari patricios, neminem creetis plebeium. Quid eſt aliud dicere? quia indignos ueſtra uoluntate creaturi non eſtis, neceſſitatem uobis creandi quos non uultis, imponam. quid ſequitur, niſi ut ne beneficium quidem debeat populo, ſi cum duobus patricijs unus petierit plebeius: & lege ſe, non ſuffragio creatum dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo petant honores, quærunt: & ita maxima ſunt adepturi, ut nihil ne pro minimis quidem debeant: & occaſionibus potius, q̃ uirtute petere honores malunt. Eſt aliquis, qui ſe inſpici, qui æſtimari faſtidiat? qui certos ſibi uni honores inter dimicantes competitores æquum cenſeat eſſe? qui ſe arbitrio ueſtro eximat? q ueſtra neceſſaria ſuffragia pro uoluntarijs, & ſerua pro liberis faciat? omitto Licinium, Sextiumq;: quorum annos in perpetua poteſtate tanquam Regum in

capitolio numeratis: quis eſt hodie in ciuitate tam hu milis, cui non uia ad conſulatum facilior per iſtius le gis occaſionem, quàm nobis ac liberis noſtris fiat? ſi quidem nos ne cum uolueritis quidem creare inter- dum poteritis: iſtos etiam ſi nolueritis, neceſſe ſit. De indignitate ſatis dictum eſt: (etenim dignitas ad ho mines pertinet) quid de religóibus, atq; auſpicijs, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniu- ria eſt: loquar? auſpicijs hanc urbem conditam eſſe, auſpicijs bello ac pace, domi militiæq; omnia geri, qs eſt qui ignoret? penès quos igitur ſunt auſpicia more maiorum? nempe penès patres. nam plebeius quidem magiſtratus nullus auſpicato creatur: nobis adeo pro= pria ſunt auſpicia, ut non ſolum quos populus creat patricios magiſtratus, nõ aliter quàm auſpicato creet: ſed nos quoq; ipſi ſine ſuffragio populi auſpicato íter regem prodamus: & priuatim auſpicia habeamus, quæ iſti ne in magiſtratibus quidem habent. Quid igitur aliud quàm tollit ex ciuitate auſpicia, qui plebe ios conſules creando à patribus, q ſoli ea habere poſ= ſunt, aufert? Eludant nunc licet religiones. quid enim eſt ſi pulli non paſcentur? ſi ex cauea tardius exierint? ſi occinierit auis? parua ſunt hæc. ſed parua iſta non contemnendo maiores noſtri maximam hanc rem fe= cerunt. nunc nos tanquam iam nihil pace deorum opus ſit, omnes cærimonias polluimus. uulgo ergo põ tifices, augures, ſacrificuli Reges creentur: cuilibet api cem dialé, dum modo homo ſit, imponamus: trada= mus ancylia, penetralia, deos, deorumq; curam, qui- bus nefas eſt: non leges auſpicato ferantur: non magi

ſtratus creentur: nec centuriatis, nec curiatis comitijs patres authores fiant: Sex. & Licinius tanquã Romulus, ac Tatius in urbe Romana regnent: quia pecunias alienas, quia agros dono dant. tanta dulcedo eſt ex alienis fortunis prædandi: nec in mentem uenit altera lege ſolitudines uaſtas in agris fieri pellendo finibus dominos: altera fidem abrogari, cum qua omnis humana ſocietas tollitur. Omnium rerum cauſa uobis antiquandas cenſeo iſtas rogationes. quod faxitis, deos uelim fortunare. Oratio Ap. ad id modo ualuit, ut tempus rogationum iubendarum proferretur. Refecti decimum ijdem tribuni Sex. et Licinius de decemuiris ſacrorum ex parte de plebe creandis pertulere. creati quinque patrum, quinq; plebis: gradúq; eo iam uia facta ad conſulatum uidebatur. Hac uictoria contenta plebes ceſſit patribus, ut in præſentia conſulum mentione omiſſa tribuni militum crearẽtur. creati A. & M. Cornelij iterum, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius VI. Cum præter Velitrarum obſidionem, tardi magis rem exitus quàm dubij, quietæ externæ res Romanis eſſent: fama repens belli gallici allata perpulit ciuitatem ut M. Furius dictator quintum diceretur. is T. Quintium Penum magiſtrum equitum dixit. Bellatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen author eſt Claudius: inclytamq; in ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo prouocatus manus conſeruit, in conſpectu duorum exercituum cæſum torque ſpoliauit: tum pugnatam. Pluribus authoribus magis adducor ut credam decem haud minus poſt annos ea acta: hoc

autem anno

autem anno in albano agro cũ Gallis dictatore M. Furio ſigna collata. nec dubia, nec difficilis Romanis, quanq̃ ingentem Galli terrorem memoria priſtinæ cladis attulerant: uictoria fuit. multa millia barbarorũ in acie, multa captis caſtris cæſa. palati alij Apuliam maxime petentes, cum fuga ſe longinqua, tum qđ paſſim eos ſimul pauor terrorq; diſtulerant: ab hoſte ſeſe tutati ſunt. Dictatori cõſenſu patrũ, plebiſq; triũphus decretus. Vix dũ p̃functum eum bello atrocior domi ſeditio excepit: & p̃ ingentia certamina dictator, ſenatuſq; uictus, ut rogatiões tribuniciæ acci pentur: et comitia conſulũ aduerſa nobilitate habita: q̃bus L. Sex. de plebe primus COS. factus. Et in his q̃dẽ finis certaminũ fuit: q̃a patricij ſe authores futuros negabãt, propè ſeceſſionẽ plebis res, terribileſq; alias minas ciuiliũ certaminũ uenit. cum tñ p̃ dictatorem conditionibus ſedatæ diſcordiæ ſunt: conceſſumq; ab nobilitate plebi de conſule plebeio, à plebe nobilitati de prætore uno, q̃ ius in urbe diceret, ex patribus creãdo. Ita ab diutina ira tandẽ in concordiã redactis ordinibus, cũ dignam eam rem ſenatus cenſeret eẽ: meritoq; id, ſiq̃n unquã aliàs, deũ immortaliũ cã libenter facturos: fore ut ludi maximi fierent: & dies unus ad triduũ adijceretur. recuſantibus id munus ædilibus plebis, cõclamatum à patricijs eſt iuuenibus ſe id honoris deũ immortaliũ cauſa libenter acturos, ut ædiles fierẽt. quibus cum ab uniuerſis gratiæ actæ eſſent: factum ſenatus conſultum ut duos uiros ædiles ex patribus dictator populum rogaret: patres authores omnibus eius anni comitijs fierent.

DECADIS PRIMAE LI-
BER SEPTIMVS.

NNVS HIC ERIT INſignis noui hominis conſulatu, inſignis nouis duobus magiſtratibus, prætura, & curuli ædilitate. hos ſibi patricij quæſiuere honores pro conceſſo plebi altero conſulatu. Plebes conſulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: patres præturam Sp. Furio M. filio Camillo, ædilitatẽ Cn. Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ſuarũ gentium uiris gratia campeſtri ceperunt. L. Sextio collegæ ex patribus datus L. Aemilius Mamercus. Principio anni & de Gallis, quos primo palatos per Apuliam congregari iam fama erat: & de Hernicorum defectione agitata mentio. Cũ de induſtria omnia, nequid per plebeium conſulem ageretur, proferrentur: ſilentium omnium rerum, ac iuſtitio ſimile otiũ fuit: niſi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro conſule uno plebeio tres patricios magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tanquam conſules ſedentes nobilitas ſibi ſumpſiſſet: prætorem quidem etiam iura reddentem, & collegam conſulibus, atq; iiſdem auſpicijs creatum. Verecundia inde impoſita eſt ſenatui ex patribus iubendi ædiles curules creari. primo ut alternis annis ex plebe fierent, conuenerat: poſtea promiſcuũ fuit. Inde L. Genutio, & Q. Seruilio COSS. &

ab ſeditione, & à bello quietis rebus, ne quando à metu ac periculis uacarent, peſtilentia ingens orta. cenſorem, ædilem curulem, tres tribunos plebis mortuos ferunt: pro portione & ex multitudine alia multa funera fuiſſe. maximeq; eam peſtilentiam inſignẽ mors quàm matura, tam acerba M. Furij fecit. fuit enim uere uir unicus in omni fortuna, princeps pace belloq; prius quàm exulatum iret: clarior in exilio uel deſyderio ciuitatis, quæ capta abſentis implorauit opẽ: uel felicitate, qua reſtitutus in patriam ſecum patriã ipſam reſtituit. par deinde per quinq; & XXX. annos (tot enim poſtea uixit) titulo tantæ gloriæ fuit: dignuſq; habitus, quem ſecundum à Romulo conditorem urbis romanæ ferrent. Et hoc, & inſequenti anno T. Sulpitio Potito, C. Licinio Stolone COSS. peſtilentia fuit. eo nihil dignum memoria actum: niſi quod pacis deũ expoſcendæ cauſa tertio tum poſt cõditam urbem lectiſternium fuit. & cum uis morbi nec humanis conſilijs, nec ope diuina leuaretur: uictis ſuperſtitione animis ludi quoq; ſcenici, noua res bellicoſo populo (nam circi modo ſpectaculum fuerat) inter alia cœleſtis iræ placamina inſtituti dicuntur. Cæterum parua quoq; (ut fermè principia omnia) & ea ipſa peregrina res fuit. ſine carmine ullo, ſine imitandorum carminum actu ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos ſaltantes haud indecoros motus more Thuſco dabant. imitari deinde eos iuuentus ſimul inconditis inter ſe iocularia fundentes uerſibus cœpere: nec abſoni à uoce motus erant. Accepta itaq; res, ſæpiuſq; uſurpando excitata. uernaculis artificibus, quia hiſter

thuſco uerbo ludio uocabatur. nomen hiſtrionibus in ditum: qui non ſicut ante feſcennino uerſu ſimilem in compoſitum temere, ac rudem alternis iaciebant: ſed impletas modis ſatyras deſcripto iam ad tibicinẽ can= tu, motuq; congruenti peragebant. Liuius poſt aliquot annos, qui ab ſatyris auſus eſt primus argumento fa- bulam ſerere: idem (ſcilicet id quod omnes timuerãt) ſuorum carminum actor dicitur, cum ſæpius reuocatus uocẽ obtudiſſet: uenia petita puerũ ad canendũ ante ti bicinem cum ſtatuiſſet: canticum egiſſe aliquanto ma= gis uigente motu: quia nihil uocis uſus impediebat. in de ad manum cantari hiſtrionibus cœptum: deuer- biáq; tantum ipſorum uoci relicta. Poſtquam lege hac fabularum ab riſu, ac ſoluto ioco res auocabatur: & ludus in artem paulatim uerterat: iuuentus hiſtrio= nibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe more anti quo ridicula ĩtexta uerſibus iactitare cœpit. quæ exor dia poſtea appellata, conſertáq; fabellis potiſſimum at tellanis ſunt. quod genus ludorum ab Oſcis acceptum tenuit iuuentus: nec ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt. eo inſtitutum manet, ut authores attellanarum nec tri bu moueantur: & ſtipendia tanquam expertes artis ludicræ faciant. Inter aliarum parua principia rerũ ludorum quoq; prima origo ponenda uiſa eſt: ut appa reret quàm ab ſano initio res in hanc uix opulentis re gnis tolerabilem inſaniam uenerit. nec tamen ludorũ primum initium procurandis religionibus datum aut religione animos, aut corpora morbis leuauit. quinẽt cum medios forte ludos circus Tyberi ſuperfuſo irriga tus impediſſet: id uero uelut auerſis iam dijs, aſpernan

tibusq́; placamina iræ terrorem ingentem fecit. Itaq; C. Genutio, L. Aemilio Mamerco ſecundum conſulibus, cum piaculorum magis conquiſitio animos, q̃ corpora morbi afficerent: repetitum ex ſeniorum memoria dicitur peſtilentiam quondam clauo ab dictatore fixo ſedatam. Eaq; religione adductus ſenatus dictatorem claui figendi cauſa dici iuſſit. dictus L. Mãlius Imperioſus L. Pinarium magiſtrum equitum dixit. Lex uetuſta eſt priſcis literis, uerbisq́; ſcripta: ut qui prætor maximus ſit, idibus ſeptembribus clauum pangat. fixus fuit dextro lateri ædis Iouis optimi maximi ea parte, qua Mineruæ templũ eſt. cum clauum, quia raræ per ea tempora literæ erant: notã numeri annorum fuiſſe ferunt: eoq; Mineruæ templo dicatam legẽ, quia numerus Mineruæ inuentum ſit. Volſcinijs quoq; clauos indices numeri annorũ fixos in templo Nortiæ hetruſcæ deæ comparere diligens taliũ monimentorũ author Cintius affirmat. M. Horatius conſul ex lege templum Iouis optimi maximi dedicauit anno poſt reges exactos. à conſulibus poſtea ad dictatores, quia maius imperium erat: ſolẽne claui figendi tranſlatum eſt. Intermiſſo deinde more digna etiam per ſe uiſa eſt res, propter quam dictator crearetur. qua de cauſa creatus L. Manlius, perinde ac rei gerendæ, ac non ſoluendæ religionis gratia creatus eſſet, bellum Hernicum affectans delectu acerbo iuuentutem agitauit, tandemq́; omnibus in eum tribunis plebis coortis, ſeu ui, ſeu uerecundia uictus dictatura abijt. neque eo minus principio inſequẽtis anni Q. Seruilio Hala, L. Genutio COSS. dies Manlio dicitur à M. Pom

ponio tribuno plebis. acerbitas in delectu non damnò modo ciuium, ſed etiam laceratione corporum lata, partim uirgis cæſis, qui ad nomina non reſpondiſſent: partim in uincula ductis, inuiſa erat. & ante omnia inuiſum ipſum ingenium atrox, cognomenq́; Imperioſi graue liberæ ciuitati ab oſtentatione ſæuitiæ aſcitũ: quam non magis in alienis, quàm in proximis, ac in ſanguine ipſo ſuo exerceret. criminiq; ei tribunus inter cætera dabat, quod filium iuuenem nullius probrĩ compertum extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congreſſu æqualium prohibitum in opus ſeruile, propè in carcerem, atque in ergaſtulum dederit: ubi ſummo loco natus dictatorius iuuenis quotidiana miſeria diſceret uere imperioſo patre ſe natum eſſe. at quam ob noxam? quia infacundior ſit, & lingua impromptus. quod naturæ damnum utrum nutriendum patri, ſi quicquam in eo humani eſſet, an caſtigandum, ac uexatione inſigne faciendum fuiſſe? ne mutas quidem beſtias minus alere, ac fouere, ſi quid ex progenie ſua parum proſperum ſit. at hercule L. Manlium malum malo augere filij: & tarditatem ingenij inſuper premere: & ſiquid in eo exiguum naturalis uigoris ſit, id extinguere uita agreſti, & ruſtico cultu inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationibus, quàm ipſius iuuenis irritatus eſt animus. quin contra ſe quoque parenti cauſam inuidiæ, atq; criminũ eſſe ægre paſſus, ut omnes dij, hominesq́; ſcirent ſe parenti opem latam, quàm inimicis eius malle: capit conſilium rudis quidem, atq; agreſtis animi, & quanquam non ciuilis exempli, tamen

pietate laudabile. Inſcientibus cunctis cultro ſuainctus mane in urbem, atq; à porta domum confeſtim ad M. Pomponium tribunũ pergit: ianitori opus eſſe ſibi domino eius conuento extemplo ait: nunciaret T. Manlium Lucij filium eſſe. mox introductus (Etenim percitum ira in patrem ſpes erat aut criminis aliquid noui, aut conſilij ad rem agendam deferre) ſalute accepta, redditaq;, eſſe ait quæ cum eo agere arbitris remotis uelit. procul inde omnibus abire iuſſis cultrum ſtringit: & ſuper lectum ſtans ferro intento, niſi in quæ ipſe concepiſſet uerba iuraret, ſe patris eius accuſandi cauſa concilium plebis nunquam habiturum: ſe eum extemplo transfixurum minatur. pauidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, ſe ſolum inermem illum prævalidum iuuenem, &, quod haud minus timẽdum erat, ſtolide ferocem uiribus ſuis cerneret) adiurat in quæ adactus eſt uerba: & præ ſe deinde tulit ea ui ſubactum ſe incepto deſtitiſſe: nec perinde ut maluiſſet plebes, ſibi ſuffragij ferendi de tam crudeli, & ſuperbo reo poteſtatem fieri: ita ægre habuit filium id pro parente auſum: eoq; id laudabilius erat, quod animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auertiſſet. Itaq; non patri modo remiſſa cauſæ dictio eſt: ſed ipſi etiam adoleſcenti ea res honori fuit. & cum eo anno primum placuiſſet tribunos militum ad legiones ſuffragio fieri (nã & antea ſicut nũc, quos ruffulos uocant, imperatores ipſi faciebant) ſecũdum in ſex locis tenuit, nullis domi militiæq; ad conciliandum gratiam meritis: ut qui rure, et procul cœ-

tu hominum iuuentam egiſſet. Eodem anno ſeu motu terræ, ſeu qua ui alia forum medium fermè ſpecu uaſto collapſum in immenſam altitudinem dicitur: neque eam uoraginem coniectu terræ, cum pro ſe quisq; gereret, expleri potuiſſe prius, quàm deû monitu quæri cœptum quo plurimum populus Romanus poſſet. id enim illi loco dicandum uates canebant, ſi remp. romanam perpetuam eſſe uellent. tum M. Curtium iuuenem bello egregium caſtigaſſe ferunt dubitantes an ullum magis romanum bonum, quàm arma, uirtuſq; eſſet: Silentio facto templa deorum immortaliû, quæ foro imminent, capitoliumq; intuentem, & manus nunc in cœlum, nunc in patentes terræ hiatus ad deos manes porrigentem ſe deuouiſſe: equo deinde quàm poterat maxime exornato inſidentem armatum ſe in ſpecum immiſiſſe: donaq; ac fruges ſup eum à multitudine uirorum, ac mulierum congeſtas: lacumq; Curtium non ab antiquo illo T. Tatij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum. cura nô deeſſet, ſiqua ad uerum uia inquirentem ferret. nunc famæ rerum ſtandum eſt, ubi certam derogat uetuſtas fidem. et lacus nomen ab hac recentiore inſignis fabula eſt. poſt tanti prodigij procurationem eodem anno de Hernicis conſultus ſenatus cum fœciales ad res repetendas nequicquam miſiſſet: primo quoq; die ferendum ad populum de bello indicendo Hernicas cenſuit: populusq; id bellum frequens iuſſit. L. Genutio conſuli ea prouincia ſorte euenit. In expectatione ciuitas erat: quod primus ille de plebe conſul bellum ſuis auſpicijs geſturus eſſet: perinde ut eueniret res, ita communicatos ho

nores proſpere, aut ſecus conſulto habitura. Forte ita tulit caſus, ut Genutius ad hoſtes magno conatu profectus in inſidias præcipitaretur: legionibus nec opinato pauore fuſis conſul circumuentus ab inſcijs quem iter feciſſent, occideretur. Quod ubi eſt Romam nunciatū, nequaquam tantum publica calamitate mœſti patres, quantum feroces infelici conſulis plebeij ductu fremūt omnibus locis: irent, crearent conſules ex plebe: trans ferrent auſpicia, quò nefas eſſet. potuiſſe patres plebiſcito pelli honoribus ſuis: num etiam in deos immortales inauſpicatam legem ualuiſſe? uindicaſſe ipſos ſuū numē, ſua auſpicia: quæ ut primum contacta ſint ab eo, à quo nec ius, nec fas fuerit: deletum cū duce exercitum documento fuiſſe ne deinde turbato gentium iure comitia haberentur. His uocibus curia, & forum perſonat. Ap. Claudium, quia diſſuaſerat legem, maiore nunc authoritate euentum reprehenſi ab ſe conſilij incuſantem, dictatorem conſenſu patriciorum Seruilius conſul dicit: delectusq́;, & iuſtitium indictū. Prius quàm dictator, legionesq́; nouæ in Hernicos uenirent, ductu C. Sulpitij legati res per occaſionem geſta egregie eſt. In Hernicos morte conſulis contemptim ad caſtra romana cum haud dubia expugnandi ſpe ſuccedentes hortante legato, & plenis iræ, atq; indignitatis militum animis eruptio eſt facta. multum ab ſpe adeundi ualli res Hernicis abfuit: adeo turbatis inde ordinibus abſceſſere. Dictatoris deinde aduētu nouus ueteri exercitus iungitur: & copiæ duplicantur. et pro concione dictator laudibus legati, militumq́;, quorum uirtute caſtra defenſa erant: ſimul audiētibus laudes

meritas tollit animos: ſimul cæteros ad æmulãdas uirtutes acuit. Neq; ſegnius ad hoſtes bellum apparatur: qui & parti ante decoris memores, neque ignari auctarum uirium hoſtis, ſuas quoq; uires augent. omne hernicum nomen, omnis militaris ætas excitur. quadragenariæ octo cohortes, lecta robora uirorum ſcribuntur. hunc eximium florem iuuẽtutis eo etiam, q̃d ut duplex acciperent ſtipẽdium decreuerant, ſpei animorumq; impleuere. immunes quoq; operum militarium erant: ut in unum pugnæ laborem reſeruati plus ſibi, quàm pro uirili parte annitendum ſcirent. extra ordinem etiam in acie locati: quo conſpectior uirtus eſſet. Duum millium planicies caſtra romana ab Hernicis dirimebat. ibi pari fermè utrinque ſpatio in medio pugnatum ẽ. primo ſtetit ambigua ſpe pugna, nequicquam ſæpe conatis equitibus romanis ĩpetu turbare hoſtium aciẽ. poſtquãm equeſtris pugna effectu, quàm conatibus uanior erat: conſulto prius dictatore equites permiſſu deinde eius, relictis equis clamore prouolant ante ſigna: & nouam integrant pugnam. neq; ſuſtineri poterãt: ni extraordinarie cohortes pari corporũ, animorumq; robore ſe obieciſſent. Tunc inter primores duorum populorum res geritur. quicquid hinc, aut illinc communis mars bello aufert, multiplex quàm pro numero damnum eſt: uulgus aliud armatorum uelut delegata primoribus pugna euentum ſuũ in uirtute aliena ponit. multi utriq; cadunt: plures uulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes quid deinde reſtaret quærendo, ſi neq; ex equis pepuliſſent hoſtem; neq; pedites

quicquam momenti facerent: quam tertiam expectarent pugnam? quid ante ſigna feroces proſiluiſſent? & alieno pugnarent loco? His inter ſe uocibus concitati clamore renouato inferunt pedem: et primũ gradu mouerunt hoſtem, deinde pepulerunt: poſtremo iá haud dubie auertunt. neq; tam uires pares quæ ſupauerit res, facile dictu eſt: niſi quod perpetua fortuna utriusq; populi & extollere animos, & minuere potuit. Vſq; ad caſtra fugientes Hernicos Romanus ſequitur: caſtrorum oppugnatione, quia ſerum erat diei, abſtinuere. diu non plitatum tenuerat dictatorem ne ante meridiem ſignum dare poſſet: eo in noctem tractũ erat certamen. Poſtera die deſerta fuga caſtra Hernicorum: & ſaucij relicti quidam inuenti: agmenq; fugientium ab ſignis, cum præter mœnia eorum infrequentia ſigna conſpecta eſſent: fuſum, ac p agros trepida fuga palatum eſt. nec Romanis incruenta uictoria fuit: quarta pars militum amiſſa: et, ubi haud minus iacturæ fuit, aliquot equites Romani cecidere. Inſequenti anno cum L. Sulpitius, et C. Licinius Caluus conſules in Hernicos exercitũ duxiſſent: neq; inuẽtis in agro hoſtibus Ferentinum urbem eorũ ui cepiſſent: reuertentibus inde eis Tyburtes portas clauſere. ea ultima fuit cauſa cum multæ ante querimoniæ ultro, citroq; iactatæ eſſent, cur per fœciales rebus repetitis bellum Tyburti populo indiceretur. Dictatorẽ T. Quintium Penum eo anno fuiſſe ſatis conſtat, et magiſtrum equitum Sergium Cornelium Maluginenſem. Macer Licinius comitiorum habendorum cauſa & ab Licinio conſule dictum ſcribit: quia collegæ co-

initia bello præferre feſtinante ut continuaret conſulatum, obuiam eundum prauæ cupiditati fuerit. Quæſita ea propriæ familiæ laus leuiorem authorem Licinium facit. cum mentionem eius rei in uetuſtioribus annalibus nullam inueniam: magis ut belli gallici cauſa dictatorem creatum arbitrer, iclinat animus. eo certe anno Galli ad tertium lapidem Falaria uia trans pontem Anienis caſtra habuere. Dictator cum tumultus gallici cauſa iuſtitium edixiſſet: omnes iuniores ſacramento adegit: ingentiq; exercitu ab urbe profectus in citeriore ripa Anienis caſtra poſuit. Pōs i medio erat. neutris erumpentibus, ne timoris indiciū eſſet, prælia de occupando ponte crebra erant: nec qui potirentur, incertis uiribus ſatis diſcerni poterat. tū exīmia corporis magnitudine in uacuum pontem Gallus proceſſit: & quantum maxima uoce potuit, quē nunc inquit Roma fortiſſimum uirum habet, procedat agedum ad pugnam: ut noſter duorum euentus oſtendat utra gens bello ſit melior. Diu īter primores iuuenum Romanorum ſilentiū fuit: cum & abnuere certamen uererentur: & præcipuam ſortem periculi petere nollent. tum T. Manlius L. filius, qui patrem a uexatione tribunicia uindicauerat: ex ſtatione ad dictatorem pergit. iniuſſu tuo inquit imperator extra ordinem nunquam pugnauerim: non ſi certam uictoriam uideam. ſi tu permittis, uolo ego illi belluæ oſtendere, quando adeo ferox præſultat hoſtium ſignis: me ex ea familia ortum, quæ Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit. Tum dictator macte uirtute iqt, hac pietate in patrem, patriamq; T. Manli eſto: perge, &

nomen romanum inuictum iuuantibus dijs præſta· Armant inde iuuenem æquales : pedeſtre ſcutum ca pit: hiſpano cingitur gladio, ad propiorem habili pũgnam. armatum, adornatumq́; aduerſus Gallum ſto lide lætum, & (quoniam id quoq; memoria dignum antiquis uiſum eſt) linguam etiam ab irriſu exerentem producunt. Recipiunt inde ſe ad ſtationem : & duo in medio armati ſpectaculi magis more, quàm lege belli deſtituuntur, nequaquam uiſu ac ſpecie æſtiman tibus pares. corpus alteri magnitudine eximium, uer ſicolori ueſte, pictisq́; et auro cælatis refulgens armis. media in altero militaris ſtatura: modicaq́; in armis habilibus magis quàm decoris ſpecies : non cantus, nõ exultatio, armorumq́; agitatio uana, ſed pectus animoſum, iræq́; tacitæ plenum omnem ferociã in diſcrimen ipſum certaminis diſtulerat. Vbi conſtitere inter duas acies tot circa mortalium animis ſpe metuq; pen dentibus: Gallus uelut moles ſuperne imminens proiecto læua ſcuto in aduenientis arma hoſtis uanum cæ ſim cum ingenti ſonitu enſem deiecit. Romanus mucro ne ſurrecto cum ſcuto ſcutum imum perculiſſet : totoq́; corpore interior periculo uulneris factus iſinuaſ ſet ſe inter corpus, armaq́;: uno alteroq́; ſubinde ictu uentrem, atq; inguina hauſit : & in ſpatium ingens ruentem porrexit hoſtem. iacentis ide corpus ab omni alia uexatione intactum uno torque ſpoliauit: quem reſperſum cruore collo circundedit ſuo. Defixerat pa uor cum admiratione Gallos. Romani alacres ab ſtatione obuiam militi ſuo progreſſi laudantes, gratulan tesq́; ad dictatorem perducunt. inter carminum pro-

pe'modum incondita quædam militariter ioculantes Torquati cognomen auditum: celebratum deinde po ſteris etiam, familiæq; honori fuit. dictator coronam auream addidit donum: mirisq; pro concione eã pu gnam laudibus tulit. Et hercule tanti ea ad uniuerſi belli euentum momenti dimicatio fuit, ut Gallorum exercitus proxima nocte relictis trepide caſtris in ty burtem agrum, atque inde ſocietate belli facta, commeatuq; benigne ab Tyburtibus adiutus mox in Cãpaniam tranſierit. Ea fuit cauſa cur proximo anno C. Petilius Balbus COS. cum collegæ eius M. Fabio Ambuſto Hernica prouincia eueniſſet: aduerſus Tyburtes iuſſu populi exercitum duceret. ad quorum auxilium cum Galli ex Campania rediſſent: fœde populationes in lauicano, Thuſculanoq;, & albano agro haud dubie Tyburtibus ducibus ſunt factæ. Et cum aduerſus tyburtem hoſtem duce COS. contenta reſpublica eſſet: Gallicus tumultus dictatorem creari coëgit. creatus Q. Seruilius Hala T. Quintium ma giſtrum equitum dixit: & ex authoritate patrum, ſi proſpere id bellum eueniſſet, ludos magnos uouit. Dictator ad continendos proprio bello Tyburtes, conſulari exercitu iuſſo manere, omnes iuniores nullo de trectante militiã ſacramento adegit. Pugnatum haud procul porta collina eſt totius uiribus urbis in conſpectu parentum, coniugumq;, ac liberorum: quæ magna etiam abſentibus hortamenta animi, tum ſubiecta oculis ſimul uerecundia, miſericordiaq; militem accendebant. Magna utrinq; edita cæde, auertitur tan dem acies Gallorum: fuga Tybur ſicut arcem belli

gallici petunt. palati à COS. Petilio haud procul Tybure excepti, egreſſis ad opem ferendam Tyburtibus ſimul cum his intra portas compelluntur. Egregie tum ab dictatore, tum ab COS. res geſta eſt. Et COS. alter Fabius prælijs primum paruis, poſtremo una inſigni pugna cum hoſtes totis adorti copijs eſſent, Hernicos deuincit. Dictator COSS. in ſenatu, & apud populum magnifice collaudatis, & ſuarum quoque rerum illis remiſſo honore, dictatura ſe abdicauit. Petilius de Gallis, Tyburtibusq; geminum triumphum egit. Fabio ſatis uiſum, ut ouans urbem iniret. Irridere Petilij triumphum Tyburtes: ubi enim eum ſecum acie conflixiſſe? ſpeculatores paucos fugæ, trepidationisq; Gallorum extra portas egreſſos, poſtquam in ſe quoque fieri impetum uiderint, & ſine diſcrimine obuios cædi: recepiſſe ſe in urbem. eam rem triumpho dignam uiſam Romanis. ne nimis mirum, magnumq; cenſerent. tumultum exciere in hoſtium portis, maiorem ipſos trepidationem ante mœnia ſua uiſuros. Itaq; inſequenti anno M. Pompilio Lenate, Cn. Manlio COSS. primo ſilentio noctis ab Tybure agmine infeſto profecti ad urbem Romam uenerunt. terrorē repente ex ſomno excitatis ſubita res, & nocturnus pauor præbuit, ad hoc multorum inſcitia qui, aut unde hoſtes adueniſſent. conclamatum tamen celeriter ad arma eſt: & portæ ſtationibus, muriq; præſidijs firmati. & ubi prima lux mediocrem multitudinem ante mœnia, neque alium quàm Tyburtem hoſtem oſtendit: duabus portis egreſſi COSS. utrinque aciem

ſubeuntium iam muros aggrediuntur. apparuitq́; oc caſióe magis, quàm uirtute fretos ueniſſe: adeo uix primum impetum Romanorum ſuſtinuere. quin etiam bono fuiſſe Romanis aduentum eorum conſtabat: orientem'q; iam ſeditionem inter patres, & plebem metu tã propinqui belli compreſſam. Alius aduentus hoſtium fuit proximo bello agris, quàm urbi terribilior. populabundi Tarquinienſes fines romanos maxime quam ex parte Hetruriam adiacent, peragrauere: rebuśq; nequicquam repetitis, noui conſules C. Fabius, & C. Plautius iuſſu populi bellũ indixere: Fabioq́; ea prouincia, Plautio Hernici euenere. gallici quoq; belli fama increbreſcebat: ſed inter multos terrores ſolatio fuit pax Latinis petentibus data, & magna uis militum ab iis ex fœdere uetuſto, quod multis intermiſerant annis, accepta. quo præſidio cum fulta res romana eſſet: leuius fuit, quod Gallos mox Præneſte ueniſſe, atq; inde circa Pedum conſediſſe auditum eſt. Dictatorem dici C. Sulpitium placuit. conſul ad id acci tus C. Plautius dixit. magiſter equitum dictatori additus M. Valerius. Hi robora militum ex duobus conſularibus exercitibus electa aduerſus Gallos duxerũt. Lentius id aliquantum bellum, quàm parti utriq; placebat, fuit: cum primo Galli tantum auidi certaminis fuiſſent: deinde Romanus miles ruendo in arma, ac dimicationem aliquantum gallicam ferociã uinceret. dictatori neutiq; placebat, quando nulla cogeret res, fortunæ ſe committere aduerſus hoſtem: quem tempus deteriorem in dies, & locus alienus faceret, ſine præparato commeatu, ſine firmo munimento morantem:

ad hoc iis

ad hoc ijs animis, corporibusq́;, quorum omnis in impetu uis eſſet: parua eadem langueſceret mora. His conſilijs dictator bellum trahebat: grauemq; edixerat pœnam, ſiquis iniuſſus in hoſtem pugnaſſet. milites ægre id patientes primo in ſtationibus, uigilijsq́; inter ſe dictatorem ſermonibus carpere: interdum patres communiter icrepare, quod non iuſſiſſent per COSS. geri bellum. electum eſſe eximium imperatorē, unicum ducem: qui nihil agenti ſibi de cœlo deuolaturā in ſinum uictoriam cenſeat. eadem deinde hæc inter diu propalàm, ac ferociora his iactare: ſe iniuſſu imperatoris aut dimicaturos, aut agmine Romam ituros: immiſceriq́; militibus centuriones: nec in circulis modo fremere, ſed iam in principijs, ac prætorio in unū ſermones confundi: atq; in concionis magnitudinem creſcere turba: & uociferari ex omnibus locis ut extemplo ad dictatorem iretur: uerba pro exercitu faceret Ser. Tullius, ut uirtute eius dignum eſſet. Septimum primum pilum iam Tullius ducebat: neq; erat in exercitu, qui quidem pedeſtria ſtipendia feciſſet, uir factis nobilior. is præcedens militum agmen ad tribunal pergit. mirantiq́; Sulpitio non turbam magis quàm turbæ principem Tullium imperijs obedientiſſimum militem, Scilicet dictator inquit condemnatum ſe uniuerſus exercitus à te ignauiæ ratus, & propè ignominiæ cauſa deſtitutum ſine armis, orauit me ut ſuam cauſam apud te agerem. Equidem ſicubi loco ceſſum, ſi terga data hoſti, ſi ſigna fœde amiſſa obijci nobis poſſent: tamen hoc à te impetrari æquum cenſerem: ut nos uirtute culpam noſtram corrigere, &

abolere flagitij memoriam noua gloria patereris. etiã ad Alliam fuſæ legiones eandem, quam per pauorem amiſerant, patriam profectæ poſtea ab Veijs uirtute recuperauere. nobis deûm benignitate, felicitate tua, populiq; Romani & res, & gloria eſt integra: quã quam de gloria uix dicere auſim: ſi nos et hoſtes haud ſecus q̃ fœminas abditos intra uallum omnibus contu melijs eludunt: & tu imperator noſter, quod ægrius patimur, exercitum tuum ſine animis, ſine armis, ſine manibus iudicas eſſe: & prius q̃ expertus nos eſſes, de nobis ita deſperaſti, ut te mancorum ac debilium du cem iudicares eſſe. quid enim aliud eſſe cauſæ credamus? cur ueteranus dux, fortiſſimus bello compreſſis, quod aiunt, manibus ſedes? utcunque enim ſe habeat res, te de noſtra uirtute dubitaſſe uideri, quàm nos de tua uerius eſt. Sin autem non tuũ iſtuc, ſed publicũ eſt conſilium: & conſenſus aliquis patrum, non gal licum bellum nos ab urbe, à penatibus noſtris ablegatos tenet: quæſo ut quæ dicam, non à militibus imperatori dicta cenſeas: ſed à plebe patribus: quæ ſicut uos ueſtra habeatis conſilia, ſic ſe ſua habiturã dicat. Quis tandem ſuccenſeat milites nos eſſe, non ſeruos ueſtros? ad bellum, non in exilium miſſos? Si quis det ſignum, in aciem educat, ut uiris ac Romanis dignum ſit pugnaturos: ſi nihil armis opus ſit, otiũ Romæ potius q̃ in caſtris acturos. hæc dicta ſint patribus. Te imperator milites tui oramus ut nobis pugnã di copiã facias: tum uincere cupimus: tum duce te uincere: tibi lauream inſignem deferre: tecum triũphantes urbem inire: tuum ſequentes currum Iouis optimi

maximi templum gratantes, ouanteſq; adire. Oratio nem Tullij exceperunt preces multitudinis: & undiq; ut ſignum daret, ut capere arma iuberet, clamabāt. Dictator quanq̃ rem bonam exemplo haud probabili actam cernebat: cenſebat tñ facturum quod milites uellent: ſe recepit: Tulliumq; ſecreto, quæ nam hæc res ſit, aut quo acta more, percunctatur. Tullius magnopere à dictatore petere ne ſe oblitum diſciplinæ militaris, ne ſui, ne'ue imperatoriæ maieſtatis crederet: multitudini concitatæ, quæ fermè authoribus ſimilis eſſet, nō ſubtraxiſſe ſe ducem: nequis alius, qualem mota creare multitudo ſoleret, exiſteret. nam ſe q̃dem nihil non arbitrio imperatoris acturum. Illi quoq; tamen uidendũ magnopere eſſe ut exercitum in poteſtate haberet: differri non poſſe: adeo concitatos animos ipſos ſibi locum, ac tempus pugnandi ſumpturos, ſi ab imperatore non detur. Dũ hæc loquuntur, iumenta forte paſcentia extra uallum Gallo abigenti duo milites romani ademerunt. in eos ſaxa coniecta à Gallis: deinde ab romana ſtatione clamor ortus: ac procurſum utrinq; eſt. Iamq; haud procul iuſto prælio res erant: ni celeriter direptum certamen per centuriones eſſet. Affirmata certe eo caſu Tullij apud dictatorem fides eſt. nec recipiente iam dilationem re, in poſterum diem edicitur acie pugnaturos. Dictator tamẽ, ut qui magis animis, quàm uiribus fretus ad certamẽ deſcenderet, omnia circũſpicere, atq; agitare cœpit: ut arte aliqua terrorem hoſtibus incuteret. ſolerti animo rem nouam excogitat: qua deinde multi noſtri, atq; externi imperatores, noſtra quoque quidam æta-

te uſi ſunt. mulis ſtrata detrahi iubet: binisq́; tantū centunculis relictis agaſones partim captiuis, partim ægrorum armis ornatos imponit: his ferè mille effectis centum admiſcet equites: & nocte ſuper caſtra in montes euadere, ac ſyluis ſe occultare iubet: neque inde ante moueri, quàm ab ſe acciperent ſignum. ipſe ubi illuxit, in radicibus montium extendere aciem cœpit ſedulo, ut aduerſus montes conſiſteret hoſtis. Inſtructo iam uani terroris apparatu, qui quidem terror plus penè ueris uiribus profuit: primo credere duces Gallorum non deſcenſuros in æquum Romanos: deinde ubi digreſſos repente uiderunt: & ipſi certaminis auidi in prælium ruunt: priusq; pugna cœpit, quàm ſignum ab ducibus daretur. Acrius inuaſere Galli dextrum cornu: neq; ſuſtineri potuiſſent, ni forte eo loco dictator fuiſſet: Sex. Tullium nomine increpans, rogitansq́; ſicine pugnaturos milites ſpopondiſſet? ubi illi clamores ſint arma poſcentium? ubi minæ iniuſſu imperatoris prælium inituros? en ipſum imperatorem clara uoce uocare ad prælium: & ire armatum ante prima ſigna. ecquis ſequeretur eorum, qui modo ducturi fuerint? in caſtris feroces, in acie pauidi. Vera audiebant: itaq; tantos pudor ſtimulos admouit, ut ruerent in hoſtium tela alienatis à memoria periculi animis. hic primo impetus propè uecors turbauit hoſtes: eques deinde emiſſus turbatos auertit. Ipſe dictator poſtquam labantem una parte uidit aciem: ſigna in læuum cornu confert, quò turbā hoſtium congregari cernebat: & ijs, qui in monte erāt, ſignum quod conuenerat, dedit. Vbi inde quoq; no-

uius clamor ortus : & tendere obliquo monte ad caſtra Gallorum uiſi ſunt : tum metu ne excluderentur, omiſſa pugna eſt : curſúq; effuſo ad caſtra ferebantur. ubi cum occurriſſet eis M. Valerius *magiſter equitũ, qui profligato dextro cornu obequitabat hoſtium munimentis : ad montes ſyluaſq; uertunt fugam : pluriműq; ibi à fallaci equitum ſpecie, agaſonibuſq; excepti ſunt : & eorum, quos pauor pertulerat in ſyluas, atrox cædes poſt ſedatum præliũ fuit.* Nec *alius poſt* M. Furium, *q̃* C. Sulpitius *iuſtiorem de* Gallis *egit triumphum. auri quoq; ex gallicis ſpolijs ſatis magnũ pondus ſaxo quadrato ſeptum in capitolio ſacrauit.* Eo*dem anno & à* COSS. *uario euentu bellatum. nã* Hernici *à* C. Plautio *deuicti, ſubactiq; ſunt.* Fabius *collega eius incaute, atq; inconſulte aduerſus* Tarquinienſes *pugnauit : nec in acie tantum ibi cladis acceptum, quàm quod* CCC. VII. *milites* Romanos *captos* Tarquinienſes *immolauerunt. qua fœditate ſupplicij aliquanto ignominia populi* Romani *inſignior fuit. acceſſit ad eam cladem & uaſtatio romani agri: quam* Priuernates, Veliterni *deinde incurſione repentina fecerunt.* Eodem *anno duæ tribus* Pontina, & Publicia *additæ.* Ludi *uotiui, quos* M. Furius *dictator uouerat, facti. & de ambitu à* C. Petilio *tribuno plebis authoribus patribus tum primum ad populum latum eſt: eaq; rogatione nouorum maxime hominum ambitionem, qui nundinas, & conciliabula obire ſoliti erant: compreſſam credebant.* Haud *æque patribus læta inſequenti anno* C. Martio, Cn. Manlio COSS. *de unciario fœnore à* M. Duilio, L.

Menenio tribunis plebis rogatio eſt perlata: & plebs aliquanto eam cupidius ſciuit, accepitq; Ad bella noua priore anno deſtinata Faliſci quoq; hoſtes exorti duplici crimine: quod cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat: & eos, qui Falerios perfugerant, cum male pugnatum eſt: repetentibus fœcialibus Romanis non reddiderant. ea prouincia Cn. Manlio obuenit. Martius exercitum in agrum priuernatem, integrum pace longinqua induxit: militemq; præda impleuit. ad copiam rerum addidit munificentiam: quod nihil in publicum ſecernendo augenti rem priuatam militi fauit. Priuernates cum ante mœnia ſua caſtris pmunitis conſediſſent: uocatis ad concionem militibus, caſtra nunc inquit uobis hoſtium, urbemq; prædæ do: ſi mihi pollicemini uos fortiter in aciẽ operam nauaturos: nec prædæ magis, quàm pugnæ paratos eſſe. Signum poſcunt ingenti clamore: celſiq;, & ſpe haud dubia feroces in prælium uadunt: ibi ante ſigna Sex. Tullius, de quo ante dictum eſt, exclamat. aſpice imperator inquit, quemadmodum exercitus tuus tibi promiſſa præſtet: piloq; poſito, ſtricto gladio in hoſtem impetum facit: ſequuntur Tullium anteſignani omnes: primoq; impetu auertêre hoſtem: fuſum inde ad oppidum perſecuti, cum iam ſcalas mœnibus admouerent, in deditionem urbem accepe-runt. triumphus de Priuernatibus actus. Ab altero COS. nihil memorabile geſtum: niſi quod legem nouo exemplo ad Sutrium in caſtris tributim de uiceſima eorum, qui manumitterentur, tulit. patres, quia ea lege haud paruum uectigal inopi ærario additum eſ-

ſet, authores fuerunt. cæterum tribuni plebis nõ tam lege q̃ exemplo moti, nequis poſtea populum ſe uocaret, capite ſanxerunt. nihil enim non per milites iuratos in conſulis uerba, quamuis pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo à M. Popilio Lenate ſua lege decem millibus æris eſt damnatus: quod mille iugerum agri cum filio poſſideret: emancipandóq; filium fraudem legi feciſſet. prohibitum deinceps per tribunos plebis leges in caſtris ferri. Noui COSS. inde M. Fabius Ambuſtus II. & M. Popilius Lenas II. duo bella habuere, facile alterum cum Tyburtibus, quod Lenas geſſit: qui hoſte in urbem compulſo agros uaſtauit. Faliſci, Tarquinienſeſq; alterum COS. prima pugna fuderunt. inde terror maximus fuit: quod ſacerdotes eorum facibus ardentibus, anguibuſq; prælatis inceſſu furiali militem romanum inſueta turbauerunt ſpecie: & tunc quidem uelut lymphati, & attoniti munimentis ſuis trepido agmine inciderunt. deinde ubi COS. legatiq;, ac tribuni puerorum ritu uana miracula pauentes irridebant, increpabantq;: uertit animos repente pudor: & in ea ipſa, quæ fugerant, uelut cæca ruebant: diſcuſſo itaque uano apparatu hoſtium cum in ipſos armatos ſe intuliſſent, auerterunt totam aciem: caſtriſq; etiam eo die potiti, præda ingenti parta uictores reuerterunt, militaribus iocis cum apparatum hoſtium, tum ſuum increpantes pauorem. Concitatur deinde omne nomen hetruſcum: & Tarqnienſibus, Faliſcisq; ducibus ad Salinas perueniunt. aduerſus eum terrorem dictator C.

Martius Rutilius primus de plebe dictus magiſtrum equitum item de plebe C. Plautium dixit. Id uero patribus indignum uideri, etiam dictaturam in promiſcuo eſſe: omniq; ope impediebant nequid dictatori ad id bellum decerneretur, pararetur'ue. eo promptius cuncta ferente dictatore populus iuſſit. profectus ab urbe utraque parte Tyberis ratibus exercitu quocunq; fama hoſtium ducebat traiecto, multos populatores agrorum uagos, palanteſq; oppreſſit: caſtra quoq; nec opinato aggreſſus cepit. et VIII. millibus hoſtium captis, cæteris aut cæſis, aut agro romano fugatis, ſine authoritate patrū populi iuſſu triumphauit. Quia nec per dictatorem plebeium, nec per Popilium COS. comitia conſularia haberi uolebant: & alter COS. Fabius bello retinebatur: res ad interregnum redit. Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Cn. Manlius, C. Fabius, C. Sulpitius, L. Aemilius, Q. Seruilius, M. Fabius Ambuſtus. In ſecundo interregno orta contentio eſt: quod duo patricij COSS. creabantur: intercedentibuſq; tribunis interrex Fabius aiebat in XII. tabulis legem eſſe, ut quodcunq; poſtremum populus iuſſiſſet, id ius ratumq; eſſet: iuſſum populi, & ſuffragia eſſe. Cum intercedendo tribuni nihil aliud, quàm ut differrent comitia ualuiſſent: duo patricij COSS. creati ſunt C. Sulpitius Potitus tertium, M. Valerius Publicola: eodemq; die magiſtratum inierunt. Quadringenteſimo anno quàm urbs Romana condita erat, quinto triceſimo quàm à Gallis recepta, ablato poſt nonum annum à plebe conſulatu, patricij COSS. ambo ex in

terregno magiſtratum iniere C. Sulpitius Potitus tertium, M. Valerius Publicola. Empulium eo anno ex Tyburtibus haud memorando certamine captum: ſiue duorum COSS. auſpicio bellum ibi geſtum eſt, ut ſcripſere quidam: ſeu per idem tempus Tarquinienſium quoq; ſunt uaſtati agri ab Sulpitio COS. quo Valerius aduerſus Tyburtes legiones duxit. Domi maius certamen COSS. cum plebe ac tribunis erat. fidei iam ſuæ, non ſolum uirtutis dicebant eſſe, ut ac cepiſſent duo patricij conſulatum: ita ambobus patricijs mandare. quin aut toto cedendum eſſet, ſi plebeius iam magiſtratus fiat conſulatus: aut poſſidendũ totum: quam poſſeſſionem integram à patribus accepiſſent. Plebs contra fremit. quid ſe uiuere? quid in parte ciuium cenſeri? ſi quod duorum hominum uirtute L. Sextij, ac C. Licinij partum ſit, id obtinere uniuerſi non poſſint? uel reges, uel decemuiros, uel ſi quod triſtius ſit, imperij nomen, patiendũ eſſe potius, quàm ambos patricios COSS. uideant: nec inuicem pareatur, atq; imperetur: ſed pars altera in æterno imperio locata plebem nuſquam alio natã, quàm ad ſeruiendum putet. Non deſunt tribuni authores turbarum: ſed inter concitatos per ſe omnes uix duces eminent. Aliquoties fruſtra in campum deſcenſum cum eſſet: multiq; per ſeditiones acti comitiales dies: poſtremo uicta perſeuerantia COSS. plebes. eo dolor erupit: ut tribunos actum eſſe de libertate uociferantes, relinquendumq; non campum iam ſolum, ſed etiam urbẽ captam atq; oppreſſam regno patriciorũ, mœſta plebs ſequeretur. Conſules relicti à parte populi per infre-

quentiam comitia nihilo ſegnius perficiunt. creati conſules ambo patricij M. Fabius Ambuſtus tertium, T. Quintius. In quibuſdam annalibus pro T. Quintio M. Popilium COS. inuenio. Duo bella eo anno proſpere geſta: cum Tyburtibuſq; ad deditionem pugnatum: Saſſula ex his urbs capta. cæteraq; oppida eandem fortunam habuiſſent, ni uniuerſa gens poſitis armis in fidem conſulis ueniſſet. triumphatum de Tyburtibus: alioquin mitis uictoria fuit. In Tarquinienſes acerbe ſæuitum, multis mortalibus in acie cæſis: ex ingenti captiuorum numero CCCLVIII. delecti nobiliſſimus quiſq;, qui Romam mitteretur: uulgus aliud trucidatum. nec populus in eos, qui miſſi Romam erant, mitior fuit. medio in foro omnes uirgis cæſi, ac ſecuri percuſſi. id pro immolatis in foro Tarquinienſium Romanis pœnæ hoſtibus redditum. Res bello bene geſtæ ut Samnites quoq; amicitiam peterent, effecerunt. legatis eorum comiter ab ſenatu reſpõſum: fœdere in ſocietatem accepti. Non eadem domi, quæ militiæ, fortuna erat plebi romanæ. nam etſi unciario fœnore facto leuata uſura erat: ſorte ipſa obruebantur inopes: nexumq; inibant. eo nec patricios ambos COSS. nec comitiorum curam, publicaue ſtudia præ priuatis incommodis plebs ad animum admittebat. Conſulatus uterq; apud patricios manet. COSS. creati C. Sulpitius Potitus quartum, M. Valerius Publicola iterum. In bellum hetruſcum intentam ciuitatem, quia Cæritem populum miſericordia conſanguinitatis Tarquinienſibus adiunctum fama ferebat: legati Latini ad Volſcos conuertêre, nuntiantes exerci-

tum conſcriptum, armatumq; iam ſuis finibus immi- nere: inde populabundos in agrum romanum uenturos eſſe. Cenſuit igitur ſenatus neutram negligendam rem eſſe: utroq; legiones ſcribi: conſulesq; ſortiri prouincias iuſſit. Inclinauit deinde pars maior curæ in hetruſcum bellum: poſtquam literis Sulpitij conſulis, cui Tarquinij prouincia euenerat: cognitum eſt depopulatum agrum circa romanas ſalinas: prædæq; partem in Cæritum fines auectam: & haud dubie iuuentutem eius populi inter prædatores fuiſſe. Itaq; Valeriū COS. Volſcis oppoſitum, caſtraq; ad finem Thuſculanum habentem, reuocatum inde ſenatus dictatorem dicere iuſſit. T. Manlium Lucij filium dixit. Is cū ſibi magiſtrum equitum A. Cornelium Coſſum dixiſſet, conſulari exercitu contentus ex authoritate patrū, ac populi iuſſu Cæritibus bellum indixit. Tum primum Cærites tanquam in uerbis hoſtium uis maior ad bellum ſignificandum, quàm in ſuis factis, qui per populationem Romanos laceſſierant, eſſet: uerus belli terror inuaſit: & quàm non ſuarum uirium ea dimicatio eſſet, cernebant, pœnitebatq; populationis: & Tarquinienſes execrabantur defectionis authores: nec arma, aut bellum quiſquam apparare, ſed pro ſe quisque legatos mitti iubebat ad petendam erroris ueniam. Legati ſenatum cum adiſſent, ab ſenatu reiecti ad populum deos rogauerunt, quorum ſacra bello gallico accepta rite procuraſſent: ut Romanos florentes ea ſui miſericordia caperet, quæ ſe rebus afflictis quondam populi Romani cepiſſet: conuerſiq; ad delubra Veſtæ hoſpitium flaminum, ueſtaliumq;

ab ſe caſte, ac religioſe cultum inuocabant. ea ne meritos crederet quiſquam hoſtes repente ſine cauſa factos? aut ſiquid hoſtiliter feciſſent, conſilio id magis, quàm furore lapſos feciſſe? ut ſua uetera beneficia locata præſertim apud tam gratos nouis corrumperent maleficijs? florentemq́; populum Romanum ac feliciſſimum bello ſibi deſumerent hoſtem, cuius afflicti amicitiam cœpiſſent? ne appellarent conſilium, quæ uis ac neceſſitas appellanda eſſet. tranſeuntes agmine infeſto ꝑ agrum ſuum Tarquinienſes cum præter uiã nihil petiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium populationis eius, quæ ſibi crimini detur, comites. eos ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe: ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas. Cære ſacrarium populi Romani, diuerſorium ſacerdotum, ac receptaculum romanorum ſacrorum, intactum, inuiolatumq́; crimine belli hoſpitio Veſtalium, cultisq́; dijs darent. Mouit populũ non tam cauſa præſens, quàm uetus meritum: ut maleficij, quàm beneficij potius immemores eſſent. itaq; pax populo Cæriti data: induciasq́; in centũ annos factas in ſenatus conſulto referri placuit. In Faliſcos eodem noxios crimine uis belli conuerſa eſt: ſed hoſtes nuſquam inuenti. Cum populatione peragrati fines eſſent, ab oppugnatione urbium temperatum: legionibusq́; Romam reductis, reliquum anni muris, turribusq́; reficiendis conſumptum: & ædes Apollinis dedicata eſt. Extremo anno comitia conſularia certamen patrum ac plebis diremit: tribunis negantibus paſſuros comitia haberi, niſi ſecundum licíniam legem haberentur: dictatore obſtinato tollere potius totum è rep.

conſulatum, quàm promiſcuum patribus, ac plebi facere. Prolatandis igitur comitijs cum dictator magiſtratu abiſſet, res ad interregnum redijt. Infeſtam inde patribus plebem interreges cum accepiſſent: ad undecimum interregem ſeditionibus certatum eſt. Legis liciniæ patrocinium tribuni iactabant: propior dolor plebi fœnoris ingraueſcentis erat: curæq; priuatæ in certaminibus publicis erumpebant. quorum tædio patres L. Cornelium Scipionem interregem concordiæ cauſa obſeruare legem liciniam comitijs conſularibus iuſſere. P. Valerio Publicolæ datus à plebe collega C. Martius Rutilius. Inclinatis ſemel in concordiam animis, noui COSS. fœnebrem quoq; rem, quæ diſtinere unanimos uidebatur, leuare aggreſſi, ſolutionem alieni æris in publicam curam uerterunt, quinque uiris creatis, quos menſarios ab deſpẽſatione pecuniæ appellarunt. ij meriti æquitate, curáq; ſunt, ut per omniũ annalium monimenta celebres nominibus eſſent. fuere autem C. Duillius, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publius, & T. Aemilius: qui rem difficillimã tractatu, & plerunq; parti utriq;, ſemper certe alteri grauem, tum alia moderatione, tum impendio magis publico, quàm iactura ſuſtinuerunt. tarda enim nomina, & impeditiora inertia debitorum, quàm facultatibus, aut ærarium menſis cum ære in foro poſitis diſſoluit: ut populo prius caueretur: aut æſtimatio æquis rerum pretijs liberauit: ut non modo ſine iniuria, ſed etiam ſine querimonijs partis utriuſq; exhauſta uis ingens æris alieni ſit. Terror inde uanus belli Hetruſci, cum coniuraſſe duodecim populos fama eſ-

ſet: dictatorem dici coëgit. dictus in caſtris (eò enim ad COSS. miſſum ſenatus conſultum eſt) C. Iulius: cui magiſter equitum adiectus L. Aemilius. Cæterũ foris tranquilla omnia fuere. tentatum domi per dictatorem ut ambo patricij COSS. crearentur, rem ad interregnum perduxit. duo interreges C. Sulpitius, et M. Fabius interpoſiti obtinuere, quod dictator fruſtra tetenderat, mitiore iam plebe ob recens meritum leuati æris alieni, ut ambo patricij COSS. crearentur. creati ipſe C. Sulpitius Potitus, qui prior interregno abijt: & T. Quintius Penus. quidam Ceſonem alij cognomen Quintio adijciunt. Ad bellum ambo profecti, Faliſcum Quintius, Sulpitius Tarquinienſe, nuſquam acie congreſſo hoſte, cum agris magis, quàm cũ hominibus urendo, populandóq; geſſerunt bella. cuius lentæ tabis ſenio uicta utriusq; pertinacia populi eſt: ut primum à COSS. deinde permiſſu eorum ab ſenatu inducias peterent: in quadraginta annos impetrauerunt. Ita poſita duorum bellorum, quæ imminebant, cura, dum aliqua ab armis quies eſſet: quia ſolutio æris alieni multarum rerum mutauerat dominos: cenſum agi placuit. cæterũ cum cenſoribus creãdis indicta comitia eſſent: profeſſus ſe petere cenſuram C. Martius Rutilius, qui primus dictator de plebe fuerat: concordiam ordinum turbauit: quod uidebatur quidem tempore alieno feciſſe: quia ambo tum forte patricij COSS. erant: qui rationem eius ſe habituros negabant. ſed & ipſe conſtantia iceptum obtinuit: & tribuni omni ui recuperando ius conſularibus comitijs amiſſum adiuuerunt. & tum ipſius uiri

maieſtas nullius honoris faſtigium non æquabat: tum per eundem, qui ad dictaturam aperuiſſet uiam: cenſuram quoq; in partem uocari plebs uolebat. Nec uariatum comitijs eſt quin cum Manlio Næuio cenſor Martius crearetur. Dictatorem quoq; hic annus habuit Marcum Fabium nullo terrore belli, ſed ne Licinia lex comitijs conſularibus obſeruaretur. magiſter equitum dictatori additus Quintus Seruilius. nec tamen dictatura potentiorem eum conſenſum patrum conſularibus comitijs fecit, quàm cenſorijs fuerat. M. Popilius Lenas à plebe COS. à patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoque illuſtriorem plebeium COS. fecit. nam cum ingentem Gallorum exercitum in agro latino caſtra poſuiſſe nuntiatum eſſet: Scipione graui morbo implicato gallicum bellum Popilio extra ordinem datum. is impigre exercitu ſcripto cum omnes extra portam capenam ad Martis ædem conuenire armatos iuniores iuſſiſſet: ſigna'q; eodem quæſtores ex ærario deferre: quatuor expletis legionibus, quod ſuperfuit militum, P. Valerio Publicolæ prætori tradidit: author patribus ſcribendi alterius exercitus, quod ad incertos belli euentus ſubſidium reipublicæ eſſet. Ipſe iam ſatis omnibus inſtructis, comparatis'q; ad hoſtem pergit. cuius ut prius noſceret uires, quàm periculo ultimo tentaret: in tumulo, quem proximum caſtris Gallorum capere potuit: uallum ducere cœpit. Gens ferox, & ingenij auidi ad pugnam cum procul uiſis Romanorũ ſignis ut extemplo præliũ initura explicuiſſet aciem: poſtquam neq; in æquum dimitti agmen uidit: et tum

loci altitudine, tum uallo etiam itegi Romanos: percul-ſos pauore rata, ſimul opportuniores, quod intenti tũ maxime operi eſſent, truci clamore aggreditur. Ab Romanis nec opus intermiſſum: (triarÿ erant qui muniebant) & ab haſtatis, principibusq;, qui pro mu nitoribus intenti, armatiq; ſteterunt: prælium initũ. præter uirtutem locus quoq; ſuperior adiuuit: ut pila omnia, haſtæq; non tanquam ex æquo miſſa, uana (quod plerunq; fit) caderent: ſed omnia librata pon deribus figerentur. oneratiq; telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata inhærentibus ge rebant ſcuta: cum curſu pene in aduerſum ſubiſſent, primo incerti reſtitere: deinde cum ipſa cunctatio et in his animos minuiſſet, & auxiſſet hoſti: impulſi re tro ruere alÿ ſuper alios: ſtragemq; inter ſe cæde ipſa fœdiorem dare. adeo præcipiti turba obtriti plures, q̃ ferro necati. Necdũ certa Romanis uictoria erat: alia in campum digreſſis ſupererat moles. nanq; multitudo Gallorum ſenſum omnem talis damni exuperans, ue lut noua rurſus exoriente acie integrum militem ad uerſus uictorem hoſtem ciebat. ſtetitq; ſuppreſſo im-petu Romanus: & quia iterum feſſis ſubeunda dimi catio erat: & quod COS. dum inter primores icau-tus agitat, læuo humero matari propè traiecto ceſſerat parumper ex acie. Iamq; omiſſa cunctando uictoria erat: cum COS. uulnere alligato reuectus ad prima ſigna, quid ſtas miles inquit? non cum latino, ſabi noq; hoſte res eſt: quem uictum armis ſocium ex ho ſte facias. in belluas ſtrinximus ferrum: hauriendus, aut dandus eſt ſanguis. propuliſtis à caſtris: ſupina

ualle præcipites egiſtis: ſtratis corporibus hoſtium ſu-perſtatis? complete eadē ſtrage campos, qua montes re pleſtis. nolite ſpectare, dum ſtantes uos fugiant. inferenda ſunt ſigna: & uadendum in hoſtem. His adhortationibus iterum coorti pellunt loco primos manipulos Gallorum, cuneis deinde in medium agmen perrumpunt. Inde barbari diſſipati, quibus nec certa imperia, nec duces eſſent: uertunt impetum in ſuos: fuſiq; per campos, & præter caſtra etiam ſua fuga prælati, quod editiſſimum inter æquales tumulos occurrebat oculis, arcem albanam petunt. Conſul non ultra caſtra inſecutus, q̃a & uulnus degrauabat: et ſubijcere exercitum pugna feſſum nouo labori nolebat: à perſequendo hoſte continuit, tumulis ab hoſte occupatis. Præda omni caſtrorum militi data, uictorē exercitum, opulentumq; gallicis ſpolijs Romam reduxit. moram triūpho uulnus COS. attulit. eademq; cauſa dictatoris deſyderium ſenatui fecit: ut eſſet q̃ ægris COSS. comitia haberet. Dictator L. Furius Camillus dictus addito magiſtro equitum P. Cornelio Scipione reddidit patribus poſſeſſionem priſtinam conſulatus. ipſe ob id meritum ingenti patrum ſtudio creatus COS. collegam Ap. Claudium Craſſum dixit. Prius quàm inirent noui COSS. magiſtratum, triumphus à Popilio de Gallis actus magno fauore plebis: muſitantesq; inter ſe rogitabant num quem plebeij cōſulis pœniteret? ſimul dictatorem increpabant: qui liciniæ legis ſpretæ mercedem conſulatum priuata cupiditate, quàm publica inuidia fœdiorem cepiſſet: ut ſe ipſe COS. dictator crearet. Annus hic multis, ua

rijſq; motibus fuit inſignis. Galli ex albanis montibus, quia hyemis uim pati nequiuerant: per campos, maritimaq; loca uagi populabantur. Mare infeſtum claſſibus Græcorum erat, oraq; litoris antiatis, laurenſq; tractus, & Tyberis hoſtia: ut prædones maritimi cum terreſtribus congreſſi ancipiti ſemel prælio decertarent: dubijq; diſceſſerint in caſtra Galli, Græci retro ad naues, uictos ſe, an uictores putarent. Inter hos maximus longe extitit terror: concilia populorum Latinorum ad lucum ferentinæ habita: reſponſumq; haud ambiguum imperantibus milites Romanis datum: abſiſterent imperare his, quorum auxilio egerent. Latinos pro ſua libertate potius, quàm pro alieno imperio laturos arma. Inter duo ſimul bella externa defectione etiam ſociorum ſenatus anxius cum cerneret metu tenendos, quos fides non tenuiſſet: extendere omnes imperij uires conſules delectu habendo iuſſit. ciuili quippe ſtandum exercitu eſſe, quando ſocialis cœtus deſereret. Vndiq; non urbana tantum, ſed etiam agreſti iuuentute decem legiones ſcriptæ dicuntur quaternum millium & ducentorum peditum, equitumq; trecentorũ. quem nunc nouum exercitum ſiqua externa uis ingruat: hæ uires populi Romani, quas uix terrarum capit orbis, contractæ in unũ haud facile efficiant. adeo in quæ laboramus ſola, creuimus, diuitias, luxuriamq;. Inter cætera triſtia eius anni conſul alter Appius Claudius in ipſo belli apparatu moritur. redierantq; res ad Camillum: cui unico conſuli uel ob aliam dignationem haud ſubijciendam dictaturæ, uel ob omen fauſtum ad gallicum tumul-

tum cognominis dictatorem arrogari haud ſatis decorum uiſum eſt patribus. Conſul duabus legionibus urbi præpoſitis, octo cum Lucio Pinario prætore diuiſis memor paternæ uirtutis Gallicum ſibi bellum extra ſortem ſumit: prætorem maritimam oram tutari, Græcosq́; arcere litoribus iuſſit. & cum in agrum pontinum deſcendiſſet, quia neq; in campis congredi nulla cogente re uolebat: & prohibendo populationibus, quos raptu uiuere neceſſitas cogeret, ſatis domari credebat hoſtem: locum idoneum ſtatiuis delegit. ubi cum ſtationibus quieti tempus tererent: Gallus proceſſit magnitudine atq; armis inſignis, quatiẽsq́; ſcutum haſta cum ſilentium feciſſet, prouocat per interpretem unum ex Romanis, q ſecum ferro decernat. Marcus erat Valerius tribunus militum adoleſcens: qui haud ĩdigniorem eo decore ſe, quàm T. Manlium ratus, prius ſciſcitatus conſulis uoluntatem in medium armatus proceſſit. Minus inſigne certamen humanum numine interpoſito deorũ factum. nãq; conſerenti iam manum Romano coruus repente in galea conſedit in hoſtem uerſus. quod primo ut augurium cœlo miſſum lætus accepit tribunus. precatus deinde ſi diuus, ſi diua eſſet, qui ſibi præpetem miſiſſet, uolẽs, propitiusq́; adeſſet. dictu mirabile. tenuit non ſolum ales captam ſemel ſedem: ſed quotieſcunq; certamen initum eſt, leuans ſe alis os, oculosq́; hoſtis roſtro & unguibus appetit: donec territum prodigij talis uiſu, oculisq́; ſimul, ac mente turbatum Valerius obtruncat. coruus è conſpectu elatus orientem petit. Hactenus quietæ utrinq; ſtationes fuere. poſtquam ſpoliare corpus cæſi hoſtis tribunus cœ

pitī: nec Galli ſe ſtatione tenuerunt: & Romanorum curſus ad uictorem etiam otior fuit. ibi circa iacentis Galli corpus contracto certamine pugna atrox concitatur. Iam non manipulis proximarum ſtationum, ſed legionibus utrinq; effuſis res geritur. Camillus lætum militem uictoria tribuni, lætum tam præſentibus ac ſecundis dijs ire in prælium iubet. oſtentanſq; inſignem ſpolijs tribunum, hunc imitare miles aiebat: & circa iacentem ducem ſterne Gallorum cateruas. Dij, hominesq; illi affuere pugnæ: depugnatumq; haudquaquam certamine ambiguo cum Gallis eſt. adeo duorum militum euentum, inter quos pugnatum erat, utraq; acies animis perceperat. Inter primos, quorum concurſus alios exciuerat, atrox præliū fuit: alia multitudo prius quàm ad coniectum teli ueniret terga uertit. primo per Volſcos, falernumq; agrum diſſipati ſunt: inde Apuliam, ac mare inferū petierunt. Cōſul concione aduocata laudatum tribunum decem bobus, aureaq; corona donat: ipſe iuſſus ab ſenatu bellū maritimum curare, cum prætore iunxit caſtra. ibi, qa res trahi ſegnitia Græcorum non committentium ſe in aciem uidebantur: dictatorem comitiorū cauſa T. Manlium Torquatum ex authoritate ſenatus dixit. dictator magiſtro equitum A. Cornelio Coſſo dicto, conſularia comitia habuit: æmulumq; decoris ſui abſentem M. Valerium Coruinum (id enim illi deinde cognominis fuit) ſummo fauore populi treis & uiginti natum annos COS. renuntiauit. collega Coruino de plebe M. Popilius Lenas IIII. COS. futurus datus eſt. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis ge=

ſta res: nec illi terra, nec Romanus mari bellator erat. Poſtremo cum litoribus arcerentur: aqua etiam præter alia neceſſaria uſui deficiente, Italiam reliquere. Cuius populi ea, cuiuſq; gentis claſſis fuerit, nihil certi eſt. maxime Siciliæ fuiſſe tyrannos crediderim. nã ulterior Græcia ea tempeſtate inteſtino feſſa bello iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimiſſis cum & foris pax, & domi concordia ordinum otium eſſet: ne nimis lætæ res eſſent, peſtilentia ciuitatem adorta coëgit ſenatum imperare duumuiris ut libros ſibyllinos inſpicerent: eorumq; monitu lectiſternium fuit. Eodẽ anno Satricum ab Antiatibus colonia deducta: reſtitutáq; urbs, quam Latini diruerant: & cum Carthaginenſibus legatis Romæ fœdus ictum: cum amicitiam & ſocietatem petentes ueniſſent. Idem otium domi foriſq; manſit T. Manlio Torquato ſecundum, C. Plautio COSS. ſemunciarium tantum ex unciario fœnus factum: & in penſiones æquas trienniJ, ita ut quarta præſens eſſet: ſolutio æris alieni diſpenſata eſt. & ſic quoq; parte plebis affecta; fides tamen publica priuatis difficultatibus potior ad curam ſenatui fuit. leuatæ maxime res: quia tributo ac delectu ſuperſeſſum. Tertio anno poſt Satricum reſtitutũ à Volſcis M. Valerius Coruinus ſecundum conſul cum C. Petilio factus, cum ex Latio nuntiatũ eſſet legatos ab Antio circumire populos Latinorum ad concitandũ bellum, prius quàm plus hoſtium fieret, Volſcis arma inferre iuſſus ad Satricum exercitu infeſto pergit. quo cum Antiates, aliJq; Volſci præparatis iam ante, ſiqd ab Roma moueretur, copiJs occurriſſent: nulla mora

inter inſenſos diutino odio dimicandi facta eſt. Volſci ferocior ad rebellandum, quàm ad bellandum gens certamine uicti fuga effuſa Satrici mœnia petunt. & ne in muris quidem ſatis firma ſpe, cum corona militum cincta iam ſcalis caperetur urbs: ad quatuor millia præter multitudinem imbellem ſeſe dedidere. oppidum dirutum, atq; incenſum: ab æde tantum matris Matutæ abſtinuere ignem. præda omnis militi data: extra prædam quatuor millia deditorum habita: eos uinctos conſul ante currum triumphans egit: uenditis deinde, magnam pecuniam in ærarium redegit. Sunt qui hanc multitudinem captiuam ſeruorū fuiſſe ſcribant. id magis uериſimile eſt, quàm deditos uenyſſe. Hos COSS. ſecuti ſunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus. Auruncum deinde bellum ab repentina populatione cœptum. metuq; ne id factū populi unius conſilium omnis nominis Latini eſſet: dictator uelut aduerſus armatum iam Latium L. Furius creatus magiſtrum equitum Cn. Manlium Capitolinum dixit. & cum (quod per magnos tumultus fieri ſolitum erat) iuſtitio indicto delectus ſine uacationibus habitus eſſet: legiones quantum maturari potuit in Auruncos ductæ. ibi prædonum magis, quàm hoſtium animi inuenti. prima itaq; acie debellatum eſt. Dictator tamen, quia & ultro bellum intulerant: & ſine detrectatione ſe certamini offerebant: deorum quoq; opes adhibendas ratus, inter ipſam dimicationē ædem Iunoni Monetæ uouit. cuius damnatus uoti cū uictor Romam reuertiſſet, dictatura ſe abdicauit. Senatus duumuiros ad eandem ædem pro amplitudine

populi Romani faciendam creari iuſſit. locus in arce deſtinatus: quæ area ædiũ M. Manlij Capitolini fuerat. Conſules dictatoris exercitu ad bellum Volſcum uſi, Soram ex hoſtibus incautos adorti ceperunt. Anno poſtquã uota erat, ædes Monetæ dedicatur C. Martio Rutilio III. T. Manlio Torquato II. COSS. Prodigium extemplo dedicationem ſecutum ſimile uetuſto montis albani prodigio. nanq; & lapidibus pluit: & nox interdiu uiſa intendi. librisq; inſpectis cum plena religione ciuitas eſſet, ſenatui placuit dictatorẽ feriarum conſtituendarum cauſa dici. dictus P. Valerius Publicola: magiſter equitum ei Q. Fabius Ambuſtus datus eſt. nõ tribus tantum ſupplicatum ire placuit, ſed finitimos etiam populos: ordoq; ijs, quo quisq; die ſupplicarent, ſtatutus. Iudicia eo anno populi triſtia in fœneratores facta: quibus ab ædilibus dictæ dies eſſent, traduntur. Et res haud ulla inſigni ad memoriam cauſa ad interregnum redijt. ex interregno, ut id actum uideri poſſet, ambo patricij COSS. creati ſunt, M. Valerius Coruinus tertium, A. Cornelius Coſſus. Maiora iam hinc bella & uiribus hoſtium, et longinquitate uel regionum, uel temporũ ſpatio, quibus bellatum eſt, dicentur. nanq; eo anno aduerſus Samnites gentem opibus, armisq; ualidam mota arma. Samnitium bellum ancipiti marte geſtum Pyrrhus hoſtis, Pyrrhum Pœni ſecuti. quanta rerum moles? quoties in extrema periculorum uentum: ut in hanc magnitudinem, quæ uix ſuſtinetur, erigi imperium poſſet? Belli autem cauſa cum Samnitibus Romanis, cũ ſocietate amicitiaq; iuncti eſſent, extrinſecus uenit: nõ

orta inter ipſos eſt. Samnites Sidicinis iniuſta arma, quia uiribus plus poterant, cum intuliſſent: coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere, Campanis ſeſe coniungunt. Campani magis nomen ad præſidium ſociorum, quàm uires cum attuliſſent: fluentes luxu ab duratis uſu armorum in Sidicino pulſi agro in ſe deinde molem omnem belli uerterunt. nãq; Samnites omiſſis Sidicinis ipſam arcem finitimorũ Campanos adorti: unde æque facilis uictoria, prædæ, atq; gloriæ plus eſſet. Tifata immunentes Capuæ colles, cũ præſidio firmo occupaſſent: deſcendunt inde quadrato agmine in planiciem, quæ Capuam, Tifatáq; interiacet. ibi rurſus acie dimicatum. aduerſóq; prælio Cãpani intra mœnia compulſi, cum robore iuuentutis ſuæ occiſo nulla propinqua ſpes eſſet: coacti ſunt ab Romanis petere auxilium, legati introducti in ſenatum maxime in hanc ſententiam locuti ſunt. Populus nos Campanus legatos ad uos patres conſcripti miſit amicitiam in perpetuum, auxilium præſens à uobis petitum. quam ſi ſecundis rebus noſtris petiſſemus, ſicut cœpta celerius, ita infirmiore uinculo contracta eſſet. tunc enim ut qui ex æquo non ueniſſe in amicitiam meminiſſemus, amici forſitan pariter ac nunc, ſubiecti atq; obnoxij uobis minus eſſemus. nunc miſericordia ueſtra conciliati, auxilióq; in dubijs rebus defenſi beneficium quoq; acceptum colamus oportet: ne ingrati, atq; omni ope diuina, humanáq; indigni uideamur. Neq; hercule quod Samnites priores amici, ſocijq; uobis facti ſunt, ad id ualere arbitror, ne nos in amicitiam ſuſcipiamur: ſed ut uetuſtate & gradu hono

ris nos præſtent. neq; enim fœdere Samnitiũ nequa noua iungeretis fœdera, cautum eſt. Fuit quidẽ apud uos ſemper ſatis iuſta cauſa amicitiæ, uelle eum uobis amicum eſſe, qui uos appeteret. Campani, etſi fortuna præſens magnifice loqui prohibet, non urbis amplitudine, non agri ubertate ulli populo præter q̃ uobis cedentes haud parua (ut arbitror) acceſſio bonis rebus ueſtris in amicitiam uenimus ueſtram. Eqs, Volſcisq; æternis hoſtibus huius urbis, quandocunq; ſe mouerint, ab tergo erimus: et quod uos pro ſalute noſtra priores feceritis, id nos pro imperio ueſtro, & gloria ſemper faciemus. Subactis ijs gentibus, quæ inter nos uosq; ſunt: quod propediem futurum ſpondet & uirtus, & fortuna ueſtra: continens imperium uſque ad nos habebitis. Acerbum & miſerum eſt, quod fateri nos fortuna noſtra cogit. eò uentum eſt patres conſcripti, ut aut amicorum, aut inimicorũ Campani ſimus. ſi defenditis, ueſtri, ſi deſeritis, Samnitiũ erimus. Capuam ergo, & Campaniam omnem ueſtris, an Samnitium uiribus accedere malitis, deliberate. Omnibus quidem Romani ueſtram miſericordiam, ueſtrũq; auxilium æquum eſt patere: ijs tamen maxime, q eam implorantibus alijs auxilium dum ſupra uires ſuas præſtant, omnes ipſi in hanc neceſſitatem uenerunt. quanquam pugnauimus uerbo pro Sidicinis, re pro nobis: cum uideremus finitimum populum nefario latrocinio Samnitium peti: & ubi conflagraſſent Sidicini, ad nos traiecturum illud incendium eſſe. Nec enim nunc, quia dolent iniuriam acceptam Samnites, ſed quia gaudent ſibi oblatam eſſe cauſam, oppugna

tum nos ueniunt. an ſi ultio iræ hæc, & non occaſio cupiditatis explendæ eſſet, parum fuit quod ſemel in Sidicino agro, iterum in Campania ipſa legiones noſtras cædere? quæ eſt iſta tam infeſta ira, quam per duas acies fuſus ſanguis explere nó potuerit? adde huc populationem agrorum, prædas hominum atq; pecudum actas, incendia uillarum ac ruinas: omnia ferro igniq; uaſtata. Hiſcine ira expleri non potuit? Sed cupiditas explenda eſt. ea ad oppugnandam Capuá rapit. aut delere urbem pulcherrimam, aut ipſi poſſidere uolunt. Sed uos potius Romani beneficio ueſtro occupate eam, quàm illos habere per maleficium ſinatis. Non loquor apud recuſantem iuſta bella populú: ſed tamen ſi oſtenderitis auxilia ueſtra, ne bello quidem arbitror uobis opus fore. uſq; ad nos contemptus Samnitium peruenit: ſupra non aſcendit. itaque umbra ueſtri auxilij Romani tegi poſſumus, quicquid deinde habuerimus, quicquid ipſi fuerimus, ueſtrum id omne exiſtimaturi. Vobis arabitur ager campanus: uobis Capua urbs frequentabitur: conditorum, parentum, deorum immortalium numero nobis eritis. nulla colonia ueſtra erit, quæ nos obſequio erga uos, fideq; ſuperet. Annuite patres conſcripti nutum, numenq; ueſtrum inuictum Campanis: & iubete ſperare incolumem Capuam futuram. Qua frequentia omnium generum multitudinis proſequente creditis nos illinc profectos? quàm omnia uotorum, & lachrymarum plena reliquiſſe? in qua nunc expectatione ſenatum, populumq; Campanum, coniuges, liberosq; noſtros eſſe? ſtare omnem multitudinem ad

portas uiam hinc ferentem, proſpectantes certum habeo, quid illis nos P. C. ſolicitis, ac pēdentibus animis renuntiare iubeatis. alterum reſponſum ſalutem, uictoriam, lucem, ac libertatem: alterum ominari horreo, quæ ferat. Proinde ut aut de ueſtris futuris ſocijs atque amicis, aut nuſquam ullis futuris nobis conſulite. Summotis deinde legatis cum conſultus ſenatus eſſet: etſi magnæ parti urbs maxima opulentiſſimaq; Italiæ, uberrimus ager, Mariq; propinquus ad uarietates annonæ horreum populi Romani fore uidebatur: tamen tanta utilitate fides antiquior fuit. reſpondítq; ita ex authoritate ſenatus conſul. Auxilio uos Campani dignos cenſet ſenatus: ſed ita uobiſcum amicitiam inſtitui par eſt, ne qua uetuſtior amicitia, ac ſocietas uioletur. Sānites nobiſcum fœdere iuncti ſunt. itaque arma deos prius quàm homines uiolatura aduerſus Samnites uobis negamus: legatos, ſicut fas iuſq; eſt, ad ſocios atque amicos precatum mittemus ne qua uis uobis fiat. Ad ea princeps legationis (ſic enim domo mandatum attulerat) quandoquidem inquit noſtra tueri aduerſus uim, atque iniuriam iuſta ui non uultis: ueſtra certe defendetis. itaque populum Campanum, urbemq; Capuam, agros, delubra deûm, humanaq; omnia in ueſtram P. C. populiq; Romani ditionem dedimus, quicquid deinde patiemur, deditícij ueſtri paſſuri. Sub hæc dicta omnes manus ad conſules tendentes pleni lachrymarum in ueſtibulo curiæ procubuerunt. Commoti patres uice fortunarum humanarum, ſi ille præpotens populus luxuria potentiaq; clarus, à quo pauloante auxiliū fini

timi petiſſent: adeo infractos gereret animos, ut ſe ipſe, ſuaq; omnia poteſtatis alienæ faceret: tum iam fides agi uiſa deditos non prodi: neq; facturũ æqua populum Samnitium cenſebant, ſi agrum urbemq; per deditionem factam populi Romani oppugnarent. legatos itaq; extemplo mitti ad Samnites placuit. data mandata ut preces Campanorum, reſponſum ſenatus amicitiæ Samnitium memoris, deditionem poſtremo factam Samnitibus exponerent: peterent pro ſocietate, amicitiáq; ut deditícijs ſuis parcerent: neq; in eum agrum, qui populi Romani factus eſſet, hoſtilia arma inferrent. ſi leniter agendo parum proficerent, denuntiarent Samnitibus populi Romani, ſenatuſq; uerbis ut Capua urbe, campanoq; agro abſtinerent. Hæc legatis agentibus in concilio Samnitiũ adeo eſt ferociter reſponſum, ut non ſolum geſturos ſe eſſe diceret id bellum: ſed magiſtratus eorum è curia egreſſi ſtantibus legatis præfectos cohortium uocarent: iiſq; clara uoce imperarent ut prædatum in agrum campanum extemplo proficiſcerentur. Hac legatione Romam relata, poſitis omnium aliarum rerum curis patres fœcialibus ad res repetendas miſſis, belloq;, quia non redderentur, ſolenni more indicto, decreuerunt ut primo quoq; tempore de ea re ad populum ferretur. iuſſúq; populi COSS. ambo cum duobus ab urbe exercitibus profecti, Valerius ĩ Campaniã, Cornelius in Samnium, ille ad montem Gaurũ, hic ad Satriculam caſtra ponunt. Priori Valerio Samnitium legiones (eò nanq; omnem belli molem inclinaturam cenſebant) occurrunt. ſimul in Campanos ſtimulabat

ira tam promptos nunc ad ferenda, nunc ad acerſenda aduerſus ſe auxilia. Vt uero caſtra romana uiderunt: ferociter pro ſe quiſq; ſignum duces poſcere: affirmare eadem fortuna Romanum Campano laturũ opem, qua Campanus Sidicino tulerit. Valerius leuibus certaminibus tentandi hoſtis cauſa, haud ita multos moratus dies ſignum pugnæ propoſuit, paucis ſuos adhortatus. Ne nouum bellum eos, nouuſq; hoſtis terreret. quicquid ab urbe longius proferrent arma, magis magiſq; in imbelles gentes eos prodire. Ne Sidicinorum, Campanorumq́; cladibus Samnitium æſtimarent uirtutem: qualeſcunq; inter ſe certauerint, neceſſe fuiſſe alteram partem uinci. Campanos quidẽ haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus mollitiaq́; ſua, quàm ui hoſtium uictos eſſe. Quid autem eſſe duo proſpera in tot ſeculis bella Samnitium aduerſus tot decora populi Romani: qui triumphos penè plures, q̃ annos ab urbe condita numeret? qui omnia circa ſe, Sabinos, Hetruriã, Latinos, Hernicos, Equos, Volſcos, Auruncos, domita armis habeat? qui Gallos tot prælijs cæſos, poſtremo in mare ac naues fuga compulerit? Cum gloria belli, ac uirtute ſua quẽq; fretos ire in aciem debere: tum etiam intueri cuius ductu, auſpicioq; ineunda pugna ſit: utrum qui audiẽdus duntaxat magnificus adhortator ſit uerbis tantum ferox, operum militarium expers: an qui et ipſe tela tractare, procedere ante ſigna, uerſari media in mole pugnæ ſciat. Facta mea, non dicta uos milites inquit, ſequi uolo: nec diſciplinam modo, ſed exemplum etiam à me petere. Non factionibus modo, nec

per conciones uſitatas nobilibus, ſed hac dextra mihi tres conſulatus, ſummamq́; laudem peperi. Fuit cum hoc dici poterat. patricius enim eras, & à liberatoribus patriæ ortus: & eodem anno familia iſta conſulatum, quo urbs hæc conſulem habuit: nunc iam nobis patribus, uobisq́; plebeijs promiſcuus conſulatus patet: nec generis ut ante, ſed uirtutis eſt præmium. Proinde ſummum quodq; ſpectate milites decus. Non ſi mihi nouum hoc Coruini cognomen dijs authoribus homines dediſtis: Publicolarum uetuſtum familiæ noſtræ cognomen memoria exceſſit. ſemper ego plebem romanam militiæ domiq;, priuatus, in magiſtratibus, paruis magnisq́;, æque tribunus ac conſul, eodem tenore per omnes deinceps conſulatus colo, atq; colui. Nunc quod inſtat, dijs bene iuuantibus nouum atq; integrum de Samnitibus triumphum mecum petite. Non aliàs militi familiarior dux fuit: omnia inter infimos militum haud grauate munia obeundo: in ludo præterea militari cum uelocitatis uiriumq́; inter ſe æquales certamina ineunt, comiter facilis uincere, ac uinci uultu eodem: nec quenquam aſpernari parem, qui ſe offerret, factis benignus, pro re dictis, haud minus libertatis alienæ, quàm ſuæ dignitatis memor: &, quo nihil popularius eſt, quibus artibus petierat magiſtratus, iiſdem gerebat. Itaq; uniuerſus exercitus incredibili alacritate adhortationem proſecutus ducis, caſtris egreditur. præliũ, ut quod maxime unquã pariſpe, utrinq; æquis uiribus cum fiducia ſui, ſine contemptu hoſtium commiſſum eſt. Samnitibus ferociam augebant nouæ res geſtæ, & paucos ante dies ge-

minata uictoria. Romanis contra, quadringentorum annorum decora, & conditæ urbi æqualis uictoria. utriſq; tamen nouus hoſtis curam addebat. pugna in dicio fuit, quos geſſerint animos. nanq; ita conflixerũt, ut aliquandiu in neutram partem inclinaret acies. Tum conſul trepidationem inijciendam ratus, quando ui pelli non poterant, equitibus immiſſis turbare prima ſigna hoſtium conatur. quos ubi nequicquam tumultuãtes in ſpatio exiguo uoluere turmas uidit: nec poſſe aperire in hoſtes uiam: reuectus ad anteſignanos legionum cum deſiluiſſet ex Equo, noſtrum inquit peditum illud milites eſt opus: agite'dum, ut me uideritis quacunq; inceſſero in aciem hoſtium ferro uiam facientem: ſic pro ſe quiſq; obuios ſternite. illa nũc omnia, qua nunc erectæ micant haſtæ, patefacta ſtrage uaſta cernetis. Hæc dicta dederat: cum equites conſulis iuſſu diſcurrunt in cornua: legionibuſq; in mediam aciem aperiunt uiam. Primus omnium conſul inuadit hoſtem: & cum quo forte contulit gradum, obtrũcat. hoc ſpectaculo accenſi dextra læuaq; ante ſe quiſq; memorandum prælium cæt. ſtant obnixi Samnites: quanquam plura accipiunt quàm inferunt uulnera. Aliquandiu iam pugnatum erat: atrox cædes circa ſigna Samnitium, fuga ab nulla dum parte erat. adeo morte ſola uinci deſtinauerant animis. Itaque Romani cum effluere iam laſſitudine uires ſentirent: & diei haud multum ſupereſſe: accenſi ira concitant ſe in hoſtem. Tum primum referri pedẽ, atq; inclinari rem in fugam apparuit. tum capi, occidi Samnis. nec ſuperfuiſſent multi: ni nox uictoriam magis, quàm

prælium diremiſſet. & Romani fatebantur nunquã cum pertinaciore hoſte conflictum: & Samnites, cũ quæreretur quænam prima cauſa tam obſtinatos mouiſſet in fugam: oculos ſibi Romanorum ardere uiſos aiebant: ueſanosq; uultus, & furentia ora: inde plus q̃ ex alia ulla re terroris ortum. quem terrorem non pugnæ ſolum euentu, ſed nocturna profectione confeſſi ſunt. Poſtero die uacuis hoſtium caſtris Romanus potitur: quò ſe omnis Campanorum multitudo gratulabunda effudit. Cæterum hoc gaudiũ magna propè clade in Samnio fœdatum eſt. nã ab Satricula profectus Cornelius COS. exercitum incaute in ſaltum cauа ualle peruium, circáq; inſeſſum ab hoſte induxit: nec prius quàm recipi tutò ſigna non poterant, imminentem capiti hoſtem uidit. Dum id moræ Samnitibus eſt, quoad totum in uallem infimam dimitteret agmen: P. Decius tribunus militum conſpicit unum editum in ſaltu collem imminentem hoſtium caſtris, aditu arduum impedito agmini, expeditis haud difficilem. itaq; conſuli territo animi, uidesne tu inquit A. Corneli cacumen illud ſupra hoſtem? arx illa eſt ſpei, ſalutisq; noſtræ: ſi eam, quam cæci reliquere Samnites, impigre capimus. nec tu mihi plus quàm unius legionis principes haſtatos dederis: cum quibus ubi euaſero in ſummum, perge hinc omni liber metu: téq;, & exercitum ſerua. neq; enim moueri hoſtis ſubiectus nobis ad omnes ictus ſine ſua pernicie poterit. nos deinde aut fortuna populi Romani, aut noſtra uirtus expediet. Collaudatus à conſule accepto præſidio uadit occultus per ſaltum: nec prius ab hoſte eſt uiſus, quã

loco,

loco, quem petebat, appropinquauit. Inde admiratione pauentibus cunctis cum omnium in ſe uertiſſet oculos: & ſpatiũ conſuli dedit ad ſeducendũ agmen in æquiorem locum: & ipſe in ſummo conſtitit uertice. Samnites dum huc, illucq; ſigna uertunt: utriuſq; rei omiſſa occaſione neq; conſequi conſulem, niſi per eandem uallem, in qua paulo ante ſubiectum cũ telis ſuis habuerant, poſſunt: nec erigere agmen in captum ſuper ſe ab Decio tumulum. ſed cum ira in hos magis qui fortunam gerendæ rei eripuerant, tum propinquitas loci, atq; ipſa paucitas incitat: & nunc circundare undiq; collem armatis uolunt, ut à conſule Decium intercludant: nunc uiam patefacere, ut digreſſos in uallem adoriantur. incertos quid agerent, nox oppreſſit. Decium primum ſpes tenuit cum ſubeuntibus in aduerſum collem ex ſuperiori loco ſe pugnaturum: deinde admiratio inceſſit quod nec pugnam inirent: nec ſi ab eo conſilio iniquitate loci deterrerentur, opere ſe, ualloq; circundarent. Tum centurionibus ad ſe uocatis, quænam illa inſcitia belli, ac pigritia eſt? aut quonam modo iſti ex Sidicinis, Campaniſq; uictoriam pepererunt? huc atq; illuc ſigna moueri, ac modo in unum conferri, modo educi uidetis. opus quidem incipit nemo: cum iam circundati uallo potuerimus eſſe. Tum uero nos ſimiles iſtorum ſimus, ſi diutius hic moremur, quàm commodũ ſit agitédum, ite mecum: ut dum lucis aliquid ſupereſt, quibus locis præſidia ponant, qua pateant hinc exitus, exploremus. Hæc omnia ſagulo gregali amictus, centurionibus item manipularium habitu mili-

tum ductis, ne ducem circumire hoſtes notarent, perluſtrauit. Vigilijs deinde diſpoſitis, cæteris omnibus teſſeram dari iubet: ubi ſecundæ uigiliæ bucinæ datum ſignum eſſet, armati cum ſilentio ad ſe conuenirẽt. Quò ubi ſicut edictum erat, taciti conuenerunt: hoc ſilentium milites inquit, omiſſo militari aſſenſu in me audiendo ſeruandum eſt. ubi ſententiam meam uobis peregero: tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti tranſibitis: quæ pars maior erit, eo ſtabitur conſilio. Nunc quæ mente agitem, audite. Non fuga delatos, nec inertia relictos hic uos circumuenit hoſtis: uirtute cepiſtis locum: uirtute hinc oportet euadatis. ueniendo huc exercitum egregium populi Romani ſeruaſtis: erumpendo hinc uos metipſos ſeruate. digni eſtis qui pauci pluribus opem tuleritis, ipſi nullius auxilio egueritis. Cum eo hoſte res eſt, qui heſterno die delendi omnis exercitus fortuna per ſocordiam uſus non ſit. hunc tam opportunum collem imminentem capiti ſuo non ante uiderit, quàm captum à nobis: nos tam paucos tot ipſi millibus hominum nec aſcenſu arcuerit: nec tenentes locum cum diei tantum ſupereſſet, uallo circundederit. quem uidentem, ac uigilantem ſic eluſeritis, ſopitum oportet fallatis: imo neceſſe eſt. in eo enim loco res ſunt noſtræ, ut ego uobis magis neceſſitatis ueſtræ index, quàm conſilij author ſim. neq; enim maneatis, an abeatis hinc, deliberari poteſt: cum præter arma & animos armorum memores nihil uobis fortuna reliqui fecerit: fame & ſiti moriendum ſit, ſi plus, quàm uiros ac Romanos decet, ferrum timeamus. Ergo una eſt ſalus erumpe

re hinc, atque abire. id aut interdiu, aut nocte faciamus oportet. Ecce autem aliud minus dubium. quippe ſi lux expectetur: quæ ſpes eſt non uallo perpetuo, foſſáq; nos ſepturum hoſtem? qui nunc corporibus ſuis ſubiectis undiq; cinxerit ut uidetis collem. atqui ſi nox opportuna eſt eruptioni, ſicut eſt: hæc profecto noctis aptiſſima hora eſt. ſigno ſecundæ uigiliæ conueniſtis: quod tempus mortales ſomno altiſſimo premit. per corpora ſopita uadetis, uel ſilentio incautos fallentes, uel ſentientibus clamore ſubito pauorem iniecturi. me modo ſequimini: quem ſecuti eſtis. ego eandem, quæ duxit huc, ſequar fortunam. Quibus hæc ſalutaria uidentur, agite dum, in dextram partem pedibus tranſite. Omnes tranſierunt: uadentemq; per intermiſſa cuſtodijs loca Decium ſecuti ſunt. Iam euaſerant media caſtra: cum ſuperſcandens uigilum ſtrata ſomno corpora miles offenſo ſcuto præbuit ſonitum. quo excitatus uigil cum proximum mouiſſet: erectiq; alios concitarent, ignari ciues, an hoſtes eſſent: præſidium erumperet, an conſul caſtra cepiſſet: Decius, quem non fallerent, clamorem tollere iuſſis militibus torpidos ſomno, iſuper pauore exanimat: quo præpediti nec arma impigre capere, nec obſiſtere, nec inſequi poterant. Inter trepidationem, tumultumq; Samnitium præſidium Romanum obuijs cuſtodibus cæſis ad caſtra conſulis peruadit. Aliquantum ſupererat noctis: iamq; in tuto uidebantur eſſe: cum Decius, macti uirtute inquit milites Romani eſte. ueſtrum iter, ac reditum omnia ſecula laudibus ferent. ſed ad conſpiciendam tantam uirtutem luce ac

die opus eſt: nec uos digni eſtis, quos cum tanta gloria in caſtra reduces ſilentium ac nox tegat. hic lucē quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. atque ubi primum illuxit, præmiſſo nuntio ad conſulem in caſtra ingenti gaudio concitantur: & teſſera data incolumes reuerti, qui ſua corpora pro ſalute omnium haud dubio periculo obiecißent: pro ſe quiſq; obuiam effuſi laudant, gratulantur: ſingulos, uniuerſosq; ſeruatores ſuos uocant: dijs laudes, gratesq; agunt: Decium in cœlum ferunt. Hic Decij caſtrenſis triumphus fuit incedentis per media caſtra cum armato præſidio, coniectis in eum omnium oculis, & omni honore tribunum conſuli æquantibus. Vbi ad prætorium uentum eſt, conſul claſſico ad concionem conuocat. orſusq; meritas Decij laudes interfante ipſo Decio diſtulit concionem. qui author omnia poſt habendi dum occaſio in manibus eſſet, perpulit conſulem ut hoſtes & nocturno pauore attonitos, & circa collem caſtellatim diſſipatos aggrederetur. credere etiam aliquos ad ſe ſequendum emiſſos per ſaltum uagari. Iußæ legiones arma capere, egreſſæq; caſtris cum per exploratores notior iam ſaltus eſſet, uia patentiore ad hoſtem ducuntur. quem incautum improuiſo adortæ, cum palati paſſim Samnitium milites, pleriq; inermes nec coire in unū, nec arma capere, nec recipere intra uallū ſe poſſent: pauētem primum intra caſtra compellunt: deinde caſtra ipſa turbatis ſtationibus capiunt. pfertur circa collem clamor: fugatq; ex ſuis quenq; præſidijs. ita magna pars abſenti ceſſit: quos intra uallum egerat pauor. Fuere autem ad XXX millia omnes cæſi: caſtra

direpta. Ita rebus geſtis conſul aduocata concione P. Decij non cœptas ſolum ante, ſed cumulatas noua uirtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, eximioq; uno albo opimo auratis cornibus donat. Milites, qui in præſidio ſimul fuerant: duplici frumento in perpetuum, in præſentia ſingulis bobus, binisq; tunicis donati. Secundum conſulis donationem legiones gramineam coronam obſidionalem clamore donum approbantes Decio imponunt: altera corona eiuſdem honoris index à præſidio ſuo impoſita eſt. His decoratus inſignibus bouem eximium Marti immolauit: centum boues militibus dono dedit, qui ſecum in expeditione fuerant: iiſdem militibus legiones libras farris, & ſextarios uini contulerunt: omniáq; ea ingenti alacritate per clamorem militarem indicem omnium aſſenſus gerebantur. Tertia pugna ad Sueſſulam commiſſa eſt: qua fugatus à M. Valerio Samnitium exercitus omni robore iuuētutis domo acito certamine ultimo fortunam experiri ſtatuit. Ab Sueſſula nuntij trepidi Capuam, inde equites citati ad Valerium conſulem opem oratum ueniunt. Confeſtim ſigna mota: relictisq; impedimentis caſtrorum ualido præſidio raptim agitur agmen: nec procul ab hoſte locum exiguum, ut quibus præter equos cæterorum iumentorum, caloniúq; turba abeſſet: caſtris cœpit. Samnitium exercitus uelut haud ulla mora pugnæ futura eſſet, aciem iſtruit: deinde poſtquam nemo obuius ibat: infeſtis ſignis ad caſtra hoſtium ſuccedit. ibi ut militem in uallo uidit: miſſiq; ab omni parte exploratum quàm in exiguū

orbem contracta caſtra eſſent, paucitatem inde hoſtiũ colligentes retulerunt fremere omnis acies: complẽdas eſſe foſſas, ſcindendumq́; uallum, & in caſtra irrumpendum. tranſactumq́; ea temeritate bellum foret: ni duces continuiſſent impetum militum. Cæterum quia multitudo ſua commeatibus grauis, & prius ſedendo ad Sueſſulam, & tum certaminis mora haud procul ab rerum omnium inopia eſſet: placuit dum incluſus pareret hoſtis, frumentatum per agros militem duci: interimq́; & Romano, qui expeditis quantum humeris inter arma geri poſſet, frumenti ſecum attuliſſet: defutura omnia. Conſul palatos per agros cum uidiſſet hoſtes, ſtationes infrequentes relictas: paucis milites adhortatus ad caſtra oppugnanda ducit. quæ cum primo clamore atq; impetu cepiſſet: pluribus hoſtium in tentorijs ſuis, quàm in portis ualloq; cæſis, ſigna captiua in unum locum conferri iuſſit. relictisq́; duabus legionibus cuſtodiæ & præſidij cauſa, graui edicto monitis ut donec ipſe reuertiſſet, præda abſtinerent. profectus agmine inſtructo, cum præmiſſus eques uelut indagine diſſipatos Samnites ageret, cædẽ ingentem fecit. nam neque quo ſigno coire inter ſe, neque utrum caſtra peterent, an longiorem intenderent fugam, territis conſtare poterat. tantumq́; fugæ ac formidinis fuit, ut ad XL. millia ſcutorum, nequaquam tot cæſis, & ſigna militaria cum ijs, quæ in caſtris capta erant, ad CLXX. ad conſulem deferrentur. Tũ in caſtra hoſtium reditum: ibiq; omnis præda militi data. Huius certaminis fortuna & Faliſcos cum in inducijs eſſent, fœdus petere ab ſenatu coëgit: & Lati-

nos iam exercitibus comparatis ab Romano in Pelignum uertit bellum. Neq; ita rei geſtæ fama Italiæ ſe finibus tenuit: ſed Carthaginenſes quoq; legatos gratulatum Romam miſere cum coronæ aureæ dono: q̃ in capitolio in Iouis cælla poneretur. fuit põdo XXV. Conſules ambo de Samnitibus triumpharunt, ſequẽte Decio inſigni cum laude doniſq;: cum incondito militari ioco haud minus tribuni celebre nomẽ, quàm conſulum eſſet. Campanorum deinde, Sueſſanorumq; auditæ legationes. precantibus datum ut præſidium eò in hyberna mitteretur: quo Samnitium excurſiones arcerentur. Iam tum minime ſalubris militari diſciplinæ Capua, inſtrumento omnium uoluptatũ delinitos militum animos auertit à memoria patriæ: inibanturq; conſilia in hybernis eodem ſcelere adimendæ Campanis Capuæ: per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſent: neq; immerito ſuum ipſorum exemplum in eos uerſurum. Cur autem potius Campani agrum Italiæ uberrimum, dignam agro urbem, qui nec ſe, nec ſua tutari poſſint: quàm uictor exercitus haberet: qui ſuo ſudore, & ſanguine inde Samnites depuliſſet? An æquum eſſe dedititios ſuos illa fertilitate, atque amœnitate perfrui: ſe militando feſſos in peſtilenti atque arido circa urbem ſolo luctari? aut in urbe inſidentem labem creſcentis in diem fœnoris pati? Hæc agitata occultis cõiurationibus, nec dum uulgata in omnes conſilia inuenit nouus conſul C. Martius Rutilius: cui Campania ſorte prouincia euenerat, Quinto Seruilio collega ad urbem relicto. Itaq; cum omnia ſicut geſta erant

per tribunos comperta & ætate haberet, & uſu doctus: quippe qui iã quartum conſul eſſet: dictatorq́;, & cenſor fuiſſet: optimum ratus differendo ſpem, quãdocunq; uellent conſilij exequendi militarem impetum fruſtrare: rumorem diſſipat in hiſdem oppidis anno poſt præſidia hybernatura. diuiſa enim erant per Campaniæ urbes: manauerantq́; à Capua conſilia in exercitum omnem. Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præſentia ſeditio. conſul educto in æſtiua milite, dum quietos Samnites habebat: exercitum purgare miſſionibus turbulentorũ hominum inſtituit, alijs emerita dicendo ſtipendia eſſe, alios graues iam ætate eſſe, aut uiribus parum ualidos: quidam in commeatus mittebantur. Singuli primo, deinde & cohortes quædam, quia procul ab domo et rebus ſuis hybernaſſent: per ſpeciem militarium uſuũ magna pars ablegati. quam multitudinẽ conſul alter Romæ, prætorq́; alias ex alijs fingendo moras retinebat. & primo quidem ignari ludificationis minime inuiti domos reuiſebant: poſtquam neq; reuerti ad ſigna primos, nec fermè alium, quàm qui in Campania hybernaſſent: præcipuéq; ex ijs ſeditionis authores mitti uiderunt: primum admiratio, deinde haud dubius timor inceſſit animos conſilia ſua emanaſſe: iam quæſtiones, iam iudicia, iam occulta ſingulorum ſupplicia, impotenſq́; & crudele conſulum, ac patrum in ſe regnum paſſuros. Hæc qui in caſtris erant, occultis ſermonibus ſerunt, neruos coniurationis eiectos arte conſulis cernentes. Cohors una cum haud procul Anxur eſſet, ad Lautulas ſaltu anguſto inter mare ac mon-

tes conſedit ad excipiendos quos conſul alijs atque alijs (ut ante dictum eſt) cauſis mittebat. Iam ualida admodum numero manus erat: nec quicquam ad iuſti exercitus formam, præter ducem deerat. incompoſiti itaq; prædantes in agrum albanum perueniunt: et ſub iugo Albæ longæ caſtra uallo cingunt. perfecto inde opere reliquum diei de imperatore ſumendo ſententijs decertant, nulli ex præſentibus ſatis fidentes. quē autem ab domo poſſe acciri? quem patrum, aut plebis eſſe, qui aut ſe tanto periculo ſciens offerat: aut cui ex iniuria inſanientis exercitus cauſa recte committatur? Poſtero die cum eadem deliberatio teneret: ex prædatoribus uagis quidam compertum attulerunt T. Quintium in Thuſculano agrum colere urbis, honorumq; immemorem. Patriciæ hic uir gentis erat: cui cum militiæ magna cum gloria actæ finem pes alter ex uulnere claudus feciſſet: ruri agere uitã procul ambitiõe, ac foro conſtituit. Nomine audito, extemplo agnouere uirum: & , quod bene uerteret, acciri iuſſerunt: ſed parum ſpei erat uoluntate quicquã facturum: uim adhibere, ac metum placuit. Itaq; ſilẽtio noctis cum tectum uillæ, qui ad id miſſi erant, intraſſent: ſomno graui Quintium oppreſſum, nihil medium, aut imperium atque honorem, aut ubi reſtaret, mortem ni ſequeretur denuntiantes in caſtra pertraxerunt. Imperator extemplo adueniens appellatus: inſigniaq; honoris exterrito ſubitæ rei miraculo deferunt: & ad urbem ducere iubent. Suo magis inde impetu, quàm conſilio ductis conuulſis ſignis infeſto agmine ad lapidem octauum uiæ, quæ nunc

appia eſt, perueniunt: iſſent'q; confeſtim ad urbem, ni uenire contra, exercitum, dictatorem'q; aduerſus ſe M. Valerium Coruinum dictum audiſſent, & magiſtrum equitum L. Aemilium Mamercum. Vbi primum in conſpectu uentum eſt, arma ſigna'q; agnouere: extemplo omnibus memoria patriæ iras permulſit. nondum erant tam fortes ad ſanguinem ciuilem: nec præter externa nouerant bella: ultima'q; rabies ſeceſſio ab ſuis habebatur. Itaque iam duces, iam milites utrinque congreſſus quærere ad colloquia. Quintius, quem armorum etiam pro patria ſatietas teneret, nedum aduerſus patriam: Coruinus oẽs charitate ciues, præcipue milites, et ante alios ſuum exercitum complexus, ad colloquium proceſſit. cognito ei extemplo haud minor ab aduerſarijs uerecundia, quàm ab ſuis ſilentiũ datum. Deos inquit immortales milites ueſtros publicos, meosq; ab urbe proficiſcens ita adoraui, ueniam'q; ſupplex popoſci: ut mihi de uobis concordiæ partam gloriam, non uictoriam darent: ſatis fuit, eritq; unde belli decus pariatur: hinc pax petenda eſt: quod deos immortales inter nuncupanda uota expopoſci. eius me compotem uoti uos facere poteſtis, ſi meminiſſe uultis non uos in Samnio, nec in Volſcis, ſed in romano ſolo caſtra habere: ſi illos colles, quos cernitis, patriæ ueſtræ eſſe: ſi hunc exercitum ciuium ueſtrorum: ſi me conſulem ueſtrum: cuius ductu auſpicio'q; priore anno bis legiones Samnitium fudiſtis: bis caſtraui cepiſtis. Ego ſum M. Valerius Coruinus milites, cuius uos nobilitatem bñficijs erga uos, non iniurijs ſenſiſtis:

nullius ſuperbæ in uos legis, nullius crudelis ſenatus conſulti author: in omnibus meis imperijs in me ſeuerior, quàm in uos. Ac ſicui gens, ſicui ſua uirtus, ſicui etiam maieſtas, ſicui honores ſubdere ſpiritus potuerunt: ijs eram natus: id ſpecimẽ mei dederam: ea ætate conſulatum adeptus eram: ut potuerim treis et uiginti annos natus conſul patribus quoque ferox eẽ, non ſolum plebi. Quod meum factum, dictum'ue conſulis grauius, quàm tribuni audiſtis? eodem tenore duos inſequentes conſulatus geſſi: eodem hæc imperioſa dictatura geretur: ut neque in hos meos, & patriæ meæ milites mitior, quàm in uos horreo dicere hoſtes. Ergo uos prius in me ſtrinxeritis ferrum, quàm in uos ego. iſtinc ſigna canent: iſtinc clamor prius incipiet atq; impetus, ſi dimicandum eſt. inducite in animum, quod non induxerunt patres auiq; ueſtri: non illi, qui in ſacrum montẽ ſeceſſerunt: non hi, qui poſtea Auentinũ inſederunt. expectate dum uobis ſingulis, ut olim Coriolano matres, coniugesq́; crinibus paſſis obuiæ ab urbe ueniant. tum Volſcorũ legiones, quia Romanum habebant ducem, quieuerũt: uos Romanus exercitus non deſtiteritis impio bello? T. Quinti quocunq; iſtic loco ſeu uolens, ſeu inuitus conſtitiſti: ſi dimicandum erit, tum tu in nouiſſimos te recipito: fugeris etiam honeſtius, tergumq́; ciui dederis, quàm pugnaueris contra patriam: nunc ad pacificandũ bene, atq; honeſte ĩter primos ſtabis: et colloquij huius ſalutaris interpres fueris. poſtulate æqua, et ferte: quanq̃ uel iniquis ſtandum potius, q̃ impias inter nos conferamus manus. T. Quĩtius plenus lachryma

rũ ad ſuos uerſus, me quoq; inqt milites, ſiqs uſus meũ eſt, meliorem pacis quàm belli habetis ducem. non. n. illa modo Volſcus, aut Samnis, ſed Romanus uerba fecit, ueſter conſul, ueſter imperator milites: cuius auſpicia pro uobis experti nolite aduerſus uos uelle experiri. Qui pugnarent uobiſcum infeſtius, & alios duces ſenatus habuit: qui maxime ſuis militibus placeret: cui plurimum uos imperatori ueſtro crederetis, eum elegit. pacem etiam qui uincere poſſunt, uolunt. quid nos uelle oportet? quin omiſſis ira et ſpe fallacibus authoribus, nos ipſos, noſtraq; omnia cognitæ permittimus fidei? Approbantibus clamore cunctis, T. Quintius ante ſigna progreſſus in poteſtate dictatoris milites fore dixit. orauit ut cauſam miſerorum ciuium ſuſciperet: ſuſceptamq; eadẽ fide, qua remp. adminiſtrare ſolitus eſſet, tueretur. ſibi ſe priuatim nihil cauere: nolle alibi, quàm in innocentia ſpẽ habere: militibus cauendum, quod apud patres ſemel plebi, iterum legionibus cautum ſit: ne fraudi ſeceſſio eſſet. Quintio collaudato, cæteris bonum animum habere iuſſis, dictator equo citato ad urbem reuectus authoribus patribus tulit ad populum in luco Petillini, ne cui militum fraudi ſeceſſio eſſet. orauit etiam bona uenia quirites, ne quis eam rem ioco, ſerioue cuiquam exprobraret. Lex quoq; ſacrata militaris lata eſt, ne cuius militis ſcripti nomen, niſi ipſo uolente deleretur: additumq; legi, ne quis, ubi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. Sed id propter P. Salonium poſtulatum eſt ab coniuratis: qui alternis propè annis & tribunus militum, & primus centu-

rio erat: quem nunc primipilum appellant. huic in ſenſi milites erant: quod ſemper aduerſatus nouis cõ ſilijs fuiſſet: & ne particeps eorum eſſet, qui ab Lautulis fugiſſent. Itaq; cum hoc unum propter Saloniũ ab ſenatu non impetraretur: tum Salonius obteſtatus patres conſcriptos ne ſuum honorem pluris quàm concordiam ciuitatis æſtimarent, perpulit ut id quoq; ferretur. Aeque impotens poſtulatum fuit ut de ſtipendio equitum (merebant autem triplex ea tempeſtate) æra demerentur: quod aduerſati coniurationi fuiſſent. Præter hæc inuenio apud quoſdam L. Genutium tribunum plebis tuliſſe ad populum ne fœnerare liceret. Item alijs plebiſcitis cautum, nequis eundem magiſtratum intra decem annos caperet: neu duos magiſtratus uno anno gereret: utiq; liceret conſules ambos plebeios creari. quæ ſi omnia conceſſa ſunt plebi, apparet haud paruas uires defectionem habuiſſe. Alijs annalibus proditum eſt neq; dictatorem Valeriũ dictum: ſed per conſulem omnem rem actam: neq; ante quàm Romam ueniretur, ſed Romæ eam multitudinem coniuratorum ad arma conſternatam eſſe: nec in T. Quintij uillam, ſed in ædes C. Manlij nocte impetum factum: eũq; à coniuratis comprehenſum, ut dux fieret: inde ad quartum lapidem profectos loco munito conſediſſe: nec ab ducibus mentionem concordiæ ortam: ſed repente cum in aciem armati exercitus proceſſiſſent, ſalutationem factam: & permiſtos dextras iungere, ac complecti inter ſe lachrymãtes milites cœpiſſe: coactosq; COSS. cum uiderent auerſos à dimicatione militum animos: retuliſſe ad pa-

tres de concordia reconcilianda. adeo nihil præter q̃ ſeditionem fuiſſe: eamq; compoſitam inter antiquos rerum authores conſtat. Et huius fama ſeditionis, et ſuſceptum cum Samnitibus graue bellum aliquot populos ab Romana ſocietate auertit. & præter Latinorum infidum iam diu fœdus, Priuernates etiam Norbam, atq; Setiam finitimas colonias romanas incurſione ſubita depopulati ſunt.

DECADIS PRIMAE LIBER OCTAVVS.

i AM CONSVLES ERANT C. Plautius Secundú, L. Aemilius Mamercus: cum Setini, Norbaniq; Romam nuntij defectionis Priuernatiú cum querimonijs acceptæ cladis uenerunt. Volſcorum item exercitum duce Antiati populo conſediſſe ad Satricum allatum eſt. utrunq; bellum Plautio ſorte uenit. prius ad Priuernum profectus extemplo acie conflixit. haud magno certamine deuicti hoſtes: oppidú captum, redditumq; Priuernatibus, præſidio ualido impoſito: agri partes duæ ademptæ. Inde uictor exercitus Satricum contra Antiates ductus: ibi magna utrinque cæde atrox prælium fuit. & cum tempeſtas eos neutrò inclinata ſpe dimicantes diremiſſet: Romani nihil eo cer

tamine tam ambiguo feſſi in poſterum diem prælium parant. Volſcis recenſentibus quos uiros in acie amiſiſſent, haudquaquam idem animus ad iterãdum periculum fuit. nocte pro uictis Antium agmine trepido, ſaucijs, ac parte impedimentorũ relicta, abierunt. Armorum magna uis tum inter cæſa corpora hoſtiũ, tum in caſtris inuenta eſt. ea Luæ matri dare ſe cõſul dixit: fineſq; hoſtium uſq; ad oram maritimam eſt depopulatus. Alteri conſuli Aemilio ingreſſo ad ſabellum agrum non caſtra Samnitium, non legiones uſquam oppoſitæ. ferro, igniq; uaſtantem agros legati Samnitium pacem orantes adeunt: à quo reiecti ad ſenatum, poteſtate facta dicendi, poſitis ferocibus animis pacem ſibi ab Romanis, belliq; ius aduerſus Sidicinos petierunt: quæ ſe eo iuſtius petere, quod in amicitiam populi Romani ſecundis ſuis rebus, non aduerſis ut Campani ueniſſent: & aduerſus Sidicinos ſumerent arma, ſuos ſemper hoſtes, populi Romani nunq̃ amicos: qui nec ut Samnites in pace amicitiam, nec ut Campani auxilium in bello petiſſent: nec in fide populi Romani, nec in ditione eſſent. Cum de poſtulatis Samnitium T. Aemilius prætor ſenatum conſuluiſſet: reddendumq; his fœdus patres cenſuiſſent: prætor Samnitibus reſpondit. Nec quo minus perpetua amicitia eſſet, per populum Romanum ſtetiſſe: nec contradici quin, quoniam ipſos belli culpa ſua contracti tædiũ ceperit, amicitia de ĩtegro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil intercedi quo minus Sãniti populo pacis, belliq; liberum arbitrium ſit. Fœdere icto cum domum reuertiſſent, extemplo inde exercitus Ro-

manus ductus, annuo ſtipendio, & trium menſium frumento accepto: quod pepigerat conſul, ut tempus inducijs daret quoad legati rediſſent. Samnites copijs ijſdem, quibus uſi aduerſus romanum bellum fuerãt: contra Sidicinos profecti haud in dubia ſpe erant maturæ hoſtium urbis potiundæ. Tum ab Sidicinis deditio prius ad Romanos cœpta fieri eſt: deinde, poſtquam patres ut ſeram eam, ultimáq; tandem neceſſitate expreſſam aſpernabantur: ad Latinos iam ſua ſponte in arma motos facta eſt. nec Campani quidem (adeo iniuriæ Samnitium q̃ beneficij Romanorũ memoria præſentior erat) his ſe armis abſtinuere. Ex his tot populis ingens exercitus duce Latino fines Samnitium ingreſſus plus populationibus, quàm prælijs cladium fecit. & quanquam ſuperiores certaminibus Latini erant: haud inuiti, ne ſæpius dimicandum foret, agro hoſtium exceſſere. Id ſpatium Samnitibus datum eſt Romam legatos mittendi. qui cum adijſſent ſenatum, conqueſti eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſſi: precibus infimis petiere ut ſatis ducerent Romani uictoriam, quam Samnitibus ex campano, Sidicinóq; hoſte eripuiſſent: ne uinci etiam ſe ab ignauiſſimus populis ſinerent. Latinos, Campanosq;, ſi ſub ditionem populi Romani eſſent, pro imperio arcerent Samniti agro: ſin imperium abnuerẽt, armis coercerent. Aduerſus hæc reſponſum anceps datum: quia fateri pigebat in poteſtate ſua Latinos iam non eſſe: timebantq; ne arguendo abalienarent. Campanorum aliam conditionem eſſe: qui non fœdere, ſed per deditionem in fidẽ ueniſſent. itaq; Cam-

panos ſeu

panos ſeu uelint, ſeu nolint, quieturos in fœdere Latino nihil eſſe, quod bellare cum quibus ipſi uelint prohibeantur. Quod reſponſum ſicut dubios Samnites quidnam facturum Romanum cenſerent, dimiſit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos uelut nihil iã non concedentibus Romanis ferociores fecit. Ita per ſpeciem aduerſus Samnites belli parandi crebra concilia indicentes omnibus conſultationibus inter ſe principes occulte romanum coquebant bellum. huic quoq; aduerſus ſeruatores ſuos bello Campanus aderat. Sed quanquam omnia de induſtria cælabantur, priusq; q̃ mouerentur Romani, tolli ab tergo Sãnitem hoſtem uolebant: tamen per quoſdam priuatis hoſpitijs, neceſſitudinibusq; coniunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt. iuſſisq; ante tempus conſulibus abdicare ſe magiſtratu, quo maturius noui COSS. aduerſus tantam molem belli crearentur: religio inceſſit ab eis, quorum imminutum imperium eſſet, comitia haberi. itaq; interregnum initum. duo interreges fuerunt, M. Valerius, ac M. Fabius creauere COSS. T. Manlium Torquatum tertium, P. Decium Murẽ. Eo anno Alexandrum Epiri regem Italiam claſſe appuliſſe conſtat. quod bellum, ſi prima ſatis proſpera fuiſſent, haud dubie ad Romanos perueniſſet. Eadem ætas rerum magni Alexandri eſt: quem ſorore huius ortum in alio tractu orbis inuictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Cæterum Romani etſi defectio ſociorum, nominisq; Latini haud dubia erat: tamen tanquam de Samnitibus, non de ſe curam agerent, decem principes Latinorum Romam euocaue-

runt: quibus imperarent, quæ uellent. Prætores tunc duos Latini habebant L. Annium Setinum, & L. Numiſium Cerceienſem, ambos ex colonijs romanis: per quos præter Signiam, Velitrasq;, & ipſas colonias romanas, Volſci etiam exciti ad arma erant. eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat ſuper qua re acirentur. itaq; concilio prius habito prætores, quàm Romam proficiſcerentur, euocatos ſe ab ſenatu docent romano: & quæ actum iri ſecum credant: quidnam ad ea reſponderi placeat, referũt. Cum aliud alij cenſerent: tum Annius. quanquam ipſe ego retuli quid reſponderi placeret: tamen magis ad ſummam rerum noſtrarum pertinere arbitror qđ agendum nobis, quàm quid loquendũ ſit. facile erit explicatis conſilijs accommodare rebus uerba. Nam ſi etiam nunc ſub umbra fœderis æqui ſeruitutem pati poſſumus: quid abeſt quin proditis Sidicinis nõ Romanorum ſolum, ſed Samnitium quoq; dicto pareamus? reſpondeamusq; Romanis nos ubi innuerint, poſituros arma. Sin autem tandem libertatis deſyderium remordet animos: ſi fœdus eſt: ſi ſocietas æquatio iuris eſt: ſi conſanguineos nos Romanorum eſſe, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: ſi ſocialis ullus exercitus ijs eſt, quo adiuncto duplicent uires ſuas: quem ſecernere conſules ab ſe bellis proprijs ſumendis, ponendisq; nolint: cur non omnia æquantur? cur non alter ab Latinis conſul datur? ubi pars uirium, ibi & imperij pars eſt. Eſt quidem nobis hoc per ſe haud nimis amplum, quippe concedentibus Romam caput Latio eſſe: ſed ut amplum uideri poſſet, diutur

na patientia fecimus. Atqui ſiquando unquam conſociandi imperij, uſurpandæ libertatis tempus optaſtis: en hoc tempus adeſt, & uirtute ueſtra, & deûm benignitate uobis datum. Tentaſtis patientiam negando militem. quis dubitat exarſiſſe eos, cum plus ducentorum annorum morem ſoluerimus? pertulerunt tamen hunc dolorem. bellum noſtro nomine cum Pelignis geſſimus: qui ne noſtrorum quidem finium per nos tuendorum ius antea dabant. nihil interceſſerũt. Sidicanos in fidem receptos, Campanos ad nos ab ſe deſciſſe, exercitus nos parare aduerſus Samnites fœderatos ſuos audierunt: nec mouerunt ſe ab urbe. unde hæc illis tanta modeſtia, niſi conſcientia uirium et noſtrarũ, & ſuarũ? Idoneos authores habeo querentibus de nobis Samnitibus ita reſponſum ab ſenatu Romano eſſe: ut facile appareret ne ipſos quidem iã poſtulare ut Latiũ ſub romano imperio ſit. uſurpate mõ poſtulando, eo, qđ illi uobis tacitι concedunt. Siquem hoc metus dicere prohibet: ego ipſe audiente non populo Romano modo ſenatuq;, ſed Ioue ipſo, qui capitolium ĩcolit, profiteor me dicturũ: ut ſi nos in fœdere ac ſocietate eſſe uelint, COS. alterum ab nobis, ſenatusq; partem accipiant. Hæc ferociter non ſuadenti ſolum, ſed pollicenti clamore & aſſenſu oẽs permiſerũt ut ageret: diceretq; quæ è rep. nominis latini, fideq; ſua uiderentur. Vbi eſt Romã uentum, in capitolio ei ſenatus datus eſt. ibi cum T. Manlius conſul egiſſet cũ eis ex authoritate patrum ne Samnitibus fœderatis bellum inferrent: Annius tanquam uictor armis capitolium cepiſſet, non legatus iure gentium loque-

retur: tempus erat inquit T. Manli, uosq́; patres conſcripti tandem iam uos nobiſcum nihil pro iperio agere: cum florentiſſimum deûm benignitate nunc Latium armis uiriſq;, Samnitibus bello uictis, Sidicinis, Campaniſq; ſocijs nunc etiam Volſcis adiunctis uideretis, colonias quoq; ueſtras Latinum romano prætuliſſe imperium. ſed quoniam uos regno impotenti finem ut imponatis, non inducitis in animum: nos quá quam armis poſſumus aſſerere Latium in libertatem: conſanguinitati tamen hoc dabimus, ut conditiones pacis feramus æquas utriſq;: quoniam uires quoq; æquari dijs immortalibus placuit. conſulem alterū Romæ, alterum ex Latio creari oportet: ſenatus partem æquam ex utraq; parte eſſe: unum populum, unam remp. fieri: & ut imperij eadem ſedes ſit, idemq́; omnibus nomen: quoniam ab alterutra parte concedi neceſſe eſt: quod utriſq; bene uertat: ſit hæc ſanè patria potior: & Romani omnes uocemur. Forte ita accidit, ut parem ferociæ huius & Romani conſulē T. Manlium haberent: qui adeo non tenuit iram, ut ſi tanta dementia patres conſcriptos cœpiſſet, ut ab ſetino homine leges acciperent: gladio cinctum in ſenatum ſe eſſe uenturum palàm diceret: & quencunq; in curia Latinum uidiſſet, ſua manu interempturum. & conuerſus ad ſimulachrū Iouis, audi Iupiter hæc ſcelera inquit: audite ius fáſq;: peregrinos conſules, & peregrinum ſenatum in tuo Iupiter augurato templo captus, atq; ipſe oppreſſus uiſurus es? hæccine fœdera Tullus Romanus rex cum Albanis patribus ueſtris Latini? Hæc L. Tarquinius uobiſcum poſtea fœdera

fecit? Non uenit in mentem pugna apud Regillum lacum? adeo & cladium ueſtrarum ueterum, & beneficiorum noſtrorum erga uos obliti eſtis? Cum conſulis uocem ſubſecuta patrum indignatio eſſet: proditur memoriæ aduerſus crebram implorationem deûm, quos teſtes fœderum ſæpius inuocabant conſules: uocem Annij ſpernentis numina Iouis romani auditã. certe cum commotus ira ſe ab ueſtibulo templi citato gradu proriperet: lapſus per gradus capite grauiter offenſo impactus imo ita eſt ſaxo, ut ſopiretur. exanimatum authores quoniam non omnes ſunt, mihi quoq; in incerto relictum ſit, ſicut inter fœderum ruptorum teſtationem ingenti fragore cœli procellam effuſam. nã & uera eſſe, & apte ad repræſentandam iram deũ ficta poſſunt. Torquatus miſſus ab ſenatu ad dimittendos legatos cum iacentem Annium uidiſſet: exclamat ita, ut populo patribuſq; audita uox pariter ſit. bene habet: dij pium mouete bellum: eſt cœleſte numen: es magne Iupiter: haud fruſtra te patrem deûm, hominumq; hac ſede ſacrauimus. Quid ceſſatis quirites, uoſq; patres conſulti arma capere dijs ducibus? ſic ſtratas legiones Latinorum dabo, quemadmodum legatum iacentem uidetis. Aſſenſu populi excepta uox conſulis tantum ardoris animis fecit, ut legatos proficiſcentes cura magiſtratuum magis, qui iuſſu conſulis proſequebantur, quàm ius gentiũ ab ira, impetuq; hominum tegeret. Conſenſit & ſenatus bellum: conſuleſq; duobus ſcriptis exercitibus p Marſos, Pelignoſq; profecti adiuncto Samnitium exercitu ad Capuam, quò iam Latini, ſocijq; conuenerant: caſtra locant.

Ibi in quiete utriq; conſuli eadem dicitur uiſa ſpecies uiri maioris q̃ humano habitu, auguſtioris'q; dicentis, ex una acie imperatorem, ex altera exercitum dijs manibus, matriq; Terræ deberi: utrius exercitus imperator legiones hoſtium ſuperque eas ſe deuouiſſet, eius populi, partis'q; uictoriam fore. Hos ubi nocturnos uiſus inter ſe COSS. contulerunt, placuit ad aueruncandam deûm iram uictimas cædi: ſimul ut ſi extis eadem, quæ ſomno uiſa fuerant, portenderẽtur: alteruter conſulum fata impleret. Vbi reſponſa aruſpicum inſidenti iam animo tacitæ religioni congruerunt: tum adhibitis legatis, tribunis'q;, & imperijs deũ propalàm expoſitis, ne mors uoluntaria conſulis exercitum in acie terreret: comparant inter ſe ut ab utra parte cedere romanus exercitus cœpiſſet: inde ſe conſul deuoueret pro populo Romano, quiritibus'q;. Agitatum etiam in concilio eſt ut, ſiquando unquã ſeuero ullum imperio bellum adminiſtratum eſſet: tunc uti diſciplina militaris ad priſcos redigeretur mores.

Curam acuebat, quod aduerſus Latinos bellandum erat: lingua, moribus, armorum genere, inſtitutis ante omnia militaribus congruentes milites militibus, centurionibus centuriones, tribuni tribunis compares, collegæq; ijſdem præſidijs, ſæpe ijſdem manipulis ꝑmiſti fuerant. Per hæc nequo errore milites caperentur, edicunt conſules nequis extra ordinem in hoſtem pugnaret. Forte inter cæteros turmarum præfectos, qui exploratum in omnes partes dimiſſi erant: T. Manlius conſulis filius ſuper caſtra hoſtium cum ſuis turmalibus euaſit: ut uix teli iactu ab ſtatione pro-

xima abeſſet· ibi Thuſculani erant equites: præerat Geminius Metius, uir tum genere inter ſuos, tum factis clarus· is ubi romanos equites, inſignem'q; inter eos præcedentem conſulis filium (nam omnes inter ſe utiq; illuſtres uiri noti erant) cognouit: una'ne ait turma Romani cum Latinis, ſocijs'q; bellum geſturi eſtis? quid interea conſules, quid duo exercitus conſulares agent? Aderunt in tempore Manlius inquit: & cum illis aderit Iupiter ipſe fœderum à uobis uiolatorum teſtis: qui plus poteſt, pollet'q;· Si ad Regillum lacum ad ſatietatem ueſtram pugnauimus: hic quoq; efficiemus profecto ne nimis acies uobis, & collata ſigna nobiſcum cordi ſint· Ad ea Geminius paululum ab ſuis equo prouectus· uis'ne igitur dum dies iſta uenit, qua magno conatu exercitus moueatis: interea tu ipſe congredi mecum, ut noſtro duorum iam hinc euentu cernatur quantum eques latinus romano præſtet? Mouet ferocem animum iuuenis ſeu ira, ſeu detrectandi certaminis pudor, ſeu inexuperabilis uis fati· oblitus itaq; imperij patrij, conſulum'q; edicti præceps ad id certamen agitur: quo uinceret, an uinceretur, haud multum intereſſet· equitibus cæteris uelut ad ſpectaculum ſummotis ſpatio, quod parui interiacebat Campi, aduerſos concitant equos: & cum infeſtis cuſpidibus concurriſſent, Manlij cuſpis ſuper galeam hoſtis Metij trans ceruicem equi elapſa eſt· circumactis deinde equis cum prior ad iterandum ictum Manlius conſurrexiſſet: ſpiculum inter aures equi fixit· ad cuius uulneris ſenſum cum equus prioribus pedibus erectis magna ui

caput quateret: excuſſit equitem: quem cuſpide, parmaq; innixum attollentem ſe à graui caſu Manlius ab iugulo ita ut per coſtas ferrum emineret, terræ affixit: ſpoliisq; lectis ad ſuos reuectus cum ouante gaudio turma in caſtra, atq; deinde ad prætorium ad patrem tendit: ignarus fati futuri, quæ laus, an pœna merita eſſet. Vt me omnes inquit pater tuo ſanguine ortum uere ferrent, prouocatus equeſtria hæc ſpolia capta ex hoſte cæſo porto. Quod ubi audiuit conſul, extemplo filium auerſatus concionem Claſſico aduocari iuſſit. quæ ubi frequens conuenit, quandoquidem inquit tu T. Manli neque imperium conſulare, neq; maieſtatem patriam ueritus aduerſus edictum noſtrum extra ordinem in hoſte pugnaſti: & quantum in te fuit diſciplinam militarẽ, qua ſtetit ad hãc diem romana res, ſoluiſti: meq; in eam neceſſitatem adduxiſti, ut aut rei p. mihi, aut mei meorumq; obliuiſcendum ſit: nos potius noſtro delicto plectemur, q̃ res pu. tanto ſuo damno noſtra peccata luat. triſte exemplum, ſed in poſterum ſalubre iuuentuti erimus. Me quidem cum ingenita charitas liberũm, tum ſpecimen iſtud uirtutis deceptum una imagine decoris in te mouet: ſed cum aut morte tua ſanctienda ſint conſulum imperia, aut impunitate in perpetuũ abroganda: nec te quidem, ſiquid in te noſtri ſanguinis eſt, recuſare cenſeam quin diſciplinam militarem culpa tua prolapſam pœna reſtituas. I lictor, deliga ad palũ. Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter quàm in ſe quiſq; diſtrictam cernentes ſecuri metu magis q̃ modeſtia quieuere. Itaq; uelut emerſo ab admiratione

animo cum ſilentio defixi ſtetiſſent: repente poſtquam ceruice cæſa fuſus eſt cruor, tum libero conqueſtu coortæ uoces ſunt: ut neq; lamentis, neq; execrationibus parceretur: ſpolijsq; contectum iuuenis corpus quantum militaribus ſtudijs funus ullum concelebrari poteſt, ſtructo extra uallum rogo concremaretur: Manlianáq; imperia non in præſentia modo horrēda, ſed exempli etiam triſtis in poſterum eſſent. fecit tamen atrocitas pœnæ obedientiorem duci militem: & præterquam quod uigiliæ, cuſtodiæq;, & ordo ſtationum intentioris ubiq; curæ erant: in ultimo etiam certamine, cum deſcenſum in aciem eſt, ea ſeueritas profuit. fuit enim ciuili maxime bello pugna ſimilis. adeo nihil apud Latinos diſſonum ab Romana rep. præter animos erat. Clypeis antea romanis uſi ſunt: deinde poſtquam ſtipendiarij facti ſunt, ſcuta pro clypeis fecere: & quod antea phalanges ſimiles macedonicis, hoc poſtea manipulatim ſtructa acies cœpit eſſe: poſtremo in plures ordines inſtruebatur. ordo ſexagenos milites, duos centuriones, uexillarium unum habebat. Prima acies haſtati erāt, manipuli quindecim, diſtantes inter ſe modicum ſpatium. manipulus leuis uicenos milites, aliam turbam ſcutatorum habebat. leues autem, qui haſtam tantum, gæſáq; gererent, uocabantur. Hæc prima frons in acie florem iuuenum pubeſcentium ad militiam habebat: robuſtior inde ætas totidem manipulorum, quibus principibus eſt nomen: hos ſequebantur, ſcutati omnes, inſignibus maxime armis. hoc XXX. manipulorum agmen antepilanos appellabant: quia ſub ſignis iam alij quindecim or-

dines locabantur: ex quibus ordo unuſquiſq; tres partes habebat: earum unamquanq; primum pilũ uocabant: tribus ex uexillis conſtabat: uexillũ CLXXXVI. homines erant. Primum uexillum triarios ducebat, ueteranum militem ſpectatæ uirtutis: ſecundum rorarios minus roboris ætate, factiſq;: tertium accenſos minimæ fiduciæ manu: eo & in poſtremam aciem reijciebantur. Vbi his ordinibus exercitus inſtructus eſſet: haſtati omnium primi pugnam inibant. ſi haſtati profligare hoſtem non poſſent: pede preſſo eos retrocedentes in interualla ordinũ principes recipiebant. tum principũ pugna erat: haſtati ſequebantur. triarij ſub uexillis conſidebant, ſiniſtro crure porrecto, ſcuta innixa humeris, haſtas ſuberecta cuſpide in terra fixas haud ſecus, q̃ uallo ſepta inhorreret acies, tenentes. Si apud principes quoq; haud ſatis proſpere eſſet pugnatum: à prima acie ad triarios ſenſim referebantur. inde rẽ ad triarios rediſſe, cum laboratur, prouerbio increbuit. Triarij conſurgentes, ubi in interualla ordinum ſuorum principes, & haſtatos recepiſſent: extemplo compreſſis ordinibus uelut claudebant uias: unóq; continente agmine iam nulla ſpe poſt relicta in hoſtem incedebant. id erat formidoloſiſſimum hoſti: cum uelut uictos inſecuti nouam repente aciem exurgentem auctam numero cernebant. Scribebantur quatuor ferè legiones quinis millibus peditum, equitibus in ſingulas legiones trecentis: alterum tantum ex Latino delectu adijciebatur: qui ea tempeſtate hoſtes erant Romanis: eodemq; ordine iſtruxerant aciem. Tum nec uexilla cum uexillis tantum, uniuerſi ha-

ſtati cum haſtatis, principes cum principibus, ſed centurio quoq; cum centurione, ſi ordines turbati non eſſent, concurrendum ſibi eſſe ſciebat. Duo primipili ex utraq; acie inter triarios erant, Romanus corpore haudquaquam ſatis ualidus, cæterum ſtrenuus uir peritusq; militiæ, Latinus uiribus ingens bellatorq; primus, notiſſimi inter ſe: quia ſemper pares ordines duxerunt. Romano haud ſatis fidenti uiribus iam Romæ permiſſum erat ab COSS. ut ſubcenturionem ſibi, quem uellet, legeret: qui tutaretur eum ab uno deſtinato hoſte: isq; iuuenis in acie oblatus ex centurione Latino uictoriam tulit. Pugnatum eſt haud procul radicibus Veſuuij montis: qua uia ad Veſerim ferebat. Romani conſules prius quàm educerent in aciem, immolauerunt. Decio caput iecineris à familiari parte cæſum aruſpex dicitur oſtendiſſe: alioquī acceptam dijs hoſtiam eſſe: Manlium egregie litaſſe. Atqui bene habet inquit Decius, ſi ab collega litatum eſt. Inſtructis, ſicut antedictum eſt, ordinibus proceſſere in aciem: Manlius dextro, Decius læuo cornu præerat. Primo utrinq; æquis uiribus, eodem ardore animorum gerebatur res: deinde ab læuo cornu haſtati Romani non ferentes impreſſionem Latinorum ſe ad principes recepere. In hac trepidatione Decius conſul M. Valerium magna uoce inclamat. Deorum inquit ope Valeri opus eſt: agédum pontifex publicus populi Romani præi uerba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pontifex eum togam prætextam ſumere iuſſit: & uelato capite manu ſubter togam ad mentum exerta ſuper telum ſub-

Deuouendi formula.

iectum pedibus ſtantem ſic dicere. Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, diui nouenſiles, dij indigetes, diui quorum eſt poteſtas noſtrorum hoſtiumq́; , dijq; manes, uos precor, ueneror, ueniã peto, feroq;, uti populo Romano quiritium uim, uictoriamq́; proſperetis: hoſteſq́; populi Romani quiritium terrore, formidine, morteq́; afficiatis. Sicut uerbis nuncupaui: ita pro rep. quiritium exercitu legionibus auxilijs populi Romani quiritium legiones, auxiliaq́; hoſtium mecum dijs manibus, tellurìq; deuoueo. Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium iubet: matureq́; collegæ ſe deuotum pro exercitu nuntiare. ipſe incinctus cinctu gabino, armatus in equum inſiluit: ac ſe in medios hoſtes immiſit. Conſpectus ab utraq; acie aliquanto auguſtior humano uiſu, ſicut cœlo miſſus, piaculum omnis deorum iræ, qui peſtem ab ſuis auerſam in hoſtes ferret. Ita omnis terror, pauorq; cũ illo latus ſigna primo Latinorum turbauit: deinde in totam penitus aciem peruaſit. Euidentiſſimum id fuit: quod quacunq; equo inuectus eſt, ibi haud ſecus, quàm peſtifero ſydere icti pauebant. ubi uero corruit obrutus telis: inde iam haud dubie conſternatæ cohortes Latinorum fugam, ac uaſtitatem late fecerunt. ſimul & Romani exolutis religione animis uelut tum primum ſigno dato coorti pugnam integram ediderunt. nam & rorarij procurrebant inter antepilanos: addiderantq́; uires haſtatis, ac principibus: & triarij genu dextro innixi nutum conſulis ad conſurgendum expectabant. procedente deinde certamine cum alijs partibus multitudo ſuperaret Latinorum: Manlius

conſul audito euentu collegæ cum, ut ius fasq́; erat, lachrymis non minus quàm laudibus debitis proſecutus tam memorabilem mortem eſſet: pauliſper addubitauit an conſurgendi iam triarijs tempus eſſet: deinde melius ratus integros eos ad ultimum diſcrimen ſeruari, accenſos ab nouiſſima acie ante ſigna procedere iubet. Qui ubi ſubiere: extemplo Latini tanquã idem aduerſarij feciſſent, triarios ſuos excitauerunt. q aliquandiu pugna atroci cum et ſemetipſi fatigaſſent: & haſtas aut præfregiſſent, aut hebetaſſent: pellerent ui tamen hoſtem: debellatum iam rati, peruentumq́; ad extremam aciem: tum conſul triarijs, conſurgite nunc inquit integri aduerſus feſſos, memores patriæ, parentumq́;, et coniugum, ac liberorum, memores conſulis pro ueſtra uictoria morte occumbentis. Vbi triarij conſurrexerunt integri refulgentibus armis, noua ex improuiſo orta acies receptis in interualla ordinum antepilanis, clamore ſublato principia Latinorum perturbant: haſtisq́; ora fodientes primo robore uirorum cæſo, per alios manipulos uelut inermes propè intacti euaſere: tantaq́; cæde perrupere cuneos, ut uix quartam partem relinquerent hoſtium. Samnites quoq; ſub radicibus montis procul inſtructi præbuere terrorem Latinis. Cæterum inter omnes ciues, ſociosq́; præcipua laus eius belli penès COSS. fuit: quorum alter omnes minas, periculaq́; ab deis ſuperis inferisq́; in ſe unum uertit: alter ea uirtute, coq; conſilio in prælio fuit, ut facile conuenerit inter Romanos Latinosq́; qui eius pugnæ memoriam poſteris tradiderunt: utrius partis T. Manlius dux fuiſſet, eius fu

turam haud dubie fuiſſe uictoriam. Latini ex fuga ſe Minturnas contulerunt. caſtra ſecundum prælium capta: multiq́; mortales ibi uiui oppreſſi, maxime Cápani. Decij corpus ne eo die inueniretur, nox quærentes oppreſſit: poſtero die inuentum inter maximam hoſtium ſtragem coopertum telis: funusq́; compar morti celebrante collega factum. Illud adijciendum uidetur: licere conſuli, dictatoriq́;, & prætori cum legiones hoſtium deuoueat, non utiq; ſe, ſed quem uelit ex legione romana ſcriptum ciuem deuouere. ſi is homo, qui deuotus eſt, moritur: probe factum uideri: ni moritur, tum ſignum ſeptem pedes altum, aut maius in terram defodi: & piaculum hoſtia cædi. ubi illud ſignum defoſſum erit: eò magiſtratum romanum deſcendere fas non eſt. Sin autem ſeſe deuouere uolet, ſicuti Decius deuouit: ni moritur, neq; ſuum, neq; publicum diuinum pure faciet. Qui ſeſe deuouerit: Vulcano arma, ſiue cui alij diuo uouere uolet: ſiue hoſtia, ſiue quo alio uolet: ius eſto. Telo, ſuper quod ſtans conſul precatus eſt, hoſtem potiri fas non eſt: ſi potiatur, Martis uouet auribus piaculum fieri. Hæc etſi omnis diuini, humaniq; moris memoria aboleuit: noua peregrinaq́; omnia priſcis ac patrijs præferẽdo, haud ab re duxi uerbis quoq; ipſis ut tradita, nuncupataq́; ſunt, referre. Romanis poſt prælium demum factum Samnites ueniſſe ſubſidio expectato euentu pugnæ apud quoſdam authores inuenio: Latinis quoq; ab Lauinio auxilium, dum deliberando terunt tempus, uictis demum ferri cœptum. & cum iam portis prima ſigna, & pars agminis eſſet egreſſa: nun=

tio allato de clade Latinorum cum conuerſis ſignis retro in urbem rediretur: prætorem eorum nomine Milionium dixiſſe ferunt: pro paulula uia magnam mercedem Romanis eſſe ſoluendam. Qui Latinorum pugnæ ſuperfuerant, multis itineribus diſſipati cum ſe in unum conglobaſſent: Veſcia urbs eis receptaculũ fuit. Ibi in concilijs Numiſius imperator eorum affirmando communem fore martem belli: utranq; aciem pari cæde proſtrauiſſe: uictoriæq; nomen tantum penes Romanos eſſe: cæteram pro uictis fortunam et illos gerere: funeſta duo conſulum prætoria, alterum paricidio filij, alterum conſulis deuoti cæde: trucidatum exercitum oẽm: cæſos haſtatos, principesq;: ſtragẽ et ante ſigna et poſt ſigna factã: triarios poſtremo rem reſtituiſſe. Latinorum etſi pariter acciſæ copiæ ſint: tamen ſupplemento uel Latium propius eſſe, uel Volſcos, quàm Romam. Itaq; ſi uideatur eis ſe ex Latinis, & ex Volſcis populis iuuentute propere excita rediturum infeſto exercitu Capuam eſſe: Romanosq; nihil tum minus, quàm prælium expectantes nec opinato aduentu perculſurum. Fallacibus literis circa Latium, nomenq; Volſcum miſſis, quia qui non interfuerunt pugnæ, ad credendum temere faciliores erãt: tumultuarius undiq; exercitus raptim conſcriptus conuenit. Huic agmini Torquatus conſul ad Triſanũ (inter Sinueſſam, Minturnasq; is locus eſt) occurrit. prius q̃ caſtris locus caperetur, ſarcinis utrinq; in aceruum coniectis pugnatum, debellatumq; eſt. adeo enim acciſæ res ſunt, ut conſuli uictorem exercitum ad populandos agros eorũ ducenti dederent ſe omnes Latini:

deditionemq́; eam Campani ſequerentur. Latiũ, Capuaq́; agro multati: Latinus ager priuernati addito agro, & falernus, qui populi Campani fuerat, uſq; ad Vulturnum flumen plebi romanæ diuiditur: bina in Latio iugera, ita ut dodrantem ex priuernati complerent, data: terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis. Extra pœnam fuere Latinorum Laurentes, Campanorumq́; equites: quia non deſciuerant. Cum Laurentibus renouari fœdús iuſſum: renouaturq́; ex eo quotannis poſt diem decimum latinarum. equitibus Campanis ciuitas data: monimentumq́; ut eſſet, æneam tabulam in æde Caſtoris Romæ fixerunt: uectigal quoq; eis Campanus populus iuſſus pendere in ſingulos quotannis (fuere autẽ mille, & ſexcenti) denarios numos quadringenos quinquagenos. Ita bello geſto, pecunijs pœnaq́; pro cuiusq; merito perſolutis, T. Manlius Romam redijt: cui uenienti ſeniores tantum obuiã exiſſe conſtat: iuuẽtutem & tunc, & omni uita deinde auerſatam eum, execratamq́;. Antiates in agrum hoſtienſem, ardeatem, ſolonium incurſiones fecerunt. Manlius conſul, quia ipſe per ualetudinem id bellum exequi nequierat: dictatorem L. Papyrium Craſſum, qui tum forte erat prætor, dixit: ab eo magiſter equitum L. Papyrius Curſor dictus. Nihil memorabile aduerſus Antiates ab dictatore geſtum eſt: cum aliquot menſes ſtatiua in agro antiati habuiſſet. Anno inſigni uictoria de tot ac tam potentibus populis, ad hoc conſulum interius nobili morte, alterius ſicut truci ita claro ad memoriam imperio, ſucceſſere conſules T. Aemilius

Mamercus,

Mamercus, & P. Philo: neq; in ſimilem materiam rerum & ipſi aut ſuarum rerũ, aut partium in rep. magis, quàm patriæ memores Latinos ob iram agri amiſſi rebellantes in campis ſenectanis fuderunt, caſtris'q; exuerunt. Ibi Publio, cuius ductu auſpicio'q; res geſtæ erant, in deditionem accipiente Latinos populos, quorum ibi iuuentus cæſa erat: Aemilius ad Pedum exercitum duxit. Pedanos tuebatur Tyburs, Prænestinus, Veliternus'q; populus: uenerant & ab Lanuuio, Antio'q; auxilia. Vbi cum prælijs quidem ſuperior Romanus eſſet: ad urbem ipſam Pedum, caſtra'q; ſociorum populorũ, quæ urbi adiuncta erãt, integer labor reſtaret: bello infecto repente omiſſo cõſul, quia collegæ decretum triumphum audiuit: ipſe quoq; triumphi ante uictoriam flagitator Romam redijt. Qua cupiditate offenſis patribus, negantibus'q; niſi Pedo capto aut dedito triumphum, hinc alienatus ab ſenatu Aemilius ſeditioſis tribunatibus ſimilẽ deinde conſulatum geſſit. Nam neq; quoad fuit conſul, criminari apud populum patres deſtitit, collega haudquaquam aduerſante: quia & ipſe de plebe erat. materiam autem præbebat criminibus ager in Latino, Falerno'q; agro maligne plebi diuiſus. & poſtquam ſenatus finire imperium conſulibus cupiens dictatorem aduerſus rebellantes Latinos dici iuſſit: Aemilius cuius, tum faſces erant, collegam dictatorem dixit: ab eo magiſter equitum Iunius Brutus dictus. Dictatura popularis & orationibus in patres criminoſis fuit: & quod tres leges ſecundiſſimas plebi, aduerſas nobilitati tulit: unam, ut plebiſcita omnes qui

rites tenerent: alteram, ut legum, quæ comitijs centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres authores fierent: tertiam, ut alter utiq; ex plebe, cum eò uẽtum ſit ut utrunq; plebeiũ fieri liceret: cenſor crearetur. plus eo anno domi acceptum cladis ab conſulibus, ac dictatore, quàm ex uictoria eorum, bellicisq; rebus foris auctum imperium patres credebant. Anno inſequenti L. Furio Camillo, C. Menio COSS. quo iſignitius omiſſa res Aemilio ſuperioris anni conſuli exprobraretur: Pedum armis, uirisq;, & omni ui expugnandum ac delendum ſenatus fremit: coactiq; noui conſules omnibus eam rem præuerti, proficiſcuntur. Iam Latio is ſtatus erat rerum, ut neq; bellum neq; pacem pati poſſent. ad bellum opes deerãt: pacem ob agri adempti dolorem aſpernabantur: medijs conſilijs ſtandum uidebatur: ut oppidis ſe tenerent: ne laceſſitus Romanus cauſam belli haberet: etſi cuius oppidi obſidio nuntiata eſſet: undiq; ex omnibus populis auxilium obſeſſis ferretur. Neq; tamen niſi admodum à paucis populis Pedani adiuti ſunt. Tyburtes, Præneſtiniq;, quorum ager propior erat, Pedum peruenere. Aricinos, Lanuuinosq;, & Veliternos Antiatibus, Volſcis ſe coniungentes ad Saturæ flumen Menius improuiſo adortus fudit. Camillus ad Pedum cum Tyburtibus maxime ualido exercitu maiore mole, quanquam æque proſpero euentu pugnat. Tumultum maxime repentina inter prælium eruptio oppidanorum fecit: in quos parte exercitus conuerſa Camillus non compulit ſolum eos intra mœnia: ſed eodem etiam die, cum ipſos auxiliaq; eorum percu-

liſſet, oppidum ſcalis cœpit. Placuit inde iam maiore conatu, animóq; ab unius expugnatione urbis ad perdomandum Latium uictorem circunducere exercitum. nec quieuere, ante quàm expugnando, aut in deditionem accipiendo ſingulas urbes, Latiũ omne ſubegere. Præſidijs inde diſpoſitis per recepta oppida, Romam ad deſtinatum omnium conſenſu triumphũ deceſſere. additus triumpho honos: ut ſtatuæ equeſtres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur. Prius quàm comitijs in inſequentem annum conſules rogarent: Camillus de Latinis populis ad ſenatum retulit: atq; ita diſſeruit. Patres conſcripti, quod bello armisq; in Latio agendum fuit, id iam deûm benignitate, ac uirtute militum ad finem uenit. cæſi ad Pedum, Aſturamq; ſunt exercitus hoſtium: oppida Latina omnia, & Antium ex Volſcis aut ui capta, aut recepta in deditionem præſidijs tenentur ueſtris. Reliqua conſultatio eſt, quoniã rebellando ſæpius nos ſollicitant: quonam modo perpetua pace quietos obtineamus. dij immortales ita uos potentes huius conſilij fecerunt, ut ſit Latium deinde, an non ſit, in ueſtra manu poſuerint. Itaq; pacem uobis, quod ad Latinos attinet, parare in perpetuum uel ſæuiendo, uel ignoſcendo poteſtis. Vultis crudeliter conſulere in deditos, uictosq;? licet delere omne Latium: uaſtas inde ſolitudines facere: unde ſociali egregio exercitu ꝑ multa bella, magnáq; ſæpe uſi eſtis. Vultis exemplo maiorũ augere rem romanam uictos in ciuitatem accipiendo? materia creſcendi per ſummam gloriam ſuppeditat. certe id firmiſſimum longe imperiũ eſt, quo

obedientes gaudent. Sed maturato opus eſt, quicquid ſtatuere placet. tot populos inter ſpem, metumq; ſuſpenſos animis habetis: & ueſtram itaq; de eis curam q̃ primum abſolui, et illorum animos, dum expectatione ſtupent, ſeu pœna, ſeu beneficio præoccupari oportet. Noſtrum enim fuit efficere ut omnium rerum uobis ad conſulendum poteſtas eſſet. ueſtrum eſt decernere quid optimum uobis, reiq́; publicæ ſit. Principes ſenatus relationem conſulis de ſumma rerum laudare: ſed cum aliorum cauſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, ut pro merito cuiusq; ſtatueretur ſi de ſingulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de ſingulis, decretumq́;. Lanuuinis ciuitas data: ſacraq́; ſua reddita cum eo, ut ædes lucusq́; Soſpitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum populo Romano eſſet. Aricini, Nomentaniq́;, & Pedani eodem iure, quo Lanuuini in ciuitatem adepti. Thuſculanis ſeruata ciuitas, quam habebant: crimenq́; rebellionis à publica fraude in paucos authores uerſum. In Veliternos ueteres ciues romanos, q̃d toties rebellaſſent, grauiter ſæuitum: & muri deiecti: & ſenatus inde abductus: iuſſiq; trans Tyberim habitare: ut eius, qui cis Tyberim deprehenſus eſſet, uſq; ad mille paſſuum clarigatio eſſet: nec prius q̃ ære perſoluto is, qui cepiſſet extra uincula captum haberet. in agrum ſenatorũ coloni miſſi: quibus aſcriptis, ſpeciem antiquæ frequentiæ Velitræ receperunt. Et Antium noua colonia miſſa, cum eo, ut Antiatibus permitteretur, ſi & ipſi aſcribi coloni uellent. naues inde longæ abactæ: interdictumq́; mare Antiati

populo eſt: & ciuitas data. Tyburtes, Præneſtiniq; agro multati: neq; ob recens tantum rebellionis commune cum alijs Latinis crimen: ſed quod tædio imperij romani cum Gallis gente efferata arma quondam conſociaſſent. Cæteris Latinis populis connubia, commerciaq;, & conſilia inter ſe ademerunt. Campanis equitibus honoris cauſa, quia cum Latinis rebellare noluiſſent: Fundanisq;, & Formianis, quod per fines eorum tuta pacataq; ſemper fuiſſet uia: ciuitas ſine ſuffragio data. Cumanos, Sueſſulanosq; eiuſdem iuris conditionisq;, cuius Capuam eſſe placuit. Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: roſtrisq; earum ſuggeſtum in foro extructum adornari placuit: roſtraq; id templum appellatum C. Sulpitio Longo, P. Elio Peto COSS. cum omnia non opes magis romanæ, quàm beneficijs parta gratia bona pace obtineret: inter Sidicinos, Auruncosq; bellum ortum. Aurunci à T. Manlio conſule in deditionem accepti nihil deinde mouerant: eo petendi auxilij ab Romanis cauſa iuſtior fuit. ſed prius q̃ conſules ab urbe (iuſſerat enim ſenatus defendi Auruncos) exercitum educerent: fama affertur Auruncos oppidum deſeruiſſe: profugosq; cum coniugibus, ac liberis Sueſſam communiſſe: quæ nunc Aurunca appellata: mœnia antiqua eorum, urbemq; à Sidicinis deletam. Ob ea ĩfenſus conſulibus ſenatus, quorum cunctatione proditi ſocij eſſent: dictatorem dici iuſſit. dictus eſt Claudius Regillenſis: magiſtrum equitum C. Claudium Hortatorem dixit. Religio inde iniecta de dictatore: & cum augures uitio crea-

tum uideri dixiſſent: dictator, magiſterq́; equitum ſe magiſtratu abdicarunt. Eo anno Minutia ueſtalis ſuſpecta primo propter mundiorem iuſto cultum, inſimulata deinde apud pontifices ab indice ſeruo, cum decreto eorum iuſſa eſſet ſacris abſtinere, familiamq́; in poteſtate habere: facto iudicio uiua ſub terram ad portam collinam dextra uia ſtrata defoſſa ſcelerato campo. credo ab inceſto id ei loco nomen factum. Eodem anno Q. P. Philo prætor primum de plebe aduerſante Sulpitio COS. qui negabat rationem eius ſe habiturum: eſt factus, ſenatuq́;, cum in ſummis imperijs id non obtinuiſſet, minus in prætura itendente. Inſequens annus L. Papyrio Craſſo, Ceſone Duilio COSS, Auſonum magis nouo quàm magno bello fuit inſignis. ea gens Cales urbem incolebat: Sidicinis finitimis arma coniunxerat: unoq́; prælio haud ſanè memorabili duorum populorum exercitus fuſus propinquitate urbium ad fugam pronior, & in fuga ipſa tutior fuit. nec tamen omiſſa eius belli cura patribus: quia toties iam Sidicini aut ipſi mouerant bellum, aut mouentibus auxilium tulerant, aut cauſa armorum fuerant. Itaq; omni ope annixi ſunt ut maximum ea tempeſtate imperatorem M. Valerium Coruinum conſulem quartum facerent: collega additus Coruino M. Attilius Regulus. & ne forte caſu erraretur, petitum ab COSS. ut extra ſortem Coruini ea prouincia eſſet. Exercitu uictore à ſuperioribus COSS. accepto ad Cales, unde bellum ortum erat, profectus cum hoſtes ab ſuperioris etiam certaminis memoria pauidos clamore atq; impetu primo fudiſſet: mœnia ipſa oppu-

gnare eſt aggreſſus: & militum quidem is erat ardor, ut iam inde cum ſcalis ſuccedere ad muros uellent, euaſuros'q; contenderent. Coruinus, quia id arduum factu erat, labore militum potius, quàm periculo peragere inceptum uoluit. itaq; & aggerem, & uineas egit: turres'q; muro admouit: quarum uſum forte oblata opportunitas præuertit. nanq; M. Fabius captiuus Romanus cum per negligentiam cuſtodum feſto die uinculis ruptis per murum inter opera Romanorum religata ad pinnam muri reſte ſuſpenſus manibus ſe demiſiſſet: perpulit imperatorem ut uino, epulis'q; ſopitos hoſtes aggrederetur. nec maiore certamine capti cum urbe Auſones ſunt, quàm acie fuſi erãt. præda capta ingens eſt: præſidio'q; impoſito Calibus reductæ Romam legiones. conſul ex ſenatus conſulto triumphauit: & ne Attilius expers gloriæ eſſet, iuſſi ambo conſules aduerſus Sidicinos ducere exercitum dictatorem ante ex ſenatus conſulto comitiorum habendorum cauſa dixerunt L. Aemilium Mamercum: is magiſtrum equitum Q. Publium Philonem dixit. Dictatore comitia habente COSS. creati ſunt T. Veturius, Sp. Poſthumius. Etſi belli pars cum Sidicinis reſtabat: tamen ut beneficio præuenirent deſyderiũ plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: facto'q; ſenatus conſulto ut duo millia quingenti homines eò ſcriberẽtur, tres uiros coloniæ deducendæ, agro'q; diuidundo creauerunt, Ceſonem Duillium, T. Quintium, M. Fabium. Noui deinde COSS. à ueteribus exercitu accepto, ingreſſi hoſtium fines populando' uſq; ad mœnia atq; urbem peruenerunt. Ibi, quia ingenti

exercitu comparato Sidicini & ipſi pro extrema ſpe dimicaturi enixe uidebantur: & Samnium fama erat conari ad bellum, dictator ab conſulibus ex authoritate ſenatus dictus P. Cornelius Ruffinus: magiſter equitum M. Antonius. Religio deinde inceſſit uitio eos creatos: magiſtratuq; ſe abdicauerunt. & quia peſtilentia inſecuta eſt uelut omnibus eo uitio contactis auſpicijs, res ad interregnum rediјt. ab interregno inito per quintum demum interregem M. Valerium Coruinum creati COSS. L. Cornelius iterum, et Cn. Domitius. Tranquillis rebus fama gallici belli pro tumultu ualuit ut dictatorem dici placeret. dictus M. Papyrius Craſſus: & magiſter equitum P. Valerius Publicola. à quibus cum delectus ītentius quàm aduerſus finitima bella haberetur: exploratores miſſi attulerunt quieta omnia apud Gallos eſſe. Samniũ quoq; iam alterum annum turbari nouis conſilijs ſuſpectum erat: eo ex agro Sidicino exercitus romanus non eſt deductus. cæterum Samnites bellum Alexandri epirenſis in Lucanos traxit. qui duo populi aduerſus regem excurſionem à Pæſto facientem ſignis collatis pugnauerunt. eo certamine ſuperior Alexander incertum qua fide culturus ſi perinde cætera proceſſiſſent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno cenſus actus: nouiq; ciues cenſi: tribus propter eos additæ Metia & Scaptia: cenſores addiderunt P. Philo, Sp. Poſthumius. Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætore lata: qua ciuitas ſine ſuffragio data. Hæc eo anno domi militiæq; geſta. Fœdus inſequens annus ſeu intemperie cœli, ſeu humana fraude fuit, M. Clau-

dio Marcello, T· Valerio COSS· Flaccum, Potitumq́; uarie in annalibus cognomen conſulibus inuenio: cæterum in eo parui refert, quid ueri ſit. illud ꝑ uelim (nec omnes authores ſunt) proditum falſò eſſe uenenis abſumptos: quorum mors infamem annum peſtilentia fecerit, ſicut proditur. tamen res, ne cui authorum abrogauerim fidem, exponenda eſt. Cum primores ciuitatis ſimilibus morbis, eodemq́; fermè oēs euentu morerentur: ancilla quædam ad Q. Fabiū Maximum ædilem curulem indicaturam ſe cauſam publicæ peſtis profeſſa eſt, ſi ab eo ſibi fides data eſſet haud futurum noxæ indicium. Fabius confeſtim rem ad conſules, conſules ad ſenatum referunt: conſenſuq́; ordinis fides indici data. Tum patefactum muliebri fraude ciuitatem premi: matronasq́; ea uenena coquere: etſi ſe ſequi extemplo uelint, manifeſto deprehendi poſſe. Secuti indicem & coquentes quaſdam medicamenta, & recondita alia inuenerunt. quibus in forum delatis, & ad XX. matronis, apud quas deprehenſa erant, per uiatorem accitis, duæ ex eis Cornelia, ac Sergia patriciæ utraq; gentis cum ea medicamenta ſalubria eſſe contenderent: ab confutante indice bibere iuſſæ, ut ſe falſum commentatam arguerent: ſpatio ad colloquendum ſumpto cum ſummoto populo in conſpectu omniū rem ad cæteras retuliſſent: haud abnuentibus & illis bibere, epoto medicamento ſuametipſæ fraude omnes interierunt. comprehenſæ extemplo earum comites magnum numerum matronarum indicauerunt: ex quibus ad CLXX. damnatæ. Neq; de ueneficijs ante eam diem Romæ quæſi-

tum eſt. prodigij ea res loco habita: captiſq; magis mentibus, quàm conſceleratis ſimilis uiſa. Itaq; memoria ex annalibus repetita, in ſeceſſionibus quondam plebis clauum ab dictatore fixum, alienatasq; diſcordia mentes hominum eo piaculo compotes ſui feciſſe, dictatorem claui figendi cauſa creari placuit. creatus Cn. Quintilius magiſtrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clauo magiſtratu ſe abdicarunt. Creati COSS. L. Papyrius Craſſus iterum, L. Plautius Venox. cuius principio anni legati ex Volſcis Fabraterni, & Lucani Romam uenerunt, orantes ut in fidẽ reciperentur: ſi à Samnitium armis defenſi eſſent, ſe ſub imperio populi Romani fideliter, atq; obedienter futuros. Miſſi tum ab ſenatu legati: denuntiatumq; Samnitibus ut eorum populorum finibus uim abſtinerent. ualuitq; ea legatio, non tam quia pacem uolebant Samnites, quàm quia nondum parati erant ad bellum. Eodem anno Priuernas bellum initum: cuius ſocij Fundani, dux etiã fundanus fuit Vitrubius Vaccus, uir non domi ſolum, ſed etiam Romæ clarus. ædes fuere in palatio eius, quæ Vacci prata diruto ædificio, publicatoq; ſolo appellata. aduerſus hunc uaſtantem effuſe ſetinum, norbanumq;, & coranum agrũ L. Papyrius profectus haud procul caſtris eius conſedit. Vitrubio nec ut uallo ſe teneret aduerſus ualidiorem hoſtem ſana conſtare mens: nec ut longius à caſtris dimicaret, animus ſuppetere. uix tota extra portam caſtrorum explicata acie fugam magis retro, quàm prælium, aut hoſtem expectante milite, ſine conſilio, ſine audacia depugnat: & ut leui momento,

nec ambigue eſt uictus: ita breuitate ipſa loci, faciliq; receptu in tam propinqua caſtra haud ægre militem à multa cæde eſt tutatus: nec ferè quisquam in ipſo certamine, pauci in turba fugæ extremæ, cum in caſtra ruerent, cæſi: primisq; tenebris Priuernum inde petitum agmine trepido: ut muris potius, quàm uallo ſeſe tutarentur. A Priuerno Plautius alter conſul peruaſtatis paſſim agris, prædaq; abacta in agrum fundanum exercitum inducit: ingredienti fines ſenatus Fundanorum occurrit: negant ſe pro Vitrubio, ſectamq; eius ſecutis precatum ueniſſe, ſed pro Fundano populo: quem extra culpam belli eſſe ipſum Vitrubium indicaſſe: cum receptaculum fugæ Priuernũ habuerit, non patriam Fundanos. Priuerni igitur hoſtes populi Romani quærendos, perſequendosq; eſſe: q ſimul à Fundanis, ac Romanis utriusq; patriæ immemores defecerunt. Fundanis pacem eſſe, & animos Romanos, & gratam memoriam acceptæ ciuitatis: orare ſe conſulem ut bellum ab inoxio populo abſtineat: agros, urbem, corpora ipſorum, coniugumq;, ac liberorum ſuorum in poteſtate populi Romani eſſe, futuraq;. Collaudatis Fundanis conſul, literisq; Romam miſſis in officio Fundanos eſſe, ad Priuernum flexit iter. Prius animaduerſum in eos, qui capita coniurationis fuerant, à COS. ſcribit Claudius: ad CCCL. ex coniuratis uinctos Romam miſſos: eamq; deditionem ab ſenatu non acceptam: qđ egentiũ, atq; humilium pœna defungi uelle Fundanum populũ cenſuerint. Priuernũ duobus conſularibus exercitibus cum obſideretur: alter COS. comitiorũ cauſa Romam re-

uocatus. Carceres eo anno in circo primum ſtatuti. Nódum perfunctos cura priuernatis belli tumultus gallici fama atrox inuaſit haud fermè unquam neglecta patribus. Extemplo igitur conſules noui L. Aemilius Mamercus, & Cn. Plautius eo ipſo die Cal. quintilibus, quo magiſtratus inierunt, comparare inter ſe prouincias iuſſi: & Mamercus, cui gallicum bellum euenerat, ſcribere exercitum ſine ulla uacationis uenia. quin opificum quoq; uulgus, & ſellularij, minime militiæ idoneum genus, exciti dicuntur: Veios'q; ingens exercitus contractus: ut inde obuiam Gallis iretur. longius diſcedi, ne alio itinere hoſtis falleret ad urbem incedens, non placuit. Paucos deinde poſt dies ſatis explorata temporis eius quiete, à Gallis Priuernum omnis conuerſa uis. Duplex inde fama eſt. alij ui captam urbem, Vitrubium'q; uiuum in poteſtatem ueniſſe, alij, prius quàm ultima adhiberetur uis ipſum ſe in deditionem conſulis caduceum præferentis permiſiſſe, authores ſunt: Vitrubium'q; ab ſuis traditum. Senatus de Vitrubio, Priuernatibus'q; conſultus conſulem Plautium dirutis Priuerni muris, præſidio'q; ualido impoſito, ad triumphum accerſit Vitrubium in carcerem aſſeruari iuſſit quoad conſul rediſſet: tum uerberatum necari: ædes eius, quæ eſſent in palatio, diruendas, bona Semonilano cenſuerunt conſecranda: quod'q; æris ex eis redactum eſt, ex eo ænei orbes facti, poſiti in ſacello Semonilani aduerſus ædem Quirini. De ſenatu Priuernate ita decretum, ut qui ſenator Priuerni poſt defectionem ab Romanis manſiſſet: trans Tyberim eadem lege, qua Veliterni, habitaret.

His ita decretis, uſq; ad triumphum Plautij ſilētium de Priuernatibus fuit: poſt triumphum conſul necato Vitrubio, ſocijs'q; eius noxæ apud ſatiatos iā ſupplicijs nocentium tutam mentionem de Priuernatibus ratus, quoniam defectionis authores inquit meritas pœnas & ab dijs immortalibus, & à uobis habēt patres conſcripti: quid placet de innoxia multitudine fieri? equidem etſi meæ partes exquirendæ magis ſententiæ, quàm dandæ ſunt: tamen cum uideam Priuernates uicinos Samnitibus eſſe, unde nunc nobis incertiſſima pax eſt: quàm minimum irarum inter nos illos'q; relinqui uelim. Cum ipſa per ſe res anceps eſſet: prout cuiusq; ingeniū erat atrocius, mitius'ue ſuadentibus, tum incertiora omnia unus ex Priuernatibus legatis fecit, magis conditionis, in qua natus eſſet, q̄ præſentis neceſſitatis memor: qui interrogatus à quodam triſtioris ſententiæ authore quam pœnam meritos Priuernates cenſeret: eam inquit, quam merentur qui ſe libertate dignos cenſent. cuius cum feroci reſponſo infeſtiores factos uideret conſul eos, q̄ ante Priuernatium cauſam impugnabant: ut ipſe benigna interrogatione mitius reſponſum eliceret: quid, ſi pœnam inquit remittimus uobis, qualem nos pacem uobiſcum habituros ſperemus? Si bonam dederitis inquit, & fidam, & perpetuam: ſi malam, haud diuturnam. Tum uero minari, nec id ambigue Priuernatem quidam: & illis uocibus ad rebellandum incitari pacatos populos. Pars melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere: & dicere uiri, & liberi uocem auditam: an credi poſſe ullum populum, aut homi-

nem deniq; in ea conditione, cuius eum pœniteat, diutius q̃ neceſſe ſit manſurum? ibi pacem eſſe fidam, ubi uoluntarij pacati ſint: neq; eo loco, ubi ſeruitutem eſſe uelint, fidem ſperandam eſſe. In hanc ſententiã maxime COS. ipſe inclinauit animos: identidẽ ad principes ſententiarũ conſulares, uti exaudiri poſſet à pluribus, dicendo eos demum, q nihil præterquã de libertate cogitant, dignos eſſe qui Romani fiant. Itaq; & in ſenatu cauſam obtinuere: & ex authoritate patrũ latum ad populũ eſt ut Priuernatibus ciuitas daretur. Eodẽ anno Anxur trecenti in coloniã miſſi ſunt: bina iugera agri acceperunt. ſecutus eſt annus nulla re belli, domi'ue inſignis P. Plautio Proculo, P. Cornelio Scapula COSS. præterq̃ qđ Fregellas (Segninorum his ager, deinde Volſcorum fuerat) colonia deducta: & populo Viſceratio data à M. Flauio in funere matris. Erant qui per ſpeciem honorandæ parentis meritam mercedem populo ſolutam interpretarentur: quod eum die dicta ab ædilibus crimine ſtupratæ matrisfamiliæ abſoluiſſet. Data uiſceratio in præteritã iudicij gratiam honoris ẽtcã fuit: tribunatuq; plebis proximis comitijs abſens petentibus præfertur. Palæpolis fuit aut procul inde, ubi nunc Neapolis ſita eſt: duabus urbibus populus idem habitat: Cumis erant oriundi: Cumani Chalcide euboica originem trahunt. Claſſe, qua aduecti ab domo fuerant, multum in ora maris eius, quod accolunt, potuere. Primo in inſulas Aenariam, & Pithecuſas egreſſi, deinde in continentem auſi ſedes transferre. Hæc ciuitas tum ſuis uiribus, tum Samnitium infida aduerſus Romanos

ſocietate freta, ſiue peſtilentia, quæ Romanam urbem adorta nuntiabatur, fidens, multa hoſtilia aduerſus Romanos agrum Campanum falernumq́; incolentes fecit: Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. P. Philone iterum COSS. fœcialibus Palæpolin ad res repetendas miſſis cum relatum eſſet à Græcis, gente lingua magis ſtrenua quàm factis, ferox reſponſum: ex authoritate patrum populus Palæpolitanis bellum fieri iuſſit. Inter COSS. prouincijs comparatis, bello græci perſequendi Publio euenerunt. Cornelius altero exercitu Samnitibus, ſiqua ſe mouerent, oppoſitus. fama autem erat defectioni Campanorum imminentes admoturos caſtra. ibi optimum uiſum Cornelio ſtatiua habere. Ab utroq; conſule exiguam ſpem pacis cum Samnitibus eſſe certior fit ſenatus. Publius duo millia Nolanorum militum, & quatuor Samnitium magis Nolanis cogentibus, quàm uoluntate Græcorum recepta Palæpoli miſerat. Romæ compertum eſt delectum indictum à magiſtratibus: uniuerſum Samnium erectum: ac uicinos populos, Priuernatem, Fundanumq́;, & Formianum haud ambigue ſolicitari. Ob hæc cum legatos mitti placuiſſet prius ad Samnites, quàm bellum fieret: reſponſum redditur à Samnitibus ferox. ultro incuſabant iniurias Romanorũ: neq; eo negligentius ea, quæ ipſis obijcerentur, purgabant. Haud ullo publico conſilio, auxilio'ue iuuari Græcos: nec Fundanum, Formianum'ue à ſe ſolicitatos. quippe minime pœnitere ſe uirium ſuarũ, ſi bellũ placeat: cæterum non poſſe diſſimulare. Aegre pati ciuitatem Samnitũ qđ Fregellas ex Volſcis

captas, dirutasq; ab ſe reſtituerit Romanus populus: coloniamq; in Samnitium agro impoſuerit: quam coloni eorum Fregellas appellent. eam ſe contumeliam, iniuriamq; ni ſibi ab ijs, qui fecerint, dematur, ipſos omni ui depulſuros eſſe. Cum Romanus legatus ad diſceptandum eos ad communes ſocios, atq; amicos uocaret: quid perplexe agimus inquit? noſtra certamina Romani, non uerba legatorum, nec hominum quisq̃ diſceptator, ſed campus campanus, in quo concurrendum eſt, & arma, & communis mars belli decernet. Proinde inter Capuam, Sueſſulamq; caſtra caſtris conferamus: & Samnis Romanus ne iperio Italiam regat decernamus. Legati Romanorum cum ſe non quò hoſtis uocaſſet, ſed quò iperatores ſui duxiſſent, ituros eſſe reſpondiſſent: iam Publius iter Palæpolin, Neapolinq; loco opportune capto diremerat hoſtibus ſocietatem auxilij mutui: qua ut quisq; locus premeretur, inter ſe uſi fuerant. Itaq; cum & comitiorum dies inſtaret: & Publium imminentem hoſtium muris auocari ab ſpe capiendæ in dies urbis haud è republica eſſet: actum cum tribunis eſt ad populum ferrent ut, cum P. Philo conſulatu abiſſet, proconſul rem gereret quoad debellatum cum Græcis eſſet. L. Cornelio, quia ne eum quidem in Samnium iam igreſſum reuocari ab impetu belli placebat: literæ miſſæ, ut dictatorem comitiorum cauſa diceret. dixit M. Claudium Marcellum: ab eo magiſter equitum dictus Sp. Poſthumius. Nec tamen ab dictatore comitia ſunt habita: quia uitio ne creatus eſſet, in diſcuſſionem uenit. conſulti augures uitioſum uideri dictatorem pronunciauerunt.

tiauerunt. Eam rem tribuni ſuſpectam infamemq; criminando fecerunt. nam neq; facile fuiſſe id uitiũ noſci: cum COS. oriente nocte ſilentio diceret dictatorem: neq; ab COS. cuiquam publice, priuatimq; de ea re ſcriptum eſſe: nec quenquam mortalium extare, qui ſe uidiſſe, aut audiuiſſe quid dicat, quod auſpicium dirimeret: neq; augures diuinare Romæ ſedẽtes potuiſſe quid in caſtris conſuli uitij eueniſſet. cuĩ non apparere, quod plebeius dictator ſit dictus, id uitium auguribus uiſum? Hæc, aliaq; ab tribunis nequicquam iactata: tamen ad interregnum res redit: dilatisq; alia, atq; alia cauſa comitijs, quartusdecimus demum interrex Lucius Aemilius COSS. creat C. Petilium, Lucium Papyrium Mugilanum: Curſorem in alijs annalibus inuenio. Eodem anno Alexandriam in Aegypto proditum conditam: Alexãdrumq; Epeiri regem ab exule Lucano interfectum ſortes dodonæi Iouis euentu affirmaſſe. Accito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat caueret acheruſiam aquam, Pandoſiamq; urbem: ibi fatis eius terminum dari. eoq; ocyus tranſmiſit in Italiam: ut quã maxime procul abeſſet urbe Pandoſia in Epeiro, & Acheronte amni: quem ex Moloſſide fluentem in ſtagna inferna accipit Theſprotius ſinus. Cæterum (ut fermè fugiendo in media fata ruitur) cum ſæpe Brutias, Lucanasq; legiones fudiſſet: Heracleam Tarentinorũ coloniam, Conſentiam ex Lucanis, Sipontumq; Brutiorum, coloniam Acerinam, alias inde Meſſapiorum, & Lucanorum cepiſſet urbes: & trecentas familias illuſtres in Epeirum, quas obſidum numero ha

beret, miſiſſet: haud procul Pandoſia urbe imminen te Lucanis, ac Brutijs finibus treis tumulos aliquantū inter ſe diſtantes inſedit: ex quibus excurſiones in omnem partem agri hoſtilis faceret: & ducentos fermè Lucanorum exules circa ſe pro fidis habebat, ut pleraq; eius generis ingenia ſunt, cum fortuna mutabi lem gerentes fidem. imbres continui campis omnibus inundantes cum interclusiſſent trifariam exercitum à mutuo inter ſe auxilio: duo præſidia, quæ ſine rege erant, improuiſo hoſtium aduentu opprimuntur: deletisq; eis, ad ipſius obſidionem omnes conuerſi. inde ab Lucanis exulibus ad ſuos nuntij miſſi ſunt: pactoq; reditu promiſſum eſt regem aut uiuum, aut mortuum in poteſtatem daturos. Cæterum cum delectis ipſe egregium facinus auſus, per medios erumpit hoſtes: & ducem Lucanorum cominus congreſſum obtruncat: contrahensq; ſuos ex fuga palatos peruenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quē uis aquæ abſtulerat, indicantem iter. quem, cum incerto uado tranſiret agmen, feſſus metu ac labore miles increpās nomen abominādum fluminis, iure Acheros uocaris inquit. Quod ubi ad aures accidit regis: adiecit extemplo animum fatis ſuis: ſubſtititq; dubius an tranſiret. Tum Sotinius miniſter ex regijs pueris quid in tanto diſcrimine periculi cunctaretur interrogans: indicat Lucanos inſidijs quærere locum. quod ubi reſpexit rex procul grege facto uenientes, ſtringit gladium: & per medium amnem tranſmittit equum. Iamq; in uadū egreſſum eminus ueruto Lucanus exul trāsfigit. lapſum inde cum inhærente telo corpus exanime

detulit amnis in hoſtium præſidia. Ibi fœda lacera
tio corporis facta. nanq; præciſo medio partem Con-
ſentiam miſere: pars ipſis retenta ad ludibrium: quæ
cum iaculis, ſaxiſq; procul inceſſeretur: mulier una
ultra humanarum irarum fidem ſæuienti turbæ im
mixta ut parumper ſuſtinerent precata, flens ait uirũ
ſibi, liberoſq; captos apud hoſtes eſſe: ſperare corpore
regio utcunq; multato ſe ſuos redempturam. Is finis
lacerationi fuit: ſepultumq; Conſentiæ quod membro-
rum reliquum fuit, cura mulieris unius: oſſaq; Meta
pontum ad hoſtes remiſſa, inde Epeirum deuecta ad
Cleopatram uxorem, ſororemq; Olympiadẽ: quarũ
mater magni Alexandri altera, ſoror altera fuit. Hæc
de Alexandri Epeirẽſis triſti euentu, quanquam roma
no bello fortuna eum abſtinuit: tamen quia in Italia
bella geſſit, paucis dixiſſe ſatis ſit. Eodem anno lecti-
ſternium Romæ quinto poſt conditam urbẽ iiſdem, q-
bus ante, placãdis habitũ eſt diis. Noui deinde COSS.
iuſſu populi cũ miſiſſent q indicerent Sãnitibus bellũ:
ipſi maiore conatu q̃ aduerſus Græcos cuncta para-
bant: & alia noua nihil tum aio tale agitantibus ac-
ceſſerũt auxilia. Lucani, atq; Appuli, qbus gentibus ni
hil ad eã diẽ cum Romano populo fuerat: in fidẽ ue
nerũt, arma uiroſq; ad bellũ pollicentes. fœdere ergo in
amicitiã accepti. Eodem tpe ẽt in Sãnio res proſpere ge
ſta: tria oppida in poteſtatem uenerunt, Aliſe, Cal-
liſe, Ruffriũ: aliuſq; ager primo aduentu COSS. lon-
ge, lateq; eſt puaſtatus. Hoc bello tam proſpere cõmiſ-
ſo, alteri quoq; bello, quo Græci obſidebantur, iam
finis aderat. nam præterq̃ qđ interſeptis munimentis

hoſtium pars parti abſciſſa erat: fœdiora aliquanto intra muros iis, quibus hoſtis territabat, patiebantur: & uelut capti à ſuis metipſis præſidijs indigna iam liberis quoq;, ac coniugibus, & quæ captarum urbiũ extrema ſunt, patiebantur. Itaq; cum & à Tarento, & à Samnitibus fama eſſet noua auxilia uentura: Samnitium plus q̃ uellent, intra mœnia eſſe rebantur: Tarentinorum iuuentutem græci Græcos haud minus per quos Samniti, Nolanóq;, quàm ut Romanis hoſtibus reſiſterent, expectabant. Poſtremo leuiſſimũ malorum deditio ad Romanos uiſa. Charilaus, & Nymphius principes ciuitatis communicato inter ſe conſilio partes ad rem agendam diuiſere: ut alter ad imperatorem Romanorum transfugeret: alter ſubſiſteret ad præbendam opportunam conſilio urbem. Charilaus fuit, qui ad P. Philonem uenit: &, quod bonum, fauſtum, felix'q; Palæpolitanis, populóq; Romano eſſet: tradere ſe ait mœnia ſtatuiſſe. eo facto utrũ ab ſe prodita, an ſeruata patria uideatur, in fide Romana poſitum eſſe: ſibi priuatim nec paciſci quicquã, nec petere: publicæ petere, quàm paciſci magis: ut ſi ſuc ceſſiſſet inceptum, cogitaret populus Romanus potius cum quanto ſtudio, periculóq; reditum in amicitiam ſuam eſſet: quàm qua ſtultitia, & temeritate de officio deceſſum. Collaudatus ab imperatore tria millia militum ad occupandam eam partem urbis, quam Samnites inſidebant: accepit: præſidio ei L. Quintius tribunus militum præpoſitus. Eodem tempore & Nymphius Prætorem Samnitium arte aggreſſus perpulerat ut, quoniam omnis Romanus exercitus aut

circa Palæpolin, aut in Samnio eſſet: ſineret ſe claſſe circumuehi ad Romanum agrũ, non oram modo maris, ſed ipſi urbi propinqua loca depopulaturum. ſed ut falleret, nocte proficiſcendum eſſe: extemploq; naues deducendas. Quod quo maturius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter neceſſarium urbis præſidium ad litus miſſa. Vbi dum Nymphius in tenebris, & multitudine ſemetipſam ĩpediente ſedulo alijs alia imperia turbans terit tempus: Charilaus ex compoſito ab ſocijs in urbem receptus cum ſumma urbis Romano milite impleſſet, tolli clamorẽ iuſſit: ad quẽ Græci ſigno accepto à principibus, quieuere: Nolani per auerſam partem urbis uia Nolam ferente effugiunt. Samnitibus excluſis ab urbe, ut expeditior in præſentia fuga, ita fœdior, poſtquam periculo euaſerunt, uiſa: quippe qui inermes nulla rerum ſuarum non relicta inter hoſtes, ludibrium non externis modo, ſed etiã popularibus, ſpoliati atq; egentes domos rediere. Haud ignarus opinionis alterius, qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur: cum authoribus hoc dedi, quibus dignius credi eſt: tum fœdus neapolitanum (eo enim deinde ſumma rei Græcorũ uenit) ſimilius uero facit ipſos in amicitiam rediſſe. Publio triumphus decretus: quod ſatis credebatur obſidione domitos hoſtes in fidem ueniſſe. Duo ſingularia hæc ei uiro primum contigere, prorogatio imperij non ante in ullo facta, & acto honore triumphus. Aliud ſubinde bellum cum alterius oræ Græcis exortum. nanq; cum Tarentini rem palæpolitanam uana ſpe auxilij aliquandiu ſuſtinuiſſent: poſtquam Roma

nos urbe potitos accepere, uelut deſtituti, ac non qui ipſi deſtituiſſent, increpare Palæpolitanos: ira atq; inuidia in Romanos furere: eo etiam, quod Lucanos, & Appulos (nanq; utraq; eo anno ſocietas cœpta eſt) in fidem populi Romani ueniſſe allatum eſt. quippe propémodum peruentum ad ſe eſſe: iam'q; in eo rem fore, ut Romani aut hoſtes, aut domini habendi ſint. diſcrimen profecto rerum ſuarum in bello Samnitium, euentu'q; eius uerti: eam ſolam gentem reſtare, nec eam ipſam ſatis ualidam: quando Lucanus defecerit: quem reuocari adhuc, impelli'q; ad abolendam ſocietatem romanam poſſe: ſi qua ars ſerendis diſcordijs adhibeatur. Hæc conſilia cum apud cupidos rerum nouandarum ualuiſſent: ex iuuentute quidam Lucanorum pretio aciti, clari magis inter populares quàm honeſti, inter ſe mulctati ipſi uirgis cum corpora nuda intuliſſent in ciuium cœtum: uociferati ſunt ſe, quod caſtra romana ingredi auſi eſſent, à COS. uirgis cæſos, ac propè ſecuri percuſſos eſſe. Deformis ſuapte natura res cum ſpeciem iniuriæ magis, quàm doli præſeferret. Concitati homines cogunt clamore ſuo magiſtratus ſenatum uocare: & alij circunſtantes concilium bellum in Romanos poſcunt: alij ad concitandam in arma multitudinem agreſtiũ diſcurrunt: tumultu'q; etiam ſanos conſternante animos decernitur ut ſocietas cum Samnitibus renouaretur: legati'q; ad eam rem mittantur. Repentina res quia quàm cauſam nullam, tam ne fidem quidem habebat. coacti à Samnitibus obſides dare, & præſidia in loca munita accipere, cæca fraude & ira nihil recuſarunt. Dilu

cere deinc breui fraus cœpit: poſtquam criminum falſorũ authores Tarentum commigrauere: ſed amiſſa omni de ſe poteſtate nihil ultra, q̃ ut pœniteret, fruſtra reſtabat. Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initium libertatis factum eſt: quod necti deſierunt. mutatum autem ius ob unius fœneratoris ſimul libidinem, ſimul crudelitatem inſignem. L. Papyrius is fuit: cui cum ſenatus conſulto Publius ob æs alienum paternũ nexum dediſſet: quem ætas, formáq; ad miſericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduentitium crediti ratus, primo perlicere adoleſcentem ſermone inceſto eſt conatus: deinde poſtquam aſpernabantur flagitium aures, minis territare, atq; identidem admonere fortunæ: poſtremo cum ingenuitatis magis quàm præſentis conditionis memorem uideret, nudari iubet, uerberáq; afferri. Quibus laceratus iuuenis cum ſe in publicum proripuiſſet, libidinem crudelitatemq; conquerens fœneratoris: ingens uis hominum cum ætatis miſeratione atq; indignitate iniuriæ accenſa, tum ſuæ conditionis, liberũmq; ſuorum reſpectu, in forum, atq; inde agmine facto ad curiam concurrit. & cum COSS. tumultu repentino coacti ſenatum uocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum iuuenis tergum procumbentes ad ſingulorum pedes oſtendebant. Victum eo die ob impotentem iniuriam unius ingens uinculum fidei: iuſſiq; COSS. ferre ad populum, nequis, niſi qui noxam meruiſſet: donec pœnam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bo

na debitoris, non corpus obnoxium eſſet. itaq; nexi ſoluti: cautumq́; in poſterum, ne necterentur. Eodem anno cum ſatis per ſeipſum Samnitium bellum, & defectio repens Lucanorum, authoresq́; defectionis Tarentini ſolicitos haberent patres: acceſſit ut & Veſtinus populus Sãnitibus ſeſe coniungeret. Quae res, ſicut eo anno ſermonibus magis paſſim hominum iactata, quàm in publico ullo concilio eſt: ita inſequentis anni COSS. L. Furio Camillo iterum, Iunio Bruto Scaeuae, nulla prior potiorq́; uiſa eſt, de qua ad ſenatum referrent. & quanquam noua res erat: tamen tanta cura patres inceſſit, ut pariter eam ſuſceptam neglectamq́; timerent: ne aut impunitas eorum laſciuia ſuperbiaq́; aut bello poenae expetitae metu propinquo atq; ira concirent finitimos populos. Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par, Marſi, Pelignią; et Marucini: quos ſi Veſtinus attingeret, omnes habendos hoſtes. Vicit tamen pars, quae in praeſentia uideri potuit maioris animi q̃ conſilij: ſed euentus docuit fortes fortunam iuuare. Bellum ex authoritate patrum populus aduerſus Veſtinos iuſſit: prouincia ea Bruto, Samnium Camillo ſorte euenit. exercitus utroq; ducti: & cura tuendorum finium hoſtes prohibiti coniungere arma. Caeterum alterum COS. L. Furium, cui maior moles rerum impoſita erat: morbo graui implicatum fortuna bello ſubtraxit: iuſſusq́; dictatorem dicere rei gerendae cauſa, longe clariſſimum bello ea tempeſtate dixit L. Papyrium Curſorem: à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus magiſter equitum eſt dictus: par nobile rebus in eo ma-

giſtratu geſtis, diſcordia tamen, qua propè ad ultimū dimicationis uentum eſt, nobilius. Ab altero COS. in Veſtinis multiplex bellum, nec uſquam uario euē tu geſtum eſt. nam & peruaſtauit agros: & populando, atq; urendo tecta hoſtium, ſataq;, in aciem inuitos extraxit: & ita prælio uno accidit Veſtinorum res haudquaq̃ tamen incruento milite ſuo: ut non in caſtra ſolum refugerent hoſtes: ſed iam ne uallo quidem ac foſſis freti dilaberentur in oppida, ſitu urbiū mœnibusq; ſe defenſuri. Poſtremo oppida quoq; ui expugnare adortus, primo Cutinam ingenti ardore militum, aut uulnerum ira, quod haud ferè quiſquam integer prælio exceſſerat: ſcalis cepit: deinde Cingiliam. utriusq; urbis prædam militibus, quod eos neq; portæ, neq; muri hoſtium arcuerant: conceſſit. In Samnium incertis itum auſpicijs eſt: cuius rei uitium nō in belli euentum, quod proſpere geſtum eſt: ſed in rabiem atq; iras imperatorum uertitur. Nanq; Papyrius dictator à pullario monitus cum ad auſpiciū petendum Romam proficiſceretur, magiſtro equitum denuntiauit ut ſeſe loco teneret: neu abſente ſe cum hoſte manum conſereret. Fabius cum poſt profectionem dictatoris per exploratores comperiſſet perinde omnia ſoluta apud hoſtes, ac ſi nemo Romanus in Samnio eſſet: ſeu ferox adoleſcens indignitate accenſus, quod omnia in dictatore uiderentur repoſita eſſe: ſeu occaſione bene gerendæ rei inductus exercitu inſtructo, paratóq; profectus ad Imbrinium (ita uocant locum) acie cum Samnitibus conflixit. Ea fortuna pugnæ fuit, ut nihil relictum ſit, quo ſi affuiſſet dictator, res

melius geri potuerit: non dux militi, non miles duci defuit. eques etiam authore L. Cominio tribuno militum, qui aliquoties impetu capto perrumpere non poterat hoſtium agmen: detraxit frenos equis: atq; ita concitatos calcaribus permiſit, ut ſuſtinere eos nulla uis poſſet. per arma, per uiros late ſtragem dedêre. ſecutus pedes impetum equitum turbatis hoſtibus intulit ſigna. uiginti millia hoſtium cæſa eo die traduntur. Authores habeo, bis cum hoſte ſigna collata dictatore abſente: bis rem egregie geſtam. apud antiquiſſimos ſcriptores una hæc pugna inuenitur. in quibuſdam annalibus tota res prætermiſſa eſt. Magiſter equitum, ut ex tanta cæde multis potitus ſpolijs, congeſta in ingentem aceruum hoſtilia arma ſubdito igne concremauit: ſeu uotum id deorum cuipiam fuit: ſeu credere libet Fabio authori eo factum, ne ſuæ gloriæ fructum dictator caperet: nomenq; ibi ſcriberet: aut ſpolia in triumpho ferret. Literæ quoq; de re proſpere geſta ad ſenatum, non ad dictatorem miſſæ argumentum fuere minime cum eo communicantis laudes. Ita certe dictator id factum accepit: ut lætis alijs uictoria parta præ ſe ferret iram, triſtitiamq;: miſſoq; repente ſenatu ſe ex curia proripuit. tum uero non Samnitũ magis legiones, quàm maieſtatem dictatoriam, & diſciplinam militarem à magiſtro equitum uictam & euerſam dictitans, ſi illi impune ſpretum imperium fuiſſet. Itaq; plenus minarum, iræq; profectus in caſtra cum maximis itineribus iſſet: non tamen præuenire famam aduentus ſui potuit. præcurrerant enim ab urbe, qui nuntiarent di

ctatorem auidum pœnæ uenire, alternis penè uerbis T. Manlij facta laudantem. Fabius extemplo concione aduocata, obteſtatus milites eſt ut qua uirtute rēp. ab infeſtiſſimis hoſtibus defendiſſent, eadem ſe, cuius ductu auſpicióq; uiciſſent, ab impotenti crudelitate dictatoris tutarentur. Venire amentem inuidia: ira tum uirtuti alienæ, felicitatíq; furere quod ſe abſente resp. geſta egregie eſſet: malle, ſi mutare fortunam poſſet, apud Samnites, quàm Romanos uictoriam eſſe: imperium dictitare ſpretum: tanquam non eadē mente pugnari uetuerit, qua pugnatum doleat: & tunc inuidia impedire uirtutem alienam uoluiſſe: cupidiſſimúsq; ablaturum arma fuiſſe militibus, ne ſe abſente moueri poſſent: & nunc id furere, id ægre pati: quod ſine L. Papyrio non inermes, non manci milites fuerint: quod ſe Q. Fabius magiſtrum equitum duxerit, ac non accenſum dictatoris. Quid illum facturum fuiſſe, ſi, quod belli caſus ferunt, Marſq; communis, aduerſa pugna eueniſſet? qui ſibi deuictis hoſtibus, rep. bene geſta, ita ut non ab illo unico duce melius geri potuerit: ſuppliciū magiſtro equitum, & tunc uictori minetur. Neq; illum magiſtro equitum infeſtiorem, quàm tribunis militum, q̄ centuriōibus, quàm militibus eſſe: ſi poſſit, in omnes ſæuiturum fuiſſe: quia id nequeat, in unum ſæuire: & iam inuidiam tanq̄ ignem ſumma petere, in caput conſilij, i ducem incurrere. Si ſe ſimul cum gloria rei geſtæ extinxiſſet, tunc uictorem uelut in capto exercitu dominantem quicqd licuerit in magiſtro equitum, in militibus auſurum. Proinde adeſſent in ſua cauſa omnium libertati. ſi

conſenſum exercitus eundem, qui in prælio fuerit, in tuenda uictoria uideat, & ſalutem unius omnibus curæ eſſe: inclinaturum ad clementiorem ſententiā animum. poſtremo ſe uitam, fortunasq́; ſuas illorū fidei, uirtutiq́; permittere. Clamor è tota concione ortus, uti bonum animum haberet: neminem illi uim allaturū ſaluis legionibus Romanis. Haud multo poſt dictator aduenit: claſſicoq́; extemplo ad concionem aduocauit. Tum ſilentio facto, præco Quintum Fabium magiſtrum equitum citauit. qui ſimul ex inferiore loco ad tribunal acceſſit, tum dictator, quæro inquit de te Quinte Fabi, cum ſummum imperium dictatoris ſit: pareantq́; ei COSS. regia poteſtas, prætoresq́; iiſdem auſpiciis, quibus COSS. creati: æquum cenſeas necne magiſtrum equitum dicto audientem eſſe? itemq; illud interrogo, cum me incertis auſpiciis profectum ab domo ſcirem: utrum mihi turbatis religionibus res publica in diſcrimen committenda fuerit? an auſpicia repetenda, nequid dubiis diis agerem? ſimul illud, quæ dictatori religio impedimento ad rem gerendam fuerit: num ea magiſter equitum ſolutus ac liber potuerit eſſe? Sed quid ego hæc interrogo? cum, ſi ego tacitus abiſſem, tamen tibi ad uoluntatis interpretationem meæ dirigenda tua ſententia fuerit. quin tu reſpondeas, uetuerim'ne te quicquam rei me abſente agere? uetuerim'ne ſigna cum hoſtibus conferre? quo tu imperio meo ſpreto, incertis auſpiciis, turbatis religionibus, aduerſus morem militarem, diſciplinamq́; maiorum, & numen deorum auſus es cum hoſte confligere? Ad hæc, quæ interrogatus es, reſpon-

de: extra ea caue uocem emittas. Accede lictor. Ad uerſus quæ ſingula Q. Fabio cum reſpondere haud facile eſſet: & nunc quereretur accuſatorem eundem capitis ſui, ac iudicem eſſe: modo uitam ſibi eripi citius, quàm gloriam rerum geſtarum poſſe uociferaretur: purgaretq; ſe inuicem, atq; ultro accuſaret: tunc Papyrius redintegrata ira ſpoliari magiſtrum equitum, ac uirgas & ſecures expediri iuſſit. Fabius fidem militum implorans, lacerantibus ueſtem lictoribus ad triarios tumultum iam in concionem miſcentes ſeſe recepit. inde clamor per totam concionem eſt perlatus: alibi preces, alibi minæ audiebātur. qui proximi forte tribunali ſteterant, q̃a ſubiecti oculis īperatoris noſcitari poterant: orabant ut parceret magiſtro eq̃tum: neu cū eo exercitum dānaret. extrema concio, et circa Fabiū globus īcrepabant īclementem dictatorē: nec procul ſeditiōe aberant: Ne tribunal quidē ſatis quietum erat. legati circunſtantes ſellam orabant ut rem in poſterum diem differret: & iræ ſuæ ſpatium, & conſilio tempus daret: ſatis caſtigatum adoleſcentiam Fabij eſſe: ſatis deformatam uictoriam: ne ad extremum finem ſupplicij tenderet: neu unico iuueni, neu patri eius clariſſimo uiro, neu Fabiæ genti eam iniungeret ignominiam. cum parum precibus, parum cauſa proficerent: intueri ſæuientem concionem iubebant: ita irritatis militum animis ſubdere ignem, ac materiam ſeditioni non eſſe ætatis, non prudentiæ eius: neminem id Quinto Fabio pœnam deprecanti ſuam uitio uerſurum, ſed dictatori: ſi occæcatus ira infeſtam multitudinem in ſe prauo certa

mine mouiſſet. Poſtremo ne id ſe gratiæ dare Q. Fabij crederet, ſe iusiurandum dare paratos eſſe: non uideri è rep. in Fabium eo tempore animaduerti. His uocibus cum in ſe magis concitarent dictatorẽ, quàm magiſtro equitum placarent, iuſſi de tribunali deſcendere legati: & ſilentio nequicquam per præconem tentato, præ ſtrepitu ac tumultu nec ipſius dictatoris, nec apparitorum eius uox audiretur: nox uelut in prælio certamini finem fecit. magiſter equitum iuſſus poſtero die adeſſe, cum omnes affirmarent infeſtius Papyrium exarſurum agitatum contentione ipſa, exacerbatumq;: clàm ex caſtris Romam profugit: & patre authore M. Fabio, qui ter iam COS. dictatorq; fuerat: uocato extemplo ſenatu cum maxime conquereretur apud patres uim, atq; iniuriã dictatoris: repente ſtrepitus ante curiam lictorum ſubmouentium auditur: et ipſe iſenſus aderat, poſtquam comperit profectum ex caſtris, cum expedito equitatu ſecutus. Iterata deinde contentio: & prehendi Papyrius Fabium iuſſit. ubi cum deprecantibus primoribus patrum, atq; uniuerſo ſenatu perſtaret incepto imitis animus: tum pater M. Fabius, quandoquidem inquit apud te nec authoritas ſenatus, nec ætas mea, cui orbitatem paras, nec uirtus, nobilitasq; magiſtri equitum à te ipſo nominati ualet: nec preces, quæ ſæpe hoſtem mitiguere: quæ deorum iras placant: tribunos plebis appello: & prouoco ad populum: eumq; tibi fugienti exercitus tui, fugienti ſenatus iudicium iudicem fero: qui certe unus plus, quàm tua dictatura poteſt, polletq;: uidero ceſſurus'ne prouocationi ſis: cui rex Romanus Tullus Hoſti

lius ceſſit. Ex curia in concionem itur. quò cum pau=cis dictator, cum omni genere principum magiſter eq=tum aſcendiſſent: deduci eum de roſtris Papyrius in partem inferiorem iuſſit. ſecutus pater, bene agis in=quit: cum eo nos deduci iuſſiſti: unde & priuati uocem mittere poſſemus. Ibi primo non tam perpetuæ orationes, quàm altercatio exaudiebantur. uicit deinde ſtrepitum uox, & indignatio Fabij ſenis increpantis ſuperbiam, crudelitatemq; Papyrij: ſe quoq; dictatorem Romæ fuiſſe: nec à ſe quenquam ne plebis quidem hominem, non centurionem, non militem uiolatum. Papyrium tanquam ex hoſtium ducibus, ſic ex Romano imperatore uictoriam, & triumphum petere. Quantum intereſſet iter moderationem antiquorum, & nouam ſuperbiam crudelitatemq;. dictatorē Quintium Cincinnatum in L. Minutium COS. ex obſidione à ſe ereptum non ultra ſæuiſſe, quàm ut legatum eum ad exercitum pro COS. relinqueret. M. Furium Camillum in L. Furio, qui contempta ſua ſenectute, & authoritate fœdiſſimo cum euentu pugnaſſet: non ſolum in præſentia moderatum iræ eſſe, nequid de collega ſecus populo, aut ſenatui ſcriberet: ſed cum reuertiſſet, potiſſimum ex tribunis conſularibus habuiſſe, quem ex collegis optione ab ſenatu data ſocium ſibi imperij delegerit. Nam populi quidem, penès quem poteſtas omnium rerum eſſet: ne iram quidem unquam atrociorem in eos fuiſſe, qui temeritate, atq; inſcitia exercitus amiſiſſent: quàm ut pecunia eos multaret: capite anquiſitum ob rem bello male geſtam de imperatore nullum ad eā diem eſſe: nunc

ducibus populi Romani, quæ ne uictis quidē bello fas fuerit, uirgas & ſecures uictoribus, & iuſtiſſimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem paſſurum fuiſſe filium ſuum, ſi exercitum amiſiſſet? ſi fuſus, fugatus, caſtris exutus fuiſſet? quò ultra iram, uiolentiamq́; eius exceſſuram fuiſſe, quàm ut uerberaret, necaretq́;? Quam conueniens eſſe propter Quintum Fabium ciuitatem in lætitia, uictoria, ſupplicationibus, ac gratulationibus eſſe: eum, propter quē deū delubra pateant: aræ ſacrificijs fument: honore, donis cumulentur: nudatum uirgis lacerari in conſpectu populi Romani, intuentem capitolium, atq; arcē, deosq; ab ſe duobus prælijs haud fruſtra aduocatos? quo id animo exercitum, qui eius ductu, auſpicijsq́; uiciſſet, laturum? quem luctum in caſtris romanis, quā lætitiam inter hoſtes fore? Hæc ſimul iurgans, querens, deū, hominumq́; fidem obteſtans, & complexus filium plurimis cum lachrymis agebat. Stabat cū eo ſenatus maieſtas, fauor populi, tribunicium auxilium, memoria abſentis exercitus. Ex parte altera imperium inuictum populi Romani, & diſciplina rei militaris, & dictatoris edictum pro numine ſemper obſeruatum, & Manliana imperia, & poſthabita filij charitas publicæ utilitati iactabantur. Hoc etiam L. Brutum conditorē romanæ libertatis antea in duobus liberis feciſſe. nunc patres comes, & ſenes faciles de alieno imperio ſpreto tanquam rei paruæ diſciplinæ militaris euerſæ iuuentuti gratiam facere: ſe tamen perſtaturum in incepto: nec ei, qui aduerſus dictum ſuum turbatis religionibus, ac dubijs auſpicijs pugnaſſet:

pugnaſſet: quicquam ex iuſta pœna remiſſurum. Maieſtas imperij perpetua ne eſſet, non eſſe in ſua poteſtate: L. Papyrium nihil de eius iure diminuturum. optare ne poteſtas tribunicia inuiolata ipſa uiolet interceſſione ſua Romanum imperium: neu populus Romanus in ſe potiſſimum dictatorem, & ius dictaturæ extinguat. Quod ſi feciſſet: non L. Papyrium, ſed tribunos, ſed prauum populi iudicium nequicquam poſteros accuſaturos: cum polluta ſemel militari diſciplina non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non magiſter equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum, nemo deorum uerecundiam habeat: non edicta imperatorum, non auſpicia obſeruentur: ſine cõmeatu uagi milites in pacato, in hoſtico errent, immemores ſacramenti, licentia ſola: qua ſe ubi uelint, exauthorent: infrequentia deſerantur ſigna: neq; conueniatur ad edictum: nec diſcernatur interdiu, nocte, æquo, iniquo loco, iniuſſu imperatoris pugnent: & non ſigna, non ordines ſeruent: latrocinij modo cæca, & fortuita pro ſolenni, & ſacrata militia ſit. Horũ criminum uos reos in omnia ſecula offerte tribuni plebis: ueſtra obnoxia capita pro licentia Q. Fabij obijcite. Tepentes tribunos, & ſuam iam uicem magis anxios, quàm eius, cui auxilium ab ſe petebatur: liberauit onere conſenſus populi Romani ad preces, & obteſtationem uerſus: ut ſibi pœnam magiſtri equitum dictator remitteret. tribuni quoq; ĩclinatam rem in preces ſubſecuti, orare dictatorem inſiſtunt, ut ueniam errori humano, ueniam adoleſcentiæ Q. Fa

bij daret: ſatis eum pœnarum dediſſe. iam ipſe adoleſcens, iam pater M. Fabius contentionis obliti procũbere ad genua, & iram deprecari dictatoris. Tum dictator ſilentio facto, bene habet, inquit, quirites. uicit diſciplina militaris: uicit imperij maieſtas: quæ in diſcrimine fuerunt an ulla poſt hanc diem eſſent. non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum imperatoris pugnauit: ſed noxæ damnatus donatur populo romano: donatur tribuniciæ poteſtati, precariũ, non iuſtum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi felicior hoc conſenſu ciuitatis ad tuendum te, quàm qua paulo ante exultabas uictoria: uiue id facinus auſus, cu ius tibi ne parens quidem, ſi eodem loco fuiſſet, quo fuit L. Papyrius: ueniam dediſſet. Mecum ut uoles reuerteris in gratiam: populo romano, cui uitam debes, nihil maius præſtiteris, quàm ſi hic tibi dies ſatis documenti dederit ut bello, ac pace pati legitima imperia poſſis. Cum ſe nihil morari magiſtrum equitum pronuntiaſſet: digreſſum eum templo lætus ſenatus, lætior populus, circunfuſi, ac gratulantes hinc magiſtro equitum, hinc dictatori proſecuti ſunt. firmatũq; imperium militare haud minus periculo Q. Fabij, quàm ſupplicio miſerabili adoleſcentis Manlij uidebatur. Forte ita eo anno euenit, ut quotieſcunq; dictator ab exercitu receſſit, hoſtes in Samnio mouerentur. cæterum in oculis exemplum erat Q. Fabius M. Valerio legato, qui in caſtris præerat: ne quàm uim hoſtium magis, quàm trucem dictatoris iram timeret. Itaq; frumentatores cum circumuenti ex inſidijs cæſi loco iniquo eſſent: creditum uulgo eſt ſubueniri eis

ab legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. ea quoq; ira alienauit à dictatore militum animos, iam ante infenſos: quod implacabilis Q. Fabio fuiſſet: & quod ſuis precibus negaſſet, eius populo Romano ueniam dediſſet. Poſtquam dictator præpoſito in urbe L. Papyrio Craſſo magiſtro equitum, Q. Fabio uetito quicquam pro magiſtratu agere, in caſtra rediјt: neq; ciuibus ſatis lætus aduentus eius fuit: nec hoſtibus quicquam attulit terroris. Nanq; poſtero die ſeu ignari ueniſſe dictatorem, ſeu adeſſet an abeſſet parui facientes, inſtructa acie ad caſtra acceſſerunt. Cæterum tantum momenti in uno uiro L. Papyrio fuit, ut ſi ducis conſilia fauor ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio habitum ſit: ita inſtruxit aciem loco, ac ſubſidijs: ita omni arte bellica firmauit. Ceſſatum à milite: ac de induſtria, ut obtrectaretur laudibus ducis, impedita uictoria eſt. Plures Samnitium cecidere: plures Romani uulnerati ſunt. Senſit peritus dux quæ res uictoriæ obſtaret: temperandum ingenium ſuum eſſe: & ſeueritatem miſcendam comitati. itaq; adhibitis legatis ipſe circùm ſaucios milites inſerens in tentoria caput, ſingulos ut ſeſe haberent rogitans, curam eorum nominatim legatis, tribuniſq;, & præfectis demandabat: rem per ſe popularem ita dexter egit: ut medendis corporibus animi multo plus militum ĩperatori reconciliarentur. nec quicquam ad ſalubritatem efficacius fuerit, quàm q̃ grato animo ea cura accepta eſt. Refecto exercitu cum hoſte congreſſus haud dubia ſpe ſua, militumq; ita fudit fugauitq; Samnites: ut ille ultimus

eis dies conferendi ſigna cum dictatore fuerit. Inceſſit deinde, quà duxit prædæ ſpes, uictor exercitus: perluſtrauitq; hoſtium agros, nulla arma, nullā uim nec apertam, nec inſidijs expertus. Addebat alacritatē, quod dictator prædā omnem edixerat militibus: nec ira magis publica, quàm priuatum compendium in hoſtem acuebat. His cladibus ſubacti Samnites pacem à dictatore petiere: cum quo pacti, ut ſingula ueſtimenta militibus, & annuum ſtipendium darent. Cum ire ad ſenatum iuſſi eſſent, ſecuturos ſe dictatorem reſponderunt, unius eius fidei, uirtutiq; cauſam ſuam commendantes. ita deductus ex Samnitibus exercitus. Dictator triumphans urbem eſt ingreſſus: & cum ſe dictatura abdicare uellet, iuſſu patrū prius quàm abdicaret, COSS. creauit C. Sulpitium Longum iterum, Q. Aemilium Cæritanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus agebatur, inducias annuas ab urbe retulerunt: nec earum ipſarum ſancta fides fuit. adeo poſtquam Papyriū abiſſe magiſtratu nuntiatum eſt, arrecti ad bellandum animi ſunt. C. Sulpitio, Q. Aemilio (Aulum quidam annales habentur) COSS. ad defectionem Samnitiū Apulum nouum bellū acceſſit. utroq; exercitus miſſi. Sulpitio Samnites, Apulia Aemilio ſorte euenerunt. Sūt qui non ipſis Apulis bellum illatum, ſed ſocios eius gentis populos ab Samnitium ui, atq; iniurijs defenſos ſcribant. Cæterum fortuna Samnitium uix à ſe ipſis eo tempore propulſantium bellum, propius ut ſit uero facit non Apulis ab Samnitibus arma illata, ſed cum utraq; ſimul gente bellum Romanis fuiſſe.

Nec tamen res ulla memorabilis acta: ager apulus, Samniumq́; euaſtatum: hoſtes nec hic, nec illic inuenti. Romæ nocturnus terror ita ex ſomno trepidã repente ciuitatem exciuit, ut capitolium atq; arx, mœniaq́;, & portæ plena armatorum fuerint. & cum concurſatum, clamatumq́; ad arma omnibus locis eſſet: prima luce nec author, nec cauſa terroris comparuit. Eodem anno de Thuſculanis flauia rogatione populi fuit iudicium. M. Flauius tribunus plebis tulit ad populum ut in Thuſculanos animaduerteretur: quorum ope ac conſilio Veliterni, Priuernatesq́; populo Romano bellum fecißent. Populus Thuſculanus cum coniugibus, ac liberis Romam uenit: ea multitudo ueſte mutata, & ſpecie reorum tribus circuit, genibus ſe omnium aduoluens. Plus itaq; miſericordia ad pœnæ ueniam impetrandam, quàm cauſa ad crimen purgandum ualuit. Tribus omnes, præter polliam, antiquarunt legem. polliæ ſententia fuit, puberes uerberatos necari: coniuges, liberosq́; ſub corona lege belli uenire: memoriamq́; eius iræ Thuſculanis in pœnæ tam atrocis authores manſiſſe ad patrum ætatem conſtat: nec quenquam ex pollia tribu candidatum fermè datum papyriam ferre ſolitum. Inſequenti anno Q. Fabio, L. Fuluio COSS. A. Cornelius Aruina dictator, & M. Fabius Ambuſtus magiſter equitum metu grauioris in Samnio belli (conducta enim pretio à finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito egregium exercitum aduerſus Samnites duxerũt: caſtra in hoſtico incurioſe ita poſita, tanquam procul abeſſet hoſtis: cum ſubito aduenere Samnitium legio-

nes tanta ferocia, ut uallum uſq; ad ſtationem romanã inferrent. nox iam appetebat: id prohibuit munimenta adoriri: nec diſſimulabant orta luce poſtero die facturos. Dictator ubi propiorem ſpe dimicatione nem uidit: ne militum uirtuti damno locus eſſet, ignibus crebris relictis, qui conſpectum hoſtium fruſtrarẽtur: ſilentio legiones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem caſtrorum potuit. eques extemplo inſecutus ita inſtitit agmini, ut donec luceſceret, prælio abſtineret: nec pedeſtres quidem copiæ ante lucem caſtris egreſſæ. Eques luce demum auſus incurſare in hoſtem, carpendo nouiſſimos, premendoq; iniquis ad tranſitum locis agmen detinuit. interim pedes equitem aſſecutus: & totis iam copijs Samnis urgebat. Tum dictator poſtquam ſine magno incommodo progredi non poterat: eum ipſum, in quo conſtiterat, locum caſtris communiri iuſſit. Id uero circunfuſo undiq; equitatu, ut uallum peteretur, opuſq; inciperet fieri, nõ poterat. Itaq; cum neq; eundi, neq; manendi copiam eſſe uidet: inſtruit aciem impedimentis ex agmine remotis: inſtruuntur contra & hoſtes, & animis, et uiribus pares. auxerat id maxime animos: quod ignari loco iniquo non hoſti ceſſum, uelut fugientes ac territos terribiles ipſi ſecuti fuerant. Id aliquandiu æquauit pugnam, iam pridem deſueto Samnite clamorem Romani exercitus pati. Et hercule illo die ab hora diei tertia ad octauam ita anceps dicitur certamen ſtetiſſe, ut neq; clamor ut primo ſemel concurſum eſt ſublatus, iteratus ſit: neq; ſigna promota loco, retroúe recepta: neq; recurſum ab ulla ſit parte. in ſuo quiſq;

gradu obnixi, urgentes ſcutis ſine reſpiratione, ac reſpectu pugnabant. fremitus æqualis, tenorq; idẽ pugnæ in defatigationem ultimam, aut noctem ſpectabat. Iam uiris uires, iam ferro ſua uis, iam ducibus conſilia deerant. cum ſubito Samnitium equites cum turma una longius prouecta accepiſſent impedimenta Romanorum procul ab armatis ſine præſidio, ſine munimento ſtare: auiditate prædæ impetum faciunt. Quod ubi dictatori nuntius trepidus attulit: ſine modo inquit ſe præda præpediant. alij deinde ſuper alios diripi paſſim, ferriq; fortunas militum uociferabantur. Tum magiſtro equitum acito, uides tu inquit M. Fabi ab hoſtium equite omiſſam pugnam? hærent impediti impedimentis noſtris: aggredere (quod inter prædandum omni multitudini euenit) diſſipatos: raros equis inſidentes, raros quibus ferrum in manu ſit, inuenies: equosq; dum præda onerant, cæde inermes: cruentamq; illis prædam redde. mihi legiones, peditumq; pugna curæ erunt: penès te equeſtre ſit decus. Equitum acies qualis quæ eſſe inſtructiſſima poteſt, inuecta in diſſipatos, impeditosq; hoſtes cæde omnia replet. inter ſarcinas omiſſas repente obiacentes pedibus fugientium, conſternatorumq; equorum neq; pugnæ, neque fugæ ſatis potentes cæduntur. Tum deleto propè equitatu hoſtium M. Fabius circunductis paululum alis ab tergo pedeſtrem aciem adoritur. clamor inde nouus accedens & Samnitium animos terruit: & dictator, ubi reſpectantes hoſtium anteſignanos, turbataq; ſigna, & fluctuantem aciẽ uidit: tum appellare,

tum adhortari milites: tribunos, principeſq; ordinum nominatim ad iterandam ſecum pugnam uocare. Nouato clamore ſigna inferuntur: & quocunq; progrediebantur, magis magisq; turbatos hoſtes cernebant. Eques ipſe iam primis erat in conſpectu: & Cornelius reſpiciens ad manipulos militum, quod manu, quã uoce poterat, monſtrabat: uexilla ſe ſuorum, parmaſq; cernere equitum. Quod ubi auditum, ſimulq; uiſum eſt: adeo repente laboris per diem penè totum tolerati, uulnerumq; obliti ſunt, ut haud ſecus quàm ſi tum integri è caſtris ſignum pugnæ accepiſſent, concitauerint ſe in hoſtem. nec ultra Samnis tolerare terrorem equitum, peditumq; uim potuit: partim in medio cæſi, partim in fuga diſſipati ſunt. pedeſtres reſtantes, ac circũuentos cædunt: ab equite fugientium ſtrages eſt facta: inter quos & ipſe imperator cecidit. Hoc demũ prælium Samnitium res ita infregit: ut omnibus concilijs fremerent minime id quidem mirum eſſe, ſi impio bello, & contra fœdus ſuſcepto infeſtioribus merito dijs, quàm hominibus nihil proſpere agerent: expiandum id bellum magna mercede, luendumq; eſſe. id referre tantum: utrum ſupplicia noxio paucorum, an omnium innoxio præbeant ſanguine: audebantq; iã quidam nominare authores armorum. unum maxime nomen per conſenſum clamantium Brutuli Papij exaudiebatur. Vir nobilis, potenſq; erat, haud dubie proximarum induciarum ruptor. de eo coacti referre prætores decretum fecerunt ut Brutulus Papius Romanis dederetur: & cum eo præda omnis romana, captiuiq; Romam mitterentur: quæq; res per

fœciales ex fœdere repetitæ eſſent, ſecundum ius faſq́; reſtituerentur. Fœciales Romam ut cenſuerunt miſſi: & corpus Brutuli exanime: ipſe morte uoluntaria ignominiæ ſe, ac ſupplicio ſubtraxit: placuit cum cor pore bona eius quoq; dedi. nihil tamen earum rerū præter captiuos, et ſiqua cognita ex præda ſunt, accep- ptum eſt: ſed cæterarum rerum irrita fuit deditio. dī ctator ex ſenatus conſulto triumphauit. Hoc bellum à COSS. bellatum quidam authores ſunt: eoſq; de Samnitibus triumphaſſe: Fabium etiam in Apuliam proceſſiſſe, atq; inde magnas prædas egiſſe. nec diſcre pant quin dictator eo anno A. Cornelius fuerit. id ambigitur: belli'ne gerendi cauſa creatus ſit: an ut eſ= ſet qui ludis romanis, quia L. Plautius prætor graui morbo forte impliatus erat: ſignum mittendis quadri gis daret: functuſq́; eo haud ſanè memorandi impe rij miniſterio ſe dictatura abdicaret. nec facile eſt aut rem rei, aut authorem authori præferre. Vitiatam me moriam funebribus laudibus reor, falſiſq́; imaginum titulis: dum familia ad ſe quæq; famam rerum ge- ſtarum, honorumq́; fallente mendacio trahunt. inde certe & ſingulorum geſta, & publica monimenta re- rum confuſa. nec quiſquam æqualis temporibus illis ſcriptor extat, quo ſatis certo authore ſtetur.

DECADIS PRIMAE LIBER NONVS.

ſ EQVITVR HVNC ANnum nobilis clade romana caudina pax T. Veturio Caluino, Sp. Poſthumio COSS. Samnites eo anno imperatorem C. Pontium Herennij filiũ habuerunt, patre longe prudentiſſimo natum, primum ipſum bellatorem, ducemq;. Is, ubi legati, qui ad dedendas res miſſi erant, pace infecta redierunt: ne nihil actum, inquit, hac legatione cenſeatis, expiatum eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio, quibuſcunq; dijs cordi fuit ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res, quæ à nobis ex fœdere repetitæ fuerant: ijs non fuiſſe cordi tam ſuperbe ab Romanis fœderis expiationem ſpretam. Quid enim ultra fieri ad placandos deos, mitigandosq; homines potuit, quàm quod nos fecimus? Res hoſtium in præda captas, quæ belli iure noſtræ uidebantur, remiſimus: authores belli, quia uiuos non potuimus, perfunctos iam fato dedimus: bona eorum nequid ex contagione noxæ remaneret penès nos, Romam portauimus. Quid ultra tibi Romane, quid fœderi, quid dijs arbitris fœderis debeo? quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum iudicem feram? neminem neq; populum, neq; priuatum fugio. Quod ſi nihil cum potentiore iuris humani relinqui

tur inopi: at ego ad deos uindices intolerandæ ſuperbiæ confugiam: & precabor ut iras ſuas uertant in eos, quibus non ſuæ redditæ res, non alienæ accumulatæ ſatis ſint: quorum ſæuitiam non mors noxiorum, non deditio exanimatorum corporum, non bona ſequentia domini deditionem exatient: placari nequeant, niſi hauriendum ſanguinem, laniandáq; uiſcera noſtra præbuerimus. Iuſtum eſt bellum Samnites, quibus neceſſarium: & pia arma, qbus nulla niſi in armis relinquitur ſpes. Proinde cum rerum humanarum maximũ momentum ſit quàm propitijs rem, quàm aduerſis agant dijs: pro certo habete priora bella aduerſus deos magis: quàm homines geſſiſſe: hoc, quod inſtat, ducibus ipſis dijs geſturos. Hæc non læta magis, quàm uera uaticinatus, exercitu educto circa Caudium caſtra quàm poteſt occultiſſime ducit: inde ad Calatiam, ubi iam COSS. Romanos, caſtráq; eſſe audiebat: milites decem paſtorum habitu mittit: pecoráq; diuerſos alium alibi haud procul Romanis paſcere iubet præſidijs: ubi inciderint in prædatores, ut idem omnibus ſermo conſtet: legiones Samnitium in Apulia eſſe: Luceriã omnibus copijs circunſidere: nec procul abeſſe, quin ui capiant. Iam & is etiam rumor ante de induſtria uulgatus uenerat ad Romanos: ſed fidem auxere captiui, eo maxime, quod ſermo inter omnes congruebat. Haud erat dubium quin Lucerinis opem Romanus ferret, bonis ac fidelibus ſocijs: ſimul ne Apulia omnis ad præſentem terrorem deficeret. ea modo, qua irent, conſultatio fuit. Duæ ad Luceriã fere-

bant uiæ. altera propter oram ſuperi maris patens apertáq;, ſed quanto tutior, tanto uere longior: altera per furculas caudinas breuior. ſed ita natus locus eſt. ſaltus duo alti, ſyluoſiq; ſunt, montibus circa ſe ꝑpetuis inter ſe iuncti: iacet inter eos ſatis patens clauſus in medio campus, herbidus, aquoſus'q;: per quem medium iter eſt. ſed ante quàm uenias ad eum, intrādæ primæ anguſtiæ ſunt: & aut eadem, qua te inſinuaueris, retro uia repetenda: aut ſi ire porrò pergas, per aliū ſaltum arctiorem, impeditioremq; euadendum. In eum campum uia alia per cauam rupē Romani remiſſo agmine, cum ad alias anguſtias protinus pergerent: ſeptas deiectu arborū, ſaxorumq; ingentium obiacente mole inuenere. cum fraus hoſtilis apparuiſſet: præſidium etiam in ſummo ſaltu conſpicitur: citati inde retro, quà uenerant, pergunt repetere uiam: eam quoq; clauſam ſua obice, armisq; inueniunt: ſiſtunt inde gradum ſine ullius imperio. ſtupor omnium animos, ac uelut torpor quidam inſolitus membra tenet: intuentesq; alij alios, cum alterum quiſq; compotem magis mentis, ac conſilij ducerent, diu imobiles ſilent. deinde ubi prætoria COSS. erigi uidere, & expedire quoſdam utilia operi: quanquā ludibrio fore munientes perditis rebus, ac ſpe omni adempta cernebant: tamen ne culpā malis adderent, pro ſe quiſq; nec hortante ullo, nec imperante ad muniendum uerſi caſtra propè aquam uallo circundant, ſua ipſi opera, laboremq; irritum, præter quàm quod hoſtes ſuperbe increpabant, cum miſerabili confeſſione eludentes. ad COSS. mœſtos ne aduocantes qdem

in conſilium, quando nec conſilio, nec auxilio locus eſſet, ſua ſponte legati, ac tribuni conueniunt: militesq́; in prætorium uerſi opem, quam uix dij immortales ferre poterant: ab ducibus expoſcunt. Querẽtes magis, quàm conſulentes nox oppreſſit. cum pro ingenio quisq; fremerent: alius, per obices uiarum, alius per diuerſa montium, per ſyluas, quà ferri arma poterant, eamus: modo ad hoſtem peruenire liceat, quem per annos iam propè XXX· uicimus: omnia æqua, ac plana erunt Romano in perfidum Samnitem pugnanti. alius, quò, aut quà eamus? num montes moliri ſede ſua paramus? dum hæc imminebunt iuga, quà tu ad hoſtem uenies? armati, inermes, fortes, ignaui pariter omnes capti, atq; uicti ſumus. ne ferrũ quidem ad bene moriendum oblaturus eſt hoſtis: ſedens bellum conficiet. His inuicem ſermonibus tanquam quietis immemores nox traducta eſt. Ne Samnitibus quidem conſilium in tam lætis ſuppetebat rebus. itaq; uniuerſi Herennium Pontium patrẽ imperatoris per literas conſulendum cenſuerunt. Iam is grauis annis non militaribus ſolũ, ſed ciuilibus quoq; abſceſſerat muneribus: in corpore tamen affecto uigebat uis animi, conſilijq́;. Is ubi accepit ad furculas caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus romanos: conſultus ab nuntio filij cenſuit omnes inde quãprimum inuiolatos dimittendos. quæ ubi ſpreta ſententia eſt: iterumq́; eodem remeante nuntio conſulebatur: cenſuit ad unum omnes interficiendos. Quæ ubi tam diſcordia inter ſe uelut ex ancipiti oraculo reſponſa data ſunt: quanquam filius ipſe in primis iam ani-

mum quoq; patris conſenuiſſe in affecto corpore re-
batur: tamen conſenſu omnium uictus eſt ut ipſum
in conſilium acciret. Nec grauatus ſenex plauſtro in
caſtra dicitur aduectus: uocatuſq; in conſiliũ ita fer-
mè locutus eſt, ut nihil ſententiæ ſuæ mutaret: cauſas
tantum adijceret. Priore ſe conſilio, qđ optimum du
ceret: cum potentiſſimo populo per ingens beneficiũ
perpetuam firmare pacem, amicitiamq;. altero conſi-
lio, in multas ætates, q̃bus amiſſis duobus exercitibus
haud facile receptura uires romana res eſſet: bellum
differre. tertium nullum conſilium eſſe. Cum filius,
alijq; principes percunctando exquirerent, quid ſi me
dia ui conſilium caperetur? ut & dimitterentur inco
lumes? & leges ijs iure belli uictis imponerẽtur? iſta
quidem ſententia inquit ea eſt, quæ neq; amicos pa-
rat, neq; inimicos tollit: ſeruate modo, quos ignomi
nia irritaueritis. Ea eſt Romana gens, quæ uicta
quieſcere neſciat: uiuet ſemper in pectoribus illorũ
quicquid iſtuc præſens neceſſitas iniunxerit: neque
eos ante multiplices pœnas expetitas à uobis quieſce-
re ſinet. Neutra ſententia accepta: Herennius domũ
aduectus. Et in caſtris Romanis cum fruſtra multi
conatus ad erumpendum capti eſſent: etiam omnium
rerum inopia eſſet: uicti neceſſitate legatos mittunt,
qui primum pacem peterent æquam: ſi pacem non
impetrarent, prouocarent ad pugnam. Tum Pontius
debellatum eſſe reſpondit: & quoniam ne uicti qui-
dem, ac capti fortunam fateri ſcirent: inermes cum
ſingulis ueſtimentis ſub iugum miſſurum: alias con-
ditiones pacis æquas uictis, ac uictoribus fore, ſi agro

Samnitium decæderetur: coloniæ abducerentur. ſuis deinde legibus Romanum, ac Samnitem æquo fœdere uicturum. His conditionibus paratum ſe eſſe fœdus cum COSS. ferire: ſiquid eorum diſpliceat, legatos iam redire ad ſe uetuit. Hæc cum legatio renuntiaretur, tantus gemitus omnium ſubito exortus eſt: tantaq; mœſtitia inceſſit, ut non grauius accepturi uiderentur, ſi nuntiaretur omnibus eo loco mortem oppetendam eſſe. Cum diu ſilentium fuiſſet: nec COSS. aut pro fœdere tam turpi, aut contra fœdus tam neceſſarium hiſcere poſſent: Tum L. Lentulus, qui tum princeps legatorum uirtute atq; honoribus erat: patrem meum inquit COSS. ſæpe audiui memorantem ſe in capitolio unum non fuiſſe authorem ſenatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis: quando nec foſſà, uallóq; ab ignauiſſimo ad opera, ac muniendum hoſte clauſi eſſent: & erumpere ſi non ſine periculo magno, tamen ſine certa pernicie poſſent. Quod ſi, ut illis decurrere ex capitolio armatis in hoſtem licuit, quo ſæpe modo obſeſſi in obſidentes eruperunt: ita nobis æquo aut iniquo loco dimicandi tantum modo cum hoſte copia eſſet: non mihi paterni animi indoles in conſilio dando deeſſet. Equidem mortem pro patria præclaram eſſe fateor: & me uel deuouere pro populo Romano legionibusq;, uel in medios me mittere hoſtes paratus ſum: ſed hic patriam uideo: hic, quicquid Romanarum legionum eſt: quæ ſi pro ſe ipſis ad mortem ruere uolunt, quid habent quod morte ſua ſeruent? tecta urbis dicat

aliquis, & mœnia, & eam turbam, à qua urbs incolitur. immo hercule produntur ea magis omnia deleto hoc exercitu: non ſeruantur. quis enim ea tuebitur? imbellis uidelicet, atq; inermis multitudo? tam hercule, quàm à Gallorum impetu defendit. an à Veijs exercitum, Camillumq; ducem implorabunt? Hic omnis ſpes, opesq; ſunt: quas ſeruando, patriam ſeruamus: dedendo ad necem, patriam deſerimus, ac prodimus. At fœda atq; ignominioſa deditio eſt: ſed ea charitas patriæ eſt, ut tam ignominia eam, quam morte noſtra, ſi opus ſit, ſeruemus. Subeatur ergo iſta quantacunq; eſt indignitas: & pareatur neceſſitati: quam ne dij quidem ſuperant. Ite COSS. redimite armis ciuitatem: quam auro maiores noſtri redemerunt. COSS. profecti ad Pontium in colloquium, cũ de fœdere uictor agitaret: negarunt iniuſſu populi fœdus fieri poſſe: nec ſine fœcialibus, cærimoniaq; alia ſolenni. Itaq; non ut uulgo credunt, Claudiusq; etiã ſcribit, fœdere pax caudina, ſed per ſponſionem facta eſt. quid enim aut ſponſoribus in fœdere opus eſſet, aut obſidibus, ubi precatione res tranſigitur? per quem populum fiat quo minus legibus dictis ſtetur: ut eum ita Iupiter feriat, quemadmodum à fœcialibus porcus feriatur? Spoponderunt COSS. præfecti, legati, quæſtores, tribuni militum: nominaq; omniũ, qui ſpoponderunt extant: ubi ſi ex fœdere acta res eſſet, præterquam duorum fœcialium non extarent. & propter neceſſariam fœderis dilationem obſides et ſexcenti equites imperati: qui capite luerent, ſi pacto non ſtaretur. tempus inde ſtatutum tradendis obſidibus, exercituq;

bus, exercituq; inermi mittendo. Redintegrauit luctum in caſtris conſulum aduentus: ut uix ab iis abſtinerent manus, quorum temeritate in eum locum deducti eſſent: quorum ignauia fœdius inde, quàm ueniſſent, abituri. illis non ducem locorum, non exploratorem fuiſſe: belluarum modo cæcos in foueam miſſos. alij alios intueri: contemplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras, obnoxiaq; corpora hoſti. Proponere ſibimetipſi ante oculos iugum hoſtile, & ludibria uictoris, & uultus ſuperbos, & per armatos inermium iter. inde fœdi agminis miſerabilem uiam per ſociorum urbes: reditum in patriam, ac parentes: quò ſæpe ipſi, maioresq; eorum triumphantes ueniſſent. Se ſolos ſine uulnere, ſine ferro, ſine acie uictos: ſibi non ſtringere licuiſſe gladios, non manum cum hoſte conferre: ſibi nequicquam animos datos. Hæc frementibus hora fatalis ignominiæ aduenit, omnia triſtiora experiundo factura, q̃ quæ præceperant animis. Iam primum cum ſingulis ueſtimentis inermes extra uallum exire iuſſi: & primi traditi obſides, atq; in cuſtodiam abducti. Tum à COSS. abire lictores iuſſi: paludamentaq; detracta tantam inter eos, qui paulo ante eos execrantes, dedendos, lacerandosq; cenſuerant, miſerationem fecit: ut ſuæ quisq; conditionis oblitus ab illa deformatione tantæ maieſtatis uelut à nefando ſpectaculo auerteret oculos. Primi COSS. propè ſeminudi ſub iugum miſſi: tum ut quisq; gradu proximus erat, ita ignominiæ obiectus: tum deinceps ſingulæ legiones. circunſtabãt armati hoſtes exprobrantes, eludentesq;: gladij etiã

pleriſq; intentati: uulnerati quidam, necatiq́;: ſi uul tus eorum indignitate rerum acrior uictorem offendiſſet. ita traducti ſub iugum, & (quod penè grauius erat) per hoſtium oculos, cum ex ſaltu euaſiſſent: etſi uelut ab inferis extracti tum primũ lucem aſpicere uiſi ſunt: tñ ipſa lux ita deforme intuentibus agmen omni morte triſtior fuit. Itaq; cum ante noctem Capuam peruenire poſſent: incerti de fide ſociorum, & quod pudor præpediebat, circa uiam haud procul Capua omnium egena corpora humi proſtrauerunt. Quod ubi eſt Capuam nuntiatum: euicit miſeratio iuſta ſociorum ſuperbiam ingenitam Campanis. confeſtim inſignia ſua COSS. faſces, lictores, arma, equos, ueſtimenta, commeatus militibus benigne mittunt: et uenientibus Capuam cunctus ſenatus, populuſq́; obuiam egreſſus, iuſtis omnibus hoſpitalibus, priuatiſq́; & publicis fungitur officijs: neq; illis ſociorum comitas, uultuſq́; benigni, & alloquia non modo ſermonem elicere, ſed ne ut oculos quidem attollerent, aut conſolantes amicos contra intuerentur, efficere po terant. adeo ſuper mœrorem pudor quoq; effugere colloquia, & cœtus hominum cogebat. Poſtero die cũ iuuenes nobiles miſſi à Capua ut proficiſcentes ad finem Campanum proſequerentur, reuertiſſent: uocatiq́; in curiam percunctantibus maioribus natu mul to ſibi mœſtiores, & abiectiores animi uiſos referrent: adeo ſilens, ac propè mutum agmen inceſſiſſe: tacere indolem illam Romanam: ablatoſq́; cum armis animos: non reddere ſalutem, non ſalutantibus dare reſponſum: non hiſcere quenquam præ metu po=

fuiſſe: tanquam ferentibus adhuc ceruicibus iugum, ſub quod emiſſi eſſent. Habere Samnites uictoriam non præclaram ſolum, ſed etiam perpetuam: cepiſſe enim eos non Romam, ſicut ante Gallos: ſed, qđ multo bellicoſius fuerit, Romanam uirtutem, ferociamq́;. Cum hæc dicerentur, audirenturq́;: & deploratum penè Romanum nomen in conſilio ſociorum fideliũ eſſet: dicitur Offillius Acalauius Oui filius, clarus genere factisq́;, tum etiam ætate uerendus, longe aliter ſe habere rem dixiſſe: ſilentium illud obſtinatum, fixosq́; in terram oculos, & ſurdas ad omnia ſolatia aures, & pudorem intuendæ lucis ingentem molẽ irarum ex alto animi cientis indicia eſſe: aut romana ſe ignorare ingenia: aut ſilentium illud Samnitibus flebiles breui clamores, gemitusq́; excitaturum: caudinæq́; pacis aliquanto Samnitibus, q̃ Romanis triſtiorẽ memoriam fore. quippe ſuos quẽq; eorum animos habiturum, ubicunq; congreſſuri ſint: ſaltus caudinos nõ ubiq; Samnitibus fore. Iam Romæ & ſua infamis clades erat: obſeſſos primum audierunt: triſtior deinde ignominioſæ pacis, q̃ periculi nuntius fuit. Ad famam obſidionis delectus haberi cœptus erat: dimiſſus deinde auxiliorum apparatus, poſtquam deditionem tam fœde factam acceperunt: extemploq́; ſine ulla publica authoritate conceſſum in omnem formam luctus eſt. Tabernæ circa forum clauſæ: iuſtitiumq́; in foro ſua ſponte cœptum, prius q̃ indictum: lati claui, annuli aurei poſiti: penè mœſtior exercitu ipſo ciuitas eſſe: nec ducibus ſolum atq; authoribus, ſponſoribusq́; pacis iraſci: ſed inoxios ẽt milites odiſſe: et nega

re urbe, tectiſ'ue accipiendos. Quam concitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiam iratis miſerabilis. non enim tanquam in patriam reuertentes ex inſperato incolumes, ſed captorum habitu, uultuq; ingreſſi ſero in urbem ita ſe in ſuis quiſq; tectis abdiderunt, ut poſtero, atq; inſequentibus diebus nemo eorum forum, aut publicum aſpicere uellet. Cōſules in priuato abditi nihil pro magiſtratu agere: niſi quod expreſſum ſenatus conſulto eſt ut dictatorem dicerent comitiorum cauſa: Q. Fabium Ambuſtum dixerunt, & P. Aemilium Petum magiſtrum equitum: quibus uitio creatis ſuffecti M. Aemilius Pappus dictator, L. Valerius Flaccus magiſter equitum. nec ꝑ eos comitia habita: et quia tædebat populum omniū magiſtratuum eius anni, res ad interregnum rediit. interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coruinus. is COSS. creauit Q. Publium Philonem, & L. Papyrium Curſorem iterum, haud dubio conſenſu ciuitatis: quod nulli ea tempeſtate duces clariores eſſent. Quo creati ſunt die, eo (ſic enim placuerat patribus) magiſtratum inierunt: ſolennibuſ'q; ſanctis perfectis, de pace caudina retulerunt. & Publius, penès quem faſces erant: dic Spuri Poſthumi inquit. Qui ubi ſurrexit, eodem illo uultu, quo ſub iugum miſſus erat, haud ſum ignarus inquit COSS ignominiæ, non honoris cauſa me primū excitatum, iuſſum'q; dicere, non tanquam ſenatorem, ſed tanquam reum tam infelicis belli, quàm ignominioſæ pacis. ego tamē, quando neq; de noxa noſtra, neq; de pœna retuliſtis: omiſſa defenſione, quæ nō difficillima eēt apud haud

ignaros fortunarum humanarum, neceſſitatumq́;: ſententiam de eo, de quo retuliſtis, paucas peragam: quæ ſententia teſtis erit mihi'ne, an legionibus ueſtris pepcerim: cum me ſeu turpi, ſeu neceſſaria ſponſione obſtrinxi: qua tamen, quando iniuſſu populi facta eſt, nõ tenetur populus Romanus: nec quicquam ex ea, præter quàm corpora noſtra, debentur Samnitibus. Dedamur per fœciales nudi, uinctiq́;: exoluamus religione populum, ſiqua obligauimus: nequid diuini, aut humani obſtet, quo minus iuſtum piumq; de integro ineatur bellum. interea COSS. exercitum ſcribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hoſtiũ fines, quàm omnia iuſta in deditionem noſtrã pfecta erunt. Vos dij immortales precor, quæſóq́;, ſi uobis non fuit cordi Sp. Poſthumum, T. Veturium COSS. cum Samnitibus proſpere bellum gerere: at uos ſatis habeatis uidiſſe nos ſub iugum miſſos: uidiſſe ſponſione infami obligatos: uidere nudos uinctosq́; hoſtibus deditos, omnem iram hoſtium noſtris capitibus excipientes: nouos COSS. legionesq́; romanas ita cum Samnite gerere bellum uelitis, ut omnia ante nos conſules bella geſta ſunt. Quæ ubi dixit: tanta ſimul admiratio, miſeratióq; uiri inceſſit homines, ut modó uix crederent illum eundem eſſe Sp. Poſthumum, q̃ author tam fœdæ pacis fuiſſet: modo miſerarentur quod uir talis etiam præcipuum apud hoſtes ſupplicium paſſurus eſſet ob iram diremptæ pacis. cum oẽs laudibus modo proſequentes uirum in ſententiã eius pedibus irent: tentata pauliſper interceſſio eſt ab L. Liuio, & Q. Melio tribunis plebis: qui neq; exol

ui religione populum aiebant deditione ſua: niſi omnia Samnitibus qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur: neq; ſe pro eo, quod ſpondendo pacẽ ſeruaſſent exercitum populi Romani, pœnam ullam meritos eſſe: neq; ad extremum cum ſacroſancti eſſent, dedi hoſtibus, uiolari'ue poſſe. Tum Poſthumius, interea dedite inquit profanos nos, quos ſalua religione poteſtis: dedetis deinde & iſtos ſacroſanctos, cum primum magiſtratu abierint: ſed, ſi me audiatis, prius quàm dedantur, hic in comitio uirgis cæſos, hanc iã ut intercalatæ pœnæ uſuram habeant. Nam quod deditione noſtra negant exolui religione populum: id iſtos magis'ne dedantur, quàm quia ita res ſe habeat, dicere quis adeo iuris fœcialium expers eſt, qui ignoret? neq; ego inficias eo patres conſcripti, tam ſponſores, quàm fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur: ſed iniuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat. An ſi eadem ſuperbia, qua ſponſionem iſtam expreſſerunt nobis Samnites, coegiſſent nos uerba legitima dedentium urbes nuncupare: deditum populum Romanum uos tribuni diceretis? & hanc urbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitium eſſe? omitto deditionem: quoniam de ſponſione agitur. Quid tandem, ſi ſpopondiſſemus urbem hanc, relicturum populum Romanum? ſi incenſurum? ſi magiſtratus, ſi ſenatum, ſi leges non habiturum? ſi ſub regibus futurum? Dij meliora. inquis. atqui non indignitas rerum ſponſioni uinculum leuat. Siquid eſt, in quo obligari populus poſſit: in omni

bus poteſt. & ne illud quidem, quod quoſdam forſitan moueat, refert: COS. an dictator, an prætor ſpo ponderit. & hoc ipſi etiam Samnites iudicauerunt: quibus non fuit ſatis COSS. ſpondere: ſed legatos, quæſtores, tribunos militum ſpondere coegerunt. Nec à me nunc quisquam quæſiuerit quid ita ſpopondērim: cum id nec conſulis ius eſset: nec illis ſpondere pacem, quæ mei non erat arbitrij: nec pro uobis, qui nihil mandaueratis, poſſem. Nihil ad Caudium patres conſcripti humanis conſilijs geſtum eſt: dij immortales & ueſtris, & hoſtiũ imperatoribus mentem ademerunt: nec nos in bello ſatis cauimus: & illi male partam uictoriã male perdiderunt: dum uix locis, quibus uicerant, credunt: dum quacunq; conditione arma uiris in arma natis auferre feſtinant. An ſi ſana mens fuiſset, difficile illis fuit, dũ ſenes ab domo ad conſultandum acerſunt: mittere Romam legatos? cum ſenatu, cum populo de pace, ac fœdere agere? tridui iter expeditis erat. interea in inducijs res fuiſſet: donec ab Roma legati aut uictoriam illis certam, aut pacem afferrent. ea demũ ſponſio eſset, quã populi iuſſu ſpopondiſſemus. ſed neq; uos tuliſſetis: nec nos ſpopondiſsemus: nec fas fuit alium rerum exitũ eſse: quàm ut illi uelut ſomnio lætiore, quàm quod mentes eorum capere poſſent, nequicquam eluderentur: & noſtrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expediret: uanam uictoriam uanior irritam faceret pax: ſponſio interponeretur, quæ neminem præter ſponſorem obligaret. Quid enim uobiſcum patres conſcripti? quid cum populo Romano actum eſt?

quis uos appellare poteſt? quis ſe à uobis dicere deceptum? hoſtis? an ciuis? hoſti nihil ſpopondiſtis: ciui neminem ſpondere pro uobis iuſſiſtis. nihil ergo uobis, nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis: nec cum Samnitibus: cum quibus nihil egiſtis. Samnitibus ſponſores nos ſumus rei ſatis locupletes in id, quod noſtrũ eſt: in id, quod præſtare poſſumus, corpora noſtra, et animos: in hæc ſæuiant: in hæc ferrum, in hæc iras acuant. Quod ad tribunos plebis attinet: conſulite utrum præſens deditio eorum fieri poſſit: an in diem differatur: nos interim T. Veturi: uosq; cæteri uilia hæc capita luendæ ſponſionis feramus: & noſtro ſupplicio liberemus romana arma. Mouit patres conſcriptos tum cauſa, tum author: nec cæteros ſolum, ſed tribunos etiam plebis ut ſe in ſenatus dicerent fore poteſtate. magiſtratu inde ſe extemplo abdicauerunt: traditiq; fœcialibus cum cæteris Caudium ducendi. Hoc facto ſenatus conſulto, lux quædã affulſiſſe ciuitati uiſa eſt: Poſthumus in ore omniũ erat: eũ laudibus ad cœlum ferebant: deuotioni P. Decij conſulis, alijs claris facinoribus æquabant: emerſiſſe ciuitatem ex obnoxia pace illius conſilio, & opera: ipſum ſe cruciatibus, & hoſtium iræ offerre: piacula pro populo dare Romano. arma cuncti ſpectant: et bello'ne unquã futurum, ut congredi armatis cum Samnite liceat. In ciuitate ira, odioq; ardente delectus omnium propè uoluntariorum fuit: reſcriptæ ex eodem milite nouæ legiones: ductusq; ad Caudium exercitus. Progreſſi fœciales ubi ad portam uenere, ueſtem detrahi pacis ſponſoribus iubent: manus poſt tergum uinci

ri. Cum apparitor uerecundia maieſtatis Poſthumiũ laxe uinciret: quin tu inquit adduces lorum, ut iuſta fiat deditio? Tum ubi in cœtum Samnitium, & ad tribunal Pontij uentum eſt: A. Cornelius Aruina fœcialis ita uerba fecit. Quandoquidem hiſce homines iniuſſu populi Romani quiritium fœdus ictum iri ſpoponderunt: atq; ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quo populus Romanus ſcelere impio ſit ſolutus: hoſce homines uobis dedo. Hæc dicente fœciali Poſthumus genu femur quanta maxime potuit ui, perculit: & clara uoce ait ſe Samnitem ciuem eſſe, illum legatum: fœcialem à ſe contra ius gentium uiolatum: eo iuſtius bellum geſturos. Tum Pontius, nec ego iſtam deditionem accipiam inquit: nec Samnites ratam habebunt. quin tu Spuri Poſthumi, ſi deos eſſe cenſes: aut omnia irrita facis: aut pacto ſtas? Samniti populo omnes, quos in poteſtate habuit: aut pro ijs pax debetur. Sed quid ego te appello, qui te captum uictori cum qua potes fide reſtituis? populum Romanum appello: quem ſi ſponſionis ad furculas caudinas factæ pœnitet: reſtituat legiones intra ſaltum, quo ſeptæ fuerunt. nemo quenquam deceperit: omnia pro infecto ſint: recipiant arma, quæ per pactionem tradiderunt: redeant in caſtra ſua: quicquid pridie habuerunt, quàm in colloquium eſt uentum, habeant. tum bellum, & fortia conſilia placeant: tunc ſpõſio, & pax repudietur. ea fortuna ijs locis, quàm ante pacis mentionem habuimus: geramus bellum. nec populus Romanus conſulum ſponſionem, nec nos fidem populi Romani accuſemus. Nunquam'ne cauſa defiet

tur uicti pacto non ſtetis? obſides Porſenæ dediſtis: fur to eos ſubduxiſtis: auro ciuitatē à Gallis redemiſtis: inter accipiendum aurum cæſi ſunt: pacem nobiſcum pepigiſtis, ut legiones uobis captas reſtitueremus: eam pacem irritam facitis: & ſemper aliquam fraudi ſpeciem iuris imponitis. Non probat populus Romanus ignominioſa pace legiones ſeruatas? pacem ſibi habeat: legiones captas uictori reſtituat. hoc fide, hoc fœderibus, hoc fœcialibus cærimonijs dignum erat: ut quidem tu, quod petiſti, per pactionem habeas, tot ciues incolumes? ego pacem, quam hoſti tibi remittendo pactus ſum: non habeam? hoc tu A. Corneli, hoc uos fœciales iuris gentibus dicitis? Ego uero iſtos, quos dedi ſimulatis: nec accipio, nec dedi arbitror: nec moror quo minus in ciuitatem obligatam ſpōſione cōmiſſa iratis omnibus dijs, quorum eluditur numen: redeant. geratur bellum: quando Sp. Poſthumus modo legatum fœcialem genu perculit: ita dij credent Samnitem ciuem Poſthumium, non ciuem Romanum eſſe: & à Samnite Romanum legatum uiolatum: eo uobis iuſtum in nos factum eße bellum. Hæc ludibria religionum non pudere in lucem proferre? & uix pueris dignas ambages ſenes ac conſulares fallendæ fidei exquirere? I lictor, deme uincula Romanis: moratus ſit nemo, quo minus ubi uiſum fuerit, abeant: & illi quidem forſitan, & publica ſua certe liberata fide ab Caudio in caſtra romana inuiolati redierunt. Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſſimum cernentibus renatum bellum omnia, quæ deinde uenerunt, non in animis ſolum, ſed propè in oculis eße:

& ſerò, ac nequicquam laudare ſenis Pontij utraq; conſilia: inter quæ ſe media lapſos uictoriæ poſseſſionem pace incerta mutaſse: & beneficij, & maleficij occaſione amiſſa, pugnaturos cum eis, quos potuerint ĩ perpetuũ uel inimicos tollere, uel amicos facere: adeóq; nullo dum certamine inclinatis uiribus poſt caudinã pacem animi mutauerant, ut clariorem inter Romanos deditio Poſthumium, quàm Pontiũ incruenta uictoria inter Samnites faceret: & geri poſſe bellũ Romani pro uictoria certa haberent: Samnites ſimul rebellaſſe, & uiciſse crederent Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defecerant: & Fregellæ colonia nec opinato aduentu Samnitium (fuiſſe & Satricanos cum ijs ſatis conſtat) nocte occupata eſt. timor inde mutuus utroſq; uſq; ad lucem quietos tenuit: lux pugnæ initium fuit: quam aliquandiu æquam, & quia pro aris, & focis dimicabatur: et quia ex tectis adiuuabat imbellis multitudo: tamen Fregellani ſuſtinuerunt. Fraus deinde rem inclinauit: quod uocem audiri præconis paſſi ſunt incolumem abiturum, qui arma poſuiſset. ea ſpes remiſit à certamine animos: & paſſim arma iactari cœpta. Pertinacior pars armata ꝑ auerſam portam erupit: tutiórq; eis audacia fuit, q̃ incautus ad credendũ cæteris pauor: quos circundatos igni nequicq̃ deos, fidemq; inuocantes, Samnites concremauerunt. COSS. inter ſe partiti prouincias, Papyrius in Apuliã ad Luceriam pergit: ubi eq̃tes Romani obſides ad Caudium dati cuſtodiebantur: Publius in Samnio ſubſtitit aduerſus caudinas legiones. Diſtendit ea res Samnitiũ animos: quod nec ad

Lucæriam ire, ne à tergo inſtaret hoſtis: nec manere, ne Lucæria interim amitteretur: ſatis audebant. optimum uiſum eſt committere rem fortunæ: & tranſigere cum Publio certamen. itaq; in aciem copias ducunt. aduerſus quos Publius COS. cum dimicaturus eſſet: prius alloquendos milites ratus concionē aduocari iuſſit. cæterum ſicut ingenti alacritate ad prætorium concurſum eſt: ita præ clamore poſcentium pugnam nulla adhortatio imperatoris audita eſt: ſuus cuique animus memor ignominiæ adhortator aderat. Vadunt igitur in prælium urgentes ſigniferos: & ne mora in concurſu pilis emittendis, ſtringendisq; inde gladijs eſſet: pila uelut dato ad id ſigno abijciunt: ſtrictisq; gladijs curſu in hoſtem feruntur. nihil illic imperatoriæ artis ordinibus, aut ſubſidijs locandis fuit: omnia ira militaris propè ueſano ordine egit. Itaq; non fuſi modo hoſtes ſunt, ſed ne caſtris quidem ſuis fugam impedire auſi, Apuliam diſſipati petiere: Lucæriam tamen coacto rurſus in unum agmine eſt peruentum. Romanos ira eadem, quæ per mediam hoſtium aciem tulerat: & in caſtra pertulit. ibi plus quàm in acie ſanguinis, ac cædis factum: prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Papyrio COS. locis maritimis peruenerat. Arpos per omnia pacata Samnitium magis iniurijs & odio, quàm beneficio ullo populi Romani. nam Samnites ea tempeſtate in montibus uicatim habitantes campeſtria, & maritima loca contemptu cultorum molliore, atq;, ut euenit ferè locis ſimili genere, ipſi montani, atq; agreſtes depopulabantur. quæ regio ſi fida Samnitibus fuiſſet: aut per-

uenire Arpos exercitus Romanus nequiſſet: aut interiecta inter Romam & Arpos penuria rerum omnium, excluſos à commeatibus abſumpſiſſet. Tum quoq; profectos inde ad Luceriam iuxta obſidentes, obſeſſosq́; inopia uexauit: omnia ab Arpis Romanis ſuppeditabantur: cæterum adeo exigue, ut militi occupato ſtationibus, uigilijsq́;, & opere eques folliculis in caſtra ab Arpis frumentum ueheret: interdum occurſu hoſtium cogeretur obiecto ab equo frumento pugnare. & obſeſſis prius quàm alter COS. uictore exercitu aduenit: & commeatus ex montibus Samnitiũ inuecti erant: & auxilia intro miſſa. Arctiora omnia aduentus Publij fecit: qui obſidione delegata in curã collegæ, uacuus per agros cuncta infeſta commeatibus hoſtium fecerat. Itaq; cum ſpes nulla eſſet diutius obſeſſos inopiam laturos: coacti Samnites, qui ad Luceriam caſtra habebant: undiq; contractis uiribus ſigna cum Papyrio conferre. Per id tempus parantibus utrisq; ſe ad prælium, legati Tarentini interueniunt denuntiantes Samnitibus, Romanisq́; ut bellum omitterent: per utros ſtetiſſet quo minus diſcederetur ab armis, aduerſus eos ſe pro alteris pugnaturos. Ea legatione Papyrius audita, perinde ac motus dictis eorum cum collega ſe communicaturum reſpõdit: acitoq; eo cum tempus omne in apparatu cõſumpſiſſet, collocutus de re haud dubia ſignum pugnæ propoſuit. Agentibus diuina, humanaq́;, quæ aſſolent, cũ acie dimicandum eſt: COSS. Tarentini legati occurſare reſponſum expectantes: quibus Papyrius ait auſpicia ſecunda eſſe Tarentini Pullarius nuntiat. litatum

præterea eſt egregie authoribus dijs, ut uidetis. ad rẽ agendam proficiſcimur. Signum inde ferri iuſſit: & copias eduxit, uaniſſimam increpans gentem: quæ ſuarum impotens rerum præ domeſticis ſeditionibus, diſcordijsq́;, alijs modum pacis ac belli facere æquũ cenſeret. Samnites ex parte altera cum omnem curã belli remiſiſſent: quia aut pacem uere cupiebant, aut expediebat ſimulare, ut Tarentinos ſibi conciliarent: cum inſtructos repente ad pugnam Romanos conſpexiſſent: uociferari ſe in authoritate Tarentinorum manere: nec deſcendere in aciem: nec extra uallũ arma ferre: deceptos potius quodcunq; caſus ferat, paſſuros, q̃ ut ſpreuiſſe pacis authores Tarentinos uideantur. Accipere ſe omen COSS. aiunt: & eam precari mentem hoſtibus, ut ne uallum quidem defendant. ipſi inter ſe partitis copijs ſuccedunt hoſtium munimentis: & ſimul undiq; adorti, cum pars foſſas explerent, pars uellerent uallum, atq; in foſſas proruerent: nec uirtus modo inſita, ſed ira etiam exulceratos ignominia ſtimularet animos: caſtra inuaſere. & pro ſe quisq; non hæc furculas, nec Caudium, nec ſaltus inuios eſſe, ubi errorem fraus ſuperbe uiciſſet: ſed romanam uirtutem, quam nec uallum, nec foſsæ arcerent, memorantes, cædunt pariter reſiſtentes, fuſosq́;, inermes, atq; armatos, ſeruos, liberos, puberes, impuberes, homines, iumentaq́;. nec ullum ſuperfuiſſet animal: ni COSS. receptui ſignum dediſſent: auidosq́; cædis milites é caſtris hoſtium imperio, ac minis expuliſſent. Itaq; apud infenſos ob interpolatam dulcedinem iræ confeſtim oratio habita eſt, ut doceretur miles minime

cuiquam militum COSS. odio ceſſiſſe, aut ceſſuros: qn duces ſicut belli, ita inſatiabilis ſupplicij futuros fuiſſe, ni reſpectus equitum ſexcentorum, qui Luceriæ ob ſides tenerentur: præpediſſet animos, ne deſperata uenia hoſtes cæcos in ſupplicia eorum ageret, pdere prius quàm perire optantes. Laudare ea milites: lætariq; obuiam itum iræ ſuæ eſſe: fateri omnia patienda prius q̃ perderetur ſalus tot principũ romanæ iuuentutis. Dimiſſa concione conſilium habitum, omnibus'ne copijs Luceriam premerent: an altero exercitu & duce Appuli circa, gens dubiæ ad id uoluntatis, tentarentur. Publius COS. ad peragrandam profectus Apuliam aliquot expeditione una populos aut ui ſubegit, aut conditionibus in ſocietatem accepit. Papyrio quoq;, qui obſeſſor Luceriæ reſtiterat: breui ad ſpem euentus reſpondit. nam inſeſſis omnibus uijs, per quas commeatus ex Samnio ſubuehebatur: fame domiti Samnites, qui Luceriæ in præſidio erant: legatos miſere ad conſulem Romanum, ut receptis equitibus, qui cauſa belli eſſent, abſiſteret obſidione. His Papyrius ita reſpondit. debuiſſe eos Pontium Herennij filium, quo authore Romanos ſub iugum miſiſſent: conſulere quid uictis patiendum cenſeret. cæterum, quoniam ab hoſtibus in ſe æqua ſtatui, quàm in ſe ipſi ferre maluerint: nuntiare Luceriam iuſſit arma, ſarcinas, iumenta, multitudinem omnem imbellem intra mœnia relinquerent: militem ſe cum ſingulis ueſtimentis ſub iugum miſſurũ, ulciſcentem illatam, non nouam inferentem ignominiam. Nihil recuſatum: ſeptem millia militum ſub

iugum miſſa: prædáq; ingens Luceriæ capta, receptis omnibus ſignis, armiſq;, quæ ad Caudium amiſerāt: & quod omnia ſuperabat gaudia, equitibus recuperatis: quos pignora pacis cuſtodiendos Luceriam Samnites dederant. Haud fermè alia mutatione ſubita rerum clarior uictoria populi romani eſt: ſiquidem etiam (quod quibuſdam in annalibus inuenitur) Pontius Herennij filius, Samnitium imperator ut expiaret conſulum ignominiam, ſub iugum cum cæteris eſt miſſus. Cæterum id minus miror obſcurum eſſe, de hoſtium duce dedito, miſſóq; ſub iugum. id magis mirabile eſt ambigi: L.'ne Cornelius dictator cum L. Papyrio Curſore magiſtro equitum eas res ad Caudium, atq; inde Luceriam geſſerit: ultórq; unicus romanæ ignominiæ haud ſciam an iuſtiſſimo triumpho ad eam ætatem ſecundum Furium Camillum triumphauerit: an conſulis Papyrij præcipuum id decus ſit. Sequitur hunc errorem alius error: Curſor'ne Papyrius proximis comitijs cum Q. Aurelio Cerretano iterum ob rem bene geſtam Luceriæ continuato magiſtratu COS. tertium creatus ſit: an L. Papyrius Mugilanus: & in cognomine erratum ſit. Conuenit iam inde per COSS. reliqua belli perfecta. Aurelius cum Ferentanis uno ſecundo prælio debellauit: urbemq; ipſam, quò ſe fuſa contulerat acies: obſidibus imperatis in deditionem accepit. Pari fortuna COS. alter cum Satricanis, qui ciues Romani poſt caudinam cladem ad Samnites defecerant: præſidiúmq; eorum in urbem acceperant: rem geſſit. nam cum ad mœnia Satricæ admotus eſſet exercitus: legatiſq; miſſis ad pa

cem cum

cem cum precibus petendam, triſte reſponſum ab conſule redditum eſſet, niſi præſidio Samnitium interfecto, aut tradito, ne ad ſe remearent: plus ea uoce, q̄ armis illatis terroris colonis iniectum. Itaq; ſubinde cum exequerentur quærendo à COS. legati quo nam ſe pacto paucos, & infirmos crederet præſidio tam ualido, & armato uim allaturos? ab iiſdem conſilium petere iuſſi, quibus authoribus præſidium in urbem accepiſſent: diſcedunt: ægréq; impetrato ut de ea re conſuli ſenatum, reſponſáq; ad ſe referri ſineret: ad ſuos redeunt. Duæ factiones ſenatum diſtinebant: una, cuius principes erant defectionis à populo Romano authores: altera fidelium ciuium. certatum ab utriſq; tamen eſt ut ad reconciliandam pacem conſuli opera nauaretur. Pars altera cum præſidium Samnitium, quia nihil ſatis præparati erant ad obſidionem tolerandam: excurſurum proxima nocte eēt: nuntiare conſuli ſatis habuit qua noctis hora, quámq; per portam, & quam in uiam egreſſurus hoſtis foret. altera, quibus inuitis deſcitum ad Samnites erat: eadem nocte portam etiam conſulibus aperuerunt. ita duplici proditione & præſidium Samnitium inſeſſis circa uiam ſylueſtribus locis nec opinato oppreſſum ē: & ab urbe plena hoſtium clamor ſublatus: momentóq; unius horæ Samnis cæſus, Satricanus captus: & omnia in poteſtate conſulis erant. qui quæſtione habita, quorum opera defectio eſſet facta: quos ſontes comperit, uirgis cæſos ſecuri percuſſit: præſidióq; ualido impoſito arma Satricanis ademit. Inde ad triumphum deceſſiſſe Romam Papyrium Curſorem ſcri-

bunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samnites'q; ſub iugum miſſos, authores ſunt. & fuit uir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi ſolum uigore, ſed etiam corporis uiribus excellens. præcipua pedum pernicitas inerat, quæ cognomen etiam dedit: uictorem'q; curſu omnium ætatis ſuæ fuiſſe ferunt: & ſeu uirium ui, ſeu exercitatione multa, cibi uini'q; eundem capaciſſimum: nec cum ullo aſperiorem: quia ipſe inuicti ad laborem corporis eſſet: fuiſſe militiam pediti pariter, equiti'q;. equites etiam aliquando auſos ab eo petere ut ſibi pro re bene geſta laxaret aliquid laboris: quibus ille, ne nihil remiſſum dicatis, remitto inquit ne utiq; dorſum demulceatis, cum ex equis deſcendetis. & uis erat in eo uiro imperij ingens pariter in ſocios, ciues'q;. Prænestinus prætor per timorem ſegnius ex ſubſidijs ſuos duxerat in primam aciē: quē cum inambulans ante tabernaculum uocari iuſſiſſet, lictorem expedire ſecurim iuſſit. ad quam uocem exanimi ſtante Prænestino, age'dum lictor, excide radicem hanc inquit incommodam ambulantibus: perfuſum'q; ultimi ſupplicij metu, multa dicta dimiſſit. Haud dubie illa ætate, qua nulla uirtutum feracior fuit: nemo unus erat uir, quo magis innixa res Romana ſtaret. quin eum parem deſtinant animis magno Alexandro ducem: ſi arma Aſia perdomita in Europam uertiſſet. Nihil minus quæſitum à principio huius operis uideri poteſt, quàm ut plus iuſto ab rerum ordine declinarem: uarietatibus'q; diſtinguendo opere, & legentibus uelut diuerticula amœna, & requiem animo meo quærerem: tamen tanti regis ac du

cis mentio, quibus ſæpe tacitis cogitationibus uolutauit animum, eas euocat in medium: ut quærere libeat quinam euentus Romanis rebus, ſi cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit. Plurimum in bello pollere uidentur militum copia & uirtus, ingenia imperatorum, fortuna per omnia humana maxime in res bellicas potens. Ea & ſingula intuenti, & uniuerſa ſicut ab alijs regibus gentibusq; ita ab hoc quoq; facile præſtant inuictum Romanum imperium. Iam primũ, ut ordiar ab ducibus comparandis: haud equidem abnuo egregium ducem fuiſſe Alexandrum: ſed clariorem eum tamen facit, quod unus fuit: qđ adoleſcens in incremento rerum nondum alteram fortunam expertus deceſſit. Vt alios reges claros, ducesq; omittam, magna exempla caſuum humanorum: Cyrũ, quem maxime Græci laudibus celebrant: quid niſi longæuitas, ſicut magnum modo Pompeium uertenti præbuit fortunæ? Recenſeam duces Romanos, nec omnes omnium ætatum, ſed ipſos eos, cum quibus conſulibus, aut dictatoribus Alexandro fuit bellandum: M. Valerium Coruinum, C. Martium Rutilium, C. Sulpitium, T. Manlium Torquatum, Q. Publium Philonem, L. Papyrium Curſorem, Q. Fabium Maximum, duos Decios, L. Volumnium, Marcum Curium. deinceps ingentes ſequuntur uiri, ſi punicum romano præuertiſſet bellum: ſeniorq; in Italiã traieciſſet. Horum in quolibet tum indoles eadem, quæ in Alexandro erat, animi, ingeniq; , tum diſciplina militaris iam inde ab initijs urbis tradita per manus in artis perpetuis præceptis ordinatæ modũ uene-

rat. Ita reges geſſerant bella: ita deinde exactores regum Iunij, Valerij'q;: ita deinceps Fabij, Quintij, Cornelij: ita Furius Camillus: quem iuuenes duo, quibus cum Alexandro dimicandum erat, ſenem uiderant. Militaria opera pugnando obeunti Alexandro (nam ea quoq; haud minus clarum eum faciunt) ceſſiſſet uidelicet in acie oblatus par Mãlius Torquatus, aut Valerius Coruinus, inſignes ante milites, q̃ duces? ceſſiſſent Decij deuotis corporibus in hoſtem ruentes? ceſſiſſet Papyrius Curſor illo corporis robore, illo animi? uictus eſſet conſilijs iuuenis unius, ne ſingulos nominem, ſenatus ille? quem qui ex regibus conſtare dixit, unus ueram ſpeciem Romani ſenatus cepit. Id uero erat periculum: ne ſolertius, quàm qui uis unus ex ijs, quos nominaui, caſtris locum caperet: commeatus expediret: ab inſidijs præcaueret: tempus pugnæ eligeret: aciem inſtrueret, ſubſidijs firmaret. non iam cum Dario rem eſſe dixiſſet: quem muliẽrũ, ac ſpadonum agmen trahentem inter purpuram atq; aurum ornatum fortunæ ſuæ apparatibus, prædam uerius quàm hoſtem, nihil aliud quàm bene auſus uana contemnere, incruentus deuicit. Longe alius Italiæ, quàm Indiæ, per quam temulento agmine comeſſabundus inceſſit: uiſus illi habitus eſſet, ſaltus Apuliæ, ac montes Lucanos cernenti, & ueſtigia recentia domeſticæ cladis: ubi auunculus eius nuper Epeiri rex Alexander abſumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondum merſo ſecundis rebus: quarum nemo intolerantior fuit: qui ſi ex habitu nouæ fortunæ, nouiq;(ut ita dicam) ingenij, quod ſibi uictor in-

duerat, ſpectetur: Dario magis ſimilis, quàm Alexandro in Italiam ueniſſet: & exercitum Macedoniæ oblitum, degenerantemq; iam in Perſarum mores adduxiſſet. Referre in tanto rege piget ſuperbam mutationem ueſtis, & deſyderatas humi iacentium adulationes, etiam uictis Macedonibus graues, ne dum uictoribus, & fœda ſupplicia, & inter uinum & epulas cædes amicorum, & uanitatem ementiendæ ſtirpis. Quid ſi uini amor in dies fieret acrior? quid ſi trux, ac præferuida ira? (nec quicquam dubium iter ſcriptores refero) nulla'ne hæc damna imperatorijs uirtutibus ducimus? Id uero periculum erat: quod leuiſſimi ex Græcis, qui Parthorum quoq; contra nomen Romanum gloriæ fauent: dictitare ſolent: ne maieſtatem nominis Alexandri, quem ne fama quidem illis notum arbitror fuiſſe: ſuſtinere non potuerit populus Romanus. & aduerſus quem Athenis, in ciuitate fracta Macedonum armis, cernente tum maxime propè fumantes Thebarum ruinas, concionari libere auſi ſint homines: (id quod ex monimentis orationũ patet aduerſus eum) nemo ex tot proceribus Romanis uocem liberam miſſurus fuerit? Quantalibet magnitudo hominis concipiatur animo, unius tamen ea magnitudo hominis erit, collecta paulo plus decem annorum felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus etſi nullo bello, multis tamen prælijs uictus ſit: Alexandro nullius pugnæ non ſecunda fortuna fuerit: non intelligunt ſe hominis res geſtas, et eius iuuenis cum populi iam octingenteſimum bellantis annum rebus conferre. miremur ſi, cum ex hac parte ſecula

plura numerentur, quàm ex illa anni: plus in tam longo ſpatio, quàm in ætate XIII. annorum fortuna uariauerit. Quin tu hominis cum homine, & ducis cum duce, fortunam cum fortuna confers? Quot Romanos duces nominem, quibus nunquam aduerſa fortuna pugnæ fuit? paginas in annalibus magiſtratuum, faſtisq; percurrere licet conſulum, dictatorumq;: quorum nec uirtutis, nec fortunæ ullo die populum Romanum pœnituit. Et quo ſint mirabiliores quàm Alexander, aut quiſquam alius rex, denos, uicenosq; dies quidam dictaturam, nemo plus quàm annum conſulatum geſſit. ab tribunis plebis delectus impediti ſunt: poſt tempus ad bella ierunt: ante tempus, comitiorum cauſa reuocati ſunt: in ipſo conatu rerum circumegit ſe annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas impedimento, aut damno fuit: male geſtis rebus alterius ſucceſſum eſt: tironem, aut mala diſciplina inſtitutum exercitum acceperunt. At hercule reges non liberi ſolum impedimentis omnibus, ſed domini rerum temporumq; trahunt conſilijs cuncta, non ſequuntur. Inuictus ergo Alexander cum inuictis ducibus bella geſſiſſet: & eadem fortunæ pignora in diſcrimen detuliſſet: immo etiam eo plus periculi ſubiſſet, quod Macedones unum Alexādrum habuiſſent multis caſibus non ſolum obnoxium, ſed etiam offerentem ſe: Romani multi fuiſſent Alexandro uel gloria, uel rerum magnitudine pares: quorum ſuo quiſq; fato ſine publico diſcrimine uiueret, moreretúrq;. Reſtat ut copiæ copijs comparentur uel numero, uel militum genere, uel multitudine auxilio-

rum. Cenſebantur eius ætatis luſtris ducena quinquagena millia capitum. Itaq; in omni defectione ſociorum latini nominis urbano propè delectu decem ſcribebantur legiones: quaterni, quiniq́; exercitus ſæpe per eos annos in Hetruria, in Vmbria, Gallis hoſtibus adiunctis, in Samnio, in Lucanis gerebant bellum: Latium deinde omne cum Sabinis, & Volſcis, & Equis, & omni Campania, & parte Vmbriæ, Hetruriæq́;, & Picentibus, & Marſis, Pelignisq́;, ac Veſtinis, atq; Apulis, adiunctaq́; omnes ora Græcorum inferi maris à Thuris Neapolim, & Cumas: & inde Antio, atq; Hoſtia tenus Samnites, aut ſocios ualidos Romanis, aut fractos bello inueniſſet hoſtes. Ipſe traieciſſet mare cum ueteranis Macedonibus, non plus triginta millibus hominum, & quatuor millibus equitum maxime Theſſalorum. hoc enim roboris erat. Perſas, Indos, aliasq́; ſi adiunxiſſet gentes, impedimentum maius, quàm auxilium traheret. Adde, quod Romanis ad manum domi ſupplementum eſſet: Alexandro (quod poſtea Annibali accidit) alieno in agro bellanti exercitus cõſenuiſſet. Arma, clypeus, ſariſſæq́; illis: Romano ſcutum maius corpori tegumentum, & pilum haud paulo q̃ haſta uehementius ictu, miſſumq́; telum. ſtatarius uterq; miles ordines ſeruans: ſed illa phalanx immobilis unius generis: Romana acies diſtinctior ex pluribus partibus cõſtãs, facilis partienti quacunq; opus eſſet, facilis iungenti. Iam in opere quis par Romano miles? quis ad toleran dũ laborem melior? Vno prælio uictus Alexander, bello uictus eſſet: Romanum, quẽ Caudiũ, quẽ Can-

næ non fregerunt: quæ fregiſſet acies? Næ ille ſæpe etiam, ſi prima proſpere eueniſſent: Perſas, et Indos, & imbellem Aſiam quæſiſſet: & cum fœminis ſibi bellum fuiſſe dixiſſet: qđ Epeiri regem Alexandrum mortifero uulnere ictum dixiſſe ferunt, ſortem bellorum in Aſia geſtorũ ab hoc ipſo iuuene cum ſua conferentem. Equidem cum per annos quatuor & uiginti primo punico bello claſſibus certatum cum Pœnis recordor: uix ætatem Alexandri ſuffecturam fuiſſe reor ad unum bellum. & forſitan cum et fœderibus uetuſtis iuncta res punica Romanæ eſſet: et timor par aduerſus communẽ hoſtem duas potentiſſimas armis, uiriſq; urbes armaret: ſimul punico romanoq; obrutus bello eſſet. Non quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum rebus, ſed experti tamen ſunt Romani macedonem hoſtem aduerſus Antiochum, Philippum, & Perſen, non modo cum clade ulla, ſed ne cũ periculo quidem ſuo. abſit inuidia uerbo: & ciuilia bella ſileant. nunquam ab equite hoſte, nunquam a pedite, nunquam aperta acie, nunquam æquis utiq;, nunquam iniquis locis laborauimus. Equitem, ſagittas, ſaltus impeditos, auia commeatibus loca, grauis armis miles timere poteſt. mille acies grauiores, quàm Macedonum atq; Alexandri auertit, auertetq;: modo ſit perpetuus huius, qua uiuimus, pacis amor: & ciuilis cura concordiæ. M. Follius Flaccina inde, & L. Plautius Venox COSS. facti. Eo anno ab frequentibus Samnitium populis de fœdere renouando legati cum ſenatum humi ſtrati mouiſſent: reiecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebant pre-

ces. itaq; de fœdere negatum: induciæ bienniĳ, cum ꝑ aliquot dies fatigaſſent ſingulos, precibus impetratæ. Et ex Apulia Theanenſes, Canuſiniq; populationibus feſſi, obſidibus L. Plautio conſuli datis in deditionem uenerunt. Eodem anno primū præfecti Capuæ creari cœpti, legibus ab L. Furio prætore datis: cū utrūq; ipſi pro remedio ægris rebus diſcordia inteſtina petiſſent. & duæ Romæ additæ tribus, Vfentina, ac Falerina. Inclinatis ſemel in Apulia rebus, Theates quoq; Apuli ad nouos COSS. C. Iunium Bubulcum, Q. Aemilium Barbulam fœdus petitum uenerunt: pacis per omnem Apuliam præſtandæ populo Romano authores, id audacter ſpondendo, impetrauerunt ut fœdus daretur: neq; ut æquo tamen fœdere, ſed in ditione populi Romani eſſent. Apulia perdomita (nā Tarēto quoq; ualido oppido Iunius potitus erat) in Lucanos perrectum: inde repentino aduentu Aemiliĳ conſulis Nerulum ui captum. Et poſtquam res Capuæ ſtabilitas romana diſciplina fama per ſocios uulgauit: Antiatibus quoq;, qui ſe ſine legibus certis, ſine magiſtratibus agere querebantur: dati ab ſenatu ad iura ſtatuenda ipſius coloniæ patroni. nec arma modo, ſed iura etiam romana late pollebant. C. Iunius Bubulcus, & Q. Aemilius Barbula COSS. exitu anni nō COSS. ab ſe creatis, Sp. Nautio, & M. Popilio, cæterum dictatori L. Aemilio legiones tradiderunt. Is cū L. Fuluio magiſtro equitum Satriculam oppugnare adortus, rebellandi cauſam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Romanis. hic Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obſidione ſocios haud procul

caſtris Romanorum caſtra poſuit. hinc Satricani magno cum tumultu patefactis repente portis in ſtationes hoſtium incurrerunt. Inde pars utraq; ſpe alieni magis auxilij, quàm uiribus freta ſuis, iuſto mox prælio inito Romanos urgent. & quanquam anceps dimicatio erat: tamen utrinq; tutam aciem dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circumueniendum cepit: & diuerſa ſtatuit ſigna. infeſtior tamen in erũpentes inceſſit: nec magno certamine intra mœnia compulit. tum totam aciem in Samnites obuertit. ibi plus certaminis fuit. uictoria ſicut ſera, ita nec dubia, nec uaria fuit. fuſi in caſtra Samnites extinctis nocte ignibus tacito agmine abeunt: & ſpe abiecta Satriculæ tuendæ, Pliſtiam ipſi ſocios Romanorum, ut parem dolorem hoſti redderent, circunſidunt. Anno circumacto, bellũ deinceps ab dictatore Q. Fabio geſtum. COSS. noui, ſicut ſuperiores Romæ manſerunt: Fabius ad accipiendum ab Aemilio exercitũ ad Satriculam cum ſupplemento uenit. neq; enim Samnites ad Pliſtiam manſerant: ſed accitis ab domo nouis militibus multitudine freti caſtra eodem, quo ante, loco poſuerunt: laceſſentesq; prælio Romanos auertere ab obſidione conabantur. Eo intentius dictator in mœnia hoſtium uerſus id bellum tanti ducere, quod urbem oppugnabat: ſecurior ab Samnitibus agere, ſtationibus modo oppoſitis, nequa in caſtra uis fieret. eo ferocius adequitare Samnites uallo: neq; otium pati. & cum iam propè in portis caſtrorum eſſet hoſtis, nihil conſulto dictatore magiſter equitum Q. Aulius Ceretanus magno tumultu cum omnibus turmis

equitum euectus ſummouit hoſtem. cum in minime pertinaci genere pugnæ ſic fortuna exercuit opes, ut inſignis utrinq; clades, & clara ipſorum ducum ederet funera. prior Samnitium imperator ægre patiẽs quod tam ferociter adequitaſſet: inde ſe fundi fugariq;: orando, hortandoq; equites prælium integrauit. In quem inſignem inter ſuos cientem pugnam magiſter equitum Romanus infeſta cuſpide ita permiſit equum, ut uno ictu exanimem equo præcipitaret: nec, ut fit, ad ducis caſum, perculſa magis, quàm irritata eſt multitudo omnis. Qui circa erant, in Aulium temere inuectum per hoſtium turmas tela coniecerunt: fratri præcipuum decus ulti Samnitium imperatoris dederunt. Is uictorem detractum ex equo magiſtrum equitum plenus mœroris, atq; iræ trucidauit: nec multum abfuit quin corpore etiam, quia inter hoſtiles ceciderat turmas, Samnites potirentur: ſed extemplo ad pedes deſcenſum ab Romanis eſt: coactiq; idem Samnites facere: & repentina acies circa corpora ducum pedeſtre prælium inijt: quo haud dubie ſuperat Romanus: recuperatumq; Aulij corpus miſta cum dolore lætitia uictores in caſtra referunt. Samnites duce amiſſo, & per equeſtre certamen tentatis uiribus, omiſſa Satricula, quam nequicquam defendi rebantur: ad Pliſtiæ obſidionem redeunt: intraq; paucos dies Satricula Romanus ꝑ deditionem, Pliſtia ꝑuim Samnis potitur. Mutata inde belli ſedes eſt: ad Sorã è Sãnio, Apuliaq; traductæ legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorũ. Quò cum prior romanus exercitus ad ulciſcendã

ciuium necem, recuperandam'q; coloniam magnis itineribus perueniſſet: ſparſi per uias ſpeculatores ſeq; legiones Samnitium, nec iam procul abeſſe cum alij ſuper alios nuntiarent: obuiam itum hoſti, atq; ad Lautulas ancipiti prælio dimicatum eſt. non cædes, non fuga alterius partis, ſed nox incertos uicti, uictores ne eſſent, diremit. Inuenio apud quoſdam aduerſam eam pugnam Romanis fuiſſe: atq; in ea cecidiſſe Q. Aulium magiſtrum equitum. Suffectus in locum Aulij C. Fabius magiſter equitum cum exercitu nouo ab Roma aduenit: & per præmiſſos nuntios conſulto dictatore ubi ſubſiſteret, quo'ue tempore, & qua ex parte hoſtem aggrederetur: ſubſtitit occultus ad omnia ſatis exploratis conſilijs. Dictator cum per aliquot dies poſt pugnam continuiſſet ſuos intra uallum, obſeſſi magis quàm obſidentis modo: ſignum repente pugnæ propoſuit: & efficacius ratus ad accendendos uirorum fortium animos nullam alibi, quàm in ſemetipſo cuiquam relictam ſpem: de magiſtro equitum, nouoq; exercitu militem cælauit: & tanquam nulla, niſi in eruptione ſpes eſſet, Locis inquit anguſtis milites deprehenſi, niſi quam uictoria patefecerimus, uiam nullam habemus: ſtatiua noſtra munimento ſatis tuta ſunt, ſed inopia eadem infeſta. nã & circa omnia defecerunt, unde ſubuehi commeatus poterant: etſi omnes iuuare uelint, iniqua loca ſunt. Itaq; non fruſtrabor ego uos caſtra hic relinquendo: in quæ infecta uictoria, ſicut priſtino die, uos recipiatis. armis munimenta, non munimentis arma tuta eſſe debent. caſtra habeant, repetant'q;, quibus opere eſt

trahere bellum: nos omnium rerum reſpectum, præterquam uictoriæ nobis abſcindamus. ferte ſigna in hoſtem: ubi extra uallum agmen exceſſerit caſtra q bus imperatum eſt, incendant. damna noſtra milites omnium circa, qui defecerunt, populorum præda ſarcientur. Ea oratione dictatoris, quæ neceſſitatis ultimæ index erat: milites accenſi uadunt in hoſtem: & reſpectus ipſe ardentium caſtrorum, quanquam proximis tantum (ita enim iuſſerat dictator) ignis eſt ſubditus: haud paruum fuit irritamentum. Itaq; uelut uecordes illati ſigna primo impetu hoſtium turbant: & in tempore poſtquam ardentia procul uidit caſtra magiſter equitum (id conuenerat ſignum) hoſtium terga inuadit. ita circumuenti Samnites quà poteſt qſq; fugam per diuerſa petunt. Ingens multitudo in unũ metu conglobata, ac ſemetipſam turba impediẽs in medio cæſa. caſtra hoſtium capta, direptáq; : quorũ præda onuſtum militem in romana caſtra dictator reducit, haudquaquam tam uictoria lætum, quàm quod præter exiguam deformatam incendio partem cætera contra ſpem ſalua inuenit. Ad Soram inde reditum: nouiq; COSS. M. Petilius, C. Sulpitius exercitum ab dictatore Fabio accipiunt, magna parte ueterum militum dimiſſa, nouisq; cohortibus in ſupplementum adductis. Cæterum cum propter difficilem urbis ſitum nec oppugnandi ſatis certa ratio iniretur: & aut tempore longinqua, aut præceps periculo uictoria eſſet: Soranus transfuga clàm ex oppido profectus cum ad uigiles Romanos penetraſſet, duci ſe extemplo ad conſules iubet: deductuſq; traditurum urbem promittit.

uiſus inde, cum quonammodo id præſtaturus eſſet p= cunctantes doceret, haud uana afferre, perpulit propè adiuncta mœnibus romana caſtra ut ſex millia ab oppido remouerentur. fore ut minus intentæ in cuſtodiam urbis diurnæ ſtationes, ac nocturnæ uigiliæ eſſent. ipſe inſequenti nocte ſub oppido ſylueſtribus locis cohortibus inſidere iuſſis, decem milites delectos ſecum per ardua, ac propè inuia in arcem ducit, pluribus quàm pro numero uirorum miſſilibus telis eo collatis. ad hæc ſaxa erant, & temere iacentia (ut fit) in aſpretis: & de induſtria etiam, quo locus tutior eſſet, ab oppidanis congeſta. ubi cum conſtituiſſet Romanos: ſemitamq́; anguſtam, & arduā erectam ex oppido in arcem oſtendiſſet: hoc quidem aſcenſu inquit, uel tres armati quamlibet multitudinem arcuerint: uos & decem numero, &, quod plus eſt, Romani, Romanorumq́; fortiſſimi uiri eſtis: & locus pro uobis, & nox erit: quæ omnia ex incerto maiora territis oſtentat. ego iam terrore omnia implebo: uos arcem intenti tenete. decurrit inde quanto maximè poterat cum tumultu, ad arma, & prò ueſtram fidem ciues, clamitans: arx ab hoſtibus capta eſt: defendite: ite. hæc incedens principum foribus, hæc obuijs, hæc excurrentibus in publicum pauidis increpat. Acceptum ab uno pauorem plures per urbem ferunt. Trepidi magiſtratus miſſis ad arcem exploratoribus, cum tela, & armatos tenere arcem multiplicato numero audirent: auertunt animos à ſpe recuperandæ arcis. fuga cuncta complentur: portæq́; à ſemiſomnis, ac maxima parte inermibus refrin-

guntur: quarum per unam præſidium Romanum cla more excitatum irrumpit: & concurſantes per uiam pauidos cædit. Iam Sora capta erat: cum COSS. prima luce aduenere: & quos reliquos fortuna ex nocturna cæde, ac fuga fecerat, in deditionem acci= piunt. ex his CCXXV. qui omnium conſenſu deſtinabantur, & infandæ colonorum cædis, & de- fectionis authores: uinctos Romam deducunt. cæte- ram multitudinem incolumem præſidio impoſito Soræ relinquunt. omnes, qui Romam deducti erant: uirgis in foro cæſi, ac ſecuri percuſſi ſummo gaudio plebis: cuius maxime intererat tutam ubiq;, quæ paſſim in colonias mitteretur, multitudinem eſſe. COSS. ab Sora profecti, in agros, atq; urbes Auſonum bellum intulerunt. mota nanq; omnia aduentu Samnitium, cum apud Lautulas dimicatum eſſet, fuerant: coniura= tionesq; circa Campaniam paſſim factæ. nec Ca- pua ipſa crimine caruit: quin Romam quoq;, & ad principum quoſdam inquirendos uentum eſt. cæte= rum Auſonum gens proditione urbium, ſicut Sora in poteſtatem uenit. Auſona, & Minturnæ, & Veſtina urbes erant: ex quibus principes iuuentutis duode- cim numero in proditionem urbium ſuarum coniu= rati ad COSS. ueniunt: docent ſuos iampridem exoptantes Samnitium aduentum, ſimul ad Lautulas pugnatum audierunt, pro uictis Romanos habuiſſe: iuuentute, et armis Samnites iuuiſſe: fugatis inde Sa mnitibus incerta pace agere, nec claudentes portas Ro manis, ne accerſant bellũ: et obſtinatos claudere, ſi exer citus admoueatur. in ea fluctuatiõe animorũ opprimi

incautos poſſe. His authoribus mota propius caſtra: miſſiq́; eodem tempore circa tria oppida milites: partim armati: qui occulti propinqua mœnibus inſiderent loca: partim togati, tectis ueſte gladijs: qui ſub lucem apertis portis urbes ingrederentur. ab ijs ſimul cuſtodes trucidari cœpti: ſimul datum ſignum armatis, ut ex inſidijs concurrerent. ita portæ occupatæ: triaq́; oppida eadem hora, eodemq́; conſilio capta. ſed quia abſentibus ducibus impetus eſt factus, nullus modus cædibus fuit: deletaq́; Auſonum gens uix certo defectionis crimine, perinde, ac ſi internecino bello certaſſet. Eodem anno prodito hoſtibus romano præſidio Luceria Samnitium facta: nec diu proditoribus impunita res fuit. haud procul inde exercitus romanus erat: cuius primo impetu urbs ſita in plano capitur: Lucerini, ac Samnites ad interniciónem cæſi. eóq; ira proceſſit, ut Romæ cum de colonis mittendis Luceriam conſuleretur ſenatus: multi delendam urbē cenſerent. præter odium, quod execrabile in bis captos eſſet: longinquitas quoq; abhorrere à relegandis tam procul ab domo ciuibus inter tam infeſtas gentes cogebat. uicit tamen ſententia ut mitterentur coloni: duo millia & quingenti miſſi. Eodem anno cum omnia infida Romanis eſſent: Capuæ quoq; occultæ principum coniurationes patefactæ. de quibus cum ad ſenatum relatum eſſet, haudquaquam neglecta res eſt. quæſtiones decretæ: dictatoremq́; quæſtionibus exercendis dici placuit: C. Menenius dictus: is M. Folium magiſtrum equitum dixit. Ingens erat magiſtratus eius terror. itaq; ſiue timore, ſeu conſcientia

eius Calabios,

eius Calabios, Obuium, Nouiumq́;(ea capita coniurationis fuerant) prius quàm nominarentur apud dictatorem, mors haud dubie ab ipſis conſcita iudicio ſubtraxit. Deinde ut quæſtioni campanæ materia deceſſit: uerſa Romam interpretando res. non nominatim, qui Capuæ, ſed in uniuerſum, qui uſquam coiſſent, coniuraſſent'ue aduerſus Romanum populum: quæri ſenatum iuſſiſſe: & coitiones honorum adipiſcendorum cauſa factas aduerſus rēp. eſſe. latiorq́; & re, & perſonis quæſtio fieri, haud abnuente dictatore ſine fine ulla quæſtionis ſuæ ius eſſe. Poſtulabantur ergo nobiles homines: appellantibusq́; tribunos nemo erat auxilio, quin nomina reciperētur. inde nobilitas, nec ij modo, in quos crimen intendebatur: ſed uniuerſi ſimul negare nobilium id crimen eſſe: qbus ſi nulla obſtetur fraude, pateat uia ad honorem: ſed hominum nouorum. ipſos adeo dictatorem, magiſtrumq́; equitum reos magis, quàm quæſtores idoneos eius criminis eſſe: intellecturosq́; ita id eſſe, ſimul magiſtratu abiſſent. Tum enim uero Menenius iam famæ magis, quàm imperij memor progreſſus in concionem ita uerba fecit. Etſi omnes anteactæ uitæ uos conſcios habeo quirites: & hic ipſe honos delatus ad me teſtis eſt innocentiæ meæ. neq; enim, quod ſæpe aliâs, quia ita tempora poſtulabant reip. qui bello clariſſimus eſſet, ſed qui maxime procul ab his concionibus uitam egiſſet, dictator deligendus exercendis quæſtionibus fuit. Sed quoniam quidam nobiles homines, qua de cauſa uos exiſtimare, quàm me pro magiſtratu quicquam incompertum dicere melius eſt: primum ipſas

expugnare quæſtiones omni ope anniſſi ſunt: deinde poſtquam ad id parum potentes erant: ne cauſam dicerent, in præſidia aduerſariorum, appellationem, et tribunitium auxilium patricij confugerunt: poſtremo repulſi inde (adeo omnia tutiora, quàm ut innocentiam ſuam purgarent, uiſa) in nos irruerunt: & priuatis dictatorem poſcere reum uerecundiæ non fuit: ut omnes dij, hominesq́; ſciant ab illis etiã, quæ non poſſint, tentari, ne rationem uitæ reddant: me obuiam ire crimini: & offerre me inimicis reum. dictatura me abdico. Vos quæſo conſules, ſi uobis datum ab Senatu negotium fuerit: in me primum, & hunc. M. Follium quæſtiones exerceatis: ut appareat innocentia noſtra nos, non maieſtate honoris tutos à criminibus iſtis eſſe. Abdicat inde ſe dictatura: & poſt eum confeſtim Follius magiſter equitum: primiq́; apud conſules (ijs enim ab Senatu mandata res eſt) rei facti, aduerſus nobilium teſtimonia egregie abſoluuntur. Publius etiam Philo multiplicatis ſummis honoribus poſt res tot domi belloq́; geſtas, cæterum inuiſus nobilitati, dixit cauſam: abſolutusq́; eſt. Nec diutius (ut fit) q̃ dum recens erat, quæſtio per clara nomina reorum uiguit. inde labi cœpit ad uiliora capita: donec factionibus, coitionibusq́;, aduerſus quas comparata erat: oppreſſa eſt. Earum fama rerum, magis tamen ſpe Cãpanæ defectionis, in quam coniuratũ erat: Samnites in Apuliam uerſos rurſus ad Caudiũ reuocauit: ut inde ex propinquo, ſiqui motus occaſionem aperirent, Capuam Romanis eriperent. Eò COSS. cũ ualido exercitu uenerunt. & primo circa ſaltus, cum

utriq; ad hoſtem iniqua uia eſſet: cunctati ſunt. dein de Samnites per aperta loca breui circuitu in loca plana, Campanos campos agmen dimittunt. ibiq; primũ caſtra in conſpectu hoſtibus data: deinde leuibus prælijs equitum ſæpius, quàm peditum utrinq; periculũ factum. nec aut euentus eorum Romanum, aut moræ, qua trahebant bellum: pœnitebat. Samnitiũ contra ducibus, & carpi quotidie paruis damnis, & ſeneſcere dilatione belli uires ſuæ uidebantur. itaq; in aciem procedunt, equitibus in cornua diuiſis: quibus præceptum erat intentiores eſſe ad reſpectum caſtrorum: ne qua eò uis fieret, cum ad prælium ſtarent: aciẽ peditum tutam fore. conſulũ, Sulpitius in dextro, Petilius in leuo cornu conſiſtunt. dextra pars, qua et Samnites raris ordinibus, aut ad circumeundos hoſtes, aut ne ipſi circumuenirentur, conſtiterant: latius patefacta ſtetit. ſiniſtris, præterquam quod confertiores ſteterant, repentino conſilio Petilij conſulis additæ uires: qui ſubſidiarias cohortes, quæ integræ ad longioris pugnæ caſus reſeruabantur: in primam aciem extemplo emiſit: uniuerſiśq; hoſtem primo impetu uiribus impulit. Commota pedeſtri acie Samnitium eques in pugnam ſuccedit: in hunc tranſuerſo agmine inter duas acies ſe inferentem Romanus equitatus concitat equos: ſignáq;, & ordines peditum, atq; equitum confundit: donec uniuerſam ab ea parte auertit aciem. In eo cornu non Petilius ſolus, ſed Sulpitius etiam hortator affuerat, auectus ab ſuis nondum conſerentibus manus ad clamorem ab ſiniſtra parte prius exortum. Vnde haud dubiam uictoriam cer-

nens cum ad ſuum cornu tenderet cum mille ducentis uiris: diſſimilem ibi fortunam inuenit: Romanos loco pulſos, uictorem hoſtem ſigna in perculſos inferentem. cæterum omnia mutauit repente conſulis aduentus. nam & conſpectu ducis refectus militum eſt animus: & maius quàm pro numero auxilium aduenerat, fortes uiri: & partis alterius uictoria audita, mox uiſa etiam, prælium reſtituit. tota deinde iam uincere acie Romanus: & omiſſo certamine cædi, capiq; Samnites: niſi qui Maleuentum, cui nunc urbi Beneuentum nomen eſt: perfugerunt. ad triginta millia cæſa, aut capta Samnitium proditum memoriæ ē. COSS. egregia uictoria parta protinus inde ad Bouianum oppugnandum legiones ducunt: ibiq; hyberna egerunt: donec ab nouis COSS. L. Papyrio Curſore quintum, C. Iunio Bubulco iterum, nominatus dictator C. Petilius cum M. Follio magiſtro equitum exercitum accepit. Is cum audiſſet arcem Fregellanam ab Samnitibus captam: omiſſo Bouiano ad Fregellas pergit. unde poſt nocturnam Samnitiū fugam ſine certamine receptis Fregellis, præſidioq; ualido impoſito, in Campaniam reditum, maxime ad Nolam armis repetendam. eò ſe intra mœnia ſub aduentum dictatoris & Samnitium omnis multitudo, et Nolani agreſtes contulerant. Dictator urbis ſitu circunſpecto, quo apertior aditus ad mœnia eſſet, omnia ædificia (& frequenter ibi habitatur) circūiecta muris incendit. nec ita multo poſt, ſiue à Petilio dictatore, ſiue ab C. Iunio COS. (nam utrunq; traditur) Nola eſt capta. Qui captæ decus Nolæ ad COS. trahunt,

adijciunt Atinam, & Calatiam ab eodem captas: Petilium autem peſtilentia orta claui figendi cauſa dictatorem dictum. Sueſſa, & Pontiæ eodem anno coloniæ deductæ ſunt. Sueſſa Auruncorũ fuerat: Volſci Pontias inſulam ſitam in conſpectu litoris ſui incoluerunt. Minturna, & Caſſinum ut deducerentur coloniæ, ſenatus conſultum factum eſt. triumuiros creauere: ac miſere colonorum quatuor millia. Inſequentes COSS. M. Valerius, P. Decius. profligato ferè Samnitium bello, prius quàm ea cura decederet patribus Romanis, hetruſci belli fama exorta eſt. nec erat ea tempeſtate gens alia, cuius ſecundum Gallicos tumultus arma terribiliora eſſent, tum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaq; altero conſule in Samnio reliquias belli perſequente, P. Decius, qui grauiter æger Romæ reſtiterat: authore ſenatu dictatorem C. Iunium Bubulcum dixit. Is, prout rei magnitudo poſtulabat, omnes iuniores ſacramento adigit: arma, quæq; alia res poſcit, ſumma induſtria parat: nec tantis apparatibus elatus de inferendo bello agitat, quieturus haud dubie, niſi ultro arma Hetruſci inferrent. Eadem in comparando, cohibẽdoq; bello conſilia & apud Hetruſcos fuere: neutri finibus egreſſi. Et cenſura clara eo anno Ap. Claudij, et C. Plautij fuit: memoriæ tamen felicioris ad poſteros nomen Appij: quod & uiam muniuit, & aquam in urbem duxit: eaq; unus perfecit: quia ob infamem, atq; inuidioſam ſenatus lectionem uerecundia uictus collega magiſtratu ſe abdicauerat. Appius iam deinde antiquitus inſitam pertinaciam familiæ gerendo, ſolus cen

ſuram obtinuit. Eodem Appio authore Poticia gens, cuius ad aram maximam Herculis familiare ſacerdotium fuerat: ſeruos publicos miniſterij delegandi cauſa ſolennia eius ſacri docuerat. Traditur inde dictu mirabile, & quod dimouendis ſtatu ſuo ſacris religionem afferre facile poſſet: cum duodecim familiæ ea tempeſtate Potitiorum eſſent, puberes ad triginta: omnes intra annum cum ſtirpe extinctos: nec nomen tantum Poticiorum interijſſe, ſed cenſorem etiam Appium memori deûm ira poſt aliquot annos luminibus captum. Itaq; conſules, qui eum annum ſecuti ſunt: C. Iunius Bubulcus tertium, & Q. Aemilius Barbula iterum, initio anni queſti apud populum deformatum ordinem praua lectione Senatus, qua potiores aliquot lectis præteriti eſſent: negauerunt eam lectionem ſe, quæ ſine recti prauiq; diſcrimine ad gratiam, ac libidinem facta eſſet: obſeruaturos: & Senatum extemplo citauerunt eo ordine, qui ante cenſores Ap. Claudium, & C. Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraq; pertinentia ad rem militarem: unum, ut tribuni militum ſenideni in quatuor legiones à populo crearētur: quæ antea per quàm paucis ſuffragio populi relictis locis, dictatorum, & conſulum fermè fuerant beneficia. tulere eam rogationem tribuni plebei L. Atilius, C. Martius. alterum, ut duumuiros nauales claſſis ordinandæ, reficiendæq; cauſa idem populus iuberet. lator huius plebiſciti fuit M. Decius tribunus plebis. Eiuſdem anni rem dictu paruam præterirē, ni ad religionem eſſet uiſa pertinere. tibicines, quia prohibiti

à proximis cenſoribus erant in æde Iouis ueſci: qđ traditum antiquitus erat: ægre paſſi, Tybur uno agmine abierunt: adeo ut nemo in urbe eſſet, qui ſacrificijs præcineret. Eius rei religio tenuit Senatum: legatoſq́; Tybur miſerunt, ut darent operam ut hi homines Romanis reſtituerentur. Tyburtini benigne polliciti, primum accitos eos in curiam hortati ſunt ut reuerterentur Romam: poſtquam perpelli nequibant, conſilio haud abhorrente ab ingenijs hominum eos aggrediuntur. die feſto alij alios per ſpeciem celebrandarum cantu epularum cauſa inuitant: & uino, cuius auidum fermè genus eſt, oneratos ſopiunt: atq; ita in plauſtra ſomno uictos conijciunt, ac Romam deportant: nec prius ſenſere, quam plauſtris in foro relictis plenos crapulæ eos lux oppreſſit. Tunc concurſus populi factus: impetratóq; ut manerent, datum, ut triduum quot annis ornati cum cantu, atq; hac, quæ nunc ſolennis eſt, licentia per urbem uagarentur: reſtitutumq́; in æde ueſcendi ius ijs, qui ſacris præcinerent. Hæc inter duorum ingentium bellorum curam gerebantur. Conſules inter ſe prouincias partiti, Iunio Samnites, Aemilio nouum bellum Hetruria ſorte euenit. In Samnio Cluuiani præſidium romanum, quia nequiuerat ui capi: obſeſſum fame in deditionem acceperant: Samnites uerberibus fœdum in modum laceratos occiderant deditos. Huic infenſus crudelitati Iunius nihil antiquius oppugnatione cluuiana ratus, quo die aggreſſus eſt mœnia, ui cepit: atq; omnes puberes interfecit. Inde uictor exercitus Bouianum ductus: caput hoc erat pen

trorum Samnitium, longe ditiſſimum, atq; opulentiſſimũ armis, uiriſq;. Ibi, quia haud tantum irarũ erat, ſpe prædæ milites accenſi oppido potiuntur. minus itaq; ſæuitum in hoſtes eſt: prædæ plus pene quàm ex omni Samnio unquam egeſtum: benignéq; omnis militi conceſſa. & poſtquam præpotentem armis Romanum nec acies ſubſiſtere ullæ, nec caſtra, nec urbes poterant: omnium principum in Samnio eò curæ ſunt intentæ, ut inſidijs quæreretur locus: ſiqua licentia populando effuſus exercitus excipi, ac circumueniri poſſet. Transfugæ agreſtes, & captiui quidam pars forte, pars conſilio, oblati congruentia ad conſulem afferentes, quæ & uera erant, pecoris uim ingentem in ſaltum auium compulſam eſſe, perpulerunt ut prædatum eò expeditæ ducerentur legiones. ibi ingens hoſtium exercitus itinera occultus inſiderat: & poſtquã intraſſe Romanos uidit ſaltum, repente adortus cum clamore ac tumultu inuadit. & primo noua res trepidationem fecit, dum arma capiunt, ſarcinas congerunt in medium: deinde, poſtquam ut quiſq; liberauerat ſe onere, aptaueratq; armis, ad ſigna undiq; coibant: & notis ordinibus in ueteri diſciplina militiæ iam ſine præcepto ullius ſua ſponte ſtruebatur acies: COS. ad ancipitem maxime pugnam aduectus deſilit ex equo: & Iouem, Martemq;, atq; alios teſtatur deos ſe nullam ſuam gloriam inde, ſed prædam militi quærentem in eum locum deueniſſe: neq; in ſe aliud, quàm nimiam ditandi ex hoſte militis curam reprehendi poſſe: ab eo ſe dedecore nullam rem aliam, quàm uirtutem militum uindicaturam. conniterentur

modo uno animo inuadere hoſtem uictum acie, caſtris exutum, nudatum urbibus, ultimam ſpem furto inſidiarum tentantem, & loco, non armis fretum. Sed quem eſſe iam uirtuti Romanæ inexpugnabilem locum? Fregellana arx, Soranaq;, & ubicunq; iniquo ſucceſſum erat loco, memorabantur. His accenſus miles, omniũ immemor difficultatum uadit aduerſus imminentem hoſtium aciem. ibi paululum laboris fuit, dum in aduerſum cliuum erigitur agmen. cæterum postquam prima ſigna planiciem ſummam cœperũt: ſenſitq; acies æquo ſe iam inſtitiſſe loco: uerſus extemplo eſt terror in inſidiatores: eaſdemq; latebras, quibus ſe pauloante texerant: palati, atq; inermes fuga repetebant: ſed loca difficilia hoſti quæſita ipſos tum ſua fraude impediebant. itaq; ergo perpaucis effugiũ patuit. cæſa ad uiginti millia hominum: uictorq; Romanus ad oblatam ultro ab hoſte prædam pecorum diſcurrit. Dum hæc geruntur in Samnio: iam omnes Hetruriæ populi, præter Arretinos, ad arma ierant: ab oppugnando Sutrio, quæ urbs ſocia Romanis uelut clauſtra Hetruriæ erat: ingens orſi bellum. Eò alter COS. Aemilius cum exercitu ad liberandos obſidione ſocios uenit: aduenientibus Romanis Sutrini cõmeatus benigne in caſtra ante urbem poſita aduexere. Hetruſci diem primum, conſultando maturarent, traherent'ne bellum, traduxerunt: poſtero die, ubi celeriora, quàm tutiora conſilia magis placuere ducibus: ſole orto ſignum pugnæ propoſitum eſt: armatiq; in aciem procedunt. Quod poſtquam conſuli nuntiatum eſt, extemplo teſſeram dari iubet, ut prandeat miles:

firmatiſq́; cibo uiribus arma capiat. dicto paretur. cõſul ubi armatos, paratoſq́; uidit: ſigna extra uallum proferri iuſſit: & haud procul hoſte inſtruxit aciẽ. Aliquandiu intenti utrinq; ſteterunt expectantes ut ab aduerſarijs clamor, & pugna inciperet. & prius ſol meridie ſe inclinauit, quàm telum hinc, aut illinc emiſſum eſt: inde ne infecta re abiretur, clamor ab Hetruſcis oritur: concinuntq́; tubæ: & ſigna inferuntur. nec ſegnius Romanis pugna initur. concurrunt infenſis animis: numero hoſtis, uirtute Romanus ſuperat. anceps prælium multos utrinq;, & fortiſſimũ quenq; abſumit: nec prius inclinata res eſt, quàm ſecunda acies romana ad prima ſigna feſſis integri ſuccesserunt. Hetruſci, quia nullis recentibus ſubſidijs fulta prima acies fuit: ante ſigna, circáq; omnes cecide runt. nullo unquam prælio fugæ minus, nec plus cædis fuiſſet: ni obſtinatos mori Thuſcos nox texiſſet: ita ut uictores prius, quàm uicti pugnandi finem facerent. poſt occaſum ſolis ſignum receptui datum eſt: nocte ab utroq; in caſtra reditum. nec deinde quicquam eo anno rei memoria dignæ apud Sutrium geſtum eſt: quia & ex hoſtium exercitu prima tota acies deleta uno prælio fuerat: ſubſidiarijs modo relictis, uix quod ſatis eſſet ad caſtrorum præſidiũ: & apud Romanos tantum uulnerum fuit, ut plures poſt præliũ ſaucij deceſſerint, quàm ceciderant in acie. Fabius in ſequentis anni conſul bellum ad Sutrium excepit. collega Fabio C. Martius Rutilius datus eſt. cæterum et Fabius ſupplementum ab Roma adduxit: & nouus exercitus domo acitus Hetruſcis uenit. Permulti iam

anni erant, cum inter patricios magiſtratus, tribunosq́; nulla certamina fuerant: cum ex ea familia, quæ uelut fatalis cum tribunis ac plebe erat: certamen oritur. Ap. Claudius cenſor circumactis decem & octo menſibus, quod æmilia lege finitum cenſuræ ſpatium temporis erat: cum C. Plautius collega eius magiſtratu ſe abdicaſſet: nulla ui compelli ut abdicaret, potuit. P. Sempronius erat tribunus plebis, qui finiendæ cenſuræ intra legitimum tempus actionem ſuſceperat, non popularem magis, quàm iuſtam, nec in uulgus, quàm optimo cuiq; gratiorem. Is, cum identidem legem æmiliam recitaret: authoremq́; eius Mamercum Aemilium dictatorem laudibus ferret: qui quinquennalem ante cenſuram, & longinquitate poteſtatem dominantem intra ſex menſium & anni coegiſſet ſpatium: Dic agédum inquit Ap. Claudi, quidnam facturus fueris, ſi eo tempore, quo M. Furius, & M. Geganius cenſores fuerunt: cenſor fuiſſes? Negare Appius interrogationem tribuni magnopere ad cauſam pertinere ſuam. nam etſi tenuerit lex æmilia eos cenſores, quorum in magiſtratu lata eſſet: quia poſt illos cenſores creatos eam legem populus iuſſiſſet: quodq́; poſtremum iuſſiſſet, id ius, ratumq́; eſſet: non tamen aut ſe, aut eorum quenquam, qui poſt eam legem latam creati cenſores eſſent: teneri ea lege potuiſſe. Hæc ſine ullius aſſenſu cauillante Appio, en inquit Quirites illius Appij progenies, qui decemuir in annum creatus altero anno ſe ipſe creauit: tertio nec ab ſe, nec ab ullo creatus, priuatus faſces, & imperiũ

obtinuit: nec ante continuando abſtitit magiſtratu, q̃ obruerent eum male parta, male geſta, male retenta imperia. hæc eſt eadem familia quirites, cuius ui atq; iniurijs compulſi extorres patria ſacrum montem cepiſtis. hæc, aduerſus quam tribunicium auxilium uobis comparaſtis. hæc, propter quam duo exercitus Auẽtinum inſediſtis. hæc, quæ funebres leges, hæc, quæ agrarias ſemper impugnauit. hæc connubia patrũ, & plebis interrupit. hæc plebi ad curules magiſtratus iter obſepſit. hoc eſt nomen multo quàm Tarquiniorũ infeſtius ueſtræ libertati. Ita'ne tandem Ap. Claudi cum centeſimus iam annus ſit ab Mamerco Aemilio dictatore, tot cenſores fuerint nobiliſſimi, fortiſſimi'q; uiri: nemo eorum duodecim tabulas legit: nemo id ius eſſe, quod poſtremo populus iuſſiſſet: ſciuit? imo uero omnes ſciuerunt: ideo æmiliæ potius legi paruerunt, quàm illi antiquæ, qua primum cenſores creati erant: quia hanc poſtremum iuſſerat populus: & quia ubi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper antiquas abrogat noua. An hoc dicis Appi non teneri æmilia lege populum? an populum teneri, te unum extra legem eſſe? Tenuit æmilia lex uiolentos illos cenſores M. Furium, & M. Geganium. quicquid iſte magiſtratus in rep. male facere poſſet, indicarunt: cum ira finitæ poteſtatis Mamercum Aemilium principem ætatis ſuæ belli domiq; ærarium fecerunt. tenuit deinceps omnes cenſores intra centum annorum ſpatium. tenet C. Plautium collegam tuum, iiſdem auſpicijs, eodem iure creatum. An hunc non ut qui optimo iure cenſor creatus eſſet, populus creauit? tu unus eximius es: in

quo hoc præcipuum ac ſingulare ualeat? quem tu regem ſacrificiorum crees, amplexus regni nomen? ut qui optimo iure rex Romæ creatus ſit, creatum ſe dicet. quem ſemeſtri dictatura, quem interregno quinq; diebus contentum fore putes? quem claui figendi, aut ludorum cauſa dictatorem audacter crees? Quã iſti ſtolidos, ac ſocordes uideri creditis eos, qui intra uiceſimum diem ingentibus rebus geſtis dictatura ſe abdicauerunt? aut qui uitio creati abierunt magiſtratu? Quid ego antiqua repetam? nuper intra decem annos C. Menenius dictator, quia, cum quæſtiones ſeuerius, quàm quibuſdam potentibus tutum erat, exerceret: contagio eius, quod quærebat, ipſi criminis obiectata ab inimicis eſt: ut priuatus obuiam iret crimini, dictatura ſe abdicauit. Nolo ego iſtam in te modeſtiam: ne degeneraueris à familia imperioſiſſima, & ſuperbiſſima: non die, non hora citius, quàm neceſſe eſt, magiſtratu abieris: modo ne excedas finitum tempus: ſatis eſt aut diem, aut menſem cenſuræ adijcere. Triennium inquit, & ſex menſes ultra quàm licet æmilia lege, cenſuram geram: & ſolus gerã. hoc quidem iam regno ſimile eſt. an collegam ſubrogabis? quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas ẽ. pœnitet enim, quod antiquiſſimum ſolenne, & ſolũ ab ipſo, cui fit, inſtitutum deo ab nobiliſſimis antiſtitibus eius ſacri ad ſeruorum miniſterium religioſus cenſor deduxiſti: gens antiquior originibus urbis huius hoſpitio deorum immortalium ſancta propter te, ac tuã cenſuram intra annum ab ſtirpe extincta eſt: niſi uniuerſam remp. eo nefario obſtrinxeris: quod ominari

etiam reformidat animus. Vrbs eo luſtro capta eſt: quo de mortuo collega C. Iulio cenſore L. Papyrius Curſor'ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Malugi nenſem collegam ſubrogauit. & quanto modeſtior il lius cupiditas fuit, quam tua Appi? nec ſolus, nec ul=tra finitum lege tempus Lucius Papyrius cenſuram geſſit: tamen neminem inuenit, qui ſe poſtea authorē ſequeretur: omnes deinceps cenſores poſt mortem cen ſoris collegæ ſe magiſtratu abdicarunt. Te nec q̄d dies exit cenſuræ, nec quod collega magiſtratu abijt, nec lex, nec pudor coercet: uirtutem in ſuperbia, au daciam in contemptu deorum, hominumq́; ponis. Ego te Ap. Claudi pro iſtius magiſtratus maieſtate ac uere cundia, quem geſſiſti, non modo manu uiolatum, ſed ne uerbo quidem inclementiori à me appellatum uel lem: ſed & hæc, quæ adhuc egi, peruicacia tua, & ſuperbia coëgit me loqui: & niſi æmiliæ legi parue ris, in uincula duci iubebo: nec, cum ita comparatum à maioribus ſit, ut comitijs cenſorijs niſi duo confece-rint legitima ſuffragia, non renuntiato altero comitia differantur: ego te, qui ſolus cenſor creari non poſſis, ſolum cenſuram gerere patiar. Hæc, taliáq; cum di-xiſſet, prehendi cenſorem, & in uincula duci iuſſit. Approbātibus ſex tribunis actionem collegæ, tres ap pellanti Appio auxilio fuerunt: ſummáq; inuidia omnium ordinum ſolus cenſuram geſſit. Dum ea Romæ geruntur: iam Sutrium ab Hetruſcis obſideba tur: conſuliq; Fabio imis montibus ducenti ad feren dam opem ſocijs, tentandaſq; munitiones, ſiqua poſſet, acies hoſtium inſtructa occurrit. quorum ingentem

multitudinem cum oſtenderet ſubiecta late planicies: conſul ut loco paucitatem ſuorum adiuuaret, deflectit paululum in cliuos agmen. (Aſpreta erant ſtrata ſaxis) inde ſigna in hoſtem obuertit. Hetruſci omnium præterquam multitudinis ſuæ, qua ſola freti erant, immemores prælium ineunt adeo raptim, & auide, ut abiectis miſſilibus, quo celerius manus consererent, ſtringerent gladios uadentes in hoſtem. Romanus contra, nunc tela, nunc ſaxa, quibus eos affatim locus ipſe armabat: ingerere. igitur ſcuta, galeæq; ictæ cum etiam quos non uulnerauerant, turbarent: neq; ſubire erat facile ad propiorẽ pugnam: neque miſſilia habebant, quibus eminus rem gererent: ſtantes, & expoſitos ad ictus, cum iam ſatis nihil tegeret, quoſdam etiã pedem referentes, fluctuantesq́;, & inſtabilem aciem redintegrato clamore ſtrictis gladijs haſtati, & principes inuadunt. eum impetum non tulerunt Hetruſci: uerſisq́; ſignis fuga effuſa caſtra repetunt. Sed equites Romani præuecti per obliqua campi cum ſe fugientibus obtuliſſent: omiſſo ad caſtra itinere montes petunt. Inde inermi penè agmine, ac uexato uulneribus in ſyluam Ciminiam penetrant. Romanus multis millibus Hetruſcorum cæſis, duodequadraginta ſignis militaribus captis, caſtris etiam hoſtium cum præda ingenti potitur. Tum de perſequendo hoſte agitari cœptum. Sylua erat Ciminia magis tum inuia, atq; horrẽda, q̃ nuper fuere Germanici ſaltus, nulli ad eam diẽ ne mercatorum quidem adita. eam intrare haud ferè quiſquam, præter ducem ipſum audebat. alijs o=

mnibus cladis caudinæ nondũ memoria aboleuerat. tum ex ijs, qui aderant, conſulis fratrem M. Fabium Ceſonem, alij Caium Claudium, quidam matre eadem, qua conſulem genitum, tradunt ſpeculatum ſe iturum profeſſum, breuiq; omnia certa allaturum. Cære educatus apud hoſpites, Hetruſcis inde literis eruditus erat: linguamq; Hetruſcam probe nouerat. Habeo authores uulgo tum Romanos pueros ſicut nunc græcas, ita Hetruſcis literis erudiri ſolitos. ſed propius eſt uero, præcipuum aliquid fuiſſe in eo, qui ſe tam audaci ſimulatione hoſtibus immiſcuerit. ſeruus ei dicitur comes unus fuiſſe nutritus unà, eoq; haud ignarus linguæ eiuſdem. nec quicquam aliud proficiſcentes, quàm ſummatim regionis, quæ intranda erat, naturam, ac nomina principum in populis accepere: ne qua inter colloquia inſigni nota hæſitantes deprehendi poſſent. iere paſtorali habitu agreſtibus telis, falcibus, gæſiſq; binis armati. Sed neq; commercium linguæ, nec ueſtis, armorumue habitus ſic eos texit, q̃ q̈d abhorrebat à fide quenquam externum Ciminios ſaltus intraturum. Vſq; ad Camertes Vmbros penetraſſe dicuntur. ibi qui eſſent fateri Romanum auſum: introductumq; in ſenatum conſulis uerbis egiſſe de ſocietate, amicitiaq;: atq; inde comi hoſpitio acceptum, nuntiare Romanis iuſſum commeatum exercitui dierum XXX præſtò fore, ſi ea loca intraſſet: iuuentutemq; Camertium Vmbrorũ in armis paratam imperio futuram. Hæc cum relata conſuli eſſent: impedimentis prima uigilia præmiſſis, legionibus poſt impedimenta ire iuſſis, ipſe ſubſtitit cum equitatu: & luce orta poſtero

ce orta poſtero die obequitauit ſtationibus hoſtium: quæ extra ſaltum diſpoſitæ erant. & cum ſatis diu tenuiſſet hoſtem, in caſtra ſeſe recepit: portaq; altera egreſſus ante noctem agmen aſſequitur. poſtero die luce prima iuga Ciminij montis tenebat: inde contemplatus opulenta Hetruriæ arua, milites emittit. Ingenti iam abacta præda, tumultuariæ agreſtium Hetruſcorum cohortes repente à principibus regionis eius concitatæ Romanis occurrunt adeo incompoſitæ, ut uindices prædarum propè ipſi prædæ fuerint. Cæſis, fugatisq; ijs, late depopulato agro uictor Romanus, opulentusq; rerum omnium copia in caſtra rediјt. Eò forte V. legati cum duobus tribunis plebis uenerant denuntiatum Fabio Senatus uerbis, ne ſaltum Ciminium tranſiret. lætati ſerius ſe, quàm ut impedire bellum poſſent, ueniſſe, nuntij uictoriæ Romam reuertuntur. Hac expeditione COSS. motum latius erat, quàm profligatum bellum. uaſtationem nanq; ſub Ciminij montis radicibus iacens ora ſenſerat: conciueratq; indignatione non Hetruriæ modo populos, ſed Vmbriæ finitima. itaq; quantus non unquam antea exercitus ad Sutrium uenit: neq; è ſyluis tantummodo promota caſtra: ſed etiam auiditate dimicandi quàm primum in campos delata acies: deinde inſtructa primo ſuo ſtare loco, relicto hoſtium ad inſtruendum contra ſpatio. deinde poſtquam detrectare hoſtem ſenſere pugnam, ad uallum ſubeunt. ubi poſtquam ſtationes quoq; receptas intra munimenta ſenſere: clamor repente circa duces ortus, ut eò ſibi è caſtris cibaria eius diei deferri iuberent: man

ſuros ſe ſub armis: & aut nocte, aut certe luce prima caſtra hoſtium inuaſuros. Nihilo quietior Romanus exercitus imperio ducis continetur. decima erat ferè diei hora, cum cibum capere COS. milites iubet: præcipit ut in armis ſint, quacunq; diei, noctis'ue hora ſignum dederit. paucis milites alloquitur: Samnitium bellum extollit: & leuat Hetruſcos: nec hoſtem hoſti, nec multitudinem multitudini comparandã ait eſſe: præterea telum aliud occultum ſcituros in tempore: interea taceri opus eſſe. His ambagibus prodi ſimulabat hoſtes, quo animus militum multitudine territus reſtitueretur: & quod ſine munimento conſederant, ueriſimilius erat quod ſimulabatur. Curati cibo corpora quieti dant: & quarta ferè uigilia ſine tumultu excitati arma capiunt. dolabræ calonibus diuiduntur ad uallum proruendum, foſſas'q; implendas. intra munimenta inſtruitur acies: delectæ cohortes ad portarum exitus collocantur. dato deinde ſigno paulo ante lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ maxime quietis tempus eſt: proruto uallo erupit acies: & ſtratos paſſim inuadit hoſtes: alios immobiles, alios ſemiſomnes in cubilibus ſuis, maximam partem ad arma trepidantes cædes oppreſſit. paucis armandi ſe datum ſpatium eſt: eos ipſos non ſignum certum, non ducem ſequentes fundit Romanus: fugatos'q; perſequitur ad caſtra. ad ſyluas diuerſi tendebant. ſyluæ tutius dedêre refugium. nam caſtra in campis ſita eodem die capiuntur: aurum, argentum'q; iuſſum referri ad COS. cætera præda militis fuit. cæſa, aut capta eo die hoſtium millia ad ſexaginta. Eam tam cla=

ram pugnam trans Ciminiam ſyluam ad Peruſiam pugnatam quidam authores ſunt: metuq́; in magno ciuitatem fuiſſe, ne intercluſus exercitus tam infeſto ſaltu coortis undiq; Thuſcis, Vmbrisq́; opprimeretur. ſed ubicunq; pugnatum eſt, res Romana ſuperior fuit. itaq; à Peruſia, & Crotone, & Arretio, quæ fermè capita Hetruriæ populorum ea tempeſtate erant: legati pacem, fœdusq́; ab Romanis petentes inducias in triginta annos impetrauerunt. Dum hæc in Hetruria geruntur: COS. alter C. Martius Rutilius Aliſas de Samnitibus ui cœpit. multa alia caſtella, uiciq́;, aut deleta hoſtiliter, aut itegra in poteſtatem uenere. Per idem tempus & claſſis Romana à P. Cornelio, quem Senatus maritimæ oræ præfecerat: in Campaniam acta cum appulſa Pompeios eſſet: ſocij inde nauales ad depopulandum agrum Nucerinum profecti, proximis raptim uaſtatis, unde reditus tutus ad naues eſſet: dulcedine (ut fit) prædæ longius progreſſi exciuere hoſtes. palatis per agros nemo obuius fuit, cum occidione occidi poſſent: redeuntes agmine incauto haud procul nauibus aſſecuti agreſtes exuerunt præda: partem etiam occiderunt. quæ ſuperfuit cædi, trepida multitudo ad naues compulſa ē. Profectio. Q. Fabij trans Ciminiam ſyluam quantum Romæ terrorem fecerat, tam lætam famā in Samnium ad hoſtes tulerat: intercluſum Romanū exercitum obſideri: cladisq́; imaginem furculas caudinas memorabant: eadem temeritate auidam ulteriorum ſemper gentem in ſaltus inuios deductam, ſeptam non hoſtiū magis armis, quàm locorū iniquitatibus eſſe.

Iam gaudium inuidia quadã miſcebatur: quod belli Romani decus ab Samnitibus fortuna ad Hetruſcos auertiſſet. itaq; armis, uiriſq; ad obtinendum C. Martium COS. concurrunt: protinus inde Hetruriam per Marſos, ac Sabinos petituri, ſi Martius dimicandi poteſtatem non faciat. obuius ijs COS. fuit. dimicatum prælio utrinq; atroci, atq; incerto euentu eſt: & cum anceps cædes fuiſſet, aduerſæ tamen rei fama in Romanos uertit, ob amiſſos quoſdam equeſtris ordinis, tribunoſq; militum, atq; unum legatum, & (quod inſigne maxime fuit) COSS. ipſius uulnus. Ob hæc etiam aucta fama, & (ut ſolet) ingens terror patres inuaſit: dictatoremq; dici placebat: nec quin Curſor Papyrius diceretur, in quo tum ſumma rei bellicæ ponebatur: dubium cuiquam erat: ſed nec in Samnium nuntium perferri omnibus infeſtis tuto poſſe: nec uiuere Martium COS. ſatis fidebant. Alter COS. Fabius infeſtus priuatim Papyrio erat: quæ ne ira obſtaret bono publico, legatos ex conſularium numero mittendos ad eum Senatus cenſuit: qui ſua quoq; eum, non publica ſolum authoritate mouerent: ut memoriam ſimultatum patriæ remitteret. Profecti legati ad Fabium COS. cum Senatus conſultum tradidiſſent: adieciſſentq; orationem conuenientem mandatis: COS. demiſſis in terram oculis tacitus ab incertis quidnam eſſet acturus legatis receſſit. nocte deinde ſilentio (ut mos eſt) L. Papyrium dictatorem dixit. cui cum ob animum egregie uictum legati gratias agerent: obſtinatum ſilentium obtinuit: ac ſine reſponſo ac mentione facta ſui, legatos di-

*miſit: ut appareret inſignem dolorem ingenti com-
primi animo. Papyrius Iunium Bubulcum magiſtrũ
equitum dixit: atq; ei legem curiatam de imperio fe
renti, triſte omen, diem definit, quia id efficiat ✓ curia
fuit principum duabus inſignis cladibus, captæ ur-
bis, & caudinæ pacis: quod utroq; anno eiuſdem cu
riæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiã cla
de, quæ ad Cremeram accepta eſt: abominandam eã
curiam facit. Dictator poſtero die auſpicijs repetitis
pertulit legem: & profectus cum legionibus ad terro
rem traducti ſyluam Ciminiam exercitus nuper ſcri
ptis, ad Longulam peruenit: acceptiſq; à Martio con
ſule ueteribus militibus, in aciem copias eduxit. nec
hoſtes detrectare uiſi pugnam. inſtructos deinde, ar-
matoſq;, cum ab neutris prælium inciperetur: nox op
preſſit. Quieti aliquandiu, nec ſuis diffidentes uiri-
bus, nec hoſtem ſpernentes ſtatiua in propinquo ha-
buere. Nam & cum Vmbrorum exercitu acie depu
gnatum eſt. fuſi tamen magis, quàm cæſi hoſtes: qa
cœptam acriter non tolerarunt pugnam. & ad ua-
dimonis lacum Hetruſci lege ſacrata coacto exercitu,
cum uir uirum legiſſet: quantis nunquam aliâs ante
ſimul copijs, ſimul animis dimicarunt: tantoq; irarum
certamine geſta res eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint
tela: gladijs pugna cœpit: et acerrime commiſſa ipſo
certamine, quod aliquandiu anceps fuit, accenſa eſt:
ut non cum Hetruſcis totiẽs uictis, ſed cum aliqua no
ua gente uideretur dimicatio eſſe. nihil ab ulla parte
mouetur fugæ: cadunt anteſignanini: & ne nuden-
tur pugnatoribus ſigna, fit ex ſecunda prima acies.*

ab ultimis deinde ſubſidijs cietur miles: adeoq; ad ultimum laboris, ac periculi uentum eſt, ut equites Romani omiſſis equis ad proximos peditum per arma, per corpora euaſerint. ea uelut noua iter feſſos exorta acies turbauit ſigna Hetruſcorum: ſecuta deinde impetum eorum, utcunq; affecta fuerat, cætera multitudo tandem perrumpit ordines hoſtium. Tunc uinci pertinacia cœpta: & auerti manipuli quidam: & ut ſemel dedere tergu, etiam certiorem capeſſere fugam. Ille primum dies fortuna ueteri abundantes Hetruſcorum fregit opes. cæſum in acie, quod roboris fuit: caſtra eo impetu capta, direptaq;. Pari ſubinde periculo, gloriaq; euentu bellum in Samnitibus erat: qui præter cæteros belli apparatus, ut acies ſua fulgeret nouis armorum inſignibus, fecerunt. duo exercitus erant: ſcuta alterius auro, alterius argento cælauerunt. Forma erat ſcuti ſummum latius, qua pectus, atq; humeri teguntur, faſtigio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis cauſa: ſpongia pectori tegumentum: & ſiniſtrum crus ocrea tectum: galeatæ criſtæ: quæ ſpeciem magnitudini corporum adderent: tunicæ auratis militibus uerſicolores, argentatis linteæ candidæ. his dextrum cornu datum: illi in ſiniſtro conſiſtunt. Notus iam Romanis apparatus inſignium armorum fuerat: doctiq; a ducibus erant horridum militem eſſe debere: non cælatum auro, argentoq;, ſed ferro, & animis fretum. quippe illa prædam uerius, quàm arma eſſe, nitentia ante rem, deformia inter ſanguinem, & uulnera: uirtutem eſſe militis decus: & omnia illa uictoriam ſequi:

& ditem hoſtem quamuis pauperis uictoris præmiũ eſſe. His Curſor uocibus inſtinctos milites in præliũ ducit: dextro ipſe cornu conſiſtit: ſiniſtro præficit magiſtrum equitum. Simul eſt concurſum, ingens fuit cum hoſte certamen: non ſegnius inter dictatorem, & magiſtrum equitum ab utra parte uictoria inciperet. Prior forte Iunius commouit hoſtem, leuo dextrum cornu. ſacratos more Samnitium milites, eoq; candida ueſte, & paribus candore armis inſignes, eos ſe orco mactare Iunius dictitans cum intuliſſet ſigna, turbauit ordines: & haud dubie impulit aciẽ. Quod ubi ſenſit dictator, ab leuo'ne cornu uictoria incipiet? inquit: & dextrum cornu, dictatoris acies alienam pugnam ſequetur? non partem maximam uictoriæ trahet? concitat milites. Nec peditum uirtuti equites, aut legatorum ſtudia ducibus cedunt. M. Valerius à dextro, P. Decius ab leuo cornu, ambo conſulares ad equites in cornibus poſitos euehuntur: adortatiq; eos ut partem ſecum capeſſerent decoris, in tranſuerſa latera hoſtium incurrunt. is nouus terror additus cum ex utraq; parte circumuaſiſſet aciem: & ad terrorẽ hoſtium legiones Romanæ redintegrato clamore intuliſſent gradum: tum fuga ab Samnitibus cœpta. Iam ſtrage hominum, armorumq; inſigniũ campi repleri. ac primo pauidos Samnites caſtra ſua accepere: deinde ne ea quidem retenta. captis, direptisq; ante noctem iniectus ignis. Dictator ex Senatus conſulto triumphauit. cuius triumpho longe maximam ſpeciem captiua arma præbuere. tantum magnificentiæ uiſum in ijs, ut aurata ſcuta dominis argentata

riorum ad forum ornandum diuiderentur. inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus, cum thenſæ ducerentur. Et Romani quidem ad honorem deûm inſignibus armis hoſtium uſi ſunt. Campani ab ſuperbia, & odio Samnitium gladiatores, quod ſpectaculum inter epulas erat: eo ornatu armarunt: Samnitiumq; nomine appellarunt. Eodē anno cum reliquis Hetruſcorum ad Peruſiam, quæ & ipſa indu ciarum fidem ruperat: Fabius COS. nec dubia, nec difficili uictoria dimicat. Ipſum oppidum (nam ad mœnia uictor acceſſit) cepiſſet: ni legati dedentes urbē exiſſent. Præſidio Peruſiæ impoſito, legationibus Hetruriæ amicitiam petentibus præ ſe Romam ad Senatum miſſis, COS. præſtantiore etiam quàm dictator uictoria triumphans urbem eſt inuectus. Quin etiam deuictorum Samnitium decus magna ex parte ad legatos P. Decium, & M. Valerium eſt uerſum: quos populus proximis comitijs igenti conſenſu COS. alterū, alterum prætorem declarauit. Fabio ob egregie perdomitam Hetruriam continuatur conſulatus: Decio collega datur. Valerius prætor quartum creatus. COSS. partiti prouincias: Hetruria Decio, Samnium Fabio euenit. profectus ad Nuceriam Alliſates iam tum pacem petentes, quod uti ea, cum daretur, noluiſſent, aſpernatus, eam oppugnando ſubegit. Cum Samnitibus acie dimicatum: haud magno certamine hoſtes uicti. neq; eius pugnæ memoria tradita foret: ni Marſi eo primum prælio cum Romanis bellaſſent. ſecuti Marſorum defectionem, Peligni eandem fortunam habuerunt. Decio quoq; alteri cō

ſuli ſecunda belli fortuna erat. Tarquinienſem metu ſubegerat frumentum exercitui præbere: atq; inducias in XL. annos petere. Volſinienſium caſtella aliquot ui cœpit: quædam ex ijs diruit, ne receptaculo hoſtibus eſſent: circumferendoq; paſſim bello tantum terrorem ſui fecit, ut nomen omne Hetruſcum fœdus à COS. peteret. ac de eo quidem nihil impetratum: induciæ annuæ datæ: ſtipendium exercitui Romano ab hoſte in eum annum penſum: & binæ tunicæ in militem exactæ. ea merces induciarum fuit. Tranquillas res iam Hetruſcis turbauit repentina defectio Vmbrorum, gentis integræ à cladibus belli: niſi quod trãſitum exercitus ager ſenſerat. Ii concitata omni iuuẽtute ſua, & magna parte Hetruſcorum ad rebellionẽ compulſa tantum exercitum fecerant, ut relicto poſt ſe in Hetruria Decio ad oppugnandam inde Romam ituros magnifice de ſe, ac contemptim de Romanis loquentes iactarent. Quod incœptum eorum ubi ad Decium COS. perlatum eſt: ad urbem ex Hetruria magnis itineribus pergit: & in agro pupinienſi ad famam intentus hoſtium conſedit. Nec Romæ ſpernebatur Vmbrorum bellum: & ipſæ minæ metum fecerant expertis à Gallica clade quàm intutam urbem incolerent. Itaq; legati ad Fabium COS. miſſi ſunt: ut ſiquid laxamenti à bello Samnitium eſſet, in Vmbriam propere exercitum duceret. Dicto paruit conſul: magniſq; itineribus ad Meuaniam, ubi tum copiæ Vmbrorum erant: perrexit. Repens aduentus COSS. quem procul Vmbria in Samnio bello alio occupatum crediderant: ita exterruit umbros, ut alij

recędendum ad urbes munitas, quidã bellum omittendum cenſerent. Plaga una (Materinam ipſi appellãt) non continuit modo cæteros in armis, ſed confeſtim ad certamen egit. caſtra uallantem Fabium adorti ſunt. Quos ubi effuſos ruere in munimenta COS. uidit: reuocatos milites ab opere, prout loci natura tempusq́; patiebatur, ita instruxit: cohortatusq́; prædicatione uera qua in Thuſcis, qua in Samnio partorum decorũ exiguam appendicem Hetruſci belli conficere iubet: et uocis impiæ pœnas expetere: qua ſe urbem Romanã oppugnaturos minati ſunt. Hæc tanta ſunt alacritate militum audita: ut clamor ſua ſponte ortus loquentem interpellauerit ducem. ante imperium deinde concentu tubarum, ac cornuum curſu effuſo in hoſtem feruntur: non tanquam in uiros, aut armatos incurrunt. mirabilia dictu, ſigna primo eripi cœpta ſigniferis: deinde ipſi ſigniferi trahi ad COS. armatiq́; milites ex acie in aciem transferri: et ſicubi eſt certamen, ſcutis magis, quàm gladijs geritur res. umbonibus, incuſſáq; ala ſternuntur hoſtes. plus capitur hominum, quàm cæditur: atq; una uox ponere arma iubentium per totam fertur aciem. Itaq; inter ipſum certamen facta deditio eſt à primis authoribus belli. poſtero, inſequentibusq́; diebus et cæteri Vmbrorum populi deduntur. Ocriculani ſponſione in amicitiam accepti. Fabius alienæ ſortis uictor belli in ſuam prouinciam exercitum reduxit. itaq; ei ob res tam feliciter geſtas ſicut priore anno populus continuauerat conſulatum: ita Senatus in inſequentem annum, quo Ap. Claudius, L. Volumnius COSS. fuerunt: prorogauit, maxi

me Appio aduerſante imperium. Appium cenſorem petiſſe conſulatum, comitiaq; eius ab L. Furio tribuno plebis interpellata, donec ſe cenſura abdicauit: in quibuſdam annalibus inuenio. creatus conſul, cum collegæ nouum bellum, Salentini hoſtes decernerētur: Romæ manſit: ut urbanis artibus opes augeret: quando belli decus penès alios eſſet. Volumnium prouinciæ haud pœnituit: multa ſecunda prælia fecit: aliquot urbes hoſtium ui cepit. prædæ erat largitor: & benignitatem per ſe gratam comitate adiuuabat: militemq; ijs artibus fecerat & periculi, & laboris auidum. Fabius proconſul ad urbem Allifas cum Samnitium exercitu ſignis collatis confligit. minime ambigua res fuit. fuſi hoſtes, atq; in caſtra compulſi. nec caſtra forent retenta, ni exiguum ſuperfuiſſet diei: ante noctem tamen ſunt circunſeſſa: & nocte cuſtodita, ne quis elabi poſſet. poſtero die uix dum luce certa deditio fieri cœpta: & pacti qui Samnitium forent, ut cum ſingulis ueſtimentis emitterentur. hi omnes ſub iugum miſſi. ſocijs Samnitium nihil cautum: ad VII. millia ſub corona ueniere. qui ſe ciuem Hernicum dixerat, ſeorſum in cuſtodia habitus. eos omnes Fabius Romam ad Senatum miſit: & cum quæſitum eſſet delectu, an uoluntarij pro Samnitibus aduerſus Romanos bellaſſent: per Latinos populos cuſtodiendi dantur: iuſſiq; eā integram rē noui COSS. P. Cornelius Aruina, Martius Tremulus (ij enim iam creati erant) ad Senatū referre. Id ægre paſſi Hernici. conciliū populorū oīum habētibus Anagninis ī circo, quē maritimū uocāt: præter Aletrinatē, Ferētinatēq;, et uerula

num, omnes Hernici nominis populo Romano bellum indixerunt. In Samnio quoq; , quia deceſſerat inde Fabius: noui motus exorti. Calatia, & Sora, præſidiaq;, quæ in ijs Romana erant, expugnata: & in captiuorum corpora militum fœde ſæuitum, itaq; eò P. Cornelius cum exercitu miſſus. Martio noui hoſtes (iam enim Anagninis, Hernicisq; alijs bellum iuſſum erat) decernuntur. Primo ita omnia opportuna loca hoſtes inter conſulum caſtra interceperunt, ut p̄uadere expeditus nuntius non poſſet: & per aliquot dies incerti rerum omnium, ſuſpenſiq; de ſtatu alterius uterq; COS. ageret: Romamq; is metus manaret: adeò ut omnes iuniores ſacramento adigerentur: atq; ad ſubita rerum duo iuſti ſcriberentur exercitus. Cæterum Hernicum bellum nequaquam pro præſenti terrore, ac uetuſtate gentis gloriæ fuit. nihil uſquā dictu dignum auſi, trinis caſtris ītra paucos dies exuti, triginta dierum inducias, ita ut ad Senatum Romam legatos mitterent, pacti ſunt bimeſtri ſtipendio, frumentoq;, & ſingulis in militem tunicis. Ab Senatu ad Martium reiecti: cui S. C. permiſſum de Hernicis erat: isq; gentem in deditionem accepit. Et in Samnio alter COS. ſuperior uiribus, locis impeditior erat. omnia itinera obſeſſerant hoſtes: ſaltusq; peruios ceperant, nequa ſubuehi commeatus poſſent. neq; eos, cum quotidie ſigna in aciem COS. proferret, elicere ad certamen poterat: ſatisq; apparebat neq; Samnitem certamen præſens, nec Romanum dilationem belli laturum. Aduentus Martij, qui Hernicis ſubactis maturauit collegæ uenire auxilio: moram certa-

minis hoſti exemit. nam, ut qui ne alteri q̄dem exer citui ſe ad certamen credidiſſent pares: coniungi utiq; paſſi duos conſulares exercitus nihil crederent ſupereſſe ſpei: aduenientem incompoſito agmine Martium aggrediuntur. raptim collatæ ſarcinæ in medium: & prout tempus patiebatur, inſtructa acies. clamor primum in ſtatiua perlatus, deinde conſpectus procul puluis tumultum apud alterum COS. in caſtris fecit. isq; confeſtim arma capere iuſſis, raptimq; eductis in aciem militibus, tranſuerſam hoſtiū aciem, atq; alio certamine occupatam inuadit: clamitans ſummum flagitium fore, ſi alterum exercitum utriuſq; uictoriæ compotem ſinerent fieri: nec ad ſe ſui belli uindicarent decus. quà impetum dederat, perrumpit: aciemq; per mediam in caſtra hoſtium tendit: et & uacua defenſoribus capit, atq; incendit. Quæ ubi flagrantia martianus miles conſpexit: & hoſtes reſpexere: tum paſſim fuga cœpta Samnitium fieri. ſed omnia obtinet cædes: nec in ullam partem tutum pfugium eſt. Iam XXX. millibus hoſtium cæſis ſignum receptui COSS. dederant: colligebantq; in unum copias inuicem inter ſe gratantes: cum repente uiſæ procul hoſtium nouæ cohortes, quæ in ſupplementum ſcriptæ fuerant: itegrauere cædem. in quas nec iuſſu conſulum, nec ſigno accepto uictores uadūt, malo tyrocinio imbuendum Samnitem clamitantes. Indulgent conſules legionum ardori: ut qui probe ſcirent nouum militem hoſtium inter perculſos fuga ueteranos ne tentando quidem ſatis certamini fore. nec eos opinio fefellit. omnes Samnitium copiæ uete-

res, nouæq́; montes proximos fuga capiunt. eò & Romana erigitur acies: nec quicquam ſatis tuti loci uictis eſt: & de iugis, quæ ceperant, funduntur. iamq́; una uoce omnes pacem petebant. Tum trium menſium frumento imperato, & annuo ſtipendio, ac ſingulis i mlitem tunicis, ad Senatum pacis Oratores miſſi. Cornelius in Samnio relictus. Martius de Hernicis triumphans in urbem rediјt: ſtatuáq; equeſtris in foro decreta eſt: quæ ante templum Caſtoris poſita eſt. Hernicorum tribus populis, Aletrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt quàm ciuitatem, ſuæ leges redditæ: connubiumq́; inter ipſos, quod aliquandiu ſoli Hernicorum habuerunt: permiſſum. Anagninis, quiq́; arma Romanis intulerant: ciuitas ſine ſuffragiј latione data: concilia, connubiaq́; adempta: & magiſtratibus, præter quàm ſacrorũ curatione, interdictum. Eodem anno ædes Salutis à C. Iunio Bubulco cenſore locata eſt: quam COS. bello Samnitiũ uouerat. ab eodem, collegáq́; eius. M. Valerio Maximo uiæ per agros publica impenſa factæ. et cum Carthaginenſibus eodem anno fœdus tertio renouatum: legatisq́; eorum, qui ad id uenerant, comiter munera miſſa. Dictatorem idem annus habuit P. Cornelium Scipionem cum magiſtro equitum P. Decio Mure. ab ĳs, propter quæ creati erant, comitia conſularia habita: quia neuter conſulum potuerant bello abeſſe. creati COS. L. Poſthumius, T. Minutius. Hos COSS. Piſo Q. Fabio, & P. Decio ſuggerit: biennio exempto, quo Claudium, Volumniumq́;, & Corneliũ cum Martio COSS. factos tradidimus. memoriæ ne fuge-

vit in annalibus digerendis, an conſulto binos COSS. falſos ratus tranſcenderit, incertum eſt. Eodem anno in campum ſtellatem agri campani Samnitium incurſiones factæ. itaq; ambo COSS. in Samniũ miſſi cum diuerſas regiones, Tifernum Poſthumius, Bouianum Minutius petiſſent: Poſthumij prius ductu ad Tifernum pugnatum. alij haud dubie Samnites uictos, ac triginta millia ide hominum capta tradunt: alij marte æquo diſceſſum: & Poſthumium metum ſimulantem nocturno itinere clàm in montes copias adduxiſſe: hoſtes ſecutos duo millia inde locis munitis & ipſos conſediſſe. COS. ut ſtatiua tuta, copioſáq; (& ita erant) petiſſe uideretur: poſtquam & munimentis caſtra firmauit, & omni apparatu rerum utiliũ inſtruxit: relicto firmo præſidio de uigilia tertia, qua duci proxime poteſt, expeditas legiones ad collegam, et ipſum aduerſus alios ſedentem ducit. ibi authore Poſthumio Minutius cum hoſtibus ſigna confert. et cũ anceps præliũ in multũ diei proceſſiſſet: tũ Poſthumius integris legionibus deſeſſam iam aciẽ hoſtiũ improuiſo inuadit. itaq; cum laſſitudo, ac uulnera fugã quoq; præpediſſent: occidione occiſi hoſtes: ſigna unũ & uiginti capta: atq; inde ad caſtra Poſthumij perrectũ. ibi duo uictores exercitus perculſum iã fame hoſtẽ adorti fundũt, fugantq;: ſigna militaria ſex & uiginti capta: et imperator Sãnitiũ Statius Cellius, multiq; alij mortales, et caſtra utraq; capta: et Bouianũ, ubi poſtero die cœptũ oppugnari, breui capitur. magnáq; gloria rerũ geſtarũ COSS. triũpharunt. Minutiũ COS. cum uulnere graui relatũ in caſtra mortuũ q̃dã authores

ſunt: & M. Fuluium in locum eius COS. ſuffe-
ctum: & ab eo, cum ad exercitum Minutij miſſus
eſſet, Bouianum captum. Eo anno Sora, Arpinum,
Cenſennia, recepta ab Samnitibus. Herculis magnũ
ſimulachrum in capitolio poſitum, dedicatumq; P. Sul
pitio Auerrione, P. Sempronio Sopho COSS. Samni-
tes ſeu finem, ſeu dilationem belli quærentes, legatos
de pace Romam miſêre: quibus ſuppliciter agenti-
bus reſponſum eſt, niſi ſæpe bellum parantes pacem
petiſſent Samnites, oratione ultro, citroq; habita de
pace tranſigi potuiſſe: nunc quando uerba uana ad
id locorum fuerint: rebus ſtandum eſſe. P. Sempro
niũ COS. cũ exercitu breui in Sãnio fore: eũ ad bellũ,
pacem'ne ĩclinent animi, falli non poſſe: cõpta oĩa
Senatui relaturũ: decedentẽ ex Sãnio COS. legati ſe
querẽtur. Eo anno cum pacatum Sãniũ exercitus Ro
manus benigne præbito commeatu peragraſſet: fœdus
antiquum Samnitibus redditum. Ad Aequos inde ue
teres hoſtes, cæterum per multos annos ſub ſpecie infi-
dæ pacis quietos uerſa arma Romana: quod incolu-
mi Hernico nomine miſitauerant ſimul cum iis Samni
ti auxilia: & poſt Hernicos ſubactos uniuerſa propè
gens ſine diſſimulatione conſilij publica ad hoſtes deſci
uerat: & poſtquam icto Romæ cum Samnitibus fœ-
dere feciales uenerant res repetitum: tentationem aie
bant eſſe, ut terrore incuſſo belli Romanos ſe fieri pa
terentur. quod quantopere optandum foret, Hernicos
docuiſſe: cum quibus licuerit ſuas leges Romanæ ci-
uitati præoptauerint: quibus legendi quid mallent co
pia non fuerit, pro pœna neceſſariam ciuitatem fore.

Ob hæc

Ob hæc uulgo in concilijs iactata populus Romanus bellum fieri Aequis iuſſit. conſulesq́; ambo ad nouũ profecti bellum quatuor millia à caſtris hoſtium conſederunt. Aequorum exercitus (ut qui ſuo nomine p multos annos imbelles egiſſent) tumultuario ſimilis, ſine ducibus certis, ſine imperio trepidare. alij exeundum in aciem, alij caſtra tuenda cenſent: mouet pleroſq; uaſtatio futura agrorum, ac deinceps cum leuibus præſidijs urbium relictarum excidia. itaq; poſtq̃ inter multas ſententias una, quæ omiſſa cura communium ad reſpectum ſuarum quenq; rerum auertiſſet: audita: ut prima uigilia diuerſi è caſtris ad deportanda omnia, tuendasq́; mœnibus in urbes abirent: cuncti eam ſententiam ingenti aſſenſu accepere. Palatis hoſtibus per agros prima luce Romani ſignis prolatis in acie conſiſtunt: & ubi nemo obuius ibat, pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt. cæterum poſtquam ibi neq; ſtationes pro portis, nec quenquam in uallo, nec fremitum conſuetum caſtrorum animaduerterunt: inſolito ſilentio moti, metu inſidiarum ſubſiſtunt. tranſgreſſi deinde uallum cum deſerta omnia inueniſſent, pergunt hoſtem ueſtigijs ſequi. ſed ueſtigia in omnes æque ferentia partes ut inde lapſis paſſim primo errorem faciebant: poſt per exploratores compertis hoſtium conſilijs ad ſingulas urbes circumferendo bello unum & quadraginta oppida intra dies ſexaginta omnia oppugnando ceperunt: quorum pleraq; diruta, atq; icenſa: nomenq́; Aequorũ propè ad internitionem deletum. De Aequis triumphatum: exẽploq́; eorum clades fuit, ut Marruani, Marſi, Peligni,

Ferentini mitterent Romam oratores pacis petendæ, amicitiæq;. ijs populis fœdus petentibus datum. Eodem anno C. Flauius Cn. filius Scriba patre libertino humili fortuna ortus cæterum callidus uir, et facundus, ædilis curulis fuit. Inuenio in quibuſdā annalibus, cum appareret ædilibus: fieriq; ſe pro tribu ædilem uideret: neq; eius accipi nomen, quod ſcriptum faceret: tabulam poſuiſſe: & iuraſſe ſe ſcriptum non facturum: quem aliquanto antea deſiſſe ſcriptum facere arguit Macer Licinius: tribunatu ante geſto, trium'uiratibus'q;, nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. Cæterum (id quod haud diſcrepat) contumacia aduerſus contemnentes humilitatem ſuam nobiles certauit. ciuile ius repoſitum in penetralibus pontificum euulgauit: faſtos'q; circa forum in albo propoſuit: ut quando lege agi poſſet ſciretur: ædem Concordiæ in area Vulcani ſumma inuidia nobilium dedicauit: coactus'q; conſenſu populi Cornelius Barbatus Pontifex Maximus uerba præire: cum more maiorum negaret niſi COS. aut imperatorem poſſe templum dedicare. Itaq; ex authoritate Senatus latum ad populū eſt, nequis templum, aram'ue iniuſſu Senatus, aut tribunorum plebis partis maioris dedicaret. Haud memorabilem rem per ſe, niſi documentum ſit aduerſus ſuperbiam nobilium plebeiæ libertatis: referam. Ad collegam ægrum uiſendi cauſa Flauius cum ueniſſet: conſenſuq; nobilium adoleſcentium, qui ibi aſſidebant, aſſurrectum ei non eēt: curulem afferri ſellam eò iuſſit: ac ſede honoris ſui anxios inuidia inimicos ſpectauit. Cæterum Flauiū

dixerat ædilem forenſis factio, Ap. Claudij cenſura uires nacta: qui Senatum primus libertinorum filijs lectis inquinauerat. & poſteaquam eam lectionem nemo ratam habuit: nec in curia adeptus erat quas petierat opes urbanas: humilibus per omnes tribus diuiſis forum, & campum corrupit: tantumq́; Flauij comitia indignitatis habuerunt, ut pleriq; nobilium annulos aureos, & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes diſceſſit ciuitas: aliud integer populus fautor, & cultor bonorum, aliud forēſis factio tenebat. donec Q. Fabius, & P. Decius cenſores facti. et Fabius ſimul concordiæ cauſa, ſimul ne humillimorum in manu comitia eſſent: omnem forēſem turbam excretam in quatuor tribus coniecit: urbanasq́; eas appellauit. adeoq́; eam rē acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot uictorijs non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem inſtitutum dicitur, ut equites idibus quintilibus tranſueherentur.

DECADIS PRIMAE LIBER DECIMVS.

L. Genutio, Ser. Cornelio COSS.
ab externis fermè bellis otium fu
it. Soram, atq; Albam coloniæ de=
ductæ: Albam in Aequos ſex
millia colonorum ſcripta. Sora
agri Volſci fuerat: ſed poſſede-
rant Samnites. eò quatuor millia hominum miſſa. Eo
dem anno Arpinatibus, Trebulaniſq; ciuitas data.
Fruſinates tertia parte agri damnati: quod Hernicos
ab eis ſollicitatos compertum: capitaq; coniurationis
eius, quæſtione ab COSS. ex. S. C. habita, uirgis cæſi,
ac ſecuri percuſſi. Tamen ne prorſus imbellem gere
rent annum, parua expeditio in Vmbria facta eſt: qđ
nuntiabatur ex ſpelunca quadam excurſiones arma=
torum in agros fieri. In eam ſpeluncam penetratum
cum ſignis eſt: & ex eo loco obſcuro multa uulnera
accepta, maximeq; lapidum ictu: donec altero eius
ſpecus ore (nam peruius erat) inuento, utræq; fauces cō
geſtis lignis accenſæ. ita intus fumo, ac pauore ad duo
millia armatorum ruentia nouiſſime in ipſas flāmas
dum euadere tendunt, abſumpta. M. Liuio & C.
Aemilio COSS. redintegratum Aequorum bellum.
Coloniam ægre patientes uelut arcem ſuis finibus im
poſitam ſumma ui expugnare adorti, ab ipſis colonis
pelluntur. cæterum tantum Romæ terrorem fecerunt,
quia uix credibile erat tam affectis rebus ſolos per ſe

Aequos ad bellum coortos: ut tumultus eius cauſa dictator diceretur C. Iunius Bubulcus cum M. Titinio magiſtro equitũ. profectus primo congreſſu equos ſubegit. ac die octauo triũphans in urbem cum rediſſet, ædẽ Salutis, quã COS. uouerat, cenſor locauerat: dictator dedicauit. Eodem anno claſſis Græcorum Cleonymo duce lacedæmonio ad Italiæ littora appulſa Thurias urbem in Salentinis cepit. Aduerſus hũc hoſtem COS. Aemilius miſſus prælio uno fugatum cõpulit in naues. Thuriæ redditæ ueteri cultori: ſalentinóq; agro pax parta. Iunium Bubulcum dictatorem miſſum in Salentinos in quibuſdam annalibus inuenio: & Cleonymum prius quàm confligendum eſſet cum Romanis, Italia exceſſiſſe. circumuectus inde Brunduſij promontorium, medióq; ſinu Hadriatico uentis latus, cum leua importuoſa Italiæ littora, dextra Illyrica, Liburníq;, & Iſtri, gentes ferè & magna ex parte latrocinijs maritimus infames terrerẽt: penitus ad littora Venetorũ peruenit. ibi expoſitis paucis, qui loca explorarent, cum audiſſent tenue prætentum littus eſſe, quod tranſgreſſis, ſtagna ab tergo ſint irrigua æſtibus maritimus: agros haud procul proximos campeſtres cerni: ulteriora colles uideri eſſe: hoſtium præ alti fluminis, quò circumagi naues in ſtationem tutam, uidiſſe (meduacus amnis erat) eò inuectam claſſem ſubire flumine aduerſo iuſſit. Grauiſſimas nauium non pertulit alueus fluminis. in leuiora nauigia tranſgreſſa multitudo armatorum ad frequẽtes agros tribus maritimus patauinorum uicis colentibus eam oram peruenit. Ibi egreſſi leui præſidio na-

uibus relicto, uicos expugnant: iſlammant tecta: hominum, pecudumq́; prædas agunt: et dulcedine prædandi longius uſq; à nauibus procedunt. Hæc ubi Pa*tauium ſunt nuntiata (ſemper autem eos in armis accolæ* Galli *habebant) in duas partes iuuentutem diuidunt. altera in regionem, qua effuſa populatio nũtiabatur: altera, ne cui prædonum obuia fieret, altero itinere ad ſtationem nauiũ (millia autem.* XIIII. *ab oppido aberant) ducta.* In *naues paruas cuſtodibus interemptis repentinus impetus factus: territiq́; nautæ coguntur naues in alteram ripam amnis traijcere. & in terra proſperum æque in palatos prædatores præliũ fuerat: refugientibusq́; ad ſtationem* Græ*cis* Veneti *obſiſtunt.* I*ta in medio circumuenti hoſtes, cæſiq́;. pars capti claſſem indicant,* R*egemq́;* Cleony*mum tria millia abeſſe.* I*bi captiuis proximo uico in cuſtodiam datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda uada ſtagnorum apte planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis cõplent. profectiq́; ad claſſem, immobiles naues, & loca ignota plus quàm hoſtem timentes circumuadunt: fugientesq́; in altum, ac nuſquam repugnantes uſq; ad hoſtium amnis perſecuti, captis quibuſdam, incenſiſq́; nauibus hoſtiũ, quas trepidatio in uada intulerat: uictores reuertuntur.* Cleo*nymus uix quinta parte nauium incolumi, nulla regione maris* Hadriatici *proſpere adita, diſceſſit. roſtra nauium, ſpoliaq́;* Laconum *in æde* I*unonis ueteri fixa, multi ſuperſunt, qui uiderunt.* P*atauij monimẽtum naualis pugnæ eo die, quo pugnatũ eſt: quotannis ſolẽni certamine nauiũ flumine in oppidi medio*

exercetur. Eodem anno Romæ cum Veſtinis petentibus amicitiã ictum eſt fœdus. Multiplex deinde exortus terror. Hetruriã rebellare ab Arretinorũ ſeditionibus motu orto nuntiabatur: ubi ciuiũ Ciniũ genus præpotens diuitiarũ inuidia pelli armis cœptum. ſimul Marſorum agrũ ui tueri: in quẽ colonia Carſeoli deducta erat, quatuor millibus hoïum ſcriptis. Itaq; propter eos tumultus dictus M. Valerius Maximus dictator magiſtrũ eqtum ſibi legit M. Aemiliũ Paulum. id magis credo, q̃ Q. Fabiũ ea ætate, atq; eis honoribus Valerio ſubiectum. cæterũ ex maximi communi cognomine ortum errorẽ haud abnuerim. Profectus dictator cum exercitu prælio uno Marſos fudit. compulſis deinde in urbes munitas, Milioniam, Pliſtiam, Freſiliam intra paucos dies cœpit: & parte agri multatis Marſis fœdus reſtituit. Tum in Hetruſcos uerſum bellum. & cum dictator auſpiciorũ repetendorũ cauſa profectus Romam eſſet: magiſter eqtum pabulatum egreſſus ex iſidijs circũuenitur: ſignisq; aliquot amiſſis fœda militum cæde, ac fuga in caſtra eſt cõpulſus. q terror non eo tantum à Fabio abhorret: qđ ſiqua alia arte cognomen ſuũ æquauit, tum maxime bellicis laudibus: ſed etiam qđ memor papyrianæ ſæuitiæ nunq̃ ut dictatoris iniuſſu dimicaret, adduci potuiſſet. Nũtiata ea clades Romã maiorem q̃ res erat terrorem excitauit. nam ut exercitu deleto, ita iuſtitiũ indictum: cuſtodiæ in portis, uigiliæ uicatim exactæ: arma, tela in muros congeſta. Omnibus iunioribus ſacramento adactis dictator ad exercitum miſſus omnia ſpe tranqlliora, & compoſita magiſtri equitum cura, caſtra in

tutiorem locum redacta, cohortes, quæ ſigna amiſerant, extra uallũ ſine tentorijs deſtitutas inuenit: exercitum auidum pugnæ: quo maturius ignominia aboleretur. Itaq; confeſtim caſtra inde in agrum Ruſellanum promouit. eò & hoſtes ſecuti, quanquam ex bene geſta re ſummam & in aperto certamine uiriũ ſpem habebant: tamen iſidijs quoq;, quas feliciter experti erant, hoſtem tentant. Tecta ſemiruta, uici ꝑ uaſtationem agrorum deuſti haud procul caſtris Romanorum aberant. ibi abditis armatis, pecus in conſpectu præſidij Romani, cui præerat C. Fuluius legatus: propulſum. ad quam illecebram cum commoueretur nemo ab Romana ſtatione: paſtorum unus progreſſus ſub ipſas munitiones, inclamat alios cunctanter ab ruinis uici pecus propellentes quid ceſſarent: cum ꝑ media caſtra romana tuto agere poſſent? Hæc cum legato Cærites quidam interpretarentur: & per oẽs militum manipulos ingens eſſet indignatio: nec tamẽ iniuſſu mouere ſe auderent: iubet peritos linguæ attendere animum paſtorum ſermo agreſti, an urbano propior eſſet. Cum referrent ſonum linguæ, & corporum habitum, & nitorem cultiora, quam paſtoralia eſſe: ite igitur, dicite inquit, detegant nequicquam conditas inſidias: omnia ſcire Romanum: nec magis iã dolo capi, quàm armis uinci poſſe. Hæc ubi audita ſunt: & ad eos, qui conſederant in inſidijs, perlata: conſurrectum repente ex latebris eſt: & in patentẽ ad conſpectum undiq; campum prolata ſigna. uiſa legato maior acies, quàm quæ ab ſuo præſidio ſuſtineri poſſet. itaq; propere ad dictatorẽ auxilia accitum mit-

tit: interea ipſe impetus hoſtium ſuſtinet. Nuntio allato, dictator ſigna ferri, ac ſequi armatos iubet. ſed celeriora propè omnia imperio erant. rapta extemplo ſigna, armáq;: & uix ab impetu, & curſu tenebantur. cum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat: tum concitatior accedens clamor ab increſcente certamine. urgent itaq; alij alios: hortantúrq; ſigniferos ut otius eant. quo magis feſtinantes uidet dictator, eo impenſius retentat agmen: ac ſenſim incedere iubet. Hetruſci contra, principio exciti pugnæ omnibus copijs aderant: & ſuper alios alij nuntiant dictatori omnes legiones Hetruſcorum capeſſiſſe pugnam: nec iam ab ſuis reſiſti poſſe. & ipſe cernit ex ſuperiore loco in quanto diſcrimine præſidium eſſet: cæterum ſatis fretus eſſe etiam nunc tolerando certamini legatum, nec ſe procul abeſſe periculi uindicem, quàm maxime uult fatigari hoſtem: ut integris adoriatur uiribus feſſos. quanquam lente procedunt: iam tamen ad impetum capiendum equiti utiq; modicum erat ſpatium. prima incedebant ſigna legionum: nequid occultum, aut repentinum hoſtis timeret: ſed reliquerat interualla inter ordines peditum: quà ſatis lato ſpatio equi præmitti poſſent. Pariter ſuſtulit clamorem acies: & immiſſus eques libero curſu in hoſtem inuehitur: incompoſitisq; aduerſus equeſtrem procellam ſubitum pauorem effundit. Itaq; ut propè ſerum auxilium iam pene` circumuentis, ita uniuerſa requies data eſt. integri accepere pugnam: nec ea ipſa lõga, aut anceps fuit. fuſi hoſtes caſtra repetunt: inferentibusq; iam ſigna Romanis cedunt: & in ultimam

caſtrorum partem conglobantur. hærent fugientes in anguſtijs portarum: pars magna aggerem, uallumq́; conſcendunt: ſi aut ex ſuperiore loco tueri ſe, aut ſuperare aliquà, & euadere poſſent. Forte quodam loco male denſatus agger pondere ſupra ſtantium in foſſam procubuit: atq; eà cum deos pandere uiam fugæ conclamaſſent: plures inermes, quàm armati euadũt. Hoc prælio fractæ iterum Hetruſcorum uires: et pacto annuo ſtipendio, & duum menſium frumento, permiſſum ab dictatore ut de pace legatos mitterent Romam. pax negat: induciæ biennij datæ. dictator triũphans in urbem redijt. Habeo authores, ſine ullo memorabili prælio pacatam ab dictatore Hetruriam eſſe: ſeditionibus tantum Arretinorum compoſitis, & Licinio genere cum plebe in gratiam reducto. COS. ex dictatura factum M. Valerium non petentem, atq; adeo abſentem etiam creatum credidere quidam: & per interregem ea comitia facta. id unum non ambigitur conſulatum cum Apuleio Panſa geſſiſſe. M. Valerio, & Q. Apuleio COSS. ſatis pacatæ res foris fuere. Hetruſcum aduerſa belli res, et induciæ quietum tenebant: Samnitem multorum annorum cladibus domitum haud dum fœderis noui pœnitebat. Romæ quoq; plebem quietam, et exoneratam deducta in colonias multitudo præſtabat. tamen ne undiq; tranquillæ res eſſent, certamen inceptum inter primores ciuitatis patricios, plebeiosq́; ab tribunis plebis Q. et Cn. Oguinijs. qui undiq; criminandorum patrũ apud plebẽ occaſionibus quæſitis, poſtquam alia fruſtra tentata erant: eam actionem ſuſceperunt, qua non infi

mam plebem accenderent, ſed ipſa capita plebis, conſulares triumphaleſq́; plebeios: quorum honoribus nihil, præter ſacerdotia, quæ nondũ promiſcua erant: deeſſet. Rogationem quoq; promulgarunt, ut cũ quatuor augures, quatuor pontifices ea tempeſtate eſſent: placereiq; augeri ſacerdotum numerum: quatuor pontifices, augures de plebe omnes adlegerentur. Quemadmodum ad quatuor augurum numerum, niſi morte duorum id redigi collegium potuerit, non inuenio: cum inter augures conſtet imparem numerum debere eſſe: ut tres antiquæ tribus, Ramnenſes, Titienſes, Luceres ſuum quenq; augurem habeant. aut ſi pluribus ſit opus, pari inter ſe numero ſacerdotes multiplicent: ſicut multiplicati ſunt, cum ad quatuor quinq; adiecti nouem numerum, ut terni in ſingulas eſſent, expleuerunt. Cæterum quia de plebe adlegebantur: iuxta eam rem ægre paſſi patres, quam cum conſulatum uulgari uiderent: ſimulabant ad deos id magis, quàm ad ſe pertinere. ipſos uiſuros ne ſacra ſua polluantur. id ſe optare tantum: nequa in Remp. clades ueniat. Minus autem tetendêre, aſſueti iam tali genere certaminum uinci. & cernebant aduerſarios non id, quod olim uix ſperauerint, affectantes magnos honores, ſed omnia iam, in quorum ſpem dubiam erat certatum: tamen adeptos multiplices conſulatus, cenſuraſq́;, & triumphos. Certatum tamen ſuadenda, diſſuadendaq́; lege inter Ap. Claudium maxime ferunt, & inter Publium Decium Murem. qui cum eadem fermè de iure patrum ac plebis, quæ pro lege Licinia quondam, contraq́; eã dicta erant,

cum plebeijs conſulatus rogabatur: diſſeruiſſet: retuliſſe dicitur Decius parentis ſui ſpeciem: qualem eum multi, qui in concione erant, uiderant: incinctum gabino cultu, ſuper telum ſtantem: quo ſe habitu pro populo, ac legionibus Romanis deuouiſſet. tum P. Deciū COS. purum, piumq; dijs immortalibus uiſum, æque ac ſi T. Manlius collega eius deuoueretur. eundē P. Decium, qui ſacra publica populi Romani faceret: legi rite non potuiſſe? id eſſe periculum: ne ſuas preces minus audirent dij, quam Ap. Claudij? caſtius eum ſacra priuata facere: & religioſius deos colere, quam ſe? quem pœnitere uotorum, quæ pro re publica nuncupauerint tot COSS. plebeij, tot dictatores aut ad exercitus euntes, aut inter ipſa bella? Numerarentur duces eorū annorum, quibus plebeiorum ductu, & auſpicio res geri cœptæ ſunt: numerarentur triūphi: iam'ne nobilitatis quidem ſuæ plebeios pœnitere. pro certo habere, ſi quod repens bellum oriatur: non plus ſpei fore Senatui, populoq; Romano in patricijs, quàm in plebeijs ducibus. Quod cum ita ſe habeat: cui deorum, hominum'ue indignum uideri poteſt, iquit, eis uiris, quos uos ſellis curulibus, toga, prætexta, tunica palmata, & toga picta, & corona triumphali, laureaq; honoraritis: quorum domos ſpolijs hoſtium affixis inſignes inter alias feceritis: pontificalia, atq; auguralia inſignia adijcere? Qui Iouis optimi maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbē uectus in capitolium aſcenderit: is conſpiciatur, cum capite uelato uictimam cædet: auguriumue ex arce capiet: cuius imaginis titulo conſulatus, cenſuraq;, &

triumphus æquo animo legetur: ſi auguratum, aut pontificatum adiecceritis: non ſuſtinebunt legentium oculi? equidem (pace dixerim deûm) eos nos iam populi Romani beneficio eſſe ſpero: qui ſacerdotijs non minus reddamus dignatione noſtra honores, quàm ac ceperimus: & deorum magis, quàm noſtra cauſa expetamus ut quos priuatim colimus, publice colamus. Quid autem ego ſic adhuc egi, tanquam integra ſit cauſa patriciorum de ſacerdotijs? & non nos iam in poſſeſſione unius ampliſſimi ſimus ſacerdotij? decem'uiros ſacris faciundis, carminum Sibyllæ, ac fatorum populi huius interpretes, antiſtites eoſdem apol linaris ſacri, cærimoniarum'q; aliarum plebeios uidemus. nec ut tum patricijs ulla iniuria facta eſt, cum duum'uiris ſacris faciundis adiectus eſt propter plebe ios numerus: & nunc tribunus uir fortis, ac ſtrenuus quinq; augurum loca quatuor pontificum adiecit: in quæ plebeij nominentur: non ut uos Appi ueſtro loco pellant: ſed ut adiuuent uos homines plebeij diuinis quoq; rebus procurandis: ſicut in cæteris huma nis pro parte uirili adiuuant. Noli erubeſcere Appi collegam in ſacerdotio habere, quem in cenſura, quẽ in conſulatu collegam habere potuiſti: cuius tam dictatoris magiſter equitum, quàm magiſtri equitum dicta tor eſſe potes. Sabinum aduenam principem nobilitatis ueſtræ, ſeu Ap. Clauſum, ſeu Ap. Claudium ma=iuultis, illi antiqui patricij in ſuum numerum accepe=runt. ne faſtidieris nos in ſacerdotum numerum accipere. multa nobiſcum decora afferimus: imo omnia eadem, quæ uos ſuperbos fecerunt. L. Sextius primus

de plebe COS. eſt factus: Claudius Licinius Stolo primus magiſter equitum: C. Martius Rutilius primus & dictator, & cenſor: Q. Publius Philo primus prætor. Semper iſta audita ſunt eadē penès uos auſpicia eſſe: uos ſolos gentem habere: uos ſolos iuſtū imperium, et auſpicium domi militiæq́; æque adhuc proſperum plebeium, & patricium fuit, porroq́; erit. En unquam fando audiſtis patricios primo eſſe factos, non de cœlo demiſſos? ſed qui patrem ciere poſſent? id eſt nihil ultra, quàm ingenuos. COS. iam patrem ciere poſſum: auumq; iam poterit filius meus. nihil eſt aliud in re quirites, niſi ut omnia negata adipiſcamur. certamen tantum patricij petunt: neq; curant quē euētum certaminum habeant. Ego hanc legem, quod bonum, fauſtum, felix'q; ſit uobis, ac reip. uti rogaſtis, ſubeundam cenſeo. Vocare tribus extemplo populus iubebat: apparebat'q; accipi legem: ille tamen dies eſt interceſſione ſublatus. poſtero die deterritis tribunis ingenti conſenſu accepta eſt. Pontifices creantur, ſuaſor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Martius Rutilius, M. Liuius Denter. Quinq; augures, item de plebe C. Genutius, P. Elius Pætus, M. Minutius Feſſus, C. Martius, T. Publius. Ita octo pontificum, nouem augurum numerus factus. Eodem anno M. Valerius COS. de prouocatione legem tulit diligentius ſanctam. tertio ea tum poſt Reges exactos lata eſt ſemper à familia eadem. cauſam renouandæ ſæpius haud aliam fuiſſe reor, quàm quod plus paucorum opes, quàm libertas plebis poterat. Portia tamen lex ſola pro tergo ciuium lata uidetur:

quod graui pœna, ſiquis uerberaſſet, necaſſet'ue ciuem Romanum: ſanxit. ualeria lex, cum eum, qui prouocaſſet, uirgis cædi, ſecuriq; necari uetuiſſet: ſiqs aduerſus ea feciſſet, nihil ultra, quàm improbe factum adiecit. id (qui tum pudor hominum erat) uiſum credo uinculum ſatis ualidum legis. nunc uix ſeruo ita minetur quiſquam. Bellum ab eodem conſule haudquaquam memorabile aduerſus rebellantes Aequos, cum præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent: geſtum eſt. Alter COS. Apuleius in Vmbria Nequinum oppidum circunſedit. locus erat arduus, altus, atque in parte una præceps, ubi nunc Narnia ſita eſt: nec ui, nec munimento capi poterat. itaq; eam infectam rem M. Fuluius Pætus, T. Manlius Torquatus noui COSS. accepe runt. In eum annum cum Fabium COS. non petentem omnes dicerent centuriæ: ipſum authorem fuiſſe Macer Licinius, ac Tubero tradunt differendi ſibi conſulatus in bellicoſiorem annum: eo anno maiori ſe uſui reip. fore urbano geſto magiſtratu: ita nec diſſimulantem quid mallet, nec petentem tamen, ædilem curulem cum L. Papyrio Curſore factum. Id ne pro certo ponerem, uetuſtior annalium author Piſo efficit: qui eo anno ædiles curules fuiſſe tradit C. Domitiũ, Cn. F. Caluinum, & Sp. Caruilium, Q. F. Maximum. id credo cognomen errorem in ædilibus feciſſe: ſecutamq; fabulam mixtam ex ædilicijs, & conſularibus comitijs conuenientem errori. Et luſtrũ eo anno conditum à P. Sulpitio Sopho, et P. Sempronio Auerrione cenſoribus: tribusq; additæ duæ, Aniẽſis, ac

Tarentina. Hæc Romæ geſta. cæterum ad Nequinum oppidum cum ſegni obſidione tempus tereretur: duo ex oppidanis, quorum erant ædificia iuncta muro: ſpecu facto ad ſtationes Romanas itinere occulto perueniunt: inde ad conſulem deducti præſidium armatum ſe intra mœnia, & muros accepturos confirmãt. Nec aſpernanda res uiſa, neq; icaute credenda. cum altero eorũ (nam alter obſes retentus) duo exploratores per cuniculum miſſi: per quos ſatis comperta re, trecenti armati trans'fuga duce in urbem ingreſſi nocte portam, quæ proxima erat, cæpere: qua refracta COS. exercitus'q; Romanus ſine certamine urbem inuaſere. ita Nequinum in dicionem populi Romani uenit. colonia eò aduerſus Vmbros miſſa à Nare flumine Narnia appellata. exercitus cum magna præda Romam reductus. Eodem anno ab Hetruſcis aduerſus inducias paratum bellum. ſed eos alia molientes Gallorum ingens exercitus fines ingreſſus pauliſper à propoſito auertit: pecunia deinde, qua multum poterant, freti, ſocios ex hoſtibus facere Gallos conantur: ut eo adiuncto exercitu cum Romanis bellarent. de ſocietate haud abnuunt barbari: de mercede agitur. qua pacta, accepta'q;, cum parata cætera ad bellũ eſſent: ſe qui'q; Hetruſcus iuberet: inficias eunt mercedem ſe belli Romanis inferendi pactos: quicquid acceperint, accepiſſe ne agrum Hetruſcum uaſtarent: armis'q; laceſſerẽt cultores. militaturos tamen ſe, ſi utiq; Hetruſci uelint: ſed nulla alia mercede, quàm ut in partem agri accipiantur: tandem'q; aliqua ſede certa conſiſtant. Multa de eo concilia populorum Hetruriæ habita:

riæ habita: nec perfici quicquam potuit: non tam, quia imminui agrum, quàm quia accolas ſibi quiſq; adiungere tam efferatæ gentis homines horrebat. ita dimiſſi Galli pecuniam ingentem ſine labore, ac periculo paratam retulerunt. Romæ terrorem præbuit fama Gallici tumultus ad bellum Hetruſcum adiecti: eo minus cunctanter fœdus ictum cum Picenti populo eſt. T. Manlio COS. Hetruria prouincia ſorte euenit: qui uix dum ingreſſus hoſtium fines, cum exerceretur inter equites ab rapido curſu circumagendo equo effuſus extemplo propè expirauit: tertius ab eo caſu dies finis uitæ COS. fuit. Quo uelut omine belli accepto, deos pro ſe commiſiſſe bellum memorantes Hetruſci ſuſtulere animos. Romæ tum deſyderio uiri, tū incommoditate temporis triſtis nuntius fuit: ut patres ab iubendo dictatore COSS. ſubrogandi comitia ex ſententia principum habita deterruerint. M. Valerium COS. omnes ſententiæ, centuriæq; dixere: quem Senatus dictatorem dici iuſſurus fuerat. tum extemplo in Hetruriam ad legiones proficiſci iuſſit. aduentus eius compreſſit Hetruſcos, adeo ut nemo extra munimenta egredi auderet: timorq; ipſorum obſidioni ſimilis eſſet. neq; illos nouus COS. uaſtandis agris, urendiſq; tectis, cum paſſim non uillæ ſolum, ſed frequentes quoq; uici incendijs fumarent: elicere ad certamē potuit. Cum hoc ſegnius bellum opinione eſſet: alterius belli, quod multis inuicem cladibus haud immerito terribile erat: fama Picentium nouorum ſociorum indicio exorta eſt: Samnites arma, & rebellionem ſpectare: ſeq; ab ijs ſollicitatos eſſe. Picentibus

gratiæ actæ: & magna pars curæ patribus ab Hetruria in Samnites uerſa eſt. Caritas etiã annonæ ſolicitam ciuitatem habuit: uentumq́; ad inopiæ ultimum foret: ut ſcripſere, quibus ædilem fuiſſe eo anno Fabium Maximum placet: ni eius uiri cura, qualis in bellicis rebus multis tempeſtatibus fuerat, talis domitum in annonæ diſpenſatione præparando, ac conuehendo frumento fuiſſet. Eo anno (nec traditur cauſa) interregnum initum. iterreges fuere Ap. Claudius, dein P. Sulpitius. is comitia conſularia habuit: creauit Lucium Cornelium Scipionem, & Cn. Fuluium COS. Principio huius anni oratores Lucanorum ad nouos COSS. uenerant queſtum: quia conditiõibus perlicere ſe nequiuerint ad ſocietatem armorũ, Samnites infeſto exercitu ingreſſos fines ſuos uaſtare: belloq́; ad bellum cogere. Lucano populo ſatis ſupq; erratum quondam: nunc ita obſtinatos animos eſſe, ut omnia ferre, ac pati tolerabilius ducant, quàm ut unquam poſtea nomen Romanum uiolent. Orare patres ut & Lucanos in fidem accipiant: & uim, atq; iniuriam ab ſe Samnitiũ arceant. Se, quanquam bello cum Samnitibus ſuſcepto neceſſaria iam facta aduerſus Romanos fides ſit: tamen obſides dare paratos eſſe. Breuis conſultatio Senatus fuit. ad unum omnes iungendum fœdus cum Lucanis, resq́; repetendas ab Samnitibus cenſent. Benigne reſponſum Lucanis: ictumq́; fœdus. Fœciales miſſi, qui Samnitem decedere agro ſociorum, ac deducere exercitum finibus Lucanis iuberent. quibus obuiam miſſi ab Samnitibus, qui denuntiarent ſiquod adiſſent in Samnio con

cilium, haud inuiolatos abituros. Hæc poſtquam audita ſunt Romæ: bellum Samnitibus & patres cenſuerunt: & populus iuſſit. conſules inter ſe prouincias partiti ſunt: Scipioni Hetruria, Fuluio Samnites obuenerunt: diuerſiq; ad ſuum quiſq; bellum proficiſcuntur. Scipioni ſegne bellum, & ſimile prioris anni militiæ expectanti hoſtes ad Volaterras inſtructo agmine occurrerunt. pugnatum maiore parte diei magna utrinq; cæde: nox incertis qua data uictoria eſſet, interuenit. Lux inſequens uictorem, uictumq; oſtendit: nam Hetruſci ſilentio noctis caſtra reliquerunt. Romanus egreſſus in aciem ubi profectione hoſtiũ conceſſam uictoriam uidet: progreſſus ad caſtra uacuis cum plurima præda (nam et ſtatiua trepide deſerta fuerant) potitur. inde in Faliſcum agrum copijs reductis, cum impedimenta Falerijs cum modico præſidio reliqſſet: expedito agmine ad depopulandos hoſtiũ fines intendit. omnia ferro, igniq; uaſtantur: prædæ undiq; actæ. nec ſolummodo uaſtatum hoſti relictum: ſed caſtellis etiam, uicisq; illatus ignis. urbibus oppugnandis temperatum: in quas timor Hetruſcos compulerat. Cn. Fuluij COS. clara pugna in Samnio ad Bouianum haudquaquam ambiguæ uictoriæ fuit. Bouianum inde aggreſſus: nec ita multo poſt Aufidenam ui cepit. Eodẽ anno Carſeolos Colonia in agrũ Aequicolorũ deducta. Fuluius COS. de Samnitibus triũphauit. Cũ comitia conſularia inſtarent: fama exorta Hetruſcos, Sãnitesq; ingentes conſcribere exercitus: palàm oĩbus concilijs uexari principes Hetruſcorũ, qđ non Gallos quacunq; conditione

traxerint ad bellum: increpare magiſtratus Samnitium, quod exercitum aduerſus Lucanum hoſtem cõparatum obiecerint Romanis. itaq; ſuis, ſociorumq; uiribus conſurgere hoſtes ad bellum: & haudquaquã pari defungendum eſſe certamine. Hic terror, cum illuſtres uiri conſulatum peterent: omnes in Q. Fabium Maximum primo non petentem, deinde, ut inclinata ſtudia uidit, etiã recuſantem conuertit. Quid ſe iam ſenem, ac perfunctum laboribus, laborumq; præmijs ſollicitarent? nec corporis, nec animi uigorem remanere eundem: & fortunam ipſam uereri, ne cui deorum nimia iam in ſe, & conſtantior quàm uelint humanæ res, uideatur: & ſe gloriæ ſeniorum ſuccreuiſſe: & ad ſuam gloriã conſurgentes alios lætum aſpicere: nec honores magnos fortiſſimus uiris Romæ, nec honoribus deeſſe fortes uiros. Acuebat hac moderatione tam iuſta ſtudia: quæ uerecundia legum reſtinguenda ratus, legem recitari iuſſit: qua intra decem annos eundem COS. refici non liceret. uix præ ſtrepitu audita lex eſt: tribuniq; plebis nihil id impedimenti futurum aiebant: ſe ad populum laturos uti legibus ſolueretur. & ille quidem in recuſando perſtabat: quid ergo attinet leges ferri rogitans, q̃bus per eoſdem, qui tuliſſent, fraus fieret? iam regi leges, non regere. Populus nihilominus ſuffragia inibat: & ut quæque introuocata erat centuria, COS. haud dubie Fabium dicebat. Tum demum conſenſu ciuitatis uictus, dei approbent inquit, quod agitis, acturiq; eſtis Quirites. cæterũ quoniam in me q̃d uos uultis, facturi eſtis: in collega ſit meæ apud uos gra=

tiæ locus. Publium Decium expertum mihi concordi collegio uirum dignum uobis, dignum parente ſuo, quæſo mecum COS. faciatis. Iuſta ſuffragatio uiſa: omnes quæ ſupererant centuriæ Q. Fabium, P. Decium COSS. dixere. Eo anno plerisq; dies dicta ab ædilibus: quia plus, quàm quod lege finitum erat, agri poſſiderent: nec quiſquam fermè eſt purgatus: uinculumq; ingens immodicæ cupiditatis iniectum eſt. COSS. noui Q. Fabius Maximus quartum, & P. Decius Mus tertium cum inter ſe agitarent uti alter Samnites hoſtes, alter Hetruſcos deligeret: quantæq; in hanc, aut in illam prouinciam copiæ ſatis eſſent: & uter ad utrum bellum dux idoneus magis eſſet: ab Sutrio, & Nepete, & Falerijs legati authores concilij Hetruriæ populorum de petenda pace haberi: totam belli molem in Samnium auerterunt. Profecti COSS. quo expeditiores commeatus eſſent: et incertior hoſtis quà uenturum bellum foret: Fabius per Soranum, Decius per Sidicinum agrum in Samnium legiones ducunt. Vbi in hoſtium fines uentum eſt: uterq; populabundus effuſo agmine incedit: explorant tamen latius, quàm populantur. Igitur nõ fefellere ad Tifernum hoſtes in occulta ualle inſtructi, qua ingreſſos Romanos ſuperiore ex loco adoriri parabant. Fabius impedimentis in locum tutum remotis, præſidioq; modico impoſito, præmonitis militibus adeſſe certamen, quadrato agmine ad prædictas hoſtium latebras ſuccedit. Samnites deſperantes improuiſo tumultu, quando in apertum ſemel diſcrimen euaſura eſſet res: & ipſi acie iuſta maluerunt concurre-

re. itaq; & in æquum deſcendunt: ac fortunæ ſe maiore animo, quàm ſpe committunt. cæterum ſiue quia ex omnium Samnitiũ populis quodcunq; roboris fuerat, contraxerant: ſeu quia diſcrimen ſummæ rerũ augebat animos: aliquantum quoq; aperta pugna præbuerunt terroris. Fabius, ubi nulla ex parte hoſtem loco moueri uidet: M. Fuluium, & M. Valeriũ tribunos militum, cum quibus ad primam aciem procurrerat: ire ad equites iubet: & adhortari, ut ſiquando unquam equeſtri ope adiutam Rẽp. meminerint, illo die annitantur ut ordinis eius gloriam inuictam præſtent. peditum certamine immobilem hoſtem reſtare: omnem reliquam ſpem in impetu eſſe equitum. & ipſos nominatim iuuenes pari comitate utrunq; nunc laudibus, nunc promiſſis onerat. Cæterũ quando ne ea quoq; tentata uis proficeret: conſilio graſſandum, ſi nihil uires iuuarent, ratus, Scipionem legatum haſtatos primæ legionis ſubtrahere ex acie, & ad mõtes proximos, quàm poſſet occultiſſime, circunducere iubet: inde aſſenſu abdito à conſpectu erigere in montes agmen: auerſóq; hoſti ab tergo repente ſe oſtendere. Equites ducibus tribunis haud multo plus hoſtibus, quàm ſuis ex improuiſo ante ſigna euecti præbuerunt tumultus. aduerſus incitatas turmas ſtetit immota Samnitium acies: nec parte ulla pelli, aut perrumpi potuit. & poſtquam irritum inceptum erat: recepti poſt ſigna prælio exceſſerunt. Creuit ex eo hoſtium animus: nec ſuſtinere frons prima tam longum certamen, increſcentémq; fiducia ſui uim potuiſſet: ni ſecunda acies iuſſu COS. in primum ſucceſ=

ſiſſet. Ibi integræ uires ſiſtunt inuehentem ſe iam Samnitem. & tempore improuiſa ex montibus ſigna, clamorq́; ſublatus non uero tantum metu terruere Samnitium animos. Nam & Fabius Decium collegam appropinquare exclamauit: & pro ſe quiſq; miles adeſſe alterum conſulem, adeſſe legiones gaudio alacres fremunt: terrorq́; utilis Romanis oblatus fugæ, formidinisq́; Samnites impleuit: maximeq́; territos ne ab altero exercitu integro, intactoq́; feſſi opprimerentur. & quia paſſim in fugam diſſipati ſunt: minor cædes, quam pro tanta uictoria fuit. tria millia & CCCC. cæſi: capti trecenti fermè & triginta: ſigna militaria capta tria & uiginti. Samnitibus Appuli ſe ante prælium coniunxiſſent: ni P. Decius COS. ijs ad Maleuentum caſtra obiecisſet: extractosq́; deinde ad certamen fudiſſet. Ibi quoq; plus fugæ fuit, quàm cædis. duo millia Appulorum cæſa. ſpretoq́; eo hoſte Decius in Samnium legiones duxit. Ibi duo conſulares exercitus diuerſis uagati partibus omnia ſpatio quinq; menſium euaſtarunt. quadraginta & quinq; loca in Samnio fuere, in quibus Decij caſtra fuerunt: alterius COS. ſex & octoginta. nec ualli tantum, ac foſſarum ueſtigia relicta: ſed multo illis inſigniora monimenta uaſtitatis circa, regionumq́; depopulatarum. Fabius etiam urbem Cimetram cepit. ibi capta armatorũ duo millia CCCC. cæſi fermè pugnantes à quadringentis triginta. Inde comitiorũ cauſa Romam profecturus maturauit eam rem agere. cum primo uocatum Q. Fabium COS. dicerent omnes centuriæ: Ap. Claudius

conſularis candidatus, uir acer, & ambitioſus non ſui magis honoris cauſa, quàm ut patricij recuperarent duo conſularia loca: cum ſuis, tum totius nobilitatis uiribus incubuit ut ſe cum Q. Fabio COS. dicerent. Fabius primo de ſe eadem ferè, quæ priore anno dicendo abnuere. circunſtare ſellam omnis nobilitas: orare ut ex cœno plebeio conſulatum extraheret: maieſtatemq́; priſtinam tum honori, tum patricijs gentibus redderet. Fabius ſilentio facto media oratione ſtudia hominum ſedauit. facturum enim ſe fuiſſe dixit ut duorum patriciorum nomina reciperet, ſi alium, quàm ſe COS. fieri uideret: nunc ſe ſui rationem comitijs, cum contra legem futurum ſit, peſſimo exemplo non habiturum. Ita Lucius Volumnius de plebe cum Appio Claudio COS. eſt factus: priore item conſulatu inter ſe comparati. Nobilitas obiectare Fabio fugiſſe eum Appium Claudium collegam eloquentia, ciuilibusq́; artibus haud dubie præſtantem. Comitijs perfectis ueteres COSS. iuſſi bellum in Samnio gerere prorogato in ſex menſes imperio. itaque inſequenti quoq; anno L. Volumnio, & Ap. Claudio COSS. P. Decius, qui COS. in Samnio relictus à collega fuerat: proconſul idem populari non deſtitit agros: donec Samnitium exercitum nuſquam ſe prælio committentem poſtremo expulit finibus. Hetruriam pulſi petierunt: & quod legationibus nequicquam ſæpe tentauerant, id ſe tanto agmine armatorum miſtis terrores precibus acturos efficacius rati, poſtulauerunt principum Hetruriæ concilium. Quo coacto, per quotannos pro libertate dimicent cum Ro

manis, exponunt. omnia expertos eſſe, ſi ſuiſmetipſorum uiribus tolerare tantam molem belli poſſent: tentaſſe etiam haud magni momenti finitimarum gentium auxilia: petiſſe pacem à populo Romano, cum bellum tolerare non poſſent: rebellaſſe: quod pax ſeruientibus grauior, quàm liberis bellum eſſet. unam ſibi ſpem reliquam in Hetruſcis reſtare: ſcire gentem Italiæ opulentiſſimam armis, uiris, pecunia eſſe: habere accolas Gallos inter ferrum, & arma natos, feroces cum ſuopte ingenio, tum aduerſus Romanum populum: quem captum à ſe, auroq; redemptum haud uana iactantes memorent. Nihil abeſſe, ſi ſit animus Hetruſcis, qui Porſenæ quondam, maioribusq; eorum fuerit: quin Romanos omni agro cis tyberim pulſos dimicare pro ſalute ſua, non de intolerando Italiæ regno cogant. Samnitem illis exercitum paratum: instructum armis ſtipendio ueniſſe: confeſtim ſecuturos, uel ſi ad ipſam Romanam urbem oppugnandam ducant. Hæc eos in Hetruria iactantes, molientesq;, bellum domi Romanum urebat. nam P. Decius ubi comperit per exploratores profectum Samnitũ exercitum: aduocato concilio, quid per agros inquit uagamur uicatim circumferentes bellum? quin urbes, ac mœnia aggredimur? nullus iam exercitus Samnio præſidet. ceſſere finibus: ac ſibimetipſi exilium conſciuere. Approbantibus cunctis ad Murgantiam ualidam urbem oppugnandã ducit: tantusq; ardor militum fuit, & charitate ducis, & ſpe maioris, quàm ex agreſtibus populationibus prædæ: ut uno die ui, atq; armis urbem caperent. ibi duo millia Samnitũ,

& centum pugnantes circũuenti, captiq́; : & alia præda ingens capta eſt. quæ ne impedimentis grauibus agmen oneraret, conuocari milites Decius iubet. hacci ne inquit uictoria ſola, aut hac præda contenti eſtis futuri? ſi uultis uos pro uirtute ſpes gerere: omnes Samnitium urbes, fortunæq́; in urbibus relictæ ueſtræ ſunt: quando legiones eorum tot prælijs fuſas, poſtremo finibus expuliſtis. uendite iſta: & illicite lucro mercatorem, ut ſequatur agmen. ego ſubinde ſuggeram, quæ uendatis. Ad Romuleam urbem hinc eamus: ubi uos labor haud magnus, præda maior manet. Diuendita præda, ultro adhortantes imperatorem ad Romuleam pergunt. Ibi quoq; ſine opere, ſine tormentis ſimul admota ſunt ſigna: nulla ui deterriti à muris, qua cuiq; proximum fuit, ſcalis raptim admotis in mœnia euaſere. captum oppidum, ac direptum eſt. ad duo millia & trecenti occiſi: & ſex millia hominum capta. Et miles ingenti præda potitus: quam uendere, ſicut priorem coactus: Ferentinũ inde, quanquam nihil quietis dabatur: tamen ſumma alacritate ductus. cæterum ibi plus laboris, ac periculi fuit. & defenſa ſumma ui mœnia ſunt: & locus erat munimento, naturaq́; tutus. ſed euicit omnia aſſuetus prædæ miles. ad tria millia hoſtium circa muros cæſa: præda militum fuit. Huius oppugnatarum urbium decoris pars maior in quibuſdam annalibus ad Maximum trahitur: Murgantiam ab Decio, à Fabio Ferentinum, Romuleamq́; oppugnatas tradunt. ſunt, qui nouorum conſulum hanc gloriam faciant. quidam non amborum, ſed alterius P. Volumnij:

ei Samnium prouinciam euenıſſe. Dum ea in Samnio cuiuſcunq; ductu, auſpicióq; gererentur: Romanis in Hetruria interim bellum ingens multis ex gentibus conatur: cuius author Gelius Egnatius ex Samnitibus erat. Thuſci ferè omnes conſciuerant bellum, traxerat contagio proximos Vmbriæ populos: & Gallica auxilia mercede ſollicitabantur. omnis ea multitudo ad caſtra Samnitium conueniebat. Qui tumultus repens poſtquam Romam perlatus eſt: cum iam L. Volumnius COS. cum legione ſecunda, ac tertia, ſociorumq; millibus quindecim profectus in Samnium eſſet: Ap. Claudium primo quoq; tempore in Hetruriam ire placuit. duæ Romanæ legiones ſecutæ, prima, & quarta, & ſociorum duodecim millia: caſtra haud procul ab hoſte poſita. Cæterum magis eo profectum eſt, quod mature uentum erat: ut quoſdam ſpectantes iam arma Hetruriæ populos metus Romani nominis comprimeret: quàm quod ductu COS. quicquam ibi ſatis ſcite, aut fortunate geſtum ſit. Multa prælia locis, & temporibus iniquis commiſſa: ſpeſq; in dies grauiorem hoſtem faciebat. & iam propè erat, ut nec duci milites, nec militibus dux ſatis fideret. Literas ad collegam accerſendum ex Samnio miſſas in trinis annalibus inuenio. piget tamen incertum ponere: cum ea ipſa inter COSS. populi Romani iam iterum eodem honore fungentes diſcrepatio fuerit, Appio abnuente miſſas, Volumnio affirmante Appij ſe literis accitum. Iam Volumnius in Samnio tria caſtella ceperat: in quibus ad tria millia hoſtium cæſa erãt:

dimidium ferè eius captum. Et Lucanorum ſeditiones à plebeijs, & egentibus ducibus ortas, ſumma optimatium uoluntate per Quintum Fabium proconſulem miſſum eò cum ueteri exercitu compreſſerat. Decio populandos hoſtium agros relinquit: ipſe cum ſuis copijs in Hetruriam ad collegam pergit: quem aduenientem læti omnes accepere. Appium ex conſcientia ſua credo animum habuiſſe haud immerito iratũ, ſi nihil ſcripſerat: illiberali, & ingrato animo, ſi eguerat ope, diſſimulantem. uix enim ſalute mutua reddita cum obuiam egreſſus eſſet: ſatin' ſaluæ inquit, Luci Volumni? ut ſeſe in Samnio res habent? quæ te cauſa, ut prouincia tua excederes, induxit? Volumnius in Samnio res proſperas eſſe ait: literis eius acitum ueniſſe: quæ ſi falſæ fuerint: nec uſus ſui ſit, in Hetruriam extemplo conuerſis ſignis abiturũ. Tu uero abeas inquit: neq; te quiſquam moratur. etenim minime conſentaneum eſt, cum bello tuo forſitan uix ſufficias, hic te ad opem ferendam alijs gloriari ueniſſe. Bene hercules uerteret dicere Volumnius, male fruſtra operam inſumptam, quàm quicquam incidiſſe cur non ſatis eſſet Hetruriæ unus conſularis exercitus. Digredientem iam COS. legati, tribuniq; ex appiano exercitu circunſiſtunt. pars imperatorem ſuum orare ne collegæ auxilium, quod accipiendum ultro fuerit, ſua ſponte oblatum ſperneretur. plures abeunti Volumnio obſiſtere: atq; obteſtari ne prauo cum collega certamine rempublicam perdat. ſiqua clades incidiſſet: deſertori magis, quàm deſerto noxiæ fore. eò rem adductam: ut omnis rei

bene, aut ſecus geſtæ in Hetruria decus, dedecusq́; ad L. Volumnium ſit delegatum. neminem quæſiturum quæ uerba Appij, ſed quæ fortuna exercitus fuerit. dimitti ab Appio eum: ſed ab Rep. & ab exercitu retineri. experiretur modo uoluntatem militum. Hæc monendo, obteſtandoq́; propè reſitantes COSS. in concionem pertraxerunt. ibi orationes longiores habitæ in eandem fermè ſententiam, in quam inter paucos certatum uerbis fuerat. Et cum Volumnius cauſa ſuperior, ne infacundus quidem aduerſus eximiam eloquentiam collegæ uiſus eſſet: cauillansq́; Appius ſibi acceptum referre diceret debere, quod ex muto, atq; elingui facundum etiam COS. haberent: priore conſulatu primis utiq; menſibus hiſcere eũ nequiſſe: nunc iam populares orationes ſerere: quam mallem, inqt Volumnius, tu à me ſtrenue facere, quàm ego abs te ſcite loqui didiciſſem. Poſtremo conditionem ferre, quæ decretura ſit non orator (neq; enim id deſydera re Remp.) ſed imperator uter ſit melior: Hetruriã, & Samnium prouincias eſſe: utram mallet, eligeret. ſuo exercitu ſe uel in Hetruria, uel in Samnio rẽ geſturum. Tum militum clamor ortus, ut ſimul ambo bellum Hetruſcum ſuſciperent. quo animaduerſo conſenſu Volumnius, quoniam in collegæ uolũtate interpretanda inquit erraui: non committam ut quid uos uelitis, obſcurum ſit. manere, an abire me uelitis, clamore ſignificare. tum uero tantus eſt clamor exortus, ut hoſtem è caſtris exciret. armis arreptis in aciẽ deſcendunt. & Volumnius ſigna canere, ac uexilla efferri è caſtris iuſſit. Appium addubitaſſe ferunt cer

nentem ſeu pugnante, ſeu quieto ſe fore collegæ uicto riam: deinde ueritum ne ſuæ quoq; legiones Volũniũ ſequerentur, & ipſum flagitantibus ſuis ſignum dediſſe. Ab neutra parte ſatis commode inſtructi fuerunt. nam & Samnitium dux Gelius Egnatius pabulatum cum cohortibus paucis ierat: ſuoq; impetu magis milites, quàm cuiuſquam ductu, aut imperio pugnã capeſſebant. & Romani exercitus nec pariter ambo ducti: nec ſatis temporis ad inſtruendum fuit. Prius concurrit Volũnius, q̃ Appius ad hoſtem ꝑueniret. itaq; fronte inæquali concurſum eſt: et uelut ſorte quadam mutante aſſuetos inter ſe hoſtes, Hetruſci Volumnio, Samnites parum percunctati, quia dux aberat, Appio occurrêre. Dicitur Appius in medio pugnæ diſcrimine, ita ut inter prima ſigna manibus ad cœlum ſublatis conſpiceretur: ita precatus eſſe. Bellona, ſi hodie nobis uictoriam dederis: aſt hic ego tibi templũ uoueo. Hæc precatus uelut inſtigante Dea, & ipſe collegæ, & exercitus uirtutem adæquauit ducis. imperatoria opera exequitur: & milites ne ab altera parte prius uictoria icipiat, annituntur. ergo fundunt, fugantq́; hoſtes, maiorem molem haud facile ſuſtinentes, q̃ cum qua manus conſerere aſſueti fuerant. urgendo cedentes, inſequendoq́; effuſos compulere ad caſtra. ibi interuentu Gelij, cohortiumq́; Sabellarum pauliſper recruduit pugna. ijs quoq; mox fuſis, iam à uictoribus caſtra oppugnabantur. & cum Volumnius ipſe portæ ſigna inferret: Appius Bellonam uictricem identidem celebrans, accenderat militum animos. per uallum, per foſſas irruperunt. caſtra capta, direptaq́;: præ

da ingens parta, & militi conceſſa eſt. ſeptem millia ac trecenti hoſtium occiſi: duo millia & centum uiginti capti. Dum ambo COSS. omniſq; Romana uis in Hetruſcum bellum magis inclinat: in Samnio noui exercitus exorti ad depopulandos imperij Romani fines per Veſtinos in Campaniam, Falernúmq; agrum tranſcendunt: ingenteſq; prædas faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samnium redeuntem (iam enim Fabio, Decioq; prorogati imperij finis aderat) fama de Samnitium exercitu, depopulationibuſq; campani agri ad tuendos ſocios conuertit. Vt in Calœnum agrum uenit: & ipſe cernit recentia cladis ueſtigia: & Calœni narrant tantum iam prædæ hoſtes trahere, ut uix explicare agmē poſſint: itaq; iam propalàm duces loq., extemplo eundum in Samnium eſſe: ut relicta ibi præda in expeditionem redeant: nec tam oneratum agmen dimicationi committant. Ea quanquam ſimilia ueris erāt, certius tamen explorāda ratus, dimittit equites, qui uagos prædatores in agros palantes excipiant: ex quibus inquirendo cognoſcit ad Vulturnum flumen ſedere hoſtem: inde tertia uigilia moturum iter in Sāniū eſſe. His ſatis exploratis profectus tanto interuallo ab hoſtibus conſedit, ut nec aduentus ſuus propinquitate nimia noſci poſſet: & egredientem è caſtris hoſtem opprimeret. aliquanto ante lucem ad caſtra acceſſit: gnaroſq; oſcæ linguæ exploratum quid agatur mittit. Intermiſti hoſtibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoſcunt infrequentia armatis ſigna egreſſa ad prædam: prædæq; cuſtodes

exire, ignobile agmen: & ſua quenq; moliētem, nullo inter alios conſenſu, nec ſatis certo imperio. Tempus aggrediendi aptiſſimum uiſum eſt: & iam lux appetebat: itaq; ſigna canere iuſſit: agmenq; hoſtiū aggreditur. Samnites præda impediti īfrequentes armati, pars addere gradum, ac præ ſe agere prædam: pars ſtare, incerti utrum progredi, an regredi in caſtra tutius foret. inter cunctationem opprimuntur. & Romani iam tranſcenderant uallum: cædesq;, ac tumultus erat in caſtris. Samnitium agmen præter q̄ hoſtili tumultu, captiuorum etiam repentina refectione turbatum erat: qui partim ipſi ſoluti uinctos ſoluebant: partim arma in ſarcinis deligata rapiebant: tumultumq; prælio ipſo terribiliorem intermiſti agmini præbebant. memorandum deinde edidere facinus: nam Statium Minatiū ducem adeuntem ordines, hortantemq; inuadunt: diſſipatis inde equitibus, qui cum eo aderant, ipſum circunſiſtunt: inſidentemq; equo captum ad COS. Romanum rapiunt. Reuocata eo tumultu prima ſigna Samnitium: præliumq; iā profligatum integratum eſt: nec diutius ſuſtineri potuit. cæſa ad ſex millia hominum: duo millia & quingenti capti: in eis tribuni militum quatuor: ſigna militaria triginta: &, quod lætiſſimum uictoribus fuit, captiuorum recepta ſeptem millia & CCCC. præda ingens ſociorum: acitiq; edicto domini ad res ſuas noſcendas, recipiendasq; præſtituta die. quarum rerū non extitit dominus, militi conceſſæ: coactiq; uendere prædam: ne alibi, quàm in armis animum haberent. Magnum ea populatio campani agri tumultum

Romæ

Romæ præbuerat: & per eos forte dies ex Hetruria allatum erat poſt deductum inde uolumnianū exercitum Hetruriam concitum in arma: & Geliū Egnatium Samnitium ducem, & Vmbros ad defectionem uocari: & Gallos pretio ingenti ſollicitari. His nuntijs Senatus conterritus iuſtitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iuſſit: nec ingenui modo, aut iuniores ſacramento adacti ſunt: ſed ſeniorum etiam cohortes factæ: libertiniq́; centuriati. & defendendæ urbis conſilia agitabantur: ſummæq́; rerum prætor P. Sempronius præerat. ceterū parte curæ exonerarunt Senatum Lucij Volumnij COS. literæ: quibus cæſos, fuſoſq́; populatores Cāpaniæ cognitum eſt. Itaq; & ſupplicationes ob rem bene geſtam COS. nomine decernunt: iuſtitium remittunt: quod fuerat dies decem octo: ſupplicatioq́; perlæta fuit. Tum de præſidio regionis depopulatæ ab Samnitibus agitari cœptum: itaq; placuit ut duæ coloniæ circa Veſtinum, & Falernum agrum deducerentur: una ad hoſtium Liris fluuij, quæ Minturnæ appellata: altera in ſaltu ueſtino Falernum contingente agrum: ubi Synope dicitur græca urbs fuiſſe, Sinueſſa deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis negotium datum eſt, ut plebiſcito iuberetur. P. Sēpronius prætor triumuiros in ea loca colonis deducendis creare. nec qui nomina darent, facile inueniebantur: quia in ſtationem ſe propè perpetuam infeſtæ regionis, non in agros mitti rebantur. auertit ab eis curis Senatum Hetruriæ ingraueſcens bellum: & crebræ literæ Appij, monentis ne regionis eius motum

negligerent: quatuor gentes conferre arma, Hetruſcos, Samnites, Vmbros, Gallos. iam caſtra bifariam facta eſſe: quia unus locus capere tantam multitudinem non poſſet. Ob hæc ēt appetebat tempus comitiorum: quorum cauſa L. Volumnius COS. Romam reuocatus. qui prius quàm ad ſuffragium centurias uocaret: in concionem aduocato populo multa de magnitudine belli Hetruſci diſſeruit. iam tum, cum ipſe ibi cum collega rem pariter geſſerit: fuiſſe tantum bellum, ut nec duce uno, nec uno exercitu geri potuerit: acceſſiſſe poſtea dici Vmbros, & ingentem exercitum Gallorum. Aduerſus quatuor populos duces COSS. illo die deligi meminiſſent. ſe, niſi confideret eum conſenſu populi Romani COS. declaratum iri, qui haud dubie tum primus omnium ductor habeatur: dictatorem fuiſſe extemplo dicturum. Nemini dubiũ erat quin Q. Fabius omnium conſenſu deſtinaretur: eũq; & prærogatiuæ, et primo uocatæ omnes centuriæ conſulem cum L. Volũnio dicebant. Fabij oratio fuit qualis biennio ante: deinde ut uincebatur conſenſu, uerſa poſtremo ad collegam P. Deciũ poſcendum. id ſenectuti ſuæ adminiculũ fore: cenſura, duobusq; conſulatibus ſimul geſtis expertum ſe nil concordi collegio firmius ad Remp. tuendam eſſe. nouo imperij ſocio uix iam aſſueſcere ſenilem animum poſſe: cum moribus notis facilius ſe communicaturum conſilia. Subſcripſit orationi eius COS. cum meritis P. Decij laudibus, tũ quod ex concordia conſulum bona quæq;, ex diſcordia mala in adminiſtratione rerum militariũ euenirent: memorando quàm propè ad ultimũ diſcrimen ſuis,

& collegæ certaminibus nuper uentum foret: admonendo Decium, Fabiumq́; ut uno animo, una mente uiuerent. Eſſe præterea uiros natos militiæ, factis magnos, ad uerborum linguæq́; certamina rudes: ea ingenia conſularia eſſe. callidos, ſollertesq́;, iuris atq; eloquentiæ conſultos, qualis Ap. Claudius eſſet: urbi, ac foro præſides habendos, prætoresq́; ad reddenda iura creandos eſſe. His agendis dies eſt conſumptus. poſtridie ad præſcriptum COS. & conſularia, & prætoria comitia habita. COSS. creati Q. Fabius, & P. Decius: Ap. Claudius prætor: omnes abſentes. & L. Volumnio ex. S. C. & ſcito plebis prorogatum in annum imperium eſt. Eo anno prodigia multa fuerunt: quorum auerruncandorum cauſa ſupplicationes in biduum Senatus decreuit. publice uinum, ac thus præbitum. ſupplicatum iere frequentes uiri, fœminæq́;. Inſignem ſupplicationem fecit certamen in ſacello Pudicitiæ patriciæ, quæ in foro bouario eſt ad ædem rotundam Herculis: inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam patriciam plebeio nuptam L. Volumnio COS. matronæ, quod é patribus nupſiſſet, ſacris arcuerant. Breuis altercatio inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarſit. cum ſe Virginia & patriciam, & pudicam in patriciæ Pudicitiæ templum ingreſſam, & uni nuptam, ad quem uirgo deducta ſit: nec ſe uiri, honorum'ue eius, ac rerum geſtarū pœnitere uero gloriaretur: facto deinde egregio magnifica uerba adauxit. in uico longo, ubi habitabat, ex parte ædium quod ſatis eſſet loci modico ſacello, excluſit: aramq́; ibi po-

ſuit: & conuocatis plebeijs matronis conqueſta de iniuria patriciarum, hanc ego aram, inquit, Pudicitiæ plebeiæ dedico: uosq́; hortor ut quod certamen uirtutis uiros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas ſit: detisq; operam ut hæc ara, quàm illa, ſiquid poteſt, ſanctius, & à caſtioribus coli dicatur. Eodem fermè ritu & hæc ara, quo illa antiquior, culta eſt: ut nulla niſi ſpectatæ pudicitiæ matrona, et quæ uni uiro nupta fuiſſet, ius ſacrificandi haberet. Vulgata deinde religio à pollutis, nec matronis ſolum, ſed omnis ordinis fœminis. poſtremo in obliuionem uenit. Eodē anno Cn. et Q. Oguinij ædiles curules aliquot fœneratoribus diem dixerunt. quorum bonis multatis, ex eo, quod in publicum redactum eſt: ænea in capitolio limina, & trium menſarum argentea uaſa in cella Iouis, Iouemq; in culmine cum quadrigis, & ad ficum ruminalem ſimulachra infantium conditorum urbis ſub uberibus lupæ poſuerunt: ſemitamq́; ſaxo quadrato à capena porta ad Martis ædem ſtrauerūt. & ab ædilibus plebeijs L. Aelio Pæto, & C. Fuluio Curuo ex multaticia item pecunia, quam exegerunt pecuarijs damnatis: ludi facti: pateræq; aureæ ad Cereris ædem poſitæ. Q. inde Fabius, & P. Decius quartum conſulatum ineunt, tribus conſulatibus, cenſuráq; collegæ nec gloria magis rerum, quæ ingens erat, quàm concordia inter ſe clari. quæ ne perpetua eſſet, ordinum magis, quàm ipſorum inter ſe certamen interueniſſe reor: patricijs tendentibus ut Fabius Hetruriam extra ordinem prouinciam haberet: plebeijs authoribus Decio ut ad ſortem reuocaret. Fuit certe

contentio in Senatu: & poſtquam ibi Fabius plus poterat, reuocata res ad populum eſt. in concione, ut inter militares uiros, & factis potius quàm dictis fretos, pauca uerba habita. Fabius quam arborem conſeruiſſet, ſub ea legere alium fructum idignum eſſe dicere. ſe aperuiſſe Ciminiam ſyluam: uiamq; per deuios ſaltus Romano bello feciſſe. Quid ſe id ætatis ſollicitaſſent, ſi alio duce bellum geſturi eſſent? Nimirum aduerſarium ſe, non ſocium imperij legiſſe ſenſim exprobat: & inuidiſſe Decium concordibus collegijs tribus. Poſtremo ſe tendere nihil ultra, quàm ut ſi ſe dignum prouincia ducerent, in eam mitterent. in Senatus arbitrio ſe fuiſſe: & in poteſtate populi futurum. P. Decius Senatus iniuriam querebatur: quoad potuerint patres anniſos ne plebeijs aditus ad magnos honores eſſet: poſtquam ipſa uirtus peruicerit ne in ullo genere hominum inhonorata eſſet: quæri quemadmodum irrita ſint non ſuffragia modo populi, ſed arbitria etiam fortunæ, & in paucorum poteſtatem uertantur. Omnes ante ſe COSS. ſortitos prouincias eſſe: nunc extra ſortem Fabio Senatum prouinciam dare. Si honoris eius cauſa ita eum de ſe, deq; Rep. meritum eſſe, ut faueat Q. Fabij gloriæ: quæ modo non ſua contumelia ſplendeat. cui autem dubium eſſe, ubi unum bellum ſit aſperum ac difficile, cum id alteri extra ſortem mandetur, quin alter conſul pro ſuperuacaneo, atq; inutili habeatur? gloriari Fabium rebus in Hetruria geſtis: uelle & P. Decium gloriari: & forſitan quem ille obrutum ignem reliquerit, ita ut toties nouum ex improuiſo

incendium daret: eum ſe extincturum. Poſtremo ſe collegæ honores, præmiáq; conceſſurum uerecundia ætatis eius, maieſtatisq;: cum periculum, cum dimicatio propoſita ſit, neq; cedere ſua ſponte, neq; ceſſurum. & ſi nihil aliud ex eo certamine tulerit, illud certe laturum: ut quod populi ſit, populus iubeat potius, quàm patres gratificentur. Iouem optimum maximum, deosq; immortales ſe precari ut ita ſortem æquam ſibi cum collega dent: ſi eandem uirtutem, felicitatem'q; in bello adminiſtrando daturi ſint. certe & id natura æquum, & exemplo utile eſſe, & ad famam populi Romani pertinere: eos COSS. eſſe, quorum utrolibet duce bellum Hetruſcum geri recte poſſit. Fabius nihil aliud precatus populum, quam ut prius quàm intro uocarentur ad ſuffragium tribus, Ap. Claudij prætoris allatas ex Hetruria literas audirent: comitia habuit nec minore populi conſenſu, quàm Senatus prouincia Hetruriæ extra ſortem Fabio decreta eſt. Concurſus inde ad COSS. factus omnium fermè iuniorum: & pro ſe quiſq; nomina dabant. tanta cupido erat ſub eo duce ſtipendia faciendi. Qua circunfuſus turba, quatuor millia, inqt, peditum, & ſexcentos equites duntaxat ſcribere in animo eſt. hodierno, & craſtino die qui nomina dederitis, mecum ducam. maiori mihi curæ eſt ut omnes locupletes reducam: quam ut multis rem geram militibus. Profectus apto exercitu, & eo plus fiduciæ ac ſpei gerente, quod non deſyderata multitudo erat: ad oppidum Aharnam, unde haud procul hoſtes erant: ad caſtra Appij prætoris pergit. pau

cis citra millibus lignatores ei cum præſidio occurrunt. qui ut lictores prægredi uiderunt: Fabiumq́; eſſe conſulem accepere: læti, atq; alacres dijs, populoq́; Romano grates agunt, quod eum ſibi imperatorem miſiſſent. Circunfuſi deinde cum conſulem ſalutarent: quærit Fabius quò pergerent. reſpondentibusq́; lignatum ſe ire, ain' tandem inquit num caſtra uallata non habetis? ad hoc cum ſucclamatum eſſet: duplici quidem uallo, & foſſa: & tamen in ingenti metu eſſe: habetis igitur inquit affatim lignorum: redite, & uellite uallum. Redeunt in caſtra: terroremq́; ibi uellentes uallum & ijs, qui in caſtris remanſerant, militibus, & ipſi Appio fecerũt. Tum pro ſe quiſq; alij alijs dicere COS. ſe Q. Fabij facere iuſſu. Poſtero inde die caſtra mota: & Appius prætor Romam dimiſſus. inde nuſquam ſtatiua Romanis fuere. negabat utile eſſe uno loco ſedere exercitum: itineribus, ac mutatione locorũ nobiliorem, ac ſalubriorem eſſe. fiebant autem itinera, quanta fieri ſinebat hyems haud dum exacta. Vere inde primo relicta ſecunda legione ad Cluſiũ, quod Camarſolim appellabant: præpoſitoq́; caſtris L. Scipiõe pro prætore Romam ipſe ad conſultandũ de bello rediјt: ſiue ipſe ſponte ſua: quia bellum ei maius in conſpectu erat, quàm quantum eſſe famæ crediderat: ſiue Senatus conſulto accitus: nam in utrũq; authores ſunt. ab Ap. Claudio prætore retractum quidam uideri uolunt: cum in Senatu, & apud populum, id quod per literas aſſidue fecerat, terrorem belli Hetruſci augeret. non ſuffecturum ducem unum, nec exercitum

unum aduerſus quatuor populos. periculoſum eſſe ſiue iuncti unum premant: ſiue id diuerſi gerant bellũ: ne ad omnia ſimul obire unus non poſſit. duas ſe ibi legiones Romanas reliquiſſe: & minus quinq; mil lia peditum, equitumq́; cum Fabio ueniſſe. ſibi placere P. Decium COS. primo quoq; tempore in Hetruriam ad collegam proficiſci: L. Volumnio Samnium prouinciam dari. ſi COS. malit in ſuam prouinciam ire: L. Volumnium in Hetruriam ad COS. cũ exercitu iuſto conſulari proficiſci. Cum magnam partem moueret oratio Prætoris: P. Decium cenſuiſſe ferunt ut omnia integra, ac libera Quinto Fabio ſeruarẽtur: donec uel ipſe, ſi per commodum Reip. poſſet, Romã ueniſſet: uel aliquem ex legatis miſiſſet: à quo diſceret Senatus quantum in Hetruria belli eſſet: quantiſq́; adminiſtrandum copijs, & quot per duces eſſet. Fabius ut Romam redijt, & in Senatum eſt productus, ad populum mediam orationem habuit: ut nec augere, nec minuere uideretur belli famam: magiſq; in altero aſſumendo duce aliorum indulgere timori, quàm ſuo, aut Reip. periculo conſulere. Cæterum ſi ſibi adiutorem belli, ſociumq́; imperij darent, quonã modo ſe obliuiſci P. Decij COS. per tot collegia experti poſſe? neminem omnium ſecum coniungi malle: & copiarum ſatis ſibi cum Publio Decio, et nunquã nimium hoſtium fore. Si collega quid aliud malit, at ſibi L. Volumnium darent adiutorem. Omnium rerum arbitrium & à populo, & à Senatu, & ab ipſo collega Fabio permiſſum eſt. & cum Decius ſe in Samnium, uel in Hetruriam proficiſci paratum eſſe o-

ſtendiſſet: tanta lætitia, ac gratulatio fuit, ut præciperetur uictoria animis: triumphusq́;, non bellum decretum COSS. uideretur. Inuenio apud quoſdã extemplo conſulatu inito profectos in Hetruriam Fabiũ, Deciumq́; ſine ulla mentione ſortis prouinciarum, certaminumq́; inter collegas, quæ expoſui. Sunt, quibus ne hæc quidem certamina exponere ſatis fuerit: adiecerint & Appij criminationes de Fabio abſente ad populum, & pertinaciam aduerſus præſentem COS. Prætoris: contentionemq́; aliam inter collegas, tendente Decio ut ſuæ quiſq; prouinciæ ſortem tueretur. conſtare res incipit ex eo tempore, quo profecti ambo COSS. ad bellum ſunt. Cæterum antequàm COSS. in Hetruriam peruenirent: Senones Galli multitudine ingenti ad Cluſium uenerunt, legionem Romanam, caſtraq́; oppugnaturi. Scipio, q caſtris præerat, loco adiuuandam paucitatem ſuorum militum ratus, in colle, qui inter urbem, et caſtra erat: aciem erexit. ſed, ut in re ſubita, parum explorato itinere ad iugum perrexit: quod hoſtes ceperant parte alia aggreſſi. ita cæſa ab tergo legio: atq; in medio, cum hoſtis undiq; urgeret, circumuenta. Deletam quoq; ibi legionem, ita ut nuntius non ſupereſſet quidam authores ſunt: nec ante ad COSS. qui iam haud procul à Cluſio aberant: famam eius cladis perlatam, quàm in conſpectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum ſuſpenſa geſtantes capita, & lanceis infixa, ouantesq́; moris ſui carmine. Sunt, qui Vmbros fuiſſe, non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum: & circumuentis pabulatoribus cum L. Manlio Torquato le

gato Scipionem proprætorem ſubſidium è caſtris tuliſſe: uictoresq; Vmbros redintegrato prælio uictos eſſe: captiuosq; eis, ac prædam ademptam. Simılius uero eſt à Gallo hoſte, q̃ Vmbro eam cladẽ acceptam. q̄d cum ſæpe aliâs, tum eo anno Gallici tumultus præcipuus terror ciuitatem tenuit. Itaq; præterq̃ quod ambo COSS. profecti ad bellum erant cum quatuor legionibus, & magno equitatu Romano, Campanisq; mille eqtibus delectis ad id bellum miſſis, & ſociorum, nominisq; latini maiore exercitu q̃ Romani: alij duo exercitus haud procul urbe Hetruriæ oppoſiti: unus in faliſco, alter in uaticano agro: Cn. Fuluius, & L. Poſthumius Megillus proprætores ambo ſtatiua in eis locis habere iuſſi. COSS. ad hoſtes trãſgreſſo appennino in agrum ſentinatem ꝑuenerunt: ibi quatuor millia fermè interuallo caſtra poſita. Inter hoſtes deinde conſultationes habitæ: atq; ita conuenit, ne unis caſtris miſcerentur omnes: ne'ue in aciem deſcenderent ſimul. Samnitibus Galli, Hetruſcis Vmbri adiecti. dies indicta pugnæ: Sãnitibus, Gallisq; delegata pugna: inter ipſum certamen Hetruſci, Vmbriq; iuſſi caſtra Romana oppugnare. Hæc conſilia turbarunt trãsfugæ Cluſini tres, clàm nocte ad Fabium COS. trãſgreſſi: q̄ editis hoſtium conſilijs dimiſſi cum donis: ut ſubinde ut quæq; res noua decreta eſſet, exploratam perferrẽt. COSS. Fuluio ut ex faliſco, Poſthumio ut ex uaticano exercitum ad Cluſium admoueant: ſummaq; ui fines hoſtium depopulentur: ſcribunt. Huius populationis fama Hetruſcos ex agro ſentinate ad ſuos fines tuendos mouit. inſtare inde COSS. ut abſentibus ijs

pugnaretur. per biduum laceſſiere prælio hoſtem: bi duo nihil dignum dictu actum: pauci utrinq; cæde re: magisq; irritati ſunt ad iuſtum certamen animi, quam ad diſcrimen ſumma rerum adducta. tertio die deſcenſum in campum omnibus copijs eſt. Cum inſtructæ acies ſtarent, cerua fugiens lupum è montibus exacta per campos inter duas acies decurrit: inde diuerſæ feræ, cerua ad Gallos, lupus ad Romanos curſum deflexit. Lupo data iter ordines uia: ceruam Galli confixere. Tum ex anteſignanis Romanus miles, illac fuga, inquit, & cædes uertit, ubi ſacram Dianæ feram iacentem uidetis: hinc uictor martius lupus integer, & intactus gentis nos martiæ, & conditoris noſtri admonuit. Dextro cornu Galli, ſiniſtro Samnites conſtiterunt. aduerſus Samnites Q. Fabius primam, ac tertiam legionem pro dextro cornu, aduerſus Gallos pro ſiniſtro Decius quintam, & ſextam inſtruxit. ſecunda, & quarta cum L. Volumnio proconſule in Samnio gerebat bellum. Primo concurſu adeo æquis uiribus geſta res eſt: ut ſi affuiſſent Hetruſci, & Vmbri, aut in acie, aut in caſtris, quocunq; ſe inclinaſſent, accipienda clades fuerit. cæterum quanquam communis adhuc mars belli erat: nec dũ diſcrimen fortuna fecerat quà datura uires eſſet: & haudquaq̃ ſimilis pugna in dextro, læuoq; cornu erat: Romani apud Fabiũ arcebãt magis, q̃ inferebant pugnam: extrahebaturq; in quã maxime ſerũ diei certamen: quia ita perſuaſum erat duci, & Samnites, et Gallos primo impetu feroces eſſe, quos ſuſtineri ſatis ſit: longiore certamine ſenſim re-

ſidere Samnitium animos: Gallorum quidem etiam corpora intolerantiſſima laboris, atq; æſtus fluere: primaq; eorum prælia plus quam uirorum, poſtrema minus quam fœminarum eſſe. In id tempus igitur, quo uinci ſolebat hoſtis, quamintegerrimas uires militi ſeruabat. Ferocior Decius & ætate, & uigore animi quantumcunq; uirium habuit, certamine primo effudit: & quia lentior uidebatur pedeſtris pugna, equitatum in pugnam concitat: & ipſe fortiſſimæ iuuenum turmæ immiſtus orat proceres iuuentutis in hoſtem ut ſecum impetum faciant: duplicem illorum gloriam fore, ſi ab læuo cornu, & ab equite uictoria incipiat. Bis auertêre Gallicum equitatum. iterum longius euectos, & iam inter media equitum agmina prælium cientes nouum pugnæ conterruit genus: eſſedis, carriſq; ſuperſtans armatus hoſtis ingenti ſonitu equorum, rotarumq; aduenit: & inſolitos eius tumultus Romanorum conterruit equos. Ita uictorem equitatum uelut lymphaticus pauor diſſipat: ſternit inde ruentes equos uiroſq; improuida fuga. turbata hinc etiam ſigna legionum: multiq; impetu equorũ, ac uehiculorum raptorum per agmen obtriti anteſignani: & inſecuta ſimul territos hoſtes uidit Gallica acies, nullum ſpatium reſpirandi, recipiendiq; ſe dedit. Vociferare Decius quò fugerent? quam'ue in fuga ſpem haberent? obſiſtere cedentibus: ac reuocare fuſos. deinde ut nulla ui perculſos ſuſtinere poterat: patrem P. Decium nomine compellans, quid ultra moror? inquit. familiare fatum datum hoc noſtro generi eſt, ut luendis periculis publicis piacula ſimus. iã

ego mecum legiones hoſtium mactandas Telluri, ac dijs manibus dabo. Hæc locutus M. Liuium Pontificem, quem deſcendens in aciem digredi uetuerat ab ſe: præire iuſſit uerba, quibus ſe, legionesq; hoſtium pro exercitu populi Romani quiritium deuoueret. deuotus inde eadem precatione, eodemq; habitu, quo pater P. Decius ad Veſerim bello latino ſe iuſſerat deuoueri: cum ſecundum ſolẽnes precationes adiecisſet, præ ſe agere ſeſe formidinem, ac fugam, cædemq;, ac cruorem, cœleſtium inferorum iras contracturũ funebribus diris: ſigna, tela, arma hoſtium, locumq; eundem ſuæ peſtis, & Gallorum, ac Samnitium fore. Hæc execratus in ſe, hoſtesq;, quà confertiſſimã cernebat Gallorum aciem, concitat equum: inferẽsq; ſe ipſe infeſtis telis interfectus eſt. Vix humanæ inde opis uideri pugna potuit. Romani duce amiſſo, quæ res terrori aliâs eſſe ſolet, ſiſtere fugam: ac nouam deintegro uelle inſtaurare pugnam. Galli, & maxime globus circunſtans COS. corpus, uelut alienata mente uana incaſſum iactare tela: torpere quidã: & nec pugnæ meminiſſe, nec fugæ. At ex parte altera pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat: iuſſeratq; proprætorem eſſe: uociferari uiciſſe Romanos, defunctos COS. fato: Gallos, Samnitesq; Telluris matris, ac deorum manium eſſe: rapere ad ſe, ac uocare Decium deuotam ſecum aciem: furiarumq;, ac formidinis plena omnia ad hoſtes eſſe. Superueniunt deinde his reſtituentibus pugnam Cornelius Scipio, & Caius Martius, cum ſubſidijs ex nouiſſima acie iuſſu Quinti Fabij COS. ad præſidium collegæ miſſi. ubi

auditur Publij Decij euentus ingens hortamen ad oĩa pro Rep. audenda. itaq; cum Galli ſtructis ante ſe ſcutis conferti ſtarent: nec facilis pede collato uideretur pugna: iuſſu legatorum collecta humi pila: quæ ſtrata inter duas acies iacebant: atq; in teſtudinem hoſtium coniecta. quibus pleriſq; in ſcuta, uerutiſq; in corpora ipſa fixis ſternitur cuneus: ita ut magna pars ĩtegris corporibus attoniti conciderent. hæc in ſiniſtro cornu Romanorũ fortuna uariauerat. Fabius in dextro cornu primo (ut ante dictũ eſt) cunctando extraxerat diẽ: deinde poſtquã nec clamor hoſtiũ, nec impetus, nec tela miſſa eandem uim habere uiſa: præfectis eqtum iuſſis ad latus Samnitiũ circunducere alas, ut ſigno dato in trãſuerſos quanto maximo poſſent ĩpetu incurrerent: ſenſim ſuos ſigna inferre iuſſit, & commouere hoſtem. Poſtquã non reſiſti uidit, et haud dubiam laſſitudinem eſſe: tum collectis oĩbus ſubſidijs, quæ ad id tempus reſeruauerat: & legiones concitauit: & ſignum ad inuadendos hoſtes eqtibus dedit. Nec ſuſtinuerunt Samnites impetum: præterq; aciem ipſam Gallorũ relictis in dimicatione ſocijs, ad caſtra effuſo curſu ferebantur. Galli teſtudine facta conferti, conterriti ſtabant. Tum Fabius audita morte collegæ, Campanorum alam, qngentos ferè equites excedere acie iubet: & circumuectos à tergo Gallicam inuadere aciem: tertiæ deinde legionis ſubſequi principes: & quà turbatum agmen hoſtium uiderent, impetu equitum inſtare, ac territos cædere. Ipſe ædem Ioui uictori, ſpoliaq; hoſtiũ cum uouiſſet, ad caſtra Samnitium perrexit: quò multitudo omnis conſterna-

ta agebatur ſub ipſo uallo: quia tantam multitudinē portæ non recepere. tentata ab excluſis turba ſuorum pugna eſt. ibi Gelius Egnatius imperator Sānitium cecidit. compulſi deinde intra uallum Samnites: paruoq; certamine capta caſtra: & Galli à tergo circū uenti. Cæſa eo die hoſtium XXV. millia: octo capta. nec incruenta uictoria fuit: nam ex P. Decij exercitu cæſa ſeptem millia: ex Fabij mille ac ducenti. Fabius dimiſſis ad quærendum collegæ corpus, ſpolia hoſtium coniecta in aceruum Ioui uictori cremauit. COS. corpus eo die, quia obrutum ſuper ſtratis Gallorum cumulis erat: inueniri non potuit. poſtero die inuentum, relatumq; eſt cum multis militum lachrymis. Intermiſſa inde omnium aliarum rerum cura, Fabius collegæ funus omni honore, laudibusq; meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn. Fulvio proprætore res ex ſententia geſta: & præter ingentem illatam populationibus agrorū hoſti cladem, pugnatum etiam egregie eſt: Peruſinorumq;, et Cluſinorum cæſa amplius tria millia: & ſigna militaria ad uiginti capta. Samnitium agmen cum per Pelignum agrum fugeret, circumuentum à Pelignis eſt: ex millibus quinq; ad mille cæſi. Magna eius diei, quo in ſentinati agro Bellatum, fama eſt, etiam uero ſtanti. ſed ſuperiecere quidam augendo fidem: qui in hoſtium exercitu peditum quadraginta millia. CCCXXX equitum ſex & quadraginta millia, mille carpentorum ſcripſere fuiſſe: ſcilicet cum Vmbris, Thuſcisq;: quos & ipſos pugnæ affuiſſe. Et ut Romanorū quoq; augerēt copias: L. Volumniū proconſulē

ducem COSS. exercitumq́; eius legionibus conſulum adijciunt. In pluribus annalibus duorum ea conſulum propria uictoria eſt. Volumnius in Samnio interim res gerit: Samnitiumq́; exercitum in Tifernum montem compulſum non deterritus iniquitate loci fundit, fugatq́;. Q. Fabius deciano exercitu relicto in Hetruria, ſuis legionibus deductis ad urbem, de Gallis, Hetruſcisq́;, ac Samnitibus triumphauit. milites triumphantem ſecuti ſunt. celebrata inconditis carminibus militaribus non magis uictoria Q. Fabij, quàm mors praeclara P. Decij eſt: excitataq́; memoria parentis, aequata euentu publico, priuatoq́; filij laudibus. Data ex praeda militibus aeris octogeni bini, ſagaq́;, & tunicae, praemia illa tempeſtate militiae haudquaquam ſpernenda. His ita rebus geſtis, nec in Samnitibus adhuc, nec in Hetruria pax erat: nã et Peruſinis authoribus poſt deductum ab COS. exercitum rebellatum fuerat: & Samnites praedatum in agrum ueſtinum, formianumq́;, & partem aliam, in Eſetrunium, quaeq́; Vulturno adiacet flumini, deſcendere. Aduerſus eos Ap. Claudius praetor cum exercitu deciano miſſus. Fabius in Hetruria rebellante denuo quatuor millia & quingentos Peruſinorum occidit: cepit ad mille ſeptingentos quadraginta: qui redempti ſinguli aeris trecentis decem. praeda alia omnis militibus conceſſa. Samnitium legiones cum partim Appius Claudius Praetor, partim L. Volumnius pro conſul ſequeretur: in agrum ſtellatem conuenerunt. ibi & Samnitium legiones omnes conſidunt: & Appius, Volumniusq́; caſtra coniungunt. pugnatum infeſtiſſimis

feſtiſſimis animus, hinc ira ſtimulante aduerſus rebellantes totiens, illinc ab ultima iam dimicantibus ſpe. Cæſa ergo Samnitium XVI. millia trecenti: capta duo millia ſeptingenti. ex Romano exercitu cecidere duo millia ſeptingenti. Felix annus bellicis rebus, peſtilentia grauis, prodigiiſq; ſolliatus. nam & terrã multifariã pluuiſſe, & in exercitu Appij Claudij pleroſq; fulminibus ictos nuntiatum eſt: libriq; ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurges COS. filius aliquot matronas ad populum ſtupri damnatas pecunia multauit: ex quo multatitio ære Veneris ædem, quæ propè circum eſt, faciendam curauit. Superſunt etiã nunc Samnitium bella: quæ continua per quartum iam uolumen, annumq; ſextum et quadrageſimum à M. Valerio, A. Cornelio COSS. qui primi Samnio arma intulerunt: agimus. & ne tot annorum clades utriuſq; gentis, laboreſq; actos nunc referam, quibus nequiuerint tamen duriora pectora uinci: proximo anno Samnites in ſentinati agro, Pelignis ad Tifernum, Stellatibus campis ſuis ipſi legionibus mixti alienis ab quatuor exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæſi fuerant: imperatorem clariſſimũ gentis ſuæ amiſerant: ſocios belli Hetruſcos, Vmbros, Gallos in eadem fortuna uidebant, qua ipſi erant: nec ſuis, nec externis uiribus iam ſtare poterant: tamen bello non abſtinebant. adeo ne infeliciter quidem defenſæ libertatis tedebat: & uinci, quam non tentare uictoriã, malebant. quinam ſit ille, quem pigeat longinquitatis bellorum ſcribendo, legendoq;, quæ gerentes non fatigauerunt? Q. Fabium, P. Decium L. Poſthumius

Megellus, & M. Attilius Regulus COSS. ſecuti ſunt. Samnium ambobus decreta prouincia eſt: quia tres ſcriptos hoſtium exercitus, uno Hetruriam, altero populationem Campaniæ repeti, tertium tuendis parari finibus fama erat. Poſthumium ualitudo aduerſa Romæ tenuit. Attilius cum exercitu extemplo profectus ut in Samnio hoſtes (ita enim placuerat patribus) nondum egreſſos opprimeret: uelut ex compoſito ibi obuium habuere hoſtem: ubi & intrare, nedum uaſtare ipſi Samnitium agrum prohiberentur: & regredi inde in pacata, ſociorumq; populi Romani fines Samnitem prohiberent. cum caſtra caſtris collata eſſent: quod uix Romanus totiens uictor auderet, auſi Samnites ſunt (tantum deſperatio ultima temeritatis faciat) caſtra Romana oppugnare. & quanquam non uenit ad finem tam audax inceptum: tamen haud omnino uanum fuit. Nebula erat ad multum diei denſa adeo, ut lucis uſum eriperet, non proſpectu modo extra uallum adempto, ſed propinquo etiam congredientium inter ſe conſpectu. hac uelut latebra inſidiarum freti Samnites uix dum ſatis certa luce, & eam ipſam premente caligine, ad ſtationem Romanam in porta ſegniter agentem uigilias perueniunt. Improuiſo oppreſſis nec animi ſatis ad reſiſtendum, nec uirium fuit. ab tergo caſtrorum decumana porta impetus factus. itaq; captum quæſtorium: quæſtorq; ibi L. Opimius Panſa occiſus. conclamatum inde ad arma. COS. tumultu excitus cohortes duas ſociorum, Lucanam, Sueſſanamq;, quæ proximæ forte erant: tueri prætoriũ iu=

bet: manipulos legionum principali uia inducat. uix dum ſatis aptatis armis in ordines eunt: & clamore magis, quàm oculis hoſtem noſcunt: nec quantus numerus ſit, æſtimari poteſt. cedunt primo incerti fortunæ ſuæ: & hoſtem introrſum in media caſtra accipiunt. inde cum COS. uociferaretur, expulſi'ne extra uallum caſtra deinde ſua oppugnaturi eſſent, rogitans: clamore ſublato connixi primo reſiſtunt: deinde inferunt pedem, urgent'q;: & impulſos ſemel terrore eodẽ agunt, quo cœperunt: expellunt extra portam, uallum'q;: inde pergere, ac perſequi, q̄a turbida lux metum circa inſidiarum faciebat: non auſi, liberatis caſtris contenti receperunt ſe intra uallũ, trecentis fermè hoſtium occiſis: Romanorum ſtationis primæ, uigilum'q;, & eorum, qui circa quæſtorium oppreſſi periere: ad CCXXX. Animos inde Samnitibus non infelix audacia auxit: & non modo proferre inde caſtra Romanum, ſed ne pabulari quidem p̃ agros ſuos patiebãtur. retro in pacatum ſoranũ agrũ pabulatores ibant. Quarũ rerum fama tumultuoſior etiam, quàm res erant, p̃lata Romam coegit L. Poſthumiũ COS. uix dum ualidum proficiſci ex urbe. prius tamen quàm exiret, militibus edicto Soram iuſſis conuenire, Ipſe ædem Victoriæ, quam ædilis curulis ex multaticia pecunia faciendam curauerat: dedicauit. Ita ad exercitum profectus ab Sora in Samnium ad caſtra collegæ perrexit. inde poſtquam Samnites diffiſi duobus exercitibus reſiſti poſſe receſſerunt: diuerſi COSS. ad uaſtandos agros, urbes'q; oppugnandas diſcedunt. Poſthumus Milioniam oppugna-

re adortus ui primo, atq; impetu: deinde poſtquam ea parũ procedebant, opere, ac uineis demum iniunctis muro cœpit: ibi capta iam urbe, ab hora quarta uſq; ad octauam ferè horam omnibus partibus urbis diu incerto euentu pugnatum eſt. poſtremo potitur oppido Romanus. Samnitium cæſi tria millia ducenti: capti quatuor millia CC. præter prædam aliam. Inde Ferentinum ductæ legiones: unde oppidani cũ omnibus rebus ſuis, quæ ferri, agiq; potuerunt: nocte per auerſam portam ſilentio exceſſerunt. Igitur ſimul aduenit COS. primo ita compoſitus, inſtructusq; mœnibus ſucceſſit, tanquam idem, quod ad Milioniam fuerat, certaminis foret: deinde ut ſilentium uaſtum in urbe, nec arma, nec uiros in turribus ac muris uidit: auidum inuadendi deſerta mœnia militem detinet: nequam occultam in fraudem incautus rueret: duas turmas ſociorum latini nominis circum equitare mœnia, atq; explorare omnia iubet. equites portam unã, alteramq; eadem regione in propinquo patentes conſpiciunt: itineribusq; iis ueſtigia nocturnæ hoſtium fugæ. adequitant deinde ſenſim portis: urbemq; ex tuto rectis itineribus peruiam conſpiciunt: & conſuli referunt exceſſum urbe: ſolitudine haud dubia id pſpicuum eſſe, & recentibus ueſtigiis fugæ, ac ſtrage rerum in trepidatione nocturna relictarum paſſim. His auditis COS. ad eã partem urbis, quam adierãt equites: circunducit agmen: conſtitutisq; haud procul porta ſignis, quinq; equites iubet intrare urbem: & modicum ſpatium progreſſos tres manere eodem loco, ſi tuta uideantur: duos explorata ad ſe referre.

Qui ubi redierunt : retuleruntq; eo ſe progreſſos, unde in omnis partes circunſpectus eſſet : longe, lateq; ſilentium, ac ſolitudinem uidiſſe : extemplo COS. cohortes expeditas in urbem induxit : cæteros interim caſtra communire iuſſit. Ingreſſi milites refractis foribus paucos graues ætate, aut inualidos inueniunt: relictaq; : quæ migratu difficilia eſſent. ea direpta: et cognitum ex captiuis eſt communi conſilio aliquot circa urbes conſciſſe fugam : ſuos prima uigilia profectos: credere eandem in alijs urbibus ſolitudinem inuenturos. Dictis captiuorum fides extitit: deſertis oppidis COS. potitur. Alteri COS. M. Attilio nequaquam tam facile bellum fuit. cum ad Luceriam duceret legiones, quam oppugnari ab Samnitibus audierat: ad finem lucerinum ei hoſtis obuius fuit. ibi ira uires æquauit. prælium uarium, & anceps fuit: triſtius tamen euentu Romanis: & quia inſueti erant uinci: & quia digredientes magis, quàm in ipſo certamine ſenſerunt quantum in ſua parte plus uulnerum, ac cædis fuiſſet. Itaq; is terror in caſtris ortus: qui ſi pugnantes cepiſſet, iſignis accepta clades foret. tum quoq; ſollicita nox fuit, iam inuaſurum caſtra Sãnitem credentibus, aut prima luce cum uictoribus conſerendas manus. Minus cladis, cæterum non plus animorum ad hoſtes erat. ubi primum illuxit, abire ſine certamine cupiunt. Sed uia una, & ea ipſa præter hoſtes erat : quam ingreſſi præbuere ſpeciem recta tendentium ad caſtra oppugnanda. COS. arma capere milites iubet : & ſequi ſe extra uallum : legatis, tribunis, præfectis ſociorum imperat, quod apud quẽq; fi-

cto opus eſt. Omnes affirmant ſe quidem omnia facturos: ſed militum iacere animos: tota nocte inter uulnera, & gemitus morientium uigilatum eſſe. Si ante lucem ad caſtra uentum foret: tantum pauoris fuiſſe, ut relicturi ſigna fuerint: nunc pudore à fuga contineri: alioquin pro uictis eſſe. Quæ ubi conſul accepit: ſibimetipſi circumeundos, alloquendoſq; milites ratus, ut ad quoſq; uenerat, cunctantes arma capere increpabat. quid ceſſarent? terguerſarenturq;? hoſtem in caſtra uenturum, niſi illi extra caſtra exiſſent: & pro tentorijs ſuis pugnaturos, ſi pro uallo nollent. armatis, ac dimicantibus dubiam uictoriam eſſe: qui nudus, atq; inermis hoſtem maneat, ei aut mortem, aut ſeruitutem patiendam. Hæc iurganti, increpantiq; reſpondebant confectos ſe pugna heſterna: nec uirium quicquam, nec ſanguinis ſupereſſe: maiorem multitudinem hoſtium apparere, quàm pridie fuerit. Inter hæc appropinquabat agmen: & iam breuiore interuallo certiora intuentes, uallum ſecum portare Samnitem affirmant: nec dubium eſſe quin caſtra circumuallaturi ſint. Tunc enimuero COS. indignum facinus eſſe uociferari tantam contumeliam, ignominiamq; ab ignauiſſimo accipi hoſte. etiam'ne circunſedebimur, inquit, in caſtris: ut fame potius per ignominiam, quàm ferro, ſi neceſſe eſt, per uirtutem moriamur? Dij bene uerterent: facerentq; quod ſe dignum quiſq; ducerent. COS. M. Attilium uel ſolum, ſi nemo alius ſequatur, iturum aduerſus hoſtes: caſurumq; inter ſigna Samnitium potius, quàm circumuallari caſtra

Romana uideat. Dicta conſulis legati, tribuniq́;, & omnes turmæ equitum, & centuriones primorum ordinum approbauere. tum pudore uictus miles ſegniter arma capit: ſegniter è caſtris egreditur: longo agmine, nec continenti mœſti, ac propè uicti procedunt uerſus hoſtem, nec ſpe, nec animo certiorem. itaq; ſimul conſpecta ſunt romana ſigna: extemplo à primo Samnitium agmine ad nouiſſimum fremitus perfertur: exire, id quod timuerint, ad impediendum iter Romanos: nullam inde ne fugæ quidem patere uiam: illo loco aut cadendum eſſe, aut ſtratis hoſtibus per corpora eorum euadendum. in medio ſarcinas coniiciunt: armati ſuis quiſq; ordinibus inſtruunt aciem. Iam exiguum inter duas acies erat ſpatiū: & ſtabant expectantes dum ab hoſtibus prius impetus, prius clamor inciperet: neutris animus eſt ad pugnādum. Diuerſiq́; integri, atq; intacti abiſſent: ni cedenti inſtaturum alterum timuiſſent. ſua ſponte inter inuitos, terguerſantesq́; ſegnis pugna clamore incerto, atq; impari cœpit: nec ueſtigio quiſquam mouebatur. Tum COS. Romanus ut rem excitaret, equitum paucas turmas extra ordinem immiſit: quorum cum pleriq; delapſi ex equis eſſent: & alij turbati: & ab Samnitiū acie ad opprimēdos eos, q̄ ceciderant: et ad ſuos tuendos ab Romanis procurſum eſt. Inde paululū irritata pugna eſt: ſed aliquanto & īpigre magis, & plures procurrerant Sānites: & turbatus eques ſua ipſe ſubſidia territis eq̄s proculcauit. hinc fuga cœpta totā auertit aciem Romanam. Iamq́; in terga fugientium Samnites pugnabant: cum COS. equo præuectus

ad portam caſtrorum, ac ſtatione equitum ibi oppoſita, edictóq; ut quicunq; ad uallum tenderet, ſiue ille Romanus, ſiue Samnis eſſet, pro hoſte haberetur. hæc ipſa minitans obſtitit profuſe tendẽtibus ſuis in caſtra. quò pergis inquit miles? & hic arma, & uiros inuenies: nec uiuo COS. tuo niſi uictor caſtra intrabis: proinde elige cum ciue, an hoſte pugnare malis. Hæc dicente COS. equites infeſtis cuſpidibus circunfundun tur: ac pedites in pugnam redire iubent. Non uirtus ſolum COS. ſed fors etiam adiuuit: quod non inſtiterunt Samnites: ſpatiúmq; circumagendi ſigna, uertendíq; aciem à caſtris in hoſtem fuit. Tum alij alios hortari ut repeterent pugnam: centuriones ab ſigniferis rapta ſigna inferre: & oſtendere ſuis paucos, & ordinibus incompoſitis effuſe uenire hoſtes. Inter hæc COS. manus ad cœlum attollens uoce clara, ita ut exaudiretur, templum Ioui Statori uouet, ſi conſtitiſſet à fuga Romana acies: redintegratóq; prælio cæcidiſſet, uiciſſétq; legiones Samnitium. omnes undiq; anniſi ad reſtituendam pugnam duces, milites, peditum, equitúmq; uis. numen etiam deorum reſpexiſſe nomen Romanum uiſum. adeo facile inclinata res: repulſíq; à caſtris hoſtes: mox & iam redacti ad eũ locum, in quo commiſſa pugna erat. Ibi obiacente ſarcinarum cumulo, quas coniecerant in medium, hæſere impediti: deinde ne diriperentur res, orbem armatorum ſarcinis circundant. Tum uero eos à fronte urgere pedites: ab tergo circumuecti equites. ita in medio cæſi, captíq;. Captiuorum numerus fuit ſeptem millia CCC. qui omnes nudi ſub iugum miſſi. cæſos

retulere ad quatuor millia octingentos. Nec Romanis quidem læta uictoria fuit. recenſente COS. biduo acceptam cladem, amiſſorum militum numerus relatus ſeptem millia trecenti. Dum hæc in Apulia gerebantur: altero exercitu Samnites Interamnam coloniam Romanam, quæ uia latina eſt: occupare conati, urbẽ non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliã inde miſtam hominum, atq; pecudum, colonoſq; captos agerent: in uictorem incidunt COS. ab Luceria redeuntem: nec prædam ſolum amittunt: ſed ipſi lõgo, atq; impedito agmine incompoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas noſcendas, recipiendaſq; reuocatis, & exercitu ibi relicto, cõmitiorum cauſa Romam eſt profectus. Cui de triumpho agenti negatus honos, & ob amiſſa tot millia militum: & quod captiuos ſine pactione ſub iugum miſiſſet. COS. alter Poſthumius, quia in Samnitibus materia belli deerat: in Hetruriam tranſducto exercitu primum peruaſtauerat uolſinienſem agrum: deinde cum egreſſis ad tuendos fines haud procul mœnibus ipſorum depugnat. duo millia CC. Hetruſcorum cæſi: cæteros propinquitas urbis tutata eſt. In Roſellanum agrum exercitus traductus. ibi non agri tantum uaſtati: ſed oppidum etiam expugnatum: capta amplius duo millia hominum: minus duo millia circa muros cæſa. Pax tamen clarior maiorq;, quàm bellum in Hetruria eo anno fuerat: parta eſt. tres ualidiſſimæ urbes Hetruriæ capita, Volſini, Peruſia, Aretium pacem petiere: & ueſtimentis militum, frumentoq; pacti cum COS. ut mitti Romam oratores li=

cæret, inducias in XL. annos impetrauerunt. multa præſens quingentum millium æris in ſingulas ciuitates impoſita. Ob haſce res geſtas COS. cum triumphum ab Senatu moris magis cauſa, quàm ſpe impetrandi petiſſet: uideretq; alios, quod tardius ab urbe exiſſet: alios, quod iniuſſu Senatus ex Samnio in Hetruriam tranſiſſet: partim ſuos inimicos, partim collegæ amicos, ad ſolatium æquatæ repulſæ ſibi quoq; negari triumphum: non ita, inquit, P. C. ueſtræ maieſtatis meminero, ut me COS. eſſe obliuiſcar: eodẽ iure imperij, quo bella geſſi, bellis feliciter geſtis, Samnio, atq; Hetruria ſubactis, uictoria & pace parta triumphabo. ita Senatum reliquit. Inde inter tribunos plebis contentio orta. pars interceſſuros, ne nouo exemplo triumpharet, aiebant: pars auxilio ſe aduerſus collegas triumphanti futuros. Iactata res ad populum eſt: uocatusq; eò COS. cum L. Horatiũ, Marcum Valerium COSS. C. Martium Rutilium nuper patrem eius, qui tunc cenſor eſſet: non ex authoritate Senatus, ſed iuſſu populi triumphaſſe diceret: adijciebat ſe quoq; laturum fuiſſe ad populum: ni ſciret mancipia nobilium tribunos plebis legem impedituros: uoluntatem ſibi, ac fauorem conſentientis populi pro omnibus iuſſis affutura. Poſtero die auxilio tribunorum plebis, trium aduerſus interceſſionem VII. tribunorum, & conſenſum Senatus celebrante populo diem, triumphauit. Et huius anni parũ conſtans memoria eſt. Poſthumum author eſt Claudius in Samnio captis aliquot urbibus in Apuliã fuſum, fugatumq;, ſaucium ipſum cum paucis Luceriam com

pulſum: ab Attilio in Hetruria res geſtas: eumque triumphaſſe. Fabius ambos COSS. in Samnio, & ad Luceriam res geſſiſſe ſcribit: traductumq́; in Hetruriam exercitum: ſed ab utro COS. non adiecit: & ad Luceriam utrinq; multos occiſos: inq́; ea pugna Iouis Statoris ædem uotam: ut Romulus ante uouerat: ſed fanum tantum, id eſt locus templo effatus iam ſacratus fuerat. Cæterum hoc demum anno ut ædem etiam fieri Senatus iuberet, bis eiuſdem uoti damnata res publica in religionem uenit. Sequitur hunc annum & COS. inſignis. L. Papyrius Curſor qua paterna gloria, qua ſua: & bellum ingens, uictoriaq́;: quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, præter L. Papyrium patrem COS. pepererat. & forte eodem conatu, apparatuq́; omni opulentia inſignium armorum bellum adornauerant: & opes deorum etiam adhibuerant ritu quodam ſacramenti uetuſto uelut initiatis militibus, delectu per omne Samnium habito noua lege: ut qui iuniorum non conueniſſet ad imperatorum edictum, quiq́; iniuſſu abiſſet, caput Ioui ſacratum erat. Tũ exercitus omnis Aquiloniam eſt indictus. ad XL. millia militum, quod roboris in Samnio erat, conuenerunt. ibi medijs ferè caſtris locus eſt conſeptus cratibus, pluteisq́; et linteis contectus, patens ducentos maxime pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro uetere linteo lecto ſacrificatum ſacerdote Ouio Paccio, quodam homine magno natu: qui ſe id ſacrum petere affirmabat ex uetuſta Samnitiũ religione: qua quondã uſi maiores eorũ fuiſ-

ſent, cum adimendæ Hetruſcis Capuæ clandeſtinum cœpiſſent conſilium. Sacrificio perfecto per uiatorem imperator acciri iubebat nobiliſſimum quenq; genere, factisq́;. ſinguli introducebantur. erat tum alius apparatus ſacri, qui perfundere religione animum poſſet. tum in loco circa omni contecto aræ in medio uictimæq́; circa cæſæ, & circunſtantes centuriones ſtrictis gladijs. admouebatur altaribus magis ut uictima, quã ut ſacri particeps: adigebaturq́; iureiurãdo quæ uiſa, auditaq́; in eo loco eſſent, non enunciaturũ. dein iurare cogebant diro quodam carmine in execrationem capitis, familiæq́;, & ſtirpis compoſito, niſi iſſet in prælium, quo imperatores duxiſſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet: aut ſiquem fugientem uidiſſet, non extemplo occidiſſet. Id primo quidam abnuentes iuraturos ſe obtruncati circa altaria ſunt: iacentes deinde inter ſtragem uictimarum documento cæteris fuere ne abnuerent. Primoribus Samnitium ea deteſtatione obſtrictis, decem nominatis ab imperatore, eis dictum ut uir uirum legerent: donec ſexdecim milliũ numerum confeciſſent. ea legio linteata ab integumento conſepti, quo ſacrata nobilitas erat: appellata eſt. his arma inſignia data, & criſtatæ galeæ, ut inter cæteros eminerent. Paulo plus uiginti millium alius exercitus fuit, nec corporum ſpecie, nec gloria belli, nec apparatu linteatæ legioni diſpar. hic hominũ numerus, quod roboris erat, ad Aquiloniam conſedit. COSS. profecti ab urbe: prior Sp. Caruilius: cui ueteres legiones, quas M. Attilius ſuperioris anni COS. in agro interamnati reliquerat: decretæ erant. cum

eis in Samnium profectus, dum hoſtes operati ſuper ſtitionibus concilia ſecreta agunt: Amiternum oppidũ de Samnitibus ui cœpit. cæſa ibi millia hominum duo fermè, atq; octingenti: capta quatuor millia ducenti ſeptuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita enim decretũ erat) ſcripto Duroniam urbem expugnauit: minus q̃ collega cœpit hominum: plus aliquanto occidit: præda opulenta utrobiq; eſt parta. Inde peruagati Samnium COSS. maxime depopulato atinate agro, Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, ubi ſumma rei Samnitium erat: peruenit. ibi aliquandiu nec ceſſatum ab armis eſt: neq; gnauiter pugnatum: laceſſendo quietos, reſiſtentibus cedendo, comminandoq; magis, quàm inferendo pugnam dies abſumebatur. qđ cum inciperetur, remittereturq;: omnium rerum etiã paruarum euentus proferebatur in dies. Altera Romana caſtra uiginti millium ſpatio aberant: & abſentis collegæ conſilia omnibus gerendis intererant rebus: intentiorq; Caruilius, quo maiore diſcrimine res uertebatur, in Aquiloniam, quàm ad Cominium, qđ obſidebat, erat. L. Papyrius iam per omnia ad dimicandum ſatis paratus nuntium ad collegam mittit: ſibi in animo eſſe poſtero die, ſi per auſpicia liceret, confligere cum hoſte: opus eſſe & illum quanta maxima ui poſſet, Cominium oppugnare: nequid laxamenti ſit Samnitibus ad ſubſidia Aquiloniam mittenda. diem ad proficiſcendum nuntius habuit: nocte redijt, approbare collegam conſulta referens. Papyrius nuntio miſſo extemplo concionem habuit: multa de uniuerſo genere belli, multa de præſenti hoſtium appara=

*tu uana magis ſpecie, quàm efficaci ad euentum diſſe-
ruit. Non enim criſtas uulnera facere: & per picta,
atq; aurata ſcuta tranſire Romanum pilum: & can
dore tunicatrum fulgentem aciẽ, ubi res ferro geratur,
cruentari. Auream olim, atq; argenteam Samnitium
aciem à parente ſuo occidione occiſam: ſpoliáq; ea ho
neſtiora uictori hoſti, quàm ipſis arma fuiſſe. Datum
hoc forſan nomini, familiæq; ſuæ: ut aduerſus maxi
mos conatus Samnitium opponerentur duces: ſpoliáq;
ea referrent, quæ inſignia publicis etiam locis decorã
dis eſſent. Deos immortales adeſſe propter totiens peti
ta fœdera, totiens rupta: tum ſiqua coniectura mentis
diuinæ ſit, nulli unquam exercitui fuiſſe infeſtiores,
quàm qui nefando ſacro miſta hominũ, pecudúmq;
cæde reſperſus, ancipiti deum iræ deuotus, hinc fœ-
derum cum Romanis ictorum teſtes deos, hinc iuriſiu
randi aduerſus fœdera ſuſcepti execrationes horrẽs,
inuitus iurauerit, oderit ſacramentum, uno tempore
deos, ciues, hoſteis metuat. Hæc comperta perfugarũ
indicijs cum apud infenſos iam ſua ſponte milites diſ
ſeruiſſet: ſimul diuinæ, humanæq; ſpei pleni clamore
conſentienti pugnam poſcunt: pœnitet in poſterum
diem dilatum certamen: moram diei, noctiſq; ode-
runt. Tertia uigilia noctis iam relatis literis à colle=
ga Papyrius ſilentio ſurgit: & pullarium in auſpiciũ
mittit. Nullum erat genus hominum in caſtris inta-
ctum cupiditate pugnæ: ſummi, infimíq; æque inten
ti erant: dux militum, miles ducis ardorem ſpectabat.
Is ardor omnium etiam ad eos, qui auſpicio intererãt:
peruenit. nam cum pulli non paſcerentur: pullarius*

auſpicium mentiri auſus, tripudium ſolliſtimum COS. *nuntiauit.* COS. *lætus auſpicium egregium eſſe, & deis authoribus rem geſturos pronuntiat: ſignumq́; pugnæ proponit.* Exeunti *iam forte in aciem nuntiat perfuga uiginti cohortes Samnitium (quadrigenariæ fermè erant) Cominium profectas. quod ne ignoraret collega, extemplo nuntium mittit: ipſe ſibi ſigna otius præferri iubet: ſubſidiaq́; ſuis quæq; locis, & præfectos ſubſidijs attribuerat.* Dextro *cornu* L. Volumnium, *ſiniſtro* L. *Scipionem, equitibus legatos alios,* C. Ceditium, & Trebonium *præficit.* Sp. Nautium *mulos detractis clitellis cum cohortibus alaribus in tumulum conſpectum propere circunducere iubet: atq; inde inter ipſam dimicationem quanto maxime poſſet moto puluere oſtendere.* Dum *his intentus imperator erat: altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exauditaq́; ab equitibus* Romanis: *qui rem haud ſpernendam rati,* Sp. Papyrio *fratris filio conſulis ambigi de auſpicio renuntiauerunt.* Iuuenis *ante doctrinam deos ſpernentem natus, rem inquiſitam nequid incompertum deferret, ad conſulem detulit. cui ille. tu quidem macte uirtute, diligentiaq́; eſto: cæterum qui auſpicio adeſt, ſiquid falſi nuntiat, in ſemetipſum religionem recipit: mihi quidem tripudium nuntiatum populo* Romano, *exercituiq́; egregium auſpicium eſt. centurionibus deinde imperauit ut pullarios inter prima ſigna conſtituerent.* Promouent & Samnites *ſigna: inſequitur acies ornata, armataq́;: ut hoſtium quoq; magnificum ſpectaculum eſ=*

ſet. Prius q̃ clamor tolleretur, concurrereturq́;, emiſſo temere pilo ictus pullarius ante ſigna cecidit. quod ubi COS. nuntiatum eſt: dij in prælio ſunt, inquit: habet pœnam noxium caput. Ante COS. hæc dicentem Coruus uoce clara occinuit. quo lætus augurio Cõſul affirmans nunquam humanis rebus magis præſentes interfuiſſe deos, ſigna canere, & clamorem tollere iuſſit. Prælium commiſſum atrox, cæterum longe diſparibus animis. Romanos ira, ſpes, ardor certaminis, auidos hoſtium ſanguinis in prælium rapit: Samnitium magnam partem neceſſitas, ac religio inuitos magis reſiſtere, quam inferre pugnam cogit. nec ſuſtinuiſſent primum clamorem, atq; impetum Romanorum per aliquot iam annos uinci aſſueti: ni potentior alius metus inſidens pectoribus à fuga retineret. quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus ſacri, et armati ſacerdotes, & promiſcua hominum pecudúq; ſtrages, & reſperſæ fando nefandóq; ſanguine aræ, et dira execratio, ac furiale carmen deteſtandæ familiæ, ſtirpiq; compoſitum. his uinculis fugæ obſtricti ſtabãt, ciuem magis quam hoſtem timentes. Inſtare Romanus à cornu utroq;, à media acie: & cædere deorum, hominumq́; attonitos metu. repugnatur ſegniter, ut ab ijs, quos timor moraretur à fuga. Iam propè ad ſigna cædes peruenerat: cum ex tranſuerſo puluis uelut igentis agminis inceſſu motus apparuit. Sp. Nautius (Octauium Metium quidam eum tradunt) dux alaribus cohortibus erat: puluerem maiorẽ quã pro numero excitabant: inſidentes mulis calones frondoſos ramos per terram trahebant: arma, ſignáq; p

turbidam

turbidam lucem in primo apparebant: poſt altior, denſior'q; puluis equitum ſpeciem cogentium agmen dabat. fefellit'q; non Samnites modo, ſed etiam Romanos: & conſul affirmauit errorem: clamitans inter prima ſigna, ita, ut uox etiã ad hoſtes accederet: captum Cominium: uictorem collegam adeſſe. anniterentur uincere prius, quàm gloria alterius exercitus foret. hæc inſidens equo. inde tribunis, centurionibus'q; imperat ut uias equitibus patefaciãt. Ipſe Trebonio, Ceditio'q; prædixerat, ut ubi ſe cuſpidem erectam quatientem uidiſſent: quanta maxima ui poſſent, concitarent equites in hoſtem. Ad nutum oĩa, ut ex ante præparato, fiunt: pãduntur inter ordines uiæ: prouolat eques: atq; infeſtis cuſpidibus in medium agmen hoſtium ruit: perrupit'q; ordines, quacunq; impetum dedit. inſtant Volumnius, & Scipio: & perculſos ſternunt. Tum iam deorum, hominum'q; uicta uis: funduntur linteatæ cohortes: pariter iurati, iniurati'q; fugiunt: nec quenquã præter hoſtes metuunt. Peditum agmen, quod ſuperfuit pugnæ: in caſtra ad Aquiloniam compulſum eſt. nobilitas, equites'q; Bouianum profugerunt. equites eques ſequitur, peditem pedes: ac diuerſa cornua, dextrum ad caſtra Samnitium, læuum ad urbem tendit. Prior aliquanto Volumnius caſtra cepit. ad urbem Scipioni maiore reſiſtitur ui: non quia plus animi uictis eſt: ſed melius muri, quã uallum armatos arcent. inde lapidibus propulſant hoſtem. Scipio, niſi in primo pauore, prius, quàm colligerentur animi, tranſacta res eſſet: lentiorẽ fore munitæ armis urbis opppugnationẽ ratus, interrogat milites: ſatin' æquo animo paterẽtur ab altero cor

nu caſtra capta eſſe: ſe uictores pelli à portis urbis? Reclamantibus uniuerſis, primus ipſe ſcuto ſuper caput elato pergit ad portam: ſecuti alij teſtudine facta in urbem perrumpunt: deturbatisq; Samnitibus, q circa portam erãt: muros occupauere. penetrare interiora urbis, quia pauci admodum erant: non audent. Hæc primo ignorare conſul: & intentus recipiendo exercitui eſſe. iã enim præceps in occaſum ſol erat: et appetens nox periculoſa et ſuſpecta omnia etiã uictoribus faciebat. progreſſus lõgius, ab dextra caſtra capta uidet: ab læua clamorẽ in urbe, miſtum pugnantiũ ac pauẽtium fremitu eſſe. et tũ forte certamẽ ad portã erat. aduectus deinde equo propius, ut ſuos in muris uidet: nec iam integri quicquam eſſe, quin temeritate paucorum magnæ rei parta occaſio eſſet: acciri quas receperat copias, ſignáq; in urbẽ inferri iuſſit. ingreſſi proxima ex parte, quia nox appropinquabat: quieuere. nocte oppidum ab hoſtibus deſertum eſt. cæſa illo die ad Aquiloniam Samnitium millia triginta trecenti quadraginta: capta tria millia octingenti & ſeptuaginta: ſigna militaria nonaginta ſeptem. Cæterum illud memoriæ traditur: non fermè alium ducem lætiorem in acie uiſum: ſeu ſuopte ingenio, ſeu fiducia bene gerundæ rei. Ab eodem robore animi neq; controuerſo auſpicio reuocari à prælio potuit: & in ipſo diſcrimine, quo templa dijs immortalibus uoueri mos erat: uouerat Ioui Victori, ſi legiones hoſtium fudiſſet: pocillum mulſi prius, quàm temetum biberet: ſeſe facturum. id uotum dijs cordi fuit: & auſpicia in bonum uerterunt. Eadem fortuna ab altero conſule ad Cominium geſta res. prima luce ad mœnia o=

omnibus copijs admotis, corona cinxit urbem: ſubſidiáq; firma, nequa eruptio fieret: portis oppoſuit. Iam ſignum dantem eum nuncius à collega trepidus de uiginti cohortium aduentu, & ab impetu moratus eſt: et partem copiarum reuocare inſtructam, intentamq; ad oppugnandum, coegit. D. Brutum Scæuam legatum cũ legione prima, & uiginti cohortibus alaribus, eqtatúq; ire aduerſus ſubſidium hoſtium iuſſit: quocunq; in loco fuiſſet: obuius obſiſteret, ac moraretur: manũq;, ſi forte ita res poſceret. conferret: modo ne ad Cominium eæ copiæ admoueri poſſent. ipſe ſcalas ferri ad muros ab omni parte urbis iuſſit: ac teſtudine ad portas ſucceſſit. ſimul & refringebantur portæ: & uis undiq; in muros fiebat. Samnites, ſicut ante, quàm in muris uiderent armatos, ſatis animi habuerunt ad prohibendos urbis adĩtu hoſtes: ita, poſtquam iam non ex interuallo, nec miſſilibus, ſed comminus gerebatur res: & qui ægre ſucceſſerant ex plano in muros: loco, quẽ magis timuerant, uicto, facile in hoſtem imparem ex æquo pugnabant: relictis turribus muriśq;, in forum omnes compulſi, paulisper inde tentauerunt extremam pugnæ fortunam. deinde abiectis armis, ad quindecim millia hominum & quadringenti in fidem conſulis uenerunt: cæſa ad quattuor millia ac trecenti octuaginta. Sic ad Cominium, ſic ad Aquiloniam geſta res. Inde medio inter duas urbes ſpatio, ubi tertia expectata erat pugna: hoſtes nõ inuenti. ſeptem millia paſſuũ cum abeſſent à Cominio: reuocati ab ſuis, neutri prælio occurrerunt. primus fermè tenebris cum in conſpectu iam caſtra, iam Aquiloniam habuiſſent: clamor eos utrinq; par acci=

dens ſuſtinuit: deinde è regione caſtrorum, quæ incenſa ab Romanis erant: flamma late fuſa certioris cladis indicio progredi longius prohibuit. Eo ipſo loco propè temere ſub armis ſtrati paſſim inquietum omne tempus noctis, expectando timendoq; lucem, egere. prima luce incerti quam in partem intenderent iter, repente in fugam conſternantur. conſpecti ab equitibus: qui egreſſos nocte ad oppido Samnites perſecuti, uiderant multitudinem non uallo, non ſtationibus firmatam. conſpeſpecta & ex muris Aquiloniæ ea multitudo erat. iamq; etiam legionariæ cohortes ſequebantur: cæterum nec pedes fugientes perſequi potuit: & ab equite nouiſſimi agminis ducenti fermè & octuaginta interfecti. arma multa pauidi, ac ſigna militaria duo de uiginti reliquere. alio agmine incolumi uix ex tanta trepidatione Bouianum peruentum eſt. Lætitiam utriuſq; exercitus romani auxit & ab altera parte feliciter geſta res. uterq; ex alterius ſententia conſul captum oppidum diripiendum militi dedit: exhauſtis deinde tectis ignem iniecit: eodemq; die Aquilonia, & Cominium deflagrauere. & conſules cum gratulatione mutua legionum ſuâq;, caſtra coniunxere. In conſpectu duorum exercituum & Caruilius ſuos pro cuiuſq; merito laudauit, donauitq;: et Papyrius, apud quẽ multiplex in acie circa caſtra, circa urbẽ fuerat certamen: Sp. Nautiũ, Sp. Papyriũ fratris filium, & quatuor centuriones, manipulumq; haſtatorum, armillis, aureiſq; coronis donauit: Nautium: propter expeditionem, qua magni agminis modo terruerat hoſtes: iuuenem Papyrium: propter nauatam cum equitatu & in prælio operam, &

noctę: qua fugam infeſtam Samnitibus ab Aquilonia clàm egreſſis fecit: centuriones, militesq́;: quia primi portam, murumq́; Aquiloniæ ceperant: equites omnes ob inſignem multis locis operam, corniculis, armillisq́; argenteis donat. Conſilium inde habitum: cum iam tempus eſſet deducendi ab Samnio exercitus, aut utriuſq;, aut certe alterius. optimum uiſum, quo magis fractæ res Samnitium eſſent: eo pertinacius & infeſtius agere cætera, & perſequi: ut perdomitum Samnium inſequentibus conſulibus tradi poſſet: quando iam nullus eſſet hoſtium exercitus: qui ſignis collatis dimicaturus uideretur: unũ ſupereſſe belli genus: urbium oppugnationes: quarum per excidia militem locupletare præda, & hoſtem pro aris ac focis dimicantem conficere poſſent. Itaq; literis miſſis ad ſenatum, populumq́; Romanũ de rebus ab ſe geſtis, diuerſi, Papyrius ad Sepinum, Caruilius ad Veliam oppugnandam legiones ducunt. Literæ conſulum ingenti lætitia & in curia, et in concione auditæ: et quatridui ſupplicatione publicum gaudium priuatis ſtudijs celebratum eſt. nec populo Romano magna ſolum, ſed peropportuna etiam ea uictoria fuit: quia per idem forte tempus rebellaſſe Hetruſcos allatum eſt. Subibat cogitatio animũ: quonam modo tolerabilis futura Hetruria fuiſſet: ſiquid in Samnio aduerſi ueniſſet: quæ coniuratione Samnitiũ erecta, quoniam ambo conſules, omniſq́; romana uis auerſa in Samnium eſſet: occupationem populi Romani pro occaſione rebellandi habuiſſet. Legationes ſociorum à M. Attilio prætore in ſenatum introductæ. querebãtur uri, & uaſtari agros à finitimis Hetruſcis: quod de

ſciſcere à populo Romano nollent: obteſtabanturq́; patres conſcriptos, ut ſe à ui, atq; iniuria communium hoſtium tutarentur. Reſponſum legatis: curæ ſenatui futurum, ne ſocios fidei ſuæ pœniteret: Hetruſcorum propediem eandem fortunam, quam Samnitium, fore. Segnius tamen, quod ad Hetruriam attinebat, acta res eſſet: ni Faliſcos quoq;, qui per multos annos in amicitia fuerant: allatum foret arma Hetruſcis iunxiſſe. Huius propinquitas populi acuit curam patribus: ut fœciales mittendos ad res repetendas cenſerent. quibus non redditis, ex authoritate patrum iuſſu populi bellum Faliſcis indictum eſt: iuſſiq; conſules ſortiri, uter ex Samnio in Hetruriam cum exercitu tranſiret. Iam Caruilius Veliam, & Palumbinum, & Herculaneũ ex Samnitibus ceperat: Veliam intra paucos dies: Palumbinum eodem, quo ad muros acceſſit. ad Herculaneũ bis etiam ſignis collatis ancipiti prælio, & cum maiore ſua, quàm hoſtium iactura dimicauit: caſtris deinde poſitis, mœnibus hoſtem incluſit: oppugnatum oppĩdum, captumq́;. In his tribus urbibus capta, aut cæſa ad decem millia hominum: ita, ut pauore admodum plures caperentur. Sortientibus prouincias conſulibus, Hetruria Caruilio euenit ſecundum uota militum: qui uim frigoris iam in Samnio non patiebantur. Papyrio ad Sepinum maior uis hoſtiũ reſtitit: ſæpe in acie, ſæpe in agmine, ſæpe circa ipſam urbẽ aduerſus eruptiones hoſtium pugnatum: neq; obſidio, neq; bellũ ex æquo erat: non enim muris magis ſe Samnites, quàm armis ac uiris mœnia tutabantur. tandem pugnando in obſidionem iuſtam coegit hoſtes: obſidendoq́;, ui atq;

operibus urbem expugnauit· itaque ab ira plus cædis editum: capta urbe, ſeptem millia quadringenti cæſi: capta minus tria millia hominum: præda, quæ plurima fuit, congeſtis Samnitium rebus in urbes paucas: militi conceſſa eſt· Niues iam omnia oppleuerant: nec durari extra tecta poterat: itaq; conſul de Samnio exercitum deduxit· Venienti Romam triumphus omnium conſenſu eſt delatus· triumphauit in magiſtratu, inſigni, ut illorum temporum habitus erat: triumpho· pedites, equitesq́; inſignes donis tranſire: ac tranſuectis multæ ciuicæ coronæ, uallaresq́;, ac murales conſpectæ· inſpectata ſpolia Samnitium: & decore, ac pulchritudine paternis ſpolijs, quæ nota frequenti publicorum ornatu locorum erant: comparabantur· nobiles aliquot captiui, clari ſuis patrumq́; factis, ducti· æris grauis traſuecta uicies centum millia: & auri triginta tria millia: (id enim redactum ex captiuis dicebatur) argenti, quod captum ex urbibus erat: P̄· mil· CCCXXX· omne æs, argentumq́; in ærarium conditum: militibus nihil datum ex præda eſt· auctaq́; ea inuidia eſt ad plebem: quod tributum etiam in ſtipendium militum collatum eſt: cum, ſi ſpreta gloria fuiſſet captiuæ pecuniæ in ærarium illatæ: & militi tū dari ex præda, & ſtipendium militare præſtari potuiſſet· Aedem Quirini, quam in ipſa dimicatione uotam apud neminem ueterem authorem inuenio: (neq; hercule tam exiguo tempore perficere potuiſſet) ab dictatore patre uotam filius conſul dedicauit: exornauitq́; hoſtium ſpolijs· quorum tanta multitudo fuit: ut non templum tantum, forumq́; his ornaretur: ſed ſo-

cijs etiã, coloniſq; finitimus ad templorum, locorumq; publicorum ornatum diuiderentur. A triumpho exercitum in agrum ueſtinum, quia regio ea infeſta ab Samnitibus erat: hybernatum duxit. Inter hæc Caruilius conſul in Hetruria Troilium primum oppugnare adortus, quadringentos ſeptuaginta ditiſſimos, pecunia grandi pactos ut abire inde liceret, dimiſit: cæterã multitudinem, oppidumq; ipſum ui cepit. inde quinq; caſtella locis ſita munitis expugnauit. Cæſa ibi hoſtium duo millia quadringenti: minus duo millia capti. et Faliſcis pacem petentibus annuas inducias dedit: pactus centum millia grauis æris, & ſtipendium eius anni militibus. His rebus actis ad triumphum deceſſit: ut minus clarum de Samnitibus, quàm collegæ triumphus fuerat: ita cumulo hetruſci belli æquato. æris grauis tulit in ærarium trecenta nonaginta millia: de reliquo ære ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendam locauit, propè ædem eidem deæ ab Rege Seruio Tullo dedicatam. & militibus ex præda centenos binos aſſes, et alterum tantum centurionibus atq; equitibus, malignitate collegæ gratius accipientibus munus, diuiſit. Fauor conſulis tutatus ad populum eſt L. Poſthumum legatum eius: qui dicta die à M. Cancio tribuno plebis fugerat in legationem (ut fama ferebat) populi iudiciũ: iactariq; magis, quàm peragi accuſatio eius poterat. Exacto iam anno noui tribuni plebis magiſtratum inierant: uſq; ipſis, quia uitio creati erãt: quinq; poſt dies alij ſuffecti. Luſtrum conditum eo anno eſt à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilio, cenſoribus: cenſa capitum millia ducenta ſexaginta duo, trecenta uiginti duo.

Cenſores uiceſimi ſexti à primis cenſoribus: luſtrum un déuiceſimum fuit. Eodem anno coronati primum ob res bello bene geſtas ludos romanos ſpectauerũt: palmæq́;, tum primum tráslato è Græcia more, uictoribus datæ. Eodem anno ab ædilibus curulibus, qui eos ludos fecerunt: damnatis aliquot pecuarijs, uia à Martis ſilice ad Bouillas perſtrata eſt. Comitia conſularia L. Papyrius habuit: creauit conſules, Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, Iunium Brutum Scæuam. ipſe Papyrius prætor factus. Multis rebus lætus annus uix ad ſolatium unius mali, peſtilentiæ urentis ſimul urbem atq; agros, ſuffecit. portentóq; iam ſimilis clades erat: & libri aditi: qui nam finis, aut quod remedium eius mali ab dijs daretur. inuentum in libris: Aeſculapium ab Epidauro Romam acerſendum. neq; eo anno, quia bello occupati conſules erant: quicquam de ea re actum: præter quam quod unum diem Aeſculapio ſupplicatio habita eſt.

FINIS.

SI *unquam aliâs, nunc illud omnes uel in primis admonitos uellim: nos collatis pluribus more noſtro Liuij codicibus, multa admodum in ſingulis quibusq; uarie corrupta offendiſſe. quorum pleraq;, uetuſtiora ſecuti exemplaria, ut in ijs inuenta ſunt, ita ſingula intacta relinquere maluimus: quàm quæ aliena eſſent, (quod pleriq; faciunt) aliorum ſcriptis inſerere.* Sed *quoniam operæ pretium facturi ſumus, ſi horum ex aliquo hic à nobis propoſito, qualia futura ſint cætera facile quis percipiat: id unum hoc loco in medium attuliſſe ſatis ſuperq; erit: quod de* Tarquinio Priſco *libro primo ita ſcriptum eſt.* HAS SPES, COGITATIONES'QVE SECVM PORTANTES, VRBEM INGRESSI SVNT: DOMICILIO'QVE IBI COMPARATO, L. TARQVINIVM PRISCVM EDIDERE. NAM ET ROMANIS. Et *quæ ſequuntur.* Quã *tamen lectionem, et ſi à priori illa, quã omnes, qui uulgo circunferũtur, liuiani codices habent: lõge eſt diuerſa: (illa enim huiuſcemodi eſt.* Has *ſpes, cogitationesq; ſecum portantes, urbẽ ingreſſi ſunt: domicilioq; ibi comparato,* L. Tarquinium Priſcũ *edidere nomen.* Iã Romanis *. et reliqua.) non icirco facile admiſimus, quod eã probaremus: ſed quia neutram earum à doctiſſimis quibusq; non improbarĩ uel quãmaxime uidebamus: ideo nos antiquiorem potius reſtituendã cenſuimus: ut ex ea cuiq; facilius coniectari liceat, adeo hunc locũ deprauatum eſſe: ut in eo*

nonnulla merito deſyderari poſſe uideātur: q̄ ut uulgatam illā, dum eam ſequeremur, comprobare uideremur uelle. ea nāq; eiuſmodi eſt: ut inde nullus elici poſſit ſenſus. niſi forte (quod quidem nefas eſſet) Liuium ita locutum quis dixerit. Atqui non modo non liuiana, ſed latina quidem huiuſmodi eſt elocutio. Vetuſtiorem uero hanc mendoſe admodum legi quis non uidet? cum id uideatur aſſerere: quod nec Liuius ipſe, nec ullus unquam alius ſcripſerit: Lucumonem ſcilicet Lucium Tarquiniū Priſcum genuiſſe: qui poſt Ancum Martium Romæ regnarit. Illud cum ex aliorum ſcriptorum, tum præcipue ex Dionyſij Halicarnaſei monumentis ſatis conſtat: Lucumonem hunc Demarati Corinthij filium, cum Romæ aduena eſſet: mutato priori nomine, Lucij Tarquinij Priſci ſibi nomen indidiſſe: primumq́; Romæ poſt Anci Regis interitum et petiſſe ambitioſe regnū: et apud plebē orationē habuiſſe: qua ipſius ſibi animos conciliaret. Sed hæc hactenus. Quid illud, quod libro tertio ſic ubiq; legitur. CONSVLES INDE POSTHVMIVS ALBVS, SP. FVRIVS FVSIVS. FVSIOS FVRIOS FABIOS SCRIPSERE QVIDAM. non'ne corrupte legitur? Verū nos impreſſo iam hoc uolumine alium uetuſtum codicem nacti, ut in alijs pleriſq;, ita et in hoc loco diuerſam, ſed ueram mea quidē ſententia lectionem inuenimus. Ea uero eſt. Conſules inde Poſthumius Albus, Sp. Furius. Furios Fuſios ſcripſere quidam. Hæc erant, quæ neminem neſcire uoluimus. Reliqua his ſimilia, quæ ex ueteri poſtremo illo exemplari decerpſi

mus: una cum erratis ijs, quæ librariorum incuria paſſim admiſſa, magis neceſſaria duximus: quæq; aliter uel legenda, uel diſtinguenda ſunt: inferius adnotanda curauimus. Quod ſi & alia fortaſſe quæpiam, quicunque hæc leges, quæ te offendant, inueneris: illud tibi perſuadeas uelim: nos, ſi emendatiores libros nacti eſſemus: emendatiorem hunc etiam edituros fuiſſe. Vtcunq; tamen erit: id unum auſim polliceri: ſi reliqua exemplaria noſtro cum hoc conferas: plurima te in eo, quæ in omnibus alijs deſyderãtur: inuenturum. Denum quicquid id eſt, cui nos operam, ac laborem impendimus: ut boni conſulas, te etiam atq; etiam rogo.

ERRATA.

ne	char. 10. uerſu. 12
profectus, (id quod quærebat)	12.43
effuſius,	12.57
erant:	12.58
ſimulabat: in fines romanos excurrerunt,	13. 5
qui	15.42
perperam interpretor	17.55
dimicent ferro.	18.18
ſunt ſine dolo malo:	18.41
ſunt:	18.42
duo & ſi	29.34
non modo uicinæ,	29.36
claſſis	31.43
: fortuna credo	33.16
: tum de ſe ingentia pollicendo,	34. 4
cogente ultima audere,	34.34
uiriq; ſui:	34.58
concilio	35.44
(enimuero manifeſta res uiſa)	36.48
cathenæ:	36.49
expectent,	37. 5
reliquit.	42.12
cum alijs alia	44.27
quæ reddenda	45. 2
ratus,	45.46
duce	45.59
ipſe en ille	46.13
concilium	46.51
ad Aquilios, Vitelliosq;	47. 1
ſubiturum timerem?	47. 4

inisset: gratæ 47.22
neceſſarij 47.35
inter precationem deûm 47.39
uniuerſus 48.18
fugere. 48.29
: iam plus hoſtium 48.30
prædicare, 48.31
poſſint, 48.32
fuderit: itaq; 49.46
petunt. dextramq́; 50.21
uerſus, ſupra 50.59
nouo genere 51.12
in primum 54.49
deducta eſt. 55.23
continet: ſed 56.23
oſtendit ut 57. 8
in forum, ut ſacramento dicerent, 57.25
conſules cum 59.24
fore? 62.14
fuerat: 62.25
in proximo 63. 4
qua ſuis quiſq;, qua 64.20
percipiebantur. 64.31
repræſentatas 65. 3
querendo, 65.41
, anniſurum 66.40
propere 66.60
reconciliaret 68. 5
largitiones, temeritatisq́; 68.43
iniuſſi 69.34

credere ſuis militibus: 70·38
tumultum iam metu 71· 8
Itaq; 71·11
ſuſtinuiſſet· 72· 6
Aequos: 73·33
uia à dextro 73·54
laſciuire 75·31
oppreſſit: 75·38
maxime 76·14
circumeunt ſordidati 76·36
,quæri· 78·59
romanam,& bellum coortum 79· 8
erat: 79·14
agere: 79·22
poſſent· 79·60
: Sabini uſq; 81·35
ſolicitæ certamine 81·39
& Quintus Fabius 83· 5
Fabius,qui 83· 6
iactari actionibus:principē ciuitatis elargiēdo 83·15
T·Quintij 83·19
creant, 83·24
à Quinto Fabio 83·30
proximi 84·25
: curſus,clamorq; uocantium ad arma, 84·26
Sp·Furius·Furios Fuſios ſcripſere 84·47
prælium 86·26
pergit inde infeſtus 86·49
oppoſitus, 87·49
eadem 88·13

creentur 88.29
non licere? 88.45
: diem dicere: 88.46
ſit: 88.48
antiquius conſuli fuit. 89. 9
abierit: 89.41
patricij ui contra uim 91.21
quot darentur, 91.34
: tribunos ipſos cætera pati ſine 91.60
Si uos urbis quirites, 93.18
præbuere. 94. 8
C. Claudi 96.33
maxime ex tribunis de lege ageret: 98.36
, controuerſia aliquandiu fuit. 102.54
Anno trecenteſimo 102.56
Cæſone Duillio, & M. Sergio. 108.38
in forum 111.24
agerent, 112.38
eſſet ſeceſſio militum, plebiſq;. 115.56
Hac lege iuris 116.55
(noceri enim ei: cum hac lege non liceat) 116.59
magiſtratum. 122.39
Forte quadam 122.44
, potiſſimum M. Duillio ſorte euenit, 122.45
præſenti 125.37
iudici eſſe: 128.14
Ardeatibuſq;, 128.32
immiſceamur? Cauent 131.27
populi. 131.32
e patribus? 131.35

nobis

nobis	132. 5
(id, quod tunc erat) magis neceſſariam,	134.17
parte diurni cibi ſeruitia:	136.50
inopiam:	136.53
ut monumento	138.53
citat identidem authores:	141.29
ab auerſa	142.31
ne nequicq̃	143.10
perducta	143.43
:ne dicerent dictatorem. donec,	144.47
eſſent:	144.49
ſigno	146.34
monent.	149.29
liberi frenis diſpuliſſent equi:	149.47
nullo: ex	150.43
perſecuturos:	150.45
terroris mutui	153.43
dimiſſum accipio.	153.46
:& exactæ iam ætatis Capitolinus Quintius,	154. 1
concilijs	158. 7
tribuni:	158.25
conarent:	158.30
equi,	159. 5
firmarunt: tribunis	159. 7
M. Poſthumio Regilenſi.	159. 9
utuntur. at	169.20
aſſueſcitis audire:	171.20
credentes,	172.31
L. Titinium, P. Menenium, Cn. Genutiũ,	176. 6

& &

Camillum tertium,	176.60
ſi &	179. 9
pertimuiſſe poſtea	181.43
,cladémq;	181.46
ſorte	182.59
Specimen maturam	184.53
Libui conſidunt:	190. 6
mortuiq́; totam	192.41
urbem:ſine	194. 3
catipitolióq; quod his	195.49
ad portas Camllo	196. 3
nocte inſequenti	196.31
tanquam	201. 5
inſilit	207.58
aggredi	209.21
eum armatum	214.24
fine	221.57
propè in	224.58
ipſa uim	228. 8
eſſet.	229.32
uti illum	231.11
creatum:uerecundia	233.27
actores	234.51
inſignius	236.51
legionibusq́;	237. 3
M.Popilio	240.21
,maxime qua	240.38
actam cenſebat:	242. 5
animos:	242.16
mouere,	242.36

quo	245. 6
ſteterant:	248.36
facta,	252.16
:qui, eam	253.22
humanarum:	254.29
,habuit. Nunc	255.35
,parem qui ſe offerret factis: benignus pro re dictis	255.51
abſenti hoſti ceſſit.	258.59
pauor: (fuere autem ad XXX mil.)	258.60
in dies	260.26
,differendo ſpem quandocunq; uellent conſilij exequendi,	260.33
oppidis & anno	260.34
Genutius	268. 2
,minimæ fiduciæ manum:	269.37
Hæc,	271.51
eorum:	272. 7
conſulum, alterius	272.59
rerum:	273. 2
memores.	273. 3
erat: (materiam	273.21
diuiſus) &	273.23
Antiatibus Volſcis	273.53
comitia	274.10
accepti.	274.47
factus: ſenatu,	275.41
,Brutiorum coloniam	281.28
aſcendiſſet:	288. 3
querensq;,	288.48

habent)	290.52
: cum ſubito Samnitium equites,	292. 5
ſermonibus qua cibi, qua quietis immemor	295.16
media uia	295.43
magis, ne	299.43
. Et illi quidem, forſitan et publicæ,	301.56
uictis graues, nedum Macedonibus ui- ctoribus.	307. 6
Romanus:	307.17
patet) aduerſus eum nemo	307.21
fuerit.	307.22
omni ora	308.10
à Thurijs Neapolim, et Cumas,	308.11
tum	310. 1
fratriq;	310.13
Conſules,	314.13
Q. Fabius	317.56
Curſor, ne	319.33
poſt mortem collegæ	319.38
telis, gæſiſq;	320.47
conſulis	321.17
ad obterendum	322.33
tertium	327.51
præſidio uigilia	328.15
cum, quibus licuerit,	328.58
M. Liuio Dentricæ,	330.25
feræ,	331.17
: cum audiſſet tenue ita prætentum	331.20
tranſgreſſis ſtagna	331.21
tutam: uidiſſe: (Meduacus	331.25

Carſeoli	332. 6
pontifices, quinq; augures	334. 7
,magnos honores:	334.23
adeptos,	334.25
:cum capide ac lituo, capite	334.58
capiet.	334.60
nec et tum	335.13
ciere, cumq; poſſent:	335.39
poterant.	335.59
quod ea graui	336. 1
ſeruo ſuo ita	336. 7
arduus, atq;	336.12
conſulis	337.16
:qui denuntiarent,	337.60
exorta:	338.28
,authores concilia	339.15
errorq;	340. 7
ad quadringentos	340.27
,miſtis terrore	340.50
ſit in Hetruria:	342.16
:malle	342.51
acciendum	342.55
ſignificate.	343.27
ferunt:	343.30
uictoriam duis:	343.47
Q. Fabius inde quintum, &	346.52
eſſe:	347.23
comitio abit.	347.47
ſimul adire, & obire	348.33
conuenit:ut ne ibi	351.30

conſerti ſtabant.	351·53
quem non pigeat	353·28
Samnites	353·42
paſſim relictarum	354·55
haberetur:	356·33
traducto	357·18
negare	357·39
altaribus mles, magis	358·38

a

Lauinium	char·4·uerſu·53
arcadica	6· 36

* a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz && Omnes ſunt quaterniones, præter && Duernionem.*

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI,
ET ANDREAE SOCERI,
MENSE DECEMBRI,
M. D. XVIII.

0969

AL DVS

Aldine
518
L788e
v. 1